

א

אבק² — פיעל : מפרקים ומאָבקימ¹ ומעשנים עד ראש השנה (שביע' ב,ב) = כיסה באבק; כיסה בעפר דק את שורשי הנטיעות (אלבק)*¹.
 מנ' אין מיבלין, אין מפרקין, אין מאבקינ... ת"ל שדך לא (ספרא בהר א,ה — קה²; וש
 197).
 התפעל : והווי מתאבק בעפר רגליהם (אבות א,ד) = ישב על הקרקע לרגלי החכמים
 (בהשאלה).
 מ: אבק, אבקה*². [בארמית: אבק, אבאק — ת"א, סמנ ועוד].

אגד — קל : ירק שאגדו בשדה (ת' מע"ר א,ו — 25/81 × 2), פיסגו ולא אגדו,
 אגדו ולא פיסגו (פרה יא,ט) = כרך סביב, קשר.
 המעלה האגודות לגב בשביל שימתינו להיות אגוד בהן (ת' מכש' ג,ג — 13/675), אבל
 עוקרין ואגד על ידיהן (ת' שביע' ד,יב — וזרעים 181, ד: ואגוד)³, שהיו אגדים את
 לולביהם בגימונות שלוזה (סוכה ג,ח — השווה ת' שם ב,י), אגדין אותו (ב' שוק (שביע'
 ח,ג), לולב בין אגוד בין שאינו אגוד כשר (ת' סוכה ב,י — 6/195), אם אינו אגוד
 פסול (מכ' דרשב"י יב,כב — 19/25), אע"פ שאינו אגוד כשר (ספרא אמור טז,א — קב³),
 שהמים שבסדק אינן אגודין בכלי (ת' פרה ה,ד) — י — 11/635, שלא נצטברו או נאספו
 בכלי*³.

לא יאגדנו ביום טוב, אבל נוטל הימנו שרביט ואגדו (ת' סוכה ב,י — 7/195), אינו
 חייב עד שיקליע ויאגוד (ת' מע"ר א,ו — 27/81), ר' יהודה או' יוגדינו מלמעלן (סוכה
 ג,א — ק,פ,לו)⁴, את שדרכו לאגד (שביע' ח,ג — לו)⁵, ולאגד בכצל (ת' מע"ר א,ו —
 וזרעים 229; — ע: לאגוד).
 נפעל : ירק הנאגד משיוגד (מעש"ר א,ה — ק,פ,מ"ר. בגנ: משיוגד)⁶ = נכרך,

1 כך בק ברפיון הבי"ת. הנמן 196 מציי, כי בפ הבי"ת דגושה. לפי הצילום ספק בעיניי. ההגייה הנ"ל רומזת, שהפועל הוא
 גוור-שם מ"אָבָק [בניין פֻעַל, מורג, תרביץ כו (תשי"ז), 349 ואילך, יודע רק ממסורת חימן].
 2 במכ דרשב"י כג"א — 8/217 (ע"פ מדה"ג): מעפקין, ובגיליון של כ"י: פ"י מאבקין. ראה ערך 'עפק' במסופקים.
 3 ז"ל: 'ואוגד' גם בכ"י ו, כמו בד, ואינו פיעל. וליתא בע.
 4 והוא על דרך נחי פ"א. עיין י"ג אפשטיין, מבוא 1250-1251. וראה הלן "משיוגד" בנפעל.
 5 פ, מ"ר: לאגוד, ק: להאגד (ראה נפעל).
 6 לו: משיאגד. ראה אפשטיין, שם, וקג"נ ראה פורת 72. הנמן 229 רואה את "משיוגד" כאקטיב קל במעקס $\bar{o} < \bar{u}$,
 השווה בראשון, פס 58, ולא כפורת (שם), שרושמו כפועל. ועיין "יופד" (אפ"ר).

1* והשווה ש' ליברמן, תכ"פ זרעים 494, הערה 8 (נגד הערוך, המפרש, שמסירין את האבק). וראה עוד פליקס,
 החקלאות 99-100, המציי, כי פיזור האבק הוא טיפול נגד מזיקים בצמח (ואינו נחשב לזיבול).
 2* הפועל הוא דומויניטיב מ'אָבָק ואין לקשרו עם "ויאבק" (ברא' לב,כה), היחידאי במקרא, שהוא קרוב אל
 'חבק'. מרדקדי ימה"ב (כגון בן-סרוק) ופרשנים (כגון ראב"ע) ראו אמנם קשר בין שניהם, אך כבר העיר
 נגד זה א"ה וייס, משפט לה"מ 49. גם במילון ³ KBL a9 מופרדים השם והפועל לשתי לקסמות.
 3* ראה מ"ב: המים שבסדק שבין שתי האבנים (או השוקת שנחלקה) אינם צבורים או אסופים בכלי.

לקסיקון הפועל

א ג ד

נקשר. את שדרכו להיאגד בבית (שביע' ח,ג—ק)⁷, שלא תיאגד עליך אגודה (ספ-ד רצו—315, וט 225)⁸.

מארמית: ב,מנ**¹.

מ: אג(ו)דה.

אגד² (1) — קל: ובין גרו, זה שאוגר עליו דברים (ספ-ד טז—27) = בא על פלוני בטענות ודין דברים (ליב')⁴.

בארמית: עת (כאפעל של 'גרי')^{2**}.

אות² — נפעל: כל הגאות מדברי תורה נטל חייו מן העולם (אבות ד,ה—ק,לו)⁹ = נהנה, השתמש ב-.

אין נאותים ממנו, לפי שאינו מן המוכן (שבת ג,ז/ה), שיהו הכהנים נאותים בהם (ו)על הפרה (שקל' ז,ז/ח), כל שנאותין בו ביום טוב (ביצה א,י).

אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו (ברכ' ח,ו/ו) = ייהנו וישתמשו (אלבק). למדנו שהמפשיט את הבכור ונמצא טריפה שיאותו הכהנים בעורו (עדו' ב,ב = זבח' יב,ד).

מ: עות (ישע' ג,ד)⁵.

אחד² (1) — קל: ואחד בולד שלא יפול (ת' שבת טו(טז), ב—ו מועד 68)¹⁰ = אחז.

בארמית: ברוב הניבים^{3**}.

7: לאגוד, פ: לאגוד, לו: לאגוד בבית. ראה למעלן בקל.

8: פינקל' לא דייק בציינו מכי"ר: חאגוד. וראה שם ח"ג.

9: כל הנהנה. אבל ברוב כתבי-היד: הנאות.

10: בשאר גירסות כתבי"י: ואחז.

4*: עיין ש' ליברמן "אגירת דברים", קונטרסים א 47. המליצה לקוחה לפיו מטרמינולוגיה משפטית עתיקה (ראה בהערות לארמית).

5*: ראה ירו' ברכ' ח,ז-יב 3: "רב אמר יאותו, ושמואל אמר יעותו". יש לראות את מוצאו מן 'עות', בערבית *عوت* (עזור), בחילופי ע/א, ועיין פרטים אצל י"נ אפשטיין, מבוא 185. השווה גם *BDB* 736. ובכבלי מצוי יאות// משתמש (כגון ברכ' נג,ב). ולא מצאתי ממנו בארמית. ועיין עוד עתה אצל שרביט, עמ' 41.

1** בתלמוד בבלי פעם אחת "אגידה ביה" (יבמ' לט,ב), ובמנדאית ראה מילון 5 (ומצוי שם גם באתפעל). ספק אם שייך לכאן המצוי בתר"י דבר' לו, (גינ' 354): 'דיוגדין חייכון' = יימשכו ויאריכו, שהוא כנחי פ"א, וכן 'מיגד' (שמ' יט,ג) = יאריך קול. וראה יאסטרוב ערך 'אגד²'.

2** נמצא בתעודות של יב "לא אכהל אגרנך דין דבב" (קאולי 12/16), או "אגרנכם דין דבב" (שם 10/85), וראה תרגומו של קאולי בעמ' 17, והשווה גם בהוצ' קרלינג 310 (לפי המפתח). לפנינו שאילת צורה מאפעל, שנתקבלה בדברי חז"ל כשורש תנייני חדש 'אגר²', אולי מתוך זיקה אסוציאטיבית ל'אגרן' שבמקרא.

3** 'אחד' = תפס, אחז, סגר ברוב ניבי הארמית המקובלים, והגירסה בכי"ו בהשפעתה. בערבית *أَحَدٌ*, וראה "אחוז" (נחמ' ז,ג) = לסגור, כתרגום שאילה (calque) מארמית — השווה י' קוטשר, בכואה, עמ' 122.

- א י ם לקסיקון הפועל
- אחה (2) — פיעל : והדיינין עומדין על רגליהן וקורעין ולא מאחים (סנה' ז,ה'י = ספרא אמור ידג, — קד3) = חיבר קרעים.
 מ : אח (אחה)^{6*}.
 בארמית: תר"כ(1)^{4**}.
- אחר (2) — קל : גמל שהיה או חיר בין הגמלים (ת' ב"ק ג,ג — 26/350)¹¹ = היה להוט אחרי רביעה.
 פיעל או הפעיל : חזרו להם לקראות פי החירות, שהיא מאחרת¹² את עובדיה (מכ דויהא — 11/83, א,מ) = הביאה את עובדיה לידי זנות^{7*}.
 [מ : אשה אחרת (שופ' יא,ב)]^{8*}.
 בארמית: ת"י, ס (אהר)^{5**}.
- אטם² — קל : מוסקין ואוטם על ידיהם (ת' שביע' ד,יב — ו זרעים 182)¹³ = עשה את הזיתים בנד ובמעטן^{9*}.
 ראה גם ערך 'עטן'.
- אים — פיעל : היו מכניסין אותו ומאיימין עליהן. (על העדים. סנה' ג,ו/ט, שם ד,ה/יא, ושם ק : אותן = ת' סנה' ו,ג — 8/424), כיצד מאיימים על עידי נפשות (סנה' ד,ה/יא), ומאיימין עליה (סוטה א,ד), כדרך שמאיימין [כ"ו: בית-דין] עליה שתחזור בה, כך מאיימין עליה [שלא] תחזור בה (ת' סוטה א,ו — 21/293-22), לא נאמרה פרשה זו אלא בשביל לאיים עליהם (ת' סנה' ד,ה — 6/421) = הפחיד, הפיל אימה.
 מ : אים, אימה.
- 11 וכן"ל גם בבבלי ב"ב צגא, ובירר' ב"ק ה,א-ד 4 : "גמל האחר בין הגמלים". אפשטיין, מבואות ב 590, מביא בהשוואות לכי"ל נ"א : החורר, ואמנם כך הוא בירר' כתר' ב,א-כו 1. ועל הנוסח המיוחד 'חורר' = מלכלך, ראה ש' ליברמן, בהקדמה לירושלמי כ"י ליידין (דפו"צ, ירושלים תשל"א), הערה 9.
- 12 אין זה מן הנמנע, כי מאחרת" הוא הפעיל (ילון, פרקי לשון 293, אינו מכריע), וע"י כך נמנעת ההומונימיות למקרא.
- 13 ע : והן עושין, ולדעת ליברמן צ"ל : והוא עוטיין. וראה במשנה שביע' ת,ו : ואין עושין זיתים בנד (אלבק מפרש, שהכוונה לסתיטת שמן). ובצורת הפועל בת' מעש' ג,ח (כשם) : המשלח לחברו שתלקי וטו גין והוצני פשתן (ו זרעים 239). ע : עטיין = זיתים מן המעטן.
- 6* ראה סגל, דקדוק, סעיף 177. ב"י ר-BDB משייכים את הנ"ל לשורש 'אחה'.
- 7* ראה ח' ילון, *MGWJ* 79 (1935), p. 238-240, ועתה עם תיקונים והוספות בפרקי לשון, 292-293, והערת ש' אברמסקו, שם 300-301, ועוד 303-304. והוסף דברי י' קוטשר, מלים ותולדותיהן 4-5, ולשונונו ל, עמ' 240.
- 8* ראה פרקי לשון 294 בשם ד' סדן, ואולי יש בביטוי המקראי משנה-הוראה.
- 9* ראה ליברמן, תכ"פ זרעים 538 : אוטם = אוטן = עוטן.
- 4** נמצא בתרג' לקהלת ג,ו ('לאחאה בויעה' — שפ/153, כתרגום של "לתפור"). על סמך זה הביאו מאנס 15 כפועל בל"ח, שחדר בהשפעת הארמית, אך אלבק, מבוא 152, מעיר על הנ"ל כשאול מן העברית. ואין להכריע בדבר, אם מצאנו לו תיעוד אחד בלבד. הפועל, אמנם נדיר בלח"א, אך נפוץ בלח"ב בתלמודים.
- 5** השווה ילון, פרקי לשון 293, הערה 12. בת"י לירמ' ה,ח : 'סוסין'... אחרין, ובסורית אהר-עהר, ראה ברוקלמן, מילון 7, ועמ' 514 b. ובערביח : ٤٤. וראה גם ש' ליברמן, קריית ספר יד 220.

לקסיקון הפועל

אלמן

אלמן – נתפעל: (שנתאלמנה או שנתגרשה (יבמ' יגד; כתו' בא; שם ה,א; שם ד,ב; נדר' יא,ט)¹⁴ = נהייתה אלמנה.

להוציא את שנתאלמנה ואת שנתגרשה (מכ משפ' יז – 308,א), מנין אפילו נתאלמנה, אפילו נתגרשה (מכ – שם, שם א,מ)¹⁵, נתאלמנו או נתגרשו (יבמ' ו,ג; שם ב,י/יב).

מ: אלמנה, אלמן, אלמנות.

וראה גם ערך 'ארמל'.

אמד – קל: אין אומדין אותו אלא במכות... אמדוהו אומד אחד (מכות ג,יא/יג – פ,לו)¹⁶, ואמדוהו למיתה (סנה' ט,ג – כ"י כנ"ל) = שיער והעריך בכמות או באיכות, לשום.

[אומדין כמה אדם רוצה ליתן כתובתה – (מכות א,א; סנה' יב,א), או מ' (פ,ל; אומרין) כמה אדם כיוצא בזה רוצה ליטול (ב"ק ח,א)]¹⁷. המכה את חברו אמדוהו למיתה, אומדין אותו לחיים (ת' ב"ק ט,ה – 26/363, ושם עוד), אמדוהו (לה)מיתה והיקל ממה שהיה אומדין אותו (מכ דרשב"י כא,יח – 174), יאמד את היד כמה שהיא שוקלת (ת' ערכ' ג,ב – 33/545), אלא ימוד את הכותל וצופה כנגד מידתו ומודד (ת' עירו' ו,ה) יג – 24/145,ע)¹⁸.

אכדית: emedu (לקבוע מחיר)^{6**}.

ראה גם ערך 'עמד'.

בארמית: ב.

14 כך בכל כהה"י (ק,פ,לו,ג,מ,פס) x 11 במשנה. קוסובסקי רשם בקונקור' על-פי הדפ': "נתאלמנה" x 3 (כגון: נדר' יא,ט; מכות א,א), "נתארמלה" x 8, כמקורה הארמי, השווה מהו' אלבק-לחן. בכהה"י של א"י למשנה אין אפוא זכר לחיבה הארמית, וראה גם בר-אשר, פס 26. אף בקג"ג, אלוני 19: ניתאלמנה (מכות א,א). וכן בקג"ג בבליים. ייבין 16: שנתאלמנה (נדר' יא,ט). ובקטע של המשנה בניקוד א"י, לשוננו לו 23/115: מתאלמנה או ניתגרשה. ושם נוצרה המ"ם עקב חיבור נז"י.

15 במקבילה ב-מכ דרשב"י 207: "שנתארסה ונתגרשה" x 5. במהד' ה"ר על-פי ד"ו: שנתארמלה x 4 (וקוסובסקי מביאם בקונקור' תחת ערך 'אלמן'), אך "נתאלמנה" x 4 גם בקג"ג (אנטונין 239), מהם בכ"י א: "נתאלמה" x 2. וראה במהד' לויטערבך ג 130. לפי כל האמור, מוצאים אנו בכהה"י הטובים 'אלמן' מן השם העברי המקראי, אבל בת' ובמדרשי הלכה מסויימים מצוי גם 'ארמל', ראה בערכו להלן.

16 בק הרגיל הוא בעי"ן (עמדותה, עומד). על חילופי אמד-עמד ראה י"ג אפשטיין, מבוא 1227, ועיין עוד ל' גינצבורג, מסות ומחקרים 91-92. ובאבות א,טז/ט: "אל תרכה לעשר עמדות" (כ"ק), אבל לו: "אומדות", וכן בדפ'. החילופים מצויים במשנה בלבד, אך לא בכתי"י של הת'. וראה גם הערת י' קוטשר, ערכי א 61.

17 מצוי פעמים אחדות 'אומרין' = אומדין, למשל: "אומרים אותה כמה לקט ראיה לעשות" (פאה ה,א). ק: עומרין. ועיין עוד אפשטיין, מבוא 1210.

18 נד: אומד. ראה ליברמן, חוס' מועד 110, וליהא כל.

6** עיין י' קוטשר, לשוננו י, 295-299, על השאילה מאכדית, ושם גם על ההשתלשלות הסמנטית והגראפית (נגד גינצבורג, מסות 91). על סמך המקור המקראי האפשרי "עמדותו" (מיכה א, יא), שנראה בעיני קוטשר בהוראת היסוד "מסו", לא באנו עדיין לסווגו כפועל שיש ממנו שם נגזר במקרא. ועל emedu ראה במילון CAD 4, עמ' 138. והשווה גם ולדמן, עמ' 41, 46 - "to estimate" בנייבי הארמית נמצא בתלמוד בבלי בלבד, ראה בעה"ש ויאסטרוב.

לקסיקון הפועל

א נ ך

אמץ 2] (1) — ק ל : האגוזין שאַן אַן והבצלין שחמרן (עוק' ב,ה/ו — ק,פ,ל) 19 = העמיד בשורה ישרה (או בערימה) 10*.

[ב א ר מ י ת : אומן (מעלולה) = שורה בשדה] 7**.

אמץ 2] (= עמץ) — ק ל : משל אדם לוקה על ראשו או על גופו אינו או מץ אלא עיניו (ספ-ב פד — 10/82, וט 105) 20 = עצם, סגר עיניו.

פ י ע ל : אין מאמצים את המת בשבת... המאמץ עם יציאת הנפש (שבת כג,ה) 21, [אמץ את עיניו ואימץ (מ"ת לב,נא — 207, על-פי מדה"ג] 22.

נ ת פ ע ל : הרצה לעמץ (ו: לאמץ) עיניו של מת... והן מתאמצות מאיליהן (ת' שבת יז(יח), יט — 25-24/137) 23 = נסגר* 11.

מ : עצם. וראה ערך 'עמץ'. בארמית: ב, (ס), מנ* 8.

אנך (1) — ק ל : כלים הטהורים שאנכן באנך הטמא (ת' כלים ב"מ א,ג — 29/578) = ציפה באנך, במתכת חדשה, כדי לחזק ולקיים את הכלי (ליב*) 12.

מ : (?) אנך (עמוס ז,ז). בארמית: (תו"י) 9**.

- 19 וכן"ל פ/ר,ב, אבל פס: שאימנן. בפיה"ג לטהרות 142: "והאגוזין שחמרן, והבצלים שעמרן", ונראה שהוא כבר פירוש. בילקוט: עומץ את עיניו.
- 20 כך בכל כהה"י (ק,פ,לו) ומ"ר, אבל ד, מש"ב: מעמצין, המעמץ. וראה שבת ע"ב: "מאמצין תנן או מעמצין".
- 21 בספרי האוינו שלט — 389: "עצום... ועצם" (ברג, וועד), כרגיל במקרא.
- 22 במקבילה שבת קנ"ב (כ"מ): "המאמץ... שתאמץ".

10* אלבק מפרש: שקשרם בחוט לאגודה אחת, ולא מצאתי לכך ביסוס. וראה עוד דיון במילון ב"י 284, הערה 3 (ושם נגד דעת הרמב"ם, הרצה לקשר אל "ויהי אומן את הדסה").

ז' בן-חיים, עואנ"ש ג(ב), עמ' 86/165 מפרש: העמידם בערימה, ומקשר אל 'אמץ' = העמיד, קיים, אך ראה דברי פקפקו של י' קוטשר, תרביץ לו 413. ונראה, שלפנינו דנומינטיב פנימי מ'אומץ' = שורה ישרה, כגון במשנה פאה ד,ה א, 2, וראה עוד הערת קוטשר, ערכי א 25.

בת' תר"א, ד — 20/25: "לא הוא שתרם, אלא אביו שאומן אחריו" (ד: שאימן, ובדומה הוא ביר' תר"א, א, 2 — שאימן עלידו) — כ"ל וכן וט, והוא עניינו: לקיים. השווה זב"ח שם, ועיין ש' ליברמן, תכ"פ זרעים 295.

11* בלח"א מודמן עוד פעם יחידאית 'אמץ' בת' סוטה יד,ו — 23/320: "אומצי הלב" (בכבלי: "מאמצי הלב" x 4), והוא שאילה מקראית מ-"לא תאמץ את לבבך" (דבר' טו,ז), ואינו שייך לנ"ל.

12* ראה תוס"ג 32 בהסתמך על הר"ש, ועיין שם על הספקות בקשר לאפשרות מוצאו מיוונית *δυσ* (עה"ש א 149). לפי המשמע משם אין להפריד בינו לבין 'אנך' המקראי, והשווה גם דלמן, מילון *verzinnen* = a26. בבניין קל מצוי הפועל גם בלח"ב: "מה היורה הזו אין מעמידה אלא אנכה... אונכס" (ויק"ר לג,ב — מרגליות שנט), במדרש על הפסוק המקראי מעמוס. ועיין בהערות, שם.

7** 'אומץ' = שורה ישרה, נמצא בניב מעלולה ובערבית מדוברת, ראה קוטשר, תרביץ לו 413. ושמה קשור לכאן 'אומניא' בתר"י לויק' יטט, (ושם כז) כתרנום ל"פאה"? אלבק, מבוא 152, רושמו כפועל חדש שאיננו בארמית, אך בעמ' 135 מזכיר את השם 'אומץ' (תלם) בין הארמיים.

8** השווה י' קוטשר, תרביץ לג 129, על עצם < עמץ בהשראת הארמית, וכן לעף ב-OLZ 12 p. 410 (1909); ועיין גם י"נ אפשטיין, מבוא 280-281. לדעתו, "מאמצין" הוא מבטא אחר (גלילי) של "מעמצין", עיין שם הערה 11, וראה בתוס' עה"ש 312. באר"ב מצוי (שבת קח, ב): למימץ, ועוד. בסורית 'עמץ' (= סגר עיניים), ראה ברוקלמן, מילון 530, ושם מציין ממנדאית 'אמאץ'.

9** בעה"ש מובא כשם מתר"י במד' לג,ח (גינ' 293): 'אונכין ומרגלית' (= אבנים יקרות, שנפלטו מן הים), וספק אם עניינו לכאן.

לקסיקון הפועל

אפך

אפך — קל: לא יאמר אזרע ואחר-כך או פך, אלא הופך ואחר-כך זורע (כלא' ב,ג, — וכן שם, ד) = הפך ונענע את הקרקע*¹³.

לא יזרע עד שיופך (ת' כלא' אטז — 23/74)²⁴, ימתין לה עד שתחליע ויופך ואחר כך יזרע (כלא' ב,ג), הזורע תרומה שוגג יופך... ובפשתן מזיד יופך (תר' ט,א; והשווה ת' שם ח,א — 12-10/39) = יהפך את הזרע ויאבדו.

[יופך פניו אצלך (ס"ז ו,כו — 23/248), כדי שלא יופכו את פניהם מאביהן שבשמים (ס"ז יא,ט — 28/270, על-פי מדה"ג)²⁵] אין מחייבין אותו לופך (ת' כלא' א,יט — וזרעים 207)²⁶.

בארמית: עת, ת"י, תר"כ, ג,ג,ש,ב,מנ*¹⁰.

מ: הפך*¹⁴.

אפל (2) — קל: אף הן שהיא אפילה להן עתידה לאור להן (סנה' י,ג/ו — ק,פ,לו).

מדליקין שמן שריפה... ובמבואות אפלים (תר' יא,י — ש"ת)²⁷ = היה חשוך.

הפעיל: מה היום מאפיל ומאיר... (סנה' י,ג/ו)²⁸ = החשיך, נהיה אופל.

מרחיקין את הכותל מן החלונות... כדי שלא יאפילו (ת' ב"ב א,ה — 22/398).

בארמית: עת(?) *ב*¹¹.

מ: אפל, אפלה.

אפס (=אפץ) — קל(פעול): איוז היא אפוסה, כל שאין לה טפח... (ת' אהלי' יו, —

30/607)^{15*} = הדוקה.

וראה להלן 'אפץ'.

24 כנ"ל גם בדפ"ו: שייפך.

25 במקבילתו בספ-ב פט, 13/90: "כדי שלא יהפכו את לבן מאביהן שבשמים" (וט 108).

26 ע: לייפך (וראה הערה 24 מכ"ו), ד: להפך).

27 פ: אפלים, לו: במבואות האפלים. בגן 326 p. 5558 Or: האפילין.

28 בד שם בהמשך: "אף עשרת השבטים שאפל להן", וילון מנקדו כעבר בניין קל, אך בכתה"י ובמ"ר הוא כרשום בדוגמה הראשונה למעלן (קל, בינוני נקבה).

13* ראה ליברמן, תוס' וזרעים 206. י' פליקס, כלאי זרעים והרכבה, מסביר: "ההפוך ע"י חרישה את הזרעים שהתלעו" — ראה שם, עמ' 202.

14* לפיניו שורש תנייני 'אפך', הידוע מניבי ארמית. רוב המילונים (עה"ש, יאסטרוב, ב"י 350) מייחדים לו ערך נפרד. גם הנמן, כ"י פרמה 229, סיווגו לשורשי פ"א. נחי פ"א מוטים באפעל כמו נחי פ"ו, ראה דלמן, דקדוק 302-305, או אפשטיין, ארמית בבליה 68. לדעת קוטשר, ערכי א 34, היה כנראה גם בעבר, אלא שהמעתיקים "תיקנוהו" להפך, שכבר לא הכירו את 'אפך', אבל ראה ת' ילון, מגילות 103. נמצא גם במגילת ישעיהו "כמאפכת" 2 תמורת "כמהפכת" (ישע' יא,ז; י,ג,יט) בנוסח המסורה, והשווה י' קוטשר, מג"ש 189.

15* מקרה בודד בסמ"ך, והרגיל הוא "אפוצה". ועל מעתקי צ-ס ראה במבוא, עמ' 44-45.

10** 'אפך' גם בעבר מופיע עוד בארמית עת, ראה על-פי מילון ז'אן-הופטייזור 21 (ד' גייגר, תוס' עה"ש מוסיף לכאן מאכדית: abāku). בת"י ראה, למשל, בשמ"א ד,י: 'ואפכו' (שפ/102). בתר"כ לתהלי' עת,ט (לגרד, 45); בדה"א ת,יג (שפ/12), והשווה באר"ג הערת שולטס, מילון b16. ובשומרונית, עואנ"ש ב 452, 526. ובכרך ג(ב) 170 מציין בן-חיים, כי 'אפך' הוא אח של 'הפך'. ומצוי הרבה באר"ב ובאר"ג — ראה מילונים, ואף במנדאית, מילון 31, ערך APK (אבל בסורית 'הפך' — ברוקלמן, מילון b179).

11** ראה ז'אן-הופטייזור, מילון 22, המציינים בספק, אם מצוי כפועל בבניין קל בארמית עת. באר"ב פעם אחת כנ"ל באפעל: "מאפלתא עלי" (ב"ב ז,א).

ארמל

לקסיקון הפועל

אפיץ — קל: ויושבת בארובה ואופצת את (=על) כל ארובה (ת' אהל' יא, ד — סתם. = 29(33/608

היתה פחותה ופקוקה בקש או אפוצה (אהל' טג), היתה אפוצה בארץ ובקורה (ת' אהל' ו,ה — 25/603), בזמן שהוא אפוי מבחוץ × 2 (ת' אהל' ו,א — 14-13/603) = היה דבוק והדוק לצדי הפתח (אלבק), בניגוד ל"מתולחלת"^{16*}.

[בארמית: (ב?)^{12**}].

ארג (2) — פיעל: וכרביבים עלי עשב, זה רוח דרומית שמארגת את הרקיע כרביב (ספ-ד שו — 7/340) = העלה עננים מפותכים בגוונים (ילון)^{17*}, או נימר בעננים הנראים ככבשים (ליב').

המארג חייב בתחלתו וחייב בסופו (ת' פאה א,ט — 7-6/19) = המנמר^{18*}.

[בארמית: (אורגא — ס)^{13**}, (ג)^{14**}].

ארמל — נתפעל: נתארמלה או נתגרשה חזרה לתחילתה (ת' דמאי ז,ט — 7/58) = נהייתה אלמנה.

שאם נישאת לאחר ונתארמלה או נתגרשה (ת' גיטין טז,א — 17/333), נתארמלה מזה וניסת לזה (ספ-ב קנד — 1/205, וט 148)³⁰, [שנתארמלה או שנתגרשה משיצאת מרשותו (ס'ז מטות לי — 16/327)], מיכן אמרו יתומה שנתארמלה או שנתגרשה (ספ-ד רמה — 8/275).

מארמית: ארמלא, ארמלותא (עת, תרג', גב); ס, מנ^{15**}.

וראה ערך 'אלמן'^{19*}.

29 בר"ש (וכן הגר"א): "על כל ארובה". עיין ליברמן, תוס' רג 127, על החלוקה המשובשת של המשפט לשתי בכוח אצל צוקי, וראה בעל "מצפה שמואל".

30 בילקוט: נתאלמנה.

16* ראה גם אפשטיין, פיה"ג לטהרות 88, והערה 17 שם, ועיין א' גולדברג, מס' אהלות 68-69.

17* עיין ח' ילון, סיני כב (תש"ח), עמ' רח-ריא (= פרקי לשון 165, וראה שם 163-164 נגד דעת טור-סיני), והכוונה בניגוד ל"משחרת" שבתחילת הקטע.

18* ראה ילון, שם, והשווה ליברמן, תכ"פ זרעים 137-138. השימושים הנ"ל (כביטוי מטאפורי ובכניין פיעל) רומזים, שאין לפועל זה זיקה אל ארג, המקראי. לדעת פרופ' צרפתי יש קירבה בין 'עשה אריג' ל'ערבב' — השווה "שתי וערב", אך השערה זו אינה משתלבת עם המובאה הראשונה, ואף יש להעיר, כי בצירוף זה 'ערב' = נכנס, ראה קוטשר, מלים 86.

19* כאמור שם (ראה הערות 14-15), בכתיב "הטובים במשנה ובימך תמיד" נתאלמנה, אך אין להתעלם שכת' ובספרי מצוי גם: "נתארמלה" מן השם בארמית. גם במש"ב (כ"מ) נמצא "ונתארמלה", למשל, לכתו' ד.ב. חילוף כזה נוכל למצוא גם בין כתיב' בית': "בית אלמנות" (ת' כתו' יא, ו-ז × 3, בכ"י ע 273/25-27), אבל ←

12** לוי במילונו מכיאה בקשר זה דוגמה מאר"ב, אך הוא כנראה 'אפיץ' = עפיץ (מאלון העפצים), וכן הוא הפרי בסורית 'אפצא', וספק אם עניינו לכאן.

13** בסורית 'אורגא' = פיתוך של לכן ושחור, לכן ואדום (ברוד), ראה פיינ סמית/הש' 90.

14** בירו' פאה ג,ג-ז 3: "תני המירוג (בכ"י וט: המריג) כנטיית פ"א. ראה ילון, פרקי לשון 166.

15** בת"א ובתרג' כתר' של 'אלמנה', כגון: ברא' לח,יא; שמ' כב,ג — שפ' 127, בת"י ישע' מזח, — שפ' 96, ובתרג' לאיוב כב,ט, וכן שם בת"ק כטי,יג. והשם 'ארמלה', 'ארמלו' מצוי עוד בעת, ראה זאן-הופטייזר 25. פיינ סמית/הק' 29, מציין מסורית 'ארמל' גם כדנומינטיב, וכן במנדאית, מילון 38 (ARML).

לקסיקון הפועל

ארע,

ארע¹ — קל: שלא תִּאָרַע תקלה על-ידי (ברכ' דב-ב, ק) = קרה, נהיה הדבר. שמא י (א) רע דבר באשתו × 2 (ספרא אחרי חו, פג2, לפי הניקוד בכ"ר, שנו)³², שמא יִאָרַע בו דבר (ת' יבמ' וז, 8/248)³³.

נפעל: שמא עתיד לִיאָרַע לישראל דבר (מכ בשלח, עמלק ב — 14/185 מ)³⁴ — [ובנפעל מצוי לפי מסורת התימנים, ראה הערה 31].

פיעל: אִירַע בה פסול בשחיתתה (פרה דד), אִירַע פסול בגופו ישרף (ת' פסח ו, 20/165), ולא אִירַע בהן פסול (ספ-ב נה — 12/55), חמשה דברים אִירַעו את אבותינו... (תענ' ד, ו/1), אם אִירַעו אונס מותר (כלא' ז, ז — והשווה מ"ק ב, ב)³⁵, אִירַע להיות בחמישי בשבת × 2 (מכ ויסע א — 159), למדנו ששלשה דברים אילו אִירַעו בו ביום (ספ-ב א — 4), מצוה אחת אִירַע לידי ועשיתיה (מכ דרשב"י יב, טז — 14/21) = נודמנה.³⁶

שמא יִאָרַע בו פסול (יומא א, א — כך ק³⁷ = ת' שם א, ד — 12/180), שלא תִּאָרַע תקלה על-ידי (ברכ' דב-ב, פגנ), ואל יִאָרַע בי דבר קלקלה × 2 (ת' ברכ' ז, ז — 19/16 ע, והשווה ת' כיפו' ה(ד), יד — 17/14/131)³⁸, יִאָרַע יך כשם שאִירַע לפלונית (ספ-ב נשא יח — 1/23).

אפעל: על טומאה שאורעה בין זה לזה (ת' שבוע' א, ב — 30/445)³⁹ = ספרא אמור יג, ז — וייס קא וד"ו רא: שאורעה⁴⁰.
בראמית: עת, תרג', גג, (ש), ב, ס, מני**¹⁶.
וראה גם ערך 'ערע'.

- 31 במסורת התימנים: תִּאָרַע בנפעל. השווה י' דמתי, קונטרסים א 12, וכן ניקד יאסטרוב. ילך מִנְקֵד בקל כמו בכ"י ק. וראה למעלן בהמשך שבכ"י פ ובקג"נ בבליים מצוי בפיעל.
- 32 ושם: "שמא יִאָרַע בו פסול (השווה להלן בפיעל יומא א, א)... שמא יִרַע דבר באשתו", השני באליסיה של האל"ף, והשווה י' ייבין, הניקוד הבבלי 353.
- 33 ראה הניקוד לפי צוק, ואין ניקוד בכ"י ו. ובקג"נ: יירע.
- 34 א: לארע (שמא פיעל?), וכן גירסת ה"ר, וראה במקבילה במכ דרשב"י 126 (ע"פ מדה"ג: לערע × 2, בכ"י קמברדיג' ובילקוט: לאירע.
- 35 בת' דר"א, ח, כ בכ"י ע: עירעו (ר' ערך 'ערע'). כל שאר המובאות מצוינות במקורות כפיעל, והשווה הערת י' קוטשר, לשוננו לעם יב (תשכ"א), 244-245.
- 36 במדה"ג: עירא. במקבילה בת' יו"ט א, ו — 21/203, ע: "מצוה בא(ה) לידי ועשיתיה", ו, ד: מצוה אחת אירע לו. ל: אירעה על ידו.
- 37 במסורת התימנים בנפעל (ראה הערה 31), וכ"י פ: "ארע", לפי הנמן 231 בניין קל, וראה למעלן בהמשך בפיעל מכ"י פ, ג.
- 38 ו זרעים 38: ירע, ואם... אירע. (ושמא רומז ירע' לקל, ראה לעיל, הערה 32, מספרא).
- 39 ד: שאירעה, וכך גם ו לפי הצילום (וצוק) לא העיר על-כך).
- 40 בכ"ר חטט למטה: שאירעה (וכך גם בות/31). ושמא שמר כאן ד"ו על צורה נדירה (בדומה לכ"ע בת' למעלן), שיש לה עדויות ממקומות נוספים, ראה להלן. אמנם במקבילות לג"ל נמצא: "על טומאה שאִירַע בין זה לזה" (יר' שבר ←
- בכ"י ו: "בית ארמלות" × 3. ובמשפט ארמי לפני כן בסמוך, ש' 25: "אלמנותיך" (וכן בכ"י ו, ראה מהד' ליברמן). ובמקבילתו במשנה כתו' ד, יב/יא: "ארמלותיך" — ק, לו.
- אלבק, מבוא 135, ציין 'ארמל' בלבד בין החדשים (וראה הערות שם בסוגריים), ולעומתו סגל, דקדוק סעיף 178, רושם רק 'אלמן' כדנומיטיב, וכאמור, אין להתעלם משניהם. וראה גם הערות י"ג אפשטיין, התקופה יג, עמ' 511.

16** הפועל ידוע מניבי הארמית היהודית, וכן באר"ג, שולטסה מילון 19 (ארע²), בסורית (ברוק', מילון 51) ובמנדאית 35 a. בערבית הוא عَرِضَ (Lane 2002 = it was, became), הרומז כי עיקר פה"פ בעי"ן, והצורה 'ארע' היא בדיסימילציה בלשון חז"ל או בהשפעת ניב ארמי מסוים ←

ארע² (2) — פיעל: ביום הראשון אירעו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה (ספ-ב-קמז — 194 למעלה) = הכריזו עליו (כמו "מקרא קודש"), פרסמו במעשה מסוים*²⁰.
ביום הראשון מקרא קדש וכו', ארעם במאכל ובמשקה ובכסות נקיה (מכ בוא ט — 41/1/30).

בארמית: ת"א, תר"י, ת"י, ש**¹⁷.

א.א — ג1 ולמטה), "לטמאה דאירעה בין זה לזה" (בבלי ש.ס.ח.ב. — ט.ט.ב), אבל בבבלי זא: "על טומאה שארעה בין (וזיקה של) זה לזה" — וראה דק"ס, והשווה בגירסת רש"י שם. וכן נמצא עוד: "ארעה כל הפרשה כולה" (ב"ב קיג, ב — וכן כ"ה, וכן הוא בגיטין לט.ב — וש 130, ד). לויאס, לשוננו ד 107, מציינים כפועל, אך ראה להלן על אפעל בארמית. ובפסיק' דר"כ, אחרי 398: "אירע טומאה באהרן", אבל בכ"י צ: אורעה.
אין אפוא לבטל את הצורה הנתונה, שמזכירה את האפעל בנחי פ"א, הדומה בארמית לצורת הנטייה של פ"ו, ראה דלמן, דקדוק 302, 305 (הצורה הנ"ל החכרה במילוח שבסוף ספרו, עמ' 48), ואפשטיין, דקדוק אר"ב 68, וההוראה כפעולה עומדת. הצורה באפעל מצויה, למשל, בחר"כ 'ואורע אירעהא' (רות ב.ג. — שפ/121), ובעתיד: 'ואורע ית כולהן' (קהלת ביד — שפ/152).

41 במקבילה במכ דרשב"י 18: "ביום הראשון מקרא קודש... במה אתה מקדשהו (קדשהו) במאכל, קדשהו במשתה וכו' וליחא "ארעם". (ו"קדשהו" בא גם בדפ' של מכ הנ"ל וכן בילקוט).

20* המילונים מפרדים בינו לבין ארע, הקדום (יאסטרוכ — to proclaim, ובי' עמ' 400 למטה) מטעמים סמנטיים. השווה הערת הורוביץ שם בספרי, שאין כאן מאורע בלי סדר ובדרך מקרה. ילון מצרף את שניהם: קרא = פגש = זמן, ראה מבוא 195, הערה 7. ולפי זה מפרש את הנ"ל: עשאו זמן למאכל, השווה גם קונטרסים ב, עמ' 6, הערה 15. אין אטימולוגיה ברורה להצדקת ההפרדה בין שני 'ארע', אך מסתבר, שהתרגום גזר את התיבה "מקרא" מן השורש 'קרה' — עיין 'קומלוש, המקרא באור התרגום, עמ' 133-132.

(ראה סורית). ובת"א נפוץ בעי"ן, כגון: תערעניני (ברא' יט,יט — שפ/27), ובתר"י: תירעניני (גינ' 32), וכן: יערעו (שמ' ב.כ. — שפ/97, אבל בתר"י: וארעו — גינ' 106), ובתר"י אין אחידות, אך הנפוץ יותר הוא באל"ף, כמו גם: אתארע, יארע (במד' כג,טו-טז, גינ' 273), וכן הוא בת"נ (למשל, ויק' יד,ל-לא; שם כה,כח; ה.ז.). וראה גם באל"ף ובפעל אצל קהלה, שרידי תרגום א"י: יארע ויארעון (ברא' לביח, — עמ' 10; דבר' כה,טו — עמ' 28). ובתר"כ בעי"ן: יערעון (רות ב,כב), יערע (קהלת ט,יא — שפ/163), יערעניני (שם ב,טו — שפ/152).

בלח"א מצויות גם עדויות מועטות לגירסה בעי"ן "מקורית" (ראה ערך 'ערע'). בשומרונית כשם 'ערויה' (= פגעים), עואנ"ש ג(ב) 140, הערה 79, ושם עמ' 579, וראה *Studies* 127, 136 p. קוטשר, מלים ותולדותיהן 49, מצייין, כי מצוי בעי"ן גם בכתבי יב ובמגילה חיצונית לבראשית. ראה *Scripta* 4 (1958), עמ' 12, עמ' 8 הערה 34, וכן ראה 'לעורעהון' במגילה XXI 31.

17** הפועל ודאי שאול מארמית, כפי שכבר ציין מאנס, עמ' 18-19, וכן סגל דקדוק, סעיף 182. נפוץ בתרגומים ל"מקרא" או "קרא" (= הכריז), כגון בת"א ג'ת"ר"י לויק' כג.ב, "תקראו" — חערעון, מערע קדיש (ובתר"י גינ' 213 באל"ף תחילה), "למקרא העדה" (במד' יב, — לערעא, שפ/237, ובתר"י גינ' 244), ובת"י ל"נקרא נקראת" (שמ"ב א.ו. — אתערעא אתערעית, שפ/158), ל"נקרא" (ירמ' ד.כ. — אתערע, שפ/144), ואף בשומרונית "וחרענה" (משורש 'ארע') כתרגום ל"וקראתה" — ראה עואנ"ש ב 579, והערת בן-חיים שם. יש מילונים "עה"ש או דלמן), שאינם מבחינים במובאותיהם שבארמית בין השייכות ל-ארע, (= קרה), לבין השייכות ל-ארע², (= קרא, הכריז).

ב

בגר — קל: עמדה בדין עד שלא בגרה (כתו' ד, א/ב) = גדלה ויצאה מנערות.
 כל שבגרה שוב ואין לאביה בה רשות (נדה ה, ז), מ שבגרה יצא (ו: הוציא) עליה שם
 רע (ת' כתו' א, ה — 15/261), הבנות נשאו (ו: בין שניסו) עד שלא בגרו, בין בגרו עד
 שלא נישאו (ו: ניסו) (ת' כתו' ד, יז — 22/265), מבת שלש שנים ויום אחד ועד שת בגור,
 יש לה קנס (ת' כתו' ג, ח — ו נשים 65)¹.
 נפעל (?): משחביא שתי שערות ועד שתי בגרא 2 (ת' כתו' שם — 4-2/264)².
 בארמית: תר"ב, י"ב, (ס)**¹. בכר"א¹.

בדק — קל: א. בדקתי את המבויי הזה ולא היה בו שרץ (נדה ז, ב) = חיפש וחקר יפה.
 מעשה שבדק בן זכי בעוקצי תאינים (סנה' ה, ב), הזב והזבה שבדקו עצמן ביום
 הראשון... ושאר כל הימים לא בדקו (ספרא מצורע ה, ד — עז), אור לארבעה עשר
 בודקין את החמץ (פסח' א, א), לא ילבש בהן עד שיבדוק (כלא' ט, ז).
 --- בשלושה פרקים בודקין את היין (גיט' ג, ח), היה בודק את החבית להיות מפורש
 עליה (ת' תרו' ד, ח — 13/31), בדקו את הגל הזה (ע"ז ג, ז, יב), הלך ר' ישמעאל לבדקו
 (ת' שבת יג, ד — 1/129), בית שמאי או' אינו צריך לבדקן עולמית (מכ בוא יז —
 13/69) = בחן את טיבו של דבר.
 --- כיצד בודקין את העדים (ר"ה ב, ו = סנה' ג, ו/ט) = חקר ודרש על-ידי שאלות.
 אין בודקין (ל)ע ידי נשים בדרישה ובחקירה (ת' יבמ' יד, י — 29/259), מלמד שבדקין
 אותן בשבע חקירות (ספד-צג — 9/154, וט 190 = שם קצ — 11/230, וט 208), את צריך
 לבדוק את אחיק, אם רמאי הוא (מכ משפ' כ — 1/325).
 --- אמר ר' עקיבא בדוק זה ומתוקן (ת' נידה ה, טז — 2/647, וראה ש' 5) = נמצא שכן
 הדבר.
 ב. שהנוי היפה בודק (כתו' יג, י) = האויר פגע*².

1 ע: חיבגר, וראה בנפעל, להלן.
 2 ו: חבגור, וליתא פעם ראשונה. צוק' לא העיר על ח"ג, אך ראה ליברמן 65. אמנם אין זה מן הנמנע, כי גם גירסה זו
 מתכוונת לקל, אך בכי"ע הרגיל הוא ללא יו"ד לפני שווא נח בפועל, כגון: תמכור, תפחות, יכנס, שנכתוב וכיו"ב הדבר
 לא נבדק עדיין שיטתית.

1* סגל, דקדוק סעיף 2176 מביא את 'בגר' בחילוף אותיות מן המקרא: בגר-בכר, ואמנם יש קירבה סמנטית
 ביניהם. אין מקום להתנגדות ב" 2459, הערה-3, והשווה במקרא: סכר-סגר, ובל"ח: סגף-סכף, וכן: מסך
 (מק') — מזג (ל"ח).
 2* ראה ש' ליברמן, לשוננו לב 93, נוי = אויר. לפי הני"ל אמנם ייתכן, שקשור הוא אל יסודו של בדק,
 המקראי, הקרוב אל 'פתק' (במנדאית: קרע, שבר — פגע), אך משום הספק הובאה כאן הוראה חריגה זו.
 והשווה מקבילתו בכ"ר נ — 530.

1** ראה בתר"י לכמד' ל, יא-יב: 'ולא בגרת' (רידר 242). אלבק, מבוא 153, מציין, כי הוא שאול
 מעברית, אך השורש נמצא פעמים אחדות גם באר"ב, כגון: 'ובגר לה קלא' (ב"ב קסב, ועוד,
 ראה בקונקורד' 'בגר' בסורית = להיחלש, ושמה שייך לכאן, ראה פיין סמית/הק' 35. י' קוטשר,
 ספר בר-אילן, העשור ב 67, טובר, שהוא כנראה שאול אצלנו מארמית, והשווה כך מאנס 19.

לקסיקון הפועל

בור

כשם שהמים בודקין אותה, כך (הן — לו) בודקין אותו (סוטה ה,א) = שימש סימן לדבר, או פגעו³.

וכי על מה משקין את זו לבודקה, הרי היא בודקה (ת' סוטה ב,ג — 22-21/294).
 [ג. מה כבשן זה בודק את החביות... כך דברי תורה בודקין את בני האדם (מכ דרשב"י יט,ח — 8/144, ע"פ מדה"ג) = הודיע ופרסם את טיבם בעולם]⁴.
 נפעל: בת אחת עשרה שנה ויום אחד נדרה נידה בודקין (נדה ה,ו) = נבחן ונחקר.
 כל הנבדקות אינן נבדקות אלא בנשים (ת' נידה ו,ח — 33-32/647), מעיין שיצא בתחילה צריך לבודק (ת' פרה ט,ג — 3/638, ו: לבדק).

בארמית: תרג' ג,ג,ב,ס,מנ².

בור — קל: גינה שנרה בעצי אשירה יבור (ת' ע"ז ו,א — 2 × 9/469) = השאיר אותה בורה.

3 צוק' מעיין מ"ד: ובור. אבל בבלי ע"ז מט"א: "שדה תבור ופרה תרוה" (רש"י: תהא בורה). וכן ר"ח וכ"י מרכס-אברמסון (וראה שם, 200), ושמה הוא נפעל. ועיין במאמרי, ערכיב 41-42.

3* עיין ליברמן, שם 94, והשווה בס"ז 8/239: "ולא פגעו בי המים".

4* השווה ק' לויאס, לשוננו ד 109, המסביר כך על-פי המצוי בארמית.

2** נמצא כתרגום ל'חקר', 'נחש' בת"א ובתור"י לדבר' יג,טו; בת"א לברא' מדה + טו (שפ/76), בת"י שופ' יח,ב (שפ/83), יחז' לט,יד ועוד. בתר"כ 'חקר' = פשפש, למשל: איוב ה,כו; תהל' קלט,א, אך במשלי יז,ג: 'בדיק לביא', כתרגום ל'בחן לבות', ובתרגום שני לאסתר ד,א (שפ/190). ומצוי באר"ג, שולטסה, מילון 22-23, בסורית ברוקלמן b59 (בדק₁). וראה במנדאית, מילון 52.

אין אחדות דעים אצל מילונאים וחוקרים, אם יש לראות את בדק₂ כלקסמה נפרדת. יש רואים בו התפתחות סמנטית מ'בדק₁', הנמצא כפועל פעם אחת במקרא: "לבדוק ולחזק הבית" (דה"ב לד,י) // "לחזק בדק הבית" (מל"ב כב,ה) — ראה י' בלאו, אל"מ ב 21. עניינו של 'בדק', הוא סדק, בקע — תיקון הסדקים, ונמצא גם באוגריתית. מקבילתו באכדית: 'בתק' (צימרן 26, וכן דיטריך BiOr 24,294 והוא מצוי גם במקרא, או 'פתק' = לקרוע, לשבור (בערב' نقق), המצוי בניבי ארמית ובל"ח (ראה ערכו בלקסיקון), והשווה בארט ES p. 24. ועיין על הקשרים האטימולוגיים בדברי י' גרינפילד pp. 212-218 (1958) HUCA 29, ולדעתו אפשר להבין את ההתפתחות הסמנטית, שם 221. הערה 24. וראה עוד אפשטיין, מבואות ב 147.

קשה להסכים על קשר סביר כביכול בין durchbrechen — לשבור (בדק₁) לבין prüfen קשה לבחון, לחפש (בדק₂), ובמילונים עה"ש וב"י הם אמנם מופרדים לשני ערכים, וכן במילון הסורי של ברוקלמן והמנדאי. ב-BDB למשל, ערך 'בדק', לא הוזכר הפועל בעברית הבינונית. קשה גם להניח, שהמעק הסמנטי (אם נקבל דעה זו) חל בתוך העברית, ולפי תפוצתו בניבי הארמית, ובתרגומים תוך המרת פעלים מצויים, נראה, כי לפנינו שאילה מובהקת מארמית. השווה כך מאנס 19, ואף י' קוטשר, מחנייים נו 4, היה בתחושה, כי 'בדק' זה שונה מן המקראי. אלבק, מבוא 135, סיווגו בין החדשים שישנם בארמית. לעומתם סגל הביאו בין הפעלים ששינו משמעם (סעיף 187).

לקסיקון הפועל

בזבז

הפועל: המקבל שדה מחבירו... משזכה בה ה ב י ר ה (ב"מ ט,ג, ת' שם, שם יב — 30/391 = ת' כתר' ד,י — 3/265), אם א ב י ר ולא אעביר אשלם במיטבה (ב"מ ט,ג, = ת' שם, שם יב — 33/391: אם א ב י ר ולא אעביר = ת' כתר' ד,י — 5/4/265, שדה) נרה או ה ב י ר ה, עולה לו מן המניין (ערכ' ט,א, = ספרא בהר ג,י — קז) = הניחה בורה, לא עיבדה, לא חרש ולא זרע בה.

בארמית: ת"א, (ת"י), ג,ב,ס, (מנ)**3.

בזבז — פיעל: א. שעמד וביזבז כל אוצרותיו לעניים (ת' פאה ד,יח — 15/24)⁷, עמדה וביזבזה את כל ממונה, שליש למלכות, שליש לעניים... (ספ-ב קטו — 8/129) = פיזר כספו והונג, חילק ונדב.

ב. משנתמלאו ישראל בבוה, התחילו מבזבזין את הבוה, מקרעים כסות וכו' (ספ-ב קלא — 18/170), אם אני מניח נכסיי ביד בני הוא עומד ומבזבזון (ספ-ד יא — 19, וט 158), הנח לפניהם והן יבזבזו (ספרא קדו' ג,ה — פח 2 כ"ר שצו), תשעים ותשעה אומרים לחלק ואחד אומר לבזבז (ספרא, שם) = פיזר כסף ונכסים בלא חשבון.

ג. גר שמת וביזבז (ו) ישראל את נכסיו (ת' פאה ב,י — 2/20 = ת' שקל' ג,יא — 15/178 = ת' כתר' י,ד — 29/272)⁸, שלא לבזבז את נכסיהם (ת' כתר' יא,א — 9/273; ו 92: תבזבז) = לקח לעצמו בחזקה.

שאין אדם מבזבז (והו) בידיו לעצמו (ת' מגי' ד,כא — ו, מועד 359)⁹ = אין אדם בוזז בידיו ולוקח כבוד ושררה לעצמו (ליב').

בארמית: תר"כ,ג,ב,ס**4.

מ: בזז**5.

4 כנ"ל בכל כהה"י, בדפ': הובירה, שהושפע כנראה מן הארמית שבהמשך במשנה שם ובת', השווה ילון, מבוא 165. וצורות הוביר-אוביר משתרשות בדפוסים. ראה למעלה גם מן הת', וראה סגל, דקדוק 267 בתיקונים.

5 פ: אביר, לו: אביר ולא אעבד, בק מנוקד: אביר. והנודק הושפע מצורות 'אוביר', ראה כן בבבלי ובירושלמי — ילון, שם 166. ובת' בי"מ לפי כ"י: אביר. ולענין אעביר-אעבד ראה ילון, מבוא 87. ועיין גם י' ספיר, ערכי ב, עמ' 126.

6 ליתא בלו, ולא הובא בקונקור'. פ: חכרה, והגירסה נראית משובשת, כך גם הנמץ 278. במש"ב ערכ' כט, ע"ב: הובירה.

7 ו: וכיבו אוצרותיו בשני בצרות.

8 נג בכתר': ובזו. והשווה כנ"ל "ובזבו" גם בקידר' כג,א.

9 בע (10/227) המשפט מקוטע, וגם שם צ"ל: מבזבו. וראה חכ"פ מועד 1197.

5* גם בהוראה א הוא כפלפל מ'בוז' ולא מן 'בוו', כסכרת ב"י 496, כפי שמוכח מן הצירוף "מבזבזין בְּוה" למעלה. בזבז, (מיסוד כח/בוה) נמצא בכרייתא בבבלי, ראה ערכי א 123 (ואף ב'עב2). ועל הוראות 'בזבו' ומקורו עיין גם ש' ויס, לשוננו ת, עמ' 311-321.

3** בת"א 'לא תבור' (ברא' מז,יט = "לא תשם"), שפ/82, וכש"ת 'לנחל בְּיָר' (דבר' כא,ד = "נחל איתן") = אדמת בור, שממה. בת"י 'ובור יהי' (ישע' ז,כג — שפ/15 = "שמיר ושית"). יאסטרוב משייך לכאן גם 'איתברו' (ירמ' י,ד = "נבער") = בור מדעת, אך הגירסה כך בדפ"ר ברומברג, אבל לפי שפ/161: 'איטפשו'. פיין סמית/הק' 39 מציין 'בור' (בורא) גם כפועל באפעל, וראה מילון מנדאי 56. מאנס 20 ציינו כפועל שחדר בהשפעת הארמית, וכך ברשימה של אלבק, מבוא 135.

4** בתר"כ לקהלת ג,כב: 'מבזבו ממונא' (שפ/155), דוגמות מגלילית ובבליית ראה יאסטרוב 152. ובאר"נ ראה שולטהס, דקדוק 77, מילון a24. בסורית (פיין סמית/הק' 40) נמצא בהוראות: (1) פיזר וחילק, (2) חטף, תפש.

בלבל

לקסיקון הפועל

בזק (2) — קל : בזקים מלח על גבי הכבש (עירו' י, יד/טו — פ : בזקין) = פיזר.
נפעל : [שהרוח] נבזקת בהם מ... (מכ דרשב"י כ,טז — 18/155) = הייתה נפורת*6.
מ : בזק (יחו' א, יד)*7.
בארמית : נ, ש, ב, ס, מנ*5.

בחל2 — פיעל : (פגים) ביחלו כונס לתוך ביתו (שביע' ד,ז = ספרא בהר א, י — קן)310 =
קרבו לזמן הבישול*8.
מאימתי הפירות חייבין במעשרות, התאינים משיביחלו (מעשר' א, ב)11, או אפילו
ביחל אביב ובא (מכ בוא ב — 1/9 = [מ"ת, ראה טז, 90])12 = בא קודם זמנו (בהשאלה)*9.

בלבל — פיעל : כבר עלה סנחריב... ובילבל את (כל) האומות (ידים ד,ד/יב =
ת' שם ב,יז — 29/683, ו, השווה ת' קידר' ה,ד — ו נשים 295)13 = ערבב יחד, קלקל את הסדר.
הכהו ובא אחד ובלבלו (מכ דרשב"י כא, יב — 169) = ערבב את רוחו, הביאו במבוכה.
מ : בלל.
בארמית : תרג', ב, ס, *6.
וראה ערך 'פלפל'.

- 10 בספרא כ"י וט/31 : ביחילו, ושמא : ביהלו.
11 וראה אפשטיין, מבוא 1243. בדפ" ובמש"ב הוא בהפעיל, וכך תיעודו יאסטרוב וכ"י. אפשטיין, שם 1233, משייך לכאן גם את "אלא כרי שיהבי לר" (שבת א,ו/ט), כך בכל הנוס' (יהבילו > יבחיילו) > יבחיילו, במעקף ת-ה, אמנם בכ"י פ בשוליים : "כדי שיתבשל", אך לא נראה, שכי"ק הוא מוגה.
12 בכ"י א : "או אפי' חל אביב ובא", ובידומה גרס ה"ר, ובהערות מצייין שצ"ל : ביחל. כך בדפ" ליוורנו ע"פ שבות יהודה (רמא"ש קו), וכך הכריע לויטערבך א 21 (וראה שם ח"ג). רמו לגירסה זו בכ"י מ : "אפי' בו חיל אביב". בקג"נ קמברג' 4,6 C קרוע, אך השורה מסתיימת : "אפילו בי...". וראה אישור גם מ"מ"ת.
13 צוק' 29/683 גרס : "וערבב", אך ו למעשה כנ"ל. וראה ליברמן, חוס"ר ד 158.

- 6* קשה מן הביטוי המקוטע (ליחא במכ דרשב"י הוצ' הופמאן ואף לא במכ דר"י) לעמוד על ההקשר, אבל ניתן להיעזר בצירוף דומה בב"ר כו — 7/250 : "שאני ממלא רוחי באדם, לפי שבעה"ז היא נבזקת באחת מאיכריה, אבל לעתיד היא נבזקת בכל הגוף". בכ"י וט/30 : מבוקת א 2 (ועולות גירס' : נבדקת). הכוונה לפי זה : הרוח נפורת.
7* המדרשים מקשרים את השורש עם שם העצם היחידאי ביחו' שם : "כמראה הבוק" (= אש, ברק או קרני אור המתפורים, עיין רד"ק במקומו) — ראה חגי' יג,ב ובעיקר ב"ר נ — 516, והפועל שם כו (הערה קודמת). המלה מוקשה ואולי זרה במקורה, עיין 97-98 pp. J. Blau, VT 6, אך אין הדרשות נראות בבחינת אטימולוגיה עממית, ראה בלאו שם 98, הערה 2.
8* ראה ח' ילון, ענייני לשון (תש"ג), עמ' 41-43, ו"בחל בתאנים" הוא מדרגה שנייה של בישול החייבת במעשרות. ימי הנעורים של האשה : "בוהל" (נדה ה,ו), וראה הוא, מבוא 161, על פיעל שינוי מצב. והפירוש גם ביר' שביע' — לה 2 = מעשר' — מח 1, וראה בערך 'חות'.
9* עיין ח' ילון, שם, נגד טורסיני (לשון וספר ב, 394-395), המקשר את הנ"ל אל בחל, שבמקרא (נחלה מבחלת" — משלי כ,כא, וראה קרי וכתיב), "ובמילונים יש (בעניין זה) דברים דחוקים ומופלגים" — דברי ילון.

5** במילון *KBL*³ 113 b מקשרים את "בזק" שביחו' עם הפועל בניבי ארמית מזרחית (והושמט הפועל מל"ח). וראה באר"ב יאסטרוב 154, בסורית ברוקלמן, מילון 65, ובמנדאית = to scatter. ובניבים מערביים בשומרנית, ראה זב"ח, עואנ"ש ב 519, בהערה לשורה 35. ובאר"נ שולטסה, מילון a24.

6** בת"א כתרגום ל'בלל' (ברא' יא, ט), ובתר"י לברא' מט,ד : שם לו, מט ועוד. בת"י לישע' כח,כח ; בתר"כ לתהלי' יח,כו. וידוע אף מסורית, ברוקלמן מילון b74. וראה אצל יאסטרוב 171 דוגמות מאר"ב (ושם 'בלבל' כערך עצמאי).

לקסיקון הפועל

בלט

בלט — קל: מפני שנעשה בולט... ושחותמה בולט (ת' ע"ז הו,ב — 12/468) = היה גבוה מעט מהשטח, קצהו יוצא מעט.

שפניה מוריקות ועיניה בולטות (סוטה ג,ד = ספ-ב ח — 16/15; והשווה ת' שם ג,ג — 26/295, ו: בולטת).

בארמית: תר"כ,ב,ס**7.

בלש (2) — קל: נהא בולשין בבורות, בשיחין ובמערות ([מכ משפ' יז — 1/311] = מ"ת יב,כט — 14/60), פשפש קטן היה לו, שבו נכנסין לבלוש את העזרה (מידות א,ז) = חיפש ובדק יפה.

בארמית: תרג',ש,ב,ס**8.

בסם (בשם) — פועל: יין מבוסס אני מוכר לך (ב"ב ו,ג/ב — פ: מבושם, השווה ת' שם ו,ה — 32/405) = שספג ריח בושם.

לפי שאין שבה לתלמיד חכם שיצא מבוסס (ת' ברכ' ו,ה) — ה — 22/13), שלא יצאת אשה מבושמת מעולם (ת' כיפ' ב,ו — 21/184, ו: מבוסמת).

נתפעל: על מנת שלא תתבשמ... מפיטום הקטורת היו מתבשמות (ת' כיפ' ב,ו — 21/184, ו: תתבסמי, מתבסמות).

בארמית: תרג',ג,ב,ס,מנ**9.

מ: ב(ו)שם, בשמים.

14 א, מ: כישין. ד וילקוט: כבושין (וכך במהד' לויט' ג 137). גג אנטונין: בושין (השמטת למ"ד?), אך כנ"ל "בולשין" נמצא בבירור בכ"י ל"מכ דבר" מן הגניזה, שפרסם שכטר (1904) *JQR*, O.S., XVI עמ' 449 (446). והשווה במ"ת 60: "יהן בולשין בבורות וכו'". וראה בהערות ה"ר 311.

15 ד: מבושם. לו: מבוסס. ואין אחידות בכתהי"ג גם בת' בשמירה על השי"ן שבכתיב המקראי. השם "בשמים" שמר בד"כ על הכתיב בשי"ן גם בכתהי"ג, כגון ברכ' ח,ה-ז, מכ (כ"י א) ה"ר 106, 138, אבל בעל המקצוע הוא: "בסם" — ח' קידו' ב,ב-ד, ושם שביע' ה,יב (ו 188: "בשם", וצוק' לא העיר). במילון *KBL* 156 מציין את הרנומייטיב בל"ה, אך מדוע בפיעל?

נראית אפוא הצדקה לסיווגו כפועל חדש. כך אלבק, מבוא 153, וכן סגל, דקדוק סעיף 180, גם ב"י הפריד בין השורשים. לא מצאנו את השורש בניבי הארמית, לפי המילונות, אך 7 n. 223 (1911) *REJ* Löw, כי הוא מקביל לסורית, ובערבית *لج*. הצעת פרנקל ב-117-114, pp. *ZA* 3 (1888), לקשרו עם שורש *blj* שבאכדית, נראית דחוקה, בשל הקשר הסמנטי הרופף.

7** בתר"כ לדה"ב ה,ט: "והוון בליטיין" (שפ/36), ואלבק, מבוא 153, מניח שהוא שואל מעברית. אך הפועל ידוע גם מארמית שבתלמוד הבבלי ומסורית (ברוקלמן, מילון 75). וראה מאנס 23, וסגל, דקדוק סעיף 180 (ואין אסמכתא, שהיה בעברית עתיקה).

8** בת"א רירגום לי'חפש' (ברא' מדיב; ושם לא, לה שפ/51 — בתר"י: 'ופשפש'), ובתר"י לברא' מבו, (גיני' 79): 'ובלשו בסרטייתא' ללא תרגום ישיר לפסוק. וראה בת"י למל"א כ,ו (שפ/262) ובתר"כ לאיכה ג,מ ועוד. גם בשומרונית בא כתרגום של 'חפש', עואנ"ש ב (המליץ) 466, או כתרגום לי'משש', שם 512 (למשל לברא' לא, לד; לו), וראה גם כרך ג(ב) 155 וספר שירמן, עמ' 57. וידוע גם מניבים מוזריים: בתלמוד הבבלי (ראה קונקור'), ובסורית ברוקלמן, מילון 78. מאנס 23-24 מביאו אמנם כשואל מארמית. S. Fraenkel, *ZA* 3 (1888), p. 55, רואה את קשרו אל 'פלש' (פלס) באכדית, בהוראת: הסתכל (אך לא 'פלש' שבסורית = חדר).

9** ראה דוגמות אצל לוי, תרגומים 107, יאסטרוב 179. בת"י בא בהוראה מושאלת ישע' ה,כ; ש"מ"ב כג,א. ובאר"נ שולטהס, מילון a (למשל, לדבר' יב,יח), בסורית ברוקלמן b 80, ובמילון מנדאי b 67.

לקסיקון הפועל

ב ק ק 2

בסס (=פסס) — ק ל : ידות האוכלין ש ב ס ס ן בגורן (עוק' א,ה)¹⁶, יכול אף על פי ש ב ס ס ן בגורן (ספרא, שמיני יא,ט—נו 3, כ"ר רלו)¹⁷ = התיר אגדן של עומרין (ר) אליעזר, בגמרא^{10*}, דש אותן ונתמעכו (אלבק).

(מ: בוט). בארמית: ראה 'פסס'.

בעבע — פ י ע ל : מעשה ו ב י ע ב ע יין בין העלין (ת' טבו"י ב,ה — 18/684) = נבע, בצבץ ויצא. היה מ ב ע ב ע ועולה מתחת הספינה (ת' כיפו' ב,ד — ו מועד 231)¹⁹, המים (ו:והן) מ ב ע ב י ן ועולין כעמוד למעלה (ת' סוכה ג,יא — 3/197). הטבילין (את הבגדים) נגובים עד ש י ב ע ב ע ו וינוחו מביעבוען (מק' י,ד) = שהעלו בועות, בעבועים.

מ: אבעב(ו)עות^{11*}. בארמית: (ג?) ס**¹⁰.

בצץ (2) — ק ל : וההרים ב ו צ צ י ן (ת' מק' א,יג — בדפ')²⁰ = הוציאו טיפות מים.

מ: בץ, בצה^{12*}. בארמית: ס**¹¹.

בקק (=פקק) — ק ל (פעול): כוורת פתוחה ו ב ק ו ק ה בקש (ספרא שמיני ז,י — כ"ר, רכה למטה)²¹ = שפקקו אותה.

ראה ערך 'פקק'.

16 ל: שבסכין (?) בגורן. במקבילה בת' עוק' א,ה — "חבואה שפססה", ועיין בערך 'פסס'.
17 כך גם בנגי (יביבן, קג"ג 193), וד"ו קיב. הנוסח שמביא ב"י מספרא הוא למעשה המובאה מן המשנה בעוקצ'. קוטובסקי יקד ללא טעם בפיעל.

18 ג: מן העלין.
19 ומשפט זה ליחא בע (ראה 24/183) ונמצא במקבילתו ביר' יומא ג,מא 1. ובבבלי שם לח,א: "מבצבצת", ראה במאמרי, ס"ז לילון 281, 284.

20 אצל צוק' לפי ו 22-21/653: ביצץ x 3, וראה גם 29-27/662. בפיה"ג, הר"ש וכן לפי הרמב"ם (הלכות מקו' ט,ב): "וההרים בוצצין", כנוסח למעלן מן הדפ'. גירסה זו מתחזקת גם מן הברייתא המקבילה ביר' מו"ק א,א-פ 1: "מי תמציות... וההרים בוצצין" x 3, כך בכ"ל. ועיין ש' ליברמן, תוס"ד ד, עמ' 5-6, שאינו דוחה את הגירסה "ביצין". אך הוא עצמו מעיד פעמים אחדות, כי בידי הר"ש היו גירסות נאמנות.

21 בנג Heb. d 58, בד"ו וכן וייס נד 2: ופקוקה (ר"ו: "פחותה"), וכן הוא במשנה כלים ת,א ובת' שם ב"ק ג. ועיין ערך 'פקק'. ולפנינו מעתק פ-ב, ראה במבוא, ואין לו שייכות ל'בקק', המקראי, המצוי גם הוא בלח"א.

10* ראה בבלי סוכה יד,א. רש"י שם רוצה לקשר אל "מתבוטסת בדמין" (וכך כנראה הבינו אלבק וב"י בפרשם: רמס, שבו), אך נראה שלפנינו ביצוע אחר של 'פסס' (ראה בערכו), הידוע מסורית = חילק למנות. השווה אפשטיין, מבוא 1221. וראה גם ב"י 567, הערה 4. וממנו כנראה גם 'פספס' (=פורר לחלקים), ראה ליברמן, תכ"פ מועד 53. ד' גייגר בתוס' עה"ש מנסה להבחין בהוראות שבין שני הביצועים: בסס = דרך, דש; פסס = קרע, ניק, ואין לכך אסמכתא לפי המקבילות. וראה גם פליקס, החקלאות 241-242.

11* על הקשר לשם העצם ראה ³KBL, עמ' 9, והשווה בספר הדקדוק BL 482. עה"ש גזורו מ'בוע', ובאר"י מצוי: בועא, בועתא, אך ברוקלמן (מילון סורי 82) מקשר ל'נבע'.

12* עיין על הקשר במילון ³KBL, a 142. י' קוטשר מציינו שם כפועל בלח"ב, אך נמצא כגירסה בטוחה כברייחא בירושלמי (ע1א), ראה הערה 20 לעיל.

10** בויק"ר כא,ח (מרגליות תפז): "הוה מבעבע" = הוציא קול בעבוע מגרונו, בערוך וב"ר (כ"י וט): מכעבע, וראה הערות מרגליות שם. בסורית ברוקלמן, מילון 82: 'בעבועיתא', ומתועד גם כפועל.

11** ראה ברוקלמן, מילון 85 b (ערך 'בץ'), ומתועד גם כפועל באתפאל.

לקסיקון הפועל

בקר²

בקר² (=פקר)^{13*} — קל (?) : אינו הבקר עד שיבקר אף לעשירים (פאה ו, א — פ)²².
 הפעיל : חייב במעשרות, אלא אם כן הבקיר (פאה ד, ט/ח)²³, התקינו שיהו (א) מבקירים את כל השדה (שקל' א, ב) = עזב ונטש לכול, הפקיר.
 הפעל : אם היה הכל מובקר (מע"ש ה, ה), אוכלים על המובקר (שביע' ט, ד), ואר הריהן מובקרין לכל מי שיחפוץ (נדר' ד, ח/י), אינו הבקר עד שיובקר אף לעשירים, כשמיטה (פאה ו, א²⁴ = עדר' ד, ג) = נעזב וניטש לכול, הופקר.
 (?) מ: בקרת (ויק' יט, כ)^{14*}.
 בארמית: ת'נ, תר'י/ב, ת"ג, ג*^{12*}.
 וראה ערך 'פקר'.

ברץ — פועל: א. ואיזה הוא היתר שקמצו מבורץ (מנח' א, ב), היה קומץ מבורץ וקמץ ועלה בידו צרור (ת' מנח' ה, כ — 11/519), מלוא קומצו מבורץ (ספרא נדבה טו, ו — 1) = מלא וגדוש עד שבולט ופורץ מבין האצבעות^{15*}.
 ב. תריץ שעובר בכרם... נראה (נראין) דברי ר' אליעזר בחריץ (ה) מבורץ (ת' כלא' גי, — 19/77) = היה מפורץ, מפולש (ליב')^{16*}.
 בארמית: ב, ב, ס*^{13*}.

22 כך בכ"י פ בלבד (ראה להלן, הערה 24, בהפעל), ואולי הוא כתיב חסר, הנמן 186 חושב דוגמה זו לחריגה.
 23 גג, אלוני 3: היפקיר.
 24 פ: שיבקר (ראה למעלה, בקל). גג, מירקין, ס"ז לילון 375, וכן קג"נ בבליים, ייבין 115: הפקר עד שיפקיר.

13* ככל כתבי-היד הא"י של המשנה תמיד בבי"ת: מבקיר, הבקר וכו', וכן במי"ר. בכי"מ שבבבלי לרוב בפ"א וכן בקג"נ בניקד בבלי (ראה בהערות לח"ג), אך אין אחידות, עיין אפשטיין, מבוא 1220-1221. במקורות שמחוץ למשנה, כגון ב"ת (וכן מכ"י א השם: הפקר) — תמיד בפ"א. וראה ערך 'פקר'. בלח"ב (ע2א) גם-כן בבי"ת, כגון: "שדהו מובקרת ואילנותיו מובקרין" (תנח' ויק' א — בובר ד/2), או: "שאם אין אדם מבקר עצמו כמדבר הזה" (פסיק' דר"כ 219 = מפקיר). קשה להכריע מהו המקור הקדום; אם קשור למקום מרעה (ש) (כך ב"י 601, 1029) — מה יעשה לעניין "מופקר" לגבי שפחה? ואם גזור מ"אפקורוס" (עה"ש) — מה קשרו להפקרת שדה? ושמה הם משני גזרונים שונים. וראה גם תור"ט לפאה ו, א.
 14* עיין דעת רמב"ן לוקרא שם: "בקרת" לעניין שפחה = תהא מופקרת, ואף הוא ידע על חילופי הכתיב פ-ב.
 15* עה"ש וב"י מפרדים בין א-ב לשני ערכים (וראה מה שמביא ב"י מכנענית), אבל בתוס' עה"ש מצוין, שהוא הוא, וראה אפשטיין JQR 12 (1922) p. 384 ולא מצאנו יסוד איתן להפרדה לקסיקאלית ביניהם.
 16* ראה תכ"פ זרעים 628: "מפורץ ומבורז, דהיינו מפולש", ובמקבילה כלא' ה, ג: "אם היה מפלש", גם אפשטיין, JQR שם, עמ' 349-350, מקשר אל 'ברז' המצוי בארמית (=נקב), ובערבית הוא לקדוח ולפלוש to bore through, הנדרף ל'פרץ' — ברץ (אבל בסורית הוא 'ברץ' ולא 'ברז', כפי שחשב אפשטיין).

12** גם בניבים ארמיים מצוי בבי"ת, כגון לשמ' כבד, 'יבקר גבר חקל', לפי שרידי תרא"י אצל קאהלה MdW p. 3 (הטקסטים בסוף). אך בתר"י (גינ' 138): יפקר. בתר"י/ב לשמ' כג, יא: 'ותבקרין' (גינ' 43, 106), וכן בת"ו: ותבקר[ו]ן. וכן בגלילית יר' שביע' ט, ה — לט 1: "ואבקרה קומיהוין", "ומבקרין ליה" (וראה האצ"ו 91, גירס' מאוחרות בפ"א). בת"י ל"ריקים ופוחזים" (שופ' ט, ד — ס'ריקין ובקרין' שפ/66, ועיין רד"ק שם), וראה עוד לירמ' כג, לב. ומאנס 24 הביאו בין הארמיים בל"ח.

13** בבבליית "וברצוה עד דשייפא" (ע"ז נט, ב) וכן בכ"י מרכס-אברמסון, אבל רש"י מקשרו אל הוראה א. וראה 'אבירצייהו' (שם ע, ד, ב). ומצוי בסורית, ברוקלמן מילון 98, באר"נ שולטהס, מילון 32 'ברוצא', ועיין הערת זב"ח, עואנ"ש ב 568, לשורה 285.

ג

גבב — קל : האשה גובבת גבבה בחצר ונמצא שרץ בתוך גבבה (ת' טהר' גו, — 2/663) = לקט, אסף גבבים (עלים יבשים)*¹.
 * נפעל : ועל שעקרן משנגב [ב] ו שאינן ככי יותן (ת' מכש' א,ב — 22/673).
 פיעל : המלקט... והמגבב יבש עד שתחד רביעה שנייה (שביע' ט,ו)², כיוצא בו מגבב דבש (ו: ויכיש) צריך לבער (ת' שביע' ז,יז — 10/72), ומגבב מן החצר ומדליק (ביצה ד,ו = ת' יו"ט ג,יח — 26/206, ו: ומגביב) = אסף וצבר לערימה (כמו קל).
 ---עד מתי אתה) מגביב ומביא עלינו (ספרא נדבה ד,ה — 21 = מכדרשב"י טז,יד — 10/111 = ספ-ב עה — 4/70 = ת' זבח' א,ח — 21/480)*² = קיבץ ואסף דברים, מלים, פסוקים (בהשאלה).
 (מ: גב:?)³.
 בארמית: תרג,ג,ב,ס, [מג] *¹.

גבה — קל : מעשה ידיה ומציאתה אע"פ שלא גבת (כתו' ד,א/ג) = לקח דמי פירעון, חוב או מכס.
 המלווה את חבריו בשטר גובה מנכסים משועבדין (ב"ב י,ח/טז), המוציא שטר (חוב כתוב ב)בבל גובה עליו כסף בבל 5 x (ת' כתו' יג,יב),ג — 15/275, והשווה ו), שכר לילה שהוא גובה כל היום מנין (ספרא קדו' ב,יב — פח), שכל חוב שיש לי, שאגבנו (שביע' יד), נותנין לו שלשה רגלים, כדי שיגבה הקיפו (ת' ב"מ ח,כו — 7/390), אין האשה יכולה לגבות כתובתה מן ההקדש (ערכ' ו,ב), תורמין על (ו: המשכון ועל) הגבוי ועל העתיד לגבות (ת' שקל' ב,ה — 21/175)³.

1 מוצע ע"י מערכת המילון ההיסטורי באקדמיה, וכנראה נתפס לפי העניין כגבב' בדרך הפלולוגיה.
 2 בק הניקוד כפיעל (כ"ת דגושה). במסורת החימנים: מגבב — ראה דמתי, קונטרסים א 10.
 3 ו: לגבות. ולפי הסברו של ליברמן: "ואפילו על מה שעתידיים לגבות" נראה שהוא קל ולא נפעל.
 1* הר"מ מעיר, כי "מלקט" הוא האוסף עשבים לחים, ו"מגבב" האוסף יבשים, וראה הר"ש. הנ"ל הוא יחידאי בקל, והרמב"ם (הלכות אבות הטומאות יז,ט) מביא: "האשה שמגבבת גבבא".
 2* הביטוי מצוי בארבעה מקומות מקבילים (לא התייחסתי לשינויים קלים, כגון: את-אתה, עלי-עלינו). במקבילה מכ ויסע ג — 166: "עד מתי אתה מתי עלינו", כברייחא יומא עו,א: "עד מתי אתה מגבב דברים ומביא עלינו", אך דק"ס 234 מעיר, כי בכל כהה"י ליתא "דברים". ולפני המלבי"ם היתה בספרא ("התורה והמצוה") גירסה: "עקיבא עד מתי אתה מגבב עלינו את הכתובים". ויש מקום להרהר על-פי אלה, שמא אין הכוונה כפי המקובל לקבץ ולאסוף (דברים) בעלמא, אלא לעקם ולעוות את הפסוקים, במנדאית 'גבב' = כפף, עיקם. עיין דבריי בערכי ב, עמ' 53.
 3* ראה ³ KBL, עמ' 163 b, וכך משייכו יאסטרוב. ובעקבות זה סגל, דקדוק בסעיף 177. אך השייכות ל"גב" מופקפקת, ומסתבר שהפועל 'גבב' גזור-שם מ'גבבה, גבב', המצוי בארמית ובל"ח (ענפים יבשים להסקה).
 1** בת"א ות"ר, למשל, לשמ' ה,ז ושם יב. באר"ב מצוי השם 'גבבא', ובסורית 'גביבא' (ברוקלמן, מילון 100). במילון מנדאי b 79 'גבב' = to bend, ושמה הוא שורש אחר, הקרוב אל 'כפף'. וראה מאנס 24-25.

לקסיקון הפועל

גבח

נפעל: והקופה נגביית בשנים ומתחלקת בשלשה (פאה ח,ז), וחוזרת בעיניה ונגבת מן האמצע (ת' ב"ב יח, — 11/412), ואכל שם סעודת חתן אפילו בדינר אינן ניגבין, לא אכל שם סעודת חתן, הרי אילו ניגבים (ב"ב ט,ה/ז).

פיעל: ... שגיבו (את) עירוביהן ונתנום בבית (ת' עיר' ג,טו — 21/141, ע)4. אמור מעתה ה'מג' את הצדקות והמפרנס את העניים (ספרא חובה יב,יב — 1ז, כז, כי"ר קכ)5 = גבה (כמו קל).

הפעיל: פועל ... אף על פי שיש לו רשות ליכנס ולהגבות שרכן (ת' ב"ק וכו, — 1/357, ו: את שכר'*)4 = גבה (כמו קל)5*.

פר הבא על כל המצות ושעירי עבו' זרה (כתחילה) מגבין להן (ת' שקל' ב,ו — 3/176)6 = גבו לצורכם.

בארמית: ח"א, ת"י, תר"כ, ג, נ, ש, ב, ס, מנ**2.

גבחה (1) — פיעל: והמגבחה לגודגדין (ת' שבת ח,ז,א, — 3/177)7 = עשה גבחת*6. מ: גבחה, גבחה*7.

4 וכו'ל בפיעל גם ל, אבל ג, ד: שגבו. וייתכן שאף הוא פיעל בהוראת הקל.
5 כך בניקוד בבלי בפיעל (ולא נרשם אצל פורת 69). בקונקור' הובא בהפעיל.
6 הכתיב הוא דרמשמעי, ובקונקור' של האקדמיה נרשם כהפעיל. הוראתו קל, לפי המקבילה בבבלי הור' גב: "גובין עליהן".
7 ו: והמגבה לגודגודין. וראה קוטשר, מחקרים 46: גבח-גבע.

4* ראה פרטים בערכי ב, 35-36. וההפעיל בהוראה קאוטיביית מצוי בכרייתות בבבלי (ע1ב), ראה שם. יאסטרוב מביא בערך זה בהפעיל "מגבהת חלתה" (חלה ג,א) בהוראת גרימה collected to cause to be. אך הוא שייך לגבה, (ה"א שורשית), כמו "מגבהת" (ת' אהל' ה,יא), מלשון הרמה.

5* על "הפעיל ללא הבל מן הקל" ראה במאמרי שנתון בר-אילן יג (תשל"ו), עמ' 249-281.

6* עיין ש' ליברמן, חכ"פ מועד 80, הערה 2: מגבחה את קדקדו (גודגודין = קודקודין). אמנם שם, עמ' 81-82 מציע גם נוסחה: "המנבח" (משמיע קול כנביחת הכלב), אך יש להעיר על כך, כי 'נבח' (יחידאי במקרא) מצוי רק פעם אחת בלח"א (ת' שבת ז,יג — 21/118), והביטוי ("נבח בי כלב") משם נעדר במקבילה (ע1ב) בבלי סנה' סה,ב ואף ליחא בספד-קעא. אף לא מצאנו 'נבח' בפיעל.

7* ראה *KBL* 3, 165 b, שמביא את הפועל כדנומינטיב הקשור לנ"ל. הפועל נשמט משום מה מן הקונקור' לקוסובסקי.

2** בת"א ל'ענש', כגון שם' כא,כב — שפ/124 ועוד, ראה פרטים אצל לוי, תרגומים (גבא') ויאסטרוב. וכן בשומר' כתרגום כנ"ל או ל'נשה', עואנ"ש ב 547 וכן 530, למשל לדבר' כד,י, ובאר"ג, שולטהס מילון 33 a. בסורית ברוקלמן 100 (ולפי פיין סמית/הק' 58 גם בפועל — to collect), ומנדאית, מילון 79 (GBA). סגל, דקדוק סעיף 177, רשמו כאילו יש ממנו שם נגזר במקרא ("גבים"), אך אין שום שקיפות ביניהם. מאנס 25 הביאו כשאל מארמית (וראה ברשימתו של אלבק, מבוא 138), אע"פ שידוע גם מערבית גבא — Lane, pt. 2, p. 378 = לקח את המסים.

ג ב ש

לקסיקון הפועל

גבל² — קל : ומלוא תרודו רקב ש ג ב ל ו במים (אהל' ב,ב) = לש וערכב, עשה כעין בצק. קמח קלי ש ג ב ל ו ועשאו עיסה (ת' חלה א,ד — ו זרעים 275)⁸, אף על פי שיודע בו שאינו גובל עיסתו בטהרה (ת' מעש"ר ג,ג — 20/85), ונותנים מים על גבי המורסן, אבל לא גובלים (שבת כד,ג), מי חטאת שניפסלו לא ? גָּבַלְם בטיט (פרה ט,ה — ק). פיעל : ולא יהא מגביל בצד הזה ובונה בצד הזה 2 (ת' ב"מ יא,ו — 10/395)⁹ = לש וערכב (כמו קל).

נותנין מים לתוך קמח קלי ובלבד שלא יגבל (ת' שבת יב(יג), יד — 26/127, בכ"ו 2 ×), אינו חייב עד שיגבל (ת' שבת יא(יב), יח — 15/126), אם מיל(א)ן לגבל בהן את הטיט 2 × (ספרא שמיני ח,ב — נד 4, כ"ר רכט).

מ : שרשת גבלת (שמ' כח,כב)^{8*}.
בארמית : ג,ג,ב,ס,מנ^{3**}.
ראה גם ערך 'קבל'.

גבן (2) — פיעל : החולב והמחבץ והמגבין כגרוגרת (ת' שבת ט(י), יג — 19/122, והמגבן = ת' ב"מ ח,ז — 3/388)¹⁰ = עשה גבינה. מ : גבינה (איוב י,י).

בארמית : גובנא, גבנו (ת"ר, כ"ג, ש,ס)^{4**}.

[גבס — ראה : גפס]

גבש (1) — קל : בית הפרס ש ג ב ש ו בגבישים (ת' אהל' יז, ט — 37/615)¹¹ = מילא חלל בגבישים (אבני חצין). מ : גביש, אלגביש(?)^{9*}.
בארמית : תר"כ(1)^{5**}.

- 8 ע 20/97 : שקיבלו (וראה ערך 'קבל').
- 9 ב"י רשמו כהפעיל. אך לפי רוב השימושים נראה שלפינו פיעל, והי"ד לכתוב מלא.
- 10 ו וכן בבלי שבת צה,א : המגבן. והי"ד ציון לכתוב מלא, ואין הכרח לראותו כהפעיל (כגון ב"י 683 ב).
- 11 כנ"ל בכ"ו. ד ור"ש : בגבשושין. ועיין ליברמן, חוס"ר ג 151.
- 8* כנ"ל מקשר סגל, דקדוק סעיף 177, והשווה במילון³ KBL 166 b (גבל²), ואמנם ניכרת שקיפות סמנטית ביניהם. אין לו קשר אל 'גבול', שהדנומינטיב ממנו מצוי במקרא כהפעיל ("הגבל את ההר") וליחא בלח"א.
- 9* הקשר ברור לפי נוסח כ"ו "בגבישים". ולפני כן בקטע שם מדובר אמנם על ריצוף באבני פסיפס "בית הפרס שריצפו ברבידים וכו'".
- 3** ראה בירו' נדר' ו — מ 1 למטה : "ומגבלן". באר"נ ראה שולטסה, מילון 33 b דקדוק 131 b (ושם גם בהוראה של 'יצר' = עיצב צורה, כגון לברא' ב,ז + טו), ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 101, ובמנדאית 79 b. הפועל מצוי עוד במגילות מ"י — ראה בקונקור' של Kuhn, והשווה דברי 'קוטשר, ערכי א 20. על הפועל ועל מעבריו הסמנטיים (מ'ערכב במים' = לש, ועד 'יצר אדם') ראה במאמרו של ח"י גרינפילד *Revue de Qumran* 6 (1960) pp. 155-162, ועיין בעמ' 156, הערה 1 (c).
- 4** השם מצוי בניבי ארמית כנ"ל, ראה, למשל, בשומר' לברא' יח,ח : גבנו (ברילל 18). ובסורית 'גובנא', ברוקלמן, מילון 102. וליחא ממנו הפועל. "גבינה" בעברית יחידאי שם במקרא.
- 5** במילונים מתועדת רק מובאה אחת 'וגבשא' (משלי ו,ח), לאסוף ולמלא אסמים.

לקסיקון הפועל

גדל₂

גדל₂ — קל : וכן הגודלת וכן הכוחלת (שבת י, ו/ז = ת' שם ט(י), יג — 21/122), [לא גודלת ולא כוחלת... (ס"ז ויח — 23/245)], שהבנות יושבות... וגודלות (כלים טו, ג), ואמום של גודלי מצנפות (כלים טו, ז) = קלע וסיבך חוטים או שיער, עשה מעשה גדיל.

(מחצלת) של קנים ושל חלף, גודלה מסככיך בה, ארוגה אין מסככיך בה (ת' סוכה א, י — 10*(7/193) = שקלעו אותה.

מ: גדלים¹¹. בארמית: (בתרג': גדילו, גדילחא, גב, ס, מנ**⁶.

גדל₃(2) — הפעיל: יש מהם שמגדילין פעם אחת בחודש, יש מהם שמגדילין פעם אחת בשנה (ת' תענ' ב, ב — ומועד 329, ל, ד) = הוציא אגודל, הפיס בגודל*¹².

גדס(1) — קל (פעול): אצבעותיו גדומות (ת' בכר' ה, ד — 2/540) = נקטעו, נגדעו. בארמית: ש, ס, מנ**⁷.

(?) גדף₂ — קל: 'את ה' הוא מגדף, ר' אלעזר בן עזריה אומר, כאדם שאומר לחבירו גדת את הקערה וחיסרתה. איסי בן עקביא אומר כאדם שאומר לחבירו גדת את כל הקערה כולה ולא שירתה ממנה כלום (ספ-ב קיב — 17-15/120) = קינח את הקערה בפת לחם והשאירה נקייה.

ע 23/216: יש מהן שמדלגין. ולדעת ליברמן "שמגדילין" 4 x (בהפעיל) היא הגירסה הנכונה.
 13 כנ"ל הגירסה כאור הגנון. בערוך (גרס'): גרומות, וכן הוא בר, מ"ב: גרומות — "קלוטות עד הפרק ולא חתך בינתיים". בירו' יומא ד, ד: "אמה גרומה", אבל השווה אהצ"ו, יומא 51: גרומה-גרומה. וראה ערך גרם.
 14 בכ"י וט: גרבתה 2 x (ראה ערך 'ארב), קשה לבטל את 'גדף. ר"ה מביא "גירפתה", וכן הוא בבבלי כר"י זב, וראה בירו' סנה' ז, יא-כה 2, וליברמן, חכ"פ מועד 37, הערה 75. בד"ו: גידפת, גידף (לפי כ"ל קשה למעשה להכריע בין ד-ר). וראה לעיל מס"ז, והשווה בפיה"ג לטהרות 28 שימוש של 'גדף₂: "בשביל שהוא עשוי לגדוף". בע"ז לה, א (וראה הערות מרכס-אברמסון, עמ' צא): "בגליון נ"א: מגדף, ופירושו לשון חסרון, גדת פת כל הקערה". והנ"ל הוא דרשה בחילופי גדף-גדף₂ (נגדף ל'גרף).

10* כך יש להבין כאן כבינוני פעול יחידה, עיין ש' ליברמן, חכ"פ מועד 845, והוסף דבריי בביטאון ברא"ילן, קיץ תשל"ג, עמ' 10.

11* אין לו קשר אל גדל, ולפנינו שורש חדש (כך במקרא במילון ב"י, וראה ³ KBL 172b), אבל ראה השערת זיידל, לשוננו ג 7.

12* ראה ליברמן, תוס"ר א 220, חכ"פ מועד 1079, ועל-פי המשנה יומא רפ"ב משער, שהכוונה: הצביעו, ושני הפעלים גזורי-השם מופיעים רק לעניין עבודת הכהנים. בפירושו הקצר מפרש אמנם מגדל, ("שמגדילים את המשמרות"), אך לפי זה חסר האקוטיב במשפט, ולפי הנ"ל הכוונה לפועל עומד, הגזור מ'גדל (אגודל).

6** בתרגומים נמצא כשם בלבד כנ"ל (ראה, למשל, כתרומם ל"מעשה עבות" — שמ' כח, ד; שם לט, ט), ובשאר הניבים מצוי גם כפועל — ראה מילונים, כגון מנדאי 80 (גדל), ושולטהס, מילון 34.

7** בשומרונית, עואנ"ש ב (המליץ) 585, "קלוט" = גדום (וראה ברילל לויק' כב, כד). ובסורית, ברוקלמן מילון 105 a: גדם, גדמא, ובמילון מנדאי 81 — to cut—a, ומצוי בערבית جدم — חתך, קטע; أجدم — מי שנקטעו ידיו (פרנקל אינו מזכירו בין השאולים). השם "גדם" איננו במקרא, ומצוי בלח"א, כגון סנה' ח, ד, וליתא בארמית יהודית. וייתכן שמוצאו מאכדית, ראה ולדמן, עמ' 44, וכן ברוקלמן שם (גדמא).

לקסיקון הפועל

ג ד ש

[למה עובדי ע"ז דומין לאחד שנטר קערה וגדפה ולא שייר הימינה כלום (ס"ז טול) — 15(23/286 — ע"פ מדה"ג], שתי כיריים המתאימות, אחת גדופה (גרופה?)¹⁶ וקטומה $4 \times$ (ת' שבת ג,ג — 24/112, ל).

וראה ערך 'גרב'. בארמית: מנ**8.

גדר² (=גדד) — קל: פועלין שהיו עודרין בתאנים וגודרין בתמרים ומוסקין בזיתים (ת' ברכ' ד,כא — 19/11 = ת' מע"ר ב,יד — 17(22/83), ... והקוצר והמוסק והגודר (ע: והגודר)¹⁸ והאורה (ו: והעודר) כולן מלאכה אחת הן (ת' שבת ט(י), יז — 3/123) = קטף התמרים^{13*}.

[הרוח שעילעלה את הגפנים על גבי תבואה יגדור מיד (כלא' ז,ז)*¹⁴. * פיעל: נכנס לבית קדשי הקדשים וגידר את שתי הפרי? כותב בסיף (ספד-שכח — 1/379, ל) = קרע, חתך.

גדש — קל: השאלו לגדוש חיטין וגדש שעורין (ת' ב"ק נו, כד — 27/356) = צבר זה על זה כגדיש.

ולא הקפיד בעל הבית עד שגדש בקופתו ויצא (ספד-מג — 101, וט 176) = קצר עד שהייתה קופתו מלאה וגדושה (פינק').

וקוצרים וגודשים לפני העומר (פסח' ד,ח/ט = ת' שם ב(ג), יט — 10/160), והבוך לתוכו מלא וגדוש קטורת (תמיד ה,ד), ויסמוך ידיו... בכלי מלא וגדוש (ספב-קמא — 187), מנין שלא יגדוש במקום שמוחקים (ספד-רצד — 3/313), מקום שנהגו... למחוק לא יגדוש, ליגדוש לא ימחוק (ב"ב ה, יא/יד) = מדד במידה גדושה, מלאה (בהשאלה).

15 הרובין שם מציין, שצ"ל: "שנטל", אך ליברמן, ספרי זוטא 5, הערה 12, סובר שצ"ל: "שנער". ו"נער וגדף" הוא לשון הגומה, דרך אופיינית לס"ז.

16 בתכ"פ מועד 37 מעיר ליברמן, שבכ"ל אפשר לקרוא: גדופה, וזו כנראה הגירסה הנכונה. עיין תשובות הגאונים, הרכבי סי' כה, עמ' 10. וראה בערוך 'גדף' = גרף את הגחלים.

17 ליברמן, זרעים 234, מציין שע במע"ר: גודרין. אך צוק' גרס: גודרין.

18 לענין גדר-גודד עיין י"ג אפשטיין, מבואות ב 203. ועל חילופי ד-ר ראה אצל א' גייגר, קבוצת מאמרים, עמ' 28-32. בכבלי ב"מ לט,א: לגדור, גודר, ובדק"ס: לגדור, גודד (וראה שם פט,ב).

13* בירו' שבת ז,ב — ט: הגודד (כ"ל), וראה רש"י בבלי שם עג,ב. ומצוי גם 'גודד' (=פצע) כדיבור טכני במלאכת האריגה, ראה קוטשר, תרביץ טז, 45-47. בשרי"ר 86, שורה 5: "והבוצע שני חוטין גדר" (צ"ל: גודד), וראה תכ"פ מועד 121, הערה 82. בקונקר' למשנה מובא עוד בהוראה זו: "גדר שתי כרעים" (כלים יח,ה), אך ק: גדר, וראה בפיה"ג לטהרות פרה ב,ב.

14* אלבק מפרש מלשון עשיית גדר, אבל קוטשר וקוטשרי בקונקר': גור וחתך, וכן הר"מ: יסירם מיד. והר"ש גרס: יגדור (=יחתך), אך מוסיף: "ואי גרסין בדל"ת הוי לשון גדר שעושים וכו'". ועיין עתה ג' הנמק, דברכים לזכרו של פרופ' קוטשר, רמת-גן תשל"ג, עמ' 19-20, המכריע לצד הגירסה: יגדור. במכ 12/156 מובא: "מתחננין ומתגדרים" 2, אבל מ: ומתגדרין, וליחא ב"א. במכ דרשב"י 15/104: ומתגרין, שמתגרה. ועיין ח' ילק, פרקי לשון 96.

8** לפי מילון מנדאי 81 a מצוי בהוראה הנ"ל: to scrape = גירד, שפסף (נוסף להוראה הרגילה של גרף), שלא הופרדה לערך מיוחד. בניבים אחרים מצוי רק גרף, = לעג, חירף. ובערבית מצויה הוראה שנייה (ראה Lane, pt. 2, 390) = He cut it off.

לקסיקון הפועל

גהה²

נפעל: כל מידות שהיו במקדש היו נגדשות (מנח' טה) = נמדד במידות גדושות. מלמד שהיו המים נגדשין למעלה (ת' סוטה חג, 10/310, ו: "מגרשין ועולין")¹⁹ = התאספו כערימה.

הפעיל: המגדיש לתוך שדה חבירו שלא ברשות... ואם היגדיש ברשות, בעל השדה חייב (ב"ק וג, לו: בתוך) = אסף עמרים ועשה מהם גדיש. והרי המגדיש בתוך שדה חבירו שלא ברשות (מכ משפ' יד — 14/296 = מכ דרשב"י 6/197), במשאל מקום לחבירו להגדיש (מכ דרשב"י כבה, 12/198).
מ: גדיש, בארמית: גדיש, גדישא (תרג' ג, ט), גודשא (ב) **⁹.

גהה² (1) — קל: שהיה כותלו גוהה לרשות הרבים (ת' מו"ק א, א, 23/229 — ו מועד 367)²⁰ = גזה, נטה; הקיר נטוי (ליב') **¹⁵.

גוס (גסס?) — הפעיל: ואחד נותן את התבלין ובאחד ויהגיס (ת' שבת יא(יב), ה — ו מועד 47 x 2) = עירב בכף, ניצר בכף את התבשיל (אלבק) **¹⁶.
ביצה מגולגלת עד שיגיס (עוק' ב, ו/ז — ק) ²¹, האשה שהיו ידיה טהורות ומג' ה בקדרה (מכש' ה, יא 2 x 2)²², בזמן שמגיס בהן את הקדרה (ת' טהר' ב, ב, 10/662).

19 בקונקור' של האקדמיה מוצע לקרוא מכ"ו: "מגרשין ועולין", אך קשה לשלבו כך לעניין, ואף לא מצאנוהו בפועל פרט לאפשרות מסופקת זו (ושמא התחברו בכ"י יני' ל"מ, על אפשרויות כאלה ראה במאמר, ספר בראילין יא, עמ' 223). ובכבלי לז, א: נגרשין ועולין.

20 ע: כותלי גואה. בבלי מו"ק ז, א, וכן שם יג, א כ"מ: כותל הגוזה, ובסוכה מה, א: "גוזות" (ראה שם רש"י ור"ח). אבל בירו' שם א, ד — פ; ב-ד פא 2 כנ"ל: גוזה (נוסח א"י).

21 פ: שיגיס, והנמן 300 משייכו לכפולים. לו: שיגס, ובקנ"ג: מ'ש'יגיס (פורת 82), הרומז אולי לע"ו. ילן ניקד: שגסס (כאילו קל). קוסובסקי שייכו בקונקור' בטעות לשורש 'גמס'.

22 כך הניקוד בק, והשווה ניקוד בבלי, פורת 69 (ייבין), הניקוד הבבלי 623, מציין, כי המקובל: מגיסה). פ: ומגסה, לו: ומגסס, גנ"מ שז: ומקסה, אבל בפיה"ג לטהרות 130: ומגיסה. ומצויים חילופין בין ע"ו לע"ע, ואין לשורש מקבילה שמית בהוראה זו.

15* וראה פרטים בתכ"פ מועד, עמ' 1232-1233. שם מציין: "והוא גוזה, הוא גוזה, הוא גואה". קשה לדעת מהו מקורו האטימולוגי, ולפנינו מקרה של טשטוש בגרוניים. בערב' מכל מקום מצאתי جة² = נוה, Lane, suppl. p. 3049. לא נראה, שיש לנ"ל קשר אל גהה, היחידאי שבמקרא (הושע ה, יג) — ראה KBL³ b174 בסומן שאלה — או ל"גחי מבטן" (תהל' כבי), המסופקים בצורתם ובהוראתם. לוי במילונו רומז לסורית גחא/גהא, אבל הוראותיהם אינן תואמות את ענייננו (ראה ברקלמן, מילון 106, 108 — שחרר, מצער).

16* רש"י בע"ו לח.א-ב: מהפכת בכף. ב"י 723 (ושם הערה 3) משייך מובאה זו לשורש נפרד (גוס), = חתך הראש ההד בכיצה (לפי האי גאון). ואין להכריע בדבר. ראה בפיה"ג לטהרות 142 על שני הפירושים.

9** בארמית נמצא כמו במקרא השם בלבד — בתרג' (פרט לת"י) ובירו', ראה מובאות בעה"ש ויאסטרוב 212, בסורית מילון 106 (גדש²), ובשומרונית, עואנ"ש ב (המליץ) 441: קדיש. מסתבר אפוא, שצמיחתו של הפועל היא על קרקע העברית. י קוטשר מציין ב-KBL³ a 174 למטה, שהפועל מצוי גם בתרג', אך ליאסטרוב 215 יש תיעוד מתר"כ משלי וח בלבד, אך שם: גבשא (לגרד 122).

- לקסיקון הפועל גלד
- גיד — פועל: אפילו מגוייד אפילו גוסס (אהל' א, ו/ז) = מנותח (רע"ב, אלבק), נחתכו או נכרתו גידיו.
- אפילו ראוהו מגוייד וצלוב על הצלוב (יבמ' טזג), היה צלוב או מגוייד ורמו ואמ'... (ת' גיטין ז, א — 6/330, ו: ומגוייד).
- נתפעל: נתגייד מעידין עליו (ת' יבמ' יד, ד — 30/258).
- מ: גיד*¹⁷. בארמית: ב**¹⁰.
- גיר — פיעל: וגייירו לעבדים והולידו בן (ת' קידו' ה, היא — 4/343), מלמד שהיה אברהם אבינו מגיירם (ספ-ב לב — 15/54), אמרה לו רבי גיירני (ספ-ב קטו — 129) = הכניס לדת היהודית.
- נתפעל: גר שניתייר (פסח' ח, ז/ח ועוד = ת' שם ח, ד — 16/168 ועוד 23/119 = ספ-ד קסה — 7/214) = נכנס לדת היהודית.
- וכי יגור אתך גר... שומע אני כיון שנתגייר יעשה פסח (ספ-ב עא — 6/67), אף על פי שחזרה שפחה ונשתחררה, נוכרית ונתגיירה (ת' יבמ' ד, ו — 2/245), הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר, לאחר שתתגיירי (ת' קידו' ד, ט — 25/340).
- מ: גר*¹⁸. בארמית: ת"א, ת"ג, ת"ר, י"ת, כ"ג, ג(מנ)**¹¹.
- גלד — [קל (פעול): הגלודה ר' מאיר מכשיר וחכמים פוסלין (חולין גב, = ספרא שמיני גי, — 3/מח), איזו היא הגלודה, כל שהפשיט את העור... (ת' חול' גז, — 19/504) = בהמה שנפשט עורה].
- הפעיל: א. מקוה שאוב שהגליד טהור (ת' טהר' ב, ו — 22/662) = נעשה גליד, נקפא, העלה שכבת קרח.
- מי חטאת שהגלידו (ת' פרה ט(ח), ח — 20/638 = ת' טהר' ב, ו — 21/662)²³.
- ב. הגליד פי המכה $\times 2$ (ת' חולין גיא, — 34/504) = העלה גלד, התכסה בקרום עור.
- (כתם דם) שלפני הכיבוס מגליד (ת' נדה ו, יג — 12/648) = נתדבק כגלד.
- מ: גלדי (איוב טו, טו). בארמית: ב, ס (גלדא, גלידא — תרג')¹².
- 23 צוק' בטהר' גרס: "שהגלילו", והגירסה שם משובשת בפרטים נוספים. ראה ליברמן, תוס"ד 54.
- 17* ראה הדריבציות אצל ב"י ויאסטרוכ. והשווה סגל בסעיף 195 ע"ו-ע"י. מובאותיו של קוסובסקי שייכות בחלקן ל'גוד' (ובכ"ק הגירסה: לגור, ולא "לגוד").
- 18* לפנינו דנומינטיב שנוצר מן השם "גיר", והשווה *KBL*³ 177a, ולוי הביאו בצדק כערך מיוחד. אין הוא נראה כהתפתחות ישירה מהשורש 'גור', הקשור לו בתשחיתו בלבד. סגל השמיטו מרשימת החדשים.
- 10** בכבלי סנה' סז, ב: "וגידידה לגמלא", וראה גם יבמ' קכב. השווה מאנס 26.
- 11** ראה, למשל, בת"א ובתור"י לויק' טז, כט; תר"י שמ' יח, ו: 'לאתגירא' (רידד 105). ונמצא גם בניאופיטי: שמ' יב, מט; שם יז, ת. ועוד באר"י — יאסטרוכ 226. במילון מנדאי 92 (ערך GIR) מובא ממנדאית חדשה — to change, בבניינים מקבילים. על אף השימוש בארמית שבספרותנו, יש להניח, שיסודו מעברית, ראה ש' ליברמן, ערכי א 107. אבל עיין דעת מאנס 26, הערה 22.
- 12** בסורית ראה ברקוקמן, מילון 117. בתרג' מצוי גלידא, גליד = קרח (ת"א, ת"י ות"כ), וגלדא = עור (תר"י, ת"י ומילון מנדאי 90) ויסודם אחד. וראה בת"כ לאיוב לח, כט (וכן בת"ק 72). השם ידוע גם מעברית במשנה: 'גליד' = מים קפואים, קרח (אהל' ח, ה), 'גלד' (מקו' ט, ב).

לקסיקון הפועל

גלם₂

גלם₂(1)—קל: יכול יגלום עליו, תלי' לומר וחישוב עם קוניזו (ספרא בהר טב, — קי"ב) = הטעה אותו, שילם לו פחות מן המגיע (: דקדק)*¹⁹.
(מ: גלם?)²⁰.

גלף₁(1) — קל (פעול): לא תעשה לך פסל, [יכול] לא יעשה לו גלופה, אבל יעשה לו אטומה (מכ דבחדשו — 12/224) = חקק בתוך האבן, ובלטה הצורה.

כיוונית: γλῦφειν, γλῦφω**¹³.

בארמית: עת, חרג, ג, ש, ס, מני**¹⁴.

גלף₂(= קלף) — קל: לא ימים שגלף את ניגעו 2 (ספרא מצורע הד, — כ"ר, עמ' שט)²⁴, וההולך לו גולפו והוא טהור... וההולך לו גולפו והוא טעון ציפרים (נגע' יג, א — ק = ספרא מצורע ז, יב — כ"ר, עמ' שח)²⁵ = קילף.
וראה ערך 'קלף'.
בארמית: גלבין (ת"י)?**¹⁵.

24 וט/31: שכלף א 2. ד"ו קמד וכן וייס — עד 2-3: שקלף א 2 (ד"ו פעם שנייה: שכלה).
25 פ: קולפו א 1, גולפו א 1. פ/ב: קולפו א 2 וכן לו וכ"י ירושלים. גנ"מ קצט: כולפו א 2, ובהערת גיליון: קולפו. ובספרא כ"ר ליתר דיוק: גולפו א 1, קולפו א 2 (באותו עמוד), וט 1/130: כולפו א 3. ד"ו וכן וייס — עד 1: קולפו א 3. וראה פורת 188 בח"ג. וראה מה שהביא כ"י 788 א (הערה 2) גלף, ממס' ספר תורה גד.

19* ראה ליברמן, תוס"ר ג 168, ואף ראב"ד בספרא "לענין "שבגולם הם נידונים" — שם נגע' ב, ג — 30), והשווה תוס' בבלי ב"ק ק"ג, ב. עה"ש ויאסטרוב מציינים כדנומיניטיב מן "גולם", לפי ההקשר. ³KBL אינו מקשרו אל גלם, המקראי ("ויקח אליהו את אדרתו ויגלם" — מל"ב ב, ח), ואמנם לא נראית שום שקיפות סמנטית ביניהם.

20* במקרא "גלמי" (תהל' קלטטו) = חסר צורה. גם אם הפועל שלנו קשור ליטוד זה, הריהו גזירה חדשה בהוראה מושאלת. בלח"א נמצא: "כלים ולא גלומים" 3 (ספ-ב קנח — 214), אבל בכ"י וט: גמולים, גמולין, ואמנם קוטר מציינ שם (ראה ³KBL) "גלום" מלח"ב.

13** ראה קראוס ב 178 a (גלף₁), eingraben, לעף אמנם מעיר שם, כי יש לפקפק בורותו (ושמא הוא פועל שמי בדומה ל'גלב'), אך גם במילונים הארמיים מציינים את המקור מיוונית באותה הוראה (ברוקלמן, מילון 119, מילון מנדאי 94).

14** נמצא עוד בארמית הרשמית ובתדמורית, ראה ז'אן-הופטייזר 50: ובתרגומים, כגון בת"א, בת"נ ובתרגומי "לפתחת" (שמ' כח, ט; יא), בת"י מל"א ו, לה; ושם כט — וראה עוד אצל קראוס ובמילון לוי, תרגומים. וכאר"נ שולטס, מילון 38 (כגון לישע' י, י), ובשומרנית, עואנ"ש ב (המליץ) 565 (תרגום ל'פסל'). השאיילה היא במישרין מיוונית או בתיווך הארמית.

15** 'קלף' מצוי בניבי ארמית שונים (ראה בערכו), אבל בערב' מצוי ڤ. באותה הוראה = קלף את העור, שרט מלמעלה (Lane 444 b). ל' גינצבורג, ספר היובל לאדולף שוורץ, עמ' 339, מקשר אל 'גלב' מת"י לשמ"א יוה, (ורשם בטעות: שמ"ב): גלבין, שפ/126, כתריום: ל"שריין קשקשים": גלבין = קלפין, לובשי שריין קליפה. והוא על-פי רד"ק.

גמם

לקסיקון הפועל

גמגם (1) — פיעל : שיהיו מחודדין (ל: מסודרין) בתוך פיך, שכשאדם שואלך דבר לא תהא מגמגם בו (ספ-ד לד — 160, 166) = דיכר בעיכובים)*²¹.

בארמית: ב**¹⁶.

גמז (1) — פיעל : ומצודדין ומגמזין עד ראש השנה (ת' שביע' א,יא — ו זרעים 168)²⁷ = נטל את הגמזיות (ליב')*²².

גמם — קל : אם רוצה גומם עד פחות מטפח וזורע (כלא' ב,ד) = חתך את החלק העליון באילן (עד השורש).

ב"ש אומרים אין גוממין אותו, וב"ה אומרים גוממין אותו (ת' מע"ש ה,יח — 19/96), מחצב (את הסלע) וגוממו עד פחות מן הארץ טפח (שביע' ג,ו/ה). [איזה הוא גומם, כל שאין לו קרניים (ת' בכר' ד,טז — 23/539)]²⁸.

המדל בזיתים בית שמי אר' גום, ובית הלל אר' ישרש, מודים במחליק עד שיגום (שביע' ד,ד), (נודות) אין מקבלים טומאה עד שיפח ויגום (ת' כלים ב"מ ז,ג — 7/586) = קצץ, כרת את ראשו.

נפעל : אילן שניגמם והוציא חליפים מטפח ולמטן, כנטיעה (שביע' א,ח/ט) = נחתך בראשו.

(הקנונין) ניגממו שיעורן במה שהן (כלים יז,ד — השווה ת' כלים ב"מ ז,ג — 7/586 לגבי נודות), חיטיו החיצונות שניפנמו (ו) שניגממו (בכר' ו,ד = ספרא אמור ז,יב — צח 3), אבני היכל ועזרות שנפגמו ושניגממו (ת' מגילה ג,ב,טז — ו מועד 352)²⁹ — [השווה מכ דרשב"י כ,כב — 10/157 : או שנגממו] = נחתך.

בארמית: ג,ב,ס**¹⁷.

26 וראה במקבילה קידר' לא (ת"ר), והשווה ברכ' כ,ב: "אלא מגמגם וקורא".
 27 ליתא בע. במקבילות לנ"ל נמצא: "מגומין" (מכ דרשב"י 217, ע"פ מדה"ג, וכן בירר' שביע' ב,ב-לג 4 ובבלי ע"ו נ,ב) — וראה בערך 'גום' (במסופקים).
 28 ע: הנימוס (הנימוס?), נמוס, והשווה באור הגנו. ד: גומים.
 29 ע, ל ליתא "ושנגממו", ועיין חכ"פ מועד 1161.

21* קשה לעמוד על מקורו של הפועל המרובע. הסברו של וייס, במשפט לה"מ 50, שהעילג מכפיל את 'גם', הוא ודאי מלאכותי. הצורה מצויה, למשל, גם בערבית, ובה לא מצוי 'גם'. אף לא נראה לקשרו אל 'גמם'.

22* על 'גמזיות' ראה ליברמן, חכ"פ זרעים 360-361, והפועל נראה גזור ממנו. ועל גמז-גום ראה גייגר ב-ZDMG 12, p. 363.

16** ראה חגי' טוב; מגי' לא,ב, ובערב' גמגם = (Lane 449 a) to speak indistinctly.

17** דלמן במילונו ציינו גם בארמית, ואמנם ראה בירר' כלא' ב — כו 4: "גם כרמיא", ובבלי בכר' מד,א: "ואיגום" באותו עניין. וראה בסורית, ברוקלמן מילון 120 a.

לקסיקון הפועל

גמ ע

גמע — קל : או שהמחה את החלב וגמ עו (ת' זבים ה,ט — 16/680)³⁰ = גמא אותו, שתה.

אין מחייבין אותו להיות גומע אניגרון וסניגרון (ת' שביע' ו,ג — ו זרעים 190)³¹, עד שתהא גומע כוסך (מכ משפ' יח — 9/313-מ; בכ"א : גומא), כדי לגמוע שלש ביצים (ת' סוטה א,ב — 8/293)³².

פיעל : החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ... אבל מגמע וכולע (ת' שביע' ו,ג — 12/69 = ת' תרו' ט,י — 7-6/42 = ת' שבת יב(יג),ט — 10/127 ע,י)³³.
מ : גמא (ברא' כד,יז ; איוב לט,כד).
בארמית : תר"כ,ב,ס**¹⁸.

גמר₂ (2)* — נפעל : בחשבון, בחישובות שניגמרין בעצה ומחשבה, היכן נגמרין בבתי מדרשות (ספד-מא — 87,וט 173) = נלמדו.

בארמית : תר"י,תר"כ,ב**¹⁹.

גנה — פיעל : הרי הכתוב מגנה את עובדי ע"ז (מכ דבר' JQR 16, 448/42 — מ"ת יב,כח — 1/60) = הטיל דופי, ביזה.

פועל : הקופץ למקוה הרי זה מגונה (ת' מקו' ה,יד — 33/657) = מצוין לגנאי.
נתפעל : מאוסה ערלה שנתגנו בה (ה)רשעים (נדר' ג,יא/יג) = מכ יתרו, דעמלק א — 15/191), אלילים זה אחד מעשרה שמות המגונים שניתגנת בהם ע"ז (ספרא קדר' א,יא — פזו = שם בהר ט,ה — קי2) = שהטילו בהם דופי, אמרו שלא נאה.
בארמית : תר"כ,ג,ש,ב,ס,מנ**²⁰.

30 במשפט זהה : "וגמאו" (ת' כר' ב,יט — 2/565) — יחידי באל"ף בת', בשאר המקומות בת' בעי"ן. וראה גם בירו' מע"ש ב,א-נג 2 : "וגמעו", (כ"ל), וכן בבלי סוטה ד,א. וראה למען חילופי גמע-גמא בי"מ בין כ"מ לכ"א. ובירו' יומא ח, ג-מ 1 (ע2א) : המגמא-המגמע.
31 ע : לשותות — 11/69 (במקום : להיות גומע).
32 במקבילה בספד ב — 10-9/2 : "כדי לגמות שלש ביצים" (בילקוט ומדרש חכמים : לגמוע) = ס"ז נשא ה,יג — 20/233 (ע"פ מדה"ג), ועוד שם בספד ב : "כדי לגמותה" (בילקוט ומדרש חכמים : "לגומעה", וכן הוא בס"ז ע"פ מדה"ג). על גירסות מקבילות נוספות ראה ליברמן, תכ"פ נשים 611.
33 במקבילתה במשנה שבת יד,ד דפי' יגמע, וכן מביא ש' מורג ממסורת תימן (העברית 59), אבל ק, פ : יגמה, לו : יגמא (וכן הערוך). ועיין אפשטיין, מבוא 405-406. ושם הפעולה בשבת ח,א : "כדי גמיה" (ק, לו), ובבבלי שם ע,א שאלו : "כדי גמיה או כדי גמיעה". ב"ע2א נמצא : גמיעה (ויק"ר כ,י — מרגליות חקנה). כהה"י של המשנה מורים על שמירת המסורת המקראית, ועל החילופין כבר העיר, למשל, יהודה אבן קוריש באיגרותו, עמ' נג (מהד' מ' כ"ץ, תל-אביב חש"ב).

18** בתר"כ לאיוב לט,ל : 'גמעו אדמא', ובאר"ב : "גמע ליה גמועי" (פסח' עד,ב), "גמע ושתי" (ע"ז עד,ב), וראה בעי"ן גם בסורית, ברוקלמן 121 (=בלע, טבע), ואולי מעידים השימושים הנ"ל (בעיקרן מן הת') על השפעה מורחית. ההנחה של י' קוטשר, לשוננו ו 296 (נגד גינצבורג), שכביכול לא מציינו עי"ן תחת אל"ף, אינה מתאמתת. וראה גם 'עכל' = אכל.

19** בהוראה הנ"ל, למשל, בתר"כ לאיוב כ,כב, וראה מובאות בעה"ש ב, עמ' שיב-שיג, ויאסטרוכ 255, גמר₂ (5).

20** בתר"כ, למשל, לדה"ב טו,טז ('למתגניא' — שפ/46), ובגלילית ירו' ע"ז ג,א — מב3 ("מיתגנן"), ובאר"ב כגון : שבת סה,א ; ק,מב, והרבה בשומרונית, ראה עואנ"ש ב (המליץ), לפי המפתח עמ' 646 ('גני'). בסורית 'גוניא' וגם כפועל ראה פיין סמית/הק' = 73 to blame, ובאותה הוראה גם במנדאית, מילון 95. סגל הביאו בסעיף 181 כמצוי בעברית עתיקה, אבל מאנס 27 הביאו כשאל בארמית.
←

גנז — קל : וכיון שבא יאשיהו גנז את הארון... (ת' סוטה יג,א — 11/318) = הטמין, הסתיר.

בה גנזו בני חשמוניי את אבני המזבח (מידות א,ו), סכין היתה טורפת וצוו עליה וגנזוה (ת' מנח' ט,כג — 2/527)³⁴, וגנזום בו ביום (מכ דבר' — בס' היובל ללוי — 17/189), ששם גנזין את הסכינין (מידות ד,ז/יא), לשום הקדש נדרתי גנזין אותו (ת' מגי' ג(ב),ה — 21/224), ששם הארון גנזו (שקל'ו, א-ב — 2x), זה ימה של יפו שגנזו לצדיקים לעתיד לבוא (ספ-ד שנד — 416, ל), אמר להם גנזו אותו שלא יגלה (ת' סוטה יג,א — 13/318), שמצניעים אותם לגנזם (שבת ט,ו).

--- אבותיי גנזו אוצרות בעולם הזה, ואני גנזתי אוצרות לעולם הבא (ת' פאה יח, — 24/24, וראה עוד 15-24) = צבר כסף וזהב, כינס אוצרות בגנזים.

נפעל : משני גנז הארון נגנז עמו (ת' כיפ' ג(ב),ז — 14/186) = נטמן והוסתר. עד (ו: שלא) נגנז אליהו היתה רוח הקודש מרובה (ת' סוטה יב,ה — 21/317), כבר היה לאליהו שבעה שנים משנגנז (סדר עולם רבה, ספי"ז — רטנר לז), אמרה איני שותה, מגילתה נגנזת (סוטה גג, — השווה ת' סוטה ב,ב — 18/294), ואם כתבן שלא כסדרן הרי אלו יגניזו (מכ בוא יח — סוף 74). מעשר שני וכתבי הקודש יגניזו (ספ-ד צה — 9/156, וט 190).

פרסית: ganza

מ: גנזי(י), גנזכירי²³.

בארמית: עת, תרג', ג,ב,ס(מג)*²¹.

גנח (1) — קל : לקח לו עז... שהיה גונח (ת' ב"ק ח,יג — 15/362)*²⁴ = השתעל בקושי, הוציא ליחה מתוך ריאה (ב").

בארמית: ב,ס,מני*²².

34 כך בכ"ו, ואף קוטובסקי רשמו בקונקור' בקל, במהד' צוק' בטעות: "וגונוה" (ככיכול פועל).

23* יסודו כש"ע מפרסית מצוי כבר בספרי מקרא מאוחרים (אסתר ג,ט: דבה"א כח,יא — "גנזכירי", לפי הסיומת בפרסית), והפועל הוא גזזר"שם. ראה גם ב"י ותוס' עה"ש בערכם. ועיין י' קוטשר, מלים ותולדותיהן 23, והביבליוגרפיה המובאת שם.

24* לפנינו בהוראת פ"ע, והפועל בלא הצרכת מושא, וכך מצוי גם באר"ב (ראה בהערות לארמית). אך בלח"ב (ע2) נמצא בצירוף מושא כפ"י: "אף הוא היה גונח דם מן הצנינה" (בר"ר לב,כג — 298), "שאף נוח היה גונח דם" (מדרש דל"ב מידות — ענעלאו 12/14), אך גם: "יצא נוח מן התבה גונח מלבו" (תנחומא נח,ד — בובר 38).

לפי יאסטרוב 259 מצוי השורש גם בתר"י (כגון דבר' כג,יג) ובת"י (ישע' ד,ה) בהוראה: להגן או ליפול כשינה — ואין עניינם לכאן, ואמנם במילוני הארמית מופרדים (גני, גנא) לשני ערכים, כגון דלמן 82, ברקלמן 123.

21** נמצא בתרגומים, למשל בת"א לברא' מא,לו: 'וגניז' (= "לפקדון"), ולדבר' לב,לה (שפ/348), וכן בתר"י לבמד' כ,ב: 'אתגניז', ובת"י להושע יג,יב, ובתר"כ. וראה גם בארמית הרשמית, לפי ז'אן-הופטז'ור 52, ובאר"נ, שולטסה, מילון 39. באר"ב כגון: "ואיגניז" (מנח' פח,א), ובסורית ברקלמן, מילון 124/5. במנדאית מצוי כשם בלבד: גנזא (מילון 90 b). ייתכן אפוא, שהפועל חדר בתיווכה של הארמית, וכל המילונים מדגישים את המוצא של השם מפרסית.

22** נמצא בניבי ארמית מזרחית בלבד: אר"ב כגון ר"ה לר,א: "גנוחי גנח" (ועוד פעמים אחדות בלשון דומה). ובסורית: 'אתגנח' = רעד וחרד בלב, נאנח — פיין סמית/הק' 74. ובמנדאית, מילון 95 'גנה' — to tob (וגם במתחזים GHN₂).

לקסיקון הפועל

ג ס ה

גסה (2) — ק ל : ואכלתם לשובע, א(ו)כל ולא גו ס ה³⁵ (ספרא בהר ד, ד — קז, וט 201),
שלא יהא אחד מהם גו ס ה ודלריא אוזותו (ספד א — 5/5)³⁶ = גיהק בגלל מאכלים כבדים.
בארמית: ת"ק, ג, ס, מנ*²³.

גסס₁ (גוס₂) — ק ל : מימי לא ג ס לבי לומר לאדם (ת' מע"ר ג, ז — 29/84, בדפ': נס) =
גבה לבו, התגאה.

ולכה ג ס בעבדיה, לבה ג ס בשכניה (ת' סוטה ה, ט — 8/302, והשווה ת' כתו' ז, ו —
8-7/269), אומרין לו הבא משכון, כדי לגו ס דעתו (ת' פאה ד, יב — 4/24, בכי"ו: ו + את)³⁷
= גרם לידי כך, שתזוח עליו דעתו (ליב')^{25*} — ראה הפעיל.

גו ס י דעתין בנאי (?) (ספרא, דמילואים ח — מג, 4, כי"ר קצ).
ה פ ע י ל : ה ג ס דעתך ובא 2 (ספרא, דמילואים שם, כי"ר קצ)³⁸, אומרים לו הבא
משכון כדי להגיס את דעתו (ספד קטז — 175)³⁹, [ולא מגיס לבו בתלמודו (אבות
ו, ו)]^{26*} = גרם שתזוח דעתו.

בארמית: תר"י, תר"כ, כ, ג, ג*²⁴.

35 ד"ו: גוסי. והוא בינוני פועל (גוסי=גוסא=גוסה), השווה לשונו לד 157, וראה יאסטרוב 224.
36 השווה בפסיק' דר"כ 285, ובהמשך: "ו ד ר ר י ה אוזותו" = שלשול (על-פי היוונית), ואת הפועל הנ"ל פירש: אכל
יותר מדי. ובאותה הוראה ראה בלח"ב (ע2ב): "ואכריה כבדים עליה ורותחת וגו ס ה " (נידה סג, ב).
37 השווה בבבלי (עוב): "כדי שתזוח עליו דעתו" (כתו' סז, ב), "כדי להפיס דעתו" (ספד קטז — 175 לפי הדפ'), וראה
בהוצ' רמא"ש צח, הערה יב. והשווה ליברמן, תכ"פ זרעים 187.
38 בד"ו ובהוצ' וייס שם: הגיסי, הגיס 2 x, ולפי הניקוד נראה מן הכפולים, והשווה פורת 66.
39 כך בכל הגירסאות, ראה פינקל, ובדפ' בלבד: "להפיס דעתו".

25* ההוראה בת' שם היא ארגטיבית, השווה מ"צ קדרי, ערכי א 165.
26* פרק ו' איננו בכתהי"י, והוא תוספת מאוחרת (ראה במבוא). וראה י' ייבין, הניקוד הבבלי 531. "ה ג ס לבו
בהודיה" (אבות ד, ז) = גבה לבו (לוי), התנהג בגסות (אלבק), לפי ניקוד ק, הוא כשם בבינוני ואינו הפעיל.
וב"ע2א נמצא ללא כבילות אל 'לבו' או 'דעתו': "והיה מגיס בינו לבין המלך... לימים עמד והגיס בפני
הלגינות" (תנחומא, חוקת לא — בובר סא) = לשון התגאות.

23** בת"ק: 'תגסא' (לאיוב מא, יג — "תלהט"), עמ' 82, והשווה סוקולוף 98 ובדיונו עמ' 165:
spits up (=לירוק). ובניבי ארמית הוא 'גסא' גם באר"נ, שולטסה 40, ובסורית ברוקלמן, מילון
126 (=הקאה), ובמילון מנדאי 96 vomit, to glut. וראה הערת לעף במילון קראוס ב 218.
ובעה"ש ב, עמ' שכו, הערה 8. הפועל מוכר מערבית جأ Lane pt. 2, p. 426, וראה י"ח
גרינפילד 19 n. 207, HUCA.

24** ראה בתר"י לשמות כח, לט ('מגוסי' — גינו' 150) ועוד, בתר"כ לקהלת א, יב: 'אתגס', וכן דה"ב
כו, טז (שפ/56), ובאר"ב "גאסי (גייס) דעתיה" (סנה' ח, א; קידו' פא, א ועוד), כאנלוגיה לעו"י.
וכנראה היה כך גם בגלילית, ראה ליברמן, תרביץ ב 106, מה שמביא על יר' ברכ' ג, א — 1:
"משום דהוה טייסין", וט: נויסן, וצ"ל: גויסן. וראה גם הערתו בקרית-ספר יד 224. באר"נ,
שולטסה מילון 39, דקדוק 132 'מגיס' = לסעוד, אין לו כנראה שייכות לכאן. יש מילונים,
שהביאו שורש זה כע"ו (גוס, = דלמן, יאסטרוב), אבל לוי: גסס. לפי מאנס 25 חדר בהשפעת
הארמית, ואינו ברשימת סגל.

לקסיקון הפועל

ג פ ה

גסס² — ק ל : אפילו מגויד, אפילו גו ס ס וזוקק ליבום (אהל' א, ו/ז)*²⁷ = נטה למות, קרב קיצו.

ה גו ס ס והיוצא ל(י)הרג (ערכ' א, ג/ד = עירו' ח, ג; א, ג, 2) × 2, ה גו ס ס אף על פי שאינו יכול (ו: לחיות) לאכול (ת' עירו' ח(ה), ג — 16/147), אוציא (מן הדין) את המת ולא אוציא את ה גו ס ס (ספרא בחוק' ג, יד — קיג).

גפס (גבס) — ק ל : וכן קבותין שלמורייס ש ג (י) פָּסָן עם השפה (כלים י, ה)⁴⁰ = הקיפם בגבס (אלבק).

כפותין של מורייס ש ג פ ס ן עם השפה (ת' כלים ב"ק ז, ז — 22/577)⁴¹.
[נ פ ע ל : ירד לתוכו עפר וניגבם (ס), כשר (מקו' ד, ג — לו)⁴² = נעשה חזק וקשה כמו גבס].

ביוונית: *ψαύω, ψαύω**²⁵.

גפף¹ — פ י ע ל : אבל המגפף והמנשק והמכבד (סנה' ז, ז/יב)⁴³ = ת' סנה' י, ג — (15/430) = הקיפו בזרועותיו, חיבק.

יכול אף המגפף והמנשק והמרכיץ (ספ-ד צא — 11/153), יצא לקראתו והיה מגפפו ומחבקו ומנשקו (מכ יתרו, דעמלק א — 2/191, א⁴⁴ — השווה מכ דרשב"י 13/129), ונותנה על ליבו ומגפפה ומנשקה (ספרא בחוק' י, ד — קיב, וט 212)⁴⁵, מגפפות אותו ומנשקות אותו (ת' טהר' ג, ח — 9/663).

גיפפו מארבע רוחותיו טמא (כלים טו, ב) = הקיף דבר מסביב (בהשאלה).
פועל: והיתה לו אכסדרה על פיתחו, בזמן שמגופפת מותרת לו... אם אין מגופפת אסורה לו (ת' עירו' ה(ח), כג — ו מועד 116) = שהוקפה מכל רוחותיה.

40 בק ניכרת מחיקה על הירוד. פ, ל: שגפסן. ואלבק גרס לפי הרפ"י: שגפתן, אך מצייין, כי הנוסח הנכון כנ"ל: שגפסן, והשווה במקבילה למעלן מת.

41 צוק' מעיר: "שגפת", אך בדפ"י: שגפת". ועיין ש' ליברמן, תוס"ר ג 27.

42 בק: ונגבס. פ, ד: ונכבש, פ/ב: ונגבש. ג"מ רסג: ונכפש. לפי הכחיב בכי"ק ולו יש רמז לסכרת רבים, שהנכון: 'ונגבס' = ונגפס, ראה אלבק על-פי הרמב"ם, והשווה גם אפשטיין, פיה"ג לטהרות 118, הערה 21.

43 במסורת התימנית: "המגפף". ראה דמתי, קונטרסים א 10.

44 מ: ומגפפו. ד"ו: "וחבקו ונשקו" וליתא "מגפפו", אבל במקבילה הנ"ל במכ דרשב"י יליחא "ומחבקו". ואמנם הפועל 'חבק' נעלם בלח"א (ראה בהערה הבאה).

45 במקבילה בבבלי סנה' סד, א: "ומחבקה". ועל חילופי גפף/חבק ראה במאמרי, ספר הזיכרון לילון, עמ' 292-293. ובלח"ב (ע2א) נמצא עוד במקור אחד: "והיה מנשק בכתלים ומגפף בעמודים" 2 (פסיק' דר"כ, דברי ירמיהו — 235), וגם: "והיה נוטלם ומחבקן ומנשקן" (שם 232), וראה גם ערכי ב 62.

27* נמצא בלח"א בצורת הבינוני בלכד (פ"ע), וב"י מציינו כש"ת. ויש ממנו פועל בכירור בלח"ב. בבבלי נמצא כנ"ל בשילוב משפט ארמי: "כגון דעייל כשהוא גוסס ונפק נשמתיא" (נויר מג, א).

25** השווה קראוס ב 182, דלמן, מילון 85, ואחרים.

לקסיקון הפועל

ג פ ף

ה ת פ ע ל : והיתה אכסדרה על פתחו, בזמן שמתגפפת מותרת לו (ת' עירו' ח(ה),ה) —
 מוקפת (כמו פועל). $46 = (19/147 ע)$

בארמית: ת"א, ת"נ, ת"ר, כ"ג, נ"ש**²⁶.

מ: גף (גוף)*²⁸.

ג פ ף² (= גוף) — פועל: אזניו מגופפות בחסוסה אחת, לא ישחט (ת' בכו' דיג, —
 18/539), (איהו הוא) צומת, שאזניה מגופפות (ת' שם, טז — 24/539) = היו סגורות
 וסתומות*²⁹.

מ: גוף (נחמ' זג)*³⁰.

ג פ ר (2) — פועל: עשר פוטסות נאות מגופרות (ת' ב"ב וג, — 30/405) = בישלך
 בגפרית (רש"י).

ה ת פ ע ל : נותנין גפרית תחת הכלים... ומתגפרין והולכין בשבת (ת' שבת
 אכג, — 20/111) = התקטר בגפרית, התעשנו בגפרית (ח"י).

בארמית: ג(1)**²⁷.

מ: גפר, גפרית.

ג ר ב — קל: כאדם שאו' לחבירו גרבתה מן הקערה וחסרתה... גרבתה את כל
 הקערה ולא שיירת ממנה כלום (ספ-ב קיב — 120, וט 118 למטה)⁴⁷ = חטף.

בארמית: גב, מני**²⁸.

ראה גם ערך 'גדף'.

46 1: שמגופפת 2 (ראה למעלן בבניין פועל), וצוק' גרס בטעות בנו"ן: שמתנפפת. על חילוף ג/ג אצלו ראה גם בביטאון
 בר-אילן, חוברת קיץ תשל"ג, עמ' 8.

47 בד (ובמקורות נוספים): "גדפת", עיין בערכו לעיל גדף, וראה בהערות לארמית.

28* *KBL*³ (גף), אינו מזכיר את הקשר אל הפועל בל"ח. סגל, דקדוק, רשמו בסעיף 177, שיש ממנו שם נגזר
 במקרא (גף-גוף), כאילו המחבק מקיף את גוף האדם. ספק אם יש יסוד להנחה זו, ומסתבר יותר, שהוא
 שאול מארמית.

29* השווה בפירוש "מנחת ביכורים" בתוספתא. ואין להניח שהוא פולל (כאילו מע"ו), שכן לפנינו ציון מצב.

30* לפי העניין נראה, שלפנינו צורת משנה של 'גוף' (להגיף = לסגור), המצוי גם בלח"א. ראה גם בלח"ב ירר
 סוכה א — נא 4: "אלא בית מגופף, ואין סוכה מגופפת" = היה סגור מכל צד.

26** בת"א ובת"י בא כתרגום ל'חבק' (כגון: ברא' לגד; כטיג) ובת"נ לברא' לבכה; לגד, וכן
 בתר"כ קהל' גה (שפ/153). לעתים נותר במעט גם השורש 'חבק' עצמו. ובאר"ג: "וגנפתיה
 ונשקתיה" — ירר' עירו' ג, ב — 4, וכן הוא בשומרונים, ראה עואנ"ש ב (המליץ) 466, כגון
 בתה"ש לברא' מת"י; כטיג; והצירוף "גף ומנשק" נמצא גם באר"נ — לפי שולטס, דקדוק 116.
 וראה הערת י' קוטשר, ערכי א 45. ומאנס 28 הביאו בין השאולים מארמית.

27** ראה באר"ג ירוש' שבת ז — י 3, למעלה: "דמגפר".

28** מצוי בגלילית ובאר"ב בהוראה: לגזול, לחטוף בחזקה. ראה יאסטרוב 263, וראה בעה"ש ובחוס'
 עה"ש. ומצוי כך גם במנדאית, מילון 96 GRB₁ (ואף שם משווה ל-GDP, שמצוי בהוראה:
 (to scrape, to cut away).

לקסיקון הפועל

גרם²

גרגר¹ — פיעל: א. באשכול שאכור לו מגרגר ואוכל (מעש' ב,ו), מגרגר באשכול (שם ג,ט) = קטף או ליקט גרגר, גרגר.

ב. הזית הראשון מגרגר בראש הזית (מנח' ח,ד/ו = ספרא אמור יג,א — קג2) = הניח בשמש שיתבשל ויהיו גרעינים (גרגרים).

הזית השני מגרגר בראש הגג (שם, שם/ז = ספרא אמור יג,ב — קג2), המניח זיתים כנגל גררם (טהר' ט,ו) = השאירם שיתבשלו (הר"ש)^{31*}.

מ: גרר(ים)^{32*}. בארמית: תר"כ(1)^{29**}. (גרגרא — חרג,ג).

גרגר² (2) — (ו)אם גירגר כשר (פרה ט,ד = ת' שם ט,ו — 16/638) = שפך משקה לתוך הגררת (הר"מ).

מ: גררת(ך), גרון(?)^{33*}. [בארמית: גררניתא (תר"י, תר"כ), גרתא, גרנא (ס,מנ)]^{30**}.

גרל — הפעיל: אם עד שלא הגריל מת... יביא שנים ויגריל עליהם כחחילה (יומא ו,א), משה גריל עליהן אינו רשאי לשנותן (ו: לדבר) בדבר אחר (ת' כיפו' ד,ג), — $2 \times 3/188$ ⁴⁸, שאם מת אחד מהם משיגריל, יביא שנים ויגריל עליהם כחחילה (ספרא אחרי ב,ה — פא1) = הטיל גורל.

מ: גורל^{34*}.

גרם² — קל: ואומרין לו, דמך בראשך שאתה גרמת לכך (ספרא אמור יט,ב — קד3), מי גרם לזה שיעשיר (ספרא בהר ח,א — קי1), מי גרם לבן שירצה לאב (ספד לב — 10/56), מן גרם לכם שתיכנסו לדברים הללו (ספד צד — 94) = סבב, היה סיבה לדבר (to cause).
הא לא עלייה ולא ירידה גרמה אלא כסוי גרם (מכ בחדש יא — 1/245), שביאתו

48 כנ"ל גרס גם ליברמן, מועד 244, אך מעיר, כי בכ"ו: משהגדיל (ושמא קשור ליגדל'?) — ראה ערכו). בשאר המלים שם הר"ש ברורה.

31* וראה: "מפני השמן שלא נשתייר אלא מגורגר" (מדרש דל"ב מידות — ענעלאו 100), אפשטיין תרכ"ד (תרצ"ג) 353: זיתים שלא נתבשלו יפה, וכן גינצבורג, שם 329. והשווה גם ליברמן, ס"ז 143. ואין הכוונה בנ"ל ללקיטת הגרגרים (ראה גם ב"י 832 א, הערה 2).

32* פעם יחידאית בישע' י"ו. *KBL* 193-194 מוכיר את הקשר הנ"ל (לא כן בגרגר' — להלן).

33* השווה יאסטרוב, אך אינו מפריד 'גרגר' לשתי לקסמות. והנ"ל כנראה אונומטופיאי כחיקוי קול הגרגור. ראה זב"ת, עואנ"ש ג(ב) 142.

34* עיקר השם הוא חלוקי אבנים (חצץ), שבהם השתמשו להטלת גורלות. כל"ח בא לעתים פייס' חמורת 'גורל'. ועיין י' קוטשר, מלים 15. בבבלי בא הפועל משולב במשפטים ארמיים בדרך שאילה מעברית, כגון: "דליא מייתי ומגריל" (יומא סג,ב), "ונייית ונגריל" (יומא סה,ב). פועל זה נשמט מרשימתו של סגל, דקדוק 108-107. וראה אלבק, מבוא 155.

29** בתר"כ לתהל' א,ג (לגרד 2): 'מגרגר ומצלח' (=מתבשל). והשם 'גרגרא' עצמו מצוי בתרג' ובגלילית.

30** ראה בסורית ברוקלמן, מילוך 108, וראה גם יאסטרוב 265, בתר"י לדבר'כא, כ: 'גררנא', ובתר"כ לאיכה א,יא: 'גררניתא' = זוללה.

לקסיקון הפועל

ג ר ם₃

שלישראל גרמה לכל המעשים הללו (ספרא אחרי ט, ג — פה 3), אתם גרמתם לי שלא
אכנס לארץ ישראל (מכ בשלח, דעמלק ב — 4/183), וכל מצות עשה שהזמן גרמה האנשים
חייבין ונשים פטורות 4 (קידו' א, ז — והשווה "גרמא" 3 x, בת' שם א, 335 למטה —
2-1/336, וראה ספ-ב קטו — 3/124), האיש עובר על מצות עשה שהזמן גרמא (ת' סוטה
ב, ת — 14/295), כל המרבה שיחה עם האשה... גורם רעה על עצמו (אבות א, ה), שהיום
גורם לייך שיבוא... שהיין גורם לקדושת היום (ת' ברכ' ו(ה), א — 8-7/13, השווה
ת' פסח' י, ב — 17-15/172), אל תגרמי לשם הגדול הנכתב בקדושה שימחה על המים
(ספ-ב יב — 12/18), אוי לי שמא יגרם החטא (מכ בשלח, דעמלק ב — 10/185).

בארמית: תרג', כ**³¹.

ג ר ם₃ (1) — הפועל: שחיטה מן הטבעת ועד הריאה מוגרמת פסולה (ת' חולין א, י —
37/500)^{35*} = שהשוחרט הגרים בשחיטתו, הטא את הסכין מחוץ למקום הקבוע לשחיטה.

בארמית: תר"כ**³².

35* ב"י 844, הערה 1, מציין: "לא ברור מקור השורש, שמשמש בשחיטה". יאסטרוב מביא "הגרים" בהוראה
זו תחת ערך 'גרם', וכן דלמן 87, אך לא נראה שום קשר ביניהם. רמז לכך גם בשימוש הבניין השונה. וראה
בערך 'גדם' חילופי גדם/גרם.

31** פעם יחידאית בת"א לבמד' יו, ו: 'אתון גרמתון' (שפ/251), וראה בתר"י לשמ' ה, כא; דבר' כ, ה.
ובת"י ל"סכות" בשמ"א כב, כב: 'אנא גרמית' וכן ישע' ג, ט (שפ/7), ובתר"כ תהל' מט, יד; קהלת
ה, ה — 'למגרם' (שפ/156). בסורית מצוירק גרם, הידוע מן המקרא (מילון 133), ולא נראה
קשר סביר בין השניים. וראה מאנס 28.

32** בתר"כ ל"באהבתה תשגה תמיד" (משלי ה, יט) — 'תגרם תדירא'.

[דבא — קל : וכל (ה) ארצות דובא ות למלאות אותה כסף וזהב . . . (ספד-מב — 2/91, ל; וש 174 [ר]: דואבות)¹ = זבו ושפעו כסף וזהב.

'וכימין דבאך', מלמד שכל ארצות דובא אין [ות] כסף לארץ ישראל (ספד-שנה — 1/422, ל; בר וכן וש 174 (פינק) 3/91, ר: דואבות)^{1*}.

דבלל (2) — פועל : וחכמים אוסרין צמר המדובלל בבכור (בכו' ג, ד/ה) = היה מדולדל ותלוי.

סוכה המדובלת ושצילתה מרובה מחמתה כשירה (סוכה ב, ב/ג) = היו בה דבלולים בולטים והופרדו החלקים זה מזה^{2*}.

דבש (2) — קל : התורם גרוגרות ועתיד לדורסן, תמרים ועתיד לדובשן (ת' מעש' בב, — 17/82, ע; ושם ג — 23/82, ע)² = הוציא את הדבש מן התמרים (ליב')^{3*}.

בארמית: ת"נ [דבש (ת"א, ש), דובשא (ת"י, ב), דביש (ג), דבשא (ס)]^{4*}.

1 בכה"י הבסיסי: "דואבות", גם במבואה השנייה למעלן, וכן בקטע ספרי כ"ר casanata H. 2736, ופינקל' ההדיר כנ"ל על-פי כ"ל והדפ'. וכן הוא במ"מ, הופמאן 36. בספרא בחוק' א, ג — קי 4: "דואבות" לפי ד"ג, אך בכ"י וט: "דואבות". עדות לשימוש "דואבות" יש בלח"ב במקבילה לנ"ל — ויק"ר להיא (מרגליות תתרט) בכ"י א: דבאות. 2 ג: ד: לדושן, וכן הוא בירו' מעש' ב, ד — מט 4 (3 x), והוא נראה מוכן בהקשר לפי הנאמר בסמוך: "גרוגרות... לדורסן", "אע"פ כן סבור ש' ליברמן, כי גירסת ע' "לדובשן" נראית מקורית. ראה תכ"פ זרעים 677.

1* לא מצאנו בשמיות שורש 'דבא', והפועל נרשם כנראה בהשפעת הפסוק המקראי "וכימין דבאך" (דבר' ג, כה), אך הוא קשור אל חווק ("חוקפך" בת"א) — ראה F.M. Cross, VT 2, p. 162-164 על סמך האוגריתית. ובאיוב מא, ד: "ראבה"/עז, בדרך מטתוים, ובת"ק הוא: יעלימו (=חוקק הנעורים), ראה סוקולוף, עמ' 166. מכל מקום מסתבר על-פי כהני"י, שהדרשה הייתה בנויה על עקרון השיכול כגון: "פשר דבר" (קהלת ח, א) נדרש: שפרש התורה, לפרש משנתו (פסיק' דר"כ, מנדלבוים 65-67), וכן ידוע: ארמי-רמאי ("בר סגד), לבן-נבל (ראה בכר, טרמינולוגיה II 144; I 136). ובתה"ש (ברילל 240) "לדאבון נפש" (דבר' כח, טו): 'דואבות נפש'. ו'דוב/דאיב ידוע מניבי ארמית רבים (=זב).

2* בתלמודים כבר התלכטו בפועל זה: "מאי מדובלת, מדולדת" (סוכה כב, א), וראה שם המחלוקת, וכן בירו' סוכה ב, ג — נב 2: "רב ושמואל, חד אמר מדוללת (=ענייה), וחורנה אמר מדובלת (=מבולבלת?) ואין באלה עדות למקורו. ועיי' י"ג אפשטיין, מבוא 186-188, שרואה "מדובלת" כסינונים למדולדל. וראה עוד אלבק בפירושו למשנה, מועד 263. בתוס' מצוי השם "דבלולין", ושם לפנינו דנומינטיב פנימי בל"ח. קשה לקבל את סברת אפשטיין (שם 187), שנוצר מפוּלל של 'דלל': דולל < דבלל (פולל בכפולים נירי בל"ח, ובוודאי לא מצאנוהו בשורש זה). אין גם אפשרות לסבור כוייס, משפט לה"מ 96 בהערה, שהוא כפּעל מ'דבל' (=מהודק בחווק), כי לא מוכר שורש כזה בשפות השמיות (פרט ל"דבלה" = תאנה).

3* על "דבש תמרים" ראה בת' תרו' ט, טח. ושם: "ודובשן באספמיה" איננו פועל, ראה בפירושו של ליברמן, תוס' זרעים 157.

4* הפועל נגזר מן השם 'דבש', וצורת הקל הנ"ל אינה מתועדת במילונים. בערך זה מוכא רק הצירוף "דבש מדיבש" = מחמיץ ("יצירה" נוספת מ'דבש'), המצוי למשל בב"מ לח, א (ע"ב) ועוד. הוא מופיע בדפ' ספד-מ 2 x (רמא"ש עט) ובכ"ל, וכנראה תוספת הוא בהשפעת הבלבלי, עיי' במאמרי ערכי ב 43-44.

1** בת"נ לויק' ב, יא: 'דמדבש' (=שחוסס). הצורה העברית בשם "דבש" נמצאת גם בתרג', וכן בשומ', המלין 447. בת"י גם 'דובשא' (שמ"א יד, כז; כט), וכן בבבלי. בתר"י: דבשאת. באר"י 'דביש', ראה שולטהס, מילון 42.

לקסיקון הפועל

דהא

דהא (ה) — פיעל: (הכתם) עבר או שדיהא הרי זה כתם (נדה ט, ו/ז — ק, פ) = נשתנה מאדמימותו, פחות חזק (רש"י), שאינו אדום כדם (אלבק)*⁵.
[הפיעל: אלא אם הידהא שער לבן טמא (ת' נגע' ב, ב — 23/619)]⁴.

בארמית: ג, ב**².

דחה² — הפיעל: מדחא אתה את המים בפני כל הנשים (סוטה ג, ה — ק, לו) = פיזר בפניהן (כאילו זורק את המים וטופחם בפניהן).
המדחם (ה) כליו בחלונות של אוליאריך (ת' טהר' ח, ח — 15/669) = פרש את הכלים קצת חוצה לחלון*⁶.

- 3 הובא מכ"י פ כפיעל גם אצל הנגמ' 311. פר"ב וגנ"מ רצג: שדהא. לו: שדהא. במסורת התימנית: שדיהא (בה"א דגושה) — ראה דמתי, קונטרסים 12, והפיעל הוא בהוראת שינוי מצב. נראה, כי זהו המקום היחיד, שגם מבחינת עניינו ניתן לזהותו כפועל. שאר המובאות במילונים, הנראות כבינוני, אינם אלא שם תואר. בת' מנח' ט, ט — 12/526: "ובן שלש שנים שריחא טמא", בדפ': שדח'. ליברמן סבור שצ"ל: שדיהא (ממראה), תוס"ר ב 257.
- 4 הגירסה אצל צוק' מסופקת. ראה ליברמן, תוס"ר ג 167-169, שמא צ"ל: "חוד (הוד) שער לבן", כך בספרא נגע' ב, ג — 30, ד"ו: חוד, כ"י"ד: הוד. גם בת' לפי ד, ו: חוד (=דקדק עמו כחוט השערה).
- 5 פ: מדהא, וכן בדפ' ובמש"ב ומ"ר. אך כנ"ל (ק, לו) גם בתנחומא נשא ב — בוכר 26: "נמצאת מדחה (מדהה) את כל הנשים השותות", ואולי כבר הוכן מלשון דחיה (בסוגריים רומז לנוסח הדפ' במשנה). והשווה בבלי סוטה טז, ב: "גדולה ומדחת את המים". יש סבורים כי הוא 'דהה' (=כהה), כגון ר"ע מברטנורא, ובש"ס בשולי הגיליון: מחשיך וזנוג (של המים, נוטל את חשיבותם — בהוראה מושאלת), אבל ראה אפשטיין, מבוא 1233, המביא "מדחא" בין שרדי חי"ת ישנים ועיקריים (במקום "מדהה"). והשווה עוד: "מדחה מטתו ה"ז משובח" (מ"ק כב, א).
- 6 ד, ו: המדחם, ויאטרוטוב קורא: "המדחם", ולא מובנת גרסתו של רנגסטורף "המרחס", בתרגום הגרמני הערה 62. והנכון כנראה: "המדחה" (ראה הערה הקודמת).

- 5* מובאות אחרות, המצוינות במילונים לכאורה כפועל, הן ש"ת בלבד או שורש אחר. כגון:
 - א) "של סיד דוהא הימנו" 2 x (ת' נגע' א, ג — 6/618), אבל בספרא נגע' בה, — סא 2 (וכן כ"ר): דיהא הימנה, ובמשנה שם א, ב (כ"ק): "דהא ממנה" = נדה ב, ז.
 - ב) "זוב דוהה כלוכן ביצה המחורה" (ת' זבים ב, ד — 32/677) — ראה ליברמן, תוס"ר ד 124, שיש לקרוא: "זוב ריחה וכו'", ובר"ש: "זוב דומה...".
 - ג) "אם דיהה... אם אינו דיהה" (ת' נדה ו, יג — 11/648), בכ"י: "אם דוחה... אם אינו דוחה", ובבבלי נו, ב: "אם נדחה מראיתו" — ראה ליברמן, תוס"ר ג 277.
 - ד) "כל ששכת זרעו דוהה" (ת' יבמ' יו, י — 10/252) — כך קוסובסקי, אבל צוק' וכ"י: דוחה.
- 6* ראה ב"י דחה² 915, הערה 1. והשווה ליברמן, תוס"ר 85. ובר"ש: חרש כליו בחלונות (=שהניחם בשינוי), והגר"א הגיה: "נפרש כליו", ואלו פירושים. לעניינינו יש רמז בפועל נחא, נחפ = spread, spread out (Lane pt. 3, 857a). אף בשימוש כנ"ל בהפעיל יש כדי לרמוז, שלפנינו פועל עצמאי, שאינו זהה לדחה, המשותף למקרא ולחז"ל.

2** באר"ב: "אדיהו (אדיה) ליה" (נדה כ, א), ושם גם: "לאפוקי דיהא דדיהה" = to make frainter, וכירו' נדה ב, ו — 1: "אדהיתיה". ועל הפועל לעניין צביעה, ראה א' הרשברג, הארג, עמ' רמה; ושם הערה 2 מדגים גם מארמית.

לקסיקון הפועל

דלדל,

דיר — פיעל: המדייר את שדיהו (1) עושה סהר לבית סאתים (שביע' ג, ד = ת' שביע' בטו — 21/63) = זיבל בשיטת סהר (פליקס)*⁷.
 נמצא מדייר בית ארבעת סאין (שביע' ג, ד), אין מדיירין (את השדה) לא בשבתות ולא בימים טובים... (ת' שביע' ב, כ — 4/64)⁷.
 נתפעל: (שדה) שניטיבא או שנידיירא (שביע' ד, ב)⁸ = נזבלה (ע"י דיר, גדרות צאן)*⁸.

דלדל₁ — פועל: ושערו מדולדל (בכו' ה, ג), צפורן המדולדלת (מקו' ט, ד/ה), ובשיליא המדולדלת (ת' שבת דה, ה) — 17/115, האבר והבשר המדולדלין (חולין ט, ז), אבר מדולדל בבהמה (ת' חולין ג, ח — 23-22/504, וראה שם יג) = שיצא במקצת ממקום חיבורו, התנועע והשתלשל.

מ: דלל₂*⁹. בארמית: ב**³.

7 אצל קוסובסקי בקונקור' מצוין עוד "חמרי גיים שהן מדיירין בעיר" (ת' דמאי ד, כו — 27/52), אך לדעת ליברמן, תוס' זרעים 83, הנכון הוא: מידדין (ו: המודדין). וראה תכ"פ זרעים 242. י' פליקס, החקלאות 102, הערה 101, שינר על-פי הגירסה "מדיירין", שהכונה אולי לאיסוף וליקוט זבל.
 8 בכ"ק למעשה: שניטיירא (אולי גרידה מ"ניטיבא" הסמוכה), אך הטי"ת נמחקה ונכתבה דל"ת למעלה; פ, גנ: שנידיירה, לו: שנידיירה, וראה מלמד, בס"ו לילין 398.

7* עיין י' פליקס, החקלאות בא"י 112-115. ש' ליברמן, תוס' זרעים 173, אמנם מצייין, כי "והוא סהר והוא דיר" (=גדרות צאן), אך לפי פליקס שם (112-113) מוכח, כי אינם מונחים זהים. דיר = מבנה קבע ללינת לילה, והסהר = מבנה נייד. ואמנם נמצא: "אבל אם היה דיר או סהר" (עירוב' ב, ג = ת' שם ג, ט — 140 למטה), "נתנוהו בדיר או בסהר" (עיר' ד, א). וכן 'זבל' ו'דייר' הן פעולות שונות: "המדייר, המעדר, המזבל" (יר' שבת ז — ט 4). והפועל 'דייר' החקר לרוב ליד 'סהר' ולא ליד 'דיר' (פליקס, שם 113, הערה 181).

רוב המילונים רואים את הפועל כדנומינטיב מ'דיר' (עה"ש, ב"י, דלמן) בפירושים קרובים. ולכאורה יש לו קשר אל 'דור' (תהל' פד"א), שישנו גם בארמית (ראה ואגנר), ואל 'דירה' או 'מדור'. אך מסתבר יותר, כי לפנינו פועל עצמאי אטימולוגי-היסטורי שונה, שיסודו ידוע בערבית: ذير, ذيار = Lane pt. 3, 990 a. (בדל"ת רגילה). ייתכן כי הושפע מן הקשר אל 'דיר', המצוי גם בארמית, כגון בת"א לבמד' ל, טז: דירין ("גדרות צאן"), ובסורית: דירא. ועיין גם במבוא, עמ' 60-61.

8* בדרך זו למעשה כל הפרשנים: מכניסין בהמה לשדה כדי שיוציאו זבל (רש"י, מו"ק יב, א), שרוצה לעשות דיר בחוך שדהו ומעמיד שם את צאנו והם מטילים גללים, ונמצא שדהו מוזבלת מאליה (ליברמן, תוס' זרעים 173), וכן במילונות, כגון: להקים דיר (דלמן), אבל ראה בהערה הקודמת.

9* השווה KBL³ a 214 (דלל₂), ושם מצייין י' קוטשר שה- pass. verarmen נמצא בלח"א. יש אפוא להפרידו מ'דלדל₂' = נעשה דל (מיסוד דלל₁), המצוי ברובד מאוחר יותר (ראה ערכי א 144, ובס"ו לילין 197). בדפ' אמנם נמצא "ונדלדלו אנשי מעשה" (סוטה ט, טו/כ), אך ק, ל: נידוללו. ועיין להלן ערך 'זלול'. ועל "צמר מדולדל" במש"ב (במקום: המדובבל) ראה אפשטיין, מבוא 186-187.

3** באר"ב ראה חולין מ, דא (ולא מצאתי בסורית, כפי שציין י' קוטשר, KBL³).

לקסיקון הפועל

דלה²

דלה² — הפעיל: הידלה עליה את הגפן (סוכה א, ד/ה; השווה ת' עירו' א, ז — 11/139 = ספ-ד קמ — 1/194), המדלי את הגפן על מקצת אפיפירות (כלא' ו, ג — ק) = הדלה הדלית על גב דבר גבוה, משך ותלה אותה למעלה.

הפעל: (גפן) ומודלה על גבי כלונסות (מידות ג, ח/יג), והראהו גפן שהיא מודלה על מיקצת תאינה... שהיא מודלה על מקצת הקורא (כלא' ו, ד = ת' כלא' ד, ז — 29/78) = הדלחה הדלית, נמשכה ונתלתה על גבי דבר גבוה.

בארמית: תר"כ, כ**4.

מ: דלית(יו)*10.

דמע² — נפעל: נידמעה עיסתה עד שלא גילגלה (חלה ג, ב — ק), עיסה שנדמעה או שנתחמצה (טבר"י ג, ד = ת' שם ב, ז — 24/685) = נעשתה תרומה, דמע.

סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה ונדמעה¹⁰ (תר' ה, ו = ת' שם ו, א — 31/34) ושם: ונדמעה) = ערבב תבואת חולין בתרומה וגרם שתיאסר לאכילה לישראל.

פיעל: אין המדומע מדמע, אלא לפי חשבון (תמו' א, ד/ו), = ערבב בתרומה, עשה לתרומה.

ר' אליעזר ארמית כתרומה ותיי (תר' ה, ו — לו: מדמיע), ר' שמעון אומר בין למקומה בין למקום אחר מדמעת (ת' תר' ה, יב — 12/34), אם נפלה לתוך מאה מדמעת וחייבת בחומש (ספ-ב קי — 11/114), נפלה אחת מהן בתוך החולין אינה מדמעתן (תר' ג, ב = שם ז, ו).

פועל: אף מעלים את המדומע באחד ומאה (שבת כא, א), נאמנין על הקודש ועל המדומע ועל הקנקן (ת' חגי' ג, ל — 14/238), סאה תרומה טמאה שנפלה לפחות ממאה חולין, הרי אילו מדומעין (ת' תר' ו, א — 29/34) = שנעשה תרומה.

נתפעל: נידמעה עיסתה (חלה ג, ב — פ), סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה ונדמעה (תר' ה, ו — פ) = נעשתה תרומה (כמו נפעל).

9 כך הניקוד בצירי"ו ככ"ק, ועיין אפשטיין, מבוא 1251, ובהערת י' קוטשר, ערכי 32 (יר"ד בסוף חיבה לציין סגול).
דיוגמות אחרות ראה אצל ילון, מגילות 33, 68-69.

10 בכל המובאות המצוינות למעלה מן המשנה הן בנפעל על-פי ק, אבל בכ"י פ הניקוד בנתפעל, וכך ניקד ילון (ראה בהמשך בנתפעל).

10* המילונים (עה"ש, יאסטרוב 309, ב"י וראה ההפרדה ב-KBL³ a213 נגד BDB), מקשרים את הפועל כגזר-שם מ'דלית' או 'דליה'. המובאות קשורות אמנם תמיד אל "גפן", וראה בצמוד לשם: "כדלית המדלית על גבי-תאנה" (בבלי כר"י ט, א), ויש לראותו בגזירה שונה מ'דלה, (שאיבת מים בדלי), הידוע גם מן המקרא, על אף שמסתמן קשר סמנטי ביניהם. ונראה כאן שימוש ייחודי בבניין הגורם, ובברייתות "המדולה עשרה דליים מים" (כגון: נדה ג, ב) נראה שהוא פיעל, ראה פרטי דיון במאמרי, ערכי ב 37-40. במקרא "דליו שוקיו" (משלי כו, ז) הוא מקום מסופק. רמז לענייננו יש אולי ב"דלו עיני למרום" (ישע' לח, ד), אך שם הלמ"ד דגושה (כע"ע).

4** יאסטרוב 309-310 מציין מתר"כ אסתר א, ו (suspend), ובאפעל מצוי גם בבבלי סוטה לד, א. וספק אם מצוי כך בגלילית.

לקסיקון הפועל

דפן

הפעיל: וחכמ' או' אין מדומע מ'מ'יע אלא לפי חשבון (תרו' הו- ק,לו)¹¹, כדי יין וכדי שמן המ'מ'יעו¹² נאמנין עליהם (חגי' ג,ד) = כדים מדמעות, שמסירין בהן את הדמע (פריבאטיב)^{11*}.

מ: דמע(ך) (שמ' כב,כח)^{12*}. בארמית: (ת"א),**5.

דמע³ (= טמא) — קל(?) : הכל מודים שתוריד (ו: שתרד) ותדמע, ואל יטמאנה בידי (ת' תרו' ז,יט — 2/39; ו: יד מענה)¹³ = חטמא.

דפן (2) — קל (פעול): א. וחבית דפונה בשולי המחץ (כלים ב,ג) = חוברת כדופן, בליטה שצורת חבית לה (אלבק). החבית טמונה בארץ עשויה דופן לשולי המחץ (הר"ש)^{13*}. פיעל: ב. מנין אם אינו רוצה (לגרש את אשתו) דפנו, ת"ל וקדשתו (ב) על כורחו (ספרא אמור א,יג — צדק, כי"ר תיח)¹⁴ = השתמש בכוח והכריחו לעשות כחוק^{14*} (ב"י); הכהו (רש"י)^{15*}.

[בארמית: דפנא (ג,ב), דופנא (ס,מנ)], ב**6.

11 פ: מדמע (הנמק 194 מציין בפיעל א 5). במשפט מקביל גם בכ"י ק: מדמע (תמו' א,ד/1). שמא גם הכתיב הנ"ל רומז לפיעל, והי"וד לציון הצירי, אך נראה שהייתה מסורת של שני השימושים (ראה בהערה הבאה).

12 בק הי"וד תלויה, אך בפ מנוקד כהפעיל. לו יירוי חגי' ג, סה"ד — עט 3: "המרמיעות". ד: המדומעות.

13 והשווה במשנה תרו' ז,ט/ח, וראה חכ"פ זרעים 420, ולפינו חילוף הגאים מהתאמה צלילית.

14 ובכ"ר שם ניכרת 'דגשא' על הפי"א, והריהו פיעל.

11* ראה ליברמן, חכ"פ מועד 1331, ועיין שם הערה 60, בעניין הכתיב. ושמו רומזת ההוראה הפריבאטיבית, כי הכתיב התכוון לפיעל, ובק הי"וד תלויה (וראה לעיל הערות 11-12).

12* לפינו דאי שורש שונה מן דמע, הקשור אל 'דמעה' — ראה דיון במילון ב"י 964, הערה 5 (נגד BDB ר³ KBL), והוא ידוע גם מארמית, להלן. סגל, דקדוק, סוף עמ' 107, התעלם מעובדת מציאותו של השם כבר במקרא. בל"ח מצוי הצירוף "בית-הדמע" (ת' תרו' יטז).

13* מקורו לא הובהר בכירור. הפירושים הנ"ל (וראה בעה"ש) מקשרים מצד אחד אל 'דופן' או אל הוראת השורש בערבית: טמן, חפר וכיסה (הרמב"ם: החבית חקוקה בקצה להטמין בו היד), ויש המפרידים בינו לבין הוראה ב (ראה קאהוט בעמ' קיא, וב"י 977). וראה הערה 6** למטה.

14* יאסטרוב 317 ולוי מקשרים בין א-ב (וראה הערה קודמת), וכן הובא כערך אחד בקונקור' של האקדמיה. לפי זה א בהוראה מוחשית: דחף לקרקע, לחץ בדוחק לאדמה, ב: לחץ אל הקיר to force, הכריחו (בהשאלה) — אך ראה בהערה הבאה.

15* רש"י בבבלי ב"מ קז,ב: "דפנוהו" = הלקוהו, וכן רבינו הלל בספרא שם (המובאה למעלן). וביבמ' פח,ב: "דפנו בעדים", שמא קשור ללחץ, הכריח (ראה בהערה קודמת).

5** בת"א כשם מקביל לעברית 'דמעת זרעא' (דב' כב,ט — שפ/327). ועל 'דמע' בשומרנית עיין ו' בן-חיים, תרביץ י 344, וראה גם עואנ"ש ג(ב) 148 בהערות לשורה 12, ושם בדרך השאלה: מיטב, מוכתר (בערב' لـمـغ = מוח). וכבר עמד על-כך ד"צ הופמאן בפירושו לדבר' יח,ג-ה, בהוצאה העברית (תל-אביב תשכ"א), עמ' שמו. גם קאולי באוצר הפיוטים (במפתח, המילון) מתרגם 'דמע' — selected.

6** 'דפנא' (=דופן) ידוע מארמית גלילית ובבלית, וכן 'דופנא' בסורית (ברוקלמן בערכו — 162) ובמנדאית (מילון 105 — side). והפועל בהוראה ב (=הכהו) ראה בב"מ קז,ב: "אתו עליה בני משרוניא דפנוהו" (ומלמד מציין גירסה: מרשניא דפנוהו). ייתכן שמקורו רמוז בערבית לـنـ = הכריח את הגמלים למהר (ראה מילון المنجد 1, עמ' 216).

לקסיקון הפועל

דקדקו

דקדקו¹ — פיעל: אף השוב(י)ט והמדקדק על גבי אריג כל שהוא (ת' שבת ח(ט), ב — 20/119, ע: על גבי ארץ) = ריתק וחבט על חוטי הערב כדי להדחיקם ולהלחימם*¹⁶.
נתפעל: רובע עצמות שנידקדקו (אהל' ב, ז/ו) = נשחקו, נעשו דקים (אלבק).
מ: דקק*¹⁷.
בארמית: ת"י, תר"כ, ג, ס**⁷.

דקדקו² — פיעל: קרא ולא דיקדק באתותיה (ברכ' ב, ג/ד — לו: באותותיה) = דייק והקפיד על כל פרט.
וקורא חורש ומדקדק בכל דיקדוקי פרשה (ת' סוטה ב, א — 11/294), כל מצוה שהחזיקו בה כותים הרבה מדקדקי'ן בה (ת' פסח' א(ב), טו — 18/156).
--- אין מדקדקי'ן במגביח פורים (ת' מגי' א, ה — 2/222) = נהג בקפדנות עם העניים, נתן להם פחות*¹⁸.
ותגד לבני ישראל, ותדקדק עמהם (מכ ובחדש ב — 6/607), וחישב עם קוניהו, ידקדק עימו (ספרא בהר ט, ב — קי"ו = 206), אם רצה לדקדק (ת' מע"ש ד, ב — 31/92) = נהג בקפדנות ודייק בפרטים.
--- ואין מדקדקי'ן בקטן (ת' ברכ' ה, יח — 22/12) = בדק אותו*¹⁹, עקב אחר פרטיו. וכשמת דיקדקו חכמים במעשיו ולא מצאו בו עון (ת' ב"ק ח, יג — 16/362), ידקדק הכהן כיצד בא הנגע לביתו (ספרא, מצורע ה, ז — עג) = בדק אחר דבר ועמד על דיוקו.
בארמית: תר"כ, ג, ס**⁸.

16* ראה הרשברג, הארג, עמ' קעז, הערה 2, ועיין ליברמן, תכ"פ מועד 107, ויש לראות את המשמעות קרובה להוראת היסוד של 'דקק'. כנ"ל הוא גם במקבילה בבבלי שבת ע"ב, צ"ב. אבל בירר שם יב-ג, יג-4 נמצא גם פרט אחר: "המקטקט" (ליברמן: מעין שובט), שמקורו אינו ברור. ראה במאמרי, ערכי ב 58-59. לפי הרשברג, שם, שייכים שניהם (דקדק, קטקט) להידוק, שהשלים את מלאכת האריגה.
17* 'דקדק' בא תמורת 'דקק', שכמעט נעלם מלח"א. ראה פעם אחת ב-מכ בוא יג 11/44: "נשחקת ונדקת ונורת", והוא אולי חיקוי לפסוק "ויטחן עד אשר דק, ויזר את עפרו" (שמ' לב, כ). והשווה בפסיק' דר"כ 127 "נידקת", ובהערה שם.
18* ראה ליברמן, תוס' מועד 344.
19* עיין תכ"פ זרעים 28. הכוונה, שבדק אותו, אם הביא שתי שערות כדי לצרפו למניין.

7** בת"י ל"ירותקו" (נחום גי, — ידקדקו, שפ/457), וכל דלמנאה ידקקו' (מיכה א, ז — שפ/440, ומעיר על כ"י: ידקדקו). ובת"כ "להדק" (דה"ב לד, ז — שפ/65: 'לאדקדא'). ובאר"ג ראה בפסיק' דר"כ 148: "הן דאת מחי את מדקדק" (=מדקק לרסיסים), ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 163.

8** יסודו של דקדק, הוא 'דוק' (< דייק), המצוי בניבי ארמית (יאסטרוב 287), ועל ההפרדה ראה במבוא, עמ' 47. בתר"כ לאיוב ט, יז: 'מדקדק עמי' (לגרד 92), ובאיכ"ר א, כב: "מה דדקדקתא עלי".

לקסיקון הפועל

דרס

דרג — הפעיל: הרי זה לא יחליק ולא ידריג (ת' שביע' גיד — 1/65), מקום שנהגו לחליק ידריג, להדריג יחליק (ת' שם, שם — 2/65, ע; בכי"ו 177; לדריג יחליק, לחליק ידריג)¹⁵ = עשה כעין מדרגה.

מ: (ה) מדרגה*²⁰. בארמית: (דרגא, דרגתא) — ס**⁹.

(?) דרם (1) — הפעל: עומר היה בא מבקעת בית מקלה של נחל קדרון מודרמת (ו: מורדמת) היתה (ת' מנח' י, כא — 22/528)¹⁶ = הייתה משופעת לדרום.

מ: דרום. בארמית: ב**¹⁰.

דרס — קל: רקק ודרס על רוקו (ת' טהר' ויא — 37/666), ובא אחד ודרס על בגדיו (טהר' הז — השווה ת' שם ויב — 36/666), דרסה (הבהמה) על הכלי ושברתו (ב"ק ב, א = ת' שם א, אה — 23/346), (שרשי אילן) לא ידרוס ויעבור עליהן ממקום למקום (ת' עירו' ג, ב, יג — 15/141) = דרך ורמס ברגל.

הדורס ליטרא קציעות על-פי הכד (תר' די — השווה ת' תר' ויא — 34 למעלה × 4: ליטרא קציעות שדרסה על-פי חבית)¹⁷, התורם גרוגרות ועתיד לדורסן (ת' מעש' ב, ב — 17/82) = דרך ברגל לעשותן גוש.

--- אין אוכסין את הגמל ולא דורסים (שבת כד, ג) = האכיל ותחב בכוח לתוך פיו.
 --- ובא זאב וטרף, ארי ודרס — פטור (ת' ב"מ ח, יז — 2-1/389), כל עוף דורס טמא (חולין ג, ו, ט), מה הנשר מפורש... ודורס ואוכל × 2 (ספרא שמיני ה, ו — 3) = בעל-חיים שנעץ ציפורניו כדי לטרוף.

15 ד: לדרג, ונראה כפיעל וכך ניתן לשייך את נוסח כ"ו, אך לפי ההשוואה לכי"ע מסתבר, כי 'לדריג' הוא הפעיל בנשילת הה"א (=להדריג). ובירו' שביע' דה, — לה 2 למטה: "מקום שנהגו להחליק ידריג, לדרג יחליק" (כ"ל) ושם בסמוך: "לא יאה מחליק ומדריג, מדריג ומחליק", ובשרי"ר 54: מקום שנהגו... (חסר) לדריג יחליק, ובכ"ו (עמ' 195) לא ברור: (?) ידיג × 2. שימוש הפעיל ברור נמצא עוד: "כופת שהדריגו" (ירו' עירו' ז — כד 2).

16 בדפ': מוקדמת וישנה היתה, ובעל ח"ד (עמ' ס'): "והתם לא תני ישנה אלא מודרמת הייתה", ומ"ב: "סמוך לירושלים... א"נ גרסינן ומודרמת היתה, כמבואר דמביאין מן הדרום ששם השמש זורחת". וראה בבבלי מנח' פה, ב: מודרמת. וייתכן כי הנ"ל בכי"ו "מודרמת" הוא מטתוים מקרי, וראה ליברמן בתוס' ר ב 306 (נספחות), והערתי בערכי א 160.

17 ראה עוד בת' ע"ז וד, — 19/471: "הדורס יין לחבית", אבל בכי"ו דפי: "הדורך ענבים בחבית", וכך הוא אצל הר"ש. ראה ליברמן, תוס' ר ב 198-197.

20* *KBL*³ 221 לא ציין, שיש ממנו פועל בל"ח, אך ראה *BDB* בערכו. סגל ייחדו לסעיף 177, וקשה להכריע אם הפועל הוא דנומינטיבי.

9** מצוי כשם גם בארמית, כגון: ת"א ותר'י: "דרגין" (שמ' ככג, — "מעלות") ובת"י (יחו' מ, כו), בכבלית ובסורית: דרגא, דרגתא. ברוקלמן, מילון 165, מציין ממנו שימוש פועלי בבניינים אחדים, ביניהם עולה אחד גם באפעל (מקביל להפעיל כנ"ל בעברית).

10** באר"ב: "אדרימי אדרימו" (ב"ב כה, ב), והוא בקטע לאחר דברי ר' יצחק שם: "הרוצה להחכים ידרים", שמא בארמית הוא חיקוי לעברית. וראה ערכי א, עמ' 154, הערה 158.

לקסיקון הפועל

דרוסת הזאב בדקה, ודרוסת הארי בגסה $\times 4$ (חולין ג, א/ג = ספרא שמיני ג, ח — מח3).

--- והוא אומר לא כי, אלא דרוסת איש את (כתו' א, ז) = אשה שנבעלה לאיש (אלבק) — בהשאלה.

בארמית: תר"י, תר"כ, ש, ב, ס**11.

11** ראה בתר"י, למשל, ויק' כ, כה; דבר' כח, נו ('למדרס' — רידר 295). בתר"כ לאיכה ב, ב (שפ/144): 'מלכותא דרס רברבנהא'. דלמן רשם מובאה זו (בטעות פס' ה) על אף שאינה בדפ'. ובשומר' כחרגום של 'דרך' — עואנ"ש ב (המליץ) 445, למשל, בתה"ש לדבר' יא, כד: 'דחדרס' (ברילל 220). וראה שם כרך ג(ב), עמ' 215, 236-237. בסורית ראה ברוקלמן, מילון 168 (ערך 'דרש').

לוי ויאסטרויב מביאים דוגמה אחת גם מאר"ג, מויק"ר כח: "ודרוס עלי", אך הוא בדפ' (ובכ"י פאריס 149: ואת דריס עלוי), אך איננו בכל כהה"י — עיין במהד' מרגליות, עמ' חרסו. ומסתבר, כי 'דרוס' בדפ' הוא תוספת מאוחרת ל"מעך ליה קדליה ורכיב". לפי מאנס 29 חדר לל"ח בהשפעת הארמית.

ה

הבהב — פיעל : פתילת הבגד שקיפלה ולא הבבה (שבת ב,ג/ד) = חרך מעט על האש.

המהבהב בשדה הרי זה חייב (ת' מעש' גא, 16/84) = קלה את השבלים במקצת באש.

היה מהבהבין אותו (את העומר) באור (מנח' י,ד/ז; השווה ספרא נדב' יג,ו — יב,4), ואין מהבהבין אותה (את הפתילה) באור (ת' יו"ט ג,כא — 5/207)¹.

מ: הבהב(י) (הושע ח,יג)^{1*}. בארמית: ת"נ,תר"י,ג**.

הגן — קל (ב' פועל): והן נותנין לו עצה את ההוגן לו (יבמ' יב,ו/ז — ק,לו = עצה ההוגנת — פ,ד = ספרא קדו' ב,ד — פח,4), עד שימצא את ההוגן לו (ת' ב"ק ח,טז — 25/362) = דבר הגון, ראוי וחשוב.

והנושא אשה שאינה הוגנת לו (ת' תר"י יח, — 2 = ת' סוטה ה,יא — 16/302), ודברו אליו בהוגנת לו (ספ"ד רצ — 1/39, בדפ': דברים הגונים).

[כל דבר שהיה הוגין לאהרן, היה נתלה באהרן (ס"ז נשא ו,כג — 10/247)].

קל: (ב' פעול): עד שימצא את ההוגן לו (ת' קידו' א,ד — ו נשים 276; ע: ההוגנת), ואין אתה הוגן, שיעשה נס על ירך (ספרא אמור טה, — צט,4), כלום הוגן להם שתתן להם ותהרגם (ספ"ב צה — 10/95), וידעו בה שני בני אדם שאינן הוגנין (ת' ב"ק ח,טז — 26/362).

ביוונית: $\epsilon\upsilon\gamma\epsilon\nu\ \eta\gamma$ ^{2**}.

בארמית: תר"י,ב,ס)^{3**}.

1 במקבילתו בירו' יו"ט ד,ג-סב 3: מספספין, וליברמן, חכ"פ מועד 994, מעיר: "והוא הבהוב והוא ספסוף". וראה ערכי ב 65-64.

1* הקשר לנ"ל הוזכר ב-KBL³ 227. אחרים אמנם התקשו בהסכר של המקום במקרא: אל"מ למשל מקשר אל 'יהב' (=נתן במתנה), והוצעו למקום גם תיקונים, כגון: "זבחים אהבו" (אהבהבו) E.W. Nicholson, VT 16, p. 356. סגל, דקדוק, לא מנה את הפועל ברשימת החדשים.

1** בת"נ ובתר"י לויק' ב,ד (גינ' 176): 'מהבהב קלי בנורא', ובת"נ ותר"י/ב ל"נא" (שמ' יב,ט): 'מהבהב'. ובאר"ג ראה פסיק' דר"כ — 108: "נא, לא תבעונה מהבהבה", ועיין שם בהערות. השווה קראוס ב 219, א 151, וראה גם בתוס' עה"ש קנה (ב), טורטשינר, לשוננו ט, עמ' 20-21. אין לנ"ל קשר עם "הגינה" (יחו' מב,יב) — נגד ב"י 1038 וכן ריב"ג. המקום מסופק ונפוצו עליו הצעות לשינויי קריאה. אל"מ ב 339/א מציין שהוא סתום.

3** כפועל חדר גם לארמית, ראה בתר"י לברא' כד,כו ('מהגנא' — גינ' 41); במד' יב,א; שם כב,לב. ובאר"ב 'מהוגנא' — תענ' כב,ב ועוד. ובצורת "מהוגן" מצוי גם בכרייתות עבריות בכבל, ראה במאמרי בס"ז לילון 306, 310.

לקסיקון הפועל

ה ד ס

ה ד ס (= חדס) — פ י ע ל : תרנגולין (ו: תרנגולין) ש ה י ד ס ו את העיסה ואת הפירות...
ה י ד ס ו עפר על גבי עיסה (ת' ב"ק ב,א — 22-21/347) = דרס, העלה עפר*².
וראה להלן ערך 'חדס'.

הוץ (= אוץ) — ק ל : שירים שבכרעי המיטה הו צ ין, חיבור... ושבדי הזהב אפילו
אוץ (ו: הו צ ין), אינן חיבור (ת' כלים ב"מ ט,ה — 14/588) = היו מהודקים עד כדי כך
שאינם יורדים (ליב)*³.
מ: אוץ*⁴.

הלקט, — פ י ע ל : ומ ה ל ק ט ים לתרנגולים (שבת כד,ג), מ ה ל ק ט ין (ל)אווזין
ו(ל)תרנגולין ו(ל)יונה... (ת' שבת יח,ד — 8/138)⁴, אין מלקיטין ליוני שובך... ואין צריך
לומר שאין מ ה ל ק ט ין (ת' שם, שם — ו מועד 85)⁵ = הכניס את הזרעונים בידו לתוך
פיהם... והלקט אותם, הפעיל אותם שילקטו את הזרעונים (קאוזיב)*³.
יכול יהו מ ה ל ק ט ין תורמסין לתרנגולים (מכ דרשב"י יב,טז — 21).
בארמית: ש*⁴. מ: לקט.

2 חיזוק לגירסה בה"א ישנו בבבלי: "תרנגולין שהיו מהדסין על גבי עיסה" (ב"ק יב,ב — כ"י תפיר), וביורה ב"ק ב,ב —
בד: "תרנגולין... שהידסו עפר ע"ג עיסה". אך עיין בערך 'חדס' להלן (כך בכ"י במשנה), שכנראה הוא היסוד
המקורי. הצורה בה"א קנתה לה מהלכים בלשוננו המחודשת, וראה למשל: "כשהוא מהדס ובא" (ש"י ענון,
שירה 46).
3 ד: חוצין. לפנינו הגייה בהתרופפות הגרונית (בשומר) מצוי גם: עזין. בת' מקר' גח — 23/658, וכן 33/659: "אוץ".
ומסחבר שהוא בינוני פעול מע"ו (ולא כב"י 111). וראה להלן בערך 'חוצין' מן המשנה.
4 בכ"י ו בלא הצרכת למ"ד.
5 גם אצל צוק' 11/138 "צ"ל לפי ע פעם נוספת. 'מהלקטין', ולא דייק בה"ג.

2* רש"י בב"ק יז,א מפרש: מרקדין, וראה בבלי כתו' יז,א: מרקד. בעל ח"י לתוספ' מביא מרמב"ם למשנה:
מהדס, היינו שיחפור ברגליו בארץ. יאסטרוב ולוי, תרגומים 194, מציינים את מציאות הפועל באר"ג
בירוש' פאה א,א-טו 4 כאמצע: "הוה מהדס קומי כליא", אבל בכ"ל הגירסה שם: מקלס (וכן וט).

3* עיין ליברמן, חוס"ד 32, ועמ' 45 (ושם ג 64).

4* 'אוץ' במקרא: דחק, זרו ("אצים"), וב-³KBL מצייין קוטשר, שמצוי בל"ח, והתכוון ל'אוץ', המצוי בתוספ'
(ראה בהערה 3, לעיל). ואינו ידוע מארמית.

5* ראה תכ"פ מועד 297. ולצורה 'הלקט' ע"ד שורש רבעי יש ייחוד סמנטי, השונה מן ההפעיל הרגיל.
'מהלקטין' — מפעיל שילקטו (קאוזיב), 'מלקיטין' — נותח לפניהן את הזרעונים, והן מלקטין מאליהן (ואין
גרימה בדרך הסבת הפעולה). וכן פירשו בבבלי שבת קנה,ב: "מהלקטין דספו ליה בידיים" (רש"י: ותחבו
לתוך פיו), "מלקיטין דשדו ליה קמיהו", וכך בפיה"ג (ראה בעה"ש 212), וראה סגל, דקדוק 123.

4** הצורה ע"ד המרובעים 'הלקט' היא ודאי בהשפעת האפעל שבארמית (ושונה הוא מ'הלקט' —
ראה להלן). בלא נשילת הה"א, כגון במקרא: יהושיע (תהל' קטור), יהוסף וכיו"ב. וכאן נגרר גם
שינוי סמנטי. ובאותו שורש ראה בשומרונית ב"ספר אסטיר", תרביץ יד 115: "דהלקטו
פריה" = שקטפו את הפרי. יאסטרוב מביא מאר"ב: "מהלקיטין ליה" (שבת קנא,א). אבל בכ"מ
(דק"ס 382) הוא: "מלקטין ליה". רוב המילונים מייחדים לו ערך נפרד, ואלבק, מבוא 156, כללו
בין החדשים.

הנה

לקסיקון הפועל

הלקט² (2) — פיעל: מהלקטין במילה (ו: למילה), ר' יהודה אומר אם לא הילקט חייב מיתה (ת' שבת טו(טז), ד—19/132, ו: הלקיט) = הסיר את ההילקוטי, את הציצין המעכבין את המילה (ליב)*⁶.

הנה — קל. תן בו מארה ולא תיִהַן בו (ספרא נגע' יד, יא — טט, כ"ר רפד) = הייתה לו הנאה בו.

נפעל: (נהנה ב') נהנה בכחצי פרוטה ופגם בכחצי פרוטה (מע' ה, ב, ג) — השווה ת' שם, ב, א, — (20/559) = הייתה לו הנאה במשהו-ממשהו, הפיק נחת ותועלת מן הדבר. ומה פוגם ונהנה בדבר... (ספרא חובה יא, ב — כה, 3, השווה ת' מע' ב, א, — 21-20/559), האשה שנהרגה נהנים בסערה (ערכ' א, ד, ה), ויכולה היא ליהנות בלקט ובשכחה ובפיאה (נדר' יא, ג), (ו)לא יתנם לשולחני ליהנות בהם (ת' מע"ש א, א, — 12/86, ע)⁷.

(נהנה ל-) (ש)אני נהנה להן והן לי, ייהנה לאומות (נדר' ג, יא/יב)⁸, קונם אשתי נהנת לי (נדר' ב, ה), קונם שאני נהנית לאבא (ת' נדר' ז, ז — 20/283), קונם אשתי ובניי נהנים לי (נדר' ג, ד, ה), המדיר את אשתו מלְהנות לו (כת' ז, א) = נהנה משל מישהו.

(נהנה מ-) ולא נהניתם מן האומות כלום (ספ-ד שטו — 7/357), הנהנה מן העולם הזה (ת' ברכ' ד, א — 21/8) = הפיק תועלת ממישהו, ממשהו.

(נהנה —) ואם נהנת משלם מה שנהנת (ב"ק ב, ג — והשווה שם ו, ב). נופעל: שישראל נוהגין לו (ת' נדר' ב, ד — ו נשים 105)⁹.

הפעיל: המנהנה כנהנה (כרית' ג, ט — ספרא חובה א, יב — טז) ¹⁰, אבל לא בימות הגשמים מפני שהוא מהניהו (נדר' ד, ד — ק, פ) = גרם לו הנאה.

ונושא שכר נהנה ומהנה 2 × (מכ משפ' טז — 5/307 = מכ דרשב"י כב, יד — 9/207), כלום הנר מהנה אלא במקום החשך 2 × (מכ יתרו, עמלק ב — 2/200), וכי מה הדם מהנה למלאך, ומה הדם מהנה למזווה (מכ דרשב"י יז, יא — 19/121, השווה מכ בשלח, עמלק א — 5/180) = הביא לו תועלת.

6 ראה פורת 44, המביאו כקל בניקוד בבלי. תוספת ניקוד יד שנייה בניקוד תחתון היא בנפעל. ייבין, הניקוד הבבלי 598, מעיר על שימוש קל בשורש זה במסורת בני תימן.

7 ו: להתנאות בהן. ועיין ערך 'נאה'.

8 ילון מנקד 'נהנה' כהפעיל. וראה בבניין זה למעלן גם מכ"י ק.

9 ע, ד: שאין ישראל נהגין לי.

10 ב"י רושם את המקומות כהפעיל, העורך כפיעל. קוסובסקי מחלבט בין שתי האפשרויות. לפי כהה"י נראים כהפעיל. וראה גם בספרא דלעיל בכ"י עא (בקטע מוסף), והשווה ייבין 633. לפיכך אין מניעה לשייך גם את המובאות ממדרשי ההלכה (ללא ניקוד) להפעיל.

*6 ראה תוס' מועד 69. והנ"ל דנומינטיב פנימי מן "הלקטין" (ושונה מ'הלקט'). ועיין בבלי שבת קלג, ב על "ציצין המעכבין את המילה". עה"ש 213 א, לוי א 474 רואים בספק את השם "הלקטין" מיסוד זר (יוניתי), אך אינו מובא אצל קראוס, וראה בתוס' עה"ש, עמ' 159.

לקסיקון הפועל

הרהר

--- והולך ונוטל מבעל הבית מה שהיהנה אותו (ת' ב"מ ז,ז — 15/386)¹¹, ואמר דבר על מינות... והנאני (ת' חולין ב,בד — 27/503), והנאך (שם, שם 25), אבל לא בימות הגשמים, מפני שהוא מהנהו (נדר' ד,ד — ק, פ) = נתן לו ליהנות, עשה שתהיה לו הנאה.

אכול מה שהנייך ושתה מה שהנאך (ספ-ד מה — 10/103, וט 13/177, ואינו בדפ') = ממה שתרצה ליהנות?⁷

הרי אתה כמִן מִן (ידים ד,ג/ח) = כמהנה ממון לעניים (אלבק).
 --- [זייפתן את התורה ולא הניתם בה כלום (ספ-ד נו — 123, כ"י בר) ¹² = עשו בלי צורך, ובלי נחיצות (כמו בנפעל: ולא נהנו בה)].

בארמית: תרג' ג,ג, (ש), ב, ס, מני**⁵.

הרהר — פיעל: הירר עד שלא ראה או ראה עד שלא הירר (זבים ב,ב), הרהר ולא חם, חם ולא הרהר (ת' מקו' ו,ה — 13/658), המהרהר בלילה ועמד ומצא בשרו חם (מקו' ח,ג = ת' שם ו,ה — 13/658), הזהיר שלא תהרהר בעבירה ותבא לידי קרי (ספ-ד רנד — 280, וט 217) = העלה דברים במחשבה, התרוצצו בדעתו הרהורי¹³.
 שלא הרהר אחר דרכי המקום, כדרך שלא הרהר אברהם (ספרא שמיני, מילואים לח — 11), ואין להרהר אחר מעשיו (וי"ג: מידותיו) אפילו עילה של כלום (ספ-ד שז — 3/344) = הרהר אחר מידותיו, חשד או מתח ביקורת.
 בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך... (ברכ' ג,ד) = אמר בלבו ולא הוציא דבר בשפתיו.
 יכול המהרהר בלב יהא חייב (ספרא ויק' ט,ב — כג), [לנדור, פרט למהרהר בלב (ס"ז ו,ב — 3/240)].

11 שם בהמשך ש' 17: "מה שהנהו אותו", אך בכ"י ו בדפ': שהחנו.
 12 וט: הנחתם. ל: הנחתם. הגירסה הנ"ל אפוא מסופקת (וראה בהערה קודמת). אבל ראה ליברמן ק"ס 225. וראה במקבילות בבלי סוטה לג,ב; "ולא העליתם בידים כלום", ירו' שם ז,ג-כא 3: "ולא הועלתם לעצמכם כלום" (כ"ל).
 13 מקום נוסף במשנה "משיחרר" (עוק' ג,א) — ק, לו, פר/ב = משיחמם את החלות להוצאת הדבש. וי"ג: "משיהרהר" (ראה הר"ש ואלבק), אבל ראה הר"מ.

7* ראה ליברמן, קרית-ספר יד 225, והריהו בהוראה עומדת.

5** למעשה מצוי בכל התרג' כגון בת"א לברא' לו,כו (שפ/62); מט,ד בת"נ לשמ' ללח, "להריח" (— למתהנייה) ובתרי" דברי' א,ו (על-פי ספ-ד ה: "הנייה היא לכם ישיבתכם"), בת"י ישע' מדי, (שפ/90) ועוד. ומתרי"כ הדגים לוי תרגומים: לאסתר ד,א; קהל' יא,ג ('תהנון' — שפ/166). באר"נ ראה שולטס, מילון 52, בסורית, ברוקלמן מילון 178, ומילון מנדאי 150. בשומרנית בא בצורת 'חני' (=הני), שמשמעותה העיקרית חפץ או מועיל — ראה עואני' ש ב (המליץ) 555, 597, והערותיו של זב"ח שם. וראה גם כרך ג(ב) 136. ומצוי בערבית: هنى. מאנס 30 אמנם הביאו כשאלו מארמית.

ה ר ה ר

לקסיקון הפועל

יושבין ומרהרין הרהורין רעים (מכ דרשב"י יב, כט — סוף 27) = העלו מחשבות רעות, דאגו (מלמד).

בארמית: (מק), תרג', ב, ס**6.

[מ: הרהר?]*8.

8* לוי, יאסטרוב (וכן סגל, סעיף 194) רואים את 'הרהר' מיסוד הרר/הרה. 'הרר' אינו מוכר (פרט לשם 'הר' — הררים), ו'הרה' נעלם מלח"א (כש"ע: "הורחו" — יבמ' יא, ב ועוד) וחזור מעט בלח"ב, במקומו רגיל השורש 'עבר' (נתעברה, מעוברת). ילון, מגילות 45, הערה 15, אמנם מציין, שיש לשון הריון בהשאלה: מחשבה, ראה במקרא: "הרו והגו מלב" (ישע' נט, יג). אך ספק, אם 'הרהר' הוא התפתחות טבעית וישירה שצמחה בעברית. וראה בהערות לארמית.

6** נפוץ בניבי ארמית אחדים. יסודו כשם נמצא ב"מק: "והרהרין על משכבו" (דני' ד, ב), ובת"א 'אחרי הרהורי לבכון' (במד' טו, לט). וכפועל ראה לדבר' כט, יז; ובת"א לבמד' כא, ה; ת"י לישע' לב, ד; יחזק' יא, ה; בתר"כ לאיוב ב, י. וראה בקונקור' לבבלי (כגון: ברכ' נו, א; סנה' צה, ב), וידוע גם מסורית ברוקלמן, מילון 183.

נראה, כי הפועל הרבעי חדר ישירות מארמית, כך סבר גם מאנס 30. קשה להניח, שיסודו 'הרה', שכן פועל זה כמעט אינו בשימוש בארמית. במקומו ל"והרהר" (ברא' כה, כא או ל, יז) — ועדיאת (ת"א), או: ואיתעברת (תר"י), ועבירת (ת"נ). אמנם מצוי כשם במגילה חיצונית לבראשית: "ומנך הריונא" — פיצמאיר 44 (2/14), הריאנתא — שם 44 (2,1), שאולי הוא הבראיום. "הרו והגו מלב" (ישע' נט, יג) אינו מתורגם ב'הרהר', אבל רמו כל שהוא יש בת"א ובת"י ל"פורה ראש ולענה" (דבר' כט, יז) — 'מהרהרין' חטאין'.

ותר — פיעל: והמוותר על דברי הנביא (סנה' יא,ה/ז = ספ-ד קעז — 1/222, וט 206: והמוותר), והמוותר על נבואתו כחבירו של מיכה (ת' סנה' יד,טו — 29/437) = עשה אותם כמיותרים, דחה אותם (עבר עליהם).
 מקום שנהגו לוותר ולשמט לפני החג, משמטין ומותרין לפני החג (ת' שביע' א,ז — וזרעים 167)¹, מותרין ומשמטין בקנים (ת' מו"ק א,ב — ומועד 366; וליתא בכי"ע) = הסיר את יתרון ראשי הגפנים (הוראה פריבאטיבית)^{1*}.
 [ואחד מהם הותרה (מכ בוא יג — 45, א), כיון שראו מקצת העם שאבדו ממונם מועט אמרו הותרה (מכ שירה ז — 139, מ: אוותרה) = מחל, ויתר (אוותר)^{2*}.
 *]נתפעל: רשעים שביניהם אכלו ונותרו מיד (מכ דרשב"י טז, יג — 110 למעלה)?².
 מ: יתר^{3*}. בארמית: תר"כ,ג,ב**¹.

- ע: להחיר, מתירין (ראה גם להלן, בהערה 1*), אבל במקבילה בירו' שביע' ב,ב-לג 4 בדומה לנ"ל: "לוותר ולשמוט... מותרין ומשמטין" × 3 — כולם ביר"ו כפולה.
 2 בקונקור' של האקדמיה צורף ל'ותר' (וכן ל'נתר'), אך אפשטיין-מלמד משערים, שאולי שיבוש הוא מ'נתרו' — עיין ערך 'תרו' (בדומה למכ דר"י), וליברמן תכ"פ נשים 174: = הותרו המעיים.
 1* עיין ליברמן, תכ"פ זרעים 490. וראה עוד בת' נדר' ה,א כי"ו: "והיתירה על נדרו" (ע: והיתירו) = שוויתרה על נדרו מעצמה. תכ"פ נשים 466.
 2* הכוונה: "הא ותרה" = מן הדברים, שאפשר לוותר עליהם. במכ דרשב"י 89 (ע"פ מדה"ג): הא ותר. בשתי המובאות הנ"ל קשה ההסבר הצורני, וספק אם הראשון הוא פועל. ועיין בפרוטרוט בדברי ליברמן, תכ"פ נשים 588 (בהוספות).
 3* 'ותר' מובא כערך נפרד מ'יתר' (דלמן, יאסטרוב, ב"י), למרות הקשר הברור ביניהם כשורשי פי"ו (לא נהגו כן ב'ודה' > ידה). הוי"ו בפיעל תמיד עיצורית. ובבבלי מצוי ממנו: ותרן.
 1** נמצא בארמית שבירוש' ובמדרשי אגדה (ויק"ר, בר"ר, וראה פסיק' דר"כ 269). ומתר"כ מובא ממשלי י,ב: "לא מוותרין אוצרי דרישעא". ובבבלי סנה' פ,א,ב: "דקא מוותר לה נפשיה". וראה גם ל' גינצבורג, ספר היובל לא' שוורץ 348. על הספק בשומרונית ראה עואנ"ש ב 532, הערה 344, וההוראה אינה נראית הולמת לכאן.

זבל² — פיעל: א. [ירדה]גינה שזיבלה. בזבל ע"ז (ת' ע"ז וז), א — 1,8/469³ = טייב את הקרקע בזבל.

המציא מוציא והמזבל מזבל (ב"מ י,ה/ז), מזבל לין ומעדרין במקשאות ובמדלעות עד ראש השנה (שביע' ב,ב), מנין שאין מזבל לין ואין מפרקין וכו' (ספרא בהר א,ה — קה2 = [מכ דרשב"י כגיא — 8/217, ע"פ מדה"ג]), זבל וחול דק כדי לזבל קלח שלאכרום, דברי ר' עקיבה, וחכמ' או' כדי לזבל כרישה (שבת ח,ה), עד מתי מותר לזבל, כל זמן שמותר לחרוש, מותר לזבל (ת' שביע' א,ד — 18/61).

ב. העולה לתרטיאות של גויים... וחכמ' אומ' בזמן שמזבל לין (שמזבחין), אסור משום ע"ז, אם אינן מזבל לין (מזבחין), אסור משום מושב לצים (ת' ע"ז ב,ה — 24-23/462⁴ = לשון זבח לגנאי (בהשאלה)*⁴.

פועל (או מפעל): זו מזבלת (ו) בלת זו אינה מזבלת, זו מט(ו)יבת⁵ וכו' (ת' ב"מ ט,יב — 32/391)*⁵ = היה מטויב בזבל.

בארמית: (ח"י,תר"כ), ב,ס**².

3 בכ"ו ליתא המובא בסוגריים. ע: 'ירדה ל-', אך אינו קשור להמשך, ושמא הוא שיבוש מ'ירדה', כסיום המשפט הקודם, כפי שהוא בכ"ו. ראה במאמרי ערכי ב, 41-42.

4 ע: מזבחין, ד; מובלין, וכן הוא במקבילה בכבלי ע"ז יח,ב: "אין הולכין לטרטיאות... מפני שמזבל לין שם זיבול לע"כ" x 3 (ראה דק"ס ומרכס-אברמסון). ש' ליברמן מעיר בתוס"ר ב 188 על ח' ע"ז שם 1/462: "ואינו חושש שמא מזבחין לע"ז", שצ"ל: "מזבלין", לפי מקורות אחרים. וראה בירור ברכ' ט,ב-ג 2: ראה אותם מובלים (כ"ל), מזבחין (כ"י וט).

5 אצל צוק' לפי כ"ע: מובלת x 2, מטייבת x 2, ובניין פיעל אינו משתלב כאן בעניין. וראה ח' ילון, ספר היובל לב"מ ליון, עמ' קעא, שבו מביא מדפ"ר ומקג"נ: מובלת, מטייבת כפועל המציין מצב. לפי כ"ו: מובלת x 2, מטייבת x 2.

4* רש"י ויאסטרוב (ובל), מקשרים אל "זבול" המקראי. אך נראים דברי התוספות בכבלי ע"ז יח,ב על-פי רבנו תם: "מזבלין-מזבחין ולשון גנאי נקט". וראה גם בירור ברכ' ט — יג 2, ובעה"ש ג 265.

5* לפי הגירסה מטייבת, מובלת (לעיל, הערה 5) הריהו בינוני מפעל ע"ד הארמית (המקביל ל"מפועל" העברי). ראה ח' ילון, מבוא 177.

2** בת"י בא כשם, כתרונם למקבילתו "דומן" (ירמ' ח,ב; שם ט,כא — שפ/159), ובתר"כ אסתר II א,ג (שפ/177): 'כספה כזיבל בשוקין' (כדפ': כזבול) = והכסף כזבל בחוצות. ובאר"ב "ההוא גינתא דאיזבל כזבלא דע"כ" (ע"ז מט,א; וראה סב,ב), ומצוי כשם: זבילא. ובסורית ברוקלמן 187 (אף שם כתרונם ל"דומן"), ובערבית ראה Lane 1212 c.

אין לשורש זה, כמוכן, כל קשר אל הפועל היחידאי במקרא שבבניין קל: "זיבלני אישי" (ברא' ל,כ) = ישכון, ידור, או לשה"ע "זב(ו)ל" = דירה, שמקורם אינו מחזור. ראה מה שהובא ב-³ KBL 252 b, ועיי' דעת M. Held, JAOS 88 (1968) pp. 90 ff. בת"א ובתר"י מתורגם בברא' שם: 'יהי מדור(י)ה דבעלי'. וסגל (דקדוק) כללו בדרך מורה לסעיף 178, מאנס 30 הביאו בצדק כשאל מארמית.

לקסיקון הפועל

זהב

זהב — הפעיל (פיעל?); מאימתי תורין כשרין מש (י) זיהי בר⁶ (ספרא נדה ח,ה) — כ"ר לב) = הפכו לגון זהוב⁶.

פועל: אילו זהוריות מזהבות (ת' סוטה טו,ח — ד,5/322, ונשים 242)⁷ = היה בגון זהב.

הפעל: אבל יוצאה היא בסכא המוזהבת... במנעלין ובקורדקייסין המוזהבין (ת' שבת ד,ה),יא — 5-4/116), אלו זהוריות המוזהבות (ת' סוטה טו,ט — 9/322, ע) = (כמו פועל). מ: זקב.

זהה (1) — קל (פעול): משרבו זהוהי הלב רבו מחלקות בישראל (ת' סוטה יד,ט) — זהה (1/321, ע)⁸ = היה יהיר, גאוותן. בארמית: תר"י, תר"כ, כג, ס, מנ (זהה, זהא)^{3**}. וראה ערך 'זוח', 'זחח'.

זוג — פיעל: זה לא כבר זיוג הכתוב שני אילים זה נגד זה (ספרא מילואים א,ט — מב), החוסם את הפרה והמזויג⁹ את הכלאים פטור (ת' כלא' ה,יא — 9/80 = ב"מ תיב, 18/388), מפני שאדם רוצה אותן לזוגין (ת' ב"מ ג,כד — 8/378) = חיבר שניים יחד, עשה זוג.

נתפעל: נזדווגו משפחות משפחות והיו אומרים... (ספ-ב צ — 5/91), ומיזדווגין זוגות זוגות וממעטין במאכל (סנה' ה,ה) = התחברו יחד.

ביוונית: $\zeta\epsilon\delta\gamma\omicron\varsigma, \zeta\epsilon\mu\tau\omicron\varsigma$ ^{4**}

בארמית: תר"י, (ת"י), תר"כ, כג, ש, ס, ס^{5**}.

6 בהמשך שם בכ"ר: "משני צהיבו" (כצד"ס), ובשניהם ניכרת מחיקת ה"ו הראשונה, ונראה שקראו בפיעל (וראה הוצ' רמ"ש 82 בהערות) כשינוי מצב, כגון: משניקרו, ביחלו וכי"ב. בד"ו וכן וייס ח 3: "משיזיהבו", וראה כך בבבלי סוטה מט,ב.

7 ע: אילו של זהב.

8 ד: זוהי: ו: זוחי (זוחי?). במהד' ליברמן נשים (ב) 237 הועתק מכ"ע: ע: זוחי, אך בתכ"פ שם 755 מעיר נכונה, כי בכ"ע הקריאה: זוהי. הוצ' בוטסון (תשל"ל, מס' סוטה בסיוע המחשב) גרסו "זוחי" משני כתיביו, ואינו מדויק.

9 ה"ד באה לציין כתיב 'מלא' אחרי צירי, ואף הוא פיעל (ולא הפעיל, כפי שרשם ב"י).

6* לעניין הצבע ראה א' הרשברג, הארג, עמ' רלח.

3** בתר"י שם' לב, א: 'ליכהון זהוהין' (רידר 131) בדפ': זוחין... ובתר"כ לאיוב לו,ג: 'זוהוהי לבא' (לגרד 112), וראה לתהל' מד,יט. וכשורש 'זהא' = זהר, קרן ידוע באר"נ. שולטס מילון 54, ובסורית ברקלמן 189, וכן במנדאית מילון 162 (זהא₂ — זהי). ובערבית: زهي, زها = נצץ, זוהיר, וממנו: התגאה.

4** השווה קראוס ב 242. הוא הזכר באופן זה עוד אצל גייגר, במילון הקצר שבספרו *Lehrbuch* etc. p. 109, והזכר כך אצל רוב המילונאים (דלמן 125, ברקלמן 191 ואחרים), וראה גם דלמן, דקדוק 183. סגל לא חש להביאו בסעיף 181, כאילו שייך לעברית העתיקה. וראה נגדו גם הערת "קוטשר, ערכי א 66: "ושורש יוני הוא לכל הדעות".

5** בת"י (מלא' כ,ב) ובאר"ב מצוי כשם בלבד (זוגא, בר-זוגיה), וכפועל נמצא בתר"י לדבר' לגו, 'זווגו בחולקיה', בתר"י/ב לדבר' לבד, 'זמויג גבר לאיתתא') — גינ' 66. ובתר"כ לתהל' סח,ו. ובאר"נ ראה שולטס, מילון 54, ובסורית הזכר כפועל אצל פיין סמית/הק' 111. ובשומרנית בצורת 'זבג' (זווג), ראה קאולי, אוצר הפיוטים 760. בערבית زوج (Lane 3, 1266) שאול כנראה מארמית, ראה פרנקל *AF*, p. 106 בלח"א כנראה חדר ישירות מיוונית.

זוז — קל : לא זוז משם עד שהכישו (ו: שנשכו) נחש ומת (ת' סנה' ח, ג — 24/427) = מש, סר הצדה.

לא זוז זה ידה מתוך ידי (כתו' ב, ט/י = ת' שם ג, ב — 7/263), שאיני זוז מכאן עד שתרחס על בניך (תעני' ג, ח/ו), אינו זוז ממקומו עד שמוחלין לו (מכ דבחדש ז — 9/228, והשווה ת' כיפו' ה(ד), ו — 16/190), (ש) אין זוזין ממקומן (ת' סוטה ז, כ — 7/309), אפעלפי שהן לוקין אינן זוזין (ספ-ד לב — 6/57, וש 166)¹⁰, ובלבד שלא יזוז בו אבר (שבת כגה),¹¹ ואם מיצע את התחום לא יזוז ממקומו (ת' עירו' ד(ג), ד — 6/142 = ת' יו"ט ד, ה — 21/207), לברוח מתחת כנפי שכינה או לזוז מעל הארץ (ספ-ד שו — 330), לא יכולת לזוז עיניך מהם 2 x (ספ-ד סוף שנה — 422/3, בדפ': לזון) = הזיו, המיש (ארגטיב). הפעיל : ולא היה מזיזה ממקומה (תמיד ד, ג/ד) = המיש, הניע הצדה. לא מסרתהך לפידגוג, אלא שלא יהא מזיזך (ספ-ד שו — 330) = כמו מזיז ממך (פינקל'). אפילו כל הרוחות באות עליו אין מזיזות אותו ממקומו (אבות ג, יז/יט), בהמה שמתה לא יזיזינה ממקומה... לא יזיזום ממקומן (ביצה גה), אבל כוס עששית וקערה (ו: שכבו) לא יזיזום ממקומן (ת' שבת ג, ד(ד), יג — 13/114).

בארמית: תר"י(1), ב**⁶.

מ: זין (-שדי)*⁷.

זוח (1) — קל : למה נברא (האדם) באחרונה, שלא תזוח דעתו עליו (ת' סנה' ח, ח) — (5/428) = התגאה בדבר.

בארמית: (ש?) ב, ס, מנ**⁷.

מ: זוח (שמ' כת, כח)*⁸?

וראה ערך 'זוח'.

10 וליתא במהד' פינקלשטיין 6/57, אך נמצא גם בקטע ספרי Casanata H. 2736, ראה שם בח"ג.
11 בדפ' המשנה: זיוז, בהפעיל, וכן במש"ב: זיוז, אך כנ"ל בכל כחה"י ובמ"י.

7* הצירוף מצוי פעמיים: תהל' נר; שם פ"ד (יש להוציא מכלל זה את 'זיז' בישע' סניא שהוא: זיז), והוא מקושר ברוב המילונים אל הפועל 'זוז' = כל אשר זוז ומתנווע בשדה (ב"י 1321, הערה 1, אל"מ ג 29; *KBL* 255 b). סגל, דקדוק, שייכו לפי זה לסעיף 177. וראה אלברכט 100.

יש המשייכים לדריבציה זו גם את "מוזוה" (ב"י, *BDB*), אך מסתבר שמקורה באכדית, והיא מציינת יציבות וחוסר תנועה, ראה צימרן 31 — *manzāzu* (ומצוי גם *manzāzu = stehen*), וראה קביעתו של ח' רבין, אנציק' מקראית ד, בערך "מלים זרות".

8* "ולא יזח החשן" = סר ממקומו, יש המשייכים ל'זוח' (*BDB*, ב"י ואל"מ). ריב"ג מביאו מ'נוח', אך *KBL* 255 b למטה, מייחדו ל'זוח', שמא בהשפעת ל"ח, כי אין לכך סימוכין בניקוד המקראי. וליברמן, תכ"פ מועד 425, טוען: "יזח במובן יזוז הוא לשון מקרא ואינו מצוי בלשון חכמים".

6** בתר"י במד' יד, מד ל"לא משו" (— 'לא זוז', גינ' 254), ובאר"ב חולין לח, א, מנח' פח, ב. עה"ש מציינו גם בסורית, אך לא מצאתיו במילונים של ניב זה ואף לא במנדאית. באנציק' עברית כו, עמ' 647, מציינ קוטר על "לזוז", שהוא מאכדית, ולא מצאתי לכך סמוכין של ממש.

7** "קוטר מציינ ב-*KBL* 3, 'זיזוח' + דעת נמצא גם באר"ב (סנה' צ, ב), אך בסורית (ברוקלמן 192) ובמנדאית (b 146) *bewegen* = 'זוח', שהוא קרוב לעניין "לא יזח" (הנתפס כע"ע — לעיל, הערה 8*). ועיין הערות של בן-חיים, עואנ"ש ב 480, לשורות 55-57, על היטשטשות הבדלי כתיבים בשורשי חזה-זוח, וקשה להכריע משם על מציאות 'זוח' בשומרנית.

לקסיקון הפועל

זול

זול — הפעל: מלוה את אריסיו חיטין ביוקר והוֹזֵל ו, או בזול והוקירו (ב"מ ה, ח/ט), המוכר יין ושמן לחבירו והוקירו או שהֹזֵל¹² (ב"ב ה, ח/י — ג, פ, לו: שהחולו), הוקרה בהמה או שהוֹזֵל ה... הוקרה תבואה או (ש) הוֹזֵל ה (ת' ב"ק ג, ה — 19/350 — 20) = נעשו זולים.

מ: זלל*⁹. זלות (תה' י, ב, ט). בארמית: תר"י (ב, תר"כ, ג, ב**⁸).

זון — קל: זנת י ופרנסתי אתכם (ספ-ב פב — 4/79) = כלכל, נתן מחיה, מזון. זן את אשתו ואת בניו (נדר' ד, ג), על מנת שאהא זן את בתך חמש שנים (כתר' יב, ב)¹³, ופסק עמה על מנת שתהא זנתו [ומפרנסתו] ומלמדתו תורה (ת' כת' ד, ז — 26/264, גג: זנה אותו), ה' שמו שהוא זן ומפרנס כל בריותיו (מכ דשירה ד — 4/131), בשר ושם קונה לו עבדים, שיהיו זנין ומפרנסין אותו (ספ-ד לח — 74, וט 170), הרי אנו זונים¹⁴ אותה (כתר' יב, א — ק*)¹⁰, לא יאמר הראשון, כשתבוא לביתי אזורנה (כתר' יב, א), לא יזון¹⁵ את בהמתו (נדר' ד, ג)¹¹, שלא לזון את עבדו... ושלא לזון את אשתו (גיט' א, ו), מצוה לזון את הבנות... חובה לזון את הבנות (ת' כת' ד, ח — 28/264 — 29), מלך בשר דם עומד במלחמה ואינו יכול לזון את חיילותיו (מכ דשירה ד — 3/131)¹⁶, אם רצה שלא לזונו ושלא לפרנסו (ת' גיטין א, ה — ו נשים 247).

--- לפי שזנו עיניהן מן הערוה (ספ-ב קלט — 23/185, וט 142) = נהנה מראייה, השביע את ראייתם (בהשאלה).

בפותח טפח לזון את עיניו (אהל' יג, ד/ה), העושה לצות ולשמירה ולזון את עיניו כל שהן (ת' אהל' יד, ד — 28/611).

נפעל: אילו היית בן חורין היית ניזון מן האמצע (ת' ב"ב יד — 33/411) = התכלכל, קיבל מחיה.

- 12 לענין הניקוד ראה ח' ילון, מבוא 173. בקג"נ בניקוד א"י, אלוני 15: שהחלו.
- 13 בדפ': שאוון. וכן ראה בכתי' יב, א: "שיהא זן את בתה", ובדפ': שיוון.
- 14 פ, לו: זנין. בדפ': זנים. אבל בדרך כלל כבינוני: "זנים" גם בכ"ק, ראה למשל כת' יב, ג-ד x 2. וראה בדומה לנ"ל: "שתהא זונתו ומפרנסתו" (יר' כת' ד, ב — כט 4).
- 15 פ: 'זון, והרבה צורות בשורש זה באות בכ"י ק כנ"ל בחולם (וראה למטן, הערה 11).
- 16 בהוצ' ה"ר שם על-פי ד"ו: "ואינו יכול לזון ולא לספק אכסניות לכל חיילותיו".

9* ראה, למשל: "כי הייתי וזולה" (איכה א, יא), וכן מה "תולי מאד" (ירמ' ב, לו), שהוא מ'זלל' בהתרת המכפל (יש משייכים ל'אזל' — רד"ק, והשווה BDB). עיין ח' ילון, לשוננו ב 121-122, והשווה KBL³ 256. ילון, מבוא 173, מעדיף לשייך את המובאות מל"ח לגיזרת ע"ע, ואף הנמן 302 צירפו בעיקבותיו לכפולים. קשה להניח, כי "וזולה" הוא בינוני קל מע"ע בחולם כמו "זול" (דרך זו מצויה בע"ו ובלשון חז"ל: חולות, זונין), ואף הניקוד בהפעל נוגד את ההנחה (היינו מצפים לדיגוש הלמ"ד, כגון הוּתַמו x 2 שבת ג, ד/ג).

10* עיין ילון, מבוא 172, על בינוני קל מעו"י בחולם כעץ ל"י (ושם דוגמות נוספות משורשים אחרים), וכן אפשטיין, מבוא 1245. ומצוי להיפך: "זכים" = זוכים, גיטין א, ג.

11* ומצויים בכ"ק גם חילופי $u < o$ בנחי ע"ו או ע"ע, כגון: לגור (אהל' ט, ח) = לגור, יחוף (נויר 1, ג) = יחוף. וראה י' קוטשר, ספר דה-פריו 242 ואילך.

8** ראה לוי, תרגומים מתר"י/ב לברא' טו, ה. זולת יקרי' (= "ואקל"). וראה רידר 21: זוללת איקר. בתר"י דבר' כח, סח: 'בדמן זולין' (רידר 296). בתר"כ לאיכה ג, נא: 'וניזול בנתא' (שפ/147), בדפ': וניזול.

אלמנה נִיזוֹנָת מניכסי יתומין (כתו' יא,א), היתה נִיזוֹנָת מנכסיו (ת' כתו' ג,ב) — 8/263 = שם דה, — 19/264, ו: נִיזוֹנָת, מלחם הפנים הם נִיזוֹנִין (ת' כיפו' ב,ה) — 10/184, והיו נִיזוֹנִין ומתפרנסין מתחת ידו (ספ-ד מ' — 83, וט 172), והבנות נִיזוֹנָת ומתפרנסות (ת' כתו' ו,א) — 11/267, הבנות נִיזוֹנָת והבנים ישאלו על הפתחים (כתו' יג,ג).

כדי שלא נִיזוֹנָת את עיניהן מבית קודש הקדשים (מידות ד,ה/ז — ק) ¹⁷ = ייהנו מראייה (כמו קל, בהשאלה).

הפ ע י ל : מה עליו על אדם להציץ, ובלבד שלא יזין את עיניו ממנו (ת' חגי' ב,ה) — ו מועד 381) ¹⁸ = השביע את הראייה (בהשאלה, ראה קל).

מ: מזון* ¹². כארמית: מ,ק,ת,א,ת,ר,י,ת,ר,כ,ג,ש,ג,ב,ס,מנ** ⁹.

זוע² (יזע?) — הפ ע י ל : טען והִזִיע והיה ריח קשה (נדר' ז,ג), שחה מים טמאים והִזִיע וִיזַעו (מכש' בא 2 x) = הפריש רסיסי זיעה מנקבוביות העור.

אם הִזִיעו ידיה טמאות (מכש' ה,יא 2 x), הבית מְזִיע מחמתה (מכש' ב,ב) — ושם ג) * ¹³, (ו) מְזִיע עמו במרחץ קטנה (ת' נדר' ב,ז — 1/278), נכנס ומְזִיע... נכנסין ומְזִיעִין בו (ו: בתוכו) ויוצאין ורוחצין בצונן (ת' שבת ג(ד), ג — 23-22/113), שיהו שמים מְזִיעִין כדרך שהנחשת מְזִיע והארץ לא תהא מְזִיעה... כדרך שאין הברזל

17 ילון ניקד: "שיוזנו" בקל, אבל כמובאה הקודמת מכתו' יג, ניקד כנ"ל. פ: ייוזנו. לו: יוזנו.
18 כנ"ל כנראה גם בע, אך צוק' 19/234 גוס: יזו. ד: יוז. ל: יוז. הנו"ן הזקופה נראית הרבה פעמים כזו"ן. ראה ליברמן, חכ"פ מועד 1291.

12* השם נמצא פעם אחת בברא' מה,סג ונעלם, ועולה שוב בדה"ב יא,כג. יש המשייכים לשרש זה את "סוסים מזונים" (ירמ' ה,ח — לפי הכתיב), ראה BDB, אך בדרך כלל משויך לשרש "זון" (מיוזנים — לפי הקרי'), ראה אל"מ ג' 27, *KBL* 256 — והמקור בלתי מחזור. סגל לא רשם שורש "זון" בסעיפי החדשים, ודאי אין לסמוך על המסופק הנ"ל.

13* הניקוד בכי"ק הוא כע"ו, וכן מנקד ילון בכל המקומות (ולא: הִזִיע, מְזִיעים כפי"צ — כפי שניקד יאסטרוב, ערך "זוע"). רק במקום אחד, למעלן מנדר', הניקוד הוא בק: "הִזִיע" (וכן פ) ע"ד פ"ג. כל שאר המובאות הן מסדר טהרות, ואולי זה רומז על נקדנים שונים. וראה גם בגנ"מ רנא: יזיעו, רצט: הִזִיע, מְזִיע, שז: הִזִיעו — וכולם מטהרות, אבל בכי"פ (וכן פר/ב) תמיד ע"ד פ"ג — ראה הנמן 249, ועמ' 257, ועיין גם ייבין, הניקוד הבבלי 550. השם הוא תמיד: יזיעה (וכן לו, גנ"מ), אך אין ביו"ד כדי להכריע על השורש. כב"ר ד (עמ' 28) חמצא: מזעת.

9** השורש ידוע מכל ניבי הארמית, במקראית ראה דני' ד,ט. נמצא בארמית גם במשנה ובתוספתא (ראה ת' כתו' יא,ה), בת"א ובת"י לברא' מזויב (תרגום ל"ויכלכל"); בת"כ לקהל' ג,כב (שפ' 15). באר"נ שולטהס, מילון 55. בשומרונית מתורגם 'לחם' — מזון, עואנ"ש ב (המליץ) 500, וכן 'אכל' — מזון (לבמד' כא,כב), וראה כפועל (זאן, זאון) שם ג(ב), 69, 168 ועוד. ושם עמ' 205 באה גם צורת "מזונין" = ניזונים. בסורית ראה פיין סמית/הק' 113, ומילון מנדאי a.165. בשאר הניבים ראה במילונים התלמודיים. וידוע עוד ממקורו באכדית zanānu (בת"י מתורגם 'כלכל' בשורש 'סבר', ובזכר' יא,טז בפועל 'פרנס').

לקסיקון הפועל

מִי זֵיעַ 2 א (ספרא בחוק' בה, — קיא4, וט 210ב), זיתים... מ ש ז י ע ו זיעת המעטן (טהר' ט, א).

מ: יזעה(ת), יזע*14. בארמית: תר"יג, יזעא, יזעתא (גב), דועתא (ת"א, ת"ג, נ"ס)**10.

זחח 1) — קל (פעול): משרבו זחוחי הלב רבו המחלוקות בישראל (ת' סוטה יד, ט — ו נשים 238)¹⁹ = היה יהיר, גבה-לב.

וראה לעיל ערך 'זהה'. בארמית: תר"כ (תר"י, ג, ס, מנ — זהה)**11.

זיין 2) — פועל: ר' יהודה אומר אם היה מזויין, אף גנב אחד הרי זה אונס (ת' ב"מ חטז, — 1/389) = היה חמוש בכלי זיין*15.

אין חמושים אלא מזויינין (מכ בשלח, פתיח' — 77] = מכ דרשב"י יג, יח — 45 ע"פ מדה"ג)²⁰.

בפרסית: zaena**12.

בארמית: (עת), חרג', (ג), ש, ס, (מנ)**13.

19 ד: זהיה, ע: זהוהי, בכ"י ו שמא: זהוהי (וראה בהערות לערך 'זהה'), וכנ"ל בחי"ת: "משרבו זחוחי הלב" בעזב: חולין זא (וכן כ"י ה 9, "מקור" תשל"ב) ובסוטה מוב, (גם בכ"י וט 110, כרך III 75 a).

20 ובמכ דרשב"י בהמשך (ע"פ מדה"ג): "מלמד שעלו מ ט ו ק ס י נ בחמשה מיני זיין", ובילקוט: "שהיו מצוינין בחמשה מינין זיין", והשווה עוד בב"ר כ, ס"ט, ט, ובשמ"ר כ: "וחמושים — שעלו מזויינים", בירוש' שבת ו — 2: שהיו מזויינים בחמשה עשר וכי, וראה פסיק' דר"כ 186.

14* לפי המקרא הוא, כנראה, שורש 'זיע' ("ולא יחגרו ביוע" — יחו' מדיח), וכך מסתבר מן השורש הקרוב לו בערבית ז-ج = נול. והשם: "זעת אפך" (ברא' ג, יט). אך חילופי ע"ו/פ"י מצויים גם במקרא עצמו, כגון: יעץ-עוץ (עצה), ידע (דעה), וכן השורשים: יטב-טוב, יבש-בוש, השווה BL 450 j ועיין T. Nöldeke, NB 194 ff. (ריב"ג אמנם טען נגד הקריאה: מזיעין, והשווה גם בלשון חז"ל סגל, דקדוק, סעיף 265). וראה בבבלי זבח' יח, ב: "מאי לא יחגרו ביוע", אמר אביי לא יחגרו במקום שמויעין". מבחינה אטימולוגית יש להפרידו מכל מקום מן זוע, = זא, לנוע (נגד יאסטרוב, וסגל בעקבותיו השמיטו מרשימת החדשים). והפועל ידוע גם מלח"ב (ע2ב) "לסטים מזויין" (ב"ק נו, א ועוד) וע2א: "זיין מבפנים והלבישין" (תחומא וישלח ו — בובר פג), אך נשמט מרשימתו של סגל.

10** בתר"י 'כפרזלא דלא מזיע' (לויק' כב, יט; ראה גם לדבר' כח, כג), והוא קרוב לדרשה מספרא (המובאת למעלן) ואולי שאול משם. השם יזעא, יזעתא מצוי בניבי ארמית אחדים, ובסורית בצורה "דועתא" (ברוקלמן, מילון 161, ושם גם באפעל). בת"א: 'בדיעתא דאפך' (ברא' ג, יט — שפ' 5), אבל בדפ: יזעתא. ובת"נ שם: בדעתה. ובאר"ג בר"ר עז 917: "מזיעת החיות דאינון (דהינון) מזיעין", וי"ג: זיעין, זייעין. בכ"י וטיקאן/30: מדיען. וראה דלמן, דקדוק 324.

11** ראה בהערות לארמית בערך 'זהה', וכך בניבים המסומנים בסוגריים (או 'זהא'), ואף בתר"כ, אך בדפ' תתהל' מדיט: זחוחית לבנא (ויאסטרוב מעיר, כי בהוצ' לגרד: "זחוחין", ובכ"י: זהוהין).

12** בפרסית = כלי נשק, וממנה הפועל "מזויין", וראה הערת גייגר בתוס' עה"ש 171. והשווה ג"ה טורטשינר, לשוננו ט (תחצ"ח) 11-12, ואין לדעתו למלה כל קשר אל "אונך" (דבר' כג, יד).

13** ראה כשם בארמית עת לפי ז'אן-הופטייזר 75 (ואף שם מצוין מקורו מפרסית). ונמצא בכל התרגומים, כגון ת"א ותר"י לברא' מטיט, בתר"י/ב ל"התלצו" (במד' לא, ג — 'איודיינו'), ובת"נ ל"וחמושים" (שמ' יג, יח — 'ומזויינין'), ובת"י יואל ב, ט (ושם שפ' 412: מדינין), ירמ' כח, וראה עוד לוי, תרגומים. באר"נ מצוין כשם, לפי שולטהס מילון 56. וראה בשומרונית, עואנ"ש ב (המליץ) 469, 471, וב"ספר אסטיר", תרביץ יד 123. ובסורית ברוקלמן, מילון 195 (ומצביע על המוצא מפרסית). ובמילון מנדאי 167 (ZYN) = to arm onself, אך ללא תיעוד. וכ"תרגום" כנ"ל ל'חלץ' ראה בויק"ר לד, טו (מרגליות תחיא): 'ועצמותיך יחליץ'... ישמוט, זיין. כנ"ל ל'חלץ' ראה בויק"ר לד, טו (מרגליות תחיא): 'ועצמותיך יחליץ'... ישמוט, זיין, ועוד שם.

זיף — פיעל : אמרתי להן לסופרי כותיים, זייפתן את התורה... (ספד-נו — 123, וט 182) = עשה חיקוי לשם הונאה*¹⁶.

[דומה שזיף משה בתורה (ספד-כו — 4/36)],²¹ ומה המזיף דברי תבירו חייב מיתה, המזיף דבריו של מקום על אחת כמה וכמה (ספד-פו — 150, וט 189 : עאכו).
נתפעל : מפני שהוא (הנייר) יכול להיזדיף (גיטין ב,ד) = יכול למחוק בו ולכתוב דבר אחר (אלבק).

(יין בקטלון) הרי זה אסור, מפני שמזדיף (ת' ע"ז ד,יב — 23/467) = יכול לחקות בו ולהונות.

בארמית: ת"ב, ס"א*¹⁴.

זכך (1) — פיעל : מפני שהשמן רך ומזכך (ת' גדה ד,יא — 3/645, בדפ' : ומזכך)²² = זיכך, עשה שיהיה זך.
מ: זכך.

זכר₂ (=שכר) — נפעל : ללוטיר, שהיה עומד על הבמה ונזכר לאחד לדבר על ידיו (ספד-שמג — 6/394)²³ = נשכר*¹⁷.
וראה גם ערך 'שכר'₂.

זלג — קל : א. וכשהגיע (אגריפס) לא תוכל לתת עליך איש נכרי... זלגו דמעיו (סוטה ז,ח/א — ק,לו)²⁴ = הדמעות נטפו, נזלו (פ"ע)*¹⁸.
זלגו דמעיו ואמ' אשריכם הצדיקים... (ת' זבח' ב,ז — 12/483, ע) וזקפו עיניהן וזלגו דמעותיהן 2 x (ספד-פ — 146, וט 188)²⁵.

- 21 ראה הערת פינקל' שם לש' 2, שנראה לו, כי אין הקטע מעיקר הספרי, ובדפ' מצוי עוד: "זייפתי ספרי כותיים" (ספ-ב קיב — 122), אבל בוט 119 הגירסה היא: סילקתי את ספרי מיניך.
22 כירר נדה גג, נ-4: "מפני שהוא מתן ומגוג" (ירדע החילוף: זכוכית/זוגית), ובבלי כה,ב: "שהשמן רך ומצחצחו", וראה תוס' ג 267, ובמאמרי ערכי ב 60.
23 כך ברוב הגירס'. ל: ונדרך. ד: ונשכר, ופינקל' העדיף גירסה זו במהדורות.
24 פ, ד, מש"ב ומי"ר: זלגו עיניו דמעות (כטרנסקטיבי — וראה להלן, הערה *19).
25 ד: דמעות, וחסר בכי"ו.

- 16* הוראת הפועל עברה ממחיקה וחיקוי בכתב לכל הונאה וחיקוי דבר.
17* ראה ליברמן, לשוננו לג 76, שבדפוסים הוא "חיקון" בשינוי הכתיב. ועל המעתק הפוניטי ראה הערת "קוטשר", לשוננו שם 78. ומצוי גם שבר₂ = זכר.
18* סגל כולל שורש זה בין החדשים בסעיף 177, כאילו יש ממנו שם נגזר במקרא, והתכוון כנראה ל"מזלג". אך אין ביניהם כל קשר, ובי' מפרדים בצדק לשני שורשים. ועיין האטימולוגיה של 'מזלג', שהובאה ב-KBL³ 263 (ذَلَقَ — שימוש ברומח, חניח — Lane 975a), וראה בהערות לארמית.

- 14** בת"י ל"עט שקר" (ירמ' ח,ח — 'קולמוס דשקר למזיפא', שפ/155), וראה במילונים דוגמות מאר"ב גם כשם: זייפנא. ובסורית ראה ברקלמן, מילון 195 b למעלה (פיין סמית/הק' 114 ערך 'זוף', ובפעל: זיף). ובערבית ذيف — שקר ופסול בעיקר במטבע (Lane pt. 3, 1277c). לפי לוי, דלמן 127 וברקלמן הוא אמנם בשורש 'זיף' (ע"י). והשווה מאנס 31, שהביאו בין השאולים מארמית.

לקסיקון הפועל

זלזל

ב. כשבאתי והרציתי דברים לפני ר' עקיבא, זלגו עיניו דמעות (ת' כיפר) ב,ז — 26(ע,29/184, וכשהגעתי לזה זלגו עיניו דמעות (ת' ידים ב,טז — 22/683), זלגו עיניהם דמעות (ת' סנה' ט,ה — 12/429, וחסר "עיניהם" בדפ'), (אגריפס) ... היה בוכה עד שזולגות עיניו דמעות (ספ-ד קנו — 8/209, וט 203) = העיניים הוילו דמעות (פ"י, ארגטיב)*¹⁹.

בארמית: חר"כ**¹⁵.

זלזל (2) — פיעל: כיון שראה מקום שהיו מזלזלין בו (ספ-ב קלא — 173, וט 138) ביזה אותו.

נחפעל: ניזדלזלו אנשי מעשה במעשיהם (סוטה ט,טו/כ) = התייחסו אליהם בכוח, בזלזול.

בארמית: ת"נתר, יתר, כ,כ**¹⁶.

מ: זלל²⁰.

וראה ערך 'זול'.

זלח (2) — פיעל: אין מזלחין את החבית (ו: הבית) בכל מיני זלחין (ת' שבת טז(ז),ג — 5/135) = פיזר את הריח*²¹.

26 ד, ו — ליחא. ל: זלגו דמעיו.
27 ולא הובא בפנים במהד' פינקל, ראה שם עמ' 209 בח"ג.
28 בהוצ' לו הנ"ל בכירור. ב"ק: ניזדללו, וי"ן ועירה שנייה מוספת תלויה (המשניות האחרונות של הפרק חסרות ב"פ). ד: ונדלדלו, וכן במש"ב ובמ"ר. חיזוק לנוסח הנ"ל ראה במדה"ג לברא' מהד' (מרגליות חס"ג): "ונדלדלו אנשי מעשה במעשיהם" (בדפ', הוצ' שכטר: נודלדלו), ובארמית שם בהמשך: "אולא ונולא". לפי רצף הפעלים הקודמים בקטע (בושו, חפ...), משתלב הפועל 'זלזל' (מעניין זלל) ולא דלדל. וראה ערכי א, 121-122.

19* וראה על השימוש הארגטיבי (ישר והפוך) בפועלי נזילה ותנועה בספרו של מ"צ קרדי, פרשיות בתחביר לשון המקרא (תשל"ו), עמ' 87-97. והשימוש הכפול כאן גם בארמית (למטן בהערות). על עקרון הארגטיב עמד J. Lyons, *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge 1968, p. 354 ff. ועיין דוגמות גם בפיעל, כגון: חזר, טיל, קלח.

20* על הפסוק "כרום זלות בכני-אדם" (תהל') דרשו בכבלי ברכ' ו,ב: "מאי כרום זלות... ובני אדם מזלזלין בהן". י' קוטשר מקשר כנ"ל ב-KBL³ 261, אך מציין 'זלזל' בלח"ב בלבד. ונוסף לנ"ל מצוי גם בי"ב, כגון: "זלזל בנטילת ידים" (שבת כ"ב, וכן חגי' ה,ב).

21* עיין ליברמן, חכ"פ מועד 266. והכוונה שאין מולפין את הבית, אפילו בולפין הנותנין ריח טוב.

15** נמצא פעמים אחדות בתר"כ, ואף שם בשתי דרכים (ישר והפוך בשימוש ארגטיבי). כגון כפ"ע: 'ודמעהא זליג' (איכה א,ב — שפ/142), וכפ"י: 'עיני זלגן דמעתא' (שם א,טז — שפ/143, וראה לתהל' עוג, — לגרד 44). וכן: 'ריסי עינך יהו זלגין דמעות' (לקהל' יב,ב — שפ/167). במגילה חיצונית לברא' XX, 12: "ודמעיי נחתן" = ודמעותי ירו. בסורית פיינ סמית/הק' 116 מצוי 'זלג' בהוראה שונה לחלוטין (to shine forth). ובערבית لَج = ירידה והגרה, החלקה למטה (Lane 1244).

16** נמצא בתר' ניאופיטי ויק' כ,ט (די יזלול), ובתר"י לברא' טז,ד; דבר' כו,טז; כח,סח (ד'מזולזל' — רידר 292) ועוד. ובתר"כ לאיוב מד' (איזולזלית), לקהל' ט,טז (מודלזא — שפ/164) ועוד. ראה לוי, תרגומים 222, ובאר"ב ראה בקונקור' לבבלי. וספק אם היה בצורתו זו בסורית.

בונים לו נפש על קברו או יזלח לו זלח בפני (ו: לפני) מיטתו (ת' שקל' א,יב — 3/175)²⁹.

[באכדיח: salahu]

בארמית: ת"י, תר"כ, כ, ש, ט, מנ**¹⁷.

זלף — קל: זלף את המים (פרהו, ב/ג)³⁰ = הטיף והיזה טיפות.
הזולף את הבור... בזמן שהוא זולף בכל אחת ואחת, אבל אם היה זולף במחץ... (טהר' י, ז) = שאב הוציא את היין בחבית מן הבור (אלבק)*²².
זולף עד שהוא מגיע לספוג (פרהו, ג/ד)³¹, בשעה שהוא זולף את המים פסול (פרהו, ז, ח) = עירה את המים בשוקת לצלוחית (אלבק).

פיעל: זילף משקין טמאין וטהורין בתוך הבית (ת' טהר' ה,יז — 35/665), וזילפו בידיהן וברגליהן (ת' מקו' ג,ג — 15/655), ומזלף עליה [את ה]חמין (ת' שבת טו,טז), ד — 20/132, ומזלפים עליו ביד אבל לא בכלי (שבת יט,ג/ד) = טפטף, היזה טיפות, טיפות. הרחץ בחמי טבריא לא זולפו עליו אחרים, אבל מזלף (הוא) על ידי עצמן (ת' שבת טז,יז), כ — 7/136, לא זלף מן התחונה לעליונה וישקה... לא זלף מן הנמוך שבה לגבוה שבה וישקנה (ת' מו"ק א,א — 14-12/229)³² = שאב והשקה בכלי (ליב*)²³.
- - - אם היו המים מועטין מזלף בידו ושותה (ת' עירור' ז,י) — 12/151)³³ = השיט המים לכאן ולכאן וקלט אותן ביד כדי לשתות (ליב*).

בארמית: ת"י, תר"כ, כ, ג, ט, מנ**¹⁸.

מ: דלף*²⁴.

29 "יעשה זילוף לפני מיטתו — סנה' מח.א. ר'זלח' = זלף, ראה ליברמן, תכ"פ מועד 673. ונמצא חילוף בשם בין כתי"י: "ואין עושין אותו זלח" (ת' תרו' ט,טו — כי"ז) = זלף (כי"ע).

30 וכך הניקוד בקל גם בגנ"מ רטו, בכ"י פ/ב וכן ניקד ילון.

31 ד: זלף. וכנ"ל "זולף" גם לו וגנ"מ. עוד מצוי לפי גירסת צוק' בת' פרהו, ג — 22/635: "זולף בידו וברגלו". בכ"י ו הוא: זילוף. וראה חוס"ר ג 237.

32 ובמקבילתו בבבלי מו"ק ד,א: "לא ידלה" x 2.

33 ו: "מזליף לתוך ידו", ולא מסתבר שהוא הפעיל. גם ל: מזלף.

22* עיקר זולף הוא לשון שאיבה ואח"כ שפיכה, ראה גם בדברי הר"ש והר"מ. ועיקר הזילוף נעשה בכפות הידיים או בכלי (כרגיל במחץ). ועיין פרטים נוספים אצל י' פליקס, החקלאות בא"י 325, ושם הערה 303. ונמצא זילף (ת') // ידלה (בבלי), וראה ערכי ב 37-38.

23* ראה ליברמן, תכ"פ מועד 1227, שכל האיטור הוא השקאה בדלי.

24* סגל, דקדוק, מביא 'זלף' בסעף 177, כאילו יש ממנו שם נגזר במקרא. ונמצא רק שה"ע הפרטי 'זלפה', שאין להכריע דבר על-פיו. אך יש קרבה אטימולוגית בין זלף/דלף, ראה KBL³ 214 (דלף, = טפטף). השווה גם י"ח גרינפילד 210, p. 29, HUCA. ובדומה לכך דעך/זעך (המצוי באיוב יז,א).

17** כך מניח דיטריך (1967), p. 297, BiOr 24, ומוצאו גם באוגרית slh (= spritzen). וצ"ע עניין החילוף s/z ואף המשמעות. גם בניבי הארמית הוא 'זלח'.

18** במילונים מובא פעם אחת מת"י לישע' ליד (שפ/59 — 'זלמולח מייץ'), ומתר"כ כגון לתהלי' קמויח (לגרד 84 — 'זלחין'). ובשומרונים הוא 'זלע', ראה קאולי, אוצר הפיוטים 49, ועיין ז' בך-חיים, ספר שירמן עמ' 58: "זולעון כל זלועין" — ישאבו כל השואבים. ומציינו כך גם מאר"ב (השווה שולטהס, מילון 56). באר"ב מצוי כשם 'זילחא' (שבת צה,א) וכן 'זלוחאי'. וראה בסורית ברוקלמן, מילון 197, ובהוראה דומה (sprinkle) גם במנדאית, מילון 168.

לקסיקון הפועל

ז מ ם

זמם²⁵ (1) — קל : נמצא לא זומם את הבהמה (תר' ט,ג) = שם מחסום בפי הבהמה*²⁵.
בארמית: תר"י (ת"י, ת"ק, תר"כ, כ,ב, ס(?), מנ**¹⁹).

זפף (1) — קל (פועל): קנקנים... ישנות זפוזפוזת³⁴ אסורות (ת' ע"ז, ד,י — 4/467) =
נמרתו בזפת*²⁶.

ראה גם ערך 'זפת'.
[בארמית: זפא, זפא (ת"י, מנ)]*²⁰.
וראה להלן 'זפת'.

זפת — קל : גת שלאבן שזפתה גוי (ע"ז ה,יא/יד)³⁵, כלי נחשת שזפתם טהורין
(כלים ג,ז/ח), היקר(ין) שטיפלן להיות זופת בהן (ת' כלים ב"ק ג,ג — 24/571),
וזפותין אסורין... גוי עוכדו וזופתו (ת' ע"ז ד(ה), י — 2/467, ע)³⁶ = טח או סחם
בזפת.

בארמית: ג, (זפתא, זיפתא — ת"א, תר"י, ב, ס)*²¹.
מ: זקח
וראה לעיל ערך 'זפף'.

34 הו: וישנות. ושם ע"ז 2/467: "וזפותין אסורין". ויש גורסים גם כאן: מוּפֶפֶן — ראה ליברמן, תוס"ר (להלן, הערה 36).

35 ק כנ"ל בקל. וילון ניקד בפיעל. ואין סימוכין בכת"י לשימוש הפיעל.

36 "זפותין" חסר בכ"י ו. ב"זופתו" היה תיקון בכ"י ע, ראה הערת צוק. ו: רוכבו, ושמה הוא: רוכבו. ראה בערך 'רכב', ועיין ליברמן, תוס"ר ב 193-194.

25* יש להפריד פועל זה מ'זמם', המקראי (= חשב עליו מזימות), כפי שאמנם נהגו המילונים (ע"ה ש, יאסטרוב, דלמן, ב"י). זמם, בערב' זַמ או זַמ, את המצוי במשלי ל, לב, "ואם זמות יד לפה", אך ראה פירושי ראב"ע (p. 1248; וראה ב"י 1352 ב, הערות 1-2).

26* יש המנסים לקשר אל זמם, את המצוי במשלי ל, לב, "ואם זמות יד לפה", אך ראה פירושי ראב"ע והמאירי, ועיין א' מירסקי, סיני כ, עמ' רפב, ש'זמם' לפעמים לשון דיבור. ³KBL מקשרו אל זמם, אין לדחות את 'זפף' מפני 'זפת'. הוא מצוי גם בבבלי, כגון: מוּפֶפֶן (ע"ז ע"ב, ע"ב, ושם בהמשך: "והתנן גת של אבן שזפתה עו"כ"), "קופות המזופפות" (שבת י"א — ע"ב).

האם ניתן לראות את 'זפף' כצורה תניינית של 'זפת' ? — השווה למשל: ספף, בערכו, לפי כ"י = ק ספת; גפף(?) — גפס-גפת.

19** ראה בת"י 'זליף בחמא' (חבק' ב,טו — שפ/462), בתר"כ 'זלפון מטרא' (איוב לו,כו — לגרד 112, וראה שם כ,כח: 'מודלפן'). וראה במילונים דוגמות מגלילית ומבבלית. ובסורית ברוקלמן,

מילן 198 (השווה פיין סמית/הק' 117 — to drop). מאנס 31 מביאו בין השאולים מארמית.

20** נמצא כפועל בתר"י א' וב' לברא' יג,ז (רידר 17): 'והיו זממין בעיריהון' (אולי בהשפעת הדרשה על גמלי של אברהם, בבר"ר נט — 637), אבל ראה גם לדבר' כה,ד: 'לא תזממו פום תורא' (= "לא תחסום"). וכש"ע ראה גם בתר"י לברא' כד,לב. בת"י ובתר"כ מצוי כש"ע בלבד (ישע' לו,כט; שיה"ש א,י — שפ/128) ובת"ק לאיוב מ,כו (עמ' 80): בתרגום שלנו בדפ':

אונקלא. וכשם גם בבבלי $\times 4$, ואין ממנו פועל. בסורית ראה פיין סמית/הק' 117 — tie or train = לקשור, לכפות. ומצוי בבירור באותה הוראה במנדאית, מילן ערך 'זמם', לשים רסן ומתג,

לבלוס = to bridle, curb in. ומאנס 31 מציינו בל"ח בהשפעת הארמית.

בתרגומים מצוי 'זפתא' (שמ' ב,ג — שפ/90 — ת"א ותר"י), אך גם זיפא, זפא (למשל, לישע' לד,ט — שפ/68). במנדאית: זפא, אבל בסורית ברוקלמן 203: זפתא. וראה ³KBL בערך 'זפת'.

נמצא כפועל ביר' מו"ק ב-פא 2, וראה יאסטרוב בהוספות, עמ' 1714.

זקק2 — קל : זוקק את אשת אחיו לייבום (יבמ' ב,ה), הרי הכתוב זוקקה, שתהא שותה המים המרים (ספ-ב ז—10), להחמיר עליהן לזוקקן להכרת (מכ דנויק' יב—14/291), ונמצאת זוקקה לקטן (ת' יבמ' ו,ז—8/243) = קשר אותו לדבר, חייב אותו (בהשאלה).

אינו זוקק לו "ב"מ ב,י/יב = נגע' יא,ה = ת' פסח' א(ב), כג—28/156 = ספרא שם ב,ז—40)³⁷, אמרו להם אי אתם זוקקים לכך (ת' יו"ט ג,ח—3/206, ל: נוקקין) = צריך לו או לדבר.

שהוא זוקק לרפ(א)ות אח זה... $2 \times$ (מכ דנויק' ו—17/270) = צריך לעשות כן. --- מפני שרצה לזוקק לה נכסיו (ת' כתר' א,ג—26/260, ע)³⁸ = להזיק, לקשור לה. ומה מלחמה עושים בני אדם זוקקים בזקים הנתונים בשלשלאות (ספ-ד שכא—7/370) = היו קשורים ואסורים (בהוראה מוחשית).

נפעל : ... עד שלא ניזקק לטומאה, ומשניזקק לטומאה ספיקו טמא (נגע' ה,ד = טהר' ד,יב, והשווה ספ-ב קכו—19/161) = נקשר, נתחבר.

ולא זוקק לאותו מעשה (ספ-ד שמוז—2/204, י"ג: ונוקק), המסבב על הפתחים אין זוקקין לו לכל דבר (ת' פאה ד,ח—20/23), לא נמנעו מלהיות זוקקין עליהן (ת' עוק' ג,טז—33/689), שמא יזקק לי בשבועה (ת' שבוע' ה,ב—21/451)³⁹, לא הייתי צריך להיזקק לכם (ספרא תזריע ב,ב—נח4), מה ראית לי זוקק לכך (ת' ר"ה א,טו—14/210), לא היינו צריכים להיזקק⁴⁰ לכך (ס"ז פרה יט,טז—15/74) = צריך לו, חייב לעשות או לעסוק בזה.

* פועל (?): אם יש בו רוחב שתי שערות זוקקה לשער לבן ולפיסיון (נגע' ד,ה)⁴¹,] נתפעל : שמיום שדבר הקב"ה עם משה אחיד לא נזדקק לי (ס"ז יב,א—10/274, ע"פ מדה"ג)⁴².

מ: זק*²⁷.

בארמית: תר"י, ת"י, ג, ב, יג, ב**²².

- 37 בת': אין זוקק, ובספרא ד (וייס): זוקק עליו. וכנ"ל הוא בכתי"י (ק, כ"ר).
- 38 ו: להזיק להם. וליברמן טובר, שצ"ל: להזיק (ראה תכ"פ נשים 191) = להזיק, כפי שהוא ברמב"ם. המעתיקים סברו, כנראה, שהוא מינוק, לפיכך "חיקנו": להחזיק. וגם בירר' כתר' א, ב-כה 2, ובבבלי יבמ' קיג, א: לזוקק. קסובסקי בקונטרס ציין מובאה זו כפועל, ואין לכך ביסוס. ראה ד: אזוקק לו לשבועה. ובבבלי שבוע' לא, א: ויתחייב לי שבועה.
- 40 הורוביץ 4/313 גרס כאן: להזוקק. וספק אם היה נתפעל ב-10א. ראה בהמשך למעלה בנתפעל, שהמובאה היחידה היא על-פי מדה"ג, ואיננה במקבילה בספ-ב.
- 41 בכ"י פורב: זוקקה, והשווה בגמ' קעג. גם ילון ניקד כך בקל. וספק אם הניקוד הנ"ל בפועל משקף מסורת נאמנה, שכן הפועל אינו מצוי בעבר בלח"א.
- 42 מקור יחיד בנתפעל, וספק רב אם המדה"ג משקף בזה מהימנה את לח"א, ראה לעיל הערה 40.

27* כל המילונים מקשרים את הפועל הנ"ל מל"ח אל זקק שבמקרא ("זוקים", בקו"ף דגושה = כבלים ליד אסירים ושבוים), *KBL*³ 267 (וק2), *BDB*, אל"מ ג 54. וב"י 1389 אמנם מפרידו מז'וקק, המצוי במקרא. לא כן יאסטרוב. וצוין כפועל חדש אצל אלבק, מבוא 139. יש לראות בהוראה שימוש מופשט במובן המוסרי מיסוד מוחשי, כמו: אסר (באויקים) < אסר עליו מלעשות. ראה בדברי גב"ע צרפתי, לשוננו כט 240.

22** בהוראה המושאלת (מופשטת) ראה, למשל, בתר"י לברא', לל ('ואנא זוקיק'), ובהוראה המוחשית בת"י ל"ומלכיהם נהוגים" (ישע' ס"א—זוקיקין, שפ/120), וראה במילונים דוגמות מאר"ג ובבבלי, והשווה מאנס 32. ולדמן, האכדית 237 ואילך (ושם הערה 30), רואה בפועל זה בל"ח השפעה מאכדית, אך כל התיאוריה המובאת שם נראית מפוקפקת.

לקסיקון הפועל

זקר

זקר (1) — והזוקרו (בבת ראש מטמא בגדים) (ספרא אחרי הגב — גג, וט 150)⁴³ = זקפו והקפיצו²⁸.

באכדית: ²³zaqāru**

בארמית: גג,ב, (מג)²⁴**

זרד — קל : אם היה מתעסק וזרד, פטור (ת' שבת ט(י), טז — ו מועד 40, ע 2/123 : זרד)⁴⁴ = כרת, גזם ענפים דקים.

פיעל : קירסם וזירד (ע"ז גי/טו), המזרד זרדין לאכילה (ת' שבת, שם — 27/122), המנכיש המקרסים והמזרד כל שהוא (שבת יב,ב), מקרסמין מזרדין⁴⁵ ומפסלים עד ראש השנה (שביע' ב,ג), מנ' אין מקרסמין, אין מזרדין אין מפסלין באילן (ספרא בהר א,ה — קה,2, וט 197)⁴⁶ = כרת שריגי אילן (ליב'), קצץ ענפים לחים (אלבק)²⁹. (מ : נחל זרד).

43 ראה בקג"ג (6) Heb. d 22, ושם הוא : בת ראש. גם ד"ו קסה שמר על הגירסה הג"ל, אך בהוצ' וייס פב 3 : "והזורקו". בכ"ר שנב : "והזורקו באש", וניכרת מחיקה וכתיבה על גרד.

44 ד : חירד. צוק' בת"ג מעיר מכ"ו : יחלש, אך ראה כנ"ל במהד' ליברמן, תוס' מועד 40.

45 פ, גג : מזרזים. וראה להלן מספרא.

46 ד"ו : מזרזים. ראה פרטים לעניין זה להלן בערך 'זרד', הוראה ב.

28* והצירוף "זקר בבת ראש" נפוץ הרבה בבבלי, והנ"ל הוא יחידי בלח"א ממקור מהימן. ראה על הספקות ופרטים נוספים במאמרי, ערכי ב 148-149.

29* "זרדים" = ענפים דקים מן האילן, והפועל הוא דנומינטיב פנימי בלח"א (למעלן : "המזרד זרדים"). וכנראה, מלה שמית עתיקה היא, ולא מצאנוה בשום ניב ארמי. ואולי רמו לה במקרא בשם "נחל זרד" (במד' כא, יב) — השווה ' קוטשר, מלים 79.

23** ראה במילון האכדי CAD V p. 55-56. ועיין ' ווארטסקי, תרביץ כט, עמ' 338-339, והוסף הערת ש' ליברמן, ערכי א 174.

24** באר"ג ראה ויק"ר ה,ה — קטז : "כהדין תרנגלא דגלי מאתר לאתר מזוקר" (משקל "מפועל" ע"ד העברית מצוי בארמית, ראה למשל בעניין הגן-מהוגן, ס"ז לילון 310). וליחא ברפ' ובכ"א. בעה"ש העתיק : מזוקר. ומזומן באר"ג, ראה שולטהס, מילון 58, ובהוספות 226. הדבר מגביר את ההנחה, שהיה ידוע גם במערב. ומאר"ב ראה יאסטרוב 441. ויש להוסיף, כי מצוי במנדאית בצורה 'סקר' = לקפוץ, לזנק, מילון מנדאי 336.

לקסיקון הפועל

זרז

זרז — פיעל: א. זה זירזו יתיר מכולם (ספרא אחרי אג, עט, כ"ר שלו), [זרזו שלא יעלה (מכ דרשב"י יט, כא — 7/145, ע"פ מדה"ג = הוהירן], אבל מזרזין את אדם בשעת תלמוד ומזרזין אותו בשעת מעשה (מכ יתרו, בחדש ד — 218), תזרזם לענין חילוק הארץ (ספ-ב א — 3/2), אלא שהיה מבקש לזרז את התלמידים $2 \times$ (ת' אהלי טזח — 22/614 = שם פרה ד, דז — 25/633)⁴⁷ = האיץ שיעשה דבר בוריות ולא בהתרשלות. [ב. ומנין שאין מקרסמים ואין מזרזים... באילנות (ספרא בהר א, ד — ד"ו ריא)⁴⁸ = קשר, סמכו האילן בקנים (ילון)^{30*}].

פועל: על יוצאי דרכים שיהיו מזרזים (מכ בוא ז — 22), זרזין היו ומזרזין היו (מכ דרשב"י יב, כח — 16/27), ואין מזרזין אלא מן המזרזין (ספ-ב נשא א — 16/1, וט 78) = הואץ, החישו אותם ולא התרשלו.

נתפעל: [כבר עשו להן תחומים ונזדרזו (מכ דרשב"י יט, כג — 15/145 = הוהירן)⁴⁹, החלצו מאתכם, אין החלצו אלא איזדרזו⁵⁰ (ספ-ב קנז — 14/209, וט 150/2) = עשו בוריות, בלא התרשלות.

בארמית: תרג', ש.ב.ס.מנ**²⁵.

47 בספ-ב כג — 151: כדי לחזק את התלמידים (ד: לחוד), וראה ליב' תוס"ר ג 226.
48 כנ"ל היא גירסת יחיד. וייס קה 2: מזרזים, ובכ"ר תסט מחוק, אף ניתן לקרוא: מזרזין. וכך בכ"י וט ואף פ/139 (ראה לעיל בערך 'זרז'). וכן הוא במשנה שביע' ב, ג ובבבלי בדפ' מו"ק ג, א — אך שם בכ"י וטיקאן 134: ואין מזרזין. (וט 108: מזרזין). וראה בהערה 30 למטן לענין הגירסה "מזרזים". כבר הראינו, שד"ו שמר לעתים מוזמנות על גירסה טובה, ראה, למשל, בערך 'שדר' (השתדר), ו'קשקש' (במסופקים) — לקשש.
49 הובא באות' זעירות על-פי מדה"ג. וראה מלמד במפתח, עמ' 280.
50 הורוביץ גרס: איזדרזו (וראה בהערות לארמית לפי התרג'), וכנ"ל גם במדרש חכמים: איזדרזו. ילקוט: הוזרזו.

30* ראה ח' ילון, קונטרסים (תש"ג), עמ' 46, ושם 51. ומביא הוראה זו גם ממשנת ר"א (ענעלאו 134): "אבנים טובות... בא להן פקח אחד וזירזו כל אחת ואחת... זירזו דברי תורה" = קשר יחד. וראה על-כך במאמרי בשנתון בר-אילן יא (תשל"ג), הערה 158, וראה להלן בארמית מן התרג', למשל: "חגורות" (ברא' ב, ז), בת"א: זרזין. וזוהו גם בא' "להזדרזו" במובן לחגור את המתנניים. והשווה עוד ש' ליברמן, לשוננו לג 77.

25** הפועל מצוי כתרג' של אור, חגר, חלץ, חמש, מהר. ראה, למשל, ת"א ותר"י לבמד' לב, יז ("נחלץ" = נודרו, שפ/280), ושם לא, ג "החלצו" — בת"א: זרזו, בתר"י: אזדרזו (השווה במובאות למעלן מספ-ב), וראה בת"ג בשמ' יב, לג ל"מהר" (למזורזא), או ויק' ח, ז/יג ל"ויחגר" (זרזו יתה'), ועוד בתר"י לשמ' יב, יא "מתניכם חגרים" (מזרזין). ובשומרונית ראה עואנ"ש ג(ב) 106, ושם ב (המליץ) 507 (תרגום ל"מהר"), ושם 473. וראה בתה"ש כרא' יח, ו (ברילל 18) ולשמ' ביח ל"מהרתן" (אזדרזותין' — ברילל 64), בת"א: אוחיתון. ובאר"ב ראה בקונקור' לבבלי. ובסורית, ברוקלמן 206 (= חליצה וחגירה), ואף במנדאית, מילון 170. סגל משייכו לסעיף 181, כאילו היה גם בעברית העתיקה, אך ראה הערת י' קוטשר, ערכי א 66. מסתבר לפי כל הנחונים בארמית, שהפועל חדר לל"ח בהשפעתה.

ח

חבץ — פיעל: ואם חיבץ כל מקום שהילך השמן פסל (טבו"י בד), החולב והמחבץ והמגבין בגרוגרת (ת' שבת ט"י), יג — (18/122) = עשה חביץ, חלב שיהיה עבה (ב"י)*¹.
 ובלבד שלא יחבץ, אבל מחבץ הוא מעשה קדירה (ת' שבת יב(ג), יד — (26/127) = מירס את התערובת עד שעשאה חביץ, גוש אחד (ליב*)².

בארמית: ג(ב), ס, מני**¹.

חגר² — א. קל: איזו היא פגימה, כל שנותן אצבעו עליה והיא חוגרת (ת' בכר' ד, א — (26/538) = התעכבה, נעצרה*³.

ב. נתפעל: וכשהגיע הפרק נתחגרו (ת' עדו' א, יד — (17/456) = צלע ברגלו, נעשה כחיגר.

הפעיל: ישבו על הנסר ועל הספסל... בזמן שהן מחגירין (זבים ג, א)¹, בזמן שאין מחגירין (שם, שם ד) = התנווע כחיגר לכל צד (אלבק)*⁴.

בארמית: חרג, ג, ס, (מנ)**².

1 בפיה"ג לטהרות 131-132 מצויה גירסה: מחגורין (גם בערוך לפי כ"י), וכנ"ל "מחגירין" x 2 בגמ"מ שטו: לו: מחגירים.

1* וראה ליברמן, תוס' מועד 39 (השווה פיה"ג לטהרות 137, הערה 22), שמחבץ הוא העושה גבינה ע"י נתינת דבר, שמעמיד בתוך החלב. ושם הבחנה בינו לבין "המגבין". אפשטיין, תרביץ ש"י 129, מביא מן הגאונים כלשון הקפאה.

2* ראה תכ"פ מועד 139 = מערבים וממססים עד שמתהווה חמאה.

3* בבבלי בכר' לז, ב: "וכמה שיעור פגימה, כדי שתחגור בה ציפורן", רש"י: תערב בה. ואולי קשור לנענוע. בערבית حجر גם בהוראת עיכוב ומניעה בהליכה — ראה Lane 516 c. [וראה גם שם pt. 2, p. 520. حجر = הרים רגל והלך לאט בעזרת השנייה (= حجر)].

4* לפיננו דנומינטיב מ"חיגר", ועיין בפיה"ג לטהרות 132: "כאדם חיגר, שאינו יכול להניח שתי רגליו כאחת", ושם הערה 8. ויש להפרידו מ'חגר', המקראי (המצוי גם בל"ח), שהוראתו לקשור ולאסור. השווה עה"ש, ב"י ואחרים. רד"ק בסה"ש מקשר אל "ויחגרו ממסגרותם" (שמ"ב כב, מו), אך עיקרו שם 'חרג', כפי שהוא במקבילה בתה"י, יחמו = הגיח והתפרץ ממקומו — ראה ב"י חגר², והשווה KBL³ 336 b — חרג. על המיוחד שבכתיובי הנ"ל ראה דב ירדן, מדרש לשון, ירושלים תשט"ז, עמ' 31-32.

1** לפי המילונים לאר"י נמצא רק כשם 'חובצא', 'חבוצא' בארמית בירושלמי ובבבלי (ראה יאסטרוב דלמן בערכם), לגבי תמרים הנכבשים ומדובקים יחד או לגבי גבינה (וראה רש"י ב"מ צט, ט, ב). ובאר"ב גם בסמ"ך, בחבסא, ראה אפשטיין, מבואות 2, 180. אבל מצוי כפועל בסורית (= עצר וכבש), ברוקלמן 211 (פייץ סמית/הק' 124-125), ומילון מנדאי 130, ושם גם 'חביצא'. אולי קשור לכאן מערב' حَبِضٌ = דפק חזק על הלב (المنجد 2, עמ' 110).

2** ראה בת"א ל"פסח" (ויק' כא, יח — 'חגיר'), בתר"י לשמ"י ד, י: 'ארום חגר פום' x 2 (גינ' 103), ובתר"י/ב: 'חגיר' (גינ' 28). בת"י לשמ"ב ד, ד, 'ואיתחגר' (שפ/165, בדפ': ונפל וחגר), ושם יט, כו: 'מחגר ענבך' (שפ/196, דפ': וחגיר). ובתר"כ לדה"ב ט, יב: 'אתחגר בריגלוי' (שפ/46). וראה באר"נ שולטס, מילון 59, ובסורית הרבה כתרגום ל"פסח", ברוקלמן 214. במנדאית: חגגר (מילון 150 b — וראה שם הערתו).

ח ו ת

לקסיקון הפועל

חדס — פיעל : או שהיה מחדס ושיבר את הכלים (ב"ק ב,א/ב — ק,פ,גנ)² = קיפץ, ריקד.

וראה לעיל ערך 'הדס'³. בארמית: תר"י?³.

חויץ (2) — קל : ותפילה שלראש בזמן שהיא/שאינה חויץ ה (מקו' יג, ד — ק)³ = הייתה מהודקת כראוי, קבועה היטב.

המוריד את הגלגלים וכו' בשביל שֶׁחֹיץ ו (מכש' ג,ח — ק)⁴ = התהדקו והתחזקו במים (אלבק)⁶*.

מ: אוץ*⁷. בארמית: (ש?) ס,מנ*⁴.

וראה גם ערך 'הויץ'.

חות* (1) — קל : הדם שנפשו שלאדם חָתָה ממנו (מכות ג,טו/יח — פ)⁵ = מאס, בחל, קץ בו*⁸.

2 קי"ג T-S. NS 329/200, לו: מחדס. וראה כנ"ל בעה"ש ג 348. ד: מהדס. וראה בערך 'הדס' מן התוספתא.
3 ילון מנקד: חוץה, וכן הוא כגנ"מ רעה ובכ"י פ/ב. וראה הנמן 269, והערה 150. וכנראה הוא בינוני פעול נקבה, עיין בהערות ד' בן-חיים, ספר המקורות 10 (והשווה: בור סוד).
4 פ: שיחוצו (בלא ניקוד), והנמן 270 הביאו בקל (נפעל בסימן שאלה). ובגנ"מ שג: שיחוצו, ובקטעי ניקוד בבלי: שֶׁחֹיץ, כאלו מן הכפולים (פורת 43), וראה הערת י' ייבין, הניקוד הבבלי 522.
5 ק: חָתָה; לו: מ"ר וכי"מ: חתה, אבל בדפ': קצה, והוא כנראה הפירוש. והשווה בירו' תרו' ח-מה 3.

5* כנראה 'הדס' הגירסה הנכונה, אך ברוב המילונים 'הדס' בלבד. ועיין אפשטיין, מבוא 1233, על שרידי חי"ח ישנים ועיקריים. בערבית נמצא חדס = דרס ברגל, לפי מילון المنجد 1, עמ' 117.

6* הר"ש מציין, שבימות החמה העץ נסדק, וכאשר שורין אותו במים נסתמין הבקעים (מתחברים), ו"יחוצו" כמו יאצו. בעה"ש (חץ), מלשון חץ, חוצץ-מחיצה, ואינו לפי העניין.

7* 'אוץ' האיץ = דחק, וממנה נגזר כנראה "אוצין" (ח' כלים ב"מ ט,ה) בניגוד לרפיץ. וראה KBL³ 23 a, ועיין לעיל בערך 'הויץ'.

8* כך הובא כשורש ע"ו במילונים (יאסטרו, ב"י), וכן הוא משובץ בקונקור' באקדמיה נגד הנקדן של כ"ק. הנמן 296 סיווגו משום מה לע"ע דווקא, נגד ניקוד כ"פ. לצד גזירת ע"ו רומזת גם הצורה חייתה/חיייתה בני"ד עיצורית בירו' שביע' ד-לה 2, ושם מעשר' א-מח 4 (ראה בשרי"ר 54, ובכ"י וט 195), בפירוש ל"ביחילו". ב"י הסביר כעירוב שני השורשים (ע"ו/ע"ע): נפשו נרתעה (= חתת) מן הבחילה והמיאוס (= חות), אך על הצד האטימולוגי מעיד, כי "לא ברור מקורו". רטנר באהוצ"ו, שביע' 35-36, מתקשה לעמוד על פירושו. וראה עוד ב"פני משה".

3** בתר"י לדבר' כה:ט: ו' י ח ד ס ריגליה בארעה' (גינ' 343), בדפ': ויחבס. רידר במהד' עמ' 289 מעיר: חדס = חדס. ההוראה מסופקת, וקשה להכריע אם שייך לעניינו. הביטוי איננו בת"נ.

4** ראה בסורית ברוקלמן, מילון 222 (פיין סמית/הק' 133): חץ-חויץ (= הדק בחווק, דחק), ובאותה הוראה במנדאית, מילון 137 (HUS), ואולי שייך לכאן מאר"ב: "הוצא" = הוצא, אפשטיין, ארמית בבליה 18. וייתכן אף בשומרנית, עואנ"ש ב 481 "עוצו", שורשו 'חויץ' לפי בן-חיים שם (כעין: עטט/חטט, עזר/חזר וכיו"ב).

לקסיקון הפועל

חזם

חזם (2) — קל : הרוצה לחזום עלי ירק (דמאי ג,ב) = חתך מן הקלחים (אלבק).
 הפעיל : הרוצה לחזיר / ם עלי ירקו ולהשליך ממשואו (ת' דמאי ד,ב — 3/51) =
 כרת את העלים מן הירק (ליב').

בארמית: תר"י א-ב, ת"נ (ושם גם 'עזם')**5.

חזן (1) — פיעל : חזן הכנסת העומד לקרות, אחד עומד ומחזין לו (ת' מגי' ד,ג), כא —
 ו מועד 1/360⁷ = עמד והקריא לו, לחזן**9.

באכדיח: haziānu, hazanna**6.

בארמית: חזנא (ג,ב)**7.

חזר — קל : חוזרין אצל הגדול (יבמ' ד,ה/ד), מלמד שחוזר לנעילת שערים (ספ-ב
 סג — 6/60), יחזרו דמיה למקומה (מע"ש א,ה), אמרו לו חוזר לאחוריק (ספ-ב קטז —
 7/132), היוצאה בגט תהא אסורה לחוזר לוא 2 (ספ-ד רע — 290) = שב למקום
 (לתפקיד) שהיה קודם.

--- חזרתן ושאלתן בשר (מכ ויסע ג — 13/163), וחוזר ושוקלה ריקנית (ת' תרומה
 ג,ד — 28/28), יש בן אדם שפושט את ידו וחוזר וקופצה (ספ-ד קטז — 6/175, וט 196),
 לא יחזור ויקרא מראשה (ת' מגי' ב,ג — ו מועד 349; ע: יתחיל) = עשה שוב.

--- שיחזור עליהן זדונן (מכ דרשב"י יד,כו — 21/66) = שינה כיוונו אליהם.

--- חזר ואמר אל תכתבו (גיטיץ ז,א), הורו בית דין וידעו שטעו חזרו בו (הור' א,ב),
 לא תשמע אל דברי הנביא ולא חוזר בו (ספ-ד פז — 150) = התחרט, עשה ההיפך מקודם.

6 ד: להחזיר, והמפרשים קוראים: "להחזים" (על-פי המשנה: לחזום). ש' ליברמן, תוס' זרעים 78, הביא בסוגריים "[להחזיר
 עלין ירק", ומציין, שצ"ל: להחזים (כגירסת כפתור ופרח). ועיין נ' אלוני, קג"נ עמ' יט.
 7 ד,ל: ומחזן. ע: מחזק לו (צוקי' 11/227).

9* הפועל גזור מן השם "חזן", המצוי בל"ח בהוראות אחדות. ועיין ליברמן, תכ"פ מועד 1197/8, והוא "חזנות
 ינאי", סיני תרצ"ט, עמ' רכא-רכה.

5** בתר"י ל"מלק" (ויק' א,טו) — ויחזום ית רישיה' (גינ' 175), ושם בתר"י ב' ויעזים' (גינ' 110),
 ואף בניאופיטי 'יעזום'. ובתר"י א/א לברא' לא, יט 'חזומין רישיה' (גינ' 57). והשווה ליברמן, תכ"פ
 זרעים 234, ולוי תרגומים 247. בערבית حَزَم = לקצוץ עלים (Lane 714 b). לפי כללי המעחק
 היינו מצפים בארמית ל-חזדם. ושם אחר בצורתו הנ"ל לארמית דרך ניב עברי/כנעני קדום
 (ראה בהערות ל'חזור').

6** ההוראה שם: פָּרַנְס, ראש קהל וכן משרה הקשורה לפולחן. השווה צימרן 6, הערה 3, תוס' עה"ש
 180-181, י' קוטשר, מלים 47. השם חזר גם לארמית, ראה ס' קאופמן 64. ועמד על כך לאחרונה
 גם ולדמן, האכדיח, עמ' 116.

7** על 'חזנא' באר"ג ובאר"ב ראה דלמן, דקדוק 174, ומילון יאסטרוב 444. ומופיע גם בכתובות
 ארמיות מבתי-כנסת עתיקים (חזנה, חזאנה), ראה עתה י' נוה, על פסיפס ואבן, חל-אביב תשל"ח,
 עמ' 41, 50.

שכן מצינו ש ח ז ר לו לוט על כל המקומות ... (ת' שבת ז(ח), כד — 13/119) ⁸ = סבב ממקום למקום.

פיעל: וח יזרתי על כל תלמידיו (עירו' ב, ו/ח), מחזרין על פיתחי עיירות (ת' שביע' ח, א — 15/72 ע'), היה מחזיר על הפתחים, אי את זקוק לו לכל דבר (ספד קטז — 175, וט 195 [= מ"ח 81]) ¹⁰, מגיד שהיה פרעה מחזיר על בתי כל עבדיו (מכ בוא יג — 7/44, א, מ), שהיה פרעה מחזיר ומשאיל איכן משה שרוי (מכ שם — 15/44, א, מ) ¹⁰, מאחר שניפטרו יצא המחזיר אחריהם (ספרא תזריע ב, ב — נח4), הרוכלין המחזרין בעיירות (מעשר' ב, ג) = סבב ממקום למקום, הלך פעם אחר פעם.

--- והיה מחזרו ומראה אותו (ספד יט — 31), [והיו מחזרין אותה בקיפון 2 × (ספד כו — 36)] ¹¹ = סובבו בכל המקומות, גרם שיחזר ¹¹.

* הפעל: שיהו מתחממין ומתחזרין על כל עבירות (ספד שכא — 1/369, א, ל) ¹² = חזרו על ... עשו שוב.

הפעיל: מי שיצא לילך ... והחזירו חבריו (עירו' ד, י/א), הממאנת באיש והחזירה אליו 2 × (ת' יבמ' גה — 5-4/257), החזירו הכתוב לכללו (ספרא ויק' יט, ד — יד4), המחזיר חוב בשביעית (שביע' י, ט/י), מחזירים אותו למקומו (ספב קס — 8/220), מנין יצא מבי"ד זכיי אין מחזירים אותו לחובו (ספד קמד — 199), (סנדל) נשמט (ו: נפסק) חוטמו הרי זה יחזיר, ובלבד שלא יקשור (ת' שבת יב(ג), יד — 5/128) = השיב.

--- החזיר עליהם הגלגל (מכ דרשב"י יד, כו — 11/66), החזירה וברחה ... החזירה למקום שראוהו אחירים (ספד רכה — 256, וט 213), קופץ את פיו ומחזיר את פניו (פסח' ז, יג = ת' שם ו, יא — ו מועד 175), ולא מחזירין את השבר (שבת כב, ו/ז) = השיב דבר למקומו.

--- עניים שהיו מחזירין בין הגרנות (ת' פאה ב, יח — 17/20) ¹³ = חזר וסבב (פ"ע) ¹².

8 ו: שחזר לוט בכל המקומות. ל: שהחזיר.

9 ו: יושבין על פתחי ... ועיין ליברמן, תכ"פ זרעים 582.

10 ה"ר גרס: מחזר ושואל. וכולם כנראה פיעל. ויר"ד לסימן צירי/סגול, ראה אפשטיין, מבוא 1240/3.

11 פינקל' הביא את הקטע בנות' ועירות, אך הוא מצוי בכ"י וט, עמ' 162.

12 פינקל' שם גרס: ומחזרים (אבל ראה אצלו בח"ג).

13 ו 49: עניים המחזרין ... ושמא גם בכי"ע הוא פיעל (יר"ד ליד שווא נע, אפשטיין מבוא 1243), אך ראה בהערה הבאה.

10* ב"י מביא מן הדפ' ומש"ב בהוראה זו בקל: "והבנים יחזרו על הפתחים" (כתו' יג, ג), אך ילון ניקד כדגן בפיעל. בכתה"י וכן במי"ר: "ישאלו על הפתחים". וראה אפשטיין, מבוא 114. אך הצירוף "מחזר על הפתחים" מצוי בלח"א כנ"ל בספד קטז וכן במקבילה בכבלי (ע1ב) ב"ב ט, א, ושם אף בקטע ארמי. אבל בת' פאה ד, ח — 20/23 // ירו' ת, ו-כא 1: "המסכיב על הפתחים" (בירד': המסכבין). וראה ערכי א, עמ' 157.

11* ההוראה ארגטיבית, ראה למשל, גם ערך 'טייל'. לפי ילון "פיעל גורם לפיעל", פרקי לשון 112, וראה ליברמן, תרביץ ג 456, ולפניהם אונגאר — MGWJ 73, p. 51.

12* ראה הוראה זו, למשל, בתר"י לברא' לו, "והנה תסכינה אלומתיכם" — 'מתחזרין' (גינ' 68). ובת"א: מסתחרן. או: "והגבלת סכיב" לשמ' יט, יב — ת"א: סחור, סחור; תר"י: חזור, חזור. וראה גם בשומרונית (להלן, בהערות לארמית).

לקסיקון הפועל

נותנין לו ומחזירין וממשכנין אותו (ספ-ד קטז — 10/175; וט 195)¹⁴ = עשו שוב
(כמו קל, פ"ע).

--- ואת מחזירנו ואני מודה לך (מכ בחודש ב — 7/210) = עשה שיחזור מדעתו
(פ"י — גרימה)^{13*}.

בארמית: תרג, ג, ש**⁸.

ח ט א₂ — נתפעל: ואתה מתחטא לפני המקום כבן שהוא מתחטא (בדפ': על)
לאביו ועושה לו כרצונו (תענ' גח/יב) = התפנק אצלו^{14*}.

14 פינק' גרס שם: וחזרין. והגירסה כנ"ל בהפעיל היא בכ"י וט בלבד, ואין זה מן הנמנע, כי הוא המהימן, שכן מצאנוהו לעיל בהפעיל כפ"ע, וראה במאמרי הפעיל = קל, ספר בר-אילן יג (תשל"ו), עמ' 265.

13* הפועל 'חזר' נמצא בתפוצה רבה בלח"א, ואין בכל הנ"ל כדי למצות, והוא ירש פעלים מקראיים מקבילים לו. ונמצא חילופין "אוטומטיים" בין מקרא לל"ח: 'שוב' — 'חזר', 'השיב' — 'חזר', ראה בנדויד 364. בין השאר דוגמות מלח"א.

14* והוא כמו בערבית *حظي* = היה מכובד וחביב אצל, מצא חן בעיני פלוני, ואין לו קשר ליחטא, המוכר, שהוא בערבית *حظا* (בעיקר להחטיא המטרה), ראה טורטשינר, לשונו ח 278. וכבר עמד על-כך א"ה וייס, משפט לה"מ 40 (= עגנוז), והשווה עוד א' גייגר Lehrbuch בגלוסר, עמ' 111. וכן מאנס 33. ובמדרש נמצא ליד פסוק מקראי "ישראל מיתחטים לפני המקום... וכתיב בתריה 'או תתענג על ה'" (פסיק' דר"כ — 6/163). ראה בנדויד 357.

8** 'חזר' מצוי בכל התרגומים (כגון: בת"א לברא' ט, כג 'מחזרין', בתר"י שם: 'מאחזרין', גינו' 16; וראה בתר"י לבמד' כא, ד, בתר"י/ב לברא' מט, יט, גינ' 25, בתר"כ לאסתר, ח, טו, שפ/202 ועוד), גם בת"ג כגון לשמ' ד, ו או ויק' כב, יג, ואף ידוע בארמית גלילית (יאסטרוב 446). לפי כתבי-היד היה גם במשנה במשפט ארמי: "אחזיריניך למדינתה" (כתוב' ד, ח/ט) — לו, "אחזיריניך" — ק (ויו"ד אחרי זיו"ן מחוקה), אך בדפ': "אהדריניך", פ: "אהדריניך", ובדומה (בשורש 'הדר') גם במש"ב ובמיי"ר. שימוש נפוץ בשומרונים גם בצורת 'עזר' (= חזר), השווה עואנ"ש ב (המליץ), עמ' 527 (בהוראת 'שוב'), בעמ' 608 ('לחזר אחרי...'), וכן שם בכרך (גב) — ראה לפי המפתח בעמ' 381. וראה עוד על 'חזר' = הפוך, ז' בן-חיים (ספר 'אסטיר'), לשונו יד, עמ' 109, ובעיקר 175-176 בהערות. לפי הקונקו' לבבלי מודמן 'חזר' מעט באר"ב (כגון: הור' יב, א; ב"ב קיח, א), אך השליט הוא 'הדר'. בתר"י המצב שונה: 'חזר' הוא הנפוץ, ומעט מצוי גם 'הדר', וראה במנדאית אצל נלדקה, דקדוק 43. בסורית הוא בא בחי"ת: 'חדר' — ברוקלמן, מילון 216 (וידוע על מעתקי ח-ה בבבליית).

סגל, דקדוק, סעיף 180, רואה את 'חזר' כשייך לעברית העתיקה (וישנו גם בארמית), כפי שאמנם מתחייב ממקבילות ההגאים לפי כללי המעתק ההסטורי ז לעומת ד בארמ'. י' קוטשר קבע לאחרונה בביורר (ערכי א, עמ' 67): "לפיכך מסתבר, ש'חזר' הריהו שורש ע בר-י-כנעני, שבמקרה אינו מופיע במקורות הקדומים, וממנה עברה בצורת 'חזר' אף אל הניבים הארמיים המערביים", אך בספרו מלים ותולדותיהן, עמ' 77, חייב היה להודות, שאין מנוס מלהניח, שיד הארמית הייתה בחזירתו לל"ח. והשווה מאנס 33. ובשעתו כבר ציין Frenkel, ZA 9 (1894) pp. 4-5, שאין להניח, כי 'חזר' שבתרגומים שאלו מעברית, שכן מצוי הוא גם בשומרונים.

נראה, מכל מקום, שבלעדי הנחות אלה קשה להסביר את ההמרות הברורות והנפוצות בין 'שוב' ל'חזר', וגם אין להבין, מדוע נפקד מקומו במקרא, ללא שום זכר. על אף שמן המעט שבידינו מחזקים חוקי ההגה את הדעה, ששורש עברי קדום לפנינו, יש רגליים להנחה, שהוא עבר גלגולים שאין ביכולתנו לשחזרם, אך לל"ח הגיע שוב בהשפעת הארמית.

לקסיקון הפועל

ח ט ט

באותה שעה היו ישראל מתחטיין ומתגרין לפני אביהם שבשמים, ככן שמתחטא לפני אביו (מכ דרשב"י טו, כה — 15/104), לישא וליתין, (ו)נעלה ונתחטא באהבים (ספרא נדבה יג, ט — יב, 4, כ"ד נד).

בארמית: ת"ג, תר"י, ג, ש**.

חטחט (3) — פיעל: (תרנגולין) היו מחטחטיין בחבלו של דלי (ו)נפל ונשבר (ת' ב"ק ב, א — כ"ו; 22/347, ע: מחטטין)¹⁵, סלין... ושל בד אוצין צריך לחטחט (ת' מקו' ז(ח), ב — 33/659)¹⁶ = חיטט והוציא כל הפסולת (הר"ש*)¹⁵. ולא יגדל בו את התרנגולים מפני שמחטחטיין את הכתלים (ת' ב"מ ח, ל — כ"ו; 27/390, ע: שמחטטין) גירד ונבר.

חטט — קל: החוטט בגדיש לעשות לו סוכה (סוכה א, ח/ט), החוטט בצנור לקבל צרורות (מקו' ד, ג) = חפר והוציא (ב"י). מתקנין את קלקולי המים... וחוטטיין אותן (מו"ק ו, ב) = גרף הרפש כדי לנקות (אלבק).

פיעל: זה חלב... שהוא מחטט אחריו (ת' חולין ט, יד — 15/511), כאדם שמושיט אצבעו לתוך עינו ומחטטה (ספ"ב פד — 13/82, וט 105), עד שראה אותן מחטטיין את עיניו (מכ דרשב"י כא, יג — 170)^{16*}, והיו הכלבים נכנסין דרך הביבין, מחטטיין ומוציאין את הבכורות (מכ בוא יג — 44, א)¹⁷ = ניקר וחפר. וראה גם לעיל ערך 'חטחט'.

(באכדיית: ḥaṭṭā'u)

בארמית: עת, ש, ב, ס, מנ*¹⁰.

15 ע: מחטטין (22/347), בבבלי ב"ק יז, ב: "שהיו מחטטין בחבל" (כ"י ה). וכן הוא ביר' שם ב, ב — 4. ועיין י' ייבין, דברי הקונגרס 1973, כרך ה 18.

16 ב'פ' ורמב"ם: לחטט, וכן הר"ש למקו' יד. והשווה ליברמן, תוס"ר ד 45. על אפשרות הגירסה כמרוכב ראה בירושלמי (ע2א): "שק מצוי לחטטת אחריו, שיער אין מצוי לחטטת אחריו" (יר' ערלה ג, ב-סג 1). רטנר באהצ"ו 225 מביא כך גם מר"ק (אך ב'פ' אחרונים: לחטט).

17 השווה בפסיק' דר"כ 128: "... דרך הכוכין, ומשמטין את הבכורות" (וליתא 'חטט').

15* ראה למקו' יד, ב"י 1508, רואהו כערך נפרד (חטחט), זעזע וכו', אך הוא הרי אמור בהמשך שם 'ורפיין צריך לנער', ומסתבר פירוש הר"ש, ואין צורך בהפרדה.

16* 'חטט עין' הוא לעתים בהוראה של נבר בה והוציא ממש לחוץ את העין. ראה רש"י ל"שהיתה עינו סמויה וחטטה" (קידר' כד, ב).

9** מקורו ודאי ארמית, שכן לפי דין מעתקי ההגאים היינו מצפים לצד"י. נמצא כתר"י ל"הילדים רכים" (ברא' לג, יג) — 'טלייא חטיין' (= מפונקים, גינ' 62), בת"נ: 'מתחטין' כשימוש בעברית. ועיין לשוננו לא 31. ובתר"י/ב ראה גינ' ב/18. ועוד בדומה ל"הרך והענג" (דבר' כח, נד) — 'גברא דמתחטי' (גינ' 350) ובפס' נו: 'דמתחטיא', והשווה גם תר"י/ב. וכך הוא גם בתה"ש, ראה עואנ"ש ב 555, ובהערות בן-חיים שם, וכן בספר א, עמ' 10. ובהקשר זה מביא מאר"ג ליברמן, תרביץ ג (תרצ"ב) 338, וירושלמי כפשוטו 423: "בחטין... חטיין" (יר' פסח ג, ד-ל 2) = רכות, זעירות (ומשווה לתר"י).

10** נמצא עוד בעת, ראה ז'אן-הופטייור 85 (= לחרוט), בשומרנית 'עטט' — כגון בתה"ש לברא' כו, כה (ברילל 9 p. Anhag II), עואנ"ש ב (המליץ) 490, כתרגום ל"כרה", ושם 528 בהערה לש' 261. בסורית ראה ברוקלמן, מילון 226 (= חקק וניקר), ובמנדאית מילון 140 to dig out.

←

לקסיקון הפועל

חכך — קל: ר' עקיבה היה חוכך בזה להחמיר (גדר' א, א) = חכך בדעתו, פקפק בדבר (בהשאלה)*¹⁷.

נתפעל: שור שהיה מתחכך בכותל (ב"ק ד, ו/ז = ת' שם, שם — 16/352)¹⁸ = התגרד, השתפשף.

בארמית: (תר"י), ב(1), ס, מני**¹¹.

חכר — קל: כהן ולוי ששכרו או שחכרו מכהן ולוי (ת' דמאי ז, ו — 32/57), החוכר שדה מן הנכרי מעשר ונותן לו (דמיי ו, ב = ת' שם ג, ג — 16/56), החוכר שדה [זיתים] מחבירו אפילו לא חכרה הימנו אלא לזיתים (ת' ב"מ ט, כב — 24/392), חוכרים גירים מן הגוים בשביעית (שביע' ד, ג) = לקח שדה בחכירה (לשליש או לרביע וכד').

שאמר לו אורע שדה זו, אחכור שדה זו (ת' ב"מ ט, כג — 27/392), חכור לי שדה בית השלחין (ב"מ ט, טב — לו)¹⁹ = תן לי בחכירה*¹⁸.

הפעל: היתה לו במה מוחכרת (ת' בכר' ו, טז — 17/541) = ניתן בחכירה.

בארמית: ג, ב**¹².

18 כנ"ל הוא גם פ, לו, מש"ב ומי"ר, אבל בכ"י ק: "מתחכך", וניכרת מחיקה ברגל התי"ו השנייה. בת' לפי ד, ו: נחכך. ובבבלי ב"ק ל, א: "להתחכך" (ע2ב).

19 כנ"ל גם בדפי ובמש"ב. אבל ק, פ ומי"ר: "השכר לי". גם בת' ב"מ ט, כג נמצא: "חכור שדה זו".

17* בקונקור' מובא עוד מקום אחד בקל: "כל זמן שהן חוככין זה את זה" (ת' ב"ק ט, כח — 29/365), אך צ"ל: חוככין, ראה בתיקוני צוק' בעמ' 691, ועיין ליברמן, תוס"ר ב 99. והשווה גם צוק' 8/453, ותוס"ר שם 179.

18* על התופעה של "חן" לעומת "לקח" ראה גב"ע צרפתי, לשוננו לעם כא (תש"ל), עמ' 273.

באכדית ḥaṭaṭu, ראה CAD (A) 152, to excavate, חפר, כרה, וייתכן שזהו מקורו (כך צוין גם במילון סורי ומנדאי). את حط בערבית רואה פרנקל, AF 257, כשאל מארמית.

11** בתר"י לדבר' כח, כז, כשם: 'חכוכא' (רידר 294), ושם תר"י/ב 'חכוך' (גינ' 88), כתרגום ל"ובחרס", כאילו יצטרכו לחכך השחין בחרס (רש"י: שאין יבש חחרס). דלמן, מילון 145, מסביר את הביטוי כמחלת עור (Krätze = פצעים), אך לוי, תרגומים, מן הפועל kratzen (= לגרד). במילונים התלמודיים צוינה מובאה אחת בלבד מאר"ב (אתפעל): "דבחר דנפל מתחכך ביה" (ב"ק מד, א), ולא היה בה להכריע על השימוש בארמית, במיוחד ששם בסמוך מצוי אותו ביטוי פעמים אחדות בעברית, וייתכן כי שאל הוא בארמית. אך נמצא אותו עוד בניבים מורחיים: בסורית, ברקלמן מילון 230 (השווה פיין סמית/הק' 141 — to scratch, to cub), וראה מילון מנדאי 147.

12** לא נמצא בתרגומים. באר"ג ראה בירו' מע"ש ב, ה — נו 2, ובבבלי ראה לפי הקונקור' (כגון: "והדר חכרה מיניה" x 2, ב"מ סח, א), ומצוי גם כשם: חכירא, חכרונתא. את חכך בערבית רואה פרנקל, AF 189, כשאלה מארמית.

ח לד₂

לקסיקון הפועל

חלא (1) — ופירות שהרקיבו ומעות שהחליאו (מע"ש ד, ב — פ, לו) ²⁰ = כהו או העלו חלדה.

מ: חלאה, (יחו' כריא) ¹⁹.

וראה גם ערך 'חלד'.

חלב — קל: חלב שחלבו גוי (ע"ז ב, ו/ט), שהחולב לרפואה טמא (מכש' ו, ח/ט), ותחלוב לתוך כוס (ת' שבת ט"י, כב — 9/123), התחיל לחלוב מותר (ת' ב"מ ו, ד — 27/383) = הוציא החלב מדדי הפרה.

נפעל: עזים יוצאות צרורות ליבש אבל לא לחלב (שבת ה, ב — ק) ²¹ = הייתה טעונה חלב בכיס (רש"י), שיחלבו אותה.

בארמית: ג(1) ¹³**.

מ: חלב.

חלד₁ — הפעיל: שהחליד את הסכין תחת שיני (חולין ב, ד/ז), שהחליד את הסכין תחת הושט (ת' חולין ב, ט — 3/18-17/502), מפני שחבובים ²² אומן מחלידו לתוכו (ת' כלים ב"ב א, א — 36/590) = תחב אותה (כעין חפר).

בארמית: (תר"כ?) ג, ס ¹⁴**.

מ: חלד, חלדה ²⁰.

חלד₂ — הפעיל: ופירות שהירקיבו ומעות שהחלידו (מע"ש ד, ב — ק) ²³, ושמא החמיץ יין, ושמא החלידו מעות... ולמעות כדי שיחלידו (ת' גיטין ג, ב —

20 כך גם במ"ר, אבל בק ובב' סנה' ד, ב. החלידו. במש"ב הנ"ל: החליאו, אבל בדק"ס 48 מובא מכ"מ: החלידו, ועיין שם הערה א.

21 ככ"י פ הניקוד כשם: "לייבש אבל לא לחלב". והשווה "ליחלב" במקבילה בבלי שבת נגב, עוב).

22 בעניין 'חבובים' = הכוביס, עיין ש' ליברמן, חוס"ר ג 21.

23 פ, לו ומ"ר: שהחליאו (וראה לעיל בהערות ל'חלא'), ויש לקיים את שתי הגירסאות: החלידו-החליאו.

19* 'חלא' נראה כדנומינטיב מ"חלאה". ראה בעניינו אל"מ ג 146/ב ר-³ KBL 302 b למעלה. הפועל מצוי גם בבן-סירא "כי כנחשת... יחליא" (יב"י), והוא נרדף ל'חלד', שמקורו אינו ברור (ראה להלן ערך 'חלד'₂), ואין לבטלו. וראה בפיה"ג לטהרות 32, ועמ' 126: "חלודה פי' חלאה שעולה על הברזל". והשווה הר"מ, וראה עוד ליברמן, לשוננו לב 98.

20* השווה ³ KBL (חלד₂), וצויין כפועל רק מלח"ב, ואמנם מצוי: "כחולדה זו שחולדת" (פסח' קיח, ב) לפי כ"מ = חופרת באדמה, "מפני שמחלידין את הקרקע" (ב"ב יט, ב). נראה, שגם הנ"ל קשור לאותה משמעות ולאותו יסוד. והשווה רע"ב המקשר ל"חולדה", וכך הביא גם ב"י בערכו (ונשמט אצלו ערך חלד₂ מלשון חלודה).

13** השם מצוי גם ברוב ניבי הארמית. מובאה אחת כפועל נרשמה אצל יאסטרוב, מירו' תרו' ח — מו 1: "רעייא חלבון חלב וכר" (כ"ל).

14** בתר"כ לאיוב יא, יז: "דחליד בגרושחא" = תחוב בעפר (מובא לפי כ"י בעה"ש ואצל יאסטרוב), לגרד 94: דחלק, בדפ': דהלך. ובאר"נ ראה שולטהס, מילון 64 = התגנב לתוך, חפר וחטט. ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 233.

לקסיקון הפועל

27-26/326), היו לו פירות מרקיבין ומעות מחלידין (ת' מע"ש גו, ד—דו, ורעים 258, ע: מחלודין) = העלו חלודה*²¹.
וראה גם ערך 'חלא'.

בארמית: (תר"י)*¹⁵.

חלחל² — פיעל: הרחובות שחלחלו (ו: שחולחלו) מן הגשמים (ת' שקל' א, א— (21/173) = נעשו שם חללים*²².

ולכשמוצא שם מכה מחלחל ויורד (ת' סוטה א, ו—ד, ו נשים 153)²⁴, (הסם) מתחיל לחלחל (ספ במד' יב — 17/18) = נכנס לאט לאט לתוך הנקבוביות.
פועל: וקולית שלמים המחולחלת (טבו"י א, א) = שהרוח נכנסה בחלל בעבועיה (פיה"ג)*²³.

בארמית: ג, ב, ס**¹⁶.

מ: חלל, חלון, חליל, *מחלה.

חלט² — אין שורים את המורסן לתרגולים אבל חולטין (פסח' ב, ו/ו) = גלש עליו רותחין, או נתנם לתוך מים חמים (אלבק)*²⁴.

מיישנן כל י"ב חודש או חולטן בחמים (טהר' י, ח/ט), רצה לטהרן מיד חולטן ברותחין (ת' טהר' י, א, טז — 9/673), אין לשין את המצה ברותחין מפני שחולטין (ת' פסח' ב, ג, ה) — 17/158)²⁵, איזה חלוט הוא לתוך חמין (ת' חלה א, א — 16/97).

בארמית: ת"י, תר"כ, ב, ס**¹⁷.

24 ע 24/923: מחולל יורד. ויש חילופין בין מחוללין/מחולחלין. ראה תכ"פ מועד 59, ושם הערה 15.
25 המקום אינו מחזור לפי נוסחו. ו: מפני שהן חולטין. בת' מנח' ו, יג — 22/522. לפי צוק': "מפני שאין חולטין", אבל ו: מפני שהן רותחין. ואולי הכוונה ל"חלוטין", ומצויים חילופי פועל/פעול, והשווה בבלי מנח' ג, א.

21* פועל זה הוא פ"ע (אינוכאטיבי) ושונה אפוא מ'חלד', ובלח"א מצוי כשם: "מחט שהעלה חלודה" (כלים י, ג, ה, וראה טהר' ג, ה), ובמכ בוא ז — 4/24: "ושל מחתכת נעשית חלודה" (מ: חרדה) בהוראה של ריקבון, זוהמא (ראה רמב"ן לבמד' א, כג).

22* ראה ליברמן, תוס' מועד 200, ועיין גם ירושלמי כפשוטו 376. 'חלחל' זה קשור אפוא לחלל, ויש להפרידו מ'חלחל', הקשור ל'חיל' = רעד, התנדנד, כמו "צירורת מתחלחלים ב/לתוכו" (מקו' ד, ג) ועוד = התגלגל והתנועע בו. השווה רע"ב, הר"ש וכן הרא"ש, והוא קשור אל "ותחלחל המלכה" (אסתר ד, ד), וראה א' גולדברג, מס' אהלות 68, על "כלי מחולחלת". אבן-שושן במילונו החדש הבחין בהבדל.

23* ראה מה שהביא ליברמן, תכ"פ נשים 704. ו' אדם מחולחל" הוא כשכריסו מתנפחת מחמת הגזים שבמעיו, וראה עוד בפועל למעלן מובאה ראשונה: "שחולחלו" לפי כ"ו.

24* יש להבדיל פועל זה מ'חלט', (החלטי, לחלוטין) = חלד, והוא המקושר אל הפועל היחידאי במקרא "ויחלטה ממנו" (מל"א כ, ג) — ראה אל"מ ג 153. ההפרדה לשתי לקסמות היא גם אצל יאסטרוב וב"י. וראה בהערות לארמית**¹⁷.

15** מתר"י במד' לא, כב: חלדוהון (רידר 243) שייך, כנראה, לכאן לפי העניין, אך לא מצוי כפועל בשום ניב, ומקורו לא הוברר. את 'חלד' בסורית ובערבית משייכים לרוב ל-חלד. מאנס 34 מציינ על "חלודה", שחדר בהשפעה ארמית, וראה אלבק, מבוא 140, אך אין לכך ביסוס משכנע.
16** באר"ג מצוי בירושלמי — ראה יאסטרוב 466, ובאר"ב כגון חולין קיט"ב. וכן בסורית בהוראה הנ"ל, לפי פיין סמית/הק' 142 — hollow.

17** ראה בת"י לשמ"ב י, ג, ו' 'ותחלוט' ("ותלכב") — שפ/180, ובתר"כ למשלי כ, יט: 'לא תחלט', לגרד 134 ("לא תתערב"), ושם כד, כ, א. מבבליית ראה בקונקור' ובסורית ראה ברוקלמן, מילון

ח מ ר

לקסיקון הפועל

חלש₃(2)*²⁵ — התקין הלל הזקן שיהא חולש את מעותיו בלשכה (ערכ' ט, ד²⁶ = ספרא בהר ד, ח — קח4) = זרק, הטיל מעותיו ללשכת האוצר (או: הפקיד?)^{26*}.
בארמית: חילש (ת"י)^{18**}.

חמר₄(1) — קל: האגוזים שאמנן, והבצלים שחמרן (עוק' ב, ה/ו) = קיבץ וחיבר יחד^{27*}.
מ: חמרים) — שמ' תי.
בארמית: ת"י(?)^{19**}.

חמר₅ — קל: התחמור זו מן הגפן (כלא' ג, ז/ח — פ, לוגנ)²⁷, אל יחמור זה מן הזיו (אהל' יד, ג — פ, לו)²⁸ = יהיה חמור.
העשווי לכך ולכך מטילין אותו (את הכלי) לחמרו בזיתין (כלים ג, א)²⁹ = דן עליו בחמור (הר"מ), הלך בו לחומרה (אלבק).
(עצם) שהוא מטמא שבעה חמור מכולן (כלים א, ד), קיבת העולה חמורה מקיבת הנבילה (ע"ז ב, ח/ז), שש עריות חמורות מאלו (ת' יבמ' א, ז — 15/241) = קשה, כבד או חשוב (משמש הרבה כש"ת).

26 לו: חולט (שמא בהשפעת "חלוטה" x 2, שם).
27 ק: התחמיר (ראה להלן בהפעיל).
28 ק והר"מ: יחמיר (וראה הערה קודמת).
29 כך ניקוד ק, והשווה פ ומש"ב. לו: לחמרו. בת' כלים ב"ק ב, ח — 12/571: "מטילין אותו לחומר", והר"ש (בפירוש למשנה דלעיל) גרס: "לחומר" מן ה'.

25* כפי המסתבר, יש להבחין גם במקרא בשני שורשים אטימולוגיים, ראה *KBL*³ בערכם, והשווה מאמרו של פון סודן בספר באומגרטר, עמ' 297-296: "Kleine Beiträge...".
26* במשנה מצוי השם: "מטילים חלשים על הקדשים" (שבת כג, ב) = גורלות. וראה בנודי 227. הקשר אל הפועל במקרא "חולש על גויים" (ישע' יד, ב), כאילו מטיל עליהם גורלות (כגון רש"י בערכ' לב, א, וראה ב"י 1604 ב, הערה 2), נראה דרשני בלבד, וראה אל"מ ג, והשווה *KBL*³ 311 (חלש₂) וציוני האטימולוגיים. בולט עוד, שהפועל כאן בא בהצרכה שונה: "חולש את", לעומת המקרא: "חולש על".
27* רוב הפרשנים (הר"מ, הר"ש ורע"ב) מסבירים כנ"ל בקשר אל "חמרים, חמרים", וראה בפיה"ג לטהרות 142. אצל רב האי גאון מצויה גירסה: "ובבצלים שעמרן" (מלשון עמיר). ועיין ב"י 1636, הערה 1.

233 (השווה פיין סמית/הש' 1277). בערבית *حلت* = עירב מים רותחין על-גבי קמח Lane 787a, והשווה בתוס' עה"ש וכן *J. Barth, ES, p. 38*, ואף אצל מאנס 34 בין ההשפעות מארמית.

18** בת"י לוכר' יא, יג להשליכהו אל בית היוצר": 'בחילש כתבא' (שפ/493), ותרגם 'יוצר' — אוצר ('חילש'). וראה בתוס' עה"ש (חלש₂) מה שהובא בשם *F. Perles* בספר היובל לשוורץ 299, בהוראה: להפקיד.

19** בת"י נמצא פעמים אחדות כתרגום ל'חרב' או ל'עיי מפלה" (כגון ישע' יז, א, שם ט; ירמ' נא, נח — 'חרב ואתחמור' ועוד) — לוי, תרגומים 267, מקשרם עם 'חמר' (=ערימה), אבל בערוך (חמר), הובא כערך נפרד. ובתוס' עה"ש קפח = חרם ('כרך דחמרא' = עיר חרם). ואין אפשרות להכריע אם שייכים לענייננו.

לקסיקון הפועל

ח מ ר,

ה פ ע י ל : ה ח מ י ר על עצמו והוליך חלקו לים המלח (ת' דמאי ויג, — 16/57) = נהג בחומרה.

ה ח מ י ר בשפחה, שעשה בה את המזיד כשווגג (כרית' ב,ד/ו), וכי במה ה ח מ י ר ה תורה... (ת' תרו' ו,ד — 14/35 ; השווה ספרא בהר ט,ג — קי2), הואיל וה ח מ ר תם על עצמיכם (ת' יו"ט ג,ח — 3/206), הם ה ח מ י ר ו על עצמן (מו"ק ב,ה), מ ח מ י ר עליו ראייה ללמד (ידיים ד, ג), סבור אתה שאתה מ ח מ י ר עליו (מכ בוא ח — 28 למטה), והלא דין הוא מ ח מ י ר בנדרים, מה שאינו מ ח מ י ר בשבועה (ס"ז ל,ג — 15/325), ת ח מ י ר בטפילה יותר מבעיקר (ת' מע"ש ב,ז — 24/90), אינו דין ש נ ח מ י ר בחלבם (ספרא שמיני ד,ד — מח4), כשם שאמרו לה ח מ י ר אף להקל (כלא' ב,ב), היה חוכך בזה לה ח מ י ר (נדר' א,א), כל דין שאתה דן תחילתו ל ה ח מ י ר וסופו להקל (מכ דרשב"י יב,טו — 20/17), סתם נדרים ל ה ח מ י ר (ת' נדר' א,ו — 26/276) = נהג בעניינם בחומר הדין.

--- (רבי יוחנן בן נורי) אומר לא י ח מ י ר זה מן הויז (אהל' יד,ג — ק) = לא יהיה חמור (פ"ע). אמרו לו ה ת ח מ י ר זו מן הגפן (כלא' ג,ז/ח) = תהיה חמורה (כנ"ל)*28.

--- (אמר לי רואה אני להקל ול ה ח מ י ר, אבל מה אעשה, שגורו חכמים חצי לוג (ס"ז ויב, — 22/243) = דן בקל וחומר*29].

ה פ ע ל : ומה אם ישראל שהוחמר בו (מכ משפ' ז — 15/272, א,מ), מצורע שהוחרמה טומאתו... אף כל שהוחרמה טומאתו (ספ-ב א — 2), לאחר מתן תורה היינו מזהירין, לאחר שהוחרמו הוקלו (מכ' משפט' ד — 7/263, א) = החמירו בו, נהגו בו חומרה.

בארמית: ג,ב**20.

מ: חמר (?)**30.

30 כך גם לפי הר"מ: אל יחמיר, אך בשאר מקורות כהה"י: אל יחמור (בקל), ראה גולדברג, אהלוח 105.
 31 ראה לעיל הערה ג. ועל כ"י פ ראה הנמן, הערה 202. ועיין בח"ג במשנה זרעים (א), מכן התלמוד השלם, עמ' רמט.
 32 בכ"י מ: שחמרו (כנראה, שיבוש).

*28 גם כאן ההפעיל כפ"ע. הנושא הוא "שורה של דילועים", שלא יהיה דינה חמור יותר משורת גפנים לעניין השארת רווחים (השווה אלבק בפירושו), ואין הנושא ר' יוסי, שאליו מופנית השאלה. אפשר לתפוס הוראה זו גם בת' שבת טו (טז) — 6/134 "החמירה עבודה משבת", אבל בכ"י ו (ליברמן 74): "החמירה (התורה) בעבודה יותר משבת".

*29 השווה ליברמן, ס"ז 37, הערה 97. לפי זה אפשר לראותו אולי כפועל חדש, שנוצר מן הצירוף המקובל "קל וחומר". ואיננו מכ", הובא בסיום במדור המסופקים.

*30 ההסבר, כי "החמיר בדין" הוא כאילו הערים עליו חמרים כבדים, ערימות (ולפי זה לשייכו לערך 'חמר' הקודם — ראה יאסטרוב, לוי ב 74, דלמן). נראה כאטימולוגיה עממית. בצדק הפרידו ביניהם עה"ש (כרך ג 4437) וכן ב"י 1636. אף אלבק, מבוא 158, הביאו ברשימת החדשים.

*20 נמצא בגלילית (ירושלמי) ובבבלי — ראה לוי במילונו ובקונקור' לבבלי (דאחמיר, דאחמיר ביה, דאחמירו — בקטעי ארמית). והשווה סימונו של י" קוטשר ב-KBL³. ומאנס 35 הביאו בין הפעלים, שחדרו בהשפעת ארמית.

ח ס ה

לקסיקון הפועל

חמר⁶ (1) — פיעל: שהיה מחמר אחר ר' יוחנן (ת' חגי' בא, — 26/233)³³ = הלך אחר החמור וזירזו.
מ: חמור*³¹.

חמר⁷ (?) — קל: וחומר ת את בני מעיו (סנה' ז, ב) = שרף, צרב.
נפעל: נפלה לאור ונחמרו בני מעיה (חולין ג, ג/ו) = נצרב.
מ: חמרמר*³².
בארמית: תר"כ (1)**²¹.

חנך² (1) — קל (פעול): אין הרחילין יוצאות חנונות (שבת ה, ד) = הושם להן קיסם של יחנך בנחיריים*³³.

חסה⁴ (= עסה) — פיעל: זיתים משיחסום בכד ובבור(ד) ודה (ת' דמאי ד, יב) —
20/51 = עיסם, מעך וסחט אותם בכד (ליב')*³⁴.
מ: עשה², (יח' כג, ועוד).
בארמית: תר"כ**²².

33 ו (מועד 380): "והיה ר' לעזר בן ערך מחמיר אחריו", ואף הוא פיעל וכן גם ד, ל. במקבילה בבבלי חגי' ד, ב: "מחמר אחריו", אבל במכ דרשב"י 14/158 (ע"פ מדה"ג): "מהלך אחריו", וכך הוא ביר' חגי' בא, — עו 1.

31* ועיין *KBL* 314 a (חמור), b 317 (חמר), שמקשרם אל חמר³, אך פעלים נפרדים הם, שנוצרו משמות שונים על אף היותם קשורים למקור אטימולוגי אחד. וקוטשר לא העיר שם על הדנומיניטיב הנ"ל. ועל *hmr—to load, to carry* עיין E. Ullendorff, *VT* 6, pp. 190-193, ולדעתו שייך לזה גם "החמיר" (עשה כבד, קשה), אך ראה בהערות לערך הבא.

32* אף במקרא הוא בצירוף עם 'מעיים': "חמרמרו מעי" (איכה א, כ; ב, א), והתרגום שם: 'מעי איתגרו'. ובפסוק "פני חמרמרו" (איוב טו, טז), התרגום: מטשטשין. ויש מפרשים כאן: התאדמו. *KBL* מפרידם לערכים שונים. מ"צ קדרי באל"מ ג רומז לאכדית *emeru* = חלה במחלת מעיים. מכל מקום לפנינו מקרה הפוך מן הרגיל, שהשורש המורחב (מחומש) נמצא במקרא, והיסוד התלת-עיצורי מצוי בלח"א בבניינים שונים.

33* אלבק מציין שני פירושים על-פי הבבלי שבת נד, ב. וראה במילון כ"י חנך², הערה 2. בצירוף "רחום וחנך" שבמקרא היסוד שונה, והומונים זה איננו מצוי בלח"א, וראה בלשון תפילה (ע2ב): "חנונך הם בני אברהם" (פסח' פז, א).

34* ראה ליברמן, תוס' זרעים 80, ותכ"פ שם 238. ב"י 1664 סיווגו כפועל מיוחד, שלא הוברר כל צורכו. ובערוך תנ"י נכלל בלא הסבר בשורש 'חסס' הרגיל. ושמא יש לקשר לכאן את: "לא יעשם בבית הבד" (טהר' ב, ח), שאלבק מפרש, שלא יעשה את הזיתים להוציא מהן שמן (וקשור לסחיטה). לו: יעשה, אך כ"ק: יעשם, וכן ג"מ. וראה: "ואין עושינן זיתים בכד ובקוטב" (שביע' ח, ו) ובחיו"ט מפרש מעניין מיעוך וסחיטה.

21** פעם אחת נמצא בתר"כ ל"מעי רוחחו" (איוב ל, כו) — 'מעי חמרר', לגרד 107.

22** נמצא לפי 'עסה' (הקרוב על 'עסס') בתר"כ, ראה דוגמות בעה"ש, עמ' רכט ('עסה' האחרון). בדפ' לאיוב טו, ט: עסי עלי, אבל לגרד 97: עמס עלי.

לקסיקון הפועל

ח ס 2]

ח ס 2] (1) — פועל : אמרו משום ר' נחמיה, אם היו (קנקנים) מחוסנות אינן שואבות (ת' מכשי' א,ו — 37/673) = היו יבשות וקשות (הר"ש)^{35*}, או מחוסמים (ליב')^{36*}.
 ק: חסן (עמוס ב,ט). בארמית: (מק), חרג, ש,ס,מ^{23*}.

חפן — קל : חפן מלא חפניו ונתן לחוך הכף (יומא ה,א), אם בלל וחפן לפי חשבון (מע"ש ב,ה), והיה חופן ונותן לחוכו (תמיד ג,ט), הקומץ את המנחה וחופני הקטרת... (כלים יז,יא)³⁴ = לקח מלוא חופניו.
 בארמית: גב, (חופנא — חרג, ש,ס,מנ)^{24*}. (חפנים).

חפף² — קל : נזיר חופף ומפספס, אבל לא טורק (נזיר ו,ג), חופף את ראשו בנחר (ת' ב"מ יא,לב — 23/397), איך חפין^{37*} ואין מתגרדין (ו: מתגרדין) ביום טוב (ת' יו"ט ד,י — 14/208) = שפשף ורחץ את השער בדבר מנקה ומטהר.
 ר' ישמעאל אומר לא יחוף באדמה^{38*} (נזיר ו,ג) = [ס"ז נשא ה — 10/239], תלתן של תרומה שחפה³⁵ בה בת כהן את ראשה, אין בת ישראל רשאה (ו: רשיית) לחוף אחריה (ת' תרו' יד, — 24/42 = ת' מע"ש ב,א — 3/88).
 חף אנכי (איוב לג,ט)^{39*}. בארמית: ח"י, ב,ס,מנ^{25*}.

34 כן בכתה"י, אך דפ' ומש"ב: "(ה)חופן את הקטורת", ובכ"י פ"ב/ו: וקופני. לפי העניין (ופועלי ההמשך, וכך רזמו הדפוס) הריהו בנינוני רבים, ולא ריבוי שה"ע "חפן".
 35 ע: שחיפת. ד, ו: "שחפה" (=שחפפה), ומסתבר שהוא הנכון, שכן הוא במקבילה בת' מע"ש (למעלן) גם בכ"ע. ועיין חכ"פ ורעים 466.

35* ראה בפירושו למשנה א,ה — ולפי זה קשור אל 'חסן' (עמוס ב,ט), מכל מקום אין לו קשר אל הפועל היחידי "לא יאצר ולא יחסן" (ישע' כג,יח) — ראה פרשנים ומילונים.
 36* ראה ליברמן, תוס"ד 108, ולפי זה הריהו כצורה תניינית מ'חסס' (בחיילופי נ/מ), שממנו מצוי פעם אחת בלח"א בבניין כבד: "שחיסם וקינב" (ת' כלים ב"מ ה,ג — 22/584). המשמעות קרובה להסבר הקודם (לפי הר"ש), וראה בפירוש מ"ב: "יצאו מימיו ונתקש".
 37* במקום "חופפין", שהיה אולי צפוי. ושתי דרכי הנטייה מצויות בניזרת ע"ע. השווה סגל, דקדוק 147. ושמה "חפין" בא בהשפעת גרירה מ'ואין שפין" שבהמשך.
 38* ילון מנקד: יחף, ומצוי כנ"ל על דרך ע"ו: לגור = לגור (אהל' טו,ח), וכן להיפך יזון = יזון (נדר' ד,ג). עד שיחלו = שיחלו (שביע' א,ח/ט — ק, פ), וראה גם "לחין" (עיר' ג,א — ק, פ) = לעשות מחיצה (רש"י).
 39* ראה *KBL* 326 a (הכוונה שם לציון ניקיון מוסרי). והפועל הובא אצל סגל, דקדוק סעיף 177.

23** דוגמתו לתרגומים ראה בעה"ש ויאטטרו. וכשם 'חסנא' בדניאל ב, כז ועוד במק'. וחסניה, חסין/עסין מלשון חזק מצוי בשומר', ראה עואנ"ש ב 532, ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 247.
 24** כפועל יש תיעוד מועט בארמית, ראה בבר"ד סוף פ"ה, ובבבלי מז.ב. בשאר הניבים המצוינים לעיל נמצא כשם "חופנא", כגון בת"א ובת"י לשמ' ט,ח; בת"י יחו' א,ח. בסורית ראה ברוקלמן, מילון 250 (אין שם תיעוד פועלי). וייתכן שהדנומינטיב הוא התפתחות פנימית בל"ח.
 25** ראה בת"י, למשל, ירמ' ו,כו; יחו' כז,ל (שפ/330). ובאר"ב בא כע"ו: "קא חייפא רישא" (סנה' קו,א). ובסורית ראה פיין סמית/הק' 132, ובמילון מנדאי 136 to rub, to wash = b.

170

חפת — קל: אין התורם נכנס לא בפרגוד ח פ ו ת ... (שקל' ג,ב) = חלוק בעל קפלים, בעל חוצץ (ליב')*⁴⁰.

פיעל (?): לח פ ו ת לו חלוק, והוא לא ח (י) פת לו חלוק מימיו (ת' ברכ' ז, יח) — הפך את שפת החלוק וכפל אותה*⁴¹. (ד' 27-26/16)

בארמית: גי**²⁶.

חצד (1) — אין לי אילא קוציר ... ח ו צ ד מנ', ת"ל קצירך (ספרא קדו' א, ז — גג, כ"ד שצג)³⁷ = עוצד; קטף או עקר את הפשתן (פליקס)*⁴².

בארמית: חרג', גג, ש, ב, ס, מני**²⁷.

חצה₂ — קל: ר' אליעזר אומר נוטל אדם קיסם ל ח צ ו ת³⁸ בו שיניו (ביצה ד, ו = ת' יו"ט, גיח — 24/206)*⁴³... בלבד שלא יקטמנו לח צ ו ת בו שיניו (ת' שם, שם — 25/206,

36 ו (ורע' 38): "לה פו'ן בו חלוק, והוא לא הפך חלוק מימיו", ע: לחפת, חפת, הגירסה הנ"ל: לחפות, חיפת היא בדפ'. קשה להכריע לפי אלה אם היה בכירור בפיעל. ואין אסמכתא ברורה גם מארמית.

37 ראה בקג"ד 54 Heb. d. וט: קוצר מנין. וכד"ו, וכן וייס פו 2: קוטף. במקבילה (עוב) חולץ קלוא, עוקר. וראה במאמרי ס"ז לילון 298, 301.

38 כך בכל כההיי ומי"ר ואף בח', אך בדפ' ובמש"ב (גם כ"מ): "לחצוץ בו שיניו". אך במקבילה לח' בבבלי שבת פא, ב: לחצות. ולא צדק קאהוט בעה"ש (חץ'), שצ"ל 'לחצוץ' גם בח'.

40* ראה יוונית ויוונית 277, הערה 59 (ולא כהסברו של אלבק: בגד מרוקם וכו'). ומצוי "חפת של חלוק" (ת' כלים ב"ב וד, — 13/596) ועוד.

41* השווה ליברמן, תכ"פ זרעים 121. והיו עושים כן כדי לחוק את החלוק ולהתאימו לקומת האדם.

42* ראה י' פליקס, החקלאות בא"י 219, כפי שהוכיח מן המקבילה בבבלי ועוד.

43* אין להתעלם, כי בבבלי ובר"ר הפך במשך הזמן חצה₂ < חצץ, הרחבה לחלת-עיצורי שמא בגלל דיגוש הצד"י, כאשר 'חצה' זה כבר לא הוכר. ראה, למשל, "אסור לח צ ו ין בו שיניו" (ביצה לג, ב x 2, ודק"ס מביא שם מכ"מ פעם נוספת "חטאת לח צ ו ת בו שיניו"), וכן בפיעל: "ואין מח צ צ ין בה שיניים" (חולין טו, ב = יר' שבת ח, ו — יא 3), אך במקבילה בר"ר נו — 602: "מח צ ין את השיניים" ברוב כההיי (רק בכ"י תימני ופס: "מחצוץ"). ואין בצורה "מחצוץ" השמטת הדימות, כדוגמה שהציג ח' ילון, פרקי לשון 112, הערה 20, אלא היא המקורית.

26** סגל, דקדוק סעיף 179, לא ציינו כמצוי בארמית, אך ישנו באר"ג, כגון: "סברין למחפת ואתחפתוין" (בר"ר פ — 961), וראה שם בהערה לשרה 3. וכן: "מאנין... שיהו חפיתין" (בר"ר — 1285) = עשוין לפי מידותיו. השווה ליברמן, חרכיץ מ 15-16.

27** נמצא הרבה בתרגומים ל'קצר' אף בת"נ ובתה"ש (כגון ויק' י"ט, ט; כג, י), ועיין אפשטיין, *JQR* 12, p. 349 על חילופי קצר/חצד. ונמצא בקטע ארמי גם בת"מ ט"ג, — 1/392: "אינור ואורע אנכיש ואחצד", ובבבלי ב"מ קה, א: "ואיחצוד". ועיין ליברמן, תכ"פ זרעים 139-140, י' קוטשר, מלים 80-81. ובאר"ג למשל יר' מגי' ד — עד 4: "וחצד ליה" (בר"ו: וחצה). באר"נ ראה שולטהס, מילון 68 b, ובשומרונית, עואנ"ש ב (המליץ) 583, וראה בתה"ש לדבר' כד, יט ועוד. ובסורית ברוקלמן, מילון 251, ורומז לאכדית esedu. וראה במילון מנדאי בערכו. את חצד בערבית רואה פרנקל כשואל, ראה *AF* p. 132. ולפנינו שורש נרדף ל'עצד', המצוי עוד בלוח גזר: "ירח עצד פשח", ושם הכלי ממנו במקרא "מעצד" — ישע' יג.

לקסיקון הפועל

ח ר ח ר

כנוסף למשנה), ולא יקטמנו (עצי בשמים) ל ח צ ו ת בו שיניו (ת' שבת הו), י — (24/116) =
ניקר וניקה משיירי מזון.

.בארמית: תר"כ,ג,ס**28.

ח ר ח ר² (1) — הכלים (= הכתלים) שאחוזו רחרום (= שאחירחרום, שחירחרום)
הרחשים (ס"ז פרה — אפשטיין, תרביץ א 39(7/71) = חררום, שעשו בהם חורים.

מ: חר.

וראה להלן ערך 'חרר'².

ח ר ק² (1) — ק ל (פעול): כל ידות הכלים הקדוחות, חיבור. רבי יוחנן בן נורי אומר: אף
ה ח ר ו ק ו ת (פרה יב, ח/40 = אף הרוקי, ת' כלים ב"מ הו, 1 — 2/584)⁴¹ = היו להן חריצים
ופגימות (אלבק) או חתך דק (ב"י)⁴⁴.

.בארמית: ב,ס**29.

39 כנ"ל משחור נכונה י"נ אפשטיין שם, ואל"ף היא סימן לסגול בכתי"י, והשווה גם מבוא לנוה"מ 1235. ליברמן, ס"ז
120, הערה 146, הסכים להגנה זו. הורביץ 311 גרס (ע"פ הילקוט): "הכתלים שחררום שרצים", והשווה להלן בערך
'חרר'² וראה הר"ש לאהלי ג, ז/ט.

40 לו וגנ"מ רלא: החדוקות (לו, שם: הקדוחות, במקום: הקדוחות). ובבבלי חולין נט, ב: "כרוכות, חדרות וחרוקות".

41 עיין ליברמן, תוס"ר ג 49-48, שצ"ל: הרוקי = הרוקים, חרוקים/ן, והשווה גם ת' פרה יב, יז — 7/641: אף הרוק וכר.
וראה אפשטיין, פיה"ג לטהרות 109 בהערות.

44* חרק, המשותף למקרא ולחז"ל הוא בערבית *حرق*, והנ"ל הוא *حرق* = ניקב או קרע (השווה Lane 727c
= to make a hole in it, perforate) ויש להפרידם לשני ערכים, וכך בעה"ש (חרק, — חרק), וכן ב"י. ואין
לשייך את הנ"ל לעניין 'חריקת שן'.

28** בסורית 'חצא' עניין ניקור, השווה ברוקלמן, מילון a 251 ובערבית הוא *خصي* (לעומת 'חצץ' —
حصى), והופרד בצדק כלקסמה עצמאית בעה"ש (חץ), וב"י 1705. ואמנם נמצא, כי
'חצה', חצי, אינו נמצא בארמית, ובמקומו משמש 'פלג' (כך הרבה בתרגומים). והנ"ל גם
באר"ג 'חד קיסם ניחצי שיניי' (יר' חלה ד, יב-ס' 2), בכ"י וט (עמ' 295): לחצי שני. וראה
גם ליברמן, חכ"פ מועד 988, הערה 49. ונראה, ששייך לכאן גם התרגום ל"יקרוה" (משלי
ליז) — 'ניחצוניה עורבי דנחלא' — לגרד 143.

29** באר"ב: "ליחרוק ביה פורחא" (שבת סז, א), ורש"י משווה את משמעות הפועל אל "וחרוקות...
והוא דמיבלע חירקיהו" (חולין נט, ב) = חרק, חתך או עשה חריץ דק. ובסורית ראה פיין
סמית/הש' 1382, הק' 159 — to cut. [חרק שן] לעומתו מצוי באר"ג ובאר"נ (שולטהס, מילון
a, 170), וכאמור לעיל יש להפריד ביניהם].

ח ש

לקסיקון הפועל

חַרְרָה² (2) — ק ל : אחד (חור) ש ח ר ר ו הו מיס או שרצים⁴² (אהל' ג,ז/ט), חררוהו מיס או שרצים (שם יג,א — פ: חררוה) = עשה חור, נקב. מ: חר*⁴⁵. וראה גם ערך 'חרחר'².

חַרְתָּ² — ק ל (פעול): ניטלה האום שלה וחרותא בידי שמים (חולין ג,ב/ה — פ,לו: חרותה) = צמקה הריאה (אלבק)*⁴⁶. חרותה בידי שמים כשרה, איזו היא חרותה, כל שצמוקה (ו: שצמקה) הריאה שלה (ת' חולין ג,יב — 35/504), חרותה בידי אדם פטולה (ת' חולין שם ו — 15/504)*⁴⁷. בארמית: [ג,ב,ס]*³⁰.

חַשַּׁד — ק ל (פעול): לא ימכור את פירותיו... למי שהוא חשוד על השביעית (מעשר' ה,ג), שהיא חשודה לגלות את הקדירה של חברתה (טהר' ז,ט/יא), מפני שהן חשודין על העריות (ע"ז ב,א), שנשותיהן חשודות על העריות (מכ בוא יג — 2/46) = נתעורר חשד כלפיהם; נטו לחשוב, שהאדם אשם במעשה שלילי. נפעל: ונחשד על דבר אחד, נחשד על כולן (ת' דמאי ב,ג — 17-16/47), לא נחשדו ישראל על כך (סנה' ג,ה/ח), מפני שנחשדו רוב בני אדם עליהם (ת' מעש' ביח — 1/84), ולא נחשדו על הגזל (ספ-ב קנו — 7/211) = חשדו בו, שעשה מעשה שלילי. בארמית: ח"נ, חר"ג, ש, ב, ב*³¹.

42 על ח"ג כאן עיין גולדברג, אהלות 32. שם סובר, שהנוסח הנכון הוא: "אחד שחררוהו". ולמובאה השנייה שם, עמ' 95.

45* בכ"י ק, לו, גנ"מ רלה, וכן במש"ב מצוי עוד: "חוררי המערה" (מקו' ו,א) — אך זו צורת משנה של השם 'חור', ולא בינוני. ראה הר"ש, וכן מסתבר מן ההמשך שם: "סדקי המערה, עוקות וכי".

46* וראה מיד להלן מחוספ': "חרותה, כל שצמקה הריאה וכי", והשווה בבלי חולין נה,ב. רש"י למשנה: "קשה כחריות הדקל", וכן הוא במ"ב לתוספ'. וראה רש"י לבבלי סוכה לב,א. ונמצא: "לולב העשוי כמין חרות" (ת' סוכה בז — 23/194). ועיין ליברמן, תכ"פ מועד 857, שנעשו כחריות הדקל (נתקשה, או שעליו נפודו). וראה עוד לעף, פלורה ב 329. ולעניין הפיגורטיבי מצוי בדומה "טרוף" = חלק כעלה קרף (טרף).

47* במקרא 'חרות על הלוחות' (שם' לב,טז) הצירוף שונה, ומקורו 'חרת', حَرَتْ = חרוש, ובתרג': חרותין. ומצוי בלח"ב.

30** באר"ב "חרותא" (סוכה לב,א), וכן הוא בסורית.

31** בתר"י דבר' כא,ג — 'מתחשדא' (רידר 283), וראה שם כד,טו. לאלבק, מבוא 158, הם נראים כשאלים מעברית, אך למעשה מצוי הפועל בניבי ארמית נוספים, הרבה באר"ב, כגון: איחשד (בכר' ל,א), דחשדיה (ב"מ לג,א) ועוד. ומצאתיו גם בת"נ לויק' יט,יח: 'ולא תתחשד'. ובאר"ג תמצא: "דהוה חשדי עימה" (ויק"ר לדיד — עמ' תתח). ובשומרונית בצורת 'עשד' — ראה עואנ"ש ב 560 (?), וראה בעמ' 593, בהערות לשורה 6 (על-פי תה"ש), ובכרך ג(ב) 270, בהערות לש' 74: חשד וקנא, בערבית حسد = קינא, חמד, Lane 567 b.

לקסיקון הפועל

חשש

חשש — קל : א. (חשש ל...): לא חששו להן חכמים (ת' יבמ' דו — 6/245 = שם חב, 14/249)⁴³, ולא חששו להן משום טומאה (ת' פרה יב(יא), ו — 21/640) = ירא דאג להם (הרגיש בחושי).
 אלא שחשש (ו: שחש) לדברי חכמי' (ת' פסח ב(ג), כ — 17/160), חושש אני למחטאת (שבת טז, ח; ככ, ג)⁴⁴, אין חושש לתרומת מעשר (ת' גיטין ג, א — 22/326), אינה חוששת לוולד (נדה ג, ג), הרי זו חוששת לווסתה (ת' שם ח, ב — 27/649), חוששין לדבריה, חולצת ולא מתיבמת (יבמ' טו, ח; יב) = נתן דעת לדברים, השגיח ודאג על דבר מסוים. (חושש שמא...): ואינו חושש שמא מת כהן או לוי (גיט' ג, ז), אין חושש שמא נשאל על פי עצמו (ת' נדר' ה, ה — 5/281), ואי אתה חושש שמא הלכה לה צרעתו (ספד — רעד — 293), אין חוששין שמא גררא חולדה מביית לביית (פסח' א, ב), אין חוששין שמא של נבלות ושל טרפות הן (ת' חולין ג, כד — 31/505), חוששין אנו שמא מיעט מקומו... × 2 (ספרא נגע' ב, ט — 3, סא, כ"ר רנו), חוששנו למותר שמא מיעט את מקום הבהרת (ת' נגע' ב, ג — 27/619).

(חושש משום...): ואינו חושש משום רבית (ב"מ ה, ה — והשווה ת' שקל' ב, יב — 23/176: ואין חוששין...), אינו חושש משום גזל (ת' תרו' א, ה — 25/25).
 (ובלא הצרכה): מהלך בהן ואינו חושש (שבת כב, ד), נותן כל שהוא ואינו חושש (ת' פאה ד, ב — 3/23), ומעמידין במקום היוקר כשער הזול ואין חוששין (ת' ב"מ ד, ח — 28/379) = אינו צריך לדאוג.
 ב. החושש שיניו לא יגמה בהן תומץ... החושש מתניו... (שבת יד, ד), וחוששת פי כרסה (נדה ט, ח; ט).

ואותו ביטוי לפי הדפ': "ולא חשו להם חכמים" (אהל' ינה), אבל שם ק, ג"מ קסג: "החישו להם", לו: החשו. ומצוי גם כע"ו: חוש (ראה בהמשך, הערה *48).
 כך הוא בכתב-היד בצורה האנגליטית, אבל בדפוסים: "חוששני", כפי שכא בבבלי שבת קטו, א-ב (כ"י וט/108). ולמען בהמשך: חוששני (בת) — בהגהות הגר"א: חוששין אנו.

43 ואותו ביטוי לפי הדפ': "ולא חשו להם חכמים" (אהל' ינה), אבל שם ק, ג"מ קסג: "החישו להם", לו: החשו. ומצוי גם כע"ו: חוש (ראה בהמשך, הערה *48).
 44 כך הוא בכתב-היד בצורה האנגליטית, אבל בדפוסים: "חוששני", כפי שכא בבבלי שבת קטו, א-ב (כ"י וט/108). ולמען בהמשך: חוששני (בת) — בהגהות הגר"א: חוששין אנו.

לקסיקון הפועל

ח ת ל

(חשש ב...): ה ח ו ש ש בפיו מטילים בתוכו סם בשבת (יומא ה,ו/ה⁴⁵— השווה בת' שבת יב(ג,ט-יא — 12-10/127: בשיניו, בגרונו, בראשו), אלא אף ש ח ו ש ש בעיניו ו ח ו ש ש בראשו (ת' סוכה ב,ב — 18-17/193)⁴⁶ = הרגיש כאב באבר מסוים.
 מ: חוש*⁴⁸.
 בארמית: תר"כ,ג,ש,ב,ס,מנ**³².

ח ת ל²(1) — ק ל: ח ת ל ממנה עפר וסמכו לה (ת' אהל' טז,א — 37/613) = חתר, חפר*⁴⁹.
 מ: חתר.

45 בדפ': החושש בגרונו. ו'חשש' מצוי אפוא גם בהצרכת ב"ת היחס, ורגיל כך בחוספ'.
 46 כנ"ל גם ל, אבל ו 260: חש. ובהמשך שם גם כ"ע: "פעם אחת חשתי בעיניי".

48* השווה סגל, דקדוק סעיף 176; חשש-חוש. ונמצא בלח"א גם על דרך ע"ו: "אל תחושו למניינכם" (ידיים ד,ג/יא). וכן "אל תחוש להן, מערב יום טוב" (ת' יו"ט ב,טז — סוף 204, ובכ"ו מצוי 'חש' תמורת 'חושש' (ראה בח"ג לעיל בדוגמות מן החוספ') וכן 'חוש בעיני/חשתי בעיני. ועיין גם י"יבין, הניקוד הבבלי 521. וראה על "חוששין" (= חוששין), בר-אשר, מבוא פס 24, הערה 186.

49* השווה ליברמן, חוס"ר ג 141, לפי הר"ש, ולפנינו צורה תניינית של 'חתר' המקראי = חפר, ובמקבילה בירו' נזיר, ז,ב — נו 3: "נטל ממנו עפר". ואין עניין השורש כאן קשור ליחלת', שבמקרא "והחתל לא החתלת" (יחז' טז,ד), שאף שימוש הבניין בו שונה.

32** בתר"כ למשלי כח,יז: 'בר נשא דחשש... (לגרד 142), ובתר"י מצוי בצורה 'חש' — ו'לא חש למילקון' (במד' יב,ג) וכן 'חיישין' (דבר' א,מד) מן 'חוש', ובאר"ב: חיישין, ליחוש. ומצוי גם "חששא". ובמשפט עברי נמצא גם לפי כ"ע: "חיישין שמא חילפן" (ת' דמאי ד,ל — 2/53), אבל ג, ד: "חושש אני". ובאר"ג ירו' מכות א,טו — לא 2: "לא חיישון לון" לפי ד"ו, אבל בכ"ל: "חששון", ראה ליברמן, חכ"פ זרעים ב, הערה 36. בשומרונים בא 'עשושה' (משורש 'חשש') כתרגום ל"מכאובו" — עואנ"ש ב 492. בסורית 'חש' = הרגיש צער וכאב, ונמצא גם 'חששותא' — ראה ברוקלמן, מילון 260, והשווה מילון מנדאי 138 a חוש-חשש. מאנס 35 אמנם מביאו כשאלו מארמית.

ט י ל

לקסיקון הפועל

טגן (1) — פיעל: נותן שמן בכלי ומטגנו (ת' מנח' ח,ה — 25/523) = בישל היטב בשמן.

ביוונית: $\tau\eta\gamma\alpha\nu\acute{\iota}\xi\omega$, $\tau\eta\gamma\alpha\nu\omicron\nu$ 2**

בארמית: תר"ג, ג(ש), ב, ס, ס** 3

טוש (1) — קל: הוא עצמו שרק וטש בפני חבריו 4 (ת' ב"ק ט,לא — 12/366) = לכלך בשמן (הערוך) 2**.

בארמית: ת"נ, תר"י, תר"כ, ג, נ, ס, ס** 4

וראה גם ערך 'טשטש'.

טחף (1) — קל (פעול): היו לו שני מינים טחופות ולבנות, מכר לו טחופות... (חולין יא, ב/ה — ק, פ, פ, 2) 5 = שחומות (הר"מ, וכך אלבק) 3**.

טיל — פיעל: טייל עמו עד שהגיעו לסולמה של צור (ת' פסח' א(ב), כח — 157/13, ע) 6, אוכל בסוכה, שותה בסוכה ומטייל בסוכה (ספרא אמור י,ה — קג), אפילו חלה ונתרפא ומטייל בשוק (מכ דרשב"י כא, ב — 160, ופוקקין לה זוג ומטיילת בחצר (ת' שבת ד(ה), ה — 17/115), מלמד שהראהו גן-עדן וצדיקים מטיילים בה (ספד-

4 ו: יטע (?) בפניו כנגד חבריו. וראה ליברמן, תוס"ר ב 100. בערוך: הרק וטש.
5 לו: שחופות, טחופות. במש"ב: סחופות 2, כ"מ. ראה דק"ס קפט, ועיין שם הערות ע, פ. בכ"י וט: טחופות, וכן בד"נ.
6 ו: גג: והלך עמה עד... (במובאה מן המשנה), כ"מ: סחופות (דק"ס, קצב 2).

2* ב"י: סך בשמן. וראה עמ' 1863 א וכן 1937 בערך מיוחד. לפי השימוש בארמית נראה שהוא מע"ו.
3* יאסטרוב 528, כנראה: אפור. משווה ל'טחב' — אך מקורו לא הוברר. דלמן מציע לקרוא: שחום, אך ראה לעיל בהערות לגירסאות השונות. I. Löw, *REJ* 64(1912), p. 190 n. 5. מציין, שהוא בניגוד ללבנות ומתייחס לצמר כבשים (ולא לתאנים).

2** השווה קראוס ב 261, וכך מציינים גם מילונים אחרים, כגון יאסטרוב, דלמן 166, ברוקלמן מילון סורי 268, ואף ב"י 1846, הערה 3: "והעיקר שמקורו יוונית". הוראת השם: מרחשת, מחבת, והפועל בעברית גזור ממנו. לפי מילון לידל-סקוט, a 1786 למטה, ייתכן שהיה הפועל אף ביוונית עצמה. וראה עוד בפיה"ג לטהרות 9, הערה 30.

3** הפועל חדר גם לניבי ארמית, כגון בתר"י 'מטגנא' — ויק' ו, יד; ז, יכ. ובאר"ג בירו' נדר' ו, טו — 1: ומטוגן (וצ"ל: "מטגנן", לדעת עה"ש ויאסטרוב). ובאר"ב קידו' מד, א: 'לטיגני', ראה בחוס' שם, ועיין רטנר, אהצ"ו ברכות 86. ובסורית, ברוקלמן בערכו 268. ובתה"ש כשם לויק' א,ה: על טיגן (ברילל 118). גם בערבית طبخ (Lane 5, p. 1830), כנראה שאול הוא.

4** בת"נ ובתר"י ל"לא חסוך" (דבר' כח,מ) — לא תטושן' (גינ' 349 וראה רידר 295), בדפ': תשוטון. וכן ל"הטוח" (ויק' יד, מח). ובתר"כ לאיוב י, ג: 'אטישתא' (לגרד 93), באר"ג 'וטיישין מוחיה" (בר"ר לד — 327, כ"ו). וראה מה שהובא מכתובות במילון ז'אן-הופטייזר 100. ובאר"נ שולטהס, מילון 74, ובסורית, ברוקלמן 272 = טח, לכלך בטיט. סגל, דקדוק סעיף 182, הביאו כשאל מארמית.

שנו — 4/427), הא(מ)בטאות שבכרכין מ ט י י ל י ם [בהן] בשבת (ת' שבת ג)ד,ג — 25/113, ו: מטילין), לא ינעול אדם סנדל [מסומר], ו י ט י י ל [בן] בתוך הבית (ת' שבת ד)ה,ח — 24/115 = שם כיפו'ה(ד),ה — 5/190, כך עתיד הקב"ה ל ט י י ל עם הצדיקין (ספרא בחוק' ג,ג, ד,ג — קיא', 208, וט 208), אדם יוצא ל ט י י ל בשוק (ספ-ב קלא — 22/170) = הלך הנה והנה בלי שום מטרה (ליב')^{4*}.

--- בהמה שאכלה פירות ... מ ט י י ל י ן אותה בחצר (ת' שבת טז)ז,כג — 15/136) = הביאו, גרמו שתטייל (ארגטיב)^{5*}.

ה ת פ ע ל : שיהא זה מ י ט י י ל בשוק וזה בא ונהרג (מכ דרשב"י כא,יט — 174 למטה), יתן ערבים ויטייל (א: ו ה י ט י י ל) בשוק (מכ משפ'ו — 12/270), אמר לו אם כן ה י ט י י ל עמנו (ת' פסח' א)ב,כח — 12/157,ג) = כמו פיעל (פ"ע)^{6*}.
(מ: טול).
בארמית: תר"י,תר"כ,ג,ש,ב,ס**⁵.

7 ו (מועד 147): הטיל עמנו. ע, ל: יטייל אחרינו.

4* ראה ליברמן, תכ"פ מועד 46, הערה 9. אמנם יש להעיר כי לפי הארמית, לפחות, אין ההליכה למטרה דווקא אף אם ציין לאיזה צורך. בתר"י, למשל "הולכים להוריד מצרימה" (ברא' לז,כה — 'מטיילין לאחתא למצרים'), לעומתו "ולאן אחא הולך" (ברא' לז,יח — 'ולאן את מטייל').

במשנה לא מצוי כפועל, אלא פעם יחידאית כש"ע: "הטיילים" (כתו' ה,ו = הולכי בטל). בחוס' בא לפחות 15 פעמים כפועל, וב"י לא ציטט אף אחת מהן. על אף קשרו התשתיתי של הפועל אל השורש 'טול' (וכן מובא אצל יאסטרוב ודלמן), מן הראוי להפרידו ללקסמה עצמאית בשל ייחודו הצורני והסמנטי, ובשל שימושו המרובה בארמית. וכך דן י' קוטשר, ערכי א 95, בשורש 'טיל'.

5* בהוראת גרימתו של הפועל העומד: להביא שתטייל ולא להריץ — וראה ליברמן, תכ"פ מועד 280. בתר"כ ל"ויסע" (תהל' עח,גב) באה ההוראה זו באפעל: 'ואטיל'. וח' ילון, קרית ספר יג 306 (= פרקי לשון 111), מביאו בדוגמות על פיעל גורם לפיעל, ושם דוגמות נוספות מלח"ב, וראה הערתנו ל'חזר', 'קלח' ועוד (כארגטיב). י' קוטשר, ערכי א 95, רצה להניח, שפיעל שימש בראשיתו בהוראה היוצאת והתפעל כעומדת, אך אין לכך ביסוס. ראה הערתו שם, עמ' 113. והעיר לי תלמידי, מר' צ' קיסרי, כי מצא בחאג' למלאכי ג.כ. באתפעל: "ותיטיילון" (אצל שפרבר: ותטלון).

6* ראה קוטשר (הערה קודמת). והשווה, למשל, בשורש 'שמש': "משמש ב-" = משמש (פ"ע).

5** נמצא פעמים רבות בתר"י, כגון ל"קום לך" (במד' כב,כ — 'קום טייל', רידר 227), ושונה הוא בזה מת"א. בתר"י לברא' לביח כתרגום ל'הלך' — מטייל, אבל בת"א — אזל, או ל"קום התהלך" (ברא' יג,יז) — 'קום טייל', בת"א: הלך. וכן לשמ' טו,כב ועוד. בתר"כ ל"תהלך" (איוב כב,יד — טייל), אך בת"ק לכח: הלכת. ובאר"ג, פסיק' דר"כ 402: הווה מטייל. ודוגמות אחרות אף מאר"ב ראה במילונים. ובשומרונית בא בצורה: 'נטעיל' = נהלך, עואנ"ש ג(ב) 219, וכן 'טעיול' — טיול, שם 169 בהערה (והשווה מפעס-מפייס, ועוד כהנה). ובסורית הוא ג"כ הליכה לשם שעשוע, ראה פיין סמית/הק' 169.

יש מילונים (ראה לעיל, הערה 4*), וכן זב"ח שם בשומר', המביאים את הפועל בערך 'טול' מע"ו, באסמכתא כביכול מת"י ירמ' ג, יא 'ותטולון כגיבריא', אך הוא תרגום של 'ותצהלי כאבריים" (שפ/250, זי"ג: תצולון), ואין לו שייכות לכאן. ואין מקום להשערת ב"י 1869, הערה 3, כי מוצאו מ'טולא' בארמית=צל, כאילו ישב או הלך בצל. 'צלי' הוא מן הכפולים ובאטימולוגיה שונה.

←

טיר (1) — פיעל: מאת המדינים, שהיו מטיירין על יש' (ספ-ב קנו — 11/209, 11/209 וט 149 למטה) = ניחש בעופות (הורוביץ)*7.

בארמית: תר"י, ת"י, (ס)6**.

טמטם — פיעל: גילגלה בחיטים וטימטמה (את העיסה) בשעורין (חלה ג, א = ת' שם א, יא-יב — 20,14/98 = ספ-ב קי — 3/114) = סתמה בלישתה את הנקבים שבעיסה*8. נתפעל: עד שתיגלגל בחיטים ותטקטם (ע: ותימטמים) בשעורין (חלה ג, א = ת' שם א, יא-יב — 20,13/98 = ספ-ב קי — 7,3/114, וט: ותימטם)8 = ייסתמו הנקבים בשעת הלישה.

מ: טמה?9** בארמית: תר"י, ת"י, תר"כ, (ס)7**.

8 פ: ותקטטם, ואף ילון יקד בפיעל. בת' כ"ו: "עד שחגלגל בחטים ותטטטם בשעורין", ע: שיתגלגל. ושמה האשה היא הנושא, וייתכן שההוראה פעילה. ראה ליברמן, שם.

7* ושמה יש קשר לנ"ל לנאמר בהמשך שם בספרי: "ואת כל טירוחם, מקום שהיו בטיירין" (?) — 5/211 = מקום שמנחשים. ראה הערת הורוביץ.

8* השווה אלבק בפירושו למשנה, וליברמן תוס' זרעים 277: "תגבל את עיסת השעורים עד שיאטמו סדקיה". ורבנו הלל מצין, שגלגול בחיטים וטמטום בשעורים.

9* יש להניח, שיסודו של 'טמטם' הוא 'מטמם' = סתם את החפירה (כך יאסטרוב), שאיננו בלח"א, אך מצוי בלח"ב, כגון בבבלי שבת עג,ב, ובסורית (ברוקלמן 279), בהוראה של סתם, דיבק וחיבר. אך אין לדחות את האפשרות, שרמו לו במקרא בשורש 'טמה': "נטמינו בעיניכם" (איוב יג,ג) = היה מטומטם, השווה אל"מ ג, ערך 'טמה', ועל הקירבה בין ע"ע-ל"י ראה GK § 77 ואין לבטל גם את המסתמן מן הדרשה: "עבירה מטמטמת לבו של אדם, שנא' 'ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם' (ויק' יא, מג) — אל חקרי ונטמאתם אלא ונטמאתם" (יומא ט,א), ועיין מלמד, מדרשי הלכה וכו' 236, תרא, מכ"י על הגירסה ועל הניקוד. גם ←

בעה"ש וב"י מובא כערך עצמאי 'טייל'. העדר השקיפות הסמנטית של 'טייל' אל 'טולי' המקראי ומציאותו בניבי ארמית רבים מצדיקים את הקביעה, כי לפנינו פועל חדש בשאילה מובהקת מארמית (וראה גם מאנס 32), והוא דחה מלח"א את ההתפעל "התהלך". העובדה מובלטת עוד בשילובי הפועל עם פסוקי מקרא: " 'התהלך בחוץ' (שמ' כא, יט) — ... שיהא זה מיטייל בשוק" (מכ דרשב"י 174, למעלן, ובמכ דר"י: ויטייל). וראה עוד במבוא (עמ' 51), והשווה בנדויד, עמ' 343, 376 (וצ"ל אצלו פס' 19 ולא 21, מכ דרשב"י 174 ולא 124). לכאורה, נמצא 'טייל' בתר"י לפי הדפ' בהוראה של 'טולי' (קאוזטיב): "ויטייל יתה מביתיה" — ושלחה מביתו (דבר' כד,א; ג), אבל לפי גינו' 341, וכן רידר 287 הגרסה: וישיל א 2. ובח"נ התרגום שונה.

6** ראה, למשל, בתר"י ל'ניחש ניחש" (ברא' מדה, — 'מטיירא ... מטייר' גינ' 83), וכן שם לפס' ג גם בתר"י/ב, ולברא' לכו: איטרת. וראה מה שהביא א' טל, לשון תנ"ר 193, למלא"א כ, לג על-פי כתב-יד. והוא מניחוש בעופות — طير (= "עוף"), והשווה Lane 5, p. 1904, גם כפועל באותה הוראה. ובסורית 'טירא', ברוקלמן מילון 276. וראה במד"ר לקהלת — כל זה (פס' ו): "וקוסמין בעופות ובקיאין בטייר". והשווה עה"ש, ערך 'טייר', ב"י 1871 ודלמן 169.

7** ראה בתר"י לדבר' כט,ג (ל'טמטמא' — רידר 297). ובת"י 'טמטמן עיני' (ישע' לב,ג — שפ/63), וכן 'ועינוהי טמטים' (שם ו,י — שפ/13, ולא 'עמעם'). וראה מ"ש יאסטרוב מתר"כ לתהלי' קיט,ע (אבל לגרד: אטפש). ובסורית 'טמטמנא' ראה ברוקלמן, מילון 279. ואת השפעת הארמית הזכיר גם מאנס 37.

לקסיקון הפועל

ט מ ע

טמע (2) — נתפעל: מפני שספק חללין נשמעו בה (ת' קידו' ה,ב — 26/341)⁹ = נתערב בה פסול כהונה (או חלל).

גאולה תהיה לו מיד, אל תניחנו שיטמע (ספרא בהר ח,א — קי, 1, וט 205) *10 = נתערב בגויים.

מארמית: ת"ת, תר"י, תר"כ, נ, ש, ב, *8. (מ: טבע).

טמר (2) — פיעל: קטן בן יומו אין משמרין אותו ואין מטמרין אותו (ת' שבת יז(יח), יט — 28/137 ע) *10 = הטמין, הסתיר.

נתפעל: והיה אותו אריס מיטמר מלפניו... מהלך מיטמר מלפניי (ספרא בחוק' ג,ג — קיא, 2, פ, ד"ו) *11 = הסתתר, הצפין עצמו *11.

בארמית: תרג, ג, נ, ש, ב, ס, מני *9.

9 כך נוקד בכ"ע. ו: שניטמעו. ד: שנטמאו.

10 "ואין מטמרין אותו" ליתא בדפ' ובכ"ו, והנוסחה שיש לה קיום בכ"ע בלבד (אף איננה במקבילות) נראית לדעת ליברמן מקורית ולא הכפלה מוטעית של "אין משמרין אותו" — עיין תכ"פ מועד 295.

11 כנ"ל בכ"ע פ/139, ודו"ר רכד, אבל בכ"י וט: "היה אותו האריס הלך... מהלך מיטמן מלפניו", ו"מיטמר" נראה מהימן, שאין זה מסתבר שפועל מצוי בל"ח יומר במקבילותו הארמית הנדירה בעברית. וראה להלן (הערה *11) שימושי מיטמן/מיטמר.

מלשון הפסוק מסתבר, שאין כאן חזרה על השורש 'טמא', אלא השני מלשון טמטום, ולא 'טמא' בנשילת האל"ף. ועיין גם ראב"ע לפסוק. קוטובסקי וסגל (דקדוק 146) הביאוהו תחת היסוד 'טום', ואין לכך יסוד. וראה רש"י לברא' כו,טו לעניין: סחם-טמן-טמטום.

*10 על-פי המובאה הקודמת מת' שייכנו גם זאת לנחפעל, באין לנו מקור מנוקד. לפי הכתיב עצמו ייתכן גם כקל.

*11 בצירוף דומה לנ"ל נמצא אמנם שימוש ב'טמן' הנרדף (ע2): "התחיל מיטמן מפניו... מפני מה את מיטמן מפניו" (בר"ר מד,ד — 427, וכן בכ"י וט), בח"ג מובא שם מילקוט ד"ו בלבד: מיטמר. ובפסיק' דר"כ, עשר תעשר — 163: מיטמן x 3, אבל באר"ג: "הוי מיטמר מיניה" (ויק"ר טו,ג — מרגליות שג). וראה עוד ברברי משל מאוחר: "משל לאגרנימוס... וראה אותו והיה מטמן מלפניו... אל" מה ←

*8 ראה סגל, דקדוק סעיף 176, טמע-טבע (והשווה בעה"ש). 'טמע' מכל מקום הוא שורש נפרד המצוי בארמ' בין השאר כחרגום ל'טבע', ובתר"י ל'שקע' או ל"בא השמש" (ברא' טו,יז; ויק' כב,ז — גינ' 211. בעה"ש צוין בטעות, שהוא מת"א). ול'טבעו בארץ" בתר"כ לאיכה ב,ט — 'טמעו'. וראה בח"נ לשמ' יד,ד; שם כא — 'וטמעו'. ולויק' כב,ז: 'ויטמע שמשוה'. ובאר"נ ראה שולטהס, מילון 75 b. ראה, למשל, ל"כוכבים אספו נגהם" (יואל ב,י) = יטמעו (גושן 94). ו"צללו כעופרת" (שמ' יד,י) = טמעו. ובשומרונית עואנ"ש ב (המליץ) 477, ושם כרך ג(ב) 68. וראה מה שהביא בן-חיים ליאצטלטל' שם ב 575, הערה לש' 150, וכן 514 בהערות. באר"ב: "כי היכי דלא ליטמע בעכוס" (קידו' כ,ב = ערכ' ל,ב). וראה בסורית, ברקולמן מילון 279 לעניין 'טמא' וציוניו האטימולוגיים שם.

*9 מצי הרבה בתרגומים ל'טמן', כרה, הסתיר (למשל: ברא' ג,ח; שם לה,ד — שפ/58, או שיה"ש ב,יד), ובת"ק לאיוב (במפתח, 92), וראה במילונות דוגמות מגלילית ומבבלית. באר"נ שולטהס, מילון 76, וראה בשומ', עואנ"ש ב לפי המפתח בעמ' 650, כגון בתה"ש לברא' ז,כ. בסורית — ברקולמן 280, ומילון מנדאי 180. וידוע גם מאכדית tamāru, ובערבית طمر (Lane 5, p. 1879). מכאן שהוא שורש שמי עתיק, אך אין לנו עדות קדומה על שימושו בעברית. המילונים לא ציינוהו מעברית, ויאסטרוב צירף את המובאה הנ"ל מן החוס' בסוגריים לשורש הארמי. לפי הנ"ל ברור, שהוא נמצא בלח"א בקטעי עברית ודאיים.

טנן — קל: המרבץ את ביתו ונתן בו חיטים וטננו $2 \times 10 \times 2$ (מכש' ג,ד — גנ"מ: וטננו)¹², אינו חושש שמא נתן בחיטים וטננו (שם ג,ה — גנ"מ: וטננו)^{12*}, המרביץ את ביתו במים טמאין ונתן בו שובליץ וטננו (ת' מכש' ב,ג — $10/674$) = נתלחלח, נרטב בטיץ (=בטיט). הפעיל: המטן בחול...¹³ מעשה באנשי המחוז שהיו מטינין בחול (מכש' ג,ד)¹⁴, המלקט עשבים כשהטל עליהן להטן בהן חיטיו (שם, שם ה/ו)... אין רשיי להטין בהן, למאכל בהמה רשיי להטין בהן (ת' שביע' ה,טז — וזרעים 189)¹⁵, סדין ששטחו... להטין בו את חטיו (ת' מכש' ב,ב — $9/674$, כך ו)¹⁶ = לחלח אותם, הרטיבם בטיט^{13*}. --- בין שהיו מטינים בחול (מכש' ג,ד — גנ)¹⁷.

בארמית: חר"ג, כג, טינא — חרג, (מנ) **¹⁰.

- 12 ראה גנ"מ שא-שג, וכניקוד הזה: "וטננו" גם בכ"י פ/רב א 2.
- 13 פ: המיטן (הנמן 300). בדפ' בא בפיעל: "המטנן" גם במשנה הסמוכה: "המטנן בטיט הננוב", אך בכתה"י לא מצאנו את שימוש של פיעל בשורש זה.
- 14 כך בכל כהה"י ואף ילון ניקד: קטנין, וראה פ/רב: המיטן... קטינין, אבל בקג"נ מסורת בבליית מצוי גם ע"ד השלמים: "מטנינים", ראה למעלן בהמשך. וראה פורת בח"ג 179.
- 15 לפי ע (24/68): א 2, בדפ': להטין. ובריר' שביע' ז,ב-לו 2: לחטן א 3.
- 16 צוקן גרס: "להטיח", אך מציין בהערות, כי ו: להטין. וכן שם $13/674$ גרס: "אם בשביל שיטח עליהן", אבל בכ"י: שיטין.
- 17 כך בקג"נ ממסורת בבליית, ראה פורת 85, וכן מביא בח"ג מכ"מ במש"ב, ועיין ייבין, הניקוד הבבלי 531.

לך מטמין (ילקוט, ראה תתצא — דפ' שאלוניקי). וחילופין נמצא גם בשם: "במטמורנית אין מקבלין אותן" (ת' דמאי ב,ט — כ"י ו), אבל בכ"י ע: במטמורנית (1) ת (= בסתר, בניגוד לפרהסיא), וכך הוא בכרייתות בבבלי בכז' לא, א; ע"ו ז, א. והוא המצוי בלח"א (כגון: מכ דעמלק א — 176).

12* גם ילון ניקד בדומה לגנ"מ. לפי זה הכוונה שהחיטים טננו (כפ"ע), וכך אמנם מסבירים כל המפרשים (ראה הר"ש, הר"מ ואלבק בעקבותם). אך לפי הנקדן בכ"י ק נראה, לכאורה, שהוא כפ"י והכינוי המושאי מוסב לבית (במקרה השני לגורן), ואין זה נראה תואם את העניין.

13* אולי נוצר הפועל מ"טיין" = טיט. בלח"א נמצא בצורה הארמית "טינא" (ת' כלא' א,טז — בכ"י: טינה), וכן בירי' ובבבלי. וראה בהערות לארמית, שלפועל יש תיעוד מועט.

10** בתרג' נמצא השם "טינא" — ראה לוי, תרגומים 310, ובמנדאית מילון 179. בשומר' "טיאן", עואנ"ש ב 468 = חימר. ובערבית طين.

לפועל עצמו נמצא תיעוד מועט: בתר"כ לאיוב ג,ה — "טיננון" (=טינפו) — לגרד 87, ובאר"ג יר' פסח ג,א — ל: "מטננה". יש להבדילו מ'טנן', המובא לעתים במילונות תחת ערך אחד עם הנ"ל, שהוא תרגום ל'קנא' — חמד (כגון משלי ג,לא), והוא המצוי גם בסורית, ראה ברקלמן, מילון 281 (ובערבית הוא طنن), ונמצא גם כשם: טיננא, טננה = קנאה. סגל, דקדוק סעיף 179, ואלבק, מבוא 159, כללוהו משום מה ברשימת הנעדרים בארמית. אבל ראה מאנס 37.

טפח₂ — קל : ט פ ח על עינו וסימהו, על אזנו וחרשו (מכ משפ' ט — 2/279)¹⁸, יצתה בת קול וטפחה לו בפניו פטור (ת' ב"ק ו,כה — 30/356), טפחו על פניו (ספ-ב קטו — 1/129) = הכה בטפח היד, הקיש.

פיעל : והיה מטפח על-פי חבית מרותחת (ע"ז ד,יא)¹⁹ = דפק, חבט. ... והיתה מטפחת ומנחת על ראשה (ב"ק ח,ו/ט), המטפחת לנר (ת' שבת ו(ז),טו — ו מועד 28)²⁰ ולא מספקים ולא מטפחים ולא מרקדים (ביצה ה,ב), לא יטפיק, לא יטפוח לא יקיד (ספרא אחרי ז,ט — פגו, כ"ר שנה — והשווה ת' שבת יח,ו — 13/138), שדרך התינוק לטפח (טהר' ג,ח = ח' טהר' ג,יב — 19/663) = הכה כף אל כף. הפעיל : וכן חבית שלשמן שנישפכה, אין מחייבין אותו להיות יושב ומטפח (תרו' יא,ז — ק)²¹ = הכה ביד על השמן, כדי שידבק בה (אלבק); אסף בידו, טפח (הערוך). מטפח, טפח^{14*}. בארמית: תר"י, ת"ת, תר"כ, ג,ב,ס(?)^{11*}.

טפח₃ — קל : משקה טופיח שבשולי החבית טהור (כלים ח,ג), אם יש בו משקה טופח בכי יתן (מכש' ג,ה) = היה רטוב, שלחלוחיתו ניכרת^{15*}. הפעיל : ר' יהודה אר' משם בית הלל משקה טופיח ומטפוח (עדר' ד,ו — כך ק²² = ת' טהר' ב,ו — 21/662) = היה בו כדי לגרום לרטיבות (שיש בשמן שיעור כדי שיד הנוגעת תהא מלחלחת גם אחרים — אלבק)^{16*}.

- 18 במקבילה במכ דרשב"י 177, על-פי מדה"ג: הכהו.
19 לו: מטפח (ור' בהמשך מתר' בהפעיל). גם בכ"י ירושלים מנוקד בפיעל: קטפח.
20 ע (צוק' 30/117): והמטפת. ועיין ליב, תכ"פ מועד 89.
21 פ: וקטפח (בפעיל), לו: ומטפח, וראה לעיל מובאה ראשונה בפיעל (מצ"ו).
22 גם פ, לו: ומטפח (בלא ניקוד), והגמן סיווגו להפעיל, וכבניין זה ניקד גם ליק.

- 14* הפעלים נראים קשורים אל השמות הנ"ל במקרא. במקרא מצוי 'טפח', $2 \times$ בפיעל = התעסק, טיפל וגידל (קשה להניח, שהם בדרך מליצה מלשון מכה או רוקע), שגם בהם רואים רוב המילונים שורש אחד (GB, BDB, אל"מ. חלוקתו של ב"י אינה ברורה), וראה גם בערוך טפח₃ (= הכה) כערך נפרד. ואין אסמכתות אטימולוגיות ברורות. וראה בהערות לארמית.
15* המפרשים מציינים בדרך כלל, שהכוונה "שיש בו כדי ללחלח את כף היד", ורוצים בדרך זו לקשר באופן מלאכותי אל החיבה "טפח" (ראה בערך הקודם). חלוקתו של אבן-שושן במילונו לשלושה ערכים נראית הסבירה ביותר.
16* והשווה בפיה"ג לטהרות, עמ' 16. במילונים התלמודיים (עה"ש, יאסטרוב וב"י) מופרד 'טפח₃', זה לערך מיוחד, וראה אלבק, מבוא 159. ב"י מעיר, שהוא נמצא גם בארמית, והשווה מאנס 38, אך לא מצאתי לכך אסמכתא אמינה בשום ניב. ועיין J. Barth. *Hürzelunter...*, p.26, שמשווה בסעיף 3 ל'טפח' את *طفح* מערב' = שפע, עלה על גדותיו.

- 11** נמצא בתרגומים בשימוש זהה ללח"א, כגון בתר"י ל"ויספק את כפיו" (במד' כד, י — 'וטפח ית ידו', רידר 231, ובדומה תר"י/ב), ובת"י ל"ויכו כף" (מל"ב יא,יב — 'וטפחו יד', שפ' 297, וראה גם ליחז' כא,יט), ובת"י מצוי פעמים רבות כתרגום גם לפעלים אחרים (ראה יחז' כא, יז; מל"ב יט,כד; יונה ד,ח). ובתר"כ לתהלי' קמאה (= הלם) — לגרד 81. לעומת אלה מתורגם 'טפח', המקראי בשורש אחר (ראה בישע' מת,יג; איכה ב,כב). וראה אצל יאסטרוב 546 דוגמות מאר"ג ומבבלי.

לקסיקון הפועל

טרטט

טפס (2) — פיעל: מטפס ועולה, מטפס ויורד (ת' עירו' ג) (ב) יד — 18/141, ו זרעים 97: מטפיס), ורבים מטפסין ועולים בהן (ת' טהרי' ז, — 23(7/668) = עלה על ההר או ירד, נאחו בו בידיו ועלה*¹⁷. (מ: תפש?)¹⁸.

טקס (2) — פועל: (עגלות) אין צב אלא מטוקסין, שלא היו מחוסרות כלום (ספ-ב, נשא מה — 50, וט 95), [חמושים... מלמד שעלו מטוקסין בחמשה מיני זיין (מכ דרשב"י יג, יח — 16/45; ע"פ מדה"ג)] = היו סודרים במערכה. וראה גם ערך 'טרקס' (מסופקים) 1.

ביוונית: *ταξις*¹²
בארמית: תרג' ג, (ש) ט*¹³.

(?) טרטט (1) — פיעל: איסקורטיא משיטרטף וקיטבליא משיטרטט (ת' כלים ב"מ ו,א — 35/584, כך ו) =²⁴ = הכה בו להאריכו או לישרו (?)¹⁹. וראה גם ערך 'טרטף' וערך 'חרט'.

23 ראה כנ"ל גם בבבלי עירור כו,ב. ובצירוף וזה בירר (ע2א) בדרך דיסימילציה: מטרפס א 2 (ירר עירור רפ"ט-כה 3), ועוד בכתיב שונה: "ראה אותו כי מי תרפס ועולה מתרפס ויורד" (ירר' שם ה-כב 4). ראה ערכי ב 60.
24 בדפ': שירטט. ועיין ליברמן, תוס' ר' ג 51, כי י"ג: משיטרטט. אך הפועל 'שרטט' נזכר לפני כן פעמיים, והנוכחי צ"ל שונה ממנו.

17* בעה"ש ד 67: דילג וקיפץ. 'טפס' שמוכא במילונים מן התרגומים (כגון לוי, תרגומים 316) הוא בהוראה שונה (= ניאוח), ואין עניינו לכאן. ראה על-כך א' טל, לשון תנ"ך 136-137, בהערה 241. הוא הדין למצוי בסורית (ברוקלמן 286) בהוראה: לקחת מחסה, לחפש מקלט. ושם קרוב 'טפס' הנ"ל יותר אל 'טפו' בתרג', למשל: שמ' לביט; תהלי' כטו ("וירקידם").

18* ראה בעה"ש, והשווה רש"י במשלי (להלן) ובעירו' כא,א, המקשר אל המקרא "שממית בידיים תתפש" (משלי ל,כח). ורמו לקרבה אל 'תפש' יש אולי גם מן הירושלמי טפס/מטרפס/מתרפס, ראה לעיל בח"ג.

19* יאסטרוב 552 מסביר to strap. וייתכן אמנם, שיסודו קשור אל טרט (תרט), ראה בערכו, אך הפירושו אינו מחזור כל צורכו.

12** השווה קראוס ב 263, א 146, והפועל הוא דנומינטיבי מן הנ"ל = סדר ואופן, מערכה, וממנו "טכסיס". השווה נלדקה ZA 23 (1909), pp. 145-148. הנ"ל מספ-ב בעניין 'צב' הוא כנראה דרש מלשון 'צבא'.

13** בתר"י ובח"א 'טקיס' לעניין אסירת רכב (ברא' מו, כט; שמ' יד,ו שפ/112), וכן בת"י (מל"א כד; מל"ב ט,כא) ואף בתר"כ. ובת"נ: וטכס (למשל, ברא' מו,כט), ורא' גם ל' ויאפד' (ויק' ח,ז, — וראה שם טו,ד). וטכס. 'טקיס' הוא גם תרגום של "דגל" (= מחנה מסודר) פעמים אחדות בס' במדבר, ואף בשומרונית הוא 'טכס' — עואנ"ש ב (המליץ) 447. וכפועל נמצא באר"נ שולטס, מילון 74 b (ערך 'טכסא'), ובסורית ברוקלמן, מילון 275.

לקסיקון הפועל

ט ר ט ף

ט ר ט ף (1) — פ י ע ל : איסקורטיא מ ש י ט ר ט ף , וקיטבליא משיטרטט (ח' כלים ב"מ ו,א — 34/584, כך ו) ²⁵ = חבט, חתך את הקצוות(?) ²⁰.

בארמית: מנ**14.

ט ר ף *2 ²¹ = ק ל : צמר גמלים ורחלים ש ט ך ף ף ז זה בזה (כלא' ט,א), בזמן שהביא פשתן ו ט ר ף עמהן ו ט ר ף ז זה בזה (ת' שם ה,יב — 11/80) = נענע ועירבבם יחד. ט ר ף בקלפי והעלה שני גורלות (יומא ד,א = ת' שם ג(ב),א — 9/185) = נענע וערכב את הגורלות בתוך הקלפי**22.

ט ו ר ף אדם חבית (ביינה ו) בשמריה (ת' שבת טז(יז),א — 2/135) ²⁶, ואין ט ו ר פ י ן יין ושמן לחולה בשבת × 2 (ת' שבת יב(יג),יב — 17/127) = נענע את החבית כדי שיתערבבו כל השמרים בתוך היין (ליב').

מות יומת (כ) ט ו ר ף ע י י ן מחלליה מות יומת (מכ דשבתא א — גג // ה"ר 342) ²⁷ = כנדנדו, נענוע עין**23.

- - - משניפרקה ידו או רגלו לא י ט ך ף ם בצוננים (שבת כו,ו — ק, פ) ²⁸ = דחק ושפשף אותם במים צוננים (אלבק).

- 25 בהוצ' צוק': משיטרטט, אך הוא עצמו מביא במילון שבסוף מהדורתו, עמ' LXIX: משיטט, וכך הוא בהגהות הגר"א, וראה גם מ"ב.
26 כבבלי קלטב; טורד אדם חבית. ומצויים חילופי טרף/טורד (להלן, הערה 29 ובהערות למטן).
27 ה"ר גרס במהדורתו: אפילו כהרף עין. והנ"ל הוא בקג"ג, אנטונין 239.
28 פ: יִטְרָפִים. ובקג"ג בבליים (בעריכת ייבין 99): יִטְרָפִים (בפיעל).

20* בעיקבות הפקפוקים בקשר לנוסח, אין הכרע בפירושו. על ההתלבטויות ראה אצל שטיין *Das Verbum etc.* p. 21, n. 22 ועיין ליברמן, תוס' ר ג 51 (מוכיר גם גירסה "משיטפטף"). יאסטרוב גורס כנ"ל מכי"ו ומפרש: to cut edges, to pink.

21* טרף, הוא המקראי המשותף לל"ח (= חיה שדרסה וקרעה את טרפה), ומתעלם אני לצורך זה מן הדעות, שגם במקרא יש מפרדים לערך נוסף את "הטריפני לחם חקי" (משלי לח), — ראה למשל J. Barth, *ES*, p. 36, n. 3; p. 27, גם ב'טרף' מל"ח אין אחידות במילונים. יאסטרוב כוללם בערך אחד, ואחרים (דלמן וב"י) מפרדים לשלושה, ויש אף ליותר (עה"ש). מתוך כך גם שונות החלוקות הפנימיות, וכך התמונה גם בארמית. לעומת טרף, = *طرف* בערבית, רואה בארט, שם עמ' 27, את טרף₂ מ-*طرب* = התרגש (משמחה או מעצב), השווה Lane 1835, 'טרפא' בארמית = בלבול מוח. אין למצוא ביניהם שום התפתחות סמנטית סבירה.

22* ראה ליברמן, תוס' מועד 234, ואין מקום לייחודו ל"חבט והיכה" (למשל, כפי שרשם ב"י ב'טרף₂).
23* עיין ז' בן-חיים, ספר ש' ייבין, עמ' 432-428. אין לצירוף ריע במקום אחר, והוא שובש בידי מעתיקים. וראה בתרגום משלי כג,כח: 'מטרפא) עינא' = כחתף.

14** ראה במילון מנדאי b 182, והוא רואהו כצורת *parpel* מן 'טרף' בהוראה המצויה גם בל"ח: הכה, חבט *to smite, buffet*, ויהיה לו קשר למדובר שם בעניין עור (סנדל) מאימתיי מקבל טומאה. וקרוב הוא לפירושו של יאסטרוב. ורמז בזה גם אל הפועל הסמוך 'טרטט' (ראה למעלן).

--- לאחד שכעס על בנו וטרפו מביתו (מכ דויה ג — 7/98 א, מ) ²⁹, משל למלך בשר דם שכעס על אשתו וטרפה בית אביה (ספ-ד מג — 5/102) ³⁰ = רדף וטלטל אותה לבית אביה (דחה אותה, הטרידה).

היתה טרופה לילך לבית אביה (ת' יבמ' ו, ו — ו נשים 19) ³¹ = הייתה מטולטלת לילך* ²⁴.
 --- כדי לבשל ביצה קלה שבביצים טרופה ונתונה בלפס (שבת ח, ה = כלים ה, ב) = הייתה בקועה ובחוושה (אלבק) — שהחלבון והחלמון מעורבבים.
 לתת בהן יין וחומץ וטרית טרופה (ע"ז ב, ו/ט — השווה נדר' ו, ד/ו) = היה הדג מרוסק, שנחערבבו סימניו.

נפעל — נתפעל (?): החרשת והשוטה והסומא וכל מי שניטרפה דעתה... (נדח ב, א) ³² = דעתו התבלבלה.

כל שנטרפה דעתו מפני חכמתו... וכל שנטרפה חכמתו מפני דעתו (ת' ברכ' ג, ד — 4-3/6), ולא הספיקו לתקן (ו: לגמור) את הדבר עד שנטרפה (ה)שעה (ת' יבמ' א, ט — 22/241, גנ: שנפטרה ³³. וראה ת' סוטה יג, ד — 7/319) = עברה שעת הכושר, נסתכסכו הזמנים.

פיעל: [משנתיגעו אמרו הוגעתנו וטירפנו (ס"ז בהעל' י, לג — 266, ע"פ מדה"ג) = עיין ע"י טלטולים].

אין נכנס לקינו עד שהוא מטרף את בניו בכנפיו (ספ-ד שיד — א, 356 ל) ³⁴.
 שכל העם מטרפים את לולביהם, והם לא ניעניעו (סוכה ג, ט/ח) ³⁵ = נענע, נדנד* ²⁵.
 פועל: ואם לאו יודע אני שהוא מטרף (ברכ' ה, ה), או שדעתו מטורפת בתורה (מכ משפ' כ — 14/328, א, מ), אין נבוכין אלא מטורפין (מכ דויה א — 13/84) = היה מבלבל.

- 29 כנ"ל גם בילקוט. בד"ו (וכן גרס ה"ר): וטרדו.
 30 ל: ורדפה (וראה בהערה הבאה) לבית אביה. וט: בית אביה (כנ"ל). בדפ' (רמא"ש ורבנו הלל): "יזחזרה כבית אביה".
 31 ע, ד: רדופה (צוק' לא ציין ח"ג), וכך הוא בבבלי עירוי' מו, א ויבמ' מכב, (וראה הערה קודמת).
 32 בק מנוקד כנפעל, וכן הוא בכ"י ירושלים: ושנָרְפָה, ואף ילון ניקד כך. פ, גנ"מ בלא ניקוד: שנטרפה. הגמ' 222 ייחדו לנחפעל, כפי שהוא אמנם בכ"י פר' ב: שנָרְפָה, ועיין מ' בר-אשר, מבוא 18. וייחזן שהכתיב בכ"י ק רומז אמנם לנחפעל, כפי שבא בניקוד: "דעתם קָרְפָת" (קנים ג, ו/ט). וראה דוגמות אחרות בהמשך למעלה. בת"א כרא' מא, ח (שפ' 68) בניקוד בבלי: 'ומטרפא רוחיה'. לפי הכתיב בת' בצורת העבר מסתבר, שאין לדחות גם את קיום הנפעל.
 33 חילוף מקרי דומה כזה במטותזים ראה גם בכ"י ק: "הרי זה יקבר וניטרפה מן הבכורה" (חולין ד, ב) = ונפטרה. לו: ונפטרה, וכן גנ"מ קלט. והשווה כך באותו צירוף בכ"י ג, א.ב.
 34 בר: מעופף על, וקמא"ש מביא בסוגריים: [מטרף על בנין]. במכ דרשב"י 14/138: "מסופף על בניו בכנפיו", אבל במדה"ג: מעופף.
 35 כנ"ל גם לו ומי"ר. פ: מטרפין בלולביהן. דפ' ומש"ב: מנענעין (והוא פירושו).
- 24* עיין תכ"פ נשים 51. וראה לעיל בת"ג, שמצאנו חילופי טרף/רדף וטרף/טרד, ואולי קשור ל'דחה' — ראה גם זב"ח, עוונש"ש ג(ב) 104, לש' 76. ובדבר"ב: "מגרשה אני, טורפה אני, תלך לבית אביה". וראה עוד: "טרדני גל" (ת' יבמ' ידה, — 7/259) // "טרפני גל" (ירוי' שם טז-ו, 4), ובבבלי שם קא, א: גל טרדני. וראה מ"ש בשנתון בר-אילן (תשל"ג), עמ' 194-195. והשווה בהערות לארמית, **15.
- 25* ועיין ליברמן, תכ"פ מועד 652, והערה 16 שם. הנענוע היה סימן מובהק לקילוס.

לקסיקון הפועל

הרשעים שבהן היו מטורפין כקש (מכ דשירה ה— 9/133)³⁶, וכן ספינה המטרפת בים (ת' עירו' ד(ג,ח) — ו מועד 100)³⁷ = נדנד, טולטל. נתפעל: אלא שניטרפה (ה)ספינה פעמים הרבה (ת' שבת יג(ד), יא — 4/130, ע,גנ; אבל ו: נטרפה) = התנדדה בחזקה.

ועל הספינה המטרפת בים (תענ' ג,ז/ח = גיטין ג,ד, וראה ת' עירו' ד(ג,ח) — 17/142, ע(ל)³⁸, וספינה המיטרפת בים מנין (ספ-ב עו — 20/70, וט 101, וראה ת' תענ' ב,יב — 13/218, ע; ו: המטרפת), כשרים שבהן מיטרפין כקש (מכ דרשב"י טו,ה — 8/84).

כל זמן שהן מוקינין דעתם מטרפת עליהן (קנים ג,ו/ט), שמא תיטרף דעתו (ת' כיפו' ה(ד), יד — 12/191, ע; ו: חטרף), משיאין את העד ממקום למקום בשביל שתיטרף דעתו (ת' סנה' טא, טא — 13/428) = דעתו התבלבלה, איבדו חושיהם.

בארמית: תרג, ג,ש,ב, ס**¹⁵.

טרף³ — קל: הטורף את גגו והמכבס את כסותו (מכש' ב,ד) = עשה שטות, החליק והשווה את הטיח (אלבק)^{26*}.

ולמדתי בה שבע הלכות שהן של אברית (ו: שלא ברית) וראשה טרוף (ת' נגע' ח,ב — 11/826) = ראשה חלק ושוה (הר"ש).

36 במכ דרשב"י טו,ה — 84: "כשרים שבהן מיטרפין כקש" — ראה למעלן בהמשך בנחפעל. וראה הערת ה"ר.
37 ד,ע,ל: המטרפת בים. ובצירוף עם ספינה הנ"ל הוא חיעוד יחיד בפועל. ויש שימושי פועל רבים בבינינו, שבעבר הם בנחפעל. ראה שטיין p. 16 *Das Verbum*.
38 בכי"ו: המטרפת בים (ראה לעיל פועל).

26* וראה ב"י בערך נפרד (עשה שטוח כמו טרף, עלה), ולא נראה שיש לו קשר אל 'טרף' הקודמים. במקבילה בת' מכש' א,ה: "הממתיק את הגג" (31/673).

15** התחשבנו מן הארמית רק במובאות, שיש להן קשר ישיר להוראות העיקריות בעברית. בת"א ובתרי"ל "ותפעם רוחו" (ברא' מא,ח) — 'ומטרפא רוחיה', שפ/68 = נחרד ונתבלבל. בתרי"ל "נבוכים" (שמו' יד,ג) — 'מיטרפין', וכן הוא ב-מכ 84 (ראה למעלן), ובתרי"ב לבמד' יב,יב: 'מטרפא עמנא במדבריא'. גם בקשר לגורלות נמצא בתרי"ל לויק' טז,ח: 'איטרף בקילפי' (גינ' 201). ובת"י ל"ויתגעשו" (ירמ' ה,כב) — 'ומטרפין', שפ/148. ובזכר' יא: 'דאיטרפו גיבריא בגלי ימא', שפ/492. ובתרי"כ ל"נפעמתי" (תהי' עז,ה) — 'איטרפת' (לגרד 44), ובמשלי כג,כח: 'מטרף עינא' (ראה למעלן: 'טורף עין'). ובאר"ג ירד תענ' א-סד 2 למטה: "למה איטרפון רבנן", וביק"ר ספ"י ב: "אילפא דמיטרפא". באר"ב: "דלמא מיטרפא ליה שעתיה" (ברכ' כט,ב). ועל שומרונית ראה עואנ"ש ג(ב) 104, בהערה לש' 76 "לאחטרף" = לא תזחה, וכתרגום ל"ודפקתם" שם ב (המליץ) 447: ואטרפנן/ואטרדנן (ראה לעיל בח"ג בעניין טרף/טרד), וראה בתה"ש לברא' לא,ח: לא יטרפן (ברילל 243). גם בסורית בהוראה: ערבב, בלבל — ברקלמן, מילן 241 (טרף, ואף הוא נעזר ביהודי של בארט, לעיל הערה 21*). ובמנדאית נמצא רק בהוראה: הלם וחבט, ואלה קשורים ל-טרף, שבמקרא (נמצא גם בסורית ובלח"א) — השווה בארט, *ES* p. 27 = zerreißen. ולעניין השפעת הארמית כאן ראה מאנס 38.

ט ש ט ש

לקסיקון הפועל

[עץ ארץ... יכול טרף של ארו... ר' חנינא בן גמליאל אומר ובראשה טרף (צ"ל):
וראשה טרף] *27 — ספרא נגע' א, יב — [ע3] *39.

בארמית: (ג), ב, (ס) *16.

מ: טָרַף (ברא' ת, יא) *28.

טרף⁴ — קל: סכין היתה טורפת (במקדש), וצוו עליה וגנוזה (ת' מנח' ט, כג — 2/527)
= הביא לידי טרפה *29.

בארמית: ב *17.

(מ: טרפה) *30.

ט ש ט ש — נתפעל: (גט או שטר) נימחק או ניטשטש (ת' גיטין ט(ז), יב — 16/334,
ו: שנשטש = ת' ב"ב יא, א — 12/414) = נתלכלך מראהו מרטיבות וכיו"ב, נהיה לא ברור.
(המראה שנשברה) נטשטשה, אם מראה רוב הפנים טמאה (ת' כלים ב"מ ד, יג — 8/583).
וראה גם ערך 'טוש' *31.

בארמית: תר"כ *18.

39 בר"ו, וייס ור"ה: ובראשה טרף. וכן הוא בקג"נ ובכ"ר רפט, אך בוט 222: וראשה טרף. וכן צ"ל. ראה תרביץ ב 238.
במקבילה בס"ז יט, ו — 18/303: "יכול אף טרף של ארו... וכמו מחוק היה". ואף הר"ש בגירסה אחת לנגע' יד, א.
מדגיג: וראשה טרף. וראה בירר' סוטה ב-יח 1 למעלה.

27* וראה בהרחבה בדברי ליברמן, תוס"ר ג, עמ' 201-202.

28* בהוראה: עלה רענן, חדש, וידוע מערבית. עיין Gallin, VT 4, p. 421. והשווה 'חרת' (חרות) = דומה
לחריות, עלה הדקל. ויש שימושים מסויימים, שקשה להכריע לאן לשייכם, כגון: "ובשר טרוף אסור" (ת'
שבת ג, ג — 3/113) = מצומק (?).

29* עיין בפירושי מ"ב וח"י. הסכין הייתה רכה ונפגמת תמיד, ובעקבות זה "היתה מטורפת את הקדשים",
ולכן גנוזה.

30* לפי ההערה הקודמת מתברר, ש'טרף' הוא גזור-שם מ"טרפה" במובנה ההלכתי, הידועה מל"ח, והקשור
אמנם בחשתיתו אל טרף, הפועל מצוי גם בלח"ב (ע2ב) בקל ובהפעיל (בהוראה דקלרטיבית). כגון: חולץ
נא, א ועוד.

31* אל יסוד זה (ראה ערכו לעיל) מקשרים רוב המילונאים את המרובע 'טשטש' (יאסטרוב, דלמן, ב"י) בהוראה
הבסיסית: סך בשמן ולחלח. ומצוי גם בברייתות (ע1ב): "גשמים מרובים מטשטשין את הארץ" (תעני'
כב, ב). "בגדים מטושטשין" (ובח' יח, ב למעלה).

16** טרף, טרפא = עלה, נמצא גם בת"י, אר"נ (שולטהס 77) וכן בסורית. וכפועל באר"ב: "דטריפא
ולא סדיקא" (בכ"ו מה, א), וראה בעה"ש, עמ' 91 ב למטה (טרף⁵), ועיין גם בתוס' עה"ש.

17** ראה דוגמות לפי הקונקור', ומסתבר שהם בהשפעת העברית.

18** ראה בתר"כ לחה"ל' מו, ד; ולאיוב טז, טז — 'אפי מטשטשין' (לגרד 98).

י

יבל₂(2) — פיעל: מי(י) בליס, מפרקים... עד ראש השנה (שביע' ג, ב), מני אין מי בלין, אין מפרקין... (ספרא בהר אה, — קה₂, וט 197 ב) = חתך את היבלות שבאילן. מ: יבלת¹.

יול (= יבל) — הפעל: המניח... בתוך ביתו לשומרו והלה מוול או כפות (ת' טהר' חז, — 10/669) = הובל².

[יזע — ראה 'זוע²].

[ימה / אמא — ראה 'נוס²].

ירק₂ — הפעיל: (בצלים) הוריקו הרי אלו מותרין (שביע' ג, ג), וה (ו) ריקו פניו של כהן גדול (ת' נדה ה, ג, — 25/645)³, עד שפניה מוריקות (סוטה ג, ד), לפיכך פניה מוריקות (ת' סוטה ג, ג, — 26/295, והשווה ספ-ב ח — 16/15) = קיבל גוון ירוק. מ: ירק, ירק, ירקון. בארמית: תר"י, תר"כ, ס, מ, נ**¹.

1 לוו: מייבלין, וכן שרי"ר. בכ"מ ובכ"י לייחן: מובלין. וראה מלמד, ס"ו לילון 392.

2 בד"ו: אין מובלין.

3 ו: והריקו, וכן גרס צוק, ואין ספק ששייך לנ"ל.

1* ראה כך גם סגל, דקדוק, סעיף 178 (לב"י לא נתברר מקורו, ומציין שמצוי רק בעברית). וראה בירו' שביע' ב-ב, לג 4 (ד"ו): "מובלין מעבירין את היבולת", אבל בכ"ל וכן בכ"י וט (עמ' 189) "מי בלין ומעבירין...". וההמשך הוא לפירושו. וראה בנוסחה המוגהת של ר"ש סירילאי, וברמב"ם הלכות שמיטה א.ה. ולגבי בהמה ראה פסח' ו, א. אין לפועל קשר אל "יבלית", סוג עשב (בארמ': יבלא).

2* עיין ליברמן, תוס"ר ד 84. ובפיה"ג לטהרות 126 גורס במשנה "אפילו מוול א'ד' מובל". וראה בדומה ליברמן, שם 174 על מוות/מובאת. ועל חילופי ב/ו עיין י"נ אפשטיין, מכוא 1223/5.

1** ראה בתר"י לבמד' לא, יח: 'אפהא מוריקין', ובתר"כ לתהל' קיגט, ('מוריקא' — לגרד 68). ובאר"ב "ירקא אפיה" (שבת קכט, א למטה). והפועל מצוי גם בסורית ברוקלמן, מילון 309. ובמנדאית מילון 193.

כ

כאר — קל (פעול): צבעו כאור (ב"ק ט, ד/ה — ק, לו [וב'לו': צבאון]);⁴ אחד שהעריך... את הכאור שביש' (ערכ' ג, א/ב), כאורה והרי היא נאוה... לא מפני שהיא כאורא ונעשית נאוה (נדר' ט, י — ק, גג)⁵ = היה מאוס, לא נאה.

בארמית: ס**².

ראה עוד בערך 'כער'³.

כבכב (1) — פיעל: מכבכב ונוטל את הגס מלפני פועלין (ת' כלא' א, יט — ו זרעים 207, ד)⁶ = הסיר את הכובים, קיוץ (ליב')⁴.

כבל (2) — קל (פעול): רחלין יוצאות שחזות כבולות וכבונות (שבת ה, ב) — השווה ת' שם (ד, ה)א — 6/115 = הזנבות היו קשורין למטה (ליב').

בארמית: תר"כ (נ, ש, ב, ס)³**.

מ: כָּבַל⁵.

ראה גם ערך 'קבל', (= כבל).

4 פ: כעור. בכ"י ירושלים כנ"ל: כאור.
5 ראה בקג"נ בבליים, פורת 13, ובקג"נ ייבין 14: כאורא א 2. לו, פ: ד. כעורה. וראה עוד בערך ג.ב. במש"ב ב"ק ק.ב (גם בדיון בגמרא): מאי כאור (בדפ'), אבל בכ"י מ.ה: כעור.
6 ע: מכרכיב.

3* מצויים חילופי כאר/כער, והצורה בעי"ן (איננה בכי"ק) היא לרוב ממקורות מחוץ למשנה. ובלח"ב ראה, למשל, בבר"ר מה — 451: מיתכארת (בדפ': מתכערת). ובויק"ר יט, ב — תכג/ד: כאורים, כאורות. ועל מעתקי א/ע עיין אפשטיין, מבוא 1227, ולא כלל את כל הנמצא בתחום זה. ראה בערכים ארע/ערע, עכל. י' קוטשר, ערכי א 44; סובר, שהעי"ן היא סימן לשינוי הפונולוגי בבבל, אך 'כער' מצוי גם בכת"י של א"י. ליברמן, שם 107, מצביע על חילופים רבים של א/ע ליד רי"ש, אך מצויים גם אחרים: גמע, עכל, עמד, עמץ ועוד, ואין לכך התניה פונטית. לדעת ל' גינצבורג *MGWJ* 78 (1934), p. 10-11, השורש המקורי הוא 'כער' דווקא, כשיכול של 'עכר' המקראי.

4* ראה ליברמן, תוס' זרעים 207. והריהו פועל מרובע מן 'כוב' = מין ממיני הקוצים, וקוץ בכלל, דנומינטיב בהוראת הפיעל השולל.

5* משותף גם ללח"א. ונמצא עוד בכי"ו: "ר' ליעזר פוטר בכובלת" (ת' שבת ד, ה), יא, אך בכי"ע הוא: בכוכלת, וכך צ"ל לדעת ליברמן (מועד 19), והוא כלי עשוי מקליפת הצב.

2** ראה בתוס' עה"ש, עמ' ריו, מדברי גייגר, הסובר, שעיקרו באל"ף ולשון סורסי הוא (ושם קרוים נגד הדעה על מוצאו מפרסית). ובסורית, ברוקלמן 315 (פיין סמית/הק' 202) 'כאר'. אך יש 'כער' גם בניבי ארמית (ראה ערכו, להלן).

3** ראה תר"כ לקהל' יב, ד (שפ/167); ובשומר', עואנ"ש ב (המליץ) 558 "פלגש" — 'כבלנה' = קשורה, מחוברת (כפופה כאמה לאדון). ראה בהערות לש' 64. והשם 'כבלא' מצוי באר"ב ובסורית. וראה 'כבילנא' באר"נ שולטהס, מילון 90.

לקסיקון הפועל

כבן

כבן (2) — קל (פעול): רחלין יוצאות שחזות, כבולות וכבונות (שבת, ה,ב — השווה ת' שם (דה)א — 6/115: רחלים [ו: רחלות] יוצאות כבונות), חוץ מן הרחלים הכבונות (שבת, שם) = היו עטופות במטלית, כדי שיעשו צמר לבן ונקי*⁶.
(מ: מכבנה, כבן?)⁷. בארמית: תר"כ, ס**⁴.

כבר² — קל: כבר מקצת, תורם מן הכבור על שאינו כבור (ת' תרו' ג,יא — וזרעים 118)⁷, הייתה כוברת חיטין בכברה (ת' טהר' ג,ו — 4/663), אין כוברין את התבן בכברה (שבת, כג) כותשין אותה במכתשו(ו)ת וכוברין אותה בכ[ברות] (ס"ז יט,ט — תרביץ א 59 = הורוביץ 14/304, השווה פרה ג,יא/ג), הקיטניות משיכבור (מעשר' א,ו = ת' מעשר' ט,ו — וזרעים 229)⁸ = העביר דרך כברה לנקות מפסולת.
נפעל: וכל דבר שדרכו ליכבר (ת' תרו' יט,ו — 27/43)⁹ = הועבר בכברה, נופה. הפעיל: קיטניות כדי שיכביר (ת' מעשר' א,ו — 28/81 ע)¹⁰ = ניקה בכברה (כמו קל).
מ: כברה (עמוס ט,ט), [מכבר, קביר]⁸.

כדר (1) — קל: כל שכודרת ועגולגלת... וכל שאינה כוודרת ועגולגלית (ת' חולין ג,ד)כג — 30-29/505)¹¹ = היה עבה ככדור*⁹.
(מ: כדור?)¹⁰. בארמית: כדורא — ג,ס(מנ)ס**⁵.

7 ע: כבור (19/29), והגירסה עוד משוכשת שם. ראה ח"ג במהד' ליברמן.
8 ע: כדי שיכביר. והריהו מחילופי השימוש הפעיל = קל. ראה מאמרי ב"סיני" תשל"ח, עמ' סב-פא.
9 כנ"ל ו,ד וגם צוק'. אבל ע: ליכבד (ראה ח"ג, מהד' ליברמן 163). חילוף דומה ד/ר בין כתי"י ראה: "יצחה רוח צפונית וכיברה את המדבר" (מכ דרשב"י טז,ד — 18/110), וכן "כברה את המדבר" (שם טז, יג — 4/109), ובשניהם סובר המהדיר, שצ"ל: כיבדה, כ(י)בדה, וכן אמנם הגירסה במדה"ג שכו, והוא המסתבר לפי העניין. השווה גם במקבילה במכ יוסע ג — 165: "ומכבדת את המדבר".
10 ה: משיכבור, וכן במשנה שם (ראה למעלן בקל עהד).
11 ד: שכודרת ועגולגלת. ו: כוררת (וצוק') ציין בהערותיו מ"ו: שבוורת א. ו"כודרת" גם בכ"ל, ובג"ש כ 322: "כודרת ומגולגלת", ועיין ליברמן, חוס"ר ב 233. ואין מקום לגירסה "כודרת" המובאת בעה"ש (כד, הערה 7).

6* עיין ליברמן, תכ"פ מועד, עמ' 56-57. בלח"ב מצוי הפועל גם בפיעל.
7* סגל ודקדוק, רושם את הפועל בסעיף 177, בחדשים שיש מהם שם נגזר במקרא, וכנראה התכוון לשמות הנ"ל, שם מקום וש"ע פרטי (?). וראה BDB 460a, שמוכיר את הפועל הנדון ליד "כבון" (יהו' טו,מ) — עיר באיזור לכיש, אבל לדעת W. Boree, *Die alten Ortsnames Palästinas*, Leipzig 1960, p. 59 קשור 'כבון' לשורש 'כבב' (כפי שרומז המכפל), שפירושו בלשון התלמוד צלייה על שיפוד אש. "מכבנה" אינו מחזור (עיין על השמות באנציק' מקראית ד 8 ו-950/1), ואין להסיק על-פיהם על מציאות השורש במקרא.
8* במקרא מצויים שמות אחדים משורש זה, אך בלח"א הרגיל הוא "כברה", והפועל נראה דנומינטיב ממנו, כפי שרומזים צירופים אחדים המובאים למעלן ("כוברין בכברה"), וראה BDB 460. כבר, שבמקרא (איוב לה,טז) קשור אל "כביר" (= גדול ועצום), ואין עניינו לכאן.
9* ולא כדור ממש. ראה רש"י חולין סד,א, והשווה מ"ב וח"י. ועיין א' גייגר, קבוצת מאמרים, עמ' 14-15.
10* אין הכרה, אם ב"כדור" שבמקרא (כגון ישע' כב,יח) הכ"ף שורשית או כ"ף הדמיון. עיין ב"י 2259 ב, הערה 4, על דעות המדקדקים מיה"ב, ואף BDB מפנה לשתי האפשרויות (a 462, b 189). ועיין עוד דברי התוספות בבבלי חולין, שם, ד"ה "כודרת". השם "כדור" עצמו מצוי גם בלח"א.

4** מצוי בתר"כ ל"יעטף" (איוב כג,ט — 'מכבין', לגרד 102) = חגר, וראה בסוריית ברוקלמן, מילון 316. והשווה מאנס 41.

כל ב

לקסיקון הפועל

כחה (1) — קל : הכוחה ברשו' הרבים, וכן מי שנתלש רוקו (ת' עירו' יא(ח), ח —
 = הוציא את כוחו, ליחתו*¹¹.

(בארמית: ס)**⁶.

כיר — פיעל : סידו וכיירו (את הבית) לשם עבודה זרה... סיידה וכיירה לשם
 עבודה זרה (ע"ז ג,ז/ט-י)¹³ = עשה צורות בפיתוחים ובצירורים.

כיירוהו וסיידוהו בסיד (ת' סוטה ח,ז — 2/311)¹⁴, סידו וכיירו (את הבור) וציררו
 (מכמשפ' יא — 9/288, ואין מסידין ואין מכיירין (ת' ב"ב ב,ז — 18/401).
 פועל : לקח בית מפויחת ומסויידת ומכויירת (ת' ב"ב ב,ז — 19/401)*¹² = צוירה
 בצורות מיוחדות.

(?) מ: כירים (ייק' יא,גה)*¹³, כיור, כור?

כלב (1) — פיעל : ההדיוט תופר כדרכו, והאומן מכלב (מו"ק א,ח)¹⁵ = תפר תפרים
 גסים, תפר בדילוגים כנשיכות שיני הכלב*¹⁴.

מ: קלב (כלוב?)¹⁵.

12 ו: כוזה, ג: הכיחה (ראה ליברמן, מועד 133, בח"ג). ויסודו כנראה 'כחח' (ראה בהערות למטה), ו"כוחה" > כוחח, שמא בדיסמילציה או בהחלשת החי"ת.

13 לו: כיירו, כיידה, ומצוי גם בבבלי ב"ב ס,ב: מכידין (כ"מ, דק"ס 184). וראה בהערה הבאה.

14 ו: כיירוהו וסידוהו, ד: כיידה וסידוהו. ובמהד' בוסטון ע"פ המחשב צויין גם מכי"ע: כיידוהו, אך ראה ליברמן, נשים 205, שאף הוא גרס כנ"ל מכי"ע: כיירוהו.

15 כנ"ל גם במש"ב ומי"ר. וילון ניקד בהפעיל: מכליב (שמה על-פי בבלי מו"ק יא: "מאי מכליב"), אך בירר' שם א,ח — פ 48 בפיעל: "הרוצענין מכלבין במועד".

11* יסודו כנראה 'כחח', ומצוי בל"ח שה"ע: "כחח" (ספרא זבים ב,ג-עו 3: פ'יחו, בניקוד בבלי, כי"ר ש.כ. בד"ו: רירו). וראה בבלי עירו' צט,א; ב"ק ג,ב. והפועל: "כח בפני רבו" (עירו', שם). ועיין בפיה"ג לטהרות 113, הערה 33. ואף דלמן, מילון 196 — כחח. ואמנם בערבית מצוי כחח = השתעל, ואולי הוא אונומטופיא.

12* ב"י מצייין, שאין לו חבר בשאר השמיות, ואף לא מצאתיו בשום ניב ארמי. המובא בעה"ש ד, ריח מת"י שמ"ב ז,ז: "כיורי בארוזים" ודומיו, לא נראים קשורים לענייננו. ולאלה התכוון, כנראה, מאנס 42 בקניעתו.

13* לא נראה שהפועל קשור אל "כיריים" (ראה ב"י), ואף לא אל 'כור' = תנור התכה. יאסטרוב מקשר בספק אל כירה², ואין לכך שקיפות סמנטית. וראה בתוס' עה"ש נגד ההשערה, שמקור הפועל מפרסית.

14* ראה בבבלי מו"ק יא: מאי מכליב, מפסיע. וראה רש"י שם. לפי זה מסתבר, מכל מקום, שהכוונה לתפירה בדילוגים.

15* ראה א"ה וייס, משפט לה"מ 50, בין דנומינטיבים משמות חיות. במילונים אמנם מתלבטים באפשרות קשר זה, וראה בדברי פליישר, בהערות למילון לוי 451. בערב' כלב = לחפור, לקלוע, ראה במילון = (J.G. Hava, Beirut 1964, to double (leather bag) ולא מצאתיו אצל Lane. ואם הוא דרך קליעה, שמא קשור אל "כלוב" (כך לוי). ויש מקום לעיין, אם קשור אל kalūbu (= hook ?) יאכדית, רכס, תפש בוי"ו, ראה ס' קאופמן 106. "כליבה של חייטין" בת' הוא כסא ארוך (מין מיטה), ראה תוס"ג ר 62.

5** במילון מנדאי 204 (כדר²) הוא כמסופק. והשווה ברוקלמן, מילון 319 "כדרא" (ערך 'כדר') = כד קטן, ואף בו מסופק אם שייך לכאן.

6** כנראה קרובה לזה ההוראה בסורית: נשף אוויר, נשב באש, ראה ברוקלמן, מילון 324 a (ערך 'כחתא'), ומציין ממנו פועל גם באפעל (וראה שם גם 'כחתא' — 319 a).

לקסיקון הפועל

כלכל₂

כלכל₂ — פיעל: הריני מסלסל (שערותי) הריני מכלכל, הרי עלי לשלח פרע נזיר (א,א) = גידל השער (הרמב"ם), סידר והשכיב שערות ראשו (אלבק)*¹⁶.
בן שלקית אומר עד שתכלכל 2 × (ת' נידה ו,ה — 29,27/647).

בפרסית: kākul, (ס)**⁷.

כמן — *קל: כמנו עליו שני תלמידי חכמים (ת' סנה' י,א — 7-6/431 ו) = הטמין, הסתיר.

הפעיל: כל חייבי מיתות שבתורה אין ממינין עליהן (סנה' ז,יטז = ת' שם י,יא — 4/431 ו,ד)¹⁷, אינו יכול לדבר בפניהן אלא ממינים לאחורי הגדר (סנה' שם, יז — ק,פ)¹⁸ = הטמין, הסתיר.

מ: מכמני-הזב (דני' יא,מג). בארמית: תרג' ש,ב,ס**⁸.

כמר₂ (1) — פיעל: מעשה בשנים שהיו מכמרין מכמרות בירדן (ת' יבמ' יד,ו — 9/259)¹⁹ = הטיל מכמרות בנהר כדי לדוג דגים. מ: מכמר, מכמרת*¹⁷.

כמר₃ (2) — קל: לכן לא היו בוצרים ענבים וכו' מרין אותן (ת' מנח' ט,י — 14/524 ו) = ערם לערימה.

- 16 ע: נימנו. וכך גרס צוק' שם, ולא ציין ח"ג.
17 ק: מכמונין (והנקין כנ"ל בהפעיל). פ: מכמינים. בח' ע: אין ממיחין עליהן (קוסובסקי בקונקור' משער שצ"ל: ממתינין).
18 לו: מכמינים. לפי הדפ' מצוי עוד במשנה: "המכמן באדמה" (מעש' ד,א). וראה קוסובסקי בקונקור' — אך בכתי"י: מכמר, ראה להלן כמר₃.
19 ו: מכמרין מכמראות. ד: מכמרים. בבבלי יבמ' קכא,א: מכמרין מכמורין, אבל ביר' שם טז — טו 4: "שירדו לכמור מכמורת לירדן", בבבליין קל (ע1א).

16* רע"ב מפרש כמו הרמב"ם. ורש"י נדה נב,ב: "שתכלכל לא שמעתי מהו... ומצאתי שתכלכל בכי"ח", ועיין אלבק בהשלמות לסדר נשים, עמ' 370. ועוד מצוי השם "כדי לעשות כל כול" (שבת ח,ד). ואין לפועל הנ"ל שום שקיפות סמנטית ל'כלכל', המקראי, שנעלם מלח"א (תמורתו: וון, פרנס), ואף אינו מצוי בארמית (מצאתיו רק בתרג' ניאופיטי לברא' מה'יא; או נכא).

17* השם עצמו נמצא בשורש זה עוד באכדית kamaru, nakmaru = רשת, השווה צימרן 15. והפועל הנ"ל הוא דנומינטיבי כעיסוק עם השם ("מכמורת"), וראה בדרך דומה מ"חכה": "מחכין בימה של טבריא" (ב"ק פא,א) = השליך חכה.

7** בערוך הובא וזיהו זה מפרסית ומסורית חדשה: "קדקד ושערות התלויות בו", וממנו גזור הפועל. וראה ד' גייגר בתוס' עה"ש, עמ' רכד (המאמץ דעה זו וסובר שהוא מפ"ח).

8** השורש כנראה שאול מארמית, ורמזו לכך בהופעת השם בספר מקראי מאוחר, והשווה ואגנר 75. ונמצא בתרג' ובבבלי, כגון: "ההוא דאכמין ליה" (סנה' כט,ב), ובשומרונים, עואנ"ש ב (המליץ), לפי המפתח 651. ובסורית ראה ברוקלמן, מילון b 331 (= לארוב).

כנן

לקסיקון הפועל

הפעיל: המכמיר באדמה פטור (מעש' דא, קפ) 20 = ערם ערימת ענבים (או זיתים) והטמינה באדמה*18, כדי שיתבשלו.

באכדית: kamāru**9.

בארמית: גש**10.

כמש — קל: כמישא ושנשרו מקצת עליה (סוכה גג, ק) 21, יוצאין בהן בין לחין בין כמישין (פסח' ב,ו/ה — קלו; מי"ר: כמושין), היו כמושין כשרין (ת' סוכה ב,ט — ו מועד 264) 21א, יוצאין בהן בין לחין ובין כמושין 22 ואין יוצאין בהן יבישין (ת' פסח' א(ב), לג — 2/158), ומניחין... בגיגיות שלוהב, כדי שלא יכמושו (סוכה ד,ו/ה) = קמל, הצטמק*19.

בארמית: גג,ב,ס,מנ**11.

כנן — פיעל: המכנן את החבל על-יד על-יד כשר, ואם כיננו באחרונה פסול (פרה ז,ז) 23 = כרך סביב.

20 לו ומי"ר: המכמר (בפיעל), בדפ' גם במש"ב: המכמן, אבל בכי"מ: המכמיר (דק"ס כב), ובבבלי ב"מ פט,ב גם: "לא יכמור באדמה" (אבל ראה דק"ס קלד, הערה 3) — עוב.

21 פלו: כמישה. ד: כמושה. 21א (ע 4/195): כמישין. ל: כמישין.

22 גג: כמישין. דל: יבשין (ובכ"ו נחזק "יבשין"). ובמשנה פסח' ב,ו/ה: "בין כמישין אבל לא כבושין" — קלו. במי"ר: כמושין. במש"ב: יבשין. וראה ליברמן, חכ"פ מועד 509 למעלה, ואפשטיין, מבוא 110-111.

23 במסורת תימן: המפגן (כ"ף דגושה). השוה ש' מורג, העברית 59, ושם הערה 1. על נוסחה דומה לעיל אפשר להניח במקבילה בת' פרה ז(ז), ד — 31/636: "אלא למעלה את החבל וחור וכו' (כ"ו), בר"ש: "חור וכו' וכו', ד: וכי, גם מ"ב מביא: "וכננו גרסינן", וכן בכיור הגר"א. וראה ליברמן, תוס"ר ג 242.

18* רש"י בב"מ פט,ב וכן הר"ש ואלבק: חימם, שהטמינם בעפר חם. ורומים בזה ליכמר', הרגיל במקרא וגם בל"ח: "עורי נכמר" (= נתחמם, נשרף). ומצוי גם "כימר של ענבים" = כלי לחימום הענבים. בדפ' בת': וכורמין, הרומו ללשון ערם לערימה, וראה צוק' במילונו (סוף המהדורה), המתרגם auf haufen = לצבור, לערום. ועל הפירוש הנ"ל ראה י' קוטשר, תרביץ לז 411, הרומו לאכדית, ומוסיף שם: "ושמא נתגון השורש בהוראת טמן בהשפעת 'כמן' (המצוי בל"ח)".

19* "על ערבה כמושה" (סוכה גג), מסביר אלבק: יבשה במקצת. אך מן האמור במשנה שם נראה, שיש הבחנה בין ערבה יבשה לערבה כמושה. וכן ראה המובאה מת' פסח'. ועיין ליברמן, חכ"פ מועד 509, הערה 86.

9** השווה במילון פון סודן 430 AHw = haufen. וראה עוד ולרמן, האכדית, עמ' 173 f (כמר).

10** עיין זב"ח, עואנ"ש ג(ב), 114 ש' 40, ושם: "דאלופין כמרין" = שלמודים להסתיר, וראה הערת קוטשר על כך, תרביץ לז 411. ואולי שייך לזה מיר' שבת דא, דא — 4: "אלא כמרה גו קופתא".

11** בערבית كحش = הצטמק (Lane pt. 6, p. 2631). יאקטרוב מביא תיעוד מאר"ג יר' פסח' ד — לא 3-2: "כמיש חוליל", וראה שם גם מאר"ב. ונמצא באר"ג, שולטהס מילון 94 b (= מקומט, מקופל), ובסורית ברוקלמן 333 (= קמיטה וכוויצה), וראה מילון מנדאי 219, סגל רושמו בסעיף 179 שלא כהלכה.

לקסיקון הפועל

פועל: ובחבל שהוא מכוונן על צוארה (מכש' דא, לו, ק? 24 = ת' שם ביד —
 (5/675) = היה כרוך סביב בכריכות אחדות*20.
 יונה שפרחה מפני בן הנץ... ונחש מכוונן לפנים ממנה (מכ דרשב"י יד, ג —
 (12-11/55) 25 = נחש מפותל, נכרך והתפתל.
 קל (פעול): [רבי דוסתי בן יהודה אומר עש(א)ך כנונים כנונים מבפנים (ספ-ד
 סוף שט — 350) = מעיים באדם העשויים כעין עיגולים*21].

באכדיית: kanānu**12.

בארמית: מנ.

כסה₂ (1) — פיעל: ונוטל את הגס מלפני פועלים, ואין בזה משום מכסה (ת' כלא'
 איט — 31/74; ו זרעים 207) = כיסח²⁶, קצץ.
 מ: כסחים (ישע' לג, יב).

כסכס (1) — פיעל: וצריך לכסכס שלשה פעמים על כל דבר ודבר (נדה ט, ח) *22 =
 שפסף את הבגד ומללו.

בארמית: כ**13.

- 24 ב-לו וכ"י ירושלים מנוקד בפועל (ואין להניח שהוא פולל, שכמעט נעלם בלח"א בכפולים). פ, פר:ב: מכון, וכן בגמ"מ
 שג. וגם בכ"י ק נראה "מכוון" על גבי מחיקה (במקום "מכוונן").
- 25 וראה בהערות שם, מה שמביא מלמד מדרכי הניקוד (אבל ראה הערה קודמת). במכ דר"י, ויהי ב-94: "היה נחש נושף
 בה". מקור דומה לנוסח בדרשב"י נמצא בשיה"ש רבה ביד ("יונתי בחגוי הסלע", ושם בשם דבי ר' ישמעאל דיוקא):
 "ומצאה שם הנחש מקנן... שעדיין הנחש מקנן" (דפוס פיורו ועוד). מעתק כ/ק והלבשת צורה מקראית לפועל
 נדיר ("מכוונן"), שמוכנו אולי נשכח. המילונים וספרי האגדה (השווה, למשל, ביאליק-רבינצקי נד), מצטטים מדרש זה
 לפי המקור משה"ר, והנוסח ממכ דרשב"י לא היה ידוע. וראה עוד בלשוננו מ (תשל"ו), עמ' 95-102.
- 26 בדפ': מכסת, והוא הנכון (או פירוש אחרי המעתק ח/ה), וראה ליברמן, זרעים 207 בהערות.
- 20* וראה אפשטיין, פיה"ג לטהרות 105. מ"ש שם בהערה 7 בקשר ל"עשך ויכוונן" דרש הוא בלבד, ראה להלן
 על "כונונים". והשווה עוד בדברי הופמאן, מכ דרשב"י 46, הערה נ.
- 21* ושם דרשות נוספות על "עשך ויכוונן". וראה בבבלי חולין נוב: "שברא הקב"ה כונוניות באדם" וכן הוא
 במ"ת. וראה דק"ס. ובבבלי חולין מח, ב "הדרא דכנתא" כנ"ל, וראה בעה"ש 'כן' (כפף), עמ' רנה, והערה 6
 שם. וקשור כנראה אל 'כנן' — עגול ועקמומי. אין לשורש קשר אל "כָּנָה" (תהל' פ, טז) = שחיל, נטע רך.
 ראה GB כנן.
- 22* נראה שפועל יחידאי זה קשור ל"סכסך", ואין לו שייכות ליכסכס₂ מלח"ב (שיסודו מ'כסס₂ = חתך ולעס,
 ראה ערכו להלן).
- 12** ראה במילון פון סודן AHw 435, וכן CAD vol. K, p. 142, ונפוץ שם בהוראות זהות לעברית
 שבל"ח. ראה עתה בהרחבה במאמר של מ' מורשת/י קליין, לשוננו מ (תשל"ו), עמ' 95 ואילך.
 וראה מה שהביא ולדמן, האכדיית, עמ' 208. על הפועל במנדאית ראה מילון, עמ' 219 to wrap
 = לכרוך, לעטוף, ואין הוא ידוע מניבי ארמית אחרים.
- 13** ראה באר"ב בדומה לנ"ל "לכסכסוי כיתניתא" (שבת קמ, א) — ודוגמות נוספות יאסטרוב b 654
 למעלה.

לקסיקון הפועל

כ ע ר

כסס² — קל: הכוסס חטים מברך עליהן... (ת' ברכ' דו, 3/9), הכוסס את האורז (ת' שם, ז — 6/9)²⁷, קונם גריס וחיטה ש(א)ני טועם מותר לכוס חיים (נדר' ו, יז) = ת' שם ג, ז א × 2 — 9/279 = כרסם ולעס בין שניו²³.
נפעל: ר' יהודה אומר מלאין של שובלין כל שהן הרי אלו מצטרפין, מפני שנכססין (ת' עוק' א, ב — 31/686)²⁸ = כורסם ונטחן בשיניים.

באכדית: kasāsu.

(?) מ: קסס (יחו' יז, ט)²⁴.

בארמית: (ש?) ב, ס, מנ**¹⁴.

כער (=כאר) — קל (פעול): צבעו כעור (ב"ק ט, ד/ה — פ)²⁹, כסא נאה ועשה לו כעור (ת' ב"ק, יח — 14/367)³⁰, לא מפני שהיא כעורה ונעשית נאה א × 2 (נדר' ט, י — פ, לו)³¹. אין לי אלא כעורה, נאה מנין (מכ דרשב"י כא, ח — 166 למעלה), מנין אפילו היא כעורה (ספד-ריא — 245), ... נקבות יולדת זכרים, כעורים יולדת נאים (ת' סוטה ב, ג — 1/295) = היה מאוס, לא נאה²⁵.

אנשי דור המבול היו כעורים (ן) בטובה (מכ דבחדש י — 7/239 = ספד-לב — 5/56) = היה מאוס (במובן המוסרי).

בארמית: ת"י, ב, בסורית: כאר**¹⁵.

וראה לעיל ערך 'כאר'.

27 השווה בירו' ברכ' ג, ו-1: הכוסס × 2, לפי כי"ל וכ"י וט. בערוך: הקוסס. והשווה גם בבלי שם לו, א: הכוסס (ואין ח"ג).

28 "ונכססין" גם בגנ. ד: נשמטין, וצ"ל: נשמטין. ראה ליברמן, תוס"ר ד 172.

29 ק, לו: כאור, ולו: צבאו (אסימילציה עם 'כאר'). וראה הערה קדמת.

30 חילופי א/ע שונם בין כתי"י בח' בשם: כיעור × 2 (ת' יב' ד, ז — ע) = כיאור × 2 (ו נשים 12).

31 ק: כאורה × 2. מצוי אפוא בכתי"י במשנה גם בעי"ן, ואין אחידות בין כתביהדי של כל מקור.

23* רש"י (וראה אלבק): "שכל האוכל שלא כדרכו קורא לו כוסס".

24* אולי 'כסס' הוא צורת משנה של הנ"ל: "ואת פריה יקוסס" (= השחית, כרסם). מכל מקום לא נראה, שיש לו קשר אל כסס, היחידאי במקרא "תכסו על השה" (שמ' יב, ד), כפי שצוין ב-GB (BDB בספק), והוא קשור כנראה אל 'מכסה', ומקורו מסופק. ובי' וכן המילונים התלמודיים (עה"ש, לוי ויאסטרוב) מפרידים ביניהם בצדק. וראה למשל רש"י, שד"ל או קאסוטו בפירושו לשמות, עמ' 94.

25* ומצוי בעי"ן גם בבכ"סירא יא, ב: "ואל תתעב אדם מכו ער במראהו", אבל ראה הערת סגל במהדורתו, עמ' סז. ושם עוד בבירור "ודבריו מכו ערין" (שם יג, כב), וראה בקונקור' של האקדמיה 179.

14** ראה באר"ב יומא פא, ב: "כס פלפלי" (ועוד פעמים אחדות לפי הקונקור'). וראה בסורית ברקלמן, מילון 336, ובמנדאית מילון 221 (כסס), — לפי זה בניבי ארמית מורחית בלבד, וייתכן שמקורו אכדי. ראה מילון פון סודן 453 AHw בהוראות זהות = kauen, nagen. ספק אם ניתן לשייך לכאן את השם "כסאה" כתרגום ל"כסמת" — ראה עואנ"ש ב (המליץ) 493, שבך חיים בהערה 221 וראהו משורש 'כסס'.

15** ראה לוי, תרגומים. מת"י מובא 'ואשוניך מכערא' (נחום ג, ו — שפ/457, וראה שם ח"ג). ובאר"ב: "הו לה בני מכו ערי" (כתו' ס, ב). ובסורית הוא 'כאר', עיין ערכו לעיל. לא ידוע משמיות אחרות, והשווה מאנס 43. בערבית כמר = היה שמן, ראה النجد 2, עמ' 732.

כפת — קל: כפתוה בחבל שלמגג (פרה ג, ט/יא = ת' שם ג, ט — 23/632) = אסר, קשר ידיים או רגליים יחד*²⁶.

תפסו את משה והעלוהו לבמה וכפתוהו (מכ יתרו דעמלק א — 9/192 [= מכ דרשב"י יח, ד — 129, "ע"פ מדה"ג]), ראיתי גוי אח(ד) שכפתו לאביו (ספ-ד פא — 14/147, וש 188), והיה (ה)רופא כופתו ומחתך ברגלו (ת' שקל' א, ו — 6/174, ו: בבשרו), לא היו כופתים את הטלה אלא מעקדין אותו (תמיד ד, א), היה גדי כפות בו... עבד כפות לו (ב"ק ו, ה/ז).

פיעל: מעשה באחד שכיפת שתי כיפין של תמרה (ת' כלים ב"ב ב, א — 31/591), ר' טרפון או' כפות, ואם פרודי כפתינו (ספרא אמור טז, ה — קב, 4, כי"ר תנח) ³² = אסר, קשר יחד (כמו בקל).

בארמית: מק, תר"י, תר"כ, ג, ג, ש, ב, מנ**¹⁶.

כרז — הפעיל: אם היו צוררים נוטל ומכריז (ב"מ ב, ד/ה) = הדיע דבר בפומבי, בהרמת קול.

והיה הכרוז לפני (ספ-ב קלז — 2/184), בת קול יוצאת מתוך המחנה... והיתה מכרזת ואומרת (ספ-ד שנו — 428), לא היו גובין ומכריזין ביום טוב כדרך שגובין ומכריזין בחול (ת' דמאי ג, טז — 25/50), בשעה שמכריזין עבודה זרה על-פיהם (מכ משפט' כ — 331)³³, עד אמתי חייב להכריז... כדי שילך לביתו שלשה ויחזור שלשה ויכריז יום אחד (ב"מ ב, ו/ז — והשווה ת' שם ב, א — 17, 14/373 ועוד).

ביוונית: ἀφῆρα, σπασσῆρα**¹⁷.

בארמית: עת, מק, תרג' ג, ג, ש, ב, ס**¹⁸.

32 לפי כי"ר הוא בפיעל, וראה ייבין, הניקוד הבללי 425. ב"י רשמו כקל, וכן יאסטרוב ממקבילתו בבבלי סוכה לב, א (אצל אבן-שושן במילון החדש הובא משום מה בהפעיל).

33 במהר"ה: מוכרין א, 2, ובכ"א חסרה פעם שנייה, ואמנם מצוי בת' ע"ז (גד), יא — 12/464: "איזהו גדול, כל הזוכר ומוכיר עבודה זרה", אך לפי העניין לעיל במכ ניתן להבין גם מ'כרז'.

*26 על ההבדל בין 'כפת' ל'עקד' ראה ליברמן, יוונית 267, הערה 39.

**16 בפיה"ג לטהרות 104 כבר ציין הגאון: "כפתוה פי' קשורה, לשון תרגום". וידוע עוד מארמית מק' (דני' ג, כ; כג). ובאר"ב "דכפתיה לחבריה" (חולין טז, א), וראה יאסטרוב גם מאר"ג, כגון ירו' ללא' — לב 4. המובא במילונות מת"א לבמד' יז, כג ("ויגמל שקדים" — וכפת שגדין') לא נראה לי קשור לכאן, ונמצא גם באר"ג, שולטהס מילון 97, ובמנדאית מילון 222 — to tie. ובשומרנית מתרגם בן-חיים "אכפתו" = נכנעו, עואנ"ש (גב) 106. וראה עוד לפי המפתח, עמ' 382, וב"ספר אסטיר", לשוננו יד 110 (= פנה). בערב' كفت = חיבר יחד, Lane pt. 6, p. 2618).

סגל רושמו בסעיף 177, בספק אם קשור לשם "כפתור" שבמקרא (וראה כך גם יאסטרוב), אך יש לציין, כי לעומת 'כפת' לא ידוע "כפתור" כלל מן הארמית. וראה דעת מאנס 43.

**17 השווה קראוס ב 297, א 146, כפועל שנוצר מן השם, וכן דלמן, דקרוק 183, וכן בעה"ש וברוקלמן. מילון BDB (בחלק הארמי 1097) מציינו מ-κηρυσσειν, על תחילת הספק בדבר מקורו ראה בחוס' עה"ש, עמ' רלד.

**18 בארמ' מק': כרוזא (דני' ג, ד), ואף כפועל: "והכרוז עלוהי" (שם ה, כט). ונמצא גם בכתובות

כרך

לקסיקון הפועל

כרך — קל: מיטה ש כרך לה מיזון (כלים יט,ו), בזמן שצבען בשמן וכרכן במשיחא $\times 2$ (ת' שבת ה,ו)ב — $10/116$ = קשר מסביב, אגד יחד.
 אבל כורך עליה סמרטוט... כורך על אצבעו (שבת יט,ב/ג), עור ש כורך בו את הקמיע (ת' כלים ב"מ א,יב — $17/579$), ונותנין סודרין קשין בתוך הרכין וכורך על צוארו (מכדניק' ה — $5/266$ = ספרא קדו' ט,יא — צב), כורך זה בזה ואוכל (ת' פסח' א(ב),לד — $4/158$), ספר וסייף ירדו כרוכים מן השמים (ספד מ — $2/84$)³⁴ = היו מחוברים זה בזה.
 אפילו נחש כרוך על עקיבו לא יפסיק (ברכ' ה,א), את שבנו כרוך עליו $\times 2$ (ספרא אמור ח,ב — צט,2, בדפ': אחריו), איזה הוא תכריך של שטרות, כל שחוט או משיחה או דבר אחר כרוך עליו מבחוץ (ת' ב"מ א,יד — $17/372$) = היה קשור מסביב.
 אבל מכנס תבלין לתוך ידו ובלבד שלא יכרוך (שבת ה,ג — השווה ת' שבת ד(ה),ד — $13/115$: + על גבי ידיו), נייר פסול כדי ל כרוך על פי צלוחית קטנה (שבת ח,ב).
 --- וכורכין את שמע (פסח' ד,ח = ת' שם ב(ג),יט — $9/160$) = קראו את שמע בכרך אחד בלי הפסקה (ליב')^{27*}.
 פיעל: מזרזן) שהוא מכרך בו את המטה (ת' כלים ב"מ ט,ו — $17,15/588$), מכרכין תורה במטפחות תורה (ת' מגי' ג,ד),כ — ו מועד $35(359)$ = קשר יחד (כמו בקל).

34 השווה בויק"ר לה,ו-תתכג: "תני... ניתנו מכורכים מן השמים", אך גם שם ברוב כהה"י: כרוכין.
 35 ד: מכרכי' ל: מברכין. ע (4/227): כורכין, וכן הוא בקל ביר' ג,א-עג 4 סוף, ובמקבילה בבבלי מגי' כג,א: "גוללין ס"ח במטפחות חומשין". ועיין ערכי ב 46-47.

27* ראה ליברמן, תכ"פ מועד 541 למטה, וראה גם במילון ב"י 2518 ב, הערה 2. ועיין עוד י"נ אפשטיין, מבוא 594.

נבטיות, ראה במילון *DISO*, ז'אן הופטייזר 127. ומצוי בכל התרגומים, בת"א לשמ' לו,ו: 'ואעברו כרוזא', ובת"י כפועל: 'ואכריו' (ברא' מא,מג — 'ויקראו לפניו'), וראה לדבר' כד, ג (רידר 287). ובת"נ שמ' לב,ה; ויק' כה,י. ובת"י יונה ג,ז (שפ/438), ויאסטרוב מביא מכ"י גם לתה' קה,טז. וראה במילונו מובאות מאר"ג ומאר"ב. וחדר גם לניבי ארמית אחרים, אר"נ מילון 97, ובשומר' עואנ"ש ב, לפי המפתח 652, וראה גם ספר שירמן 64, ושגור הרבה במקום "קרא". וראה בסורית ברוקלמן, מילון 344. מאנס 44 מצין, שבא לעברית בהשפעת הארמית. אף בערבית נראה كراش שאל מארמית, לפי פרנקל *AF* 82.
 על אף שכל המילונים (כנ"ל) מציינים את מוצאו מיוונית, קמו על-כך עוררין. ראה *H. H. Shaeder, Iranische Beiträge I* (1930), p. 5, שרואהו מפרסית: כראושה = הקורא, ולל"ח עבר מארמית. *A. Schaffer, Or.* 34(1963), p. 34. סתר את הדעה המקובלת וחושב אותה מאכדית על-פי טקסט מנוזי *kirezzi < kirezzi*, וראה הספקות על כך בדברי י" קוטר, ארמאיק 383.

לקסיקון הפועל

כרכב

פועל: אם היו מכוורות לפני שביעית (ת' שביע' א,ו — 23/61, ע) ³⁶ = היו קשורים, קשרו נטיעות בעלי קנים (כדי שלא יתעקמו).

באכדית: *karaku* ¹⁹*

מ: תכריך (אסתר ח, טו).

בארמית: תרג, ג, ג, ב, ס, מנ ²⁰*

כרכב (2) — פיעל: לשוף ולגרר ולכרכב (ת' כלים ב"מ בי, — 23/580; שם יז — $37(3/581) =$ תיקן צורתו במלאכת עיגול ²⁸*

מ: כרֶבֶב.

כרכם — פיעל: (ס' ירקן או כירכמן טמאות (כלים טו, ב), כופת שסרקן וכרכמו (כלים כב, ט/ח — ק, לו) ³⁸, ואם עתיד לכרכם עד שיכרכם (ת' כלים ב"מ ו, א — $34/584) =$ ייפה או צבע בכרכם ²⁹*

בארמית: כורכמא (תר"כ, ב) ²¹*

מ: כרפם (שה"ש ד, ד).

36: 1: מבוכות. וכן גם אצל צוק' במהדורתו. אבל ראה ליברמן, תוס' זרעים 167, שבכ"י ע כנ"ל, והיא הגירסה הנכונה.

37: במקום השני במהד' צוק': כרכב, אך כנ"ל בכ"י ו, וכן ראה בגירסת הערוך. במקום נוסף "מכרכיב ונוטל אח הגס" (ת' כלא' א, ט — 31/74). הנכון הוא: "מכבכב", ראה ליברמן, תוס' זרעים 207, ועיין לעיל ערך 'כבכב'.

38: פ: כרסמו. ובמובאה הקודמת (כלים טו, ב) — לו: כרסמן. ואין הן הגירסות הנכונות.

28*: וראה בעה"ש: מקיף סביב בעיגול, וראה מבבלי חולין כה, א: "שעתיד לשוף... ולכרכב" (וראה שם רש"י ושיטה מקובצת). אצל סגל, דקדוק סעיף 178, אמנם הובא כנגור משם מקראי.

29*: עיין בפיה"ג לטהרות 38 (לכלים טו, ב). והשווה גם הרשברג, הארג עמ' רלט, ושם הערה 5, והכוונה להפוך לצבע ירוק.

19** ראה דבריו של דיטריך *BiOr* 24, p. 298. וראה *CAD* 199. לפי פון סודן *AHW* 446 היא מלה מאוחרת ותפוצתה מוגבלת.

20** ראה בת"א ל"בצרות" (דבר' גה, — כריכן, שפ/294), ובתרי"י 'למכרך' (דבר' לב, ג), ובת"י 'וכריך' (מל"א יט, יג — שפ/261), ובתרי"כ 'דמכרך' (משלי כו, יד — לגרד 140) ועוד. וכן הוא מצוי באר"י ראה שולטס, מילון 97-98, וכגון לירמ' לא, לט 'ותתכרך', או ל'צרים" (שם לב, ב) — 'אתכרכו על ירושלים', גושן 89). ודוגמות מאר"ג ומאר"ב ראה במילונים. ובסורית ברוקלמן, מילון 345, ומילון מנדאי 223. והשווה מאנס 44 על השפעת הארמית. ומצוי לראשונה כשם ("חכריך") בספר מאוחר במקרא.

21** ראה 'כירכמא רישקא' (שבת קי, א; ב"מ קז, ב), והובא בפיה"ג. בערוך: כורכמא. וראה בתר"כ כתרגום ל"אהלים" (משלי ז, יז — 'כורקמא', לגרד 123). המובא אצל יאסטרוב "כרכומא" אינו שייך לכאן.

כ ש כ ש

לקסיקון הפועל

כרם (1) — וכסא שלכובס, שוהא כורם עליו את הכלים (כלים כג,ד)³⁹ = קיפל את הכלים (= בגדים) והניחם עליו (פיה"ג)³⁰.
מ: פָּרַם?

כשכש (2) — פיעל: אבל בעוף אפי' לא כישכשה אלא בראש גפה ובראש זנבה כשרה (ת' חולין ב,יב — 30/502), או עד שתכשכש בזנבה (חולין ב,ו/ט) = הניעה ונדנדה הנה והנה³¹.

בארמית: (ב — כשכוש?)^{22**}.

39 לוי: כורס. במיוחס לרב האי גאון: "איכא דאמרי קורם". במש"ב ד"ו: כובס, אבל בבבלי שבת פח,ב: "דתנן כסא של כובס ש כורמים עליו את הכלים", ובוודאי במ"ם הוא הנכון. על "וכורמין אותן" (ת' מנח' טי, — 14/526), עיין בהערות ל'כמר, ויאסטרווב הציע לקרוא "כורמין" תמורת: "שמוכרין עליה כלים" (ת' כלים ב"ב ב,ט), אבל ראה ליברמן, חוס"ר ג 63, שהנכון 'מכר'.

30* ראה ב"מ לוי, אוצר הגאונים (שבת), הפירושים 46, ובפיה"ג לטהרות 64 = קיפל הכלים כדי לכבש אותם. ובבבלי שבת פח,ב: "כרמתי — לישנא דמכניש (דמיכנש)", ורש"י שם: מאספין עליו את הבגדים, וראה הר"ש. וראה גם בפירושו של אלבק.
קשה לעמוד על מקורו של הפועל, ושמה לפי ההסברים הוא מטתוים של 'כמר', = לערום ערימה (עיין בערכו לעיל). מכל מקום ספק רב, אם יש לו קשר לשם "כָּרַם" המוכר, כפי הנחת וייס, משפט לה"מ 40. וראה דרשות בבבלי שם על "כרמי עין-גדי, שכרמתי לי וכר". ההוראה נעלמה אפוא עוד מן האמוראים (מר זוטרא).

31* סגל שייכו לחדשים בחיקויי קול (אונומטופאי), דקדוק סעיף 184, וייתכן שראהו קרוב ל'קשקש', מיסוד 'קש', המצוי עוד בבבלי (ע"ב). ובלח"ב (ע"א) ראה בכר"ר מג — 411: "התחיל מכשכש לו בזנבו", בדפ': לקשקש.

22** בבבלי ב"ק יט,ב: "כשכוש יתירא מבעיא ליה", ומסתבר שהוא שאילה מעברית. ראה באותו עמוד דיון על "כשכשה בזנבה". אלבק, מבוא 162, הביאו ברשימת החדשים המצויים בארמית, ואין זה מבוסס.

ל

לבב₂ — קל (פעול): א. המקדש ביין נסך... בעורות לבובין (ת' קידו' ד,ח — 21/340), (ואילו) עורות לבובין (ע"ז ב,ג = ת' שם ד(ה),ז — 24/466) = היה קרוע (או נקוב) כנגד לבו¹.
 ב. זכרים (של הצאן) יוצאין לבובין (שבת ה,ב) = היו קשורים נגד הלב².
 מ: לבחניני (שה"ש ד,ט), ילבב (איוב יא,יב)³.

לבה — פיעל: בא אחר וליבא המ לבא חייב, ליבתו הרוח (ב"ק ו,ד)¹ = נפח בפיו להעלות להב.
 מ: לבחאש (שמ' ג,ג)⁴, וראה גם ערך 'נבה'.

לגז (2) — קל: שניים אחוזים במלגו ולוגזין (ספרא חובה ז,ט — 4א = ת' שבת ט"י, — 7/122) = אחז בכלי כמין קלשון ומתח את הצמר או סרקו (ליב')⁵.
 שבשעה שהיה לוגזו (צ"ל: לוגזו) היה ניטווה (ת' כלא' ה,כא — 24/80, ז)².

- 1 פלו: וליבה, המלכה... וכן בבבלי ב"ק ס,א ובירו'. בת' ב"ק ו,כב — 16/356: ניבה וניבתו.
- 2 כנ"ל גרס גם צוק. אבל בע הוא: "שהיה לוגזין". וראה ליברמן, חכ"פ זרעים 660, שצ"ל: לוגזו, כפי שהוא במיוחד לר"ש: "שהיה לוגזו". ובדפ': לוגזו.
- 1* ראה אלבק בפירושו, והשווה ליברמן, יונית 239, ושם הערה 25. המשנה אוסרת עורות כאלה בהנאה, כי החתך מראה, שהבהמה שימשה לע"ז. וראה גם במקבילה בבלי ע"ז לב,א. י"נ אפשטיין, מבואות א 486, רואה "לבוזין" = לפופין, ומביא עוד "עור הלב שלקטן" (כלים כו,ה/ו) = הלוף. אבל הוא מתאים אולי למובאה הבאה לעיל. 'לפף' עצמו אינו מצוי בלח"א, אלא בלח"ב (ע2ב).
- 2* ראה הדעות בדיון בגמרא בבלי שבת נג,ב, שם התלבטו בפירושו (עולא ורב הונא). ורש"י שם מסביר: שמחברין שנים שנים שלא יברחו. וראה גם דברי ר"ח.
- 3* הנ"ל מן המקרא הם דנומינטיבים אחרים מן לב/לבב. "ותלבב לביבות" (שמ"ב יג,ו-ח) = אפיית לביבות, גזור ישירות מן השם "לביבה", שאולי הייתה עשויה בצורת לב. עיין ב"י 2602, הערה 3. וראה הדרשה בבבלי, שם, המקשר את הנ"ל אל הפסוק הזה. הפועל שלפנינו הוא גזירה חדשה מן "לב", כפי שרומז גם הצורך בבינוני פעול (ורק הוא מצוי בלח"א). יאסטרוב 687 מביאו גם בפיעל: "לשפר ול לב ב... בהמה" (ת' כלים ב"מ דיג — 28/594). והשווה בירו' שבת יז, — יב 4: "לילבב לישפר וכו'", אך לפי הר"ש (כלים כו,ה) מסתבר שהם שמות: "העושה פיסקיא לשפיר ול לב א 2". והנ"ל כנראה: ללבב, כפי שרשם קוטובסקי בקונקור'.
 4* יש בשם רמז לפועל 'לבה' (BDB רוצה לוגזו מ'להב/להבה'). ועיין בדברי הבבלי ב"ק ס,א: "מאן דתני ליבה לא משתבש, ומאן דתני ניבה לא משתבש" ונימוקם שם, וכן בירושלמי. וראה אפשטיין, מבוא 118.
 5* כנ"ל הוא גם בבבלי שבת צב,ב, ורש"י מסביר: מאספין השבולים, ובעקבותיו ב"י: הגביה החציר במלגו. אבל ליברמן, תוס' מועד 37, מצייני, שהוא ממלאכת הטוייה, וקשור לענייני צמר ולא התבואה. השווה למעלן את המובא מת' כלאים, והפועל הוא גזור-שם מלח"א: מלגו (והוא כעין "מולג").

ל כ ל ך

לקסיקון הפועל

לוט² (לטט) (2) — [ק ל : ולשבועה ... שיהיו כל הנשים נשבעות בך ו ל ט ו ת זו את זו³ (ס"ז נשא ה, כא — 4/236 = השביע בקללה], היתה האשה לאלה ... שיהו ל י י ט י ן האילין בזה יארע ... (ספ-ב יח — 1/23, וט 85)⁴.

בארמית: עת, תרג, ג, ג, ש, ב, ס**¹.

לחת (1) — הפעיל : החמור מהלך והכלב מ לחי ת⁵ (ספ-ד שמג — 14/394 = נשם בכבודות)⁶.

בארמית: ת"י, ג, ס, (לחת-להת)**².

לכלך — פיעל : סוף שמלכלך את החלוק (ת' ברכ' ז, יח — 27/16 = זיהם. פועל : יכול יהיו אוכלים אותו מטונף ומלוכלך (ספ-ב פט — 17/90)⁶, היו רגליו מלוכלכות בטיט ובצואה (ת' כיפו' ה(ד), ה — 6/190 = ת' שבת ט(ז), יט — 6/136 = היה מזוהם)⁷.

3 'לוט' הוא הנוסח על-פי הילוקט כ"י אוקספ', וכן בדפ' שאלוניקי, עמ' ריח 3 למעלה. ובנוסח זה גם במדבר רבה ט, טז (הוצ' מירקין: יח, וכן שם לה). אך שם: לוטות, וכנראה הוא על-דרך ל"י (כדין: "חולות בכרמים" = חלות).
4 בהוצ' הורוביץ: "סיהו א ל י ן בה ... שיהו נשבעין בה" — שימוש בפועל המקראי בשילוב עם הנאמר שם "לאלה ולשבועה". אך הנוסח בכ"י וט רומו לשרוש 'לוט' (ראה בהערה הקודמת מס"ז), שיסודו מארמית.
5 במדה"ג (הופמן 217): מלהית. בויק"ר י, ג, ב — מרגליות רעה: הכלב מלחית x 3, אבל בשרידי גניזה (ראה בכרך המבוא 30, 34): מלהית. וכן בכתי"י אחדים מאוקספ'. חילופי ח/ה ראה גם בארמית.
6 השווה בס"ז יא, ט — 25/270 (על-פי מדה"ג): מלוכלך ומטונף.

6* עיין ח' ילון, קונטרסים ב 48-49, ובאותה הוראה גם בארמית סורית. וראה מה שהביא פינקל' בהערותיו שם בספרי דבר'. וב"י 2665 מפרש: הוציא לשונו מפני לאות ועייפות.

7* מקורו של הפועל אינו מחוור. יש מקשרים אל 'לחלח' (עה"ש, יאסטרוב), ויש שמזכירים את 'לכך' = בחש (שבת קלד, א — לפי כ"מ: לילוך), אך גם הוא מסופק. וראה מה שהביא ח' ילון, פרקי לשון 413, מלח"ב (ע2א), תנחומא ופסיק' דר"כ. הפועל לא הוזכר אצל סגל ברשימת החדשים בשום סעיף.

1** לוט/לטט מוכרים מארמית בהוראת ארר, קלל. בארמ' עת ראה קאולי במפתח, וראה מילון DISO, זיאן'הופטייזר 136. בת"א כתרגום ל'ארר' (כגון לברא' י, ג, ב — 'ומלטשך אילוט', שפ' 17, שם' ככ, כז — 'לא תלוט' ועוד). וראה שם בת"ג, וכן לויק' יט, יד. או בתר"כ למשלי כ, כ: 'דליט' (לגרד 134), באר"ג ובאר"ב — השווה יאסטרוב 696, באר"ג שולטהס, מילון 101. ובשומרו' עואנ"ש ב 581 ועוד, וראה בתה"ש לבמד' כ, כ, יב. ידוע הוא בסורית ברוקלמן, מילון 361, ואף בערבית: ע2א — קלל. ועיין דלמן דקדוק אר"י 317, 327. (במנדאית לוט, to cover = כמו במקרא).

2** בת"י ל'ויגהר' (מל"ב ד, דלד-לה, שפ' 281 — 'ואלהית' x 2), עה"ש גרס: ואלחת. וראה בסורית ברוקלמן, מילון 360 'להת' (ואף שם באפעל), פיין סמית/הק' 236 = נשם תכופות בכבודות. ומצוי גם באר"ג, ראה פסיק' דר"כ, בשלח — 188: "דהדין כלבא מלחית בלישניה". ועיין מה שהובא בתוס' עה"ש 242 (לחת³). וכמו לעיל בעברית אף כאן מצויים חילופי ח/ה, ולפי ערבית להט מקורו בה"א (עיין במילונו של Lane pt. 7, p. 2675).

לקסיקון הפועל

ל.ע.ס

נתפעל: ארצות שלא נתלכלכו בע"ז מותרות, אבל ערים שנתלכלכו בע"ז יהו אסורים (מכ דבר' — 451, 16 JQR — מ"ח 61) = נזדהם.

בארמית: ג**3.

לעס — קל: אם לאו שוחק מערב שבת (ו) לועס בשיניו ונותן (שבת יט, ב/ג), אין לועסין מסטיכי (ו: מוסתכי) בשבת (ת' שבת יב/ג), ח — 8/127, לא ילעוס אדם חיתין (פסח' ב, ז/ו), כשהשמש עומד ללעוס קופץ את פיו ולועס (ת' פסח' ו, יא — 7/166, ע) 7 = טחן וכסס בשיניים ובפה.

בארמית: חר"כ, ב, ס**4.

לקה — קל: כל חייבי כריתות שלקו ניפטרו ידי כריתן (מכות ג, טו/טז) = הוכה, נענש ברצועה.

יהא לוקה את הארבעים (ת' כתו' ג, ז — 29/263 ועוד, וכן מכ דרשב"י יב, י — 14), דומה לשתי נשים שהיו לוקות בבית דין (ספ-ב קלז — 20/183), שוט שישראל לוקין בו, סופו ללקות (מכ בשלח, עמלק ב — 181), ואם לאו הרי מקל ללקות בו (ספ-ד מ — 17/83), או תאכל הדג או תלקה מאה מכות (מכ דריהא — 17/86), כדי שלא ילקה (ספ-ד רפו — 303, וט 222).

--- כהן שלקה באצבעו (עירו' י, יד), בן עזאי אומר כל שלקה גופו (ו: בגופו) מפני חכמתו (ת' ברכ' ג, ד — 2/6), לקת חייב לרפאותה (כתו' ד, ט) = ניגף, נפגע בגופו או באחד מאבריו. וכשהחמה לוקה סימן רע לגויים 2 x (מכ בוא א — 15/7), השווה ת' סוכה ב, ו — 15/194 = נפגעה, שאורה נהיה קחד.

אם בשביל שלא ילקה הכותל (מכש' ד, ג) = נפגע (ע"י הגשמים).

--- בשער הצהוב דק לקוי קצר (נגע' י, א 5 x או: לקווי x ספרא תזריע ה, ו — סה3) 8, כל שאין לה דדין ושערה לקוי (ת' יבמ' י, ז — 14/252) = רך.

7: 1. למוג. וכן הוא במשנה סוף פ"ז. וראה עוד לח"ג ליברמן, חכ"פ מועד 598.

8: ככ"ק פעמים אחדות כבינוני פעול (קוסובסקי הביאו משום מה בקונקור' כש"ע: לקוי). ובלמ"ד קמוצה גם בכ"ר בספרא, ופעם אחת בכתיב: לאקוי (כ"ר, עמ' רעא).

3** נמצאות דוגמות בחדות מאר"ג ומירו' בלבד, כגון: מגי' ג — עד 1 (למטה), וראה יאסטרוב 711.

4** במילונים התלמודיים מצוינת דוגמה יחידה מתר"כ ל"ובטלו הטחנות" (קהל' יב, ג — 'עד דלא יכלין למלעס', שפ' 167), אך לפי הקונקור' מצוי בארמ' בבליית 2 x (לא הובאו אצל יאסטרוב), ונמצא גם בצורת 'אלס' = עלס (לעס), אפשטיין, דקרוק אר"ב 18. ושימושו היה גם בסורית. ראה ברוקלמן, מילון 369 (פיינ סמית הק' 244); במקבילה לסורית 'לעס' נמצא באר"נ 'נגס' (עיין בערכו להלן). וראה עתה בספק בת"ק לאיוב לט, ח ("מרעהו"), בהערות לעמ' 75. מאנס 47 מביאו בין השאולים מארמית. ומבחינה אטימולוגית מסיק כך גם גרינפילד, HUCA 29, p. 214, n. 12. ובערבית לפי المنجد 2, עמ' 773: لعسى = נשך וטחן בשניים, ומסתבר שאף שם שאול מארמית.

כל שקולו לקוי (ת' שם י,ו—11/252) = דק וכעין צפצוף (ליב')*⁸.
 א"ר שמעון בזו מידת הדין לוקה (ת' יבמ' טג, —29/250), אל תלקה דרך הדין $2 \times$
 (ספ-ב ח —15/15) = נתקלקל, נפגם (בהשאלה).

נפעל: הזית השלישי עוטנו בבית עד שיִלְקֶה (מנח' ח,ד/ח—ק) = נפגע, נתקלקל
 (כמו קל).

הפעיל: בא שידפון וירקון והילקה... (ספרא בחוק' ה,ד—קיא4, וט211) = היכה,
 הזיק וקלקל.

והכה מלקה אותו שליש מלפניו ושתי ידות מאחוריו (ספ-ד רפו—9/303, וט202)*⁹,
 כיצד מלקין אותו (מכות ג,יב/ד), בידי שמים מלקין אותו (ת' מכות ה,ד/טז—
 11/445) = היכה וייסר ברצועה.

בארמית: תרג,ג,ג,ש,ב**⁵.

לקלקל (1) — פיעל: כלב שליקלק את השמן (ת' ב"ק א,ח—5/347)¹⁰ = ליקק*¹⁰.
 מ: לקק.

9 הנידוק כך בנפעל בק (ילון נידק בקל כפי הנפוץ). ומצוי עוד בנפעל במסורת התימנית, ראה ייבין, הנידוק הבבלי 620.
 בעה"ש מובא עוד בנפעל מת' סוטה ד,י—19/300: "תילקה", אבל בכ"י: "תלקה". ואין להכריע על-פי הכתיב ה"מלא".
 במקבילה במשנה (סוטה א,ו): "תִּלְקֶה יֶרֶךְ" (נידוק ק), "תִּלְקֶה" (פ). וייבין, שם, רואה את הנידוק בכ"ק כנפעל שתוקן
 לשווא, אך ראה גם בכ"מ ג,יב: "תִּלְקֶה". נפעל דאי בעבר מצאתי בלח"ב (ע2א): נלקו (משנת ר"א, פ"ט—ענעלאו
 1/344).

10 השווה כנ"ל "שיליקל" גם בבבלי ב"ק יט,ב לפי כ"מ (בדפ': שליקק), וכן בירוש' שם א,א—ב1. וראה עוד בהערות
 למטן (מס' 10*).

8* עיין ליברמן, תכ"פ נשים 104.

9* במקבילה במשנה: "מכה אותו שליש מלפניו" (מכות ג,יג/טו). על אף השימוש הרב ב'לקה' לעניין
 הענשה ברצועה נשאר לעתים בסמוך לו גם "הכה" המקראי, כגון במשנה שם: "והמכה מכה באחת ידו",
 וכן: "מכה בשלשה, אחד מכה ואחד מונה" (ת' שם ה,טו—7/445). אך נמצא את 'לקה' תמורת 'נכה'
 כ"תרגום" אוטומטי לפסוק מקראי. כגון הנ"ל מספ-ד א: "עד שלא לקה מלקין אותו, שנאמר ויהיה ונקלה'
 (ת' שם—4/445), וכן: "והם תכו לרגליך, אפעלפי שהן לוקין אינן זזין" (ספ-ד לב—וט166,
 וליתא אצל פינקל 57). ובדרך אחרת: "או תאכל הדג או תלקה מאה מכות" (מכ דויהא—17/86),
 "ועל הים לקו חמשים מכות" (מכ שם ו—114, פעמים אחדות).

10* ראה עוד בבבליהא (ע1ב): "ככלב המלקק מן הים" (סנה' סח,א), אבל במקבילה בירוש' שבת ח,ו—יא3:
 "במים שליקלק בהן הכלב", ושמה נשמרה התצורה המרובעת בעבר בלבד. שניהם אינם ידועים
 בארמית (בת"י "ילק" שופ' לה, — ילחך, שפ/61), ומסתבר אפוא, שצמיחת המרובע הייתה טבעית על
 קרקע העברית, והוא דחה את 'לקק' בלח"א. פעם אחת נמצא 'לקק' בצורה חריגה: התולדה מפני שהיא
 מְלַקֶת (פרה טג, — ילון), ק: מְלַקֶת קו לסימן החי"ו, אך אין חיבור הרגל, בגנ"מ רכג: מְלַקֶת. ועיין הדין
 אצל ח' ילון, פרקי לשון 112, הערה 20.

5** נמצא בניבי אר"י—דוגמות רבות מצויות אצל יאסטורב, ומופיע כתרגום של 'נכה', וכן למשל
 ל"יסרו" (ת"א דבר' כביח—'וילקון'). וגם בת"נ, כגון ל"ויכו" (שמ' ה,יד), וכן שם בתה"ש.
 ובשומר' ראה עואנ"ש ב (המליץ) 496, וראה עוד בן-חיים 128, 124, *Studies* p. 124, ובאר"נ מוכיר
 שולטסה, דקדוק 137 (בגלוסר שם). סגל, דקדוק, רשמו בסעיף 179 כשייך לעברית עתיקה מבלי
 להזכיר כלל שמצוי בארמית. וראה נגד זה הערת י' קוטשר, ערכי א 66. ומאנס 47 כללו בצדק בין
 הפעלים, שחדרו בהשפעת הארמית, ואין שום אסמכתא שהיה בעברית עתיקה.

לקסיקון הפועל

לתת

לתת — קל: המוליך חיטים לטחון ולא לתתן (ת' ב"ק י"ט — 15/367), שהעלו פירותיהן לגג ללותתן בטל ובגשמים (ת' מכש' גב, 17/675, וראה שם 11(14), ר' אומר אם ללותתן חיבור (ת' עוק' בז, 27/687, וראה שם 11*(25) = הרטיב במים לפני הטחינה לשם ריכוך*¹².

בארמית: ג,ב**⁶.

11 גם בד "ללותתן" × 2, וכן הוא גירסת הגר"א. בדפ' גם במקום השני (למעלן — ת' עוק'). ללותתן, ואף ב"אורי-הגנוז".

11* והשווה עוד בקל בבבלי פסח' מ,א: לותתין (ע"ב).

12* עיין ליברמן, תכ"פ מועד 517, לגבי שרייה = לתיתה, וראה גם תכ"פ זרעים 558. הוא ירושלמי כפשוטו 416.

6** ראה דוגמות מאר"ג בעה"ש ויאסטרויב 721, כגון: ירו' גיטין א,ב-מג 3: "מה אתון לתתין", ובאר"ב: "מילתת נמי נילתות" (פסח' לו,א — דק"ס) וראה גם פסח' מ,א. ובערבית לָטַע = טל, רטיבות, וכפועל: הרטיב במים (Lane pt. 7, 2649/50). השימוש בתי"ו רומז אפוא, לפי מעתקי העיצורים, שישנה כאן השפעת ארמית (נגד סגל, דקדוק סעיף 181).

מ

מאך* (2) — הפעיל: כן מקום ממא יך ומשה מגביה, אבל במעשה העגל מקום מגביה ומשה ממא יך (ספ-ב צ — 91, וט 108)¹ = המיך, השפיל.
מ: מוך, מכך. בארמית: ת"י, תר"כ, ש, (ב) **¹.

מגמג (1) — פיעל: או אינו אלא מגמג ושופך (ת' כלים ב"ב ז, ח — 29/597, ו) = המיס, מסמס.
מ: מוג. בארמית: ג **².

מהה (א) — קל: (פעול): וכן מטלת מהוה טהורה (טהר' ט, ט; פ, לו: (ה) מהוהא), שלש קופות הן, מהוה ט"ס כנראה, ולא מנוקד). גם בר"ש והר"מ: מהוה. בפיה"ג לטהרות 67: מחוזה, אך עיין שם הערה 11.
נפעל: שלש על שלש שמהה ממנה חוט אחד (כלים כז, יב/טו — לו)³ = נעשה בלוי.

פיעל: ונותן לתוך כברה שנקביה דקים וממנה (אהל' יחד — לו, גנ"מ קסה)⁴ = פורר את העפר (אלבק).
הפעיל: ושל קברות (מציגינין) בסיד (ו) ממנה (א ושופך (מע"ש ה, א — ק, פ, לו) = המיס את הסיד במים.
מ: מחה¹.

1 הורוביץ גרס: ממין × 2. וכנ"ל גם בילקוט ובמדרש חכמים, וראה ב"י שנמצא 'מאך' גם בתשובות הגאונים. במכ ויטע 8/174: "כאן המקום ממין ומשה מגביה", והשווה כך מכ דרשב"י יוה, — 7/117.
2 ק: מהוה (ט"ס כנראה, ולא מנוקד). גם בר"ש והר"מ: מהוה. בפיה"ג לטהרות 67: מחוזה, אך עיין שם הערה 11. ושם רמז בו ליסוד של 'מחה'. וראה הנמן 291.
3 פ: שנימחה. ק: שנימחה. שוב רמז לחילופי מחה/מהה.
4 ק: ממחה, פ: וממחה. פ/רב: וממחה. וראה גולדברג, אהלות 131, ח"ג. כ"י ירושלים: וממחה.

1* ראה סגל, דקדוק, סעיף 176², המביאו בחילוף מהה/מחה, ועיין אפשטיין, מבוא 1247. ואין צורך להפריד (כפי שנהג ב"י) בין 'מהה' הנ"ל בפועל לבין קודמיו בבניינים הקלים. לא נמצא בניבי ארמית, ו'מהא' בסורית (cook, to boil) אין עניינו לכאן.

1** השורש מצוי בארמית (כנראה צורת משנה מן 'מוך' העברי), ראה ב"י בערכו. דווגמות מתרגומים הנ"ל ראה בעה"ש קלא (מך), אצל יאסטרוב 722, כגון: בת"י ל"והיום רד" (שופ' יט, יא — 'יומא מאך', שפ/86) "ושח" (ישע' ב, יז; ט — 'וימאך/ותמאך') וראה ישע' כט, ד, ובאפעל ל"ואשפיל" (ישע' יג, יא — 'אמאך'). ובתר"כ למשל לאיוב יג, יג: 'מאכית'. והערוך גורס בכרך ב 136 (ערך בסתריק) מתענ' כא, סע"ב: "ומאך ליה ביסתרקי", אבל בדפ': ומך להו. ובערוך שם זו גירסה יחידאית (ראה מלטער 90). ובשומרו' ראה עואנ"ש ב (המליץ) 478: "ויט" — 'ומאך'. בן-חיים וראהו משורש 'מוך', אך מחלבט בבניין בגלל האל"ף. וראה גם 'ומהך', עמ' 475.
2** ראה מה שהביא מ' סוקולוף מקטעי ארמית לבר"ר כ"י וטיקאן 60, שרידי כתי"י לבר"ר (עבודת דוקטור), עמ' 281, ש' 232: "מהו מוגיך, אילין דממג מגיך" (כך הנכון, ודבריו בעמ' 314 צריכים תיקון). הגירסה במהד' תיא-אלבק 396 שונה.

לקסיקון הפועל

מהל 2

מהל 2 (=מול) — קל: ה מ ו ה ל צריך ברכה לעצמו (ת' ברכ' זיב — 1/16)⁵ = חתך את בשר הערלה.

[מלמד שאדם מ ו ה ל עבדי איש על כרחו א 4 (מכ דרשב"י יב,מד — 6-5/35 למטה, ע"פ מדה"ג)],... על גר שנתגייר, כשהוא מ ה ו ל (ת' שבת טו(טז),ט — 21/133), וגר שנתגייר מ ה ו ל (ת' כרי' א,ז — 13/561 = ספרא א,ו — נח3), אין שנולד מ ה ו ל דוחה את השבת (ספרא א,ה — נח3), אבל אם היה ערבי מ ה ו ל וגבנוני (מ: גבעוני) מ ה ו ל (מכ בוא טז — 14/54) = נחתכה ממנו הערלה.

ולא הספיק ל מ ה ל ו עד שחשיכה (מכ בוא טו — 16/53, א,מ)⁶, שאם רצה ל מ ה ל ן ולהאכילן בפסח שהוא רשאי (מכ בוא טו — 13/53)^{2*}.

בארמית: ת"א,ת"ר,י,ב**³.

מ:מול^{3*}.

מזג — קל: מ ז ג ו ושתאו (את היין) או ששתאו חצאין (ת' כרי' א,כ — 35/562, וכן ת' נזי' ד,א — 17/288) = מהל את היין⁴.

מ ז ג רבן גמליאל את הכוס לרבי אליעזר (ספ-ד לח — 10/74), מ ז ג ו לו את הכוס (נזיר בג), חזרו ומזגו להם את הכוס (ת' ברכ' ה,ג — 29/11 = ת' דמאי ח,ה — 8/59), מ ז ג ו

5 ד: המל. לעומת זה בכתי"י במשנה (ק,פ,לו וכן מי"ר): "מולין ופורעין..." (שבת יט,ב/ג), אבל בדפ' ומש"ב: מוהלין, וכן שם ה' או במג"י ב:ד: מוהלין — בדפ' בלבד. ואף מחוץ למשנה בכתי"י: "לא היו מולים" (ספ-ב סז — 24/62), ועיין ח' ילון, מבוא 171-172 (וכן קונטרסים א 92), ש"אין צורת מוהלין משושבת ואין לעקרה", וראה עוד בהערות למטן. ה"ר לפי הדפ': למולו (וכן להלין: למולן). מ: למוהלו, למוהלין.

2* כל המקורות בשם הפועל ובבבלינו פעול הם מחוץ למשנה. בבבלי ובלח"ב של א"י נמצא גם מוהל/מוהלין. (21ב) חולין טז,ב: "ואין מלין בה" (בדק"ס ד 2, הערה ת, מצייין מכתי"י: מוהלין), ובמקבילה בירו' שבת ח,ו — יא 3: "ואין מוהלין בה". וראה עוד בר"אשר, מבוא פס 16.

3* במקרא 'מול' בלבד, וכן ברוב המקומות גם בלח"א (פרט למצוין בהערה הקודמת). מסתבר, כי תולדת 'מהל' היא ע"ד האספירציה, כפי שניתן להשוות בפעלים אחדים בין עברית לארמית: בוש-בהת, נור-נהר, רוץ-רהט. וראה סרב-סרהב, ס"ז לילון 285. ומ'תוב' מצוי גם 'תהב' בשומר', ראה עואנ"ש ג(ב), 181-182, 279. וכן סוב (שיבה) — סהבה (= סבו), "ספר אסטיר", תרביץ יד 115. וראה גם ריטני/רהיטני, י קוטשר, לשוננו לב, 109-110. ועיין עוד על התופעה T. Nöldeke, ZDMG (1886), p. 741. אין לנ"ל שום קשר אל 'מהל', היחידאי במקרא "סבאך מ ה ו ל במים" (ישע' א,כב), ודעת הערוך בעניין (= ש ח ת ך אח חריפות היין) נראית מלאכותית.

4* עיקר ההוראה היא למהילת היין במים להחלשת חריפותו (לעתים בשלג, בחלב וכיו"ב), או לערבב — כפי שמצוי בשימוש בארמית ובערבית, ואחר-כך עבר ביחס הפועל אל הכוס, שבה היה נמוג היין — "מזג את הכוס", כמעבר מיטונימי (הכלי במקום החוכן). ראה צרפתי, סמנטיקה עברית, עמ' 134, ובהרחבה מצוי גם בלא מושא.

3** בתרג' ל'שורש 'מול' מופיע לרוב 'גזר', אבל לפסוק "חתן דמים למולת" (שמ' ד,כה), בת"א: 'דמא דמהולתא' (שפ/45), ובת"י, שם פס' כה: "ית גזירת מהולתא" (גינ' 104), וראה עוד בת"י לברא' מהד: 'גזירת מהולתי' (על יוסף, שהראה להם כי הוא מהול, על-פי המדרש בבר"ר), וכן שם כד,י — וכולם בצורת הסביל. וגם במגילת אנטיוכוס הארמית באה פעמים אחדות הצורה "מהולתא" = מילה, ראה ספר בר-אילן א 89, פס' 8, ושם 33/94, 44/96. ומצוי גם באר"ב: מיהיל, מימהל ועוד (כגון: שבת קלד, א; ועוד). ומאנס 48 הביאו כשאל מארמית. הוראת 'מהל' בסורית אינה תואמת לכאן (ראה פייץ סמית/הק' 254, 275 a).

לקסיקון הפועל

מזר,

לו כוס ראשון (ת' פסח' יב, — 14/172), נוטלין לידים ואחר-כך מוזגין את הכוס (ברכ' חב, = ת' שם ו(ה)ב, — 10/13), שלא אמזוג לך את הכוס (ת' נדר' זא, — 22/282) = ערבב במים את הכוס של יין (אלבק).

--- כייין המזוג בשלג... כדם המזוג בחלב (נגע' אב, ר' אלעזר הקפר אומר יין זה מזוג (ספ-ב כג, — 23/27) = היה מעורבב ב-.

--- מזוג לי בחמין... מזוג לי בצונן (ת' סוטה יא, ג, — 2-1/315), וכשהשמש עומד למזוג (פסח' זוג, = ת' שם ויא, — ו מועד 175)⁷.

מ: מזג (שה"ש זג), + מסך*⁵. בארמית: עת, ת"ג, תר"י, ת"ח, כ"ג, ג"ב, ס, מנ"ג*⁴.

מזמז (1) — נתפעל: אף שנתמזמז מוחה פסולה (ת' חולין גא, — 2/504, ו) = נתרכך*⁶.

בארמית: תר"י, תר"כ**⁵.

מזרן, — פועל? : כלוכן ביצה המוזרת... שאינה מוזרת (ת' זבים בד, — 33/677), היו שם אפרוחים מפרחים או ביצים מוזרות, פטור מלשלח 2 × (חולין יב, ג, ה)⁸, אף בצים בני קיימא, יצאו (ביצים) מוזרות (ספ-ד רכז, — 259, וט 214)⁹, ביצים

7 כ"ל גם ל, אבל בכ"י ע (7/116): ללעוס (ועיין ערך 'לעס').

8 כך ניקוד ק, וכן ניקוד ילון, וקובוקסי בקונקור' 1104: ביצים-מוזרות (מוזרות?). וראה גם להלן: מוצרות.

9 במקבילה, בעניין שילוח הקן, בת' חולין י: — 5/512: "ביצין פטור מלשלח", ופינקל' סובר, שיש שם להגיה ולהוסיף: "ביצין מוזרות" (בדומה למשנה, לעיל). ואמנם ליברמן מציינ, שכן הוא בכ"י"ל.

5* סגל מוכיח את 'מסך' בסעיף 186, בין הפעלים ששינו שימושם בל"ה, אך בלח"א הוא נעלם למעשה לחלוטין, ולא רשם את 'מוג' בין החדשים, אבל ראה בסעיף 53 בדיון על מעתקי עיצורים. על חילופי מסך/מוזג כבר העיר א' גייגר, קבוצת מאמרים 31, ויטוד 'מוג' מארמית (ראה גם BDB בערכו), וראה דברי ר' יוחנן בבבלי ע"ז נח.ב. במובאה בת' סנה' ח.ט. — 10/428 שונה הפס' ממשלי ט, ב, ל"טבחה... מוזגה יינה" (בדפ': מסכה), כפי שנמצא שם בתר"כ. על חילוף מסך/נסך ראה י' קוטשר, מגי"ש 195.

6* בערוך מסביר בהוראת נתנדנד ונתקרקר. ורש"י בחולין מד,ב: נתרוקן מהמות מקצתו מאליו. לפי מ"ב לתוספ' מדובר במוח השדרה, ומשום כך אינו יכול לעמוד, ומשווה אל 'מסמס' (אמנם בחולין שם מבדילים בין: "נתמסס פסול, נתמזמו כשר").

4** השורש נמצא עוד בארמ' הממלכתית, ראה ז'אן הופטייזר, *DISO* 146, ובתרגומים (פרט לת"א), למשל, בתר"י ל"מעשה רוקח" (שמ' ללה, — 'עובר ממוגי מערב'), ושם בת"נ: ממוג. בת"י לישע' סה,יא; ובתר"כ ל"מסכה יינה" (משלי ט,ב) — "ומזגת חמרה" (לגרד 125), וכך בתרגום הסורי, ועוד ראה ברקלמן, מילון 378, ומילון מנדאי 264 a. באר"נ שולטסה, מילון 108, כגון: 'מיוזגון' (לעמוס ט,יג) ובאר"ג ראה למשל בבר"ר סג — 690: "ומוזג קדמיהון", ובאר"ב כגון בעירו' נד,א. גם בערבית جـ = מהל, ערב (Lane 2710 c), אבל לדעת פרנקל, AF 178, שאל הוא מארמית.

5** ראה בתר"י לברא' לגד: 'דאחמזמיו' (גינ' 62), ובתר"כ לאיוב כו,ה — 'מתמזמזין' (לגרד 104). ובתלמוד בבלי חולין מה,ב "נתמזמו מוחיה דדין" (כך כ"י ה, 37), אבל לפי דק"ס מט, הערות ד-ה עולות גרסות: "נתמסמס".

לקסיקון הפועל

מזר 2

מוזרות נפש (ה)יפה תאכל (ת' תרו' טה, — 14/41) = נתקלקלו, שאינן משריצות*⁷.
 נתפעל : נמצא כל העולם מתמזרין (ת' קידו' א,ד, — ו נשים 10/277) = נשחת,
 התקלקל*⁸.
 הפעל : לא יבוא ממזר, כל שהוא מוזר [מום זר] (ספ-ד, תצא רמח — 276, לד, ¹¹) =
 היה מושחת.
 מ: ממזר*⁹.
 בארמית: מדר — ס**⁶.

[מזר² — מוזרות בלבנה (טוטה ו,א — פ), ראה ערך 'מצר'.

מחה*¹⁰ — הפעיל : הימחהו אצל החנווני או אצל השולחני (ב"מ ט,יב/ג =
 ספרא קדו' ב,יא — פח4) = מסר כתב המחאה לחנווני, שיתן לו מזונות בשכרו*¹¹.

10 ע (6/335): נתמלא ממזרות. ד: ממזרין, וכף בבבלי יבמ' לז,ב: ונתמלא כל העולם ממזרין. לדעת ליברמן הגירסה הנ"ל בכ"ו נראית מקורית, ו"מתמזרין" = מתמזרין (אבל ראה למטן, בהערה *8).

11 בכ"ו ט: ממזר (וראה עוד בח"ג אצל פינקל). אצל מא"ש "ממזר" הוא בסוגריים, ומחקו על-פי הילקוט, וראה בעה"ש (סוף ערך מזר). יש לסבור, שהנ"ל הוא הגירסה הנכונה, שכן בלעדיה ישנה כפילות סתמית במשפט: לא יבא ממזר, כל שהוא ממזר. וראה עוד הערת י' רצהבי ב-HUCA 25 (1954), חלק עברי ה, הערה 17.

7* אלבק: מקולקלות, שאין אפרוח נוצר מהן, וראה ליברמן, תכ"פ זרעים 449-450 כנ"ל, וכך ההסבר לפי כל הקדמונים (עיין שם). על-פי הצורה "מחורות" משייכם יאסטרוב לשורש 'זרר', הנמן 285 כהפעל 'זור' (ע"ו), אך לפי אלה אין הסבר נאות לצירוף. ואמנם אחרים (עה"ש, ב"י ועוד) גוזרים משורש 'מזר', שממנו 'ממזר' (ראה למעלה, הערה 11). ונראה לי, שהניקוד (לפי כי"ק) רומז לצורת הפועל בבינוני בדרך הפלולוגיה: (מ)מוזרות (חזיון לכך גם צירופה התדיר עם "ביצים", שסיימה במי"ם), כפי המוכר: מועט (= ממועט) דומיו, ראה אפשטיין, מבוא 1254. וראה, למשל, בערך 'מצע': מוצע (גג) = ממוצע. וכן ליד סיומת מי"ם: ידיים סואבות (= מסואבות), בכ"ו חגי' ג,יא.

8* לדעת ליברמן: "מתמזרין" = מתמזרין (מתקלקל ונשחת), וראה תכ"פ נשים 916, שמקשרו אל "ביצים מחורות", אך מציין שעדיין צ"ע בדבר. ואמנם לפי זה לא מובנת סיומת הנו"ן, ונראה לי, שהוא לשון ריבוי קיבוצי (plural tantum), ו"מתמזרין" = מתמזרים (נשחתים), ו"נמצא" צורת סביל סתמית, אימפרסונלית, והכוונה לאנשים, לבאי העולם, ואמנם העניין קשור שם, אל הפסוק "ומלאה הארץ זמה". והפועל בריבוי מצוי אחרי שם קיבוצי בייחוד בסמיכות "כל" "רוב", כגון: "קיבלו רוב ציבור" (שקל' ה,ב) — בכ"ק חסר "כל"; "כל העם אוכלים" (פסח' א,ה), השווה סגל, דקדוק סעיף 339, 346.

9* השווה אבן ג'נאת, ספר השורשים 257 (ערך 'מזר'), בערבית مزر = מושחת, וגם נתקלקל לעניין ביצים (Lane 2699 b), וליברמן, שם, מעיר כי בסורית הוא 'מדר' = קלקל, אף הוא בעיקר לעניין ביצים שנתקלקלו.

10* ראה ב"י 2900 (מחה⁹), והובא כפועל חדש אצל אלבק, מבוא 162. אין נתונים אטימולוגיים מספיקים להפרכת 'מחה' ללקסמות שונות, אך ב"י מפריז בחלוקה ל-5 ערכים. למשל 'מחה' = ערער והתנגד, התפתח מ'מחה ביד" (כגון פסח' ד,ח), = נגע מלעשות דבר, והשווה י' קוטשר, מלים 49-50. את 'מחה' שלפנינו קשה לקשר אל ההוראות המצויות. רמו לייחודו (נוסף למשמעות) גם בשימושו בהפעיל.

11* ראה תוס' עה"ש, המתנגד להצעה האפשרית מפרסית (עה"ש 'מח''). גם הקשר אל 'מחה' = ערער והתנגד < תבע בחוקה < עיכב (בדרך הרחבת המשמעות) לא נראה מחורר.

6** ראה פיין סמית/הש' 2019 (הק' 259 a), וראה ליברמן, תוס"ר ב 82.

מחה (א)³ — הפעל: ולא (יצא) בקמיע בזמן שאינו מן המומחה (שבת ו,ב) = היה נאמן לרבים*¹², הוכחה יעילותו.

איזה הוא קמיע מומחה, כל שריפא ושנה ושילש (ת' שם דה,ט) — (27/115), מי שאינו מומחה וראה את הבכור (ת' בכר' גז, — 18/537), שאין התרת נדרים אלא מפי מומחים (ספ-ב עג — 17/68).

בארמית: ב**⁷.

מחל — קל: מחל לו על הקרן ולא מחל לו על החומש (ב"ק ט,ח), ואם אמרו בשביל פלוני מחלנו, מה שמחלו לאמצע (ב"מ ח,כה — 3/390) = ויתר על החוב. לא יאמר לו מלא לי את המדה מחל לי את הקורטוב הזה (ת' ב"ב ה,ח — 8/405), ויאמר לה הרי הן מחולין ליכי (ת' גיטין ז(ה), יב — 8/332), אם רצה הכהן למחול (תרו' ז,יא) = ויתר על...

--- מפני מה אתה אין מחל לי (ספ-ד כז — 44, וט 163) = סלח על עוון. [שהיה חוטאין ואתה מחל להם... (ס"ז כז, כט — 26/320)], ועשה תשובה אינו זז משם (ו: ממקומו) עד שמוחלין לו (ת' כיפ"ה ד,ו — 16/190), דברים שבינך לבין המקום מחלים לך (ספרא אחרי ח,ב — 1ג), כבר מחול לשעבר (ספ-ד ל — 6/49), ויאמר לה הרי הן מחולין ליכי (ת' גיטין ז(ה), יא — 8/332).

נפעל: אינו נימחל לו עד שיבקש ממנו (ב"ק ח,ו'), אינו נמחל לו מן העבירות שבידו (מכ בחודש י — 2/240), אשרי מי שלא חטא, ומי שחטא יימחל לו (ת' סוכה ד,ב — 10/198) = נסלח לו.

בארמית: ג,ב(?)**⁸.

מחק 2ק — קל: אם כתבו בתוכו אף על פי שחזרו מחקו פסול (גיט' ט,א) = מחה אותו, שלא יישאר ממנו*¹³.

12* ראה ליברמן, תכ"פ זרעים 251, ל"לא יטול אלא מן המומחה" (ת' דמאי ה,ה — 53). הצורה בבינוני הופעל נראית בדרך כלל כשימוש ש"ת, והובא בב"י כפועל.

13* הפועל היחידאי במקרא: "מחקה ראשו" (שופ' ה,כו) = שברה, מחצה ראשו, הוא שורש אחר, שמוצאו 'מחא' ('מחצ' בארמית), והוא כנראה שריד מארמית עת' בשירת דבורה 'קו"ף במקום ע/א) — ראה י' קוטשר, מלים 49-50, והשווה ואגנר עמ' 74, וראה עוד C. Rabin, *JJS* (1955) p. 133, n. 64, ובי"ה הביא את הפעלים בצדק בערכים נפרדים.

7** ב"י 2901, הערה 2, מציין: "אין לו חבר זולתי בארמית", ונמצא למעשה רק באר"ב, שבת סא,ב: "איתמחי גברא ואיתמחי קמע" (וי"ג: 'דמימחא' — עיין דק"ס) בדומה לשימוש בעברית.

8** בבבלי נמצא "אחולי מחיל" (סנה' מח,א), ובירוש' "הוא מחיל ליה" (ירי' כתו' ח,ב-לה 4), אך לדעת י' קוטשר, ערכי א' 5 (והשווה שם 66) נרשמו בטעות בקונקור' בשורש מחל, והוא מאמץ את הדעה, כי אלה בינוני אפעל משורש 'חלל' = להחיר (השווה בערבית), וממנו השורש התנייני 'מחל' בלשון חז"ל. וכך פליישר במילונו של לוי, כרך ג 308.

לעומת זה ראה דברי ז' בן-חיים, עואנ"ש ג(ב) 358-359, שהנ"ל הוא מקרה בעלמא, ולדעתו 'מחל' בערבית הוא רע' של 'מחל' במשמעות, וכנראה גם במוצא. י' קוטשר, ערכי שם, הערה 154, משיג על כך. אין ודאי יסוד להניח, שהיה בערבית העתיקה, כסיווגו של סגל, דקדוק סעיף 179. קשה להבין את היעדרו במקרא כסיווגים ל'סלח', למשל.

לקסיקון הפועל

נפל הדין על גבי הספר ומחוקו 2, (ח' שבת יא(יב), יא — 28/125, ו: ומחקה 1),
 והמחוק על מנת לכתוב שתי אותות (שבת ז, ב/ג), מחוק על מנת לכתוב והמחוק על
 מנת לתקן (ת' שם, שם — 29/125), ר' ישמעאל או' המחוק אות אחת מן השם עובר בלא
 תעשה (ת' מכות ה(ד), ט — 19/444 — השווה ספד סא — 127) ¹², הלמד זקן למה הוא דומה
 [לדין כתובה] על נייר מחוק (אבות ד, כ/ז).

--- בו ביום גדשו סאה : : מחקו סאה (ת' שבת א, יז — 5/111) = העביר על המידה
 כדי להשוותה שלא תהיה גדושה (: : הגדיש).

מקום שנהגו... למחוק לא יגדוש, ליגדוש לא ימחוק (ב"ב ה, יא/יד), לא יגדוש
 במקום שמחוקין, ולא ימחוק במקום שגודשין (ספד רצד — 313, וט 224).
 והמולחו (את העור) והמעבדו והמחוקו (שבת ז, ב/ג — פ, לו) ¹³ = עשה אותו רך, חלק.
 נפעל : ספר שנמחק (ידיים ג, ה/ו), נמחק (השטר) או ניטשטש (ת' גיט' טז), יב —
 16/334, אם עד שלא נמחה מגילה אמרה איני שותה (ת' סוטה ב, ב — 16/294), שאם
 תימחק אות אחת מן התחתון (ב"ב י, ב/ג) = מחה אותו, ולא נשאר הכתוב.
 פיעל : הממחק את הכרישה והסוחט שערו (מכשי' א, ה), הממחק את הגג ואת
 הכרישה (ת' מכשי' א, ה — 31/673, במשנה שם : הטורף) = עשה חלק.

בארמית: ח"א, ת"נ, חר"ג, ג, נ, ש, ב**.

מטה (1) — הפעל : משתמצצין ומתמטין על מיטותיהן (ספד צד — 12/94, וט
 109) ¹⁴ = שכב, השתרע על המטה.
 מ: מטה(?) ¹⁴.

12 בספד, שם: "מנין למחוק אות אחת", אבל בכ"י וט 183: למחוק (פינק' לא העיר על ח"ג).

13 ק: והמחיקו (ומחיקה על הי"ד).

14 הפועל חסר בהגהות דהגר"א, ובילקוט ובמדרש חכמים: "ומתמסין", אבל נמצא גם בדפ' הרגילים (מא"ש, רבנו הלל הנצי"ב), אע"פ כן לא נרשם במילונים התלמודיים (והזכירו א"ש במילוננו החדש, וטעה שם בסימון המקום). במקבילה בס"ז (271 למטה) יש שינוי בין חיאור הכשרים לרשעים, ושם לרשעים: "היו מתבלסים בו ומחבלקטים בו", וליתא הפועל הנ"ל.

14* העירני פרופ' ז' בן-חיים, שיסדו של שורש זה מצוי בערבית *مطى* באותה הוראה. וראה אמנם Lane, pt. 8 (supplement) pp. 3021/2 = נמתח, השתרע. אך יש להניח, שהצמידות של "מיטותיהן" גררה שימוש זה של לשון נופל על לשון, ותוך כדי כך יש לו רמז גם לשורש 'מוט', כפי שמציין "עמק הנצי"ב" רצב: "שמלכד הייסורין שהיה להם, היו מטין והולכין וכר", שהרי הכוונה שם לשלילה.
 לא מצאתי שימוש נוסף לשורש זה בספרות חז"ל. פעם אחת ראה: "נתמטה ידו ובקש לצאת... (תנחומא, תוריע ח — בובר 36), אך במקבילתו בילקוט איוב, רמז תתק"ד, הנוסח הוא: "נחמטה ידו". בספרות החדשה עלה שימושו ביצירותיו של ענגנון בהוראה החיובית-ניוטראלית (= שכב, השתרע), ראה מובאות אצל א"ש, והוסף מספר "שירה" 47: "היה הרבסט מתמטה על מטתו".

9** בת"א ובתרי"ל "מחה" (במד' ה, כג) — 'וימחוק למיא' שפ/228, וכן הוא שם בת"נ. ובתרי"ל דבר' יב, ד: 'למחקה כתב שמא' (רידר 272), ובויק' יט, לה: 'בגדישותא ובמחקה', בדומה להלכות המצוטטות לעיל מחז"ל. ודוגמות מאר"ג ומאר"ב — ראה במילונים. באר"נ השווה שולטהס, מילון 108, ובשומרונית נמצא גם-כן כתרגום 'מחה' — עואנ"ש ב (המליץ) 504, ובכרך ג(ב) 43. וראה בתה"ש לברא' ז, ד (ברילל 23). מאנס 49 הביאו בין השאולים בל"ח מארמית.

מלג

לקסיקון הפועל

מטמט * (1) — עושה אלה לא ימוט לעולם, הא למדת שמלוי ריבית מתמטטטין והולכין מן העולם (ת' ב"מ ו' יח — 12/385, ו¹⁵) = התמוטט*¹⁵.

מכס (1) — קל: אם הדיעו שהוא מוכס בדרך המוכסין פטור (ת' ב"מ ז' יב — 34/386) = שילם את דמי המכס*¹⁶.

מ: מכס, מכסה.

מלג — קל: אין מולגין (את) הראש ואת הכרעים (ת' פסח ה' — 12/164 = ת' יו"ט גיט — 27/206), חולטין במי רותחין או מולגין במיזיתים (ת' ע"ז ח(ט)ג — 10/473, והשווה שם טהר' יא, טז — 9/673), למלוג את העגלים אינו רשאי למלוג את הזרוע (ת' חולין טז, — 34/510) = יצק עליו מים רותחים, עזים, להשיר את השערות. מים שהן חיים עליהם פרט למלוחים ולמלוגים (ס"ז, תרביץ א 11/76 — על-פי גנ¹⁶) = היו חמים, רתוחים*¹⁷.

15 ע: מתמוטטין. ובהמשך שם: "מיטוט זה איני ידע מה הוא", ובכ"י ו: מטמוט (צוק' לא העיר על ח"ג), וכך גם בערוך, עמ' קטו (מט). וראה בהערה *15 למטן.

16 הקטע אינו נמצא בהוצ' הורוביץ, ולא בדפ', ובספרא מצורע א, ד-ע 3: "לא מים מלוחים ולא מים פושרים".

15* ולא מצאתי 'מטמט' בניבי הארמית, וכנראה התפתחות טבעית היא בעברית עצמה. ובעה"ש (מט), מובא מלח"ב: "ממטמה" (מאיכ"ר פתיח'), וכן "מטמוט" מיר' ב"מ ספ"ה — י 4. וב"י מצטט מבבלי: "מאי נתמעט, נתמטמט" (עירו' פב), — עכב. ואמנם צורות פולל מע"ו ומע"ע נדירות בל"ח (וראה ערך 'עפעף'), אך אינן נעדרות. וראה א' בנרוד 482, אבל עיין מאמרי בשנתון בראילין יח, עמ' 248-269.

16* הנ"ל הוא מקור יחידי, שצורת הבינוני מתפרשת לפי הקשרה כפועל דנומינטיבי. ראה ח"י: "... והוא מוכן להיות מוכס ולשלם מכס כדרך כל המוכסין המשלמים מכס" וכן בעל "מגן אברהם": "שהודיע לחבירו שיתן מכס מזה כדרך שנותנין למוכס". אמנם לפי ח"ד אפשר להסביר כש"ע רגיל, אך לפי העניין מסתבר כנ"ל, שהוא משלם את המכס (מסוג דבר והיפוכו, שכן "מוכס" הוא בד"כ הממונה גובה המכס). יאסטרוכ הביא פועל 'מכס' ממדרש תהלים, וגם הוא מתפרש to pay toll. וראה א' גייגר, קבוצת מאמרים 25. 'מכס' (מוכסא) נמצא ברוב ניבי הארמית, וראה ואגנר 76. ועיין גם L. Goldschmid, REJ 34(1897), pp. 216-217.

17* לפי אפשטיין, תרביץ א 76 = מים חמים (המולגים את השיער). לפי ליברמן, ס"ז 116, היא מלה מלאכותית כדי להקבילה ל"מלוחים" (התכוון לדרך הגרימה), ועיין עוד שם, עמ' 62.

הפועל אינו מצוי במשנה. קשה לעמוד על מקורו, אך דאי אין לראותו כחילוף עיצורים מן המקרא מלג/מלק (כדעת סגל, דקדוק סעיף 176), שהוראותיהם שונות לחלוטין ('מלק' = מרט וקילף את השיער, המצוי גם בסורית). וראה הערת י' קוטשר, ערכי א 65. לפי תוס' עה"ש 256 'מלג' היא מלה אשורית (ראה הביבליוגר' שם), אך לא מצאתיה במילוני האכדית המקובלים.

לקסיקון הפועל

מ ס ק

מסק — ק ל : כנס את תבואתו ומ ס ק את זתיו (ב"ב ג, א/ב) = תלש ולקט זיתים מן האילן (בידיים)*¹⁸.

אם עד שלא מסקן חשב עליהן, טהורין (ת' טהר' יד — 16/671), המוסק זיתיו בגליל העליון (ת' טהר' יד — 14/671), לא קוצרים (בסורייא) ולא בוצרים ולא מוסקים (שביע' ו,ב), זיתים... מוסקין אותן ועוטנין אותן (ת' שביע' ח,א — 20/72), וגודרין בתמרים ומוסקין בזיתין (ת' ברכ' ד,יא — 19/11 = 22/73), זיתים מסוקין אין שמין לו (ת' ב"מ ט,א — 6/391), ישראל שקיבל מחבירו... זיתיו למסוק בזיתים... זיתיו למסוק בשמן (ת' דמאי ו,ו — 29-28/56).

מצמץ (2) — פיעל : ואכלת [ולא] ממצמץ, ענבים ולא תאנים (ספד-רסו — 10/286, וט 4/219)¹⁷, ולא ימצמץ בענבים (ת' ב"מ ח,ט — 12/388)¹⁸ = מצץ. מ: מצץ (תמצז — ישע' סו,יא).

מצע — פיעל : ואם מיצע את התחום לא יזוו ממקומו (ת' עיר' טו,יב — 10/149 = 21/207 = מיצעו 2 x 8,6/142), והממונה ממצעו בינו לבין העם (סנה' ב,א/ב) = חילק בתווק, שם באמצע.

פועל : רבי יהודה אומר המזבח ממוצע באמצע העזרה... (ספרא נדב' ז,א — ח,1, כ"ר כט), מזבח הזהב ממוצע בנתים (ת' כיפ' ב,ג,יב — ו מועד 236)¹⁹ = עמד באמצע. בארמית: עת, תרג', ג, ג, (ש, ב, ס, מנ)***¹⁰.

17 כ"ט ליחא 'ולא'. בר: ולא ממצץ, וכך העדיף פינקל' לגרוס במהדורתו. ל: ולא מוצץ, וכן הוא במ"ת 153, וכנראה בהשפעת הבבלי (ראה בהערה הבאה).

18 ד: ימצץ. ביר' ז,ב-א: 2 י ומצמץ בענבים. ובבבלי ב"מ פ,ב: ואכלת ולא מוצץ (ואין ח"ג, ראה ההוצאה בעריכת מלמד 493/166).

19 גג: מוצע, וליחא בע.

18* השווה ליברמן, תכ"פ זרעים 171, והוא בניגוד ל'נקף', הנעשה ע"י חביטה במקל מלמטה. השורש אינו ידוע מניב ארמי או משמית אחרת, ומסתבר שהיה בעברית העתיקה, ואך מקרה הוא שאינו מודמן במקרא. השווה י' קוטשר, מלים 80, המסתמך גם על לעף, פלורה ג 72. וראה בתוס' ע"ש 261 (מסך ג) נגד האטימולוגיות המוצעות מערבית ומפרסית.

10** השורש מצוי עוד בכתובת עתיקה בארמית, ראה ז'אן הופטייזור, *DISO* 164, ובת"ר"י לבמד' יט,ד; שם כא,יג (גי' 263,267), ובת"ר"י לברא' מט,יד: 'ממצע בין תרין תחומיא' (גי' 25), ובאר"נ ראה שולטס, מילון 115 — מצע, מציע. בשומר' ראה בתה"ש "ממציעאה" (שמ' כו,כח — ברילל 96), וראה גם קאולי, אוצר הפיוטים 76: "דמשחק בממציע עקיה". ספק אם ישנו בגלילית, ביר' ע"ז ב,ג-מא 1 "למיצע סכינא", כנראה שייך ל'נעץ' (יאסטרוב). ובאר"ב: "מילחא מציעתא" (ב"ב קז,א), ומצוי עוד כשם: מציע, מציעאה בת"א (כגון לשמ' כו,כח), בת"י ובת"ר כ (יאסטרוב 826). ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 399, ובמנדאית, מילון 277 מציין $MSA_3 = to\ be\ in\ the\ middle$, אך ללא שום תיעוד.

היו השערות על מוצא השורש מיוונית (לוי ועה"ש — $\mu\epsilon\sigma\acute{o}\omega, \mu\theta\sigma\sigma$), וראה אלבק, מבוא 135 ('אמצע'), וא' בנדויד 148, אך מציאותו של השורש בארמית בכתובת עת' בארמית (וכנראה אף העי"ן כלה"פ) דוחה הנחה זו. וראה הערת י' קוטשר, ערכי א 65. והשווה מאנס 51,16.

לקסיקון הפועל

מרא 2

מצר (1) — קל (?): משיאו ויתנו בה מוצרות בלבנה (סוטה ו,א) 20 = טוו לאור הלבנה (אלבק) *19.

(באכדית: mazru)

בארמית: (ח"א,ג,ב,ס,מנ*) 11.

מקט — פיעל: לא תגנובו על מנת למקט (ספרא קדו' ב,ב — פח3, כי"ר שצז, גנ = ח"ב"ק ילוז — 31/369, בדפ': למיקט, וכן ב"מכ דרשב"י כ"ג — 153: על מנת למיקט) 21 = הכעים, ציער והקניט שלא בדרך איבה (ב"י).

והחרישה לה... אתה אומר זו חרישה לקיים, או אינו חרישה אלא למקט... הרי חרישה למקט אמורה (ספ-ב, קנד — 205, וט 148), זו חרישה למקט, אתה אומר זו חרישה למקט או אינו אלא חרישה לקיים (שם, קנו — 208) *20.

מרא (1) — הפעיל: ואין מקמין את העגלים (שבת כד,ג — פלו) 22 = הלעיט ופיטם בדרך מיוחדת (הכנסת האוכל לפה למקום עמוק).

(באכדית: marú) **12.

מ: מריא (מראה?) *21.

20 ק: מוצרות (וקשה הוא הסבר הניקוד), לו: מצורות, וכך הוא בש"ר. ד, מ"ב ומי"ר: מורות (וילון ניקד: מוצרות). וראה בירו' סוטה ו-כ 4: "אנן תנינן מוצרות, אית תניי תני מורות".

21 "למיקט" גם בדפ' בבבלי ב"מ סא,ב, אבל בכתי"י: למקט (כ"י ה, וראה דק"ס), וראה גם נדר' עח,ב, וכן בירו' סנה' ג,כ-ו 2: על מנת למקט (כ"ל). פרט למכ דרשב"י מעידות כל המובאות על "למקט", ובספרא כי"ר הניקוד בפיעל, וכך משייכו פורת 71 (בגזירת השלמים).

22 ראה הנמן 363, וכנ"ל במי"ר, אבל ק' ומש"ב: מאמירין. אך הגמרא שואלת במס' שבת קנה,ב: "איזו היא המראה" (אבל ראה דק"ס 380, הערה ג, על כתי"י בציטטה מן הגמ'). גם ילון ניקד: מקרים (בהפעיל). בקנ"ג בבליים (פורת 69) הניקוד בפיעל: ממרין, ור"ע מברטנורא מצטט: אין ממראין, ונוסחה כזו הייתה לפני הר"ק בפירושו לברא' כהל (ד"ה: הלעיטני). וליברמן, חכ"פ מועד 296, הערה 48, מאמץ את הגירסה "ממרין".

19* ראה גם רש"י ובעה"ש (מזר' 4). י"נ אפשטיין, מבוא 85-86, רואה את מזר/מצר כשינויים דיאלקטיים. אך בירו' סוטה כ 4 מבחינים בהוראותיהם: "מאן דמר מוצרות מצרין עמר, מאן דמר מורות שורן כיתין", דהיינו 'מצר' קשור לטווית צמר, ו'מזר' לשזירת פשתן. והשווה א' הרשב"ג, הארג קל"ג (בהערה 2 שם משער, שאולי 'מצר' הוא מטתזיס של 'צמר' — אך ראה אפשטיין, שם).

20* בעקבות הצורה "למיקט" ניסו לשבח את השורש לגזרונים שונים: קט (עה"ש), קטט (לוי ויאסטרוב — וזה הביאו בערך ארמי בלבד), וכך רשמו קוסובסקי בקונקור' לת' (ונשמט לגמרי בקונקור' לספרא) והראב"ד (לספרא, כמו בערוך): "על מנת להכעים, כמו 'ונקוטותם בפניכם' — לשון קטטה". אבל ב"י ייחדו בצדק לשורש 'מקט' (שלמים), וראה בהערותיו בעמ' 3278 ב, ואין להיגרר לראות בו צורה ארמית. ובהוראה דומה לעברית מצוי בערבית בחילופי ת/ט: *مقت* = Lane, pt. 7, 2727a, he hated him.

21* ראה בהסברו של רע"ב מברטנורא: מפטמין, לשון חלב מריאים. GB (מרא 2) מעיר על מציאות הפועל כל"ח בהפעיל *fett machen*. וראה בעה"ש (מר 2) המביא גם מדברי הרמב"ם. בח"י "מריא" = פטים ←

11** ראה מה שהביא אפשטיין, מבוא 86, ומבואות ב 209. ובאר"ב: מצורי מצירנא (ב"ב ו,ב) ו"מיצרא" = חבל. במנדאית הוראתו לקשור, אך בסורית (ברוקלמן, מילון 400) למתוח אברים. וראה גם 'מזורא', עמ' 379. פון-סודן *AHW* 637 רואה קשר, אמנם במסופק, בין *mazru* = ריפד, לבין "מזר" = טווה, ולא נראה, שקשור לכאן *mazāru*, שהעיר עליו מ' גושן-גושטיין, ספר שז"ר (תשל"ג) 420. ובערבית מצאתי *مزر* = קריעת חוטי הטוויה (*النجذ* 2, עמ' 822).

12** ראה פון סודן *AHW* 616, והשווה טורטשינר, לשוננו ח 261. קרוב לזה בשומרו' 'מזר' — מהר *feeding*, ראה בן-חיים, עואנ"ש ג(ב), עמ' 97 בהערה, ושם עמ' 85 ועוד, וקאולי, אוצר הפיוטים ←

לקסיקון הפועל

מרד 2

מרד² — קל: א. השחין והמכווה והקדח המורדין אינן מיטמין (נגע' וח), היו מורדין, טהורים (שם ט, טב)²³ = היה פצע טרי, שלא נתפא, שלא נקדם עורו (הר"מ)²².
ב. לפי שפרשו מדברי תורה שלשת ימים, לכך מרדו (מכ ויסע א — 14/154) = נתייסר²³.

בארמית: ב(?)**¹³.

(מ: רח?)**²⁴.

מרס — פיעל: ובלבד שיהא אחד מ מ ר ס בדמו (פסח' ה, ג) = ניער ובחש את הדם שלא יקיש.

לא יהא (כך ו) מ מ ר ס בדמו עד שיביא גזילו $\times 3$ (ת' פסח' ג, ד, א — 25-22/160), נטל את הדם ממי שהוא מ מ ר ס בו (יומא ה, ג, ד = ספרא אחרי גיב — פאא = ת' כיפו' ג, ב, ח — 18/186: ממי שממרס בו), שהוא נותנו לאחר ל מ ר (י) ס את דמו (ספרא אחרי ג, א — פאא, כי"ר שמג).

מ מ ר ס ים באורז בשביעית (שביע' ב, י, א) = השקה עפר האורז וערבב המים בעפרו, כדי שלא ייבש (הר"ש).

בארמית: ת"א, ת"ג, ת"כ(1), ב(1), ס, מנ**¹⁴.

23 לו: מורדין, ושם גח: המודרין (וכן ז, א). בספרא, כי"ר רסד/5: המורדין. רסו/5: "שחין יכול המורד" ועוד. בת' נגע' גי, — 32/621, ו: "השחין והמכווה והקדח והמירין" (ד: המירק), אור הגנוז: המיצין. ומ"ב מעיר: "קדח המורדין גרסינן". וראה ליברמן, ירושלמי כפשוטו 480, בעניין: מורד/מורד, וילן, מגילות 68.

(שמ"ב ויג; ישע' יא, ו). KBL משייך לכאן: ימראו (ישע' יא, ו: "ועגל וכבש ומרד יחדו"), שלא לפי קריאת המסורה, בהשפעת השבעים, ועל-פי מגילת ישעיהו א. ראה דברי קוטשר, מגי"ש 26, 244 (במגילה: ימרו = ימראו, ירעו, אולי תיקון הטקסט). וכן ילון, מגילות 54, הערה 22.
איך לשייך לכאן את מרא; "כעת במרום תמריא" (איוב לט, יח), שפירושו מפקפק, ושמא קשור הוא ל"הממרא את היונים" (ת' סנה' ה, ב — 5/423), וראה ליברמן, לשוננו לב 89-90, וגם נ' ברגרין, לשוננו לעם פה, 77-75.

22* והשווה פיה"ג לטהרות 96, ושם הערה 25. בת' פרה טו, — 13/638: "מודים בחגב... מפני שהוא מוריד" = מורד, וראה תוס"ר ג 246, והוא מלשון "רר בשרו".

23* וכן הוא במכדרשב"י 3/103 (על-פי מדה"ג). בעה"ש ורמא"ש מפרשים כנ"ל. במקבילה בבבלי ב"ק פב, א: נלאו. וראה במאמרי ס"ו לילון 293/4, והערה 78. ומוכר הצירוף "עין שמרדה" (ע"ז חב, ב) = נולה בלחלוחית. הביטוי המצוי בת' מע"ש א, ה: "מטבע מרוד" קשור לפי העניין שם (בן-כוויבא) ל"מרד", אחד שמרד במלכות ועשה לו מטבע. בעל ח"ד סובר שצ"ל: מטבע מוד.

24* ראה ב"י 3311, הערה 1. ספק אם קשור ל"ימי עניה ומרדיה" (איכה א, ז) — עיין BDB (ערך 'רוד'), וראה ליברמן, לשוננו לב 90, על "עני מרוד" (= מורד בעניו, שיש לו תקווה).

85. אך למעשה מצוי כפועל גם באוגריתית mr'i, ראה גינזברג, כתבי אוגרית 41 = לזון. ומוכר גם בערבית. $\text{مر}^1 =$ להאכיל, Lane 2701 b (אמנם בהודמניות חגיגיות מיוחדות). לפיכך מסתבר, ששורש שמי עתיק לפנינו.

13** אולי שייך לכאן מברכ' מד, א: "הוה אכיל עד דמריד", רש"י: דעתו מיטרפת. ואין לצרף לענייננו כאן את כל המובאות שבעה"ש.

14** בת"א ל"מעך" (ויק' כב, כד) — 'דמרס חרסיס', שפ/204, ולא 'דרמיס', כפי שרשם קוסובסקי בקונקור'. וראה גם לויק' כא, כ — שפ/203. ובת"נ לויק' כב, כד: 'דמרס'. ובת"ר כ לאסתר א, יד "הו מרסן ובחשן ית דמא" (בתרג' א — ושמא שאילה היא?). ופעם אחת באר"ב: "ונמרסיה"
←

משה² — ה ת פ ע ל : סכים ו מ ת מ ש י ן , אבל לא מתעמלין . . . (שבת כ"ו — ק, פ, לו)²⁴
 = שפּשף, החליק על בשרו (כעין עיסוי)^{25*}.
 פ י ע ל (?): אין משמשין (צ"ל: מ מ ש י ן) את המעיים ואין חונקין בשבת (ת' שבת
 ג(ד), ו — ו מועד 12)²⁵. [ונכנס למרחץ אין הזר נמנע מלמשחינו (צ"ל: מ ל מ ש ו ת ו) (ת' תרר'
 וי — ו זרעים 162)²⁶].

בארמית: ב,ס,מנ**¹⁵.

משכך — פ י ע ל : וגוי שמישכך שדהו לישראל (ת' תרר' ב,יא — 30/27), מכרה או
 מישכנה, ר' אומר ביטל (ע"ז ד,ה), מכרה כתובתה . . . מ ש כ ן ה או מקצתה (כתר'
 יא,ג, השווה ת' שם יא,א — 3-2/273), אינו רשאי למשכנו, ואם מישכנו צריך
 להחזיר לו (ת' ב"מ יח, — 6/394) = נתן משכון למלוה.
 חזר בו שלארבעים ממשכנים מנכסיו עד עשר (ערכ' ח,ב = ספרא בחוק' ד,ו — קיגג),
 ממשכנים נשים ועבדים וקטנים (שקל' א,ה), ולא עוד, אלא שהיו ממשכנים (מ:
 עצמן) זה על יד זה (מכ בחודש — 14/219), המלוה את חבירו לא ימשכנו יותר מחובו

24 בק בהערת גיליון: "ממששין", כפי שהוא בדפ', מש"ב ומי"ר (ויש דפ' שנוסף: "בבני מעיים"). נוסחה זו מאוחרת היא, שנשחרבה מן הפועל הרבעי המצוי 'משמש'. וראה בבלי שבת קמ"ב; סנה' קא,א. הנמן 304 חפס את הנ"ל משורש 'משש' בהפולוגיה, אבל ראה בהערות למטן. ובקג"ג, ייבין 99: ומשתמשים (דאי נוספה ש"ן ראשונה בטעות, ראה בדומה בפועל בהמשך למעלה מ').

25 ע (1/114): "אין מושחין"; ל: ממשחין. וראה ליברמן, תכ"פ מועד 47. ושמה הוא הפועל, כפי שמצוי באפעל באר"ב.
 26 ע (13/43): מלמשהו. ד: מלמשינו. לדעת ליברמן, תכ"פ זרעים 472, הנוסח הנ"ל "מלמשהו" הוא הנכון, ומסתמך על שלושה כתי"י והרמב"ם (אמנם מקשרו אל 'משה', משך וגרר, אך ראה בהערות למטן).

25* ראה אפשטיין, מבוא 95. והשווה גם ליברמן, תכ"פ מועד 47, שם זרעים 472, שמושכין וגוררין הידיים על הגוף בחזק, אך הוא מגיע לכך דרך היסוד של 'משה', במקרא ("משיחיהו" — שמ' ב,י). ולא מסתברת כאן התפתחות סמנטית אפשרית: גרירה ומשיכה < שפשוף. 'משה', שם מתורגם: 'שחלתה', ועוד נראה שהפועל המקראי גורר אחריו הצרכת מ"ם המוצא (כנ"ל בשמ', וכן "ימשני ממים" — שמ"ב כ"ז = תהלי' יח,יז). במובאות למעלה מל"ח לא מדובר על גרירת היד, והפועל הוא רפלקסיבי — "מתמשין", או "ממשין" כסיתום הנושא כפועל יוצא, בלא ציון מוצא. ועיין עוד בדברי ז' בן-חיים, עואנ"ש ב 513. וראה למטן בהערות לארמית.

במישחה" (גיטין ט,א) — בכ"י וט/130 (III 92 א): "ולימריסה במישחא". ומארמית מזרחית ידוע גם בסורית, ברוקלמן מילון 405 a (והשווה פיין סמית/הק' 302 = to crush), ובמנדאית, מילון 279. והשווה בערבית مرش (Lane 2707 a) בין השאר בהוראת מחק ובחש.

15** אפשטיין, מבוא 95-96, מצביע על המקור בסורית: 'משא' — שפשוף (פנים), השווה (החליק), ובאר"ב קינח, רחץ (ידיים וגם פנים), ראה יאסטרוב משי, 851. ומצוי גם באפעל "אמשיניהו במיא" (ב"ב כג,א) = שפשוף במים (את הבגד), רש"י הסביר: הטביל במים, וראה גם פליישר במילון לוי, כרך ג 319. אף י' קוטשר מאמץ את הדעה הזו, ערכי א 97-98: "דומה כי השורש זהה עם 'משי' בארמית של התלמוד הבבלי". במנדאית מצויות אמנם שתי ההוראות (של משה, ושל משה), ראה מילון 279, דיתריך BiOr 24, p. 299 משווה גם לאכדית (בעיקר I = waschen). מסתבר מכל מקום, שהחדירה של 'משה' לל"ח היא דרך הארמית המזרחית.

לקסיקון הפועל

מ ש מ ש

(ת' כתו' דיב — 9/265), יכול לא ימשכנו מבפנים, אבל ימשכנו מבחוץ (ספד-
 רעו — 294/5), משישבו במקדש התחילו למשכן (ת' שקלי' א,ו — 4/174)*²⁶.
 פועל: היתה לו שדה ממשכנת בעיר (שביע' י,ו), היו ממושכנים בכתובת
 אשתו או לבעל חובו (פאה ח,ח — פ,לו)²⁷ = ניתן כמשכון בידי המלווה.
 נתפעל: נתמשכנו ישראל על שקליהן (ת' שקלים א,ו — 5/174, ע,ל)²⁸ = לקחו
 מישראל שקליהם (כמשכון).

באכדית: maškānu**¹⁶.

בארמית: עת, (ת"א, ת"י), ת"נ, תר"י, תר"ג, ג, נ, ש, ב, ס**¹⁷.

משמש — פיעל: א. ותם כדי שיהא התינוק ממשמש בקרניו (מכ דנוזיק' י —
 4/284), ותם שיהו התינוקות ממששים בו (ב"ק ב,ד/ו)²⁹, ותם שיחזרו תינוקות
 למשמש בין קרניו (ת' ב"ק ב,ב — 3/347. בכ"י ו בדומה למשנה: שהיו התינוקות
 ממששין בו) = נגע נגיעות קלות באצבעות.
 שאחת טוחנת ואחת ממששת (טהר' ז,ד), מפני שאחרים ממששין בהן 2 x
 (ת' טהר' ט,ג — 11-10/670) = נגע בהם לחוש ולבחון אותם.
 שניהם רציץ ושניהם מהלכין ושניהם ממששין (ו: ממששין) והזיקו זה את זה (ת' ב"ק
 ב,יא — 10/349) = קרב בנחת וחיפש בידיים הנה והנה (להישמר ממכשול)*²⁷.

27 בק נוספה מ"ם בשוליים (כנראה, ע"י אחר — אפשטיין 1254). וכנראה נשלה בדרך הפלולוגיה.
 28 ו: משכנו. מקום נוסף (מסופק) בהתפעל מובא ממכ: "ויהא הציבור מתמשכן בו" (בחדש ה-17/219). כך ה"ר וכן
 לויט' ב"ב 231. אבל בכ"י א: נתפס, מ: מתמסכין? ילקוט: מסתכן בו. ואין הגירסה כאן מחוורת.
 29 ובדומה בת' לפי כ"י, ראה למעלה בסמוך.

26* מקום נוסף: "ואינו ממשכנו המלך" (ספד כו — 38), כך גרס פינק' לפי כ"י בר, אך בכ"י וט, ל וכן גג:
 "אינו אלא שהמלך ממשכנו וכותב לו", ולפי ליברמן הוא משורש 'שכן', באר"נ מצוי בהוראה נתן לו
 מתנה. ראה אשכולות ג (תשי"ט) 79, הערה 35.
 27* ראה ח' ילון 323, p. 44 (1926) ZAW (= פרקי לשון 26), וראה עוד ליברמן, תוס"ר 90, על גירס' אחרות.
 ולפנינו כמעבר בין הוראה א' לב' (המצרפת את שניהם).

16** באכדית = החפץ שממשכנים בבית המלווה. כבר עמד על מקורו צימרן 18, ושם הערה 1, והשווה
 י' קוטשר, מלים 56, 83. הוא חדר לארמית (מצוי ברוב ניביה), ראה ס' קאופמן 72, ושם הערה
 155, ח"י גרינפלד, ס"ז לילון 74, והערה 52, ובתיאור הגיעה ללשון חז"ל. ראה גם דלמן, דקדוק
 251. והשווה עתה עוד בדברי ולדמן, האכדית 13, 215.

17** בת"א נמצא כשם 'משכונא תיסב' (תרגום ל"חבל" — שמ' כב,כה, שפ/127, ועוד) וכן בת"י
 לעמוס ב,ח — שפ/418. וכפועל ראה בתר"י ובת"נ לשמ' שם (רידר 116) 'ממשכנא(ה) תמשכך',
 ולשמ' יב,כט ('מתמשכנין'). ובתר"כ לאיוב כ,ו ('תמשכין' — לגרד 101). והשווה לוי, תרגומים
 77. וכתרגום ל'חבל' ראה בשומרו' עואנ"ש ב (המליץ) 473, 555. וראה בתה"ש לדבר' כד,ו; יח
 (ברילל 234). "תרגום" אוטומטי ליד פסוק, המבטא את דרך השאילה, ראה ב'עוא:
 "איך ממשכנין אותה, שנא" לא תחבל בגד אלמנה" (ב"מ ט,יג). ומצוי גם בכתובות
 נבטיות, ראה ז'אן-הופטיזר DISO 170-171, ובאר"נ שולטסה, מילון 117. ועייין עוד בסורית,
 מילון 776. והשם נמצא שאל גם בערבית, עייין פרנקל AF 190.
 יש שרצו לראות את גירסון השם משורש 'שכן' (ראה בעה"ש), ובסמוך לשורש זה הביאו
 קוסובסקי בקונקור' למשנה (וראה למעשה כך גם ברוקלמן), ואחרים אף ניסו לראות את יסודו
 מ'משך' — וראה נגד זה בדברי ליברמן, יונית 31, הערה 62.

ב. ראה עדים ממששים ובאים (שבו' ח,ד/ו), והרי כולם ממששים ובאין (ת' יבמ' יא,ה — 5/253)³⁰, היורד לנכסי שבויים ושמע בהן שמששים ובאים (ת' כתו' ח,ג — 17/270), אבל ראה חמרין ממששים ובאין (ת' ב"מ ז,א — 27/385), יד העדים... ואחר כך בני אדם ממששים ובאים (ספ-ד שו — 333), והרי כולם ממששים ובאות (ת' יבמ' יא,ט — 1/254, ע)³¹, ואחר כך פורעניות ממששות ובאות (ספ-ד, שם) = הלכו וקרבו, באו לאט לאט*²⁸.

בארמית: ת"ג, תר"ת, ת"ג, תר"כ, כב**¹⁸.

מתן 1 — קל (פעול): אין לך בכל העממין מתון יותר מן האמרי (ת' שבת ז(ח), כה — 55/119, ו: מאמוריים), היו מתונים בדין (אבות א,א = מכ בוא ו — 19 [א: מתינים] = ספ-ד טז — 25) = לא היה מהיר חימה, לא נהג בפזיזות.

בתחילה הוא מנטף טיפין מתונות (ת' מכש' א,ח — 3/674) = באטיות. הפעיל: המתין לה עד שנגבה (ת' טהר' ה,ז — 36/665), מרים המתינה למשה שעה אחת (סוטה א,ט/ג) = חיכה, השתהה.

את מתין לי אצל עבודה זרה פלונית (מכ משפ' כ — 8/332), ממתין עד שיגיע לישוב (מכ דרשב"י יב,טו — 16/17), אלא ממאנת וממתנת עד שתגדיל (יבמ' יג,א), שנים ממתנין זה לזה בקערה ושלושה אין ממתנין (ת' ברכ' ה,ז — 6/12), ואין ממתנין לו עד שיעשיר (ספרא ויקר' יט,ג — כה1), מלמד שהיו ממתנים למשה עד שיוצא מפתח בית המדרש (ספ-ב ד — 7/91), ממתנים לו עד חשיכה (ספ-ד רכא — 12/254), ימתין לה עד שתתליע ויופך (כלא' ב,ג), תנו גט לאשתי על מנת שתמתין לי

30 ו (ליב' 35) משמשין. וראה גם בהערה הבאה.

31 ו (ליב' 37): משמשות. גג: ממשמש.

28* הצירוף "ממששים ובאים" נפוץ הרבה ובריבוי, ובא לציין פעולה נמשכת, מתקרבים ובאים. ועיין על-כך בדברי ש' אברמסון, לשוננו כט 78-79, וראה עמ' 79, שכבר עמד על-כך ילון. אמנם מציין שם, כי יש מקומות, שאין טעם בהסבר של הליכה לאט, אך קשה להניח לפי זה, שהיסוד קשור לערבית 'משי' ("אמשי", כמלת זירוז), ועוד צ"ע. ועל השורש ושימושיו ראה עוד אצל אפשטיין, מבוא 95, ושם הערה 4. ושם אף מציין לכאן גם צירוף דומה לנ"ל: "ונחלה (ו: תחילה) משמשת והולכת ועולה אפילו עד ראובן" (ת' ב"ב ז,א — 17/407) = ממשמשת. ולדעת אפשטיין, מבוא שם, מצוי כך גם במשנה (בהשמטת מ"ם הבינוני), כגון שבת כב,ו; טהר' ז,ד.

18** איננו בת"א, אבל בתר"י/ב בדפ' (ואין גינ') ל"וימש חשך" (שמ' י,כא) — ויהוה ממשמשין בחשיכה. ובת"נ: ויהוי ממשמש(ש) בחשוכא'. ל"והיית ממשש" (דבר' כח,כט) בתר"י: 'דממשמש סמיה' (רידר 294), וכן ראה קאהלה, שרידי תרא"י *MDW* 28b: 'ממשמשין... די ימשמש סמיה'. ובת"י ל"נגששה" (ישע' נט,י) — 'נמשיש' (שפ/118), אבל עולים כתי"י (וכן בדפ'): נמשמש, נמשמש. וראה בתר"כ לאיוב ה,יד; שם ב,כה (לגרד 94); ולתהלי קטוה, שם) 68). ובאר"ב למשל, ב"מ כא,ב.

נראה אפוא, כי שאול הוא בארמית, וראה כך מאנס 53. ואלבק הביאו בטעות ברשימה ב (מבוא 164). בדומה להוראה ב' דלעיל ראה ב"הסבר לשון" ליד פסוק מקראי: "כי קרוב יום אידם (דבר' לב,לה), הרי פורעניות ממששות ובאות" (ספ-ד שכה — 3/377).

לקסיקון הפועל

מתן 2

שתי שנים (ת' גיטין ו(ד), 13/329 — ז), המתן עד שתיכנס לספק (כרי' ו,ג/ה), המתן לי כן בחמה ונישתרב (ספרא אמור כו, — קד4, כ"ר תסז), ואין אומרים המתינו לו שמא יחיה (ת' שבת טו(טז), טו — 9/134), צריכות להתמתין שלשה חדשים (ת' יבמ' ו,ו — 21/247).

בארמית: עת, תר"י, תר"כ, ג, ש, ב, ס**19.

מתנים (?)*29.

מתן² — קל: ומעלים אותו (את המת) על החול בשביל שימתן (שבת כגה — פ)³² = התלחלח בחול ולא הסריח (הערוך)*30.

המניח זיתיו בכופש שימתונו... שימתונו ושימלחם (טהר' טה, — ק,גג)³³ = נרטב והתרכך.

הפעיל: לא נחלקו... על המניח זיתים בכיפש שימתים ושימלחם (ת' טהר' י,י — 32/671) = הרטיב כדי שיתרכך — פ"י (פאקטיטיב).

המעלה את האגודות ואת... לגב בשביל שימתונו להיות אוגד בהן (מכש' ו,ב — ק,פ)³⁴ = (ת' מכש' ג,א — 13/675) = פ"ע (כמו קל).

[ומעלים אותו (את המת) על החול בשביל שימתין (שבת כגה, — ק,לו,גג)]³⁵.

בארמית: **20.

32 ק, לו, וכן גנ"מ מג: "שימתין" (ראה למטן), ועיין מאמרי הפעיל/קל, ספר בראילין יג (חשל"ו), עמ' 265.

33 ראה גנ"מ רנב. לו: שיימתונו. פ: שימתונו 2 (וראה הערה קודמת), ואף במקבילה בת' בהפעיל (למעלן בהמשך). ילון ניקדו בקל.

34 אף ילון ניקד כאן בהפעיל, אבל בגנ"מ שז למטה: "שימתונו", בקל. וכן הוא ברש"י. לו: "בשביל שימתונו" (וכנראה הוא שיכול אותיות מקרי, וצ"ל: שימתונו).

35 בכ"י פ: שימתן (בקל), ראה לעיל הערה 32.

29* סגל, דקדוק סעיף 177, רושם את הפועל כאילו יש ממנו שם נגזר מן המקרא. והתכוון דאי "מתנינים", וכך ציין לפניו גם אלברכט, עמ' 100, וראה א' גייגר, קבוצת מאמרים 119 (ואף אחדים ממילוני המקרא. *KBL* 583 בערכו מסמן זאת בספק), אך השקיפות הסמנטית ביניהם רופפת מאד. המילונים התלמודיים נמנעו אמנם מלהדגיש בשורש את הקשר למקור המקראי. בדה"א יא, מג נמצא גם שם-עצם פרטי "יושפט המתני". ונראה שהפועל בא מארמית (עיין בהערות למטן).

30* והשווה גם תוי"ט. אמנם אין אחידות בין כתבי-היד, ובין משנה לת' בשימושי הפעיל/קל, אך ניכר, ש'מתן', שגזר הרבה בהצרכת למ"ד, הרומז גם-כן להפרדת שני השורשים.

19** במילון ז'אן-הופטייזור, *DISO* 172, מובא הפועל מתעודות באר"י. ונמצא בתר"י, למשל, ברא' ב,כה; 'אמתינו' (רידר 4), ושם לא, כח; ובתר"כ לאיוב לב,ד ("חכה" — 'מתן ית איוב') — לגרד 109, אבל בת"י מתורגם 'חכה' המקראי בדרך אחרת (וראה למשל במל"ב ט,ג; חבק' ב,ג), ולעתים אף בתר"כ (ראה איוב ג,כ או תהל' קו,יג). ובאר"ג: "אמתנית עד דיחשל" (ויק"ר ט,ט — מרגליות קצא) = המתינה, ולא נמצא במקבילה בידו' סוטה א,ד-טז 4. ובשומרנו' ראה עואנ"ש (ג,ב), עמ' 42/61 "ממתנים" = נוגעים. והשווה גם קאולי, אוצר הפיוטים 76. ומאנס 53 מביאו כשאול מארמית.

20** ראה ז' בן-חיים, עואנ"ש ג(ב) 114, המפרש "ימתנו בטל" = יירטבו (או: ירגיעו, אם הכוונה ל"צל"). והוא, ספר שירמן 30/68: "ומתנין אנוך" = ומרעננים. ויש להניח שאלה מקבילים ל'מתן' דלעיל. ראה בדברי L. Ginsberg, *MGWJ* 78 (1934), pp. 20-21, שיש הצדקה להפריד בין שני סוגי 'מתן'. בן-חיים, שם לשורה 39, מעיר אמנם, שאין דעתו נראית, אך מצד שני אין למצוא כל סבירות לקשר סמנטי אמין ביניהם (וראה ב"י 3452, הערה 1).

ג

נאה — ק ל : אבל זאת נאת כיופיה ונאת במעשיה (ספ-ב צט — 11/99, 111) =
היה יפה, נחמד.

פיעל : ואם כדי לנאות בהן (ו: לנאותן), הרי זה מותר (ת' שבת טו(ז), יד — 26/135)
= עשה את הדבר שיהיה נאה, יפה.

וכי היאך אפשר לו לאדם לנאות את קונו, אלא היה נאה לפניו במצוה (מכ דרשב"י
טוב, — 14/78) = פאר, גרם לו הנאה.

התפעל : ולא יתנם (מעשר שני) לשולחני להתנאות בהן (ת' מע"ש א, ד, ו
זרעים 243)³, משכיר אדם מעותיו לשולחני להתנאות בהן (ת' ב"מ ד, ב, — 7/379)⁴, לא
להתנאות בעיני אדם, אלא להתנאות בעיני ה' (מכ דבר' — JQR 16, 451 — מ"ח
יב, כה — 61) = התפאר בדבר.

(?) הפעיל : (מ)מה שהנאים לו מנאצים לפניו (ספ-ד שכ — 4/366 — ל)⁵ = נתן
להם יופי (פינקל').

בארמית: מני**.

מ: נאו (אוה?)¹.

נבה (2) — פיעל : ניבה וניבתו הרוח, אם יש בשלו כדי לנבות ... (ת' ב"ק
ו, כב — 16/356)⁶ = נפח אש.

בארמית: ס, מני**.

וראה להלן ערך 'נבח'.

1 הורבין שם: נאה בנויה ונאה במעשיה, וצורה הבינוני (במשקל: קָעָה) מצויה עוד ב"מכ כש"ת, וראה למעלה בהמשך מ-
מכ דרשב"י.

2 במקבילה במכ דר"י — 5/127: "וכי אפשר לבשר דם לנאות לקונו, אלא אנוה לו במצות וכו'". בדפ': אתנאה
לפניו. במקבילות בבבלי נויר ב, ב: "אנאה לפניו במצות, אעשה לו סוכה וכו'"/ "הנאה לפניו וכו' — שבת
קלג, ב. בפיעל נמצא עוד בבבלי סוכה יא: "לנאותה" (את הסוכה), ואין ח"ג בדק"ס.

3 ע (12/86): ליהנות. וראה תכ"פ זרעים 713.

4 ועולות גם גירסאות: "להתראות בהן ולהתלמד בהן", ראה ליברמן, תוס"ר ב 112-113, ועיין שם א 104.

5 וכו'ל גם בכ"י א, אבל בר: שהנאים שלו, ובדפ': שהם נאים לו. וראה הערת פינקל' שם לשורה 4. וראה עוד על גירסה
של הר"ש מת' לכלים ג, סמ"ב, ועיין תוס"ר ג 231.

6 ד: ליבה וליבתו, ללבות, וכך הגירסה במשנה (ב"ק וד), ראה ערך 'לבה'. ובירד' ב"ק ו — 3: "אית תני תני וליבה, אית
תני תני וניבה" (בשרי"ר להיפך). וראה גם בבבלי שם ס, א: "מאן דתני ליבה לא משחבש, ומאן דתני ניבה לא משחבש".
שני תנאים במסורת שונה של פעלים נרדפים. ועיין אפשטיין, מבוא 118.

1* במקרא מצוי 'נאוה', 'נאוו' — BDB מביאם תחת שורש 'נאוה', אך ב"י תחת שורש 'נאו', ומתלבטים בכך
גם בספרי הקדוק, כגון BL 422 מ'אוה', וכן סעף GK 75x (עמ' 213 למעלה). לפנינו מכל מקום שורש
ברור 'נאוה', ושוא תנייני הוא למקראי. במשנה נרד' טי, כ"ק: נָאָה x 2, לו: נאה x 2. (ו'נאוה" כבינוני
גם בבן-סירא, ראה לפי הקונקור', עמ' 212).

1** במילונות אין ציון, שהפועל מצוי בארמית, אבל ראה מילון מנדאי 283 — שגם לפי ההוראה
נראה שייך לנ"ל, ושם אף מפנה לל"ח.

2** בסורית 'נבה' = נפח (פיין סמית/הק' 325-326), וראה גם במילון מנדאי 287 (NBA₂), וראה
אפשטיין, מבואות א 239, ומבוא 118, הערות 5-6. וראה לעיל הערה 6 בח"ג. אין אפוא לפנינו
צורות משנה בלבד של לבה/נבה, אלא שורשים שונים, שהילכו בשמיות במקביל.

לקסיקון הפועל

נבח 2

נבח₂ (2) — פיעל: (ובא) אחד וניבח, יש בו כדי לנבח... (מכ דרשב"י כבה, — 198 למטה)⁷ = ליבה והלהיב את האש.
מ: נפח(?)^{2*}.
וראה לעיל ערך 'נבה'.

נבל₂ — פיעל: המוסר בהמה לטבח וניבלה (ת' ב"ק יי, — 17/367) = עשה אותה נבלה בשחיטה (במובן הלכתי).
נתפעל: השוחט וניתנבלה בידו (ב"ק ז, ה/ו; חולין ה, ג, ת' שם, שם + ו, ד, — 1/508 = השווה ספרא אחרי יא, — פד, 4, כ"ר שסה)⁸, כל שנתנבלה בשחיטתה נבלה (ת' חולין ב, ט, — 21/502), מגיד שאם נתנבלה בשחיטתה פסולה (ספ-ב קנג — 25/153) = נעשתה נבלה מבחינת ההלכה.
מ: נבלה^{3*}.

נבר (1) — קל: חזיר שהי' נוביר והזיק בחוטמו (ת' ב"ק א, ח, — 8/347) = חפר וחטט באשפה. היפך בחטמו (מלמד).

בארמית: תר"כ(1) ס**³.

נגב — קל: נגבה לאחר שלשים יום (ת' ב"ק ו, יח, — 28/576) = יבש, שנתנדפו המים. ונגוב מבחויץ (כלים ט, ד), ומקום אמצע נגוב (ת' נדה ח, ז, — 5/650), אוכלים אוכלים נגובים בידיים מסואבות (חגי' ג, ג, = ת' שם ג, יא, — 9/237), כדי שיפתח ויגוף ות' יגב × 2... כדי שישתום וישתום ויגב (ע"ז ה, ד-ה — ק)¹⁰.
נפעל: אם נגבו (המים) מיד טהורין × 2 (מכש' ד, ט, יא)¹¹, לקטו לאכלין ונפלו עליו משקין אפעלי שניגבו, פסול (פרה יא, ח, ת)¹², ואם בשביל שתיגב, הרי זה אסור

7 בנוס' מדה"ג: וניבה, המנכה (מרגליות חקב), כמו בח' (ראה ערך קודם 'נבה').

8 בקג"ג של הספרא d 54 Heb.: וניתבלה.

9 ראה במקבילה בבבלי ב"ק יז, ב, והנוסח שם: "וחזיר שהיה נובר באשפה והזיק משלם וכו'".

10 וכנ"ל עוד × 3 בכ"ק במשניות ו-ו, פ, לו: ותיגב × 3, ויגוב × 3. וראה ילון, מבוא 142, שמה הוא נפעל.

11 לו: נגבו. וגם ילון ניקדו בנפעל. בנג"מ שה מנוקד בקל: נגבו × 2. וכן בקל בכ"י פור.ב.

12 לו: ניגבו, וכן הוא בנג"מ בלא ניקוד, וילון ניקד כאן בפיעל.

2* ייתכן שיש בנ"ל רמז, כי 'נבח' = נפח, והוא המקורי, והחי"ת נחלשה לה"א, כפי שמצוי בארמית המזרחית. אך ייתכן שהקשר ל'נבח' הוא מקרי בלבד, והשינוי כאן ל'נבח' תיקון יתר הוא.

3* הפועל דנומינטיבי, שנוצר מ"נבלה" (במובן ההלכתי שבלשון חז"ל). ב"י ייחד לו ערך עצמאי, ולוי במילונו בהוראה נפרדת. וסגל רשמו במניין החדשים, דקדוק סעיף 178. וכן אלבק, מבוא 164. הפעלים המקראיים: (1) נבל הצמח ("נבל ציץ"), (2) היה שפל, ביזהו ("וינבל צור ישועתו"), אינם בשימוש בלח"א. הקשר של הנ"ל לקודמיו הוא תשתיתי בלבד.

3** ונמצא כתרגום ל"יכרסמנה חזיר" (תהל' פ, יד) — 'ונוברנה חזיר' (לגרד 48), ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 412 (פיין סמית/הק' 326: לחטט באדמה = to scratch the ground). 'ש' ליברמן, ירושלמי כפשוטו 305, מעיר, כי בערב' نجر = חפר, ו"ניבריות" = חפירות, חורים. וראה תוס' עה"ש, עמ' רעה (ערך 'ניברא').

(ת' עירור' יא(ח,ט) — 13(9/153), פירות שירד הדלף לתוכן ובללן שיגבו (מכש' ה,ג) — ק,פ,ג,ג,14, ימתין עד שינגובו (ו: שיגובו), ונוטלן ובא לו (ת' שבת טז(ז),טו) — 4*(1/136) = נתייבשו.

פיעל: ... ונפלו עליו משקים מנגבו והוא כשר (פרה יא,ח), גת שלאבן שזפתה גוי מנגבה והיא טהורה (ע"ז ה,יא/ד), מתיר ומטביל ומנגיב (ת' חגי' גו, — 27/236, ל: ומנגבו), הלובין והעדשות מנגבין והן טהורין (ת' טהר' יא,טו — 7/673) = מקנח ומייבש. ... כדי שינגבו את פיהן בארץ. ... ושאר כל הבהמה כדי שתנגב (טהר' ג,ח),15, מערה ואין צריך לנגב (ת' פרה ה(ד),ד — 26/634), המניח קנקנים בראש הגג לנגבן (מקו' ב,ז) = תתייבש מעצמה⁵.

נתפעל: ונשבה הרוח ונתנגבה הארץ (ספרא בחוק' א,א — קי,4, וט 207)¹⁶, ואם בשביל שתתנגב (ת' עירור' יא(ח,ט) — 9/153, ל)17 = נתייבש. בארמית: ת"א, ת"ת, נ"ת, ת"ר, כ"ג, ש"ב, ס"א¹⁸.

(?) נגה₂ — הפעיל: היה כותבה ודורשה ומגיהה (את המגילה), אם כיוון לבו יצא (מגי' ב,ב), ואין מגיהין אות אחת אפילו בספר העזרה (מו"ק ג,ד — פ,לו)¹⁸ = תיקן שיבושים⁷.

ומגיהין אותו (ס"ת) בבית דין של כהנים. ... (ת' סנה' ד,ז — 19/421, ע. בכ"י ו: ומניחין). ומגיהין לו מספר עזרה (ספ"ד קס — 211, וט 203) = עיין ובדק אם אינו משובש.

- ל: שתתנגב. וראה למעלן בהמשך בנתפעל. 13
 וכנ"ל בניקוד בבלי, פורת 57. וכן במש"ב. בגנ"מ שה הניקוד אינו ברור. המשנה חסרה בכ"י לו. 14
 כנ"ל בפיעל גם בגנ"מ רלו, ובהוצ' לו (בלא ניקוד). בדפ' (וכן ילון) ובמש"ב: שיתנגבו. וראה למעלן בבניין נתפעל. 15
 וכנ"ל גם בד"ו. וכן הוא בנתפעל בירר' תעני גיא — סו 1: "נשבה הרוח... וזרחה החמה ונתנגבה הארץ". וכן הוא בוויק' ר' להי (מרגליות תתכח). 16
 ע"ו: שתינגב (ראה למעלן בבניין נפעל). וראה הערה 15 על-פי הדפ'. 17
 בק היה כתוב למעשה בשני המקומות (גם מובאה קודמת): ומגביהה, מגביהין — אך ניכרת היטב מחיקת הבי"ת בשניהם. 18
- 4* הנטייה היא לראות את הנ"ל כנפעל עתיד ע"ד פועלי ע"ו וכפולים — ח' ילון, מבוא 141-142, וראה אצל י' ייבין, הניקוד הבבלי 498/9, דוגמות גם מבינוני.
 5* ואם בפיעל (ראה ח"ג), הריהו בהוראת שינוי מצב. השווה ילון, מבוא 160 ואילך.
 6* כל המילונים (עה"ש, ב"י, BDB) והחדשים מקשרים את הפועל לשם הנגזר האזור "נגב" שבמקרא (=אדמה יבשה). וכן סיווגו סגל, דקדוק סעיף 177.
 7* ראה הדיון אצל י' קוטשר, מגי'ש 462/3, על הפירוש ועל אפשרות קשרו ל'נגה', = שפך אור, אך נשאר מסופק בסברתו. אלבק במגילה ב,ב מפרש: קוראה כדי להגיהה מטעויות. ועיין בהערה הבאה.
- 4** נמצא בתרגום של 'חרב' (=יבש), כגון בת"א ובת"י לברא' ח,יג ('ינגובו מיא', שפ/12), וכן בת"י: נגבו x 2. וראה גם באתפעל בת"י לברא' א,ט ('ותתנגב' — רידר 1) ובת"כ לתהל' קוטו ('ואתנגיב' — לגרד 63), בת"י נשאר 'חרב' גם בתרגום (למשל, ישע' יט, ו-ז; הושע יג,טו). וראה יאסטרוב 871 דוגמות ל'נגב' מאר"ג ומאר"ב, ובשומר' ראה עואנ"ש ב (המליץ) 461. ובסורית ברקלמן, מילון 413.

לקסיקון הפועל

הפעל: שתהא מוגהת מלפני הכהנים הלויים (ספ-ד קס — 9/211 — כ"י בר) ¹⁹ =
עברו עליו לחיקון השיבושים.
[כל ספר שיש בו שמונים וחמש טעיות לא יקרא בו עד שיוגה (ס"ז, ילג — 22/266) *⁸.

נגס (1) — קל: טהור שנגס מן האוכל (טבו"י ג, ו) = חתך בשינוי ⁹.

בארמית: ג, ג**⁵.

נוז — קל (פעול): לא תלבש שעטנו, דבר שהוא שווע טווי ונוז (כלא' ט, ח = ספרא קדו'
ד, יח — פט, וט 166: שוע) ²⁰ = היה פתול ושזור ¹⁰.

כיוונית: $v\acute{\epsilon}\omega, v\acute{\eta}\sigma$ (?)

בארמית: (עת), תר"י (1) *⁶.

נול — פיעל: היא קישטה את עצמה לעבירה, והמקום ניוולה (סוטה א, ז) = עשה
אותה מכוערת, מנוונת.

לפי חרב... לא ניוולום אלא דנם ברחמים (מכ בשלח, עמלק א — מ²¹, 181 =
מכ דרשב"י 12/123), אוילי שנוולתי בת ישראל (ספ-ב כא — 19/24), כי עשתה נבלה
בישראל, לא עצמה בלבד ניוולה, אלא כל בתולות ישראל (ספ-ד רמ — 7/271), בנות

19 וליחא בכ"י וטל. כנ"ל ההדיר פינקל' על-פי כ"י בר, ושם: מוגהות מפי... והשווה מ"ח 105 (ושם בהפעיל).

20 בכ"ר תא: "טוי ולוו", אולי על-פי ההמשך "ר"ש בן אלעזר אומר נלוו מילוי הוא את אביו שבשמים" (ועיין עוד ערך 'שוע').

21 בכ"י א נראה אולי: נילום.

8* אין אחדות דעים בדבר זיקתו ל'נגה', המקראי. בעה"ש (כ 250 — ערך 'גה') וכן בכ"י הוא ערך נפרד, אך
ראה לעומתם יאסטרוב ודלמן. סגל לא הביאו אף ברשימת הפעלים ששינו משמעם. וראה בחוס' עה"ש 117
נגד ההשערה על מוצאו מפרסית (על-פי הערת בכר ZDMG 47, p. 505), וכן ד' גייגר, שם עמ' רעו.
לוי במילוננו התנגד לדעה, שהוא מושאל מ'נגה אור", שכן הסתעפות זו אינה טבעית למושג עיין בחיקון
ספר. 'נגה', נעלם מל"ח כמעט לחלוטין, אע"פ שמצוי באר"ב ובסורית: בת"י בא תמורתו 'זהר'.

9* ראה בפיה"ג לטהרות 137, והוא כמו לעס. יאסטרוב וב"י רושמים גם צורת "יגוס" מעוק' בו, — אך הנכון
שם "יגם" (משורש 'גמס' — ראה ערכו), והנ"ל יחידאי בלח"א.

10* עקילת החוט ופיתולו — ראה פרטים אצל א' הרשברג, הארג קל"ד, ושם הערה 2. ונוצרה כאן צורת בינוני
פעול, וממנו פועל גם ב'ע2א: "... ולא תנינן נוז, הוינן אמרינן הא לנוז מותר" (יר' כלא' טו, — לב 4),
אבל בכ"י וט (עמ' 186): ליגיו? וראה בויק"ר יג, (מרגליות רא), וכן שם כב, ח (תקיו): "לכן מלכים
שנוז לבו עליו", בח"ג: שנתגאה, ועולה גם: "שנוז לבו", והוא לשון סיבון (ראה בהערות מרגליות, שם).
אבל עיין ב"מ לויק, באוצה"ג ג (יבמ') 9-10. וראה עוד ילון, קונטרסים א 33, ועיין גם ערך 'שוע'.

5** במילונים (עה"ש, לוי, יאסטרוב 874) מדגימים מאר"ג בלבד (ירוש', בר"ר), וראה גם ויק"ר לד, ה
(מרגליות תשפ, וכן תשפד). ומצוי באר"ג, ראה מילון שולטס 119, בהוראה של אכל ארוחה,

6** סעד (במקבילות שלו בסורית: 'לעס'). וסגל רשמו בין השאולים מארמית, דקדוק סעיף 182.
לדעת הרשברג (לעיל, הערה 10*) צדק הר"ב בערוך (ערך 'נוז'), כי מקורה יוונית-רומית כנ"ל,
והוא לשון טווייה, וקאהוט לחינם דוחה אותו.

ובתר"י לדבר' כביא לעניין בגד שעטנו: 'דשיע ועזיל וניז' (גינ' 338, רידר 285), בדפ':
'וגיז', וכנראה שאול הוא מחז"ל. ומצאתי במילון ז'אן-הופטייזר DISO, p. 176, שיש ממנו
בארמית הממלכתית כשם בריבוי 'נוזין' = חבל קלוע, אך אינו רושם את תיעודו.

ישראל נאות הן, אלא שעניות מנוולתן (נדר' ט/יא), אין מנוולין בנות ישראל (ספ-ב יא — 7/17), לפי חרב, לתוך פיה שלחרב שלא תנוולים (ספ-ד צד — 8/155, וט 190), היו עליה כלי זהב... מעבירים ממנה כדי לנוולה (סוטה א,ו = השווה ספ-ב יא — 17), לא יעלה... אפילו לנוולו, אפילו לטנפו (ת' ע"ז וז), י(14/470).

אלא שניקלה (ו: שניקל) ניוולה (ת' סוטה ב,ג — 26/294) = נתוולה (פ"ע, שינוי מצב).

פועל: אין לך מנוול ומשוקן מן השור בשעה שהוא אוכל עשב (מכ ויהי ו — 3/113 = מכ דרשב"י יד, כט — 68), אמרו לו אין מיתה מנוולת מזו (סנה' ג,ג = ת' שם ט,יא — 1/430), הרי היא בדוקה ומנוולת (ת' סוטה ב,ג — 22/294), איפשי אשה מנוולת (נויר דה), אי אפשי באשה מנוולת (ת' שם ג,יד — 11/287)*¹¹, אלא כל הניוול הזה מנוולה (ספ-ב יא — 17, וט 83), עם נבל... ומי גרם להם לישראל להיות מנוולים ומטופשים (ספ-ד שט — 5/349, ל, א)²².

התפעל: לאדם המתנוול במקום שאינו מכיר 2 (ספ-ב יד — 16/19, וט 84). [בת ישראל מתקשטת וזו מתנוולת (ספ-ד ריג — 247)], הם שגידלו גידולין רעים יבואו ויתנוולו עם גידוליהן (ספ-ד רלה — 12/268, וט 215).

בארמית: (מק, ב, ס), מני*⁷.

מ: נבל*¹².

נום (נמה) — קל (1. נום): נמתי לו, בנימה ראית לשחת שער זה נאה, נם לי רועה הייתי בעירי... נמתי למצרי... נמתי לו (ת' נז' ד,ו — 15-11/289 = ספ-ב כב, 10-8/26)²³, נמתי לו 2 (ת' כיפו' ב,ז — 26,24/184, ע)²⁴, נמתי לו לר' עקיבא (ת' פסח' א,י — ו מועד 143)²⁵, נמו לו ר' יונתן... נמו לו ר' יושיה... (מכ בואה — 6/17, בכ"מ: נם לו = ספ-ב קמב — 19/188: נם)²⁶ = נאם, אמר, דיכר.

- 22 אין מכאן כ"י וט, וכנ"ל גם בילקוט, אך בכ"י בר וכן מ"ח 189: מנובלים (ופינקל' העדיף גירסה זו), אך כנראה שהוא בהשפעת הדרשה על 'נבל', וראה לעיל מספ-ד דוגמה אחרת בהקשר עם 'נבלה'/ניוולה.
- 23 ל: אמרתי א' 1. כ"י ציטט מספ-ב "נאמתי", אך גם הורוביץ גרס כנ"ל, כפי שהוא ביט.
- 24 ו (ליב' 233): אמרתי א' 2, ובמובאה הבאה ראה חילוף שונה בין כתיב.
- 25 ע (27/155): ל: אמרתי לו. וראה הערה קודמת.
- 26 בכ"י א: נמו לו 2 (אולי ריבוי של כבוד), בדפ': אמר. במכ שם יא (36), טו (53) עוד "נם" א' 2, תמיד בקשר לר' יאשיה.

- 11* ועיין ליברמן, תכ"פ נשים 531-532, שחם "ניוול" בכמה מקומות הוא גידול שיער.
- 12* ראה סגל, דקדוק, סעיף 176, בחילופי אותיות מן המקרא, ועיין י' בארט *Wurzelunter.*, p. 29. ונמצא "ניוולה" בספ-ד בדרשה על 'נבל' או 'נבלה' (ראה למעלה). במקרה אחד אף שינוי בדפ' המשנה (לא כן אל"י) ציטוט מקראי: "בעקבות המשיח... בן מנוול אב" (סוטה ט,טו/כד), לפי המקובל בלח"א, וכן הוא במש"ב ומי"ה, אבל ק, לו דייקו: "מנבל", והבחינו בין מקרא לל"ח. 'נבל' בלח"א נותר רק לעניין 'נבלה' — ראה ערכו (נבל).

- 7** מצוי בו"ו כבר בארמית מק', אך לא כפועל (דניאל ב,ה; עזרא ו,יא). ובמשנה ובת"כ בארמית: "אזלה ונולה" — סוף סוטה (כ"ק כא), ת' שם יד,ו — 21/320. בכ"י (ליב' 237: אזלו ונולא), וייתכן 'נוולה' גם בכ"ק ולו. עיין תכ"פ נשים 237. והשווה בבלי שם מז,ב. וראה גם בסורית, ברקלמן 420 b. ובמנדאית נמצא כפועל, מילון 294, 297 (NUL)—disgrace וגם torment. ומאר"ב ראה בעה"ש (ערך 'נוול'), בתר"כ איכה ג,גא: 'וניוול בנתא' (לפי שפ/147) ולא 'וניוול', כפי שבדפ'.

לקסיקון הפועל

נונה

נופ על ? (2. נמה); נומתי לו, בני היאך עליה מן הים, נימה לי... (ת' יבמ' יד,ה — 7/259צ)²⁷, נומתי לו... נומתי לו ראיתו שחלץ מימך (ת' יבמ' יב, יא — 28/29-28/55)²⁸, אמר ר' יהושע נמיתי לכס... (ת' אהל' ה,יב — 9/603) = נעניתי**¹⁴.
 נופ על : (3. ימה): נומיתי לו כן הדברים (יבמ' טז,ז — ק,פ)²⁹, ונומת להן [מת] וקברתיו (יבמ' שם, ז/י — ק)³⁰, אמר ר' יוסי נומינו לשליח (גיטין ו/ז ט — ק,פ,לו), ונומו ר' שמעון בדבר שדרכו להיאכל (ובח' ד,ה — פ,פ)³¹ = אמר, ענה.
 מ: נאם**¹⁵. [באכרית — amû: בארמית: תר"ג, נב] *8.

נונה — התפעל: ואינה משכחת אלא מתנונה והולכת (סוטה ג,ו/ו — ק,פ)³², לפיכך אם מתנונה והולך (ת' ב"ק טג, — 363; ו, ד)³³, אי בחוץ שומע אני אפילו מתנוני (מכדניק' ו — א, 7/270)³⁴ = נימוק מעט מעט (אלבק), נחלש, התדלדל והלך (הערוך)**¹⁶.
 בארמית: ב? *9.

- 27 ו: נמתי... נם.
- 28 ו (ליב' 43): נמתי... אמרתי, ושם עוד פעמים אחדות נם, נמתי שאינם כ"ע.
- 29 לו ומש"ב: נומתי. מי"ר: נומיתי לה (ד"ו: נימיתי לה).
- 30 פ בלא דגש, ואין עקיבות בניקוד, ראה גם הנמן 308. במש"ב: נומית.
- 31 לו: נומי. מש"ב: ר' שמעון מחיב, אבל עיין המובאה בבבלי זבח' מ,ב.
- 32 וכן"ל במש"ב ומי"ר. לו: מיתנונא. במסורת התימנית (דמתי, קונטרסים א 15): מתנונה, והי"ו אינה נהגית. במקבילה בת' סוטה ב,ג — 22/294: הרי היא בדוקה ומנוולת. ושם 26: שניקלה ניוולה.
- 33 ע (21/363): נתנינה. ולפי הערת ר"ב בעה"ש (ה 290, הע' 5) הוא ט"ס, וכן ראה ליברמן, תוס"ר ג 97, וצ"ל: נתנונה. ובצירוף כנ"ל גם בבבלי: "מתנונה והולכת" (חולין נ"ב, מ — מתנונה, אבל עיין דק"ס ס 2, והערה צ' שם), "מתנונה והולך" (ב"ק צ"א, א), ובצורה המרובעת גם בירושלמי: "המתנונה מותרת לכיתה" (ירר' סוטה גה-י ט 1).
- 34 מ: מתנונה. ואינו בדפ' ובהוצ' ה"ר — וראה שם בח"ג ובהערות.
- 13* ד' בן-חיים, ספר המקורות 10, מייחס את הצורות "נומית", "נומינו" לפיעל, במעקב $u < i$ לפני השפחת מ"ם. אך אם יסודן אמנם מל"י ('נמה'), אפשר שהן רומזות לנופעל, ובודאי יש חיווק לכך, אם התערב כאן שורש נוסף ימה/אמא, הידוע בארמית, שעל פיו מוסכרות גם הצורות (ראה למעלן בהמשך): נומית, נומת (נופעל) — ראה F. Perles, *MGWJ* 76, (1932), p. 232, וראה עוד פרטים במאמרי "על הנופעל", ספר קוטשר, עמ' 133-134.
- 14* השווה אפשטיין, מבואות א 61. במקבילה בבבלי חגי' כב,ב: "נעניתי לכס", ר' Rengstorff בהוצ' לת' שחרות 105, העירף לגרוס בפנים "נעניתי", במקום "נמיתתי" שבכ"ז. וראה עוד ערכי ב 47.
- 15* ז' בן-חיים שם, הערה 9, וראה את הנ"ל משורש 'נמה' (בערבית نهي), וראה גם הוא עואנ"ש ג (ב) 189, אבל י' קוטשר, מגי"ש 494, מעדיף לראותו כקונטמינציה של: נמה-נאם, ואמנם בלעדי זה קשה לפרנס את הצורות הרגילות השגורות: נמתי, נם (למעלן 1), שאינן משתלבות עם צורות ל"י, וראה בס"ז לילון 299-300, ושם הערה 101. ועיין גם הדיון אצל סגל, דקדוק 155.
- 16* כבר ציין ח' ילון, קונטרסים א 89: "התנונה צורת מרובעים היא" (וראה יאסטרוב וכו'). על אף שטיב הה"א המאריכה אינו ברור, והנמן כללו בין המרובעים מל"י, עמ' 328, ועמ' 380. אלבק, מבוא 164, הביאו ←
- 8** לפי השורש אמא/ימה נמצא הוא באכרית amû = דיבר, ובאר"נ כתרגום של 'נשבע', 'השביע', כגון: "ל"בי נשבעתי" (ברא' כב,טז) — 'אנא ימית' או 'ובשמו תשבע' (דבר' יב), — 'על שימה חימא'. שולטס, מילון עמ' 84. ובתר"י (רידר 52) — 'לא תימא' (ברא' לג,י), ובאר"ב: אימא, תימא, נימא — יאסטרוב 74. התצורות 'אימא, נימא' הן אמנם מנטייה תניינית של שורש 'אמר', כפי שהעיר לי ד"ר מ' סוקולוף (וראה אפשטיין, ארמית בבליה, עמ' 61-62), אך אפשר להניח, כי אצל חז"ל נתפסו הצורות משורש 'ימא', ומכאן: "נומית".
- 9** דלמן, מילון 266, ציין שהוא מצוי בארמית, וראה גם יאסטרוב 888 b, המביא 'נוני' מאר"ב, אך קשה להניח שהמובא מסוטה ו,א שייך לארמית, כי הוא שם בהקשר דברי רבי מן המשנה "מתנונה והולכת", וראה שם "במאי קמיפלגי וכו'".

נזף — קל: נזף בו משה ואמר לו... (ספ-ב נב — 1/54), שתי נזיפות נזפה אילו אביה בשר דם נזף בה עד שתהא נכלמת (ספ-ב קו — 1/105, וט 112 סוף), בשלישי ונזפו בו, אמרו לו דין עד כאן (מכבשלה, עמלק ב — 10/182 = מכדרשב"י יז, יד — 124)³⁵, הלך אשר וסיפר לאחיו ונזפו בו (ספ-ד שנה — 420) = גער בו. ויושב על שולחנו של יוחנן בן הנזוף (ת' שבת יג(יד), ב — 10/128, ע) ³⁶, כבני אדם נזופים לפני המקום (תענ' א, ז/ח), [שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף (אבות ו, ב)] = שגערו בהם מן השמים.

בארמית: תרג' ש, ב*¹⁰.

נזק — נפעל: ואין אתה נזוק כלום (ספ-ד מה — 11/103, וט 177) = נגרם לו נזק. היו נזיזקים שנים, אחד גדול ואחד קטן (ב"ק ג, יא/טז — ק, פ; לו: הנזיקין), היו הנזיזקין של שניהם והמזיקין של אחד (ת' ב"ק ד, ז — 2/351)^{17*}. הפעיל: ולא היויק נחש ועקרב בירושלם (אבות ה, ה), גץ שיצא מתחת הפטיש והיויק חייב (ב"ק ו, ח/ח), בהמה שנכנסה מאיליה לרשות היחיד והיויקה בידה... (ת' ב"ק א, ו — 25/346), מעשה שעיברה דליקה את הירדן והיויקה (מכ דנויק' יד — 10-9/297), הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים והיויקו (ב"מ יד, = גרם לו נזק, פגע והביא לו הפסד.

לסם יבש... ואינו מזיקו (ספ-ב יב — 17/18), בזמן שיש מזיקין, ואינן מזיקין (ספרא בחוק' ב, א — קיא 1, וט 208), מרחיק מנטיעותיו שלחבירו ומינירו כדי שלא יזיק (ב"ב ב, ח), ר' שמעון אומר משביתן שלא יזיקו 2 × (ספרא בחוק' ב, א — קיא 1, וט 208)³⁷, הצד השווה שבהן, שדרכן להזיק (ב"ק א, א = מכ דנויק' יד — 3/298).

35 במ"ת 15: "בשלישי זעפו בו". וראה באבות דר"נ נו"ב יד: זעפתי בנויפה (=גערה).
36 וד: בן נויף. ל: הנויף, וראה ליברמן תכ"פ מועד 203-204. צוק' הביא מכ"ו: ניוף (לכאורה בנפעל, וכך גם יאסטרוב), אין לפי זה לכך אסמכתא.
37 בהצ' וייס וכן המלבי"ם: יזוק א 1, יזיקו א 2, ובד"ו: "יזוקו" א 2, ושמא רומז צורה זו לעתיד נפעל (ילון, מבוא 142, מעיר על מציאותה בבבלי), וראה שניתן לפרש בדרך סבילה, לפי המלבי"ם שם (לא כן הראב"ד והרמב"ן לויק' כו).

כשורש 'נזף', וראה בעה"ש ה 290. אין לו קשר אל המקרא: "לפני שמש ינין (קרי: ינון) שמר" (תהל' עב, יז) = התקיים, לא נמחה (ואין להניח שהוא בהוראה הפוכה), שכן גם שורשו אינו מחוור. BDB וכן GK, סעיף f 76, הביאוהו משרש 'ינה'.
17* ונמצא עוד ב"קג"נ ת' סוטה ד (ליב 169 בח"ג): "ממנו נזיק אף המן". ובן-חיים העיר בדברי הקונגרס העולמי החמישי, כך ה, עמ' 4 (בתדפיס) על צורת בינוני יחידה (ממאה שנייה, בשם ר' נהוריי): "ואינה נזוקת כלום" (ירו' ברכ' ט, ג-יג 3), בכ"י וט 93 ב: ניוזקת. וכן הנ"ל נטיית פ"ג על-דרך ע"ו. ראה סגל, דקדוק 142; ילון, מבוא 141. ייבין, הניקוד הבבלי 498 מוסיף: ניתוכים, ניסוכים, ועיין גם הנמן 254-255, המעיר, כי בכ"י פ (וכן הוא בכ"י ק) נמצא גם: הניזק, לניזוק א 18, וצורה זו משמשת כש"ע.

10** נמצא למעשה בכל התרגומים היהודיים, כגון בת"א ובת"י לברא' לזי, — שפ/61 (= "גער"), והם וכן בת"נ לבמד"נ יב, יד (= "ירק ירק"). וראה לוי, תרגומים 99, דוגמות מת"י ומת"כ (גם כאן כתרגום ל'גער'). ובשומר' ראה עואנ"ש ג(ב) 108, 300. ונמצא גם באר"ב — ראה יאסטרוב.

לקסיקון הפועל

נחַר

הפעל: ואם הוּזַק בה בעל החבית חייב בניזקו (ב"ק ג,א), שור שהיה רודף אחר שור אחר והוּזַק (ב"ק ג,יא/ד), ואם בא אחר והוּזַק בהם, הרי זה חייב (ת' ב"מ יא,ה — 9,4/395), ואם הוּזַק בהן בעל הקדירות חייב (ב"ק ה,ב/ג), שמין אותן כמה הם יפין עד שלא הוּזַקו וכמה הן יפין משהוּזַקו (ת' ב"ק ג,ב — 29/349) = נגרם לו נזק, הפסד. מ: נזק (אסתר ז,ד). בארמית: עת, מק, תרג, ג, ב, **11.

נחַר¹ (1) — קל: ר' יהודה בן בתירה אומר, שלא תינחור ושלא תגדל ציצית, ושלא תספר קמי (ספרא אחרי יג,ט — פו,11, כ"ר שעב) = השמיע קול בנחיריים*¹⁸. מ: נחור אימה (איוב לט,כ), נחת סוסיו (ירמ' ב,ז)*¹⁹. בארמית: ב, ס, מנ**¹².

נחַר² — קל: נחרה (את הבהמה) מטמא טומאת אוכלין (ת' אהל' ב,א — 30/598), הנוחר והמעקר ב"ק ז,ה/ו = חולין ה,ג/י = ת' חולין ו,ד — 1/508), פרט... לנוחר ולמעקר (ספרא אחרי יא,ה — פד,4), או נוחרו או מולקו (ת' חולין ו,ו — 5/508), נוחרין היו עדרות באיסטריא של מלך (ת' עדו' ג,ב — 19/459), הואיל וגוים נוחרים ומעקרים... לע"ז שלהם (מכדבר' JOR XVI, 452 — מ"ת 61)³⁸ = המית בהמה בדקירה בצוארה*²⁰.

בארמית: תר"י(1), ב(?)**¹³.

38 על-פי כ"י שפרסם שכטר. וב"י ציינו בטעות, שהוא מ"מ דרשב"י.

18* עיין ליברמן, "כ"פ מועד (נמושות), עמ' 1363, המפרש כפשוטו, כעין נחירת אדם בשנתו. לפנינו קטע המדבר בענייני דרכי האמורי, ונחירה זו ממנהגי ע"ז הייתה. ועיין שם בעניין הגירסה, שאיננה "חנקור". וראה גם פורת 41: תינחור.

19* על-פי אלה 'נחַר', שלפנינו יסודו מקראי (ובל"ח מצוי: נחיר, נחיריים), בערב' נַחַר, ויש להפרידו מן הערך ההומונימי לו הבא.

20* מקבילתו של 'נחַר²', בערב' נַחַר (חי"ת לועית) = שחט (ראה ב"י 3611 בהערות, והשווה מילון איילון-שנער 364), וההומונים לו המקראי (הערך הקודם) הוא בחי"ת חכית (איוב לט,כ: "נחרו אימה"). הפועל שלפנינו הוא טרנסטיבי, לעומת קודמו האינטרנטיבי.

11** ראה ז'אן-הופטייזר, *DISO*, p. 176, שמצוי בארמית ממלכתית ועוד, ושם מציינו גם מכנענית.

ובארמית מק' ראה, למשל, עזרא ד,יג; טו ועוד — וראה הערת *BDB* 634 a. ומאר"י ראה דוגמות במילונים התלמודיים. אמנם ייתכן שהפועל היה מצוי גם בעברית העתיקה (שהרי ידוע גם מכנענית, וסגל סיווגו לסעיף 181), אך אפילו כך מסתבר, שחדר בתפוצתו הרבה ללשון חז"ל בהשפעת הארמית, ורמז לכך, שגם במקרא עולה השם בספר מאוחר בלבד (כנ"ל בס' אסתר).

12** ראה דוגמות על-פי הקונקור' לבבלי 1219 טור ג (כגון גיטין ס,א 2 x). וראה בסורית, ברוקלמן מילון a, 424, ובמנדאית מילון b 292 (נחַר²).

13** סגל רשמו בסעיף 181, שהיה בעברית עתיקה ואף בארמית, ואלבק, מבוא 164, ברשימת החדשים שאינם בארמית. ואין לכך למעשה הכרעה ברורה. מצוי פעם אחת בתר"י לבמד' כב,מ: 'ונחור בלק תורין' (רידר 229), ושמא שאול הוא, כפי שהניח אלבק (בת"נ: 'ונכס בלק'). מאר"ב מדגים יאסטרוב להוראה שלנו: "וליחרו לכלבא" (גיטין ס,א), בדק"ס, מהד' פלדבלום, מצייני גירסה: "לילזו וליחרו", ובכ"י וט: ליחוי. וקשה לעמוד במדויק על הכוונה שם.

לקסיקון הפועל

נכש

נטח (2) — הפעיל: היה חורש והטיח בסלע או בגדר (אהל' יזב, ק, פר/ב)³⁹ = היכה (אלבק).

ונשבה הרוח והיטיחו העלים זה לזה (ספרא בחוק' זד, — קיב2, וט 212)⁴⁰ = דחקו והיכו^{21*}.

בארמית: עת**¹⁴.

נכס (1) — קל: ר' יאשיה או' לשון ס(ו)רסי הוא, כאדם שאומר לחבירו כוס לי טלה זה⁴¹ (מכ בוא ג — 8/12) = שחט*²².

(באכדית: nakāsu).

בארמית: תרג, ג, ג, ש, ב, ס, מנ**¹⁵.

נכשן — פיעל: הרי אדם שלא עמל ולא חרש ולא ניכש... אבל אדם שעמל וחרש חרע וניכש וכיסח (ספרא בחוק' ה, ד — קיא4, וט 211א) = עקר עשבים רעים מן השדה. החורש כל שהוא, המנכיש והמקרסים (שבת יב, ב — ק, ג; לו: המנכש), הזורע והמחפה והמנכש עובר בלא תעשה (ת' כלא' א, טו — 18/74), שאין חורשין וזורעין ואין מנכשין בסוריא (ת' שביע' ד, יב — 12/66), והיו פועלים יורדין ומנכשין לתוכו (ת' שם יג — 19/66, ו: בתוכו), חורש עמו זורע עמו מנכיש עמו (מכ דויה' ח — 143).

39 ט"ח דגושה אפשר להבחין גם במנ"מ קסג, וכן ניקד ילון, וראה ייבין, הניקוד הבבלי 550, אך שייכו לגיורת ע"ו, ע"ד פ"ג, וקוסובסקי ניקד: הטיח. אך ראה בהערה 21* למטן.

40 בר"ו רכח: זה בזה, ובהפעיל בהוראה כנ"ל מצוי גם בבבלי, כגון: "הטיח... ראשו" (ברכ' לד, ב).

41 הגירסה א: לשון פרסי, מ: פריסי, ומסתבר שהנכח כנ"ל לפי שההדיר ה"ר. איננו במקבילה במכ דרשב"י, אך ראה בבלי פסח' סא, א, ובר"ד' שם ה-ג, לב 1, בשם ר' יאשיה (בעניין 'מכסת-הכסוי').

21* ב"י סיווג את הפועל ל'שורש' 'טחח' ואחרים כ'טוח' מע"ו (ייבין, הניקוד הבבלי 550, וראה יאסטרוב 522 — טוח), והנמן 284 רשמו בין המסופקים מע"ו. נראה, שעדיף לראותו כשורש עצמאי 'נטח' (ואין הוא רשום במילונים), כפי שרומז הניקוד, וכפי שהוא ידוע מערבית: نطح = גגת, דחק והכה, Lane 2809, to push, thrust with the head or horns.

22* עיקרו 'נכס' (בציווי: כוס, כוסו, כמו: גש מ'נגש'), ראה דלמן, דקדוק אר"י 294, וראה פליישר במילון לוי 451 ב. ולא כפי שרשמו קוסובסקי בקונקור' בשורש 'כוס'. אע"פ שהתנא מצייץ במפורש: "לשון סורסי הוא", מצטט הוא משפט בלשון דיבור עברי שגור. הפועל מצוי גם בקטעים עבריים שבתלמוד בבלי (ע"ב), ראה עה"ש (ערך כס), והשווה א' מרגליות, ספר ש' ייבין, עמ' 411, על מלים ארמיות ויהודאיות, שנתעכלו בגוף הלשוני העברי.

14** ראה מה שצוין במילון ז'אן-הופטיזור, *DISO*, p. 178 מארמ' ממלכתית (אחיקר 167). ונראה לי, שהצדק עם דעות הסוברים, שההוראה: (בצרפתית) frapper = להכות (ולא כדעת קאולי, שהסביר: לפגוש) — היא שם המקורות, והשווה לעיל (הערה *21) מערבית ומל"ח. בסורית מצוי 'נטח' = to glitter, לפי ברקלמן, ונראה שאין לשייכו לכאן.

15** מצוי בכל ניבי הארמית בהוראה של שחט, ובה. כגון בת"א ל"ושחטו" (שמ' יב, כא — ו'כוסו'), "תחשט" (ויק' ויח — 'תחנכיס', שפ/173), ל"טבוט טבח" (ברא' מג, טו — 'כוס נכסתא'), וכן בתרגומים האחרים, כגון בתר"כ (דבה"ב ה, ה) — 'מנכסין ודבחין', שפ/36, באר"נ ראה שולטס, מילון 124. ובשומר' עואנ"ש ב, לפי המפתח 654. ובסורית ברקלמן, מילון 429, מצייץ שמצוי עוד באכדית, ראה צימרן 66 — nakāsu בהוראה קרובה.

לקסיקון הפועל

נכש 2

ה מ נ כ ש עם הנכרי בחסיות (תרו' טז, השווה ת' תרו' ח, ז — ו זרעים 150)⁴², מ נ כ ש י זרעים (ת' ב"ק יא, יח — 10/371) = ניכש בתבואה, הוציא את הזרעים הרעים. אמר אדם לחבירו נכיש עמי ואנכי עמך 2×2 (ב"מ ה, יא), לנכש בשדה זו לא יאמר לו בוא ונכש בשדה אחרת (ת' ב"מ ז, ה — 7-5, 3/386)⁴³, לעדור ולנכיש (ספרא בהר א, ד — קה2, כי"ר תסט, גנ*)²³.

בארמית: ב(?)**16.

נכש² — הפעיל: לא זו משם עד שהכישו נחש ומת (ת' סנה' ח, ג — 24/427), לא הספיק לצאת משם עד שהכישו נחש ומת (מכדכספא — 17/327, א)⁴⁴, ואין לך אדם שהולך לשם, שאין סממיות מכישות אותו ומת (ספ' ד-שנד — 3-2/417) = נשך אותו*²⁴. בארמית: ש, מנ**17. [נכת — תרג', ג, ב, ש, מ, נ, ס]. מ: נשך.

42 ע (22/39): "המנכש עם תנווני בחנות". ו: את הכוחי. ועיין תכ"פ זרעים 428.
 43 בשורה 6 שם לפי הדפ': בוא וחרוש, והוא הנכון לדעת ליברמן, חוס"ר ב 121.
 44 וכנ"ל בילקוט, וראה לויטער' ג 171. מ: "עד שנסכו", וכן הוא בד"ו, וכן במהדורת ה"ר. הצורה הנ"ל אינה במשנה. בדפ' פעם אחת: "אכלה סם המות או שהכישו נחש" (חולין ג, ה, ח), והוא על-פי מש"ב. בכל כתיב: שנסכה נחש. וחילופי נשך/הכיש מצויים בלח"ב (ע2א). כגון: "ובא והכישו חברכר... אי לו לאדם שנסכו חברכר" (יר' ברכ' ה — ט 1), או: "עלה והכישו נחש ומת... ומצאו והכישו נחש" (פסיק' דר"כ, אחרי 5-4/387), כ"י כ, א; שנסכו נחש ומת.

23* כנראה שורש עברי קדום לפנינו. השווה י' קוטשר, מלים 80 (המסתמך על העיקרון של ע' לעף אודות פעלים כאלה מתחום החקלאות). סגל ואלבק (מבוא 164) וכן מילונים (יאסטרוב, דלמן) מצרפים שורש זה עם נכש² (ראה בסמוך) ללקסמה אחת, אך יש הצדקה להפרדה ביניהם (כפי שנהג ב"י) על סמך הבוחן הסמנטי והאנלוגיה לארמית.

24* י' קוטשר, תרביץ לג 128, ראה בשרש זה "בבואה ארמית" בשיכול אותיות ממקבילתו 'נכת' (ראה למטן, בהערות לארמית), אמנם מתפלא הוא על השימוש בהפעיל דווקא. לדעת פרופ' בן-חיים (במכתבו אליי מיום 13.1.74), אין צורך לומר, שיש כאן השפעה ארמית ובהחלפה מכוונת של לה"פ. לטעמו יש שלשונות אחרות נבדלות זו מזו בסדר עיצורים (כגון: צוי-וצי בערבית ועוד) ואף כגוף לשון אחת (שמלה-שלמה). התנגדות לסברת י' קוטשר הביע לפני גם פרופ' גב"ע צרפתי.

ייתכן אפוא, שלפנינו מטתוים מ'נשך' המקראי (באוגריתית: נתך, ראה למשל קאסוטו, האלה ענת, ירושלים תשי"ח, עמ' 23), כפי שמצוי: לעב/עלב בל"ח עצם/עמץ, וראה סגל, דקדוק עמ' 39 (סעיף 56).

16** נמצא באר"ב 3×3 : "מנכשנא", "מנכשי" (ב"מ קה, א; קג, ב), אך לפי ההקשר שם עולה החשד, כי שאול הוא מעברית, והשורש אמנם לא נמצא בניבי ארמית אחרים. ומצאתי באר"ג משולב בעברית: "אלא מי שהוא מכיש עמיה" (ויק"ר כה, ח — מרגליות תקפד) וצ"ע גם פירושו (=עובד עמו כשדה?). ובערבית מדוברת מצוי נכש = חפר, עדר, ראה איילון-שנער 386. וכן נכש = מכוש, מעדר, ושמה שאול הוא.

17** השורש 'נכת' מצוי כנ"ל ברוב ניבי הארמית, בת"א ובת"ר י' לנשך' (כגון במד' כא, ו; ח) ועוד. ונמצא למשל במדרש א"י (כ"ר צח — 1257) עברית לעומת ארמית: "אמר רב יהודה... וצפה המלך, שהנחש עתיד לישוך את בנו, אמר: הא לייט חיויא דבעי למיכת ית ברי". המילונים (ע"ה, ש, יאסטרו) מביאים 'נכש' באותה הוראה באר"ג, לכאורה: "מנכשא מבשרא ואכלה" — אך הוא בדפ' בלבד. בהוצ' תיא-אלבק 1129 הנוסח הוא: "נתשא מן בשרה". וראה שם בהערות.

נכש₃ — הפעיל: מכיש מלמעלה ומפסיע מלמטה כעל הפיקון (ת' בכור' הד, — 1/540) = הקיש, היכה*²⁵.
מ: נקש.

נמך — קל (בינוני): היתה גבוהה משלש רוחותיה ונמכה מרוח אחרת... היתה נמכה משלש רוחותיה וגבוהה מרוח אחת (ת' עירו' א(ב), יד — ומועד 91)⁴⁵ = היה לא גבוה, שפל.
הפעיל: הגבוה מנמיכו, והנמוך מגביהו (ספ-ב פג — 10/79)⁴⁶ = עשאו נמוך, השפיל.
מ: מוך*²⁶.

45 ע: נמוכה א 2, ל: 1, ונראה שהנ"ל בבינוני פֶּעַל (קשה להניח, שהו"ו נשמטה פעמיים), אך השווה שם, עמ' 93, גם מכ"י 1: נמוכה א 2.

46 בנוסח מקביל: "כל הנמוך מגביהו, וכל הגבוה משפילו" (מכ בשלח, פתיח — 5/81). אבל א, מ: ממככו. מדרש חכמים: ממיכו. // "מגביה להם את השפל ומשפיל להם את הגבוה" (מכ דרשב"י יג, כא — 16/47, על-פי מדה"ג).

השימוש בהפעיל הוא ודאי מהסוג המצוי מאוד בל"ח הפעיל = קל (ראה מאמרי, ספר בראיין יג (תשל"ו), עמ' 249 ואילך), ואולי אף נמנעה בזה ההומונימיות ל'נכש', מכל מקום ברור, שההוראה כאן שונה מ'נכש', היא וזה ממש ל'נשך' (ראה לעיל ח"ג בין כתב-יד), והיא התייחדה בעיקר לנחש. הצורה "השיך" בלא שיכול מצויה אף היא בלח"א, אך הייתה תפוסה להוראה הקאוטיבית, כגון: "או שישך בו את הנחש" (סנה"ט, א) = גרם שיישך. וראה בספרא אמור — קד 4 (כ"ד ר' תסו): "השיך בו את הכלב, השיך בו את הנחש", ובודמה בס"ו מסעי לה — 10/333, בילקוט: שהכיש, ושכטר 662 (1894), p. 6 *JQR* מביא גירסה: "שהסית".

25* ראה מ"ב: "ה"ג מ ק י ש למעלה, כמו שארכובותיו נוקשות להדדי", וכן ח"ד, עמ' עו, א. והשווה במקבילה במשנה: "המקיש בקרסוליו... ארכובותיו נוקשות" (בכור' ז, ו). נראה אפוא, כי הנ"ל הוא תולדה של 'נקש': הקיש < הכיש, ולזה יש לשייך את הצירוף "הכישה במקל" = הקישה, הכה בה, המצוי בברייתות (עוב 1) ב"ב עה,ב = קידו' כב, ובמקבילה בת' קידו' א, חסרים פרטים אלו), ואף בלח"ב. ואין הצדקה לצרפו לערך אחד עם נכש, כפי שנהג ב"י.

26* 'מוך' עצמו מצוי בלח"א, כגון בהפעיל: "הקב"ה ממך" (ספ-ב צ), "הימכתי" (ת' נזיר' ד, ו), ואף הבינוני בנפעל "נמוך" (ראה בקונקור', כגון ספ-ב 21/56), וממנו נוצר השורש התנייני 'נמך': "נמוך" (מוך) < נמך. השווה: תרומה (רום) < תרם; תרועה (רוע) < תרע. מעניין הוא, כי שלושתם משורשי ע"ו, שהייתה בהם מגמה להפכם בל"ח לתלת-עיצוריים.

גם בשומרו' נמצא את 'נכת' = נשך, ראה עואנ"ש ב 530, אך בתה"ש ל'יגף" (שמ' כא, לה) בא: 'יכש', שהוא משורש 'נכש' (ב"המליץ" שם, עמ' 441, בא במעתק לגימל: 'יגש'), וראה גם 'מכשה' (כתרגום ל"מגיפה"), שם 514. והנה גם במנדאית הרגיל הוא 'נכת' (ראה מילון 301), אך עולה גם 'נכש' כנ"ל, to bite, to sting, השווה תופעה דומה ב'נשר' (=נתר, בארמית). אם אפשר היה להניח באלה על השפעות עבריות, אין לומר כן על השומרונית. דיטריך, *BiOr* 24 (1967), p. 300, רואה במנדאית NKS צורת משנה מ-NKT כשאלה בבליית דווקא.

לקסיקון הפועל

נמנ

נמנ — נתפעל: קראה סרוגים נתנמנם יצא (מגי' ב,ב),⁴⁷ אם נתנמנמו יאכלו, ואם נרדמו לא יאכלו (פסח' יח), ביקש לתנמנם, פרחי לוייה מכים לפניו... (יומא א,ז) = נפל עליו נמנום, שינה קלה*²⁷.

בארמית: תר"כ,ג,ב**¹⁸.

מ: נום.

נמר (2) — פיעל: המנמר את שדהו ושייר קלחים לחים (פאה ג,ב) = זיבל כמה מקומות בשדה ועשה אותו חבורות חבורות כעין עור הנמר (אלבק), קצר כתמים כתמים (פליקס)*²⁸.

פועל: לוקחין מהן בגד מנומר (ת' ב"ק יא,א — 33/370) = גיוון בכתמים שונים.

בארמית: (ת"א) איג' ת"ג, נג, ש**¹⁹.

מ: נמר.

נסע² (= נשא) — הפעיל: בראשונה היו מסייעין מסע(יות) בראשי הרים הגבוהים... אימתי מסייעין את החודש... על כל ראשי חודשים היו מסייעין מסיעות (ת' ר"ה ב,א) ב,ב — 22-18/210)⁴⁸ = השיאו משאות (אבוקות) לאות שנתקדש החודש (ליב')*²⁹.

מ: נשא.

47 לו: ומתנמנם. פ: מתנמנם, אבל בתוספת שוליים למעלה: "ונג" = וניתנמנם, ושמה התאחדו נ-י למי"ם.

48 ל: משיאין משואות x 3, ד: משואות, משעות. ובמשנה ר"ה ב,ב-ד: משיאים משואות.

27* 'נום' בא במקרא בהוראה של נפלה עליו שינה או התחיל לישון (ב"י), כגון: "נמו שנתם" (תהל' עו,ו), "לא ינום ולא יישן" (ישע' ה,כז; תהל' קכא,ד). מהמובאות של 'נמנם' בלח"א נראה, שהוא שינה קלה, שלא שקע בשינה עמוקה, כפי שנראה הברל סמנטי בין הפעלים הסמוכים שם במשנה (פסח' יח): "ישנו מקצתן יאכלו, ר' יוסי אומר: נתנמנו יאכלו, נרדמו לא יאכלו" — 'ישן' הוא אפוא בין נמנם/נרדם, ועיין גם בדין בבבלי פסח' קכ,ב, ובמגי' יח,ב: "היכי דמי מתנמנם? אמר רב אשי: נים ולא נים, תיר ולא תיר", וראה גם יבמ' נד,א.

עם כל זאת נמצא לעתים, שאין שום בידול משמעותי ביניהם. 'נום' המקראי ייתכן שיבוא אף בהוראת שינה קלה (ראה, למשל, המלבי"ם לישע' ולתהל' שם), ולעומת זה 'נמנם' בא בתרגום ל"נמו" (תהל' עו,ו) = 'איתנמנו בשנתהוין'. וראה בברכ' ג,ב (ע2ב): "דוד... היה מתנמנם כסוס וכר", ועיין שם רש"י. נום, נעלם לחלוטין מלח"א (ולפי המילונים מסתמן, שכך הוא גם בלח"ב) ו'נמנם' ירש את מקומו, כנראה, בהשפעת הארמית.

28* ראה אלבק בהשלמות למס' זרעים, עמ' 343-344, ועיין פליקס, החקלאות 200, ועוד בעיקר 213 (והערה 199, שם). ובערוך הסביר: קוצר ומניח מקום כמו עור הנמר. וראה גם וייס, משפט לה"מ 50, הכוללו בפעלים שנוצרו משמות כע"ח (ועיין חמר³, כלב). ונמצא כשם: "בית-נמר" (פאה ד,ה).

29* ראה חוס' מועד 309-310; ובמקרא הוא בבניין קל: "שאו משאת" (ירמ' ג,א; וראה שם מה, וכן שופ' כ,מ).

18** השווה באר"י דלמן, דקדוק 327. בתר"כ לתהל' עו,ו (לגרד 44); ובאר"ג ביר' יבמ' א,ו — ג 1, ובכו"ר x 2, תיא'-אלבק 211, ונמצא הרבה בארמית התלמוד הבבלי. אך עם אלה מצוי גם נום/נים בת"י, בתר"כ ובאר"ב, ו'נום' אף בסורית ובמנדאית, ואע"פ כן חדל לשמש בל"ח.

19** ראה בת"א בתרגום ל"טלוא" או ל"נקד" (ברא' ל,לב וכן לה — 'נמור', 'נמורתא' שפ/48), ובת"ג שם: 'קרח ונמר, קרוחיה ונמוריה... נמורתא'. השורש נמצא גם באיגרות הארמיות של בר-כוסבא, איגרת 5 (ידין, ידיעות כה, עמ' 58), והשווה י' קוטשר, לשוננו כה 125-126. אמנם ←

נענע — פיעל: לא יפול אלא אם כן נענע מבעוד יום (ביצה א,ג), ואיכן היו מנענעים (את הלולבים)⁴⁹... והם לא נייעניעו אלא באנא ה' הושיעה נא בלבד (סוכה ג,ט/ח) = הניע הנה והנה, הזיזו וטלטלו.

הקש שעל המיטה לא ינעניעו בידו, אבל מנענעו בגופו (שבת כה, השווה ת' שם טז(ז), ה, 8-7/135), לא יטול אדם... עד שינענע (ת' יו"ט א,ח — 22/201)⁵⁰, וכל קטן שיש בו דעת לנעניע חייב בלולב (סוכה ג,טו/יד), יודע לנענע חייב בלולב (ת' חגי' א,ב — 3/232 [= ס"ז טו,לח — 21/288]).

המנענע קולו בשיר השירים בבית המשתאות (ת' סנה' יב,י — 26/433) = סלסל קולו, קרא אותו בשיר, בנגינה (בהשאלה)³⁰. פועל: המקושרין והמנוענין⁵¹ בכל מקום אסורין (ת' יו"ט א,י — 23/201, ע) = נודנדו וטלטלו.

מ: נוע: מנענעים (ש"ב ו,ה)³¹.

נעץ — קל: קישות שנעצה בעציץ (עוק' ב/ט,י — ק)⁵², כל זמן שהוא תלוש ונעוץ (עירו ג,ג), [ירד גבריאל נעץ קנה בים (ספ-ד נב — 119, ל)]⁵³ = תקע או תחב בקרקע. מ: נעצוץ (?).

בארמית: תרג' ג,ב**²⁰.

- 49 במשנה שם בהמשך גם: "והעם מטרפים לולביהם" — קפ, (ועיין ערך 'טרף').
- 50 והשווה למעלה מן המשנה ביצה א,ג: "נענע מבעוד יום".
- 51 ו (ליב' 282): 'המנענעים. וצוק' גרס בטעות: 'המנוענין, מכי"ע. וכו"ל בפועל גם בבבלי ביצה כה,א.
- 52 פ'לוד, ומש"ב: "שנטעה", וכך הגירסה אצל הגאונים. ושם: הג"ל מכי"ק משובש הוא. בכי" פ'ר/ב הקטע קרוע.
- 53 כנ"ל גם ד, ולא נמצא בכי"ט או בר (ולא הוכנס בפנים אצל פינקל), ואולי הוא חוספת מן הבבלי. ראה שבת נוב, סנה' כא,ב — כפי אמוראים. פרט ל'נעץ' יש הברלים בנוסח המקבילות.
- 30* והשווה במקבילה בבבלי סנה' קא,א: "הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר, והקורא פסוק בבית משתאות" — ועיין רש"י שם.
- 31* המרובע נמצא פעם אחת כנ"ל במקרא כש"ע = כלי זמר, שכנראה היו מניעין את חלקיו. בלח"א 'נענע' בלבד, ו'נוע' נעלם, ולפי המילונים (וראה קונקור' לבבלי), כנראה, כך גם בלח"ב. בקונקור' לחוספ' מביא קוסובסקי פעם אחת 'נוע': "אם הניע בשעת שחיטה כשרה" (ת' מולין ב,יא — 26/502), אך הנכון "הגיע", כפי שגרס גם צוק'. והכוונה: אם היא גועה, ראה ליברמן, תוס"ר ב 224, 'על-פי הבבלי חולין לח,א. לא מצאתי 'נענע' בניבי ארמית, וכנראה צמת בעברית בהתפתחות פנימית. 'נוע' מתורגם ע"י זוע או טלטל. יאסטרוב 888 מביא, כביכול, מאר"ג מבר"ר עה "דמנענה" = דמנענה, אך לפי תיאור אלבך 878 הגירסה היא "דמנערה", וכן ברוב כתיב"י. המדרשים כבר היו זקוקים ל"הסבר" של שורש 'נוע', כגון: "אין לך ניעה אלא טירוף" (מכ דרשב"י — 9/155), "אין נוע בכל מקום אלא זיע" (מכ דר"י 12/236), והשווה רש"י לשמ' כ,טו.

מפקפק הוא שם בהסברו של ידן "תנמן — לקצור בשדה המנומר". יודוע מאר"י, ראה שולטסה, מילון 125, בפעל, ובשומר' תרגום של "שעטנו" — מנמרין, ראה עואנ"ש ב (המליץ) 598. וראה גם בתה"ש לברא"ש. השם עצמו 'נימרה' (= נמר) מצוי בהרגומים הארמיים, בסורית ובערבית. וראה עוד פליקס, החקלאות 94, הערה 22, מה שמביא מירושלמי. ראה בת"א לברא' כה,יב ('נעץ' — שפ/44), ובת"ר"כ לרות ג,ח. 'דנעץ סיפא' וראה בארץ" (שמ"א כו,ז) — 'נעיצא בארעא' (שפ/149), ובת"ר"כ לרות ג,ח. 'דנעץ סיפא' וראה מאר"ג אצל יאסטרוב. ובאר"ב: 'נעץ ביה' — עירו' ח,א או שבת סז,א. קשה להכריע אם יש לפועל זיקה לשם הצמת הקוצני 'נעצוץ', שנוכר במקרא (גם בארמית מצוי 'נעצוצא' — דלמן).

לקסיקון הפועל

נ פ ה

נפה — ק ל : המולל מלילות שלחטים מפנה (= מ נ פ ה ?) מיד ליד ואוכל, ואם נָפָה ונתן לתוך תיקו חייב (מעשר' דה, ק) = ⁵⁴ניפה או ניפח מעט מעט (רש"י).
פיעל : ... מ נ פ ה מיד על יד ואוכל, ואם ני פ ה ונתן לתוך חיקו (מעשר' דה, ו) — פלו) ^{32*}, העומר היה מ נ פ ה בשלש-עשרה נפה (ת' מנח' ח, יד — 10/524) = ניפה את הקמח בנפה, הוציא את הפסולת* ³³.
פועל : העומר היה מ נ פ ה בשלש עשרה נפה (מנח' ו, ז) ⁵⁵, ר' שמעון או' לא היה לה קיצבה אלא סולת מ נ פ ה כל צורכה $\times 2$ (מנח' ו, ז) = נוקה והוצאה הפסולת.
מ : *נפה (ישע' ל, כח) * ³⁴. בארמית : ג, (ב) ** ²¹.

נפט (1) — ק ל : הדש והכותש וה נ ו פ ט מלאכה אחת הן (ת' שבת ט) (י, יז) — ⁵⁶2/123 = נפץ צמר-גפן בקשת כדרך האמנים (הפריד ע"י כך את צמר-הגפן מן הגרעינים) * ³⁵.
וראה גם ערך 'נפס'.

נפל ² — נ פ ע ל : ני פ י ל ה הפת, ניקדח התבשיל (ת' מע"ש א, יח — ו זרעים) ⁵⁷ (248) פת המצווחת לתנור בשביל שלא תי נ פ ל הפת (ת' שבת ו, ז) (י, ז) — ⁵⁸27/117 = נעשתה פת ניפולין (ליב') * ³⁶.

54 פלו : מ נ פ ה מיד ליד... ואם ני פ ה — שניהם בפיעל. במש"ב : מנפח (מ : מנפח), ובמ"ר : מנפח... ניפח (כך כ"ל), ובמב"ם : המנפה. קשה להכריע אם כאן שורש שונה, או חילוף ח/ה בהחלשת הגרוניות (וראה למטן, הערה ³²*)
55 וכן הוא בפסיק' דר"כ, מצות העומר, 137. והשווה המובאה הקודמת בפיעל מת'.
56 ל : הנופס. בבבלי שבת עג, ב : "הדש, המנפץ וה מ נ פ ט מלאכה אחת הן" (בפיעל). לדעת ליברמן, תכ"פ מועד 145 (והערה 59, שם), "נופס" היא הגירסה הנכונה.
57 ע, צוק' (30/87) : נפלה.
58 ל כני"ל. ו (ליב') 24 : תנפול. ד : תנפל. בכל הגירסאות לא נטמעה הנו"ן, וכזה רמז לצורה החדשה.

32* והשווה בת' שבת יד(טו), טז — 11-10/132, ושם יו"ט א, כ — 25-24/202 : "המולל מלילות מ נ פ ח מיד ליד... ומערב יו"ט מ נ פ ח על יד על יד", גם בבבלי ביצה יב, ב : "מנפח על יד על יד". וליברמן מועד 68 מסביר : כלומר, מנפח ומנפה, מנענע בידו מעט מעט (ותפס את שתי הלשונות), ולפי הגירסאות (ראה למעלה, הערה 54) יש מפרשים לפי 'מנפח', ויש מפרשים לפי 'מנפה', ראה תכ"פ מועד 936, 240. הר"מ : מנער. הרא"ש : מפרית. וראה ר"ב בעה"ש ה 361, הערה 6. ונמצא חילופי ח/ה גם בשם : "שהנפה קשה" (ק, לו) — "שהנפת" (פ, מש"ב), וראה אפשטיין, מבוא 1232-1233.
33* ובהוראה דומה עיין בשורש 'כבר', אך נפה וכברה היו כנראה שני כלים שונים, ראה : "ולא בנפה ולא בכברה" (ביצה א, ח/ט = ת' יו"ט א, כ).
34* פעם יחידאית במקרא, שם בישע' : "להנפה גוים בנפת שוא". BDB משייכו לשורש 'נוף', אך מסביר לפי 'נפה' (=כברה) המצויה בל"ח, ועיין כך בפירושו שד"ל לישעיהו (ת"א, 1970), עמ' 239. ולדעתו בא המשקל הארמי "להנפה" (במקום 'להניף') בהשפעת "נפת" הסמוכה. אבל ראה H. L. Ginsberg, JQR 22. 143 f = joke
35* ראה רש"י שבת עג, ב, וליברמן, חוס' מועד 40. השורש מופיע אצל יאסטרוב, וכן דלמן 274, וסגל לא רשמו בין החדשים.
36* עיין תכ"פ זרעים 729. והשווה יאסטרוב 924, הרושמו כ. denom. ו"פת ניפולין" היא פת, שמתכווצת בתנור ומתפרקת מאליה — כך ליברמן שם, ורש"י ב"ק צט, ב מצייין : "נשבר ונופל כשאוחזין אותו".

21** ראה באר"ג ירו' שבת ז — י 1 : "כד מנפיא", ובבבלית מצוי כשם : נפיא, נפיתא.

לקסיקון הפועל

נספס

נספף (2) — פיעל : והעוף הפורח וטלית המנספת (אהל', חה = ס"ז פרה יט, יד 11/310 — תרביץ א 9/69) = התנדנד ברוח*³⁷.

בארמית: ש**²².

מ: נוף.

נסס — פיעל : כמה יגע אדם הראשון... עד שגזו וליבן וניפס וצבע (ת' ברכ' ז(ו), ב — 28/14, ע)⁵⁹, שעור המלבן והמנסס (שבת יג, ד — ק, פ, לו)⁶⁰, (את הצמר) המלבנו והמנססו והצובעו (שבת ז, ב — ק, פ)⁶¹ = נייער והפריד בין שערות הצמר (אלבק)*³⁸.

בארמית: תר"י, תר"כ, כג, ב, ס**²³.

59 ו (ליב' 33) : ונפס. ד: וניפץ. ביר' ברכ' ט, ב-יג 3: וניפס (כנ"ל), אבל בכ"י וט, וכן בבבלי שם נח, א: ונפץ (כדפ'). וראה דק"ס 324. בקג"ג T-S. NS 329/554: שגזו וליבן וניפס.
60 כנ"ל גם במי"ר, אבל במש"ב: המנפץ.
61 כנ"ל גם במי"ר: אבל לו, גג"מ לה וכן מש"ב: והמנפצו.

הצירוף מצוי בלח"א, כגון: "ועשאו פת ניפולין והקדיחו" (ת' ב"ק יט — 15/367), וכן ראה "והשיבו לחמם במשקל, שתהא פת ניפולת" (ספרא בחוק' ו, ב — קיב 1, ד"ו), וט: ניפולית. וייס גרס: ניפולה, אך הראב"ד מעתיק "שתהא פת ניפולין". מסתבר, שלפנינו פועל גזור מן השם "ניפולין" (בשימוש הנדיר בנפעל), שקשרו אל 'נפל' אמנם איננו סמוי. ועיין גם בפירושו רבנו הלל.

הניקוד בפיעל גם בכ"י פ, אבל שמא הוא התפעל בהוראה הרפלקסיבית של התנועה החוזרת, כפי שנרמז בגירסת מלאכת שלמה: המינפנפת. מירושלמי מובא מרובע זה פעם אחת בהוראה פעילה: "והרוח... מנפנפת בו ומנגן" (ירו' ברכ' א, א-ב 4), אבל בכ"י וט: ומצפצפת. ראה גם הערת ליברמן ב"על הירושלמי" (ח"ג).

וראה א' הרשב"ג, הארג עמ' קיג, ושם הערה 3. הרמב"ם פירש: מנפצו בשקט כמו חובטו, עה"ש: מכה ומנער הצמר, והם על סמך 'נפץ'. אלבק הבחין בין 'נפס' (מבוא 144) ל'נפץ' (שם 191), אך יש מילונים (לוי, יאסטרוב) שלא הפרידו ביניהם. על-פי כתבי-היד מסתמן, ש'נפס' קשור לעניין צמר, ו'נפץ' קשור בעיקר לנייעור ופיזור פירות. כגון: "נופץ ואינו קורא" — ביכר א, ח; "ענבים... שניפצן בגת" — ת' ע"ז, ז(ח), ה — 22/471. הפרדה כזו מצויה גם בסורית באותם הקשרים (ראה בהערות לארמית). בבבלי נמצא אותם בסמוך: "הדש, והמנפץ והמנפס" (שבת עג, ב), לפיכך אין כאן מקום להניח על שינוי הגייה בלבד בין ס/צ. בדפ' הגמרא הגירסה: והמנפט, אך'בהגהות בשולי הגיליון: "צ"ל המנפס" (ראה שם פ"י הגאון). ועיין גם ערך 'נפט'.

22** ראה עואנ"ש ב (המליץ), עמ' 593. ושמא מסופק הוא, שכן אף קשה להבין את שייכותו כתרגום ל"וישקף". אך נוסף לכאן ראה בתה"ש (מהד' ברילל) ל"עופף" (ברא' א, כ) — 'ינפנף'.

23** בתר"י 'ומנפסן יתהין' (שמ' לה, כו — רידר 137), בתר"כ 'ומנפסן עמר וכתן' (אסתר א, יא). ובאר"ג 'ההן דנפסי סיב' (ירו' שבת ז, ב — י 3). בבבלי: "דנפציה נפוצי" (ב"ק צג, ב) לגבי צמר, אך ראה חוס' עה"ש (נפס₂), שהנכון שם 'דנפסי נפוצי'. עה"ש אמנם מציין, כי 'נפץ ונפס עניין אחד הם', אך קרובים הם בהוראה, ולא במקורם, כפי שנראה גם בסורית, ראה ברוקלמן מילון 437 (פיין סמית/הק' 345): 'נפס' — לגבי צמר (בערב' نفس = מרט צמר). 'נפץ' — נייער, הריק (הידוע מן המקרא, ובערב' نفس). בתרג' בא בצורת 'נפע' וגם 'נפץ'.

לקסיקון הפועל

נצ 2

נצ 2 — קל : הרי חזירין נוצר (') מבין שינדך (מכ משפט' יח 5/311 — א,מ) = החזיר השמיע קולו, נהם*³⁹.

בארמית: ג(?) ס,מנ**²⁴.

נקד — קל (פעול): לפיכך נקוד על ה' (פסח' ט,ב = ת' שם ח,ג — 13/168)⁶³, ויהי בנוסע הארון, נקוד עליו (ספ-ב פד— 80, וט 104) = היו נקודות על האותיות. [אבטיח ונמצא נקוד (ת' תרו' דו, — ו זרעים) 124]⁶⁴ = ניקר ע"י נחש (ליב*)⁶⁰. פיעל: התרובין (חייבין במעשר) משינדך דו, וכל השחורים משינדך דו (מעשר' א,ג — ק,פ)⁶⁵ = עלו בהם נקודות שחורות (הר"מ, אלבק). מ: נקד, נקדות (הכסף)*⁴¹.

נקז — הפעיל: והמקיו (דם) לרפואה טהור (מכשי' ו,ח/ט)⁶⁶ = הוציא דם מן העורק ע"י שריטה.

מקיון דם לבהמה, לחיה... (ת' מו"ק ב"א, — 5/231), אפילו מת אין מקיון לו את הדם... וחכמ' אומ' יקיו... ר' שמעון אומר נקיו (בכו' ה,ב; השווה "מקיון" 4 x בת' שם ג"ז — 5/538 = ספרא אמור ז,י — צח3), יקיו לו דם משני איברים וימות (מכ משפ' ד — 3/262).

בארמית: ג,ס**²⁵.

62 לא הובא במהד' ה"ר, אך ראה מהד' לויט' ג 137: "חזירין נוצר". וליברמן מצייין (ראה למטן *39), שבכתיבה הגירסה נכונה, וצ"ל: חזירין נוצר = נוצרים.

63 לו: נקד עליה. בכ"ק ניכרת מחיקה על הו"ד, וראה במש"ב. אבל במי"ר: "נקד על ה"א", ובת' שם צוק': "נקד על ה"י"; וד: על ה"י".

64 ע צוק' (7/31): נקור. וליברמן כנראה העדיף גירסה זו (ראה למטן *40).

65 לו: משינדך, וכן הוא א' 2 במי"ר. ר' וכן ראה בפיעל בהמשך: משיקרו (ק,פ). ילון ניקד בנפעל (וכך הביאו קוסובסקי, אך יש לצרפו לפיעל שינוי מצב.

66 ק כאן למעשה: והמקיו (ע"ד שורשי ע"ו), אבל לו וגז"מ שיא: והמקיו, פ"ר/ב בניקוד: המקיו. וכך הוא בניקוד הבבלי כפ"ג, ראה י' ייבין, הניקוד הבבלי 502 (קג"נ עמ' 53): והלמקיו, ובספרא, כ"ר תלה: (1 יליו 2) יקיו. בשאר המובאות במשנה (מס' בכורות) גם כ"ק: מקיון, יקיו. וכן פ: מקיון, והמקיו (הנמן 259, פ"ג). יש חילופין בין פ"ג/ע"ו — ראה ייבין, שם.

39* השמעת קול החזיר: נוצר = נוער (נוהמים). ראה ליברמן, לשוננו לב 95, ושם על פעלים נוספים מקולות בע"ח. לפני כן, בקריית-ספר יב 65, עדיין העיר על אפשרות הגירסה "נוער" (נוערין). וראה ל' גינצבורג MGWJ 78, עמ' 22, (נצר, = צפצף), המפנה גם לסורית.

40* ליברמן מפרש: כלומר, נקור. ושמה העדיף גירסה זו מכ"ע על ו: נקד. ומצויים הבדלים כאלה: נוקדן/נוקרן, נקדן/נקרן, ועיין תכ"פ זרעים 84.

41* במקרא נמצא בעיקר כש"ת, וראה סיווגו של סגל ברשימתו סעיף 177. ואיננו ידוע בארמית 'נקד' בסורית לא נראה שייך לכאן).

24** במילון מנדאי 306: "נאצריה כד חיזורא", וראה במילון סורי בערכו. ואולי שייך לזה השמעת קול: "נצר כצוצרא" 2 x (ויק"ר לגו, — מרגליות תש"ע), וראה יאסטרוב 930.

25** מאר"ג מובאת במילונים דוגמא מירו' ברכ' ג — ה 3: "אזל אקיו דם" (אפעל), ומצוי גם בסורית, ברוקלמן מילון 446, וראה פיינ סמית/הק' 350: to prick, puncture. ולא ידוע מן התרגומים. לדעת א' גייגר ZDMG 14 (1860), p. 320, הוא משרש 'קו', שבסורית = קפץ, ומכאן "הקיו" = גרם לדם לקפוץ. אך הוראה זו מצויה בערבית גם בפ"ג (نقف), ראה ב"י 3792, הערה 3, והשווה Lane 2839 c = jumped, sprang.

[נקף² — ראה 'קוף²].

נשר — קל: שער בכור בעל מום ש נ ש ר (בכו' ג, ד/ה), מיד נ ש ר שער ראשו (מכ דויסע א — 7/154), היו בו שתי שערות תלש אחת ונשרה אחת x 3 (ת' נגע' ג, ב — 4/621) = נמרט השער או נפל מאליו.
 מי ש נ ש ר ו כליו בדרך מהלך בהן (שבת כב, ד) = נפלו, נשמטו (רש"י).
 (ערבה) כמישא ו ש נ ש ר ו מקצת עליה (סוכה ג, ג), נ ש ר ו (התמרים) ואחר כך הפרישן (ת' פאה ב, יב — 6/20) = ניתקו מן העץ (עלים או פירות).
 איזה הוא לקט הנושר בשעת הקצירה (פאה ד, ט) = ת' פאה ב, יד — 11/20), איזה הוא פרט הנושר בשעת הבצירה (פאה ז, ד), או עפר, יכול אף הנושר (ספרא מצר' ד, ו — עגג), מיד מתחבר (אל צלו) ונושר איברים איברים (מכ דויסע א — 2/154), היא הראתו באצבעה לפיכך צפרניה נושרות (ת' סוטה ג, ד — ו נשים 159), עלי קנים ועלי גפנים עד שישרו מאביהם (שביע' ט, ו) = נפלו (מן הבדים), נשמטו.
 שיהיו חייטים שפות זו בזו ונושרות סולתן בארץ (ספד שטו — 358, ל, א) = גרם שיפלו (ארגטיב?).

פיעל: מפני שהיא מנשרת את השער (נזיר ו, ג — לו) = גרם שיפול, שיישמט. נבול תבול, ר' יהושע אומר יקללו אותך וינשרו אותך (מכ יתרו, עמלק ב — 197), [ינבלו אותך וינשרו אותך כתאנה זו שעליה נושרין (מכ דרשב"י — 24/132, ע"פ מדה"ג)] = גרמו שיישאר בחוסר כוח, כעץ נובל (בהשאלה — הוראה מטאפורית).
 הפעיל: יכול אפילו השרה אותם הרוח x 2 (ספרא קדו' ג, ז — פחג) = הפיל, השליך מעליו.

מה יורה משר פירות, שוטף זרעים (ספד מב — 15/89), לא יחוף באדמה, מפני שהיא משרת את הסער (נזיר ו, ג — ק, פ)⁷⁰, [שהיה חייטים שפות זו בזו ומשרות סולתן בארץ (ספד שטו — 358)]⁷¹, איזוב אמתי כשר להזות בו משישר את ניצו, הזה בו עד שלא ישר את ניצו (ת' פרה יב, א — 9/640), המרעיד את האילן להשר ממנו אוכלין (מכש' א, ב).

באכדית: našaru.

בארמית: ב(?) מנ [נתר — מק, תרג', ג, נ, ש, ב, ס, מ] **26.

67 כן בכתה"י, וראה ג"מ מא (בניקוד ככלי), רק בדפ' נוסף "בדרך במים", בכ"י ק למעשה: "שנשרו", והיו"ד נמחקה. ולדעת אפשטיין צ"ל: שנושרו (משורש 'שרה'), ראה מבוא 319, הערה 3-4. ועיין ב"י 3843, הערה 1.
 68 כנ"ל גם בדפ' ובילקוט, אך במ"ת ובמדרש חכמים: ומשירות (בהפעיל). ביטוי דומה נמצא בכבלי: "ומשרה את סולתה" (כתו' קיא, ב), וצ"ל: ומשירה. אך ייתכן שהנ"ל בקל בשימוש ארגטיבי.
 69 בשאר כתה"י: משרת (הפעיל). ושמו גם הנ"ל הפעיל, שריד בלא היטמעות הנז"ן.
 70 וכן הוא במי"ר ובמש"ב. לו בלבד: מנשרת (לעיל פיעל), וראה אפשטיין, מבוא 409.
 71 כן במ"ת ובמדרש חכמים. בגירס' אחרות (ל.א.ד.): נושרות. ראה למעלן בקל.

42* במקרא, למשל "ישל זיתך" (דבר' כח, מ), וראה חילופין בין נשירה/נשילה ביר' מכוח ב-לא 3: "מה נשילה שנאמר להלן נשירה, אף כאן נשירה". וכן משילין/משירין בבלי ביצה לה, ב; ועיין אפשטיין, מבוא 319-320. ואין כל קשר בין 'נשר' בל"ח, שהוא בארמית 'נתר', לבין 'נשר' מלך העופות, שאף בארמית ובסורית הוא: נשר, נשרא. עיין ז' בן-חיים, לשוננו יב 92.

**26 המקבילה בארמית היא 'נתר' (ובערב' نثر — Lane 2762). כך הוא עוד בארמ' מק' (דני' ד, יא) בתרגומים ובניבים נוספים, ואף בסורית, ראה מילון 452. ברוקלמן שם מצייין, כי באכדית ←

לקסיקון הפועל

נתז

נתז — קל: דם הַנֹּתֵז וּשְׁעַל הַסִּכֵּן חַיִּיב לַכְּסוּת (ספרא אחרי יא, ט — כ"ר וכן שסה/12)⁷² = כמו ניתז (פ"ע — ר"י נפעל).

השט על פני המים הַנֹּתֵזִין. העושה ציפור במים הַנֹּתֵזִין (מכשי' ה, ב, שם ה)⁷³.
פיעל: והיין מנתז על גבי ענבים (ת' ע"ז ז(ח), ה — 22/471) = נזרקו ממנו טיפות.
שהיו צרורות מנתזים מתחת רגלה (ב"ק ב, א) = דילגו וקיפצו ממקום למקום (שד"ל)^{43*}.

נפעל: וניתז הימנו חרס (ת' ב"ק א, ה — 23/346), דם חטאת שניתז על הבגד (זבח' יא, א — פ, לו)⁷⁴, ניתז על מקצתו של בגד (ספרא צו ו, ג — לב, 3), ונתזה צינירה מפיו (טהר' יו, — השווה ת' כיפר' ד(ג), כ — 14/189), ניתזה בקעה מן העץ (ת' מכות ב, א — 20/439), ונתזו צרורות מתחת רגליו ונפלו (ת' שבת ט(י), יד — 24/122, והשווה 22/346), מקול הרעם שלמעלן ניתזו צנורות מלמטן (מכ דויהי ה — 20/108, מ), נתזו משקין מתחת רגליו וטמא את המטפחות (ס"ז פרה יט, יא 2/306 — תרביץ א 7/61), במים הַנִּתְזִין (מכש' ה, ב — פ) = נזרק בטיפות.

נופעל (?): על פני המים הַנֹּתֵזִין... 2 × (מכש' ה, ב)^{44*} — ראה למעלן בקל.
הפעיל: והתז את הצרעה בקנה (ע"ז ד, י) = ניתק אותו מן המקום.
היו מתיזים את ראשו בסייף (סנה' ז, ג), או עד שיתז את ראשה (טהר' א, ד) = כרת הראש בכוח, בתנופה (גרם שיקפוץ ממקומו).
ואם נתכוון להתז על חבריו (מכש' ה, ב) = זרק טיפות מים.

72 וט (עמ' 156) וכן ייס פד 4: דם הניתז. ובקג"נ Heb. d 54: הנוח, שמא רומז לבניין נופעל.
73 הניקוד כנ"ל בקל גם בכ"י פ"ב/3 × 3, ואף בקג"נ בבליים (ראה ייבין, קג"נ 52), ובלא ניקוד כנ"ל גם לו וגנ"מ שה.
פ: הניתוזין × 1. הנותוזין × 1. ושמא רומז זה והכתיב בכ"י ק ואחרים לצורת בניין נופעל, והייתה מסורת שונה בידי הסופר והנקדן.
74 ק: שנתז... ושמא ט"ס היא. ומצויים חילופי ז/ך.

43* עיין בפירושו לישע' יח, ה. וראה בהערה 45* בהמשך.
44* הניקודים הם ברובם כבניין קל (ראה למעלן הערה 73), אך שמא הייתה בידי הסופר מסורת של נופעל. ילון אמנם הניח כך בקריית ספר ד 136 (בביקורתו על ספרו של סגל, המהדורה האנגלית), אך לא הזכיר זאת בדונו בהרחבה בבניין נופעל במבוא, עמ' 152 ואילך. וראה הנמן 255 על-פי מסורת כ"י פרמה, ושם × 11 כנפעל רגיל. חיזוק נוסף לקיום הנופעל כאן יש מקג"נ של הספרא: הַנֹּתֵז (בח"ג למעלן), אך בכ"ר: הנותזו. וראה מאמרי, ספר קוטשר, עמ' 137.

הוא našaru כבעברית של ל"ח, השווה במילון פון סרן AHw 759 = abteilen (הוראה קרובה). אף במנדאית מזדמן 'נשר', ראה מילון 308-307 (NSR), כצורת משנה של NTR, to fall down, drip.

ספק אם נמצא בניבי ארמית אחרים. דלמן במילונו b 279 מציינו באפעל, אך לא מצאתי לכך תיעוד. יאסטרוב מציינ מקום אחד מתר"כ דה"א א, ה, כג: אשיר, אך איננו לפי שפ/8, אלא: 'מישר חרמון' × 2, על המובא מבבלי ברכ' ח, א: "דלאחורא נשרא' ראה במילון לוי ערך 'נשרא' כשם, וראה גם בעה"ש ה. ערך 'נשוור'.

נתז

לקסיקון הפועל

הפעל: הותזו ראשיהן (אהל' א, ו/ז), לראש שכבר הותז בשחיטה (ספרא נדבה ו, ג—21) = נחתך ראשם (פיה"ג).
מ: תוז (ישע' יח, ה)*45.
בארמית: ת"א(?) תר"כ, ב(?)**27.

45* בישע' שם: "ואת נטישותיה הסיר ה ת ז", ולפי צורתו הוא מן 'תוז' (ראה: *BL* 232j; *GK* § 72 dd — וכן מילוני *BDB* וב"י). ייתכן אפוא שלפנינו שורש תנייני 'נתז', שתולדתו מתוספת נר"ן הנפעל (השווה 'נמך' מן 'מוך' נפעל בע"ו). וקשר זה בין הפעלים מצוין במילוני המקרא (*BDB, KBL*), וראה ב"י 7712, הערה 3), ואף ע"י מילוני ל"ח (לוי ג 455, עה"ש — במקרא: תוז). ח' ילון, פרקי לשון, מעיר על שורשים תנייניים מפ"נ שמקורם מע"ע (נחת-חתת, עמ' 9; נגש-גשש, עמ' 24). ושד"ל לישע' יח, ה רואה את שניהם מיסוד 'נוז', שעניינו דילוג (=להזות). וראה בגנוי קדם ה (תרצ"ד), עמ' 191, על "תוססת אש" מבר"ר, שלדעת ילון 'חסס' = תוז.

27** סגל (סעיף 180) ואלבק (מבוא 144) רושמים את הפועל כמצוי גם בארמית, אך למעשה אין לכך ביסוס מספיק. הדוגמה מת"א יחידאית היא ומפוקפקת: 'דנתוזן דבריתא' (דבר' א, מד — 'תעשינה הדבורים') — שפ/291, וי"ג: דנתיון. בעל "נתינה לגר" מפרש: קציצה וכריתה, וש"ב שעפטל, באורי אונקלוס, מינכן תרמ"ח 224, מקשר אל 'נתז': "כדבורים שפורצות כמים הניתכים". בדוגמה היחידה מאר"ב: "מנתוזן צרורות" (ב"ק יט, א), אולי שאל הפועל מעברית. מובאה אחרת מסוטה מח, ב וזה למעשה למקור מת"א. הדוגמות הבטוחות יותר הן בתרגום מאוחר בלבר, ראה תר"כ לאיוב ג, כד ('ונתוזן — לגרד 88); דה"א יט, ט ('אתיוז ית רישיה', שפ/14).

ס

סאב — קל (פעול): ופוצעין אגוזים של תרומה בידים ס א ו ב ו ת (ת' פרה יב(יא), ו — 21/640, ד: מסואבות), ידים ס א ו ב ו ת (טבו"י דא, דא — פ) = היו טמאות, מטונפות.
* נפעל (?): המפריש נקבה לפסחו תרעה עד ש ת ס א ב ותמכר (ת' פסח' ט, כ, ו — מועד 195)² = היה טמא.

פועל: אוכלים... בידים מסואבות (חגיגה ג, ג³ = ת' שם ג, יא — 8/237)⁴, נאכלים בידיים מ' (ו) ס א ב ו ת (חולין ב, ה/ח = כלים ח, יא)* = היו טמאות, מטונפות.
נתפעל: שני שוור(ין) אילו עולה וניסת אבו (מנח' יג, ט) = נטמא, נולד בו מום ונפסל לקרבן².

הפריש כשבה או שעירה וניסת אבו, הפריש עוף וניסת אב (כרי' ו, ח/יא) = ספרא ויק' יו, — כד3), תרעה עד ש ת י ס ת א ב (מע"י ג, א), והאשם ירעה עד ש י ס ת א ב (ת' ב"ק י, טז — 7/368).

בארמית: תרג, ג, נ, ש, ב, ס, מנ*¹.

סבר — קל (פעול): אבל סבור הייתי שחכמים מתירין לי (נזיר ב, ד) = חשב, דעתו הייתה כך.

הייתי סבור, שמא טעות היא ביד(י) רבי(ת' זבח' ביז — 11/483), סבור את, שאת מחמיר עליו (מכ בוא ח — 25/28), שאם נדרה בתו ואמר סבור הייתי שאשתי (ספ-ב קנג — 10/201), סבורה הייתי שאתה כהן (ת' קידו' בה — 27/337), אבל אחרים

1 ק: מסואבות, לו: מוסאבות. וראה הנמן 210.

2 ע (9/172): שחסתאב. בכ"י ו הושמטה אולי בטעות התי"ו, אך ייתכן שהוא נפעל בגרירה אנלוגית לפועל הסמוך "תמכר" א 2, בכ"י ע: הימכר א 2.

3 ומצוי כך עוד פעמים אחדות (בצירוף "דיים") במשנה, כגון: או ידים מסואבות (טבו"י דא, דא — ק).

4 ד, ו (ליב' 389): סואבות, ואין לראות בזה שימוש בכנין קל, אלא השמטת מי"ם התחילית בדרך הפלולוגיה, בייחוד בהשפעת סיומת המי"ם במלה הקודמת.

1* בכ"ק ניכרת פעמיים מחיקת הוי"ו, והניקוד כבניין פועל. ועל חילופי מסואבות/מוסאבות ראה אפשטיין, מבוא 1255, וכן מ' בר"אשר, מבוא פס 24. ועיין גם הנמן 255 על מסורת כ"י פרמה. על-פי הארמית אמנם מסתבר, שהפועל הוא הראשוני, אך גם ההפעל אינם, לדעתו, שיבוש סתם אלא מסורת של ממש. בכ"י פ: מוסאבות א 2. ונמצא גם בקג"נ T-S, NS 329/940: מוסאבות.

2* "ניטמא" מתאים לנסחאב, נעשה בעל מום, כגון: "נחלקו על שניטמא" (ת' בכר ב, יח) — ראה ליברמן, תוס"ר ב 267.

1** נמצא כבר במשנה בארמית: "ודי יקרב למיתה מסאב" (עדו' ת, ד). ובא הרבה כתרגום ל'טמא' בתרגומים היהודיים, לתורה ואף בנביאים, כגון ת"י למ"ב כג, ח ("וסאיב" — "וטמא"), בתר"כ לתה"ל עט, א ועוד. וכן באר"ג ובבבלי. ואף בתרגומים זרים, כגון בשומר' — עואנ"ש ב (המליץ) 476: 'מסב', 'סבה', ובהה"ש 'מסבים לנפש' (= 'טמאים') לבמד' ט, ו-ז (ברילל 167) באליסיה של האל"ף. ובאר"נ גם כתרגום ל'תעב'-שקץ', ראה שולטהס, מילון 129 למטה. ובסורית: סייב, אסתייב, ראה ברוקלמן מילון 462 b, וכן 453 ('סאב'). וראה מילון מנדאי 320 (ערך SUB) בהוראה כנ"ל — defile, pollute. לפנינו שאילה מובהקת מארמית, אך הפועל נשמט מרשימתו של סגל.

ס ב ו ר י מ ב ו ש י ח י ה (ספרא בחוק' דג— קיא3), שלא יהיו העומדים ס ב ו ר י מ לאמר ... (ספ-ב קלז— 1/184), מה אתם ס ב ו ר י מ (ספ-ד יב— 5/20), דבר שהן ס ב ו ר י מ שהן זכין בו (מכדבר'— 452, (16) JQR).

מ: שבר*³. בארמית: עת,מק,תרג,ג,נ,ש,ב,ס,מנ**².

ס ג ל — פ י ע ל : כשם שהאשה מ ס ג ל ת מאחר בעלה והבן מאחר אביו ... (מכ בחודש ב — 14/208), משל לשני אחין שהיו מ ס ג ל ין אחר אביהם (ספ-ד מח — 10/108, וט 178)⁵ = אסף וקיבץ יחד כמו לאוצר.

פ ו ע ל : יכול אף אתם תהו מ ס ו ג ל ין לי מאחורי (מכ בחודש ב — 15/208, א, מ) = היו קניין לו*⁴.

[ה ת פ ע ל : שהאשה מ ס ת ג ל ת מאחר בעלה ... כך ישראל י ס ת ג ל ו מאומות העולם (מכ דרשב"ר— 12-11/139, ע"פ מדה"ג)].

מ: סגלה. בארמית: (תר"י,ב,ת"נ),ש**³.

5 לד: מסגלים ממון. לפי שאר המוכאות למעלן, אין צורך ב"הוספה".

3* במילונים נרשם 'סבר' כערך חדש, אף כי מבחינה אטימולוגית-היסטורית רואים אותו קשור אל 'שבר' המקראי (בפיעל) = ציפה, קיווה, וכן השם: "שְׁבָרוּ" = מבט, תקווה. המעתק הסמנטי ביניהם אמנם סביר, ואע"פ כן נראית לפנינו שאילה ארמית, בדומה ל'סכל/הסתכל בקשרו ל'שכל' (ראה בערכו להלן). בעניין שבר במקרא השווה ואגנר 108. "שבר בחומת ירושלים" (נחמ' ב,ג) הוא מקום מסופק. יש שחושבים אותו כדומה ל'יח: מסתכל, בוחן (השווה ראב"ע), ויש גורסים בשי"ן ימנית: שובר, פורץ בחומה (השווה רש"י) וכן השבעים, וראה BDB 960 (שבר).

נוסף למעתק הסמנטי והשינוי בכתיב (והוא בלבד לא היה מפתיע), נראה שבלח"א בא בצורת הפועל בלבד (נטיות אחרות מצויות בלח"ב), והמצוי בפיעל ובהוראה שבמקרא (כגון: "עיני כל אליך ישברו" — תהל' קמה טו) נעלם מל"ח. וכנ"ל הוא מצוי ברוב ניכי הארמית בהוראה דומה (=חשב, כך היא דעתו). אלבק כללו בין החדשים (מבוא 144, על אף הערה 23 שם בקשר לחילופי ש/ס) ולא נהג כן ביסבל' ראה שם 192.

4* וראה בהערות ה"ר והשווה במהד' לריטערבך ב 204 בתרגומו.

2** ראה כנ"ל בארמית עת ז'אן-הופטייזר *DISO*, p. 190, ובמק': "ויסבר להשניה" (דני' ז,כה) = יחשוב לשנות, ומצוי הרבה בניי הארמית בצורת הסביל: "סביר" (ראה מילונים) — מקביל לעברית: סבור. באר"נ ראה שולטסה, מילון 130-131. בשומר', עואנ"ש ג,ב). במפתח 383. ובמשמעות של 'קוה' ראה שם ב (המליץ) 584. וראה בסורית מילון 456, ובמילון מנדאי 316. א' בנודי 342 מעיר על חילוף ל"ח בצמד לפסוק מקראי: "ד' מ' ת היות אהיה כמון' (תהל' נכא), כ ס ב ו ר אתה שמא וכו'" (ספ-ב קיב — 9/120).

3** בשומר' סגולה-אסגלה' כשם, ראה עואנ"ש ב 535 ובתה"ש לדבר' ז,ו (215), וראה גם כפועל אצל קאולי, אוצר הפיוטים 868 ('מסגל' — elect, chosen). לוי, תרגומים, מביא בערכו מתר"י/ב כשם מברא' לא,טו; דבר' כויח — ואיננו בהוצ' גינו, אלא בדפ', אבל ראה בת"נ, דברים שם: 'היך סגולה'. ספק אם היה במנדאית (עיין במילון 318). ההתאמה הסמנטית אל sakalu באכדית, שמציע M. Greenberg, *JAOS* 71 (1951), pp. 172-174, נראית מפוקפקת.

לקסיקון הפועל

סגף

סגף — קל (פעול): יכול (יהו) דויים וסגופין (מכ בחודש ב — 209)⁶ = היו מעונים, שהציקו להם.
 מפני דים וסגופין (= סגופין) שלא לו אנו בורחין (מכ דרשב"י, בשלח יד — 66 למעלה)⁷, אוי לכם דויין, אוי לכם סגופין... אוי לכם דוות, אוי לכם סגופות... (ספ-ד כד — 10-8/34, וט 161).
 פיעל: סיגפה ומתה אינו אונס (ב"מ ז, יג — ל"ג = ת' ב"מ ח, טו — 29/388), רשאי בעל הבית לרעב ולסגף את פרתו (ת' ב"מ ח, ד — 29/387), אין רשאין לסגף עצמן בתענית (ת' תענ' ב, יב — 14/218) = עינה והציק.
 (הפעיל ?) ולא יהא מרעיב ומסגיף*⁵ את עצמו (ת' שם ח, ב — 26/387).
 נתפעל: אדם המהלך בדרך, אם אין בהמתו עמו מסתגף הוא (מכ ויסעו — 3/174 = מכ דרשב"י יז, ד — 117: מסתגיף) = עינה עצמו.
 וראה גם ערך 'סכף'.
 בארמית: חרנ, ס**⁴.

סדק — קל: ואלו כשרות בבהמה נקובת הגרגרת וסדוק ת⁹ הגרגרת לארכה (ת' חולין ג, י — 27/504) = היה בקוע, קרוע.
 נפעל: גזל מטביע ונסדק, פירות והירקיבו (ב"ק ט, ב/ג) = נבקע, נהיה בו סדק. אילו כשירות בבהמה (בעוף) ניקבה הגרגרת או שניסדקה (חולין ג, ב/ד-ז), ריס שלעין שניקב, שניפגם שניסדק (בכו' ו, ב = ספרא אמור ז, יב — צח), גסטרא שנסדקה בכבשן x 3 (ת' כלים ב"ק ב, ו — 5-3/571), (תמחוי והקערה) נסדקו, אם יכולין לקבל את החמץ כצונן, טמאין (ת' כלים ב"ב ז, י — 35/597), אי זו היא גסטרא כל שנסדקין אזניה (ת' כלים ב"ק ג, י — 12/572).
 בארמית: חרנ, ש, ב, ס, מנ**⁵.

6 בילקוט: וכפופים. וראה ה"ר שעולות גירסאות מאוחרות: וכפופים, וסחופים.
 7 במקבילתו במכ דר"י, ויהי 109: "דויים וסכופין" (ג, א), ובמדה"ג (מרגליות רעו): וסכופים. לפי התייחסים מצוי לעתים הכפופות בצירוף "דויים וסגופים", אך יש גירסות מהימנות ל"דויים וסכופים" בלח"א וגם בלח"ב — ראה גם ערך 'סכף'.
 8 ד ומש"ב: סגפה. ק, פ: סיכפה, במי"ר: סכפ' ומתה. וראה על סגף/סכף, אפשטיין, מבוא 1226.
 9 כנ"ל בכי"ו, וצוק' גרס: וסדיקת. ובחולין ג, נקובת הוושט ופסוקת הגרגרת. ובס"ז פרה יטו — 17/311: להביא את הסדוק, אבל אצל אפשטיין: את הסרוק — חרביין א 19/72.

5* סביר היה, שהוא פיעל, והיו"ד לציון צירי ככתיב מלא. אך לא רחוק הוא להניח, שכאן מקרה מיוחד של הפעיל תוצאת גרירה מן הפועל הסמוך "מרעיב". כך ציינוהו עה"ש וב"י. וראה על הפעיל בדרך גרירה במאמרי, ספר בראילן יג, עמ' 268-269.

4** נמצא בארמית בכל התרגומים היהודיים, למשל, בת"א ובת"ר ל"לענות נפש" (במד' ל, יד) — 'לסגפא' — שפ/276, וכן גיני' 287. ראה דוגמות במילון יאסטרוב בערכו. ובת"ק לאיוב יט, ח: יסגפ[ונני], עמ' 14. ומצוי בסורית, (סגיפא) ברוקלמן מילון b 459 (=הזיק, הטיל מום), ועיין J. Barth, *Wurzelunter.*, p. 32.

5** מצוי בכל התרגומים: בת"א ובת"ר ל"מפריס פרסה" דומיו (ויק' יא, ד-ז; דבר' יד, ו-ח; וראה בפס' ז בתר"י/ב); בת"י ל"קרע קרעים" (מל"א יא, ל; מל"ב ב, יב — 'סדיקה, סדקיין'); ובשומר' כחרגום ל'שסע' — עואנ"ש ב 602: סדק, סדיקה; ובאר"ב: דסדיקא, דסדיקין (בכו' מ, א; מה, א), וראה בסורית, ברקלמן מילון 460, ובמנדאית מילון 318. הפועל נשמט מרשימתו של סגל

סדר — קל: התחיל סודר עליה את השבח (ספ-ד-לו—68) = ערך דברי תפילה ושבת. וסודרים אותם (את הלולים) על גג האיסטווה (סוכה ד,ד,ג), סודרין אותן בסובב על הכבש את שהוא סודר את כל המערכה... (ספרא צו ב,ד—ל¹), וערך הכהן אתם... עומד בקרוב וסודרן על גבי מערכה (ספ-ד עח—14/143, וש 187) = ערך בשורה ובסדר נאה.

שהיא (שבת) סדורה ובאה מששת ימי בראשית (מכ ויסע א—7/159) = היה ערוך ומוכן בסדר.

פיעל: סידר את הלחם בשבת ואת הבויכים לאחר שבת (מנח' יא,ח/יא-יג × 3 = ת' שם יא,יז—5/531), לא סידרו עליו את הלחם אלא בשבת בזמנו (ת' מנח' ז,ו—29/521), המסדר קינקינים בתוך הבור ונתמלו מים (מקו' ב,ט = השווה ת' מכש' א,ו—35/673), כיוון שהיו מסדרין אותה (את המערכה) שחרית (ת' סוטה יג,ז—13/319, ע¹⁰), כיצד מסדרין את הבויכין... כיצד מסדרין את הקנים (ת' מנח' יא,טו-טז—36,32/530), החלו מעלין בגיורין לסדר אש המערכה (תמיד ב,ג) = ערך בסדר נאה.

כשהיה ר' עקיבא מסדר הלכות לתלמידים (ת' זבים א,ה—33/676) = התקין וערך. פועל: ועצים היו מסודרין שם, עצי ארזים... (פרה ג,ח/י), הדגין והגבינן המסודרין על גבי עלין ועל גבי קנים (ת' שבת יב,ג,טו—5/128), ושננתם לבניך, שיהו מסודרים בתוך פיו (ספ-ד לד—60, ל,ד¹¹), וקוצותיו מסודרות לו תלתלים (ספ-ב כב—26, וט 86¹²) = היה ערוך בסדר יפה.

התפעל: הוכשר להיפסל בטבול יום ובמחוסר כיפורין להסתדר על גבי השולחן (מע"ב ז,ק,פ¹³) = נערך יפה, הועמד בסדר נכון.

הפעיל: כשם שהיסדיר משה עבודת בית-המקדש, כך הסדיר עבודת כהונה ולויא (ספרא דמיל' א,ד—4-מא1), והסדיר את כל הבית (סדר עולם רבה, ספ"ד—רטנר לב 1), כך היו מסדירין והולכין (ת' ברכ' ה,ה—3/12), כיצד מסדירין לחם הפנים (ת' מנח' יא,יד—28/530)¹⁴, ולמה נכתב באחרונה, להסדיר חדשים כסדרן (ת' סוטה ו,י—7/306, דפ"ר)¹⁵ = ארגן, ערך בסדר ובשיטה (כמו פיעל).

מ: סדרים (איוב ו,כב), מסדרון?
שדרות (מל"ב יא,ח = דה"ב כג,ד).

- 10 ו (232/3): כשמסדרין × 2, ד: כשמסדירין.
- 11 ו,ט: מתורדים, וכן במהד' פינקל. וכך הוא אף במקבילה בבבלי קידו' ל,א.
- 12 וליחא בהוצ' הורובין. ואף בת' 12/289: וקוצותיו תלתלים (וליאח הפועל).
- 13 כך ק בחיקון לאחר מחיקה, פ: להיסדר. לו: לסתדר. ב"ד ובמש"ב: להיסדר (בנפעל). וכן ילון.
- 14 וראה למעלן מת' מנח' יא,טו: "כיצד מסדרין", בפיעל. לכאורה, אפשר היה להניח בנ"ל על תוספת יו"ד שלאחר שווא (כמצוי לעתים בכי"ק), מכל מקום יש עדויות ברורות על מסורת השימוש בהפעיל.
- 15 רוב פרק ו' חסר בכי"ו (אך לרוב יש זהות גירס' בינו לבין ד), בכי"ו ע: להחזיר... כסדרן.

6** נמצא הרבה בתרג' ל'ערך', כגון בת"א ובת"ר לברא' כב,ט; ויק' ו,ה; שם כד,ד ועוד. ובת"ר לברא' כד,לג; לשמ' לטיח. ובת"נ לשמ' יז,ח-י ועוד. ובת"י ל"ערך השלחן" (ישע' כא,ה—'סדרו' שפ/40, וראה שם סה,יא), ובת"כ לתהלי' ה,ד; לאיוב לו,יט (לגרד 112). ואף בשומר' בא כתרונם ל'ערך'—עואנ"ש ב (המליץ) 447, 549, וראה שם גב) 76. ונמצא בתה"ש גם ל"ערכו מלחמה" (ברא' יד,ט)—'וסדרו' (ברילל 14), וראה ילון, מבוא 194 בהערה 6 ('סדר' = אסף, בשומר'). וכמובאה הראשונה למעלן מספ-ד נמצא במגילת אנטיוכוס הארמית: ←

לקסיקון הפועל

ס ה ד 2

ס ה ד 2) — פ י ע ל : הנותן גט לאשתו ולא סיהדו (ת' גיטין ו(ח), ח—ו נשים 271, ע: שהדו) = החתים עדים לאישור*⁶.

ה פ ע י ל : רד העד בעם, הסהד בעם (מכדבחדש ד—6/217)*⁷ = העיד בהם, הזהיר ע"י עדים.

מ: שהדווא (ברא' לא, מז), שהדי (איוב ט, יט). בארמית: עת, תרג, ג, נ, ש, ב, ס, מני*⁷.

ס ו ט — נ פ ע ל : ובלבד שיהו ניסוטין מחמת המחיצה (ת' טהר' י, ח—25/671), ואם היו ניסוטין טמאין (ת' זבים ד, ו—13/679) = הוזהר מן המקום.

ה פ ע י ל : הסיט באחד מהן, ואין ידוע באיזה מהן הסיט (טהר' ה, א)*¹⁶ = הניע, הזיז*⁸.

וטמאוהו משום שהסיט את המת (ת' אהל' ט, יג—29/613), אם הסיט את הפרה ואת אפר הפרה ה"ז טמא (ס"ז פרה יט, י—תרביץ א 17/60, הורר' 11/305), והסיטן הזב (כלים טו, ו), המסיט את הזב או שהזב מסיטו (זבים ה, א), אחד המאהיל ואחד המסיט כולן מונין במת (ת' אהל' א, א—9/598), נפש אשר תגע בו לא המסיטה (ספרא אמור ד, ה—צו), אין מסיטים עפר קברות (ס"ז פרה

16 לפי כחה"י הניקוד: תהיט, מסיט, דהיינו מע"ו. כך כ"ק, וראה גני"מ רמא x 2, ועמ' שיו, וכן הוא במסורת בבלי. פורת 84.79. יש בכ"ק: והסיטן (חולין ט.ד). על-דרך פ"ג. פ: והסיטן.

6* עיין חכ"פ נשים 897, ושם הערה 32.

7* ראה גם מהד' לויטערבך ב 225 (הקטע נשמט מן הדפ', לפיכך לא נמצא הערך בקונקור'), ועיין הערתו של ע"צ מלמד, בתרביץ ו 114, בביקורתו על מכיל' מהד' ה"ר. הפועל 'סהד' הוא ארמי ביסודו, ומופיע כאן כעין "תרגום" לפסוק (השווה 'אסהד' בת"א ותר"י לפס' בשמ' יט, כא), אך נשתלב בשימוש עברי, כפי שנראה גם במובאה הקודמת.

8* השווה פיה"ג לטהרות 132; ובערבית سوط — נענע, ערכב Lane 1466 c.

"סדר צלותיה" = ערך תפילתו, ראה מ"צ קדרי, ספר בר-אילן א 91, פס' 22. ובמילונות דוגמות מאר"ג ומאר"ב. באר"נ שולטס, מילוך 132, ובסורית ברוקלמן 461 (= ערך), ומילוך מנדאי 318. למעשה היה עוד באכדית sadaru, מופיע גם בבן-סירא (כגון ניד— וראה בקונקור') ובמגילות ים-המלח (כגון בני-אור טו 5).

אף-על-פי שיש לו יסוד בשם נגור במקרא, ויש נתונים להניח, שהיה גם בעברית העתיקה (אלבק, מבוא 144), אין ספק, שהארמית השפיעה לעליית הפועל בל"ח, לתפוצתו המרובה ולהיעלמות מקבילו הסמנטי 'ערך' המקראי. כך נמצאנו כתרגום אוטומאטי ליד פסוק(בין המובאות למעלה): "ויערך הכהן אתם" (ויק' א, יב), עומד בקרוב וסדרין" (ספ-ד עח—143), ובת"א ותר"י לפסוק שם הוא בפעל.

7** כנ"ל מצוי הוא בכל ניבי הארמית. בארמית של יב, ראה קרלינג במפתח 377. בת"א ובתר"י לשמ' כ, יג (מסדהיז-גינ' 135), בת"י עמוס ג, יג; בתר"כ לדה"ב לג, י—שפ/64. בשומר'— עואנ"ש ב 543 ועוד. באר"נ מילוך 132 (כשם), בסורית ברוקלמן 461, מילוך מנדאי 319, וראה דוגמות במילוך יאסטרוכ מאר"ג ומאר"ב.

ס ט ר

לקסיקון הפועל

ינטז— תרביץ א 23/75), שמא ישכח ויסיט את הדבר הטמא (ת' פרה יג, — 37/638), המהלך (ב) בית הפרס על אבנים שאינו יכול להסיטן (אהל' יח, ו/ז)*⁹.
בארמית: תר"י, תר"כ, כ.ב. (מג)*⁸.

סוּר₂ (1) — קל (פעול?): (לא מכר) ... ולא את אבנים סוורות בין לנירו ובין לגדירו (ת' ב"ב ג, ג— 21/402)¹⁷ = היו צבורות, סוורות לגדר*¹⁰.
מ: צבר.

סוּף (1) — פועל: כל בנות שיקמה פטורות חוץ מן המוטטפות (דמאי א, א)¹⁸ = היו מבוקעות (הרמב"ם), מסורטות במחט (לעף, אלבק)*¹¹.
בארמית: ג, ס**⁹.

סוּר₁ — קל: סוּרו נתן לו מאתים זוז (ב"ק ח, ו/ח), שומע אני אפילו סוּרו סטירה (מכ' משפ' ד — 261) = היכה על לחיו*¹².
אפילו דחאה (ו) סוּרה ונפלה הרי זו בטילה (ת' ע"ז ה(ו), ז — 1/469) = היכה את הע"ז (מ"ב).

17 בכבלי ב"ב ס, ט, א: "והא תני ר' חייא אבנים צבורות לגדר, תני סוורות". וראה במשנה אהל' ג, ז, ט "סואר של קורות". פ"ב: סוור. ק"ל: צבר. וראה בח"ג במה' גולדברג, אהלוח 32. ואף כירי' שבת ד, ב — ז 1: "צבר של קורות", ובמקבילה בכבלי שם ק"ה, ב: "סואר של קורות", וראה דק"ס קמג, הערה נ.
18 כ"ל בכתה"י ובמ"ר, אבל בד ובמש"ב: המוטטפות. וכך בהפעל מובא בעה"ש ואצל דלמן.

9* יאסטרוב מקשר פועל זה אל 'שוט' במקרא. ראה: "ולא פנה אל הרבים ושוטו כוב" (תהל' מ, ה), אולי עקב זה לא כלל סגל את 'שוט' ברשימת החדשים בל"ח, אך המקור המקראי מסופק בצורתו ובמשמעותו. ועיי'ן טורסיני במילון ב"י 7542 ב, הערה 1, נגד אפשרות הקשר המוצע.

10* מ"ב מפרש: סוורות. ועיי'ן ליברמן, ירושלמי כפשוטו 94. ונראה שלפנינו צבר/סוור במעתק הגאים כפול. השווה גם י"ג אפשטיין, מבוא 1224-1225. 'צבר' עצמו מצוי גם בלח"א.

11* ראה ע' לעף, פלורה א 280: מסורטות. הר"ש ובעה"ש: שנתבשלו עד שנתבקעו. לפי זה הכוונה, שרק השקמים המחורצים והמבשילים פירות טובים חייבים במעשרות ככל הפירות. פעלים אחרים הקשורים לפרי השקמה הם: בלס, גמו(גום).

12* המילונים מפרדיים בין שורש זה ל'סוּר₂. המובא בעה"ש ואצל יאסטרוב מתר"כ לתהל' קד, ב מכ"י 'דמסטר שמיא' (בדפ' שלנו: דמתח), ספק אם עניינו לכאן, ואולי מתאים יותר ל'סוּר₂' = הפנה, היטה, שהוא כאן כתרגום ל"נטה כדק שמים".

8** בתר"י לויק' טו, י — 'היוסיט יתהון' (גינ' 199), בתר"כ ל"נטה קו" (איכה ב, ח) — 'סט משקולית'הא', שפ/144. באר"ב כגון נדה מא, א, וראה עוד בקונקור'. ואולי שייך לכאן ממנדאית SUT, שמצוי גם בהוראה: הניד, הברית = chase, ויש להבדיל את אלה משורש שטה/סטת, כתרגום ל'סור' (מן הדרך).

9** באר"נ שולטסה, מילון 134 (=חתך, ביתר), ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 468 (השווה פיין סמית/הק' 373) = חרץ ובקע. וקרוב הוא, כנראה, לשורש בערבית شطب = עשה סריטות, בקע Lane pt. 4, 1549. והשווה פליישר במילון לוי ג 722.

לקסיקון הפועל

פיעל: יכול לא תכנו ולא תקללנו ולא תִּסְטְרֵנוּ (ספרא קדר' ד,ח — פטו, כ"ר ת) = היכה על הלחי (כמו בקל).

בארמית: (ו), ש, ס**10.

[סטֵר₂ (1) — הפעל: ומניין שיהיו כל הנרות מוסטרין כנגד נר האמצעי²⁰... אמר ר' שמעון, כשהלכתי לרומי וראיתי שם את המנורה, היו כל הנרות מוסטרין כנגד נר אמצעי (ס"ז בהעלותך ח,ב — 8-6/255)*13 = הופנה אל צד].

בארמית: [סיטרא — תרג', ג, ב], ש, ס, מני**11.

ס"ם — פיעל: שממקום שסיים יעקב אבינו לברך את ישראל, משם התחיל משה לברכם (ספ-ד שמב — 18/392) = גמר, חתם (: פתח, התחיל)*14.

שכן מצינו בנביאים הראשונים, שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומין (ת' ברכ' גכא — ו זרעים 17)²¹, מתחיל בגנות ומסיים בשבח (פסח' יד), מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת (ת' ברכ' ג, ג — 15/7), ובו יהי מסיים (ספרא אמור יג, ז — קג-3-4).

בארמית: ת"ג, (תר"ו/ב?) ב**12.

19 הניקוד לפי כ"ר בפיעל. וראה הערת פורת 66, ועיין ייבין, הניקוד הבבלי 429 למטה.
20 החלק הראשון הוא על-פי הילקוט, וכך הוא שם גם בכ"י א בציון 'וטי'. החלק השני בהמשך הוא על-פי מדה"ג. וליברמן ס"ז 67-68 מונה מקום זה בין הקטעים שהם בבטחה מגוף הספרי. וראה שם גם עמ' 79. על מה שראה ר' שמעון ברומי מסופר גם בת' כיפ' בטו, (ראה חכ"פ מועד 775-776), ביר' שם ד-א, מא 3, בבלי שם סג, ב — ובכולם לא נזכר עניין הנרות.

21 ע: שחומתין את דבריהם (ראה במהד' ליברמן שם בח"ג), וצוק' 10/8 גרס במהד' גס-כן: שסיימו.

13* יש לשער, שנשמר כאן הנוסח המקורי (ראה לעיל בח"ג), שאין זה רגיל שבעל הילקוט ישנה ללשון נדירה. בספ-ב נט-57 נמצא: "ר' נתן אומר האמצעי מכובד", ונראה שדברי הס"ז הם פירוש לזה, עיין גם הערת הורוביץ בס"ז שם לשורה 9. המקור הנ"ל מס"ז אינו רשום במילונים, אך בהוראה הזאת מצוי גם בבבלי מגי' טו, א (ע2ב): "מלמד שהייתה מחווה כלפי אשורוש, ובה מלאך וסטרי ידה כלפי המן" = הפנה אל הצד, השווה ב"י 4014 למעלה.

14* גם עה"ש וב"י 4022 מפרדים בין הנ"ל לבין 'סיים₂' (= ציין וסימן), המצוי בברייתות — ראה ערכי ב 54, ויסודו קשור להוראת 'שים' המקראי. וראה אף סגל המצרף את סיים, לסעיף 182 כשאל מארמית, ובסעיף 176 התכוון בוודאי ל'סיים₂'. וראה, כי סיים₂ = סימן נמצא בכ"י של תהה"ש כנגד "ורצע... את אונו" (שמ' כא, ו) — ו'סיים', לעיל במבוא, עמ' 51, הערה 74. לעומת זה סיים, אינו ידוע בניב זה.

10** ראה באר"נ שולטהס, מילון 134 (סטֵר₂) כשם = מכת שוט?, והשווה בשומר', עואנ"ש ב (המליץ) 471 — 'סטיר' כתרגום של "חרום", ובהערות לש' 396 מציין בן-חיים, שהוא מן 'סטיר' במשמעות הלקה, חתך, הירוע מסורית (השווה ברוקלמן, מילון 468 — סטֵר₂).

11** ראה בשומר', עואנ"ש ב, לפי המפתח 656, כשם: איסטר, אצטרה, וראה 544 בהערה לש' 109. וכפועל מצוי בכרך ג (ב) 15/112, 23/246 = צידד, 281 'מיסטר' = פינה. וראה גם 'אתצטר' — ב"ספר אסטיר", תרביץ יד 107, 115, והשווה קאולי באוצרו (לפי המפתח). וראה עוד הערת בן-חיים בתרביץ טו 128. ובסורית 'אסטר' = סטה מן הדרך, ראה פיין, סמית/הק' 373 b, ובמילון מנדאי 324 = turn aside, כדנומיניטיב מן 'סטרא'. השם מצוי ברוב הניבים כרשום לעיל: סיטרה/א, סטר = צלע, קצה, צד. כגון בת"א לברא' וטז; בתר"י לשמ' כ.ב. וגם 'ציטרא' בתר"י לברא' מג'לג (גינ' 82). ובערב' شطر — חלק, צד.

12** לוי ויאסטרוב מצייגים מתר"י/ב: 'אנא מסיים' (לברא' מד, יח), וכך הוא בת"נ שם: 'ובפרעה רבך אנה מסיים' (בתר"י — אנא מחסל, גינ' 23). ונמצא הרבה באר"ב.

סיע — פיעל : סיע ר' שמעון בן ננס את ר' עקיבא (ת' מקו' ז(ח), יא — 33/660) = עזר, תמך ב-.

מלמד שאף האישים סיעו... שאף היום סיע (ספרא צו ח,א — 2מ), או שהוא מסיע את אחד מהן (פאה ה,ו — השווה ספד רפד — 7/301, וט 222), המסיע בשעת השריפה (ספרא אחרי ה,ח — פב,4), עד שיהא דבר אחר מסיע את ידו (מכ דרשב"י כא,יח — 174), הגדול שבדינין פותח לזכות וחבירו מסיעו (ת' סנה' ט,א — 22/428), כיצד מסיעין את הבהמה (ת' שבת טו(טז), ב — 15/132), [אלו כהנים ולויים המסיעין בגרנות (ס"ז יח, לב — 16/299, ע"פ מדה"ג)], לא תלקט לעני, לא תסיע את העני (ספרא קד' ב,ו — פ,41), בואו וסיעוני על ישראל (מכ בשלח, עמלק א — 13/176), והכריעו חכמים לסייע דברי (ע: לדברי) *15 ר' יהודה (ת' חגי' א,א — ו מועד 374), וכבר בקש ר' יהושע... לסייע את ר' יוחנן (ספ-ב קטז — 6/132), נתחון לסייעו האוחז בידו חייב... (ת' שבת יא(יב), טז — 5/126).

[ב]. סיעתו הרוח לפניו (כלא' ה,ז — ק,פ,לו) *22 = לשון סיעור וטלטול] *16.

בארמית: עת, ת, י, תר, י, תר, כ, ג, ג, ב, *13.

סכה (1) — קל : אין ת"ל יסכה אלא שהכל סכין ביופיה *23 (ספ-ב צט — 18/98, וט 110) = הביט.

בארמית: תרג, ג, ש, ב, ס, מנ *14.

מ: משכית, *שכיה (יסכה?) *17.

22 בספ-ד, תצא רל — 263 (וט 214): "הו(ו)רע והרוח מסיעתו", ובת' כלא' ג,יב — 23/77: "סיעתו הרוח" = סיעתו (ו זרעים 216).

23 ל'ד: סוכים ביפיה. הדרשה קשורה לשם 'סכה'. וברש"י לברא' יא, סט: "יסכה זו שרה ע"ש שסכה (שסכתה) ברוה"ק, ושהכל סכין ביופיה" (מדה' ברלינר, עמ' 22). וכך הוא בבבלי מגי' יד,א; וראה בבבלי סנה' סט,ב (שסוכין, סכין). ומצוי ל"י על דרך ע"ו: "וכין" (=זוכין), ועוד.

*15 חילוף כזה בהצרכת מושא ישיר או עקיף נמצא, למשל, גם בת' פסח' ד,ט — ו מועד 163.

*16 עיין ח' ילון, מבוא 83-84. ליברמן לעומתו, תכ"פ זרעים 629, מסביר בהוראה הרגילה: הסערת הרוח באונס (ברישא), סיוע הרוח לפניו בודון (בסיפא). גם אם נקבל את דעת ילון, לא יהיה בזה חידוש שורש בלח"א, שהרי לסברתו היא ההוראה המצויה במקרא "מרוח סעה מסער" (תהל' נה,ט), בבניין קל.

*17 BDB משייך את שה"ע הפרטי 'סכה' לשורש 'סך', ואל 'סכה' (שם 967) מקשר את: משכית, שכיה (וכנראה גם: שכוי), וראה סגל, דקדוק סעיף 177. לגבי שכיה ("שכיות החמדה" — ישע' ב,טו) יש ספקות, ונוהגים לקשרו לאוגריתית *ikt* כמקביל ל"אניות".

*13 נמצא כבר בכתובות מתדמורית, ראה ז'אן-הופטייזר, *DISO* 192, ונפוץ בתרגומים (פרט לת"א) כגון בתר"י לברא' מז,כב וסיעית' (רידר 76); בת"י לישע' א,כט, בתר"כ ל"יעורני" (תהל' קיח,ג) — 'סיעני' (לגרד 69), ובת"ק איוב כו,ב "עורת" — סיעתא. ובאר"ג כגון ביר' שביע' ד-לה 3; ואף באר"ב. באר"נ ראה שולטהס, מילון 135. ובסורית לפי פיין סמית/הק' 369: 'סע' = נלווה לאיש, היה בעורו. ובערבית מוכר *شيع* = אימץ וחזק (Lane pt. 4, p. 1632).

*14 נמצא בכל התרגומים, כגון בת"א ל"וישקף" (שמ' יד,כד) — ואסתכי'. וראה גם בהערה הבאה. בשומר' — עואנ"ש ב (המליץ) 525, 584. כתרגום ל"נכסף", "קיתיי", ושם (ג) 46, 92 ל"ראה". ובסורית פיין סמית/הק' 371, וראה מילון מגדאי 330 = לראות, לקוות.

לקסיקון הפועל

ס כל 2

סכל₂ — נתפעל : ונסתכלתי (ב)בבואה שלי (ת'נוי' דז, — 12/289 = ספ-ב כב — 10/26) = הביט, התבונן.

נסתכל בו ר' עקיבא וצהבו פניו (ספ-ב קמח — 9/195), נסתכל (דוד) במילה, התחיל סדר עליה את השבח (ספ-ד לו — 3/68), נטלן והסתכל בהן וראן שהן לחין (ת' עדו' ב,ב — 15/457, השווה ת' סוכה ב,ג, — 1/194), שכבר הייתי מסתכל והיינו בתוך התחום (עירו' ד,ב), ראה תלמידים מיסתכלים זה בזה (נדה ח,ג), כל זמן שהיו ישראל מיסתכלים כלפי למעלן 2 (ר"ה ג,ז-ח = השווה מכ בשלח, עמלק א — 180), מפני שהעם מסתכלין בו (ת' מגי' ד,ג), כט — 2/228), אל תיסתכל בקינקן אלא במה שיש בו (אבות ד,כ/יט), ואין אחד מהם שיסתכל ויאמר (ספ-ד שז — 3/344), (ציווי): הסתכל בראשי לפתות (ספ-ד שיז — 9/360, ל), הסתכל בקורה זו כשהיא לחה (מכ יתרו, עמלק ב — 9/197 [= מכ דרשב"י יח,יח — 132, ע"פ מדה"ג]), הסתכלו בשמים שבראתי לשמשכם (ספ-ד שז — 332, וט 229), לא היה לו להסתכל באלה... (ספרא שמיני ב,י — מזז).

כל המסתכל בארבעה דברים (רא)תוי (ע: ראוי) לו כילו לא בא לעולם (חגי' ב,א = ת' חגי' ב,ז — ו מועד 382), היסתכל בשלשה דברים, ואין אתה בא לידי עבירה (אבות ב,א; 24 שם ג,א) = התבונן והבין, עיין היטב.

בארמית: מק, חרג, ג,ג,ש,ב,ס**15.

מ: שכל*18.

24 ק: השתכל (ב,א), לו: השתכל (ג,א). פ: הסתכל 2. ג"מ קג וכן קו: (ו)הסתכל 2. בקג"נ מלנינגרד (אלוני 23). "השתכל".

18* לפנינו פועל חדש על אף שיטודו מ'שכל' המקראי. וראה בהערות לעניין 'סבר'. נוסף לשינוי הכתיב בא בשימוש נתפעל/התפעל, שאין ממנו במקרא בפועל זה. 'שכל' אינו מצוי בשימוש פעלי בלח"א. סכל, (to be foolish) נעלם ופינה את מקומו ל'סכל' (look, observe) כשאיילה ארמית מובהקת. 'הסתכל' ירש לחלוטין את 'הביט', 'התבונן', כפי שהדבר בולט בתרגומים (ראה בהערות לארמית). עיין עוד דבריי לעיל בפרקי המבוא, עמ' 77-78. ואמנם במילונים (כגון ב"ויאסטרו) נתייחד סכל' ללקסמה נפרדת. בדניאל זה בלבד בא הנ"ל פעם אחת בשי"ן: "משתכל הוית בקרנא".

15** בח"א משמשים 'סכי' ו'סכל', ואין תמיד אחידות בין ת"א לתר"י, כגון: "והביטו אחריו" (שם לג,ח) = 'ומסתכלין' — שפ/148, בת"א וגם בתר"י, וכן הוא במד' כג,כא. אבל "אל תביט", "ותביט" (ברא' יט,יז,כו) — בת"א: 'סתככי' — שפ/27, בתר"י: 'אסתכל(ת)', וכן הוא בברא' טו,ה. לעומת זה ל"רא מהביט" (שמ' ג,ו) — בת"א: 'מלאסתכלא', ובתר"י: 'מלמסתכי'. בת"י בא פעמים אחדות 'אסתכל' כתרגום לידיעה והבנה (ישע' א,ג — "לא ידע"), אך גם ראייה רגילה "הביטו לראות" (ישע' מב,יח — 'אסתכלו וחזרו'), וראה ישע' סג,טו; ושם נא, א-ב, שפ/103. וגם בתר"כ: "הביטה ענני ה'" (תהל' יג,ד) — 'אסתכל', וכן תהל' פ,טו (לגרד 48 — אסתכל), וקהל' יב,ח — שפ/167. ונמצא גם בגלילית ובאר"ב — יאסטרויב 991 (בעברית, שם 990, אין לו שום הדגמה מלח"א).

ונמצא גם באר"ג, שולטהס מילון 136 (סכל₂), בסורית, ברוקלמן מילון 473. ובשומר' — עואנ"ש ב 507, 561, 594, ושם (גב) 71, 286 ועוד. ומופיע ב"המליץ" כתרגום של 'ראה' וגם של "תשכילו" (=להבין). לעתים כך גם בתרגומים אחרים, כגון ל"שיכילו זאת" (דבר' לב,ט): בת"א ובתר"י: אסתכלו, מסתכלין. בת"ק לאיוב לד,כו "לא השכילו" — לא הסתכלו. שם לו,יד: "עמד והתבונן" — הסתכל.

סכס — נקל: מנין שהוא סוכם את הארבעים (ספד רפו — 14/303, בר) ²⁵ = עשה סך הכל.

הפעיל: בעל צפון הסכים על גזירתו $2 \times$ (מכ דויהי ב — 91 = מכ דרשב"י די, — 12-11/53, ושם: לגזירתו) ²⁶, האסכיםמה דעתן לדעת העליונה (ספב מה — 1/51) = בא לידי סיכום זהה בדעה, היה אתו בדעה אחת.

ואתה דורש ומסכים להלכה (ת' זבח' א, ח — 27/480 = ספרא נדבה דה, — 21, ושם: לשמועה), עקיבא דורש מעצמו ומסכים להלכה (ספב עה — 8/70) = נמנה וגמר להשוות דעתו.

בארמית: (ת"א) ת"נתר"י, תר"כ, ג, נ, ש, ב, (?ס) ¹⁶*

מ: סכן ¹⁹*

סכף — קל (פעול): מפני דוויין וסכו פיין אילו אנו בורחין (מכ, ויהי בשלח ה — 109, א) ²⁷ = היה מושפל והופל לארץ.

פייעל: סיכפה ומיתה אינו אונס (ב"מ ז, י"ג — ק, פ) ²⁸ = עינה אותה.

באכדית: sakāpu ¹⁷*

וראה ערך 'סגף'.

בארמית: ג, ש ¹⁸*

25 כנ"ל גם במדרש חכמים, אבל וט (עמ' 222), אל: "ש(ס) מו רך לארבעים". גם במשנה מכות ג/יב: "שהוא סמוך לארבעים" — ק, פ, לו וכן במ"ר ובמש"ב, אבל נגמ' מכות כ.ב: "מנין שהוא סוכם את הארבעים" (גם מ). וראה גם אלבק, בהשלמות למסכת נזיקין, עמ' 467.

26 בקונקור' למכ' מובא מקום נוסף לפי הדפ' (וכן בילקוט ובמדרש חכמים): "ויהי ביום השלישי... מלמד שהסכים המקום עלידו" (יתרו, בחודש ג — 214), אבל בכ"י א, מ (והשווה רש"י לשמ' יט.ו): "שהקדים המקום", וכן גירסת ה"ר, והשווה לויט' ב 217.

27 כנ"ל בשני כתי"י של א. אבל מ: כסופין, וה"ר: וכסופים. במדרש שכל טוב (בוכר): וסחופין. גם לויט' א 242 מתרגם: drifting people, כאילו סחופין בורם. במקבילה במכ דרשב"י 66: "דוים וסיגופין" (=סיגופין), במדה"ג: וסכופים (מרגליות רעז). ובמח"ב מצוי הצירוף: "לא אומה של דוים ושל סחופים אחס" $3 \times$ (בר"ר פח — 1077), ברפ' ובכ"י תימני: סכופים, סכופין. ובבבלי יבמ' מו, א (ע"ב): "שישראל בומן הזה דוים, דחופים סחופין ומטורפין", באדר"ג ב-מו: דווי וסכוף. וראה בפסיק' דר"כ 242: "לא בת סכופים את", צ: סיגופן. ועיין בהערות לערך 'סגף'.

28 במ"ר: סכף ומחה. לו: סיגפה. לוי מדגים במילונו "סכפה ומחה" מבבלי ב"מ צג, ב, ולמעשה הוא המשנה.

19* בעקבות ר' גורדיס, ספר גינצבורג, ניו יורק 1945 (חלק לועזי), עמ' 184, הרואה את "הסכן נא עמו" (איוב כב, כא) בהוראה: agree with him, והוא בצורה מטפלטית מ'סכם', כעין שטן/שטם. וראה שם מקורות נוספים במקרא, שהוא מסבירם בדרך זו. והשווה גם טור-סיני לאיוב שם: "הסכם והתפשר עמו".

16** ראה, למשל, כפועל בתר"י לבמד' טו, כט; שם כו, ה; ובת"י ראה לשמ' לח, כא (ד'אסתכס סכומין). ובויק' כד, יב 'סכס', בהוראה: הסכים בדעתו. ובתר"כ לשה"ש ח, יג; נמצא כשם גם בת"א: 'סכום לבניא' (שמ' ח, ה — שפ/96), ובשומרו' ראה עואנ"ש ב (המליץ) לפי המפתח 656, והרבה בתה"ש (כגון לברא' יז, כב), וב"ספר אסטיר", תרביץ יד 117. ובאר"נ שולטס, מילון 136. באר"ב 'אסכימו על' (גיטין ו, ב; מכות כג, ב). בסורית מצוי השורש, ברקלמן מילון 474 (פיין סמית/הק' 377), אך ההוראות שם אינן נראות תואמות לענייננו.

17** הסברות בד"כ הן, כי יסוד 'סכף' הוא מ'סגף' במעתיק ג-כ, ראה אפשטיין, מבוא 1226, סגל, דקדוק 38, וראה בהערות בבר"ר 1077 לשורה 2. אך אין זה מן האפשר, שלפנינו שורש עצמאי מקביל (כפי שגם 'סכר' המקביל ל'סגר' נמצא באכדית, סורית ומנדאית). והשווה דבריו של J. Barth. *Wurzelunter*, p. 32, המזכיר מאכדית את sakāpu, וראה בערכו אצל פון-סודן

לקסיקון הפועל

ס ל ס ל 2

סלסל 2 (?) — פיעל : האומר... הריני מלסל, הריני מכלכל (נזיר א,א) = היפך בשיער, עשה תלתיים (אלבק)*²⁰.
[המלסלת בבנה קטן והערה בה (ת' סוטה הז, — 27/301, ע)²⁹ = התחככה בבנה הקטן ושיחקה עמו]*²¹.

סלת — פיעל : המלסת קב או קבים לפאה (תרו' יא,ה), מסלית את החיטים כל שהוא (ספרא אמור ד,יא — 1/צז)³⁰ = ניפה והוציא הסולת מן הקמח.
פועל : ואקח מכם... מן הברורין שבכם, מן המסולתין שבכם (ספ-ד כא — 3/33, וט 161) = היה מעולה ונבחר מכולם (בהשאלה).
מ: סלת. בארמית: (סולחא — תרג' ג, ב)*¹⁹.

סמא — קל (פועל): סמא פורס את שמע ומתרגם (מגי' ד,ו/ז), חרש וניתפק סמא וניתפתח (גיטין ב,ו — לו: סומה)*²² = היה עיוור.
(פועל): אפילו רגלו קטועה ועינו סמויה (ת' ערכ' ד,ב — 35/546, ו)³¹, בוא וראה כמה סמיות עיניהם של מלוי ריבית (ת' ב"מ ו,יז — 1/385), (ציווי): סמה את עיני (ב"ק ח,ז,יא — פ)³².

29 דפ"ר: המסוללת, אבל ו: המסללת, וכן ברפ' הבבלי סנה' ט,ב: המסוללת בבנה הקטן. אבל בכ"י פירנצה, ג 212: המסוללת (כנ"ל בכ"י ו). בירר גיטין ח,י — מט 3: המסללת. וראה עוד ליברמן, תכ"פ נשים 658.
30 בכ"י תחכ למטה הניקוד בהפעיל, אבל לפי הניקוד התחונן המוסף שם נתפס כפיעל, וראה פורת 83, הערה 2.
31 צוק' גרס: סמיה. ובק"ג: סמואה.
32 כך שם בקל, ראה הנמן 204, בהתאמה לפעלים הסמוכים: קטע, שבר. לפי ק שלושם בפיעל.

20* ספק אם הנ"ל קשור אל סלסל, היחידאי במקרא: "סלסלה (את התכמה) ותרוממך וכו'" (משלי ד,ז), שלרוב מוסבר: הגביה, רומם. וכבר בבבלי הסתפקו בעניינו (ר"ה כ,ב — וראה רש"י שם). ועיין ט"ס במילון ב"י 4076, הערה 1. אלבק, מבוא 165 רשמו בין החדשים. ושם קשור הוא ליסוד מקראי "סל" = מעשה קליעה, וכעין זה סלסול שער, בלח"א גם "סלילה" = סל (ת' ע"ז ד,יב). והשווה פרנקל = AF p. 76 flechten.

21* נראה מבחינה סמנטית, שיסודו 'סלל' = כבש, רמס (וראה לעיל בח"ג), ואז אין לו שייכות למובאה הקודמת. ואולי יש בזה רמז למפרשים "סלסלה" במקרא (ראה הערה קודמת) בהוראה זו כמקביל ל"תחבקה".

22* בדבר "סמא" ראה דברי ח' ילון, מבוא עמ' 21. הנמן 324 כללו בגורת ל"י: והסמיה.

AHw עמ' 1011. אמנם אין הוא מובא בהוראה של עינה, הציק, אך מצוי בהוראה קרובה, שצוינה לעיל: *wegstossen* = הושפל והופל לארץ, בקשר להפלת אויבים או המלכות. ולדמן, האכדית 13, מזכיר 'סכף' וגם 'סגף' מאכדית בהוראה שבל"ח.

18** בשומר' נמצא כתרגום של 'ועם' — עואנ"ש ב (המליץ) 458, בתה"ש במד' כג,ז-ח (187), או של "גון" — שם עמ' 483. וספק אם הקשר הסמנטי ברור. בעה"ש וכן יאסטרוב מציינים מאיכ"ר ב,ב, תסכף, אבל כך חיים שם מעיר, שאולי כוונת 'סכף' = סקף, וקף. כבר"ר ס, יא בתוך משפט שמשולב בו ארמית: "מיסתגף הוא", אבל בכ"י וט/30: מיסתכף הוא x 3, וכן וט/60 ואף בק"ג — ראה מ' סוקולוף, בר"ר (עבודת דוקטור), עמ' 186.

19** השם 'סולחא' מצוי בתרגומים. וכפועל באר"ב: "האי מאן דסלית סילתי חייב משום טוחן" (שבת עד,ב), ור"ח מציינ, שמבקע עצים ויוצא מהם כמין קמח דק, דומה לסולת. וראה בעה"ש, ועיין רש"י ל"סלותי מסלתינן" (ביצה יט,ב), וייתכן שהכוונה שם לנסורת הנושרת מביקוע העצים.

נפעל: בכור שניסמת עינו (בכר' ה,ה), מי שנסמית אחת מעיניו (ת' נגע' א,ז — 21/618), ושניסמת עינה ושניקטעה רגלה (ספרא ויק' ו,ג — ח2), ניסמת עינו (ספד — כו — 4/37, וט 162) = התעוור, נעשה עיוור בעינו.

פיעל: היפלתה את שיני וס' (י) קי' ת' א את עיני... לא היפלתה ולא ס' (י) קי' ת' (שבו' ה,ה/ח = ספרא חובה כב, יא — כח2, היו"ד בכי"ר קכה), סימא את עין חבירו (ב"ק ב,ו/י — פ: סימה), הרגו, וסימא את עינו כאחד פטור (ת' ב"ק ט,יז — 29/364), וסימא שתי עיניו כאחת (מכ משפ' ט — 279), היתה עינו כיהה וסמאה (ת' ב"ק ט,כו — 25/365), שסימו את עיני צדקיהו מלך יהודה (ספרא בחוק' ו,א — קיב, וט 211) = עיוור את עינו. המסמא את עינו והמצבה את כריסו (ת' פאה ד,יד — 5/24) = התחפש כאילו הוא סומא, התחזה והעמיד פנים כעיוור (ליב').

--- סמין את הגפנים בשבי' (ת' שביע' א,יא — ו זרעים 168, ד) = מסמין, עיוורו את עיני הגפנים ע"י שמן ושרף (בהשאלה)*²³.
נתפעל: פיתח שנסמתמא וחזר ונתפתח (גיטין ב,ו — ק,פ)³⁴, נסתמא וחזר ונתפתח (ת' סנה' ד,ה — 20/423) = נתעוור.

[באכדית: samû].

בארמית: תרג', ג,ש,ב,ס,מנ*²⁰.

סנן — פיעל: יבחושין שביין ושבומוץ הרי אלו מותרין, סיננן (ו: סינן) הרי אלו אסורין (ת' תרו' ז,יא — 30/37), להביא את היבהושין. שסיננן (ספרא שמיני ג,י — 11), ומעשה באשה אחת שסיננה משקין טמאין וטהורין (ת' טהר' ח,טו — 35/669), מפני שהיא מסננת לתוכו את הירק (כלים ב,ה)³⁵, מסננים את היין בסודרין וביקפיה

33 ע: סימין, וצ"ל: סומין. והג"ל "סמין" = מסמין, בדרך הפלולוגיה. השווה על דרך זו אצל סגל, דקדוק 39, אפשטיין, מבוא 1254.

34 לו: וניסחמה. בק הכול בתוספת גיליון.

35 במקבילה בת' כלים ב"ק ב,ה — 1/571: שהיא מצננת. וראה ערך 'צנן'. אבל ראה י"נ אפשטיין, מבואות א 473, שמציע לגרוס כאן "מסנקת".

*23 ועיין ליברמן, תכ"פ זרעים, עמ' 493-494. יאסטרוב, למשל, שייך מובאה זו לערך 'סוס'.

**20 אין הוא רגיל בת"א, נמצא פעם אחת ל"בעורין" (דבר' כח,כח) — בסמיותא. וראה למשל לויק' כא,יח "איש עור" — ת"א: 'עור', תר"י: 'גבר דסמי'. שם יט,יד 'ולפני עור' — ת"א: 'דלא חזי', תר"י: 'סמאי' (רידר 173), וראה לשמ' כג,ח. בת"נ לויק' יט,יד: 'דלא חמי', אך בשוליים: לסמאי, ולדבר' כח,כח: סמיייה. וראה במילונים דוגמות משאר ניבי ארמית יהודיים. ובשומרונים ראה עואנ"ש ב 528, 552, בתה"ש ראה לויק' יט,טו (עור-סמי); דבר' טז,יט (ברילל 226), בסורית ראה ברוקלמן 480, ומילון מנדאי 332 (סמא). סגל רואה את 'סמא' כשאל מארמית, דקדוק סעיף 182, על אף שניתן למצאו עוד באכדית: samû. עיין פון-סודן 1020 AHw = היה מהסס, כושל ומתנודד. לדעתו יש זהות בינו לבין סומא (=עוור) בל"ח ובארמית. ידידי ד"ר י' קליין העיר לי, כי ייתכן שכינו את העיוור "סומא", משום שהוא מוגבל ומשותק, או שבלכתו הריהו ככושל בהיותו מגשש — ומכאן גם הקשר הסמנטי.

השאלה בל"ח בולטת גם בשימוש כ"תרגום" בפראפרזה ליד פסוק מקראי: "ולפני עור לא תחן מכשול" — לפני סומא בדבר' (ספרא, כ"ר שצח).

לקסיקון הפועל

מצרית (שבת כב), ... כדי ליתן על-פי משפך ל סנן בו את היין (ת' שבת ח(ט), י — 12/120) = זיקק וטיהר נוזלים ע"י אריג, או מסגנת.

וראה ערך 'צנן', בארמית: תר"כ,ג,ס**21.

סנף (2) — קל: היה בה מום אחר וסנפו בין המומין (ת' כתו' זי, — 23/269) = עינפו וכיסהו בתוך המומים שפרט (ליב')*24.

היה בה מום אחר וסנפו עם המומין, הרי זה מקח טעות x 2 (ת' ב"ב ד,ה) — 14,11/403) = חיבר וכלל יחד (ב"י).

בארמית: ב(1),ס**22.

סנף (2) — קל: סונקין אותן לצדדי המזבח (תמיד ב,א = ספרא צו ב,ד — כ"ר קלב)36 = דחק, סילק (אלבק).

פיעל: המסנן את הטיט לצדדין (מקו' ב,ו)37 = סילק (כמו קל).

באכדית: sanaqu

מ: סלק*25.

בארמית: ב**23.

36 כנ"ל בכתיב יחיד. וראה הערות במהדורת ברודי. במש"ב: סולקין, בשיטה מקובצת שם מעירים: "אות ל' נמחק והוא סונקין". הרא"ש: סונקין. רש"י: סולקין. בספרא ד"ו (וכן וייס ל 1): שמסלקן לצדדי המזבח.

37 כנ"ל גם בדפ' ובמש"ב. אבל גנ"מ רנט: המסלק. במשנה שבת כד, ת' שבת טז(ז), ד — 7-6/135: "ומסלקין לצדדין" x 2, ואין ח"ג. אבל ראה ליברמן בתכ"פ נשים, עמ' טו, שמצא בכ"י: מסנקין.

24* ראה חוס' נשים 81, ותכ"פ שם 297. וכנראה נוצר הפועל מ"סניף", מחובר לדבר אחר ויוצא כחוספת. השם מצוי במשנה ובחוספ' (כגון מנח' ט,ו). הפועל כנ"ל מצוי גם בבבלי (ב"מ פ,א ועוד), ולא הובא ברשימתו של סגל. מצוי עוד בת' סוטה ג,ד: "ולא סנפוה", וצ"ל: ספנוהו, כמו בדפ'. ראה ליברמן למקומו (חוס' נשים 164).

25* ראה למעלה בח"ג, ועיין אפשטיין, מבוא 1228, על חילופי סלק/סנק. הגאונים (ראה פיה"ג לטהרות 117), הרמב"ם והערוך מציינים: "מסלק ומסנק שווים הם בכוונה", וראה ב"י 4128, הערה 4. מכל מקום נראה, כי 'סנק' שורש עצמאי הוא. B. Z. Bacher, *REJ* 46 (1903), p. 306. מצייין, כי הוא קשור ל- ضنق. בב"ר עמ' 33 מצאו בצורת צלק = צנק, שהוחלף על-ידי 'סלק' בכתיב.

21** באר"י נמצא בתר"כ בלבד, בעיקר כתרגום של 'צרף', כגון: תהל' קה,יט; יוג (סננתא' — לגרד 8); איוב יא,טו; שם י, ועוד. ובאר"י ראה שולטס, מילון 138 (ערך 'סן') ומצוי גם בפעל. ואף בסורית ראה ברוקלמן, מילון 483 (סן, סנינא), והשווה פיין סמית/הק' 382, המפרש: purified, refined, בעיקר לזהב.

22** ש' ליברמן, תכ"פ שם 297, מביא בשם רב האי "פי" לשון זה ברור בלשון הארמית, שחכמים גיליים בה וכו'". גם דלמן במילונו מצייין את הפועל בארמית, אך לא מצאתי לכך תיעוד מבוסס דיו. במילונים מובא מקה"ר פ: "אסתנפוני", והוא מפוקפק (ראה קריאתו של יאסטרוב, עמ' 1008). בבבלי פעם אחת: "סינופי יריכי מלבר" (ב"ב ד,ב) — וראה רש"י שם. ש' אברמסון במהדורתו מפרש: לסנוף ראשם מבחוץ (וגורס: דוכי במקום 'יריכי'). בסורית מצוי אמנם 'סנף' (ברוקלמן 485 b), אך ספק בעיניי אם קשור הוא לכאן. פיין סמית/הק' 383 מפרשו: introduce. בערב' סנף אמנם בהוראה קרובה: קישור וחבור, השווה Lane 1445 b.

23** באר"ב נמצא "כגדי מסנקן" (פסח' ג,ב), וראה ר"ע מברטנורא המקשר לזה את הג"ל, ומצוי עוד בשבת סז,ב. פרט לכך אינו ידוע מארמית (בסורית, ברוקלמן 485, ובמנדאית מילון 334 מובא שורש זה, אך לפי הוראתו נראה, שאין עניינו לכאן).

ספג, — קל : מלח ולא ספג, ספג ולא מלח כשרה (ת' זבח' זי, — 489 למטה, 1/490) = ניגב וייבש.

ספגו במלח וזרקו על גבי האישים $2 \times$ (זבח' ו,ה-ו) = הבליע בו הרבה מלח. --- ארבע מידות ביושבים לפני חכמים... ספוג שהוא סופג את הכל (אבות ה,טו), תלמיד שכוחו יפה דומה לספוג שסופג את הכל, שיני לו דומה למוך שאין סופג) אלא צורכו (ספד-מח — 110, וט 178) = בלע וקלט את הנוזלים (כמו ספוג). --- סופג את הארבעים (כלא' חג, חולין ה,ג = ת' נזיר' ב,ד $\times 2$ — ו נשים 130-129)³⁸, ואם ניטמו אין סופגין את הארבעים (יבמ' יא,ה/י), אם אינה סופגת את הארבעים תיספוג מכות מרדות (נזיר ד,ג), מעשר שני והביכורים מצטרפין חוץ לחומה לספוג עליהם את הארבעים (ת' מכות ד,ג) — $8/442$ = קלט מכות, לקה (בהשאלה). פיעל : וטבל לא המספג (י' ג, וטבל והזה על כל הזייתה טבילה) (ספרא חובה ג,ח — יז³⁹ = שם מצורע — עב = ס"ז תרביץ א 77 למעלה, הורוביץ 4/134), טובל אפילו ראשי גבעולין ומוזה, ובלבד שלא יספג (פרה יב,ב) = קינח הכלי באזוב (אלבק, אפש'). בואן והצילו לכם, ובלבד שלא יספג (שבת כב,א)⁴⁰ = שם ספוג ביין כדי לשאבו (אלבק). נתפעל : טבל, עלה ונסתפג (יומא ג,ד), ניסתפג ואחר כך הזיע זיעתו טהורה (מכש' ב,א), הרוחץ במי טבריה מסתפג (י' ג (ת' שבת טז,יז) — טו — 29/135), בני אדם מסתפגים בלנטית אחת (שבת כב,ה), כדי שיראה ויטבול ויעל ויסתפג (ת' זבים א,ט — 11/677) = התנגב, ייבש וספג את המים שעל הגוף.

²⁴ ביוונית: *σπόγγος* = ספוג**.

בארמית: (ת"א, תר"י — איספוג, ספוגין. ב — אספוגית)**²⁵.

ספג₂ (= ספק) — פיעל : אמרו מספגין לטבילה ואין מספגין להזייה, ויש אומרים אין מספגין לא לטבילה ולא להזייה (ס"ז חוקת יט,ח — 5/314, תרביץ א 77) = סיפקו, חיברו.

מ: שפק (ל"ח: ספק)**²⁶.

38 ע: לוקה. וכן פעם אחת בגנ. וראה חילוף כזה בת' נזיר' ספ"ה.

39 ככ"ר עו: הַסְפִּיג, ערבוב בין פיעל/הפעיל. בקונקור' של האקדמיה צוין, שיש תיקון של חיריק בכתה"י.

40 כך בפיעל ק.פ. וכן ניקד ילון. לו: יספג, אבל בדפ', ועל-פיהם ב"י: יספוג (בקל).

²⁶ עיין הורוביץ שם בהערות, ובעיקר י"נ אפשטיין, תרביץ א 77. והשווה ש' ליברמן, ס"ז 34. ←

מקובל לראות את מקור הפועל מאכדית *sanāqu* = דחק ולחץ. ראה מה שמביא ברודי במהדורתו למס' חמיד, עמ' 110, וכן 294-295 pp. (1932), *MGWJ* 76. F. Perles. כך העיר גם ט"ס במילוק ב"י 4128, הערה 2. וראה עוד ז' בן-חיים, לשוננו יג, עמ' 152-153. ועיין מה שהזכיר ס' קאופמן בחיבורו, עמ' 81 למטה.

²⁴** השווה קראוס ב"י 406, וכן מציינ עה"ש, וראה ב"י 4148, הערה 5. הפועל הוא, כפי שמסתבר, גזור-שם מן הנ"ל.

²⁵** בארמית נמצא את השורש רק בשמות כנ"ל לציון מיני עוגות, בת"א ל"רקי"ק (שמ' כט,כג) — 'אספוג', שפ/140, ובויק' ב,ד — 'אספוגין', בתר"י שם: 'ספוגין' (גינ' 175). ובאר"ב "אספוגית" (שבת עח,ב), ובמשנה חלה א-ד-ה בעברית: "והסיפגנין והדיבשנים". וכולם מבצק רך, שסופג את השמן או שתכונתם דומה לספוג.

לקסיקון הפועל

ס פ ס ף

ספסף — פיעל: נזיר שגילח בין בזוג בין בתער או שסיפסף כל שהוא (נזיר וג), נזיר שמירט או שסיפסף או שתלש בזוג כלשהוא (ת' שם דג, — 22/288), אם תלש וסיפסף וסיפר אינו לוקה את המ' (ספ-ב כה — 14/30, וט 88) = חרך והבהב באש*²⁷.
צמר... אע"פ שסיפספן באור חיבור (ת' עוק' בטז — 18/688)⁴¹, סיפספה (האש) נירות וסיפספה מציבות (מכ דרשב"י כה, — 197)⁴², [ריבה המספסף באור (ס"ז ו,א — 16/239)].
וראה להלן ערך 'ספספ', ר' צפצף².
בארמית: ש, (ס)***²⁶.

ספף² (2) — קל: באבטיח שאבור לי, סופף ואוכל (מעש' בו, — ק, פ, לו), מגרגר באשכול ופורט בדימון וסופף באבטיח (מעש' ג, ט — ק, פ, ג)⁴³ = חתך חתיכות.
מ: ספה, סוף*²⁸.
וראה ערך 'ספת',

ספר² — פיעל: וסיפר את שערו (ספ-ד שמג — 9/391), ישראל המספר את הגוי (ת' ע"ז ג,ו — 29/463), אמרו חכמים מספר לו את שערו (ספרא בהר ז,ג — קט 4) = גזז את שער הראש, או גילח הזקן.

41 ד: שפשפשו. ובר"ש למשנה ב:ו, שפיספסו. והנ"ל היא הגירסה הנוחה לדעת ליברמן, תוס' ר ד 182. וכן הרמב"ם: שחרכן באש.

42 במכ דר"י 297: "היתה מצפצפת ומהלכת", ראה להלן ערך צפצף. בירוש' ב"ק ג, ה — ח 3: "סיפספה אבניו" (במקום "סכסכה אבניו"). בשריר: סיפסה.

43 לו: ושופית (במקום השני), וכן הגירסה בערוך ו 97 (ספ), ד, מ"ד: סופת x 2, וכן הרמב"ם. הר"ש גרס: כופף. במש"ב מביא בגיליון ס"א: סופף (במקום ראשון).

לפנינו אפוא שינוי דיאלקטי מיספף בהוראת חיבור, כגון: "האזור הקצר מספפו במוט ובכוש" (פרה יב,א), ראה ב"י ובעה"ש (ספק), וכך מוסבר במקרא: "ובילדי נכרים ישפיקו" (ישע' ב,ו) = יתחברו, ידבקו ויתקשרו — עיין ח' ילון, קונטרסים ב 43-44. וייתכן ששינוי ההגה חל בהשפעת "וטבל ולא המספג", הסמוך לו בשורה 4.

נוכרי עוד, כי יש המפרשים את הביטוי "סופגים (את הארבעים)" מלשון סופקים — ראה אפשטיין, מכוא 1226, ומה שהביא בעמ' 719 מרס"ג.

27* אלבק מציין במס' נזיר שם, שיש מפרשים כאן שתלש מקצת השערה, או שעקר שערה מעיקרה (כעין ואריאנט סמנטי לתלש' ול' מרט'), אך ליברמן, תוס' נשים 137, מסביר כנ"ל, וסמ' 'ספסף' בד"כ = חרך באור, ו"מירט" = עקר את השערות. ועל מנהג ספסוף השער, כפי שהובא בספרי קדמונים, ראה תכ"פ נשים 544-545.

28* אין לו קשר אל 'ספף' שבמקרא: "הסתופף בבית אלקי" (תהל' פד,יא), שהוא מן 'ספ' של הבית, באכדית sippu. ואולי יש ל'ספף' בהוראה הנ"ל רמז במקרא בפועל 'ספף', שנראה כשפעל ממנו — ראה הערת ט"ס במילון ב"י (ערך 'ספף').

במכ דרשב"י יט,ד — 14/138 נמצא: "דרך הנשר להיות מסופף על בניו", וקשה להסביר גירסה זו במדה"ג: מעופף. וראה גם בספ-ד שיד — 356: "מטרף את בניו", אבל בכ"י בר: "מעופף על בניו", והוא המסתבר גם בדרשב"י.

26** בשומר' ראה ז' בן-חיים, עואנ"ש ג(ב) 114, ושם 296 = הבהב. ויסודו 'ספ' - ספף נמצא בסורית בהוראה: בער, שרף (ראה ברקולמן, מילון 489), וכן 'צף' (ברוקלמן, שם 634), ומצויות הצורות: ספיפא, ספיפוחא, אך אינו מובא כפועל רבעי.

--- מעשה וגזרו תענית... אמרו לו לר' ליעזר וסיפר, לר' יהושע ורחץ (ת' תענ' בה, — ומועד 331)⁴⁴, לא סיפר (ה)ערב הרגל אסור לספר עד שיעברו עליו שלשים יום (ת' מו"ק ב,ח — 26-25/230), האיש נעטף ומספר, ואין האשה נעטפת ומספרת (ת' סוטה ב,ט = 17/295, ע) = ⁴⁵הסתפר, גילח עצמו*²⁹.

מדרכי האמורי, המספר קומי והעושה בלורית (ת' שבת ו,ז)א, — 3/117), לא מספר קומי (ספרא אחרי יג,ט — פו,11, כ"ר שעב)⁴⁶, ומי שעלתה לו מכה בראשו מספרין במועד (ת' פסח' ב,ג)יח — 2/60), אף על פי שהתירו לו לספר, לא יספר ברש' הרבים (ת' מו"ק ב,ב — 12/230), שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה, אסורים מלספור ומלכבס (תענ' ד,ז,ט, השווה ת' שם ב,ג — 2/217: אסורין לספר...).

--- ואין מספרין את הירק במספרת (ו: בתספורת), אבל מספרין את הק(ו)גוס ואת העכביות (ת' יו"ט ג,יט — 2-1/207)⁴⁷, והירקות שנוטין תחת הגפן, בן עזאי אומר יספר (ת' כלא' ד,י — 9/79) = גזו וקצר ירק במספריים (בהשאלה).

התפעל: ואין רואין אותו (את המלך) ערום, אלא כשהוא מסתפר, ולא בבית המרחץ (סנה' ב,ה/ח = ת' שם ד,א — 14/420 = ספד קנו — 209)⁴⁸, ישראל המסתפר מן הגוי (ת' ע"ז ג,ה — 27/463), אין מסתפרין מהן בכל מקום (ע"ז ב,ב) = גזו את שערך, או נתן לאחר (לספר) לגזוז את שערך*³⁰.

בארמית: תרג', ג,ש, (ב), ס, מני**²⁷.

44 ע: על ר' אליעזר... על ר' יהושע.
 45 ו: מעטף ומספר, מעטפת... גז: ונעטף ונספר, מתעטפת. אין להסיק מכאן על שימוש נפעל ב'ספר' (ייתכן תוצאת פירוק מ"ם ל-נ/י).
 46 השווה גם פורת 189. בדפ' (וייס) מובא מקור זה בקל: תספור (וכן רשמו יאסטרוב וכו').
 47 כ"ל ל,גג (במקום שני), אבל ו: מספר הוא. במקבילה בבבלי יו"ט לד,א: ואין גזוזין.
 48 בדפ' יש כאן שינויים בסדר הדברים לעומת כהה"י. ק: אלא כשהוא מסתפר. אך צ"ל: ולא (כך: פ, וכן בת' ובספד, וט 203). ל: "ולא כשהוא מסתפג", נראה כט"ס.
 על צורת "וניסתפר" (כבינוני) ראה עתה מ' בראשר, לשוננו מא (תשל"ז), עמ' 89-90.

29* המשפט הוא אליפטי, חסר מושא (את שערך). אך במבנה הסינטגמי מתקבלת הוראה רפלקסיבית. ולמען בהמשך דוגמות נוספות בהוראה זו. ובכ"ו שם גם (ראה ח"ג): מעטף, מעטפת = מתעטף. ובקג"נ אמנם: מתעטפת. ועיין גם ח' ילון, מבוא 161-163, בפיעל שינוי מצב, ובין השאר: משכיפרו הבעלים = נתכפר להם.

30* רוב החוקרים והמילונאים מסכימים, שלפינו שורש חדש, שאול מארמית, to cut, to sheare, שאין לו קשר למצוי במקרא: 1) ספר (=מנה) — הצטמצם בל"ח, ובמקומו רגיל 'מנה' הידוע מארמית. 2) סיפר (סיפור) — כמעט נעלם מלח"א (מזדמן פעם או פעמיים בת' וב"מכ) ותוור בלח"ב. לוי ויאסטרוב כוללים הכול תחת ערך אחד, אך עה"ש, דלמן וב"י הכירו בייחודו האטימולוגי, וכך רשמו גם סגל, דקדוק סעיף 182, כשאל מארמית. ועיין עוד בדברי גינצבורג 29-30 pp. (1934) *MGWJ*.

27** בת"א מצוי פעם אחת ל"ויגלח" (ברא' מא,יד) — 'וספר', שפ/68, וכך הוא גם בתר"י, אבל במקומות אחרים נשאר בת"א 'ויגלח', ובתר"י וכן בת"נ 'ויספר' (ראה, למשל, לויק' יג,לג; שם יד,ח; וכן במד' ו,ט או דבר' כא,יב). וראה בת"א 'מספר' כתרגום ל"תער" (במד' ו,ה; ת,ז). בת"י מצוי 'מספר' (שם"ב יד,כו — שפ/184), אך לעתים נשאר 'גלח' או 'גדע' (שופ' טז,יט; שם כב, או יחז' מד,כ), וראה בתר"כ לאיוב א,כ ('וספר'), ומצוי בגלילית. באר"ב "הכא אפשר דמספר ועייל" (תענ' יז,ב; סנה' כב,ב), ואולי קשור הוא לדיון בעברית. גם בשומר' בא כתרגום ל'גלח' — עואנ"ש ב (המליץ) 440, וכגון בתה"ש לויק' כא,ה (ברילל 142). ובסורית, ראה ברוקלמן מילון 492, ובמילון מנדאי 335 (אף שם כשני ערכים — ראה ספר₂). ובערבית ←

לקסיקון הפועל

ס פ ת

ספת₁ — קל : ס פ ת הימנו (מן העור) ועשה חוליא לתכשיט טמאה (ת' כלים ב"מ א, יב — 18/579 = שם גא — 12/581, ו) = קצץ ממנו (הר"מ).

לא יספות הימנה⁵⁰ לסמוך בה כרעי המיטה (ת' שבת יד טו), ב — 31*(3/131) = חתך, קצץ.

וראה גם ערך 'ספף'₂.

ספת₂ (2) — קל : לא יספות במלח ואוכל (ת' מעש' ב, יד — 23/83, ע, ד) = הטעים במלח כדי לגרוור את התאבון (ליב')^{32*}.

לא הוכשר לסופתו במלח (ת' טהר' י, יא — 34/671) = טבל (רש"י)^{33*}.

הפעיל (פעיל?) : לא יספית במלח ויאכל (ת' מעש' ב, יד — ו זרעים 235) = הטעים, טבל במלח (ראה קל)⁵².

סקף (2) — נתפעל : סקיפנטים נסתקפתו לו (ספ-ד שמש — 5/408, ל), אילו לא יצת לעיר לא היה מסתקף לה (ספ-ד רמב — 5/272, וט 1/216) = נטפל בעלילות.

ביוונית: *συκοφάντῖα*^{28*}.

וראה ערך 'זקף'₂ (במסופקים).

בארמית: חרג'^{29**}.

49 כך לפי כ"ו בשני המקומות. צוק' גרס במקום השני: "שפת הימנה".

50 ו: "ולא יספות שבר" = לא יחתוך שבר מן המגופה. ליברמן, חכ"פ מועד 228, מעיר, כי הנוכח בכ"י ע, אבל ראה בכבלי שבת קדב, למטה: "ולא יספות ממנה שבר".

51 בכבלי שבת קמא, א: לסופתן. בירר מעשר' א, ו-מט 2: לסופגן במלח. וראה ליבר, תוס' ד 97.

52 ביע'ד: לא יספות, וכן הוא בכבלי ב"מ פטב.

31* קשה להכריע, אם פועל זה היה גם במשנה. בדפ' נמצא: "וסופת באבטיח" (מעשר' גט), לו: ושופית, אבל קפ, סופף. וראה בהערות לערך 'ספף'₂. במש"ב ומי"ד: סופת. וכן מובא בירר' שם ב,ה — 11 למעלה: "אבטיח שספת בו אפילו כל שהוא". ולא מצאנו 'ספת' בשום ניב ארמי (ראה גם ספת₂) — אך קשה לפי כל הנ"ל לבטל ערך 'ספת', וראה קוטשר, מלים 80 (ולא העיר שם על קיום 'ספף' בכתי"י). ומוצאים אנו שורשים תנייניים מסוג: ספף-ספת, גם: זפף-זפת (ראה בערכם), ועיין בעה"ש (ערך 'גפת'): גפף-גפת, ושם: כפף-כפת?

32* ראה תוס' זרעים 235, אבל עיין בתכ"פ שם 686. רש"י ב"מ פטב, לטבול. ואין פועל זה קשור ל'ספת' הקודם = חתך. בת' טהר' (המובאה למעלן) נאמר בראש הבכא: "הוית שפצעו בידים טמאות..." (=בצע, חתך)... "לא הוכשר לסופתו במלח" (=טבל, הטעים).

33* י"נ אפשטיין, JQR 12, p. 341, רוצה לראות 'ספת' כביצוע אחר של 'צבת' (כגון: "צבת ליה אומצא") = תקן prepare (במנדאית 'צפת' — נלדקה, דקדוק 48), ואינו נראה מבחינה סמנטית, ואף יש לפקפק ביסוד האטימולוגי. אמנם רש"י קרוב לכך בהסברו לשבת קדב, אבל עיין ר"ח וב"י. ובתוס' עה"ש 301 סומן כמסופק.

شعر = Lane 1570a — act of cutting. קשה להצטרף לדעתו של ולדמן, האכדית בל"ח, שמוצאו אולי מ-šepēru (shear), על אף שחילופי צ/ס מצויים בל"ח. הענין חלוי בפירושים של ההקשר המעורפל — ראה ב-CAD (§) 132, עמ' 132 f.

28** השווה קראוס ב 411 — falsche Anklage. ראה פינקל' בהערות לספ-ד 408, והשווה עוד נ"ה טורטשינר (טור-סיני), בספר היובל לגינצבורג, עמ' ריז-רכב. דעת ילון, פרקי לשון 298, הערה 30, כאילו גזור מן ספעל 'עקף' = סעקף, דחוקה, ועוד יותר דעת ל' גינצבורג המובאת שם.

29** נמצא כהרגום של "עלילות" ובהוראה של תואנה, למשל, בת"א "להתנפל עלינו" (ברא' מגח), — 'לאסתקא עלנא', שפ/74, ול"עלילת דברים" (דברי' כב, יד) — 'וישוי לה תסקופי

←

לקסיקון הפועל

סרב

סרב — פיעל : א. היה מסרב בחבירו שיאכל אצלו $\times 2$ (נדר' ח, א = ת' נדר' ד, ח-ט — 9-8/280) = הפציר בו, דחק וכפה אותו.

והמסרב בחבירו לאורחו ואין בלבו לקרותו (ת' ב"ק ז, ח — 19/358 = מכ משפ' יג — 11/294), היו מסרבים בו לשאת את בת אחותו (נדר' ח, ז/יב), לא יסרב אדם בחבירו שיאכל אצלו (ת' ב"ב ויד — 13/406)⁵³.

[ב.] והיה משה מסרב לקחת מידם (ס"ז ז, ה — 26/251, ע"פ ילקוט) = מיאן*³⁴.

מ: סרבים (יחז' ב,ו)*³⁵. בארמית: סרב (מאן) — ת"א, ת"ג, תר"י;

סרהב (הפציר) — תר"י, תר"כ, כ"ב, ס;

סרף (הפציר) — ש**³⁰.

סרבל (1) — פועל : אם היה מסורבל בכשר (ת' שבת טו(טז), ט — 16/133) = היה מפוטם ושמן, מכוסה כמו בסרבל*³⁶.

בפרסית: ?salvār

בארמית: חר"י, ת"י, (סרבלא — מק, ב)*³¹.

53 במקבילה בבבלי (ע"ב): יסרהב (חולין צד, א, וראה גם נדר' סג, ב), והוא הנפוץ בלח"ב (ע"ב), וראה במאמרי בס"ז לילון, עמ' 281, 285.

54 במשנה ספ"ט: "ואם היה בעל בשר מתקנו וכו'". כנ"ל בת' גם בבירייתא שבת קל"ב, וראה: "תני רב יוסף... מסורב לין (בשר) כדב" (מג"י יא, א).

34* במקבילה בספ-ב מה — 1/51: "ולא קיבל משה מהן", וליתא הפועל. ובלח"א מצוי כנ"ל בהוראה ההפוכה בלבד, דהיינו: הפציר. השורש הפועלי איננו במקרא, אך בכ"סירא דכה: "אל תסרב עם אל" = המרה, מרד (וראה בהערה הבאה).

35* המילונים מקשרים את הפועל לשם המקראי שביחז' (709 BDB, 667 KBL, ב"י 4198), והשווה סגל, דקדוק סעיף 177, על אף שלפי המובאות בלח"א ההוראה היא מנוגדת. ויש מכל מקום לראות בהם יסוד אחד (נגד עה"ש) — עיין במאמרו של L. Ginzberg, MGWJ 78 (1934), p. 31 ff. על הוראות הפוכות של שורש אחד בתוך לשון אחת, ובהקבלה אל שפות שמיות אחדות כבר עמד T. Nöldeke, NB 1910, pp. 67-108. וראה לאחרונה הערות אצל J. Barr, Comparative Philology etc. 1968, pp. 173-177. בלח"א מצוי בהוראה של 'מאן' השם: סורבן, ראה ברכ' הג, וכן בספ-ב צא — 91: 'סורבנין וטורחנין' (כ"י וט).

36* השווה בפירוש ח"י: "מעוטף בכשר, היינו שהיה שמן, ונראה כשר שלמעלה... לאחר שנטלה הערלה", ומקשר ל"סרבליהון" בדניאל ג, כא. והשווה רש"י בבבלי שבת קל"ב, וכן בעה"ש. 'סרבלי' = סוג בגד, מעיל העוטף את הגוף.

מלין' — שפ/327, ובתר"י ל"קצף" (ברא' מא, ח, ושם י) — 'אסתקף'. וראה בת"י לשמ"א כ"ב; למל"ב הז, ועוד. ובתר"כ לשיה"ש א.ו. ('לאסתקפא'), ולקהלת ד, טז. בתרג' ובשומרו' מצוי עוד 'סקף' כשינוי דיאלקטי מ'זקף', ואין עניינו לכאן (ראה בהערות ל'זקף' 2, במדור המסופקים).

30** בהוראה של 'מאן', ראה, למשל, בת"א ובתר"י ל"מריחם" (במד' כז, יד) — 'דסרבחון', שפ/271, והם וכן בת"ג ל"וימאן" (ברא' לט, ח) — 'וסריב', וכן בת"ג לבמד' כד, ד. והשווה לעניין ארמית בספרו של ואנגר, עמ' 89. על 'סרהב' בניבי ארמית ראה הערותיי בס"ז לילון 285. ובשומרו' מצוי 'סרף' כתרגום ל"ויפצר" — ראה עואנ"ש ב (המליץ) 559, והערה לש' 89.

31** המוצא כנראה מפרסית, ראה דיון מפורט אצל י' קוטשר, מלים 111-114. אמנם אינו מתייחס בדבריו לפועל הנ"ל. וראה: הערת אפשטיין, 'חריבין ז' 349, על משנת ר"א (עונעלאו 273):

לקסיקון הפועל

ס ר ח 3

ס ר ח 3 — ק ל : (צלוחית) מפני שהיא סורחת את היד (כלים לד), מפני שהוא סורח את העין (ת' כלים ב"ב גה—20/581), הקוצין... מפני שסורחין את הפה (ת' כלים ב"ב זי—36/597) = פצע וסרט.

פ י ע ל : מפני שמסריח את הפה ומשרביט את השפתים (ת' כתו' הד—23/266)⁵⁵ = פצע וחיבל*³⁷.

בארמית: ג, נ, ס, מנ*³².

ס ר ס — פ י ע ל : המסרס את הזכרים חייב (ת' יבמ' הד—23/249), המסרס את האדם ואת הבהמה $3 \times$ (ת' מכות הו—15,13/444) = כרת את אבר המין, הפכו לסרס. --- פרות כוורת נוטל שלשה נחילים ומסרס (ב"ב ה,ג,ד), כוורת חלות דבש אינו רשאי לסרס את כולן כאחד (ת' ב"ב דז—19/403) = סירס את הדבורים שלא ילדו, או דילג (בהשאלה)*³⁸.

--- ס ר ס המקרא ודורשהו (ספ-ב קלג—2/177 = סת, 10/63) = הפך, שינה שלא לפי הסדר הישר (בהשאלה).

55 בירד' כתו' ה—ל סוף 1: "מסרחת את הפה", ואף הוא פיעל. ובמקום "משרבט" שם: משלבקת (=נפחוח), והשווה גם בבלי שם סא,ב.

37* השווה י"נ אפשטיין, חרביץ ח 120. וראה עוד בפניה"ג לטהרות 79 בהערות, ושם גם על השימוש כאן בפיעל, כפי שגנראה אף בארמית (נגד קביעתו והסברו של ילון, קרית ספר יג 306). ח' ילון קונטרסים א 37-38, ניסה להשיג על התנגדותו של אפשטיין, אך הוא התעלם מן המקבילות בארמית, ואף הדוגמה "המסריחין את הפה" (פאה כ,סע"ד בירוש') עשויה להיות בדוחק פיעל, שכן מצויה יו"ד בסמוך לשווא. השווה עוד דברי L. Ginzberg, *MGWJ* 78 (1934), pp. 32-33, וליברמן תכ"פ נשים 262-263.

38* עיין בדברי אלבק, בפירושו למשנה ב"ב, המציין את שתי האפשרויות על-פי הסברי האמוראים בבבלי. למובאה מן הת' מתאימה יותר ההוראה הראשונה, והשווה אמנם בפירוש ח"י.

"בסרבליהון אלו הלשבריים", והוא כעין פירוש. קראוס ב 412 (וראה שם א 147) מביא מיוונית *σάρβαλλα*—להקיף בכגד מיוחד, אך גם הוא מציינו כלבוש פרסי.

ח' רבין, ארץ ישראל ט 151, רואה את הפועל מעין שפעל (ספעל) משורש 'רב'ל' = התנפת, המצויה בסורית (פיין סמית/הק' b526—שרבל), ואין הדבר תואם את הצירופים במובאות דלעיל, הבאים בהצרכת ב'. וכך בתר"י במד' יא, ח: 'מסרבלא בשומנא' (גינ' 246) ובת"י נחום ב,ד: 'מסרבלין בצבעונין' (שפ/455) ונמצא גם בת"י ליחז' טז, כו: 'מסרבלי בסר' (שפ/295, כאן בלא ביי"ת היחס). מאותה סיבה קשה לתפוס את המקור מ'סבל' בתוספת רי"ש לבידול. במקרא 'אלופינו מסבלים' (תהל' קמד, יד) אינו מחזור כל צורכו. השבעים ועקילס אמנם תופסים בהוראה: מפותמים, עבים ושמונים. ועיין ב"י 3928, הערה 4. 'סרבלא' מצויה עוד בארמית מק' (דני' ג,כח) ובאר"ב סנה' מד,א; גיטין לא,ב.

32** ראה באר"ב שולטס, מילון 139 ('סרח' = השחית), וכנ"ל גם בסורית ובשימוש בפעל (המקביל לפיעל), ראה ברוקלמן 498 (סרח₂), ואף הוא מפריד בין סרח, (= הבאיש, חטא), בערב' شرح, לבין סרח, כנ"ל, שבערב' شرح (נגד פיין סמית/הק' 390), וראה גם מילון מנדאי 336 (סרח₂) = שסע, קרע to tear.

ס ר ק ,

לקסיקון הפועל

פועל : המסרס את המסורס, הרי זה לוקה ארבעים (ת' בכ"ג, כד — 21/538) = נכרת
 אבר המין שלו*³⁹.
 (הולד) יצא מחותך או מסורס (נדה ג,ה) = היה מהופך על פיו*⁴⁰.
 --- הרי זה מקרא מסורס (מכ דויסע ד — 16/167 = ספרא מילואים א,כט — מהא
 ספד-לט — 7/43) = הפך ושינה בו את הסדר הישר (בהשאלה).
 התפעל : שלא תסורס שבת בראשית ממקומה (מכ משפ' כ — 2/331)[2/334] =⁵⁶
 נעקר ממקומו.
 מ: סריס*⁴¹.
 בארמית: עת,תר"י,ג,ש,ב,ס,מנ*³³.

סרקי₁ — קל : נזיר חופף אבל לא סורק (נזיר וג,) = סידר השיער במסרק.
 מה אני מקיים פתוח להביא את הסרוק (ס"ז פרה יט,טו — תרביץ א 19/72) =⁵⁷ היה
 נקוב בכיסויו.
 ולא יסרוק את הבגד לשתי אלא לערבו (ת' ב"ק יא,יג — 1/371), ומותר לסרוק עם
 פישתן (סוטה ט,ה) = ניקה וניפץ במסרק.
 מ: שריקות (ישע' יט,ט) =⁴².
 בארמית: ג,ב,מנ*³⁴.

- 56 במקום השני (שבסוגריים) גרס ה"ר: "שלא יסחרסו שלשה רגלים ממקומן", אבל א: יסחרו, מ: יסחר מן. על כל פנים אין ספק בנוסח המקום הראשון 2/331, גם לפי כ"י א.
- 57 הרוכזין 17/311 גרס: "לרכוח את הסרוק", ובילקוט כנ"ל: הסרוק. ועיין אפשטיין שם בהערותיו למקום, המכריע כנ"ל על-פי פיה"ג.
- 39* הצירוף הנ"ל זהה ל"מסרס אחר מסרס" בבבלי בכ"ג, לגב — ועיין רש"י שם, והשווה ח"ד בחוספ'.
- 40* וראה ליברמן, יוונית 199, הערה 153, ובנ"ל רואה את ההוראה היסודית. וראה גם רש"י בבבלי נדה כח,א (ד"ה מסורס).
- 41* מקובל לראות את מקורו של "סריס" (הידוע מן המקרא) מאכדית: *ša-rēši* = אשר לראש, הפקיד העומד לראש המלך... רובם היו סריסים, ומכאן הסתעפות הפועל (גם בארמית) בהוראתו המוחשית והמושאלת בל"ח. ראה צימרן, עמ' 6, טורטשינר, לשוננו ח 260, וכך מובא במילון *BDB* 710.
- 42* כך מקשרים המילונים (*BDB*, *GB*, *KBL* 932, *b* 977, וראה 'שריק' = *gekämt* וכן ב"י). הקשר ברור מן הצירוף במקרא "פשתים שריקות", שהסריקה קשורה לרוב לפשתן, ראה למעלה וכן "מסרק של פשתן" (ת' כלים ב"מ ג,טו). והשווה גם שד"ל לישע' עמ' 156.
- 33** ראה מארמ' עת במילון ז'אן-הופטייזר 197, ונמצא בתר"י לט,א; ויק' כב,כד — לא תסרוטן' (גינ' 212). ובאר"ב מצוי גם בהוראה המושאלת "מסרס לה קרא ודרש ליה" (מכות יז,ב; וראה גם ב"ב קמא,א). ובאר"ג פסיק' דר"כ 147, 163. בשומר' ראה עואנ"ש ב (המליץ) 495 'סריס' כתרגום ל"כרות" (בינוני פעול). וראה באר"נ שולטהס, מילון 139, ובסורית ברוקלמן מילון *a500* (ושניהם רומזים למקור האכדי), ובמילון מנדאי 338 (סרס₂).
- 34** ראה דוגמות אצל יאסטרוב *a1030* מאר"ג (ויק"ר, איכ"ר) וכן מאר"ב (כגון גיטין נו,ב) בכניין פעל. ובסורית ראה ברוקלמן, מילון *b501*, ומילון מנדאי 338 (סרקו, — *comb*).

לקסיקון הפועל

ס ר ק 2

ס ר ק 2 (2) — ק ל : ס (י) ר ק ן או כירכמן (כלים טוב, — ק ; לו : כרסמן)⁵⁸, כופת ש ס ר ק ו וכרכמו ועשאו פנים (כלים כב, ט/ח — ק) = צבע אותו בסרק, בצבע אדום בהיר*⁴³.
פ י ע ל : ס י ר ק ן או כירכמן (כלים טוב, — פ), כופת ש ס י ר ק ו וכירכמו (כלים כב, ט — לו)⁵⁹ = (ראה קל).
מ : שרקים (זכר א.ח.)⁴⁴, (? שרוקיה ישע' ט.ח.).

ס ת ת — ק ל : איזהו מורא ... ולא סותת את דבריו (ספרא קדו' א — פזו, גנ)⁶⁰ = הסית, הכריע (ילן)*⁴⁵].

פ י ע ל : הבונה כלשהוא המסתת והמכה בפטיש (שבת יב, א), ומקטפין ומסתתין עד ראש השנה (ת' שביע' א, חא — 2/62)⁶¹, מסתתי אבנים, מפסקי גפנים (ת' ב"ק יא, יח — 10/371 — ו, ד)⁶² = ליטש והחליק האבנים מסביב*⁴⁶.

- 58 בק הניקוד כבניין קל, וניכרת מחיקה ביו"ד (הבדל בין מסורת הסופר והנקוד?). וכן בקל במובאה השנייה. לו : 1) סרקן (2) סירקו. פ : בפיעל 2 x (הראשון מנוקד), וראה הנמן 189. פ/ב : סרקן או כרכמן.
59 פ : שסירגו(?) וכירסמו. פ/ב : שסירקו וכרכמו, בדומה לנ"ל. וראה הערה קודמת.
60 ראה קג"ו 54, Heb. d. 54, אבל בכי"ר שצב, וכן חו ד"ו (וייס : צא 1) : לא סותת את דברו (דבריו) x 2, אבל ראה במדה"ג וקרא, קדוש' (מהר"רבינוביץ, תר"צ, עמ' 472), שני השימושים זה בצד זה : "ולא סותת את דבריו, ולא סותת את דבריו". וכנ"ל ("ולא סותת") הנוסח גם ביר' פאה א — טו 4, כ"י וש (עמ' 103א).
61 ו, ד נוסף : ומצדדין ומגמוזין. ראה ליבר', תוס' זרעים 168.
62 למעשה כך גם בכ"י ע, אבל צוק' רשם בטעות : מסותתי (כאילו היה פולל).

- 43* ב"י : צהוב, ובערך 'שרק' : אדום-צהוב. אלבק מפרש : צבע באדום, וראה עוד 932 KBL blut (מאכדית 43* (šarqu). לדעת א' הרשברג, הארג רלד-רלה : אדום בהיר (= 'ששר' במקרא), ברומית surikum.
44* סגל רשם שורש אחד 'סרק', דקדוק סעיף 177, הקשור לשם נגור במקרא. אך יש להבחין כאן בגיוונים שונים, שכן רחוקים הם במשמעות, וניכר שרק הראשון מביניהם מצוי בניבי ארמית. אלבק הפריד ביניהם בצדק, ראה מבוא 145, 166.
45* ראה פרקי לשון, עמ' 398, על-פי הרמב"ם. וראה דיונו של ליברמן בביטוי, גנוי קדם ה (תרצ"ד), עמ' 188-189.
46* מקורו של השורש לא נתברר, ולא חסרו ניסיונות לקביעת גיוונו. ראה בעה"ש (מקשר ליוונית), יאסטרוב (כאילו ספעל של 'חתת' — סחתת), או בדברי העורך במילון ב"י, המנסה לקשרו ל-suttu (=חור) באכדית. ואין בכל אלה כדי לשכנע. ושמא יש לו קשר ל'סתת' המצוי בסורית בהוראה של : ייסר, הכין — ראה ברוקלמן מילון 502 a (ליד ערך 'סתא'), ופיין סמית/הק' 394 'סתת' = establish.

ע

עגל — *ק (פעול): שהמרובע יתר על העגול רביע (אהל' יבח, ק) ¹.
 פיעל: היה דש בחבית ומעגיל במגורה (מעש' א, ח² = ת' שם א, יא — 9/82),
 גרוגרות משידוש, ומגורה משיעגל (מעש' א, ח) = עשה עיגולי דבלה.
 סך כהן עצמו שמן... ומעגלו על גביו (ת' תרו' י, י — 12/43) = היפך אותו, גלגלו.
 התפעל: סך כהן עצמו שמן של תרומה ומתעגל על גבי קיטבליא חדשה (ת' תרו'
 י, יא — 18/43, השווה ת' שביע' ו, יב — 23/69, וכן ת' שבת ג(ד), יז — 19/114), לא יסוך...
 על גבי טבלה של שייש להתעגל עליה (ת' תרו' י, י — 14/43 = ת' שביע' ו, ט — 20/64)
 = התהפך (ליכ') ^{1*}.
 הפעיל: היה מעגיל במעגילה (מכות ב, א = מכ משפ' ד — 8/262, א: במעגל) ^{2*},
 מעשה במנחם... שהיה מעגיל בחביות (ספ-ב קלא — 171, וט 137), ומעגילים
 אותם במעגילה ביד וברגל (מו"ק א, יט — ק, פ) = גלל כלי עגול על דבר מה.
 עד שיעגילו ראש בפיקה (אהל' ז, ד/ה) = עשה שיהיה עגול.
 מ: עגל, מעגל, עגיל. בארמית: ג, ג, ב, ס, [עגולק — ש, עגילא — תר"כ] ^{1**}.

עדר (2) — התפעל: לא תתגודדו, לא תתעדדו כדרך שאחרין מתעדדין (ספ-ד
 צו — 158, וט 190) = פצע, סרט עצמו ^{3*}.

- 1 פר"ב: העגול. ויש ש"ת ממשקל זה הבאים על דרך פעול, כגון: ארוך (ננע' י, א — ק).
 2 פלו: ומעגל.
 3 ל: לא תתעדדו... מתגודדין. בו: שלא תתעררו... מתעודדין בה. ד: לא תתגודדו... מתגודדין.

- 1* השווה תכ"פ זרעים 472.
 2* לפי הניקוד בכ"ק נראה, שהיו שתי מסורות ניקוד: בהפעיל (כגון במס' מכות או אהל') ואף בפיעל (ראה למעלן). לפי המשמעויות הקבלנו את המקומות, שאין בהם ניקוד (ת' מכ), למובאות מכ"י ק, וכן הם לרוב בכ"י פ, אבל, למשל, בח' מכות ב, ג — 24/439: "היה מעגל במעגילה".
 3* עיקר הוראתו: חתך וסרט, כמו 'גוד', ראה יאסטרוב 1043, ועיין אפשטיין, תרביץ יב 81, תרביץ ו 105. ובברייתא ב"ק יא, א על "יביאהו עד" (את הטריפה) אומר אבא שאול: "יביא עדודה לבי"ד" — וראה רש"י שם, וי"ג: עדורה. ולפני כן במכ דרשב"י כ, יב — 206: יביא עדידה. מקורו לא הוברר. בגלל חוסר אפשרות הכרעה לעתים בין ד', אולי הוא כמו "עודד תאנים", שאף פירושו הוא to strip. בפשיטתא הובא בפסוק הנ"ל על-פי המדרש: תתעדדון. אפשטיין שם, הערה 3, סבר, שיש לתקנו, אך ראה עתה דיונו של י' מאורי, תרביץ מו (תשל"ז), עמ' 226-227. 'עדר' וגם 'ערד' אינם מוכרים בסורית (לפי המילונים).

- 1** השימוש הפועלי מצוי באר"ג ובאר"ב — ראה דוגמות לפי יאסטרוב 1041, ובאר"נ ראה שולטס, מילון 142, ובסורית, פיין סמית/הק' b399. בשומר' תרגום "עוגות" — עגולין, עואנ"ש ב 548 (ובתח"ש 'עגל' = ראה, כגון לברא' א, יג, אינו שייך לכאן).

לקסיקון הפועל

עדר 3

עדר³ (2)*4 — פועל: הכל מדין במעלה שק אחד מעדר ונתנו על גב הנהר... במעלה שני שקין מעודרין ונתן זה על גב זה (ת' מכש' אג, — 27-25/673)⁴ = היה שקיו מים (אפשי')⁵.

עוג² (1) — קל: עג עוגה ועמד בתוכה (תענ' ג, ח/י) = עשה חוגה, מעגל. מ: חוג (מחוגה)⁶.

עוֹטֵן — קל: (הן) מוסקין (והוא) עוטן על ידיהם (ת' חלה ב, ה, — 9/99)⁵, הזית השלישי עוטנו בבית עד שילקה (מנח' ח, ד/ח = ספרא אמור יג, ג, — קג2), ולא זיתים מחוצה לארץ ועוטנין אותן בארץ (ת' שביע' ד, יט, — 9/67), (הוא) מוסק (והן) עוטנין על ידיו (ת' חלה ב, ה, — 8/99) = כבש זיתים במעטן (או עטין). מ: עטינו (איוב כא, כד)⁷.

עטש — פיעל: מפקת, מעטשת וחוששת פכריסה (נדה ט, ח/ט)⁶ = זרר. התפעל: והיו מתעטשות מריח פיטום הקטורת (תמיד ג, ח, — 7) = זררה (כמו בפיעל). [תהא מפקת, תהא מעטשת (ס"ז ה, כד — 4/237)]. מ: עטישה (איוב מא, ר)⁸. בארמית: ג, (עטשא, עוטשא — ס)².

- 4 כך גרס צוק' לפי ו (למעשה קשה שם להכריע בין ד/ר, ד: מועד, מעודין, ועלות גם גירסות: מעורר, מעוררין (כן היה לפני הר"ש למכש' א, ד — וראה גם בעה"ש עור, וכן כרך ו 171 — 'עד' האחרון).
- 5 הציונים בסוגריים הם על סמך גוסס כ"ו, וכן במובאה נוספת למעלן מת' חלה.
- 6 השווה ג"מ רצג (ושמא רומז שם הניקוד להתפעל?), וראה בהמשך למעלן המובאה מס"ו (התפעל).
- 7 בק החי"ו הראשונה תלויה. אבל לו וכן ג"מ קנא, התפעל ברור. פ: מעטשות.

4* במקרא עדר, (=חסר מן המקום, בערב' غدر) נעלם בלח"א, עדר² (=חפר במעדר) משותף לשניהם, ואין עניינם לכאן. מתעלם אני לצורך זה מן האפשרות לראות במקרא שורש 'עדר' שלישי מדה"א יב, לד ושם לט (ראה GB בערכו, וב"י 4349).

5* כך אפשטיין, מבואות 78, הגורס ברי"ש (ראה למעלן בח"ג), ומשווה לערבית غدر. ראה בהוראה זו במילון اللنج, בירות 1908, עמ' 491 א. ולפי ההקשר סובר הוא, שכאן מדובר על המעלה שק מלא פירות מן המים... ונתנו כדי שיוזבו המים (ראה בפירושים למשנה המקבילה). ש' ליברמן, תוס"ר ד 107, מעדיף את הגרסה בדלי"ת (לפי הדפ') ומסביר 'עדר' = שקים שקשרו והידקו אותם. ואף "שק אחד מעודד" נאלץ לפרש: מהדק ומקושר (הפירות שבו מחוברים ומצומדים). גם בעודך נתפרש כך הצידוף על-פי הגאונים, המסתמכים על הפסוק "מעודד ענוים ה'" (תהל' קמז, = מחזק, מאמץ. ועיין עוד דבריי בביטאון ברא"לן קיץ תשל"ג), עמ' 11.

6* במקרא יש פעם אחת כפועל "וענת שערים... תעגנה לעיניהם" (יחז' ד, יב) מלשון אפה עוגה, ושמא אף הוא משרוש 'עוג' (404 BL, והשווה BDB 728). מקובל הוא לראות את הקשר חוג/עוג במעק עיצורים, כך רשם סגל, דקדוק סעיף 176², וראה הערת י' קוטשר, ערכי 36. ועיין להלן: עלף² = חלף.

7* מקום יחידאי של ה'שורש במקרא. הפרשנים לאיוב (כגון רש"י ורמב"ן) מקשרים ל"ח", וראה אף מסקנתו של טור-סיני בפירושו לאיוב 199. וכך סגל, דקדוק, סעיף 177.

8* גם שם זה (השווה הערה קדמת) הוא יחידאי במקרא, והמילונים (עה"ש, ב"י BDB) מקשרים אליו את הפועל בל"ח, וכך אף הפרשנים המסורתיים (רש"י, ראב"ע, רמב"ן ורלב"ג). וראה התנגדותו של טור-סיני בפירושו לפסוק באיוב. הפועל נשמט מרשימתו של סגל.

2** ראה יאסטרוב 1065 דוגמות מאר"ג. בבבלי ברכ' כד, ב קשור הפועל בארמ' לציון בעברית. והשם בסורית ראה ברוקלמן, מילון b521. ובת"ק למקור באיוב מא, י: עטישתה. בתרגום הרגיל: זרירוי.

עין 2 — פיעל: ולא יהא מאריך פנים כנגד אחד [ולא מעיין כנגד אחד]... שני בצדק תשפט עמיתך (ת' סנה' ו,ב — 3-2/424, ע) = הביט בעין פקוחה (עה"ש), דקדק כנגד אחד (ליב')⁹.

מנין שאין מעיין במקום שמכריעין, ולא יכריע במקום שאין מעיין 2 (ספ-ד רצד — 321/3, וט 224) = שקל עין בעין (רש"י), שהמידה תהיה מדויקת¹⁰.
מ: עו(י)ן (שמ"א יח,ט)¹¹. בארמית: חר"ב, ח"ג, נ"ג, ש"ב, ס"א³.

עכב — פיעל: ועיכבן ר' עקיבה בלוד (ר"ה א,ו/ז), לא עכבן המקום כהרף עין (מכ בוא יד — 13/52), מגיד שמילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח (מכ בוא טז — 8/53), ארבע ציציות מעכבות זו את זו (ספ-ב קטו — 13/125), שאין מעכבין את המילה 2 (ת' שבת טו(ז), ד — 22/132) = עצר בעד, החזיק בו, מנע בעדו. שעיכבו את הפורענות מלבוא לעולם (ת' סוטה י,ג — 23/313) = מנע, הפריע את המעשה. מה זריקה מיוחדת שמעכבת כפרה (ספרא צו ח,ד — 2/ו), מדבר שמיעוטו מעכב את רובו (ספרא נדבה ט,ה — 1 י [= מכ דרשב"י יט,כא — 9/145]), כדי שלא יעכב את המחרשה (ב"ק ב,ב — השווה ת' ב"מ ט,ח — 18/392), אינו דין שיעכבו זה את זה (ספרא נגעי' י,ה — 20).

ל... (המקום עיכב לה במדבר הארון (מכ בשלח פתיח' — 79) = עיכב בגלל, למען. [וענני כבוד מעכבין לך 2 (ת' סוטה ד,ז — ו נשים 172-173)⁹. (ביד...) יכול שעיכב מק' ביד משה (ספ-ב פו — 17/85, וט 106). (על-יד) חבירו מעכב על ידו (ת' ב"מ ד,יח — 25/380), אין היורשין יכולין לעכב על ידה (ת' כתו' יב,ג — 23/274), השותפין יכולין לעכב על ידו (ת' ב"ב א,ד — 20/398).

8 המוסגר ליתא בכי"ו ובדפ', ואף לא במקבילות, כגון בירו' סנה' ג,ח-כא 2 או בכבלי שבו' ל,א. והשווה במשנת ר"א, ענעלאו 313: "ומנין לדין שנגמר, שאין חורין ומעיין אותו" (ע2א).

9 וראה ו 172 גם: שכינה מעוכבת לך, וישראל מתעכבין לך, ע: ישראל מעוכבין לך, ענני כבוד מעוכבות לך (בפועל). וייחכן כי הנ"ל הוא שריד מבינוני מפעל, ראה ילק, מבוא 177-178.

9* ראה תוס"ר ב 157, והוא המסתבר גם מן הניגוד ל"מאריך פנים" שבראש הקטע.

10* ראה רש"י במקבילה לנ"ל בבלי ב"ב פט,א. ויאסטרוב מחרגם: not sell by exact wight, ומצוי כפועל בירו' י,א-כו 3: "היה מעויין" = שקול, מדויק עין בעין.

11* הכתיב שם: עון, ואולי הוא משקל פועל במקום *מעוין — ראה סגל, ספרי שמואל, עמ' קנא, וכן ב-BH. ההוראה: הביט בעין רעה, בשנאה. ונראה כדנומינטיב מ"עין", אך הפועל בל"ח הוא גזירה חדשה מן השם ולא התפתחות סמנטית מן המקראי.

3** ראה בתר"ב ובת"נ לדבר' לבי: 'עייני יתהון' — to watch, בתר"י: דעייניה (רידר 302). ובתר"כ ל"יחזה" (איוב ח,ז), — 'עייני' (לגרד 91). מאר"ג ראה מה שהביא י' קוטשר, מחקרים, עמ' 11 ושם הערה 7 (למשל, מבר"ר 647, מעייניה), ושם מוזכר גם משומרונית. הפועל נמצא הרבה באר"ב. ומסורית מביא פיין סמית/הק' b411 בפעל.

(בלי פעול) אם לא נתן, לא עיכב (זבח' ה,א), מתנה אחת מהן מעכבת (זבח' ה,א), חליצה מעכבת ואין ריקיה מעכבת (ת' יבמ' יב,טו—14/256), הואיל וטומאה מעכבת ואביב מעכיב (מכ בוא ב—17/8, א)¹⁰, כשם שהאיל ואשם מעכבין, כך יהא החומש מעכיב (ספרא ויק' כט—כו), שלשה דברים מעכבים בסוטה (ספ-ב יז—15/21), בין היא ובין אביה יכולים לעכב (ת' כתו' ה,א—1/266) = מנעו. אילו ציצים המע (ו) כבים את המילה (שבת יט,ו/ז)¹¹ = מנעו (כסגולה קבועה)^{12*}. פועל: גר מעוכב לוכל בזבחים (ת' שקל' ג,כ—ו מועד 217)¹², שכינה מעוכבת לך, ישר' מעוכבין לך, ענני כבוד מעוכבות לך x 2 (ת' סוטה ד,ז—23/299, ע = 7/300, עו)¹³, [עכשו שכינה ישראל מעוכבין לך (מכדרשב"י יג,ט—5/45, על-פי מדה"ג)¹⁴] = נמנע, נעצר.

נתפעל: לפיכך נתעכבו לה (למרים) ישראל שבעת ימים במדבר (סוטה א,ט), והמתעכב מוטן שתיים (סוכה ה,ח/א), ואם לאו מתעכב הוא לשלשה ימים (ת' ר"ה א,יב—28/209), ואין לך (ש) מתעכב אחר תמיד של בין ערבים (ת' פסח' ג(ד), ב—27/160), וישראל מתעכבין לך (ת' סוטה ד,ז—ו נשים 172) = השתהה, התמהמה. מ: עקב^{13*}. בארמית: תרג' ב,ב^{4*}.

עכל (= אכל) — נתפעל: ניתעכל הבשר, שלוחי בין דין מלקטין העצמות (ת' סנה' טח—26/429)¹⁵, [ר' מאיר מוסיף אחת לאברים ופרדים שלא נתעכלו מבערב (ת' כיפור

- 10 מ: מתעכב... מחעכב.
 11 ק: המעוכבים (וניכרת מחיקה בוי"ו), פ.לו: המעוכבים. וראה לעיל בפועל, מת' שבת טו—22/132.
 12 ע: גר שמתעכב אוכל...
 13 במקום השני לפי כ"ו (ליב' 172): וענני כבוד מעכבין לך. ועיין בעמוד קודם הערה 9.
 14 במכ דר"י מביא ה"ר על-פי הדפ': "אל תעכב גאולתך, כי בגללך אנחנו מעוכבים" (מכ בשלח פתיח'—13/78). אך לא העיר, כי ליחא בכ"י א.מ.
 15 במקבילה במשנה סנה' ו,ויב כנ"ל גם בדפ', אך בכתי"י (ק,פ,לו ומי"ר): נתאכל, וכן בקג"נ שפרסם נ' אלוני 16, ואף T-S, NS 329/322. במש"ב כנ"ל בעי"ן גם לפי כ"מ—וראה להלן הערה 17.
 12* ראה ליברמן, תכ"פ מועד 1331, הערה 60, ודעתו בעניין הכתיב המצוי ביחס לתארים המסמנים סגולות קבועות. ועיין אפשטיין, מבוא 1256.
 13* אפשר לקשר סמנטית אל 'עקב', בלבד (היחידאי במקרא): "ולא יעקבם, כי ישמע קולו" (איוב לז,ד) = יעכבם, יאחרם. כך ראב"ע, רד"ק, ריב"ג, וכן הוא בעה"ש 195. וראה גם טור-סיני בפירושו לאיוב 308, ועיין מילן BDB 784 b למעלה. והשווה מה שהעיר גייגר Lehrbuch, p. 123, וכן ל' גינצבורג, מסות ומחקרים 81-82.
 4** ראה, למשל, בת"א ל"אל תעמד" (ברא' מה,ט—לא תעכב'), וכן הוא שם בתר"י. וכן ראה בת"א לברא' יט,טז; בתר"י שם כד,נו (ל"אל נא תאחרו אותי"), כביב; ויק' יט,יג ועוד. ובת"י למ"א ה,ז; ישע' מ,כו. ובתר"כ לאיוב ד,ב—'למעכבא במליא' (לגרד 88). וראה עוד במילון לוי גם מאר"ב.

לקסיקון הפועל

ע ל ב

ב(ג,יא—ד, ו מועד 236)¹⁶, ניתן על גבי המזבח עם שקיעת החמה מתעכב לין והולכין כל הלילה (ת' מנח' ו,ה—36/519, ו)¹⁷ = נשרף, נאכל*¹⁴.
מ: אכל. בארמית: תר"כ(?)**⁵.

עלב — קל (פעול): רבי שמעון בן אלעזר אומר עלוב היה א"א, שצריך ללמד מן הנמלה $2 \times 8/329$ (ל, וט 288), אמר רבי שמעון עלובים בני אדם, שכך בקשו להם מרגלים (ספד כ — 6/32, לבר), אמר רבי שמעון עלובים בני אדם, שכך נטלו בידם (ספד כג — 13/33, לבר)¹⁸ = היה שפל, אומלל.
[אלו עזבו אותי מקור מים חיים עלובים היו... (מכדרשב"י כה — 2/148, על-פי מדה"ג)¹⁹.
מ: לעב*¹⁵.

בארמית: (ת"א, תר"י), ת"ג, ת"ר, ת"כ, כ"ג, ס"ס**⁶.

- 16 בכ"ו למעשה: נתעכבו (וליברמן הגיה ותיקן כ"ל), לע (23/185): נתאכלו.
17 במקבילתו בספרא צו יג, כט 3: מתעכלים $2 \times$ לפי הדפ', אבל בכ"ד קל/קלא: מיתאכלין $4 \times$ וכן שם: איכול, ד: עיכול. וכן הוא חמיד הכתיב באל"ף (התפעל ופועל) בכתי"י של המשנה, כגון: "שיחאכל המזון" (ברכ' ת,ז/ח — קפ,לו), וכן חמיד ב,א: ושם א.ד. לו: המאוכלות. וכן במ"ר ובספרא, כ"ד קלב. וראה "מיתאכיל" $3 \times$ במכ דרשב"י טו, כה — 104.
18 הצורה "עלוב" באה בכירור רק פעם אחת בכ"י וט (למעלן המובאה הראשונה), וליתא במ"ת, אבל בעמ' 32-33 הוא בכ"י וט (161), א: "עלו (מ)בני אדם, עלו מן". צירוף זה אמנם אינו מחזור במקומו, אך מצד שני יש לציין, כי "עלוב" מצוי בדפ' בלבד ובציטוטי מדרשים מאוחרים (ילקוט, מדה"ג); הפועל בנטייתו נמצא בכרייתות (עוב) ובלח"ב — ראה ערכי א 127.
19 על-פי מדה"ג בלבד, וליתא במקבילתו העניינית במכ דר"י 226.
14* לפי המקורות לעיל מופיע בעי"ן רק בחוספ' (גם לפי כ"ו), כפי שרגיל בבבלי (כגון יומא מה,ב), וראה בהערות לארמית. י קוטשר, ערכי א 44, מציינו כשינוי פונולוגי מא"י (אכל) לבלב (עכל), וראה עוד כער/כאר.
15* במקרא פעם אחת בספר מאוחר: "מלעבים" (דה"ב לו,טז). ובסורית מצוי 'לעבא', ברוקלמן 368 a, בצד 'עלב'. ובבן-סירא ליג (ב): "פן באולתו יתלעבך" (יתעל?) — מסופק.
5** מתר"כ מובא מתרג' לאיוב כ"ח לפי כ"י בלבד (ראה הערה בעה"ש): ובאר"ב "מיעכל" — שבו' יז,ב $3 \times$, "איעכלא" (בכו' ז,ב) "דמתעכלא אתעכולי" (חולין ד,ב): ייתכן כי זה הוא שהשפיע על הכתיב בדפ' של המשניות. בת"א ובתר"י נמצא באל"ף, למשל, כתרנום של 'אכל' נפעל לדבר' יד,ט — 'לא יתאכלון' (שפ/316), וגם בהוראת שריפה ל"איננו אכל" (שמ' ג,ב) — 'מתאכל' ועוד גם בת"ג לויק' ו,ג; ושם ט ועוד: 'יתאכל'.
6** בת"א ובתר"י בא בצורה 'עולבני' (ברא' כט,לב), בת"ג לברא' טז,ה: ועלבני, וראה בת"י, בתר"כ (כגון משלי ל,ד — לגרד 143) ובאר"ג לפי המילונים. וראה בסורית, מילון 526, ובערבית עלב

על על, לקסיקון הפועל

על על₁ (1) — הרוח שעל על ה את הגפנים על גבי תבואה (כלא' ז,ז — פ,לו)²⁰ = סיער, היטה אותם (הר"ש)^{16*}.

בארמית: (תר"י, ת"ג, — עלעולא, תר"כ, ג, ס**⁷).

(?) על על₂ (1) — בני יונה מש על על ו²¹ או עד שיצהיבו (ת' חולין א, טו — 10/501, ד) = היו לו צלעות מלאות דם^{17*}.

בארמית: (עילעא — ת"א, תר"י; עלע(ה), אלעא — מק, ת"נ, ש, ס**⁸).

על על₂ (=חלף) (2) - ה ת פ ע ל : ולא היו מת על פי ין עליה, ואחד יושב ומשמרה כל היום (ת' תענ' א, ה — 19/215)²², אחד מכה ואחד מונה... ולא היו מת על פי ין עליו (ת' מכות ה(ד), טו — 8/445, ע)²³ = התחלף (ליב*)^{18*}.

בארמית: ש**⁹.

עמד₂ (=אמד) — ק ל : המכה את חבריו ועמדוהו למיתה (נוזיר ט, ד/ה — ק, לו, גג)²⁴ = העריך, לשום.

20 כנ"ל גם במי"ר. ובק: שיעלעילה, ויו"ד ראשונה נמחקה ושנייה חלחה. עיין על-יך אפשטיין, מבוא 1243.
 21 יש ספקות בקשר לנוסח, וכנ"ל לפי הדפ', אבל בכי"ו: מששלעלו (וצ"ל אולי: מששלעלו?). ליברמן, חוס"ר ב 221, מציין מכ"ל: משיעלעל, והוא כפי הדפ' בבבלי חולין כב, ב. וכן הוא בכי"מ — ראה דק"ס, וראה שם הערה פ.
 22 ל: מתחלפין, וכן הוא ביר' ב, א — סה 1.
 23 וד: מתחלפין.
 24 פ: אמדוהו. וכנ"ל בגג T-S, NS 329/72.

16* הר"ש מציין, שנגזר מ"עלעולה", שהוא תרגום של 'רוח', והר"מ: שהרוח שכרה ענפי הגפן (אך לא נראה, שקשור ל"עלעא" — צלע, כפי שהניח שם), ראה להלן עלעל₂.

17* בבבלי חולין כב, ב (ראה למעלן בח"ג) מקשרים אל "ואפרחו יעלעו דם" (איוב לט, ל), טור-סיני: לשון יניקה ומציצה. ושמא ניתן לראות את הנ"ל כצורת 'פעפע', שגזירונו קשור ל'עלע' = צלע (ראה בתרג' לארמית), ועל-פי זה מפרידו ב"י מ'עלעל', וכן יאסטרוב b 1085 (עלעל₂), אך רואה את גזירונו כטרנספוזיציה של 'לעלע' (מן 'לוע' = "לעו" = מצצו).

18* ליברמן, תכ"פ מועד 1072, מעיר: "והוא מתעלפין הוא מתחלפין", וראה שם הערה 15. הדבר נראה מח"ג, וכן על-פי ההמשך: "אלא אחד יושב ומשמרה" — נוסף בכי"ל וביר'ו. וראה מצפה שמואל: פירוש שאחד גומר את כל ההכאות (והשלשה לא מתחלפים ביניהם). יאסטרוב עלף(1) to change off לא הפרידו ללקסמה עצמאית מהנורא (2). וראה י' קוטשר, מחקרים, עמ' 45 ואילך, בעניין החלשת הגרוניים, ועל הדוגמה הנ"ל מעיר שם, עמ' 47 למעלה. ומצוי גם במגילת הסרכים ג/7 (ליכט 140): "עליפות" = חליפות.

7** נמצא כשם בת"י כתרגום ל"רוח סערה" (יחו' א, ד) — 'עלעולא', ובתרג' ל"רוח" (במד' י"א, לא) — 'רוח דעלעולא' (רידן 209), ואף באר"ג: "רוחין ועלעולין" (יר' ברכ' ב, ד) — 1ה = בר"ר נט — 632), וראה בתר"כ לתהלי' קמח, ח ('עלעולא' — לגרד 84). וכפועל ראה בתר"כ ל"וישערהו" (איוב כו, כא) — 'ויעלעליניה' (לגרד 105), וראה על 'עלעול' אצל שולטסה *Homonym Wurzeln* 45, וכן באר"נ מילון 147. ובטורית ראה כדנומינטיב אצל ברוקלמן מילון b525 למטה.

8** השם נמצא במקומות שונים כתרגום של 'צלע', אך אין ממנו צורה פועלית.

9** השווה ו' בן-חיים, עואנ"ש ב 551, הערה 306. ורגיל הוא בשומר' הטשטוש בן ע/ח.

ע מ ע

לקסיקון הפועל

אין עומדין אתו אלא במכות... עמדוהו עומד אחד (סנה' יד, יג = מכות ג, יא — ק) ²⁵, עומדין אותה כמה לקט ראויה לעשות (פאה ה, א — ק, פ) ²⁶.
 [*פיעל]: עמדוהו שאין יכול לקבל אלא ארבעים (ת' מכות ה(ד), יב — 27/444, ו) ²⁷.
 = (כמו קל).
 וראה ערך 'אמד'.

באכדית: emettu, emédu ^{10**}.

עמה (2) — קל (בינוני): מנהג הדיוט כל שהוא הולך קולו עמ* ¹⁹ (מכ בחודש ג — 10/214, וכן שם ד — 10/216, א, מ) ²⁸ = הלך ונהיה כהה.
 מ: עמם.
 בארמית: תרג', ב** ¹¹.

עמעם (1) — פיעל: ונעלם מעיני אישה... ולא שיהא בעלה רואה ומעמעם (ספ-ב ז — 2/12, וט 81 למטה) = העלים עיניו, כאילו לא ראה.
 מ: עמעם* ²⁰.
 בארמית: ת"י(?) ^{12**}.

25 פ, לו: אומדין, אמדוהו, במקבילה בת' מכות ה(ד) — 6/444: אומדין... אומר. ובכ"י ק רגיל בעי"ן, אך בפ, לו אין אחידות. ועיין אפשטיין, מבוא 1227.

26 לו: אומרים אותה... ג: אומדים (ראה ס"ז לילון 375).

27 ע: אמדוהו. והנ"ל צורה יחידאית המתועדת בפיעל לפי כ"י, וספק אם היא מהימנה. כל השאר בקל (השווה גם ערך 'אמד').

28 בדפ': נמוך. ובמהד' ה"ר: עמוס x 2. ובדומה לנ"ל בתנחומא יתרו ג (בדפ'): "ההדיוט כל זמן שהוא הולך ותוקע קולו עמה וכהה" (וכל הקטע איננו במהד' בובר).

19* הצורה היא בינוני על משקל פֻעַל, כגון: נאה, כלה, דווה — ראה סגל, דקדוק 153 למעלה, והשווה י' ייבין, הניקוד הבבלי 594. ועיין גם ערך 'עמעם'.

20* ראה במקרא, כגון: "כל סחום לא עממוך" (יחז' כח, ג), ובת' שבת ג, ב: "גחלים שעממו" = היה כהה, נטה לכבות. בספרא אחרי ג, פא-ה-1 (כ"י ר שמג): "גחלים יכול עומות, תל' לומר אש". ואיננו שייך ל'עמה', אלא הוא הפלולוגיה, על דרך: צונים-צוננין, וראה י' ייבין, הניקוד הבבלי 521 (השווה אפשטיין, מבוא 1242), ואמנם בפסח' כ, א: "גחלים עוממות". "מעמעם" מצויה גם ביר' סנה' ה, ג-כ 1 (ע2א). ועיין ל' גינצבורג, מסות ומחקרים 94.

10** ראה בערך 'אמד' מדברי י קוטשר, לשוננו י 295 ואילך. באכדית חל המעבר ל- emettu — נישום. בעברית שאול, כנראה, מן האכדית המאוחרת בתקופת גלות בבל, ועלה עמהם לא"י. משום כך גם אין אחידות בכתיב של שורש זה. אבל ראה ליברמן, ערכי א 108, על חילופי ע/א בסמיכות לעיצורים מסוימים.

11** נמצא בת"א ובת"י כתרגום ל'כהה', כגון ויק' יג, כו, ובת"י כו, יב (השווה בעה"ש ו 211, הערה 9, בעניין הגירסות). ובצירוף דומה לנ"ל ראה בבבלי חולין ל, א: "הא דעבי קלה, הא דעמי קלה" (וכן כ"י ה), וראה בדק"ס, הערה ס, והשווה רש"י שם. ועוד נמצא בברכ' נג, ב.

12** בת"י כתרגום ל"ועיניו השע" (ישע' וי) — "ועינהי עמעם", לפי הדפ', וכך גם בעה"ש ו 216, אך במהד' שפרבר/13: טמטם. ובת"כ לקהלת יב, ב-ג 'יתעממוך במהד' שפר/167 וכן בדפ'.

עמץ — פיעל: הרוצה לעמץ עיניו של מת... [והן מתאמצות] (ת' שבת יז(יח), יט — 24/137)²⁹, [אין מעמציין את המת בשבת... וכל המעמץ עם יציאת (ה)נפש, הרי זה שופך דמים (שבת כגה, גג, ד, מש"ב)³⁰] = עצם, סגר.

מ: עצם (ישע' כטי; לגה)^{21*}.

בארמית: ב,ס, (מג)^{13**}.

וראה ערך 'אמץ².

ענב — קל: משלשל מלמעלה ועונב מלמטה (ת' עירו' יא(ח), יט — 10/154), (חבל דלי)... אין קושרין אותו אלא עונבין אותו (ת' שבת יב(יג), טז — 11/128)³¹ = עשה עניבה, קשר על-ידי לולאה, שהוא קשר שאינו בר קיימא.

קשור ועונב טהור (ת' כלים ב"מ הו, הו — 3/584), הרי (אחם) קשורין, תפוסין וענובין (מכ בחודש ג — 1/212) = היה קשור על-ידי לולאה.

בארמית: ת"ג, (ענובין, אנבין — ת"א, ש)^{14**}.

מ: ענב-ענבים^{22*} (?).

עני — הפעיל: אם היה עני והעשיר, או עשיר והעני (ערכ' ד, ב/ג = ת' שם ב, יד — 12/545, וראה שם קידו' ב, ד — ונשים 282 = ספרא מצורע ד, ג — עב3), היפריש לכשבה או לשעירה, העני יביא עשירית האיפה (כרי' ו, ח/יא), העשיר עולה עמו, העני אינה יורדת

29 דו: לאמץ, והמקום הנ"ל הוא היחיד בת' בעי"ן, ואין אחידות בכתיב בקטע זה עצמו. וראה ליברמן, תכ"פ מועד 295 ובבבלי שבת ע"ב: "מאמצין תנן או מעמצין". ועיין אפשטיין, מבוא 280-281, וראה בהערות לערך 'אמץ'.
30 בכתי' ומי"ר: מאמצין, המאמץ. הנוסח לפי גג T-S, NS 329/157, ייתכן שהוא קטע מבבלי.
31 במקבילות בבבלי "משלשל... וכורך" — ראה עירו' קגא: שבת קיגא; ועיין ערכי ב, 51-50.

21* על אף התידוש בל"א ב'עמץ/אמץ, אין להתעלם מן העובדה שנותרה ברוב זה גם הצורה המקראית 'עצם', ראה בספרא קרו' ז, יד-צא 1: "יכול... יעצום עיניו כאילו לא ראהו" (בכ"ר תז: יעצים עיניו, וט 168: ועיצום עיניו), ספד-שלט — 5/389: "עצום עיניך ועצם" — לפי כתי' ל וקג"ג, וראה שם ח"ג. במקבילה במ"ח 207 (על-פי מדה"ג): אמץ... ואמץ. ולגבי מיתת הארזן בס"ז יט, כא-כו 15/315: "עצום עיניך ועצם"; הקטע איננו בכ"י של אפשטיין.

22* רוב המילונים (GB, מהד' 1921, KBL ו-BDB) אינם מקשרים בין שה"ע במקרא לבין הפועל בל"ח, אבל ראה ב"י 4575 א, הערה 3, הסובר שאולי הוא מ'ענב', ע"ש שענפי הגפן מסתככים בלולאות. אך הקשר הסמנטי נראה דחוק, ואולי הוא מקרי בלבד, כי "ענב" = גרגר, בעיקרו (נמצא גם כש"ע פרטי וכשם מקום). ו"ענבין" נמצא גם בארמית בהוראת לולאות, ללא קשר לפרי, לגרגר.

13** 'עמץ' מוצאו כנראה מארמית, ראה גם הערת "קושר בערכי א 65, והוא המתאים למקבילה האטימולוגית בערבית غمض = הצפין, טמן (Lane 2296 a), כך 'עמץ' בסורית, ברקולמן מילון 530. ובאר"ב: "דקא עמיץ ופתח" (ביצה כב, א) ובמנדאית: אמאץ. ועיין עוד בהערות לארמית בערך 'אמץ².

14** הערך הביא מתר"י ל"וירכסו" (שמ' כח, כח) — 'ויענבו', אך לפי גיני' 149 ורידר 125 (וראה גם שמ' לט, כא): ויטכסו, וטיכסו — ועיין בעניין זה לשוננו לא 193. בת"נ למעשה רק בפרק לט, כא: וענבו (ובשמ' כח, כח: וירדדון). ובהוראה הנ"ל מצוי פעמים אחדות באר"ב — ראה לפי הקונק' 847, ויאסטרוב 1091. ובת"א ל"לולאות" (שמ' כו, ד) — 'ענובין', שפ/133, וכן בשומר', עואנ"ש ב (המליץ) 500 — 'אנבין' (משורש 'ענב'), ראה הערת בן-חיים שם.

ע פ ש

לקסיקון הפועל

עמו (ת' כתו' הט — 7/267), פעמים שאדם עני ומעשיר, או עשיר ומ עני (כתו' ו,ו), מי גרם לזה שיעני (ספרא בהר ח,א — קי, 1, וט 205)*²³, שמא יעני ואין את יכול לפרנסו (נדר' ט,ד) = התרושש, נעשה עני.

בארמית: כ**¹⁵.

מ: עני, עני**²⁴.

עפעף (1) — פיעל: היתה מעפעפת, בומן שכנפיה נוגעות בקן חייב לשלח (חולין יב,ג,ד — ק וכן דפ"ר)³² = התעופפה.

מ: עוף.

עפש — פיעל: ולא פתש עיפיה ולא תבשיל שעיברה צורתו (ת' תרו' ט,י — 3/42 = ת' שביע' ו,ב — 10/69, ע)³³ = נתקלקל, העלה עובש ונרקב**²⁵.

חלת (ו: חלות) הבצק שיעפשו או שיבשו, הרי אלו אסורות (ת' פסח' ב,ג), ד — 14/158)³⁴, ויש אומרים זו היתה מעפשת (ת' כיפו' ב,ה — 3/184)³⁵.

בארמית: כ**¹⁶.

מ: עבש**²⁶.

32 כנ"ל בדפ"ר, נפולי רנ"ב, אבל פ,לו,פס: מעופפת, וכך בת' חולין י"י — 3/510, וכן הוא במש"ב, ופעמים אחדות בבבלי שם קמ,א. בספ-ד רכו — 9/259: "פרט למעופפת", ופינקל' מביא מציטטות מדה"ג: "למעפעפת" (=מ"ח כבו, — 153). מעניין עוד, שגם ריב"ג בספר השורשים, ערך 'עוף', גורס "מעפעפת" (העיר עליך ב"י 4384 ב, הערה 1).

33 1: שעפשה x 2. צוק' לא דייק ב"ג, וכנראה לא היה בקל. וצוק' גרס לפי ד: "כל (ה)פת שעפשה אינה מטמאה" (ת' נדה ויא — 6/648). אך לפי וגם כאן: שעפשה.

34 ד: שעפשו. ג: שעפישו.

35 ד: מעפשות. ל: מתעפשת. ואף בבבלי יומא לה,א: שפיתן מתעפשת. אבל בירר' שם ג — מא 1 כנ"ל: מעפשת.

23* קוסובסקי ניקד מוכאה זו בנפעל. אין לנו אסמכתא של ניקוד מכ"י, אך לפי שאר המוכאות נראה, שהשימוש הוא בהפעיל (אינכואטיבי) בלבד. בדפ' של ה"מכ נמצא גם בהוראה פאקטיביית: "סוף שיעני אותו" (מכ יתרו דעמלק ב — 2 x 1/202) = גרם שיהיה עני, אך אינו כן בכתי"י. א,מ, קג"נ אנטונין: "סופו לעשותו עני".

24* הפועל הוא דנומיניטיבי, שנוצר ישירות מן השם "עני", ובצדק קבע לו ב"י 4590 ערך נפרד (וכן נהג קוסובסקי). קשרו הסמנטי אל 'ענה' (נכנע, ב"י 4580, אצל BDB 'ענה' 3) נמצא בחשתיחו בלבד. מבחינה מורפולוגית הפך ל"ל" ברור הרומז לשם, והשימוש הוא בבניין הפעיל בלבד (שאינו מצוי לגבי 'ענה' 2).

25* ההוראה היא מסוג של פיעל שינוי מצב, ראה ח' ילון, מבוא 163.

26* פעם ייחודית ביואל א,ז: "עבשו פרדות", בת"י: אתמסיא. רש"י, רד"ק וכן ריב"ג מקשרים אל 'עפש' שבל"ח. והשווה: "מניין והשמן מתעפש, ת"ל עבשו פרדות" (משנת ר"א, ענעלאו — 8/290). וראה בעה"ש ובמילון ב"י 4297 א, הערה 2. ובחילופי אותיות מן המקרא ציינו סגל, דקדוק סעף 176, ועיין שם, עמ' 39, על השינוי הפונטי בהשפעת השי"ן האייקולית. ועל חילופי כ/פ ראה וייס, משפט לה"מ 82, אפשטיין, מבוא 1223. וראה עוד א' בנדויד 440 (יב). ועיין גם בפרקי המבוא לעיל, עמ' 44.

15** ראה בהוראה כנ"ל בבבלי תעני' כג,ב: "אמר ליענו, ואיענו... אמר ליעתרו, ואיעתרו" = היו עניים, היו עשירים. וראה עוד בקונקור' לבבלי, כרך ל 863.

16** מצוי כפועל בארמ' בבליית בלבד, ראה, למשל: "דלכי מעפשא" (מנח' כג,ב), וכן: "עפשא טפיי" (פסח' ז,א). וראה גם שם מ,א. ועיין פליישר במילונו של לוי 742, והוסף ע' לעף, פלורה א 41. על חילופי ב/פ בארמית ראה דלמן, דקדוק אר"י 105, אפשטיין, ארמית בבליית 18.

לקסיקון הפועל

ע ק ם

עקם — קל (פעול): הייתה (הקורה) ... עקומה רואין אותה כילו היא פשוטה (עירו אה), פרסתו חלולה, עקומה (ת' בכר' ה,ד—סוף 539), רגלו חלולה ועקומה (ספרא אמור ג,ז—צה) = היה לא ישר, מעוקל*²⁷.
 קל — פיעל (?): מסמר שעקמו [לו] להיות פותח ונועל טמא (ת' כלים ב"מ ב,יד—35/580)*²⁸ = כופף אותו (לעשותו כמפתח).
 פועל: ואם היה גיא מעוקם ואינו (ו: ואין) יכול להבליעו (ת' עירו' ו(ה), יב—22/145) = היה מפותל, מעוקל.
 דומה לאחד שהיה בידו מקל מעוקם ונתנו לאומן לתקנו (ספ-ד שח—2/348) = לא ישר, שכפפו אותו (כמו קל פעול)*²⁹.

בארמית: (ת'נ,תר"י, ת"י,תר"כ,ג,ג,ש,ב), ס**¹⁷.

עקף — קל: הרי זה אזהרה לעוקף מאחר המנאף (מכ דבחדש ח—14/234)³⁶ = הכין מקום ונשים לניאוף*³⁰.
 ואת עוקף עליו ונוטלה ממנו (ספרא קדו' ב,יד—פח,4, כ"ר שצח), עכשיו הורגו ועוקף עלי הורגני (ספ-ב קנו—209)³⁷ = הלך סחור, הערים עליו בתחבולה.

36 וראה לר"ט ב 264. בבבלי שבוע' מ,ב: "אזהרה לעוקב אחר נואף" (רש"י: המנאף), וראה דק"ס 105, הערה ס. ה"ר לעיל: אחר הנואף.

37 וראה עוד: "היה (הצבור) יוצא... ועוקף את מחנה ישראל" (ספ-ד שמג—12/399—ו,ד וילקוט), ואף בערוך: "ועוקף" (חלק ו, ראש רג) = מקיף, אך בכ"י ברג ומ"ת: ועוקב (וכן רבנו הלל). פרט לזה נראה ש'עקב' המקראי נעלם מלח"א.

27* משמש כש"ת וכציון מצב. הניקוד בכ"ק: עקומה, ואין לנו תיעוד מנוקד מצורת היחיד. אך בקל מצוי גם כפועל טרנסיטיבי: "הגמל עוקם צוארו" (ירו' עירו' ב—כ 1). וראה עוד בספק בהערה הבאה (בעניין המובאה מת').

28* לפי המקבילה במשנה כלים יב,ו: "מסמר שהתקינו פותח ונועל בו". מסתבר, שהנ"ל ("עקמו") הוא פועל = עשאו כמפתח. קשה להכריע על-פי הכתיב, אם הוא פיעל או קל. הצורה הסבילה מצויה גם בקל וגם בפועל. הר"ש למשנה שם כותב: "שעקם ראשו להיות פותח", ומצטט כנ"ל מן הת'. הרא"ש: "מסמר שהתקינו, עוקם ראשו".

29* סגל כלל את הפועל החדש בסעיף 2176 בחילופי אותיות מן המקרא: עקם-עקל, אך אין לראות זאת מתחום מעחקי העיצורים המצויים, אלא קרבת משמעות בין השורשים שישודם 'עק': עקב, עקל, עקם, עקף, עקש. ראה בדומה על 'פר'—'קוטשר, מלים 106. ד' טנא, לשוננו לב 175, הערה 4, מתנגד לעיקרון. מסתבר, ש'עקם' הוא היסוד הארמי, שבא כתרגום ל'עקש' המקראי.

30* הערוך מסביר מלשון 'עקב': "ורדף והולך על עקביו ומומן לחבירו ניאוף", ובערך ב: מערים. ורש"י בשבוע' מ,ב: "נעשה לו אפטרופוס להרגיל לו נשים וניאוף". א"ה וייס, משפט לה"מ 51-52, רואה את השימוש ב'עקב' כאן כלשון נקיה, כמו "המסתכל בעקבה של אשה" (נדר' כ,א). וראה עוד מילון ב"י 4667, הערה 5. ועיין ח' ילון, פרקי לשון 293.

17** בתר"י בא בצורה: 'עוקמנא' (דבר' לב,ה), 'אקמנותא' (דבר' ו,ד), ובת"נ שם: 'דרא עקמנא'. וראה בת"י ל'עקשו להם" (ישע' נט,ח)—'עקימו להון', שפ/118. וכן במיכה ג,ט. בתר"כ לתהל' לחז (לגרד 21), משלי יט, ועוד. וראה במילונים דוגמות מארג' (ירוש' ומדרשים). באר"ג, שולטס, מילון 151, ובסורית, ברוקלמן מילון 542, וראה פיינ סמית/הק' 425 גם בפעל. בתה"ש ל"עקש" (דבר' לב,ה) בא: 'מעקם', אבל ב"המליץ" (עואנ"ש ב 556): 'עקיק'—עיין הערת זב"ח שם (בסורית 'עקא' = עקום). ובאר"כ: בעקמומיתה (כגון: עירו' יד,א x 4, ושם ח,א).

לקסיקון הפועל

ע ר ב ב

[בשלשה מקומות הלכה ע (ו) ק פ ת על המקרא (ספד-קכב—180, וט 196 = מ"ח כדא—154 : עוקפת למקרא)]³⁸.

מ: עקב³¹. בארמית: (עת), ת, נ, תר, י, (ש)**¹⁸.

עקץ (2) — קל : היה בוצר, עקץ את האשכול, הוסכך בעלים... (פאה ז, ג = ספרא קדו' גב—פחו, כ"ר שצו) = חתך בעוקץ הפרי³².

בארמית: [חר"י, ש, ב], (עקס—ס)**¹⁹.

ע ר ב ב — פ י ע ל : כבר עלה סנחריב מלך אשור ועירבב את כל האומות (ת' קידו' הד—10/342, ע)³⁹, ויהומם, הממם ועירבבם (מכ דויהי ב—9/95)⁴⁰, מפני שמערבב את הקול ומקלקל את הנעימה (ת' ערכ' א, יד—7/544 = בלבל.

38 כך הוא גם בירו' קידו' א, ב, נט 4 : "עוקפת למקרא", אבל בבבלי סוטה טו, א : "הלכה עוקבת מקרא" (פעמים אחדות). ראה כך גם כ"י וט/110.

39 ו (ליבר 295) : ובלבל. וראה גם בת' ידים ב, ז—29/683 בדפ' (וכך גרס צוק) : "וערבב", אבל בכ"י: בלבל. וכן הוא במקבילתו במשנה ידים ד. ד. וראה ליברמן, תוס' ד, 158. וראה בהערות למטן לארמית.

40 השווה גם "הממן, עירבבן" (מכ ויהי 15/108 = מכ דרשב"י 28/65), וייתכן כאן בלבול בדעתם (ראה להלן בפועל לענין "בבוכים"). וראה י' קוטשר, לשוננו כא 257/8, והערה 2 שם.

31* המילונים (לוי, יאסטרוב) מזכירים אמנם את הקשר אל 'עקב' המקראי, ומצאנו חילופי עקף/עקב בין כתי"י (ראה למען בח"ג), ו'עקף' רגיל יותר בנוס' א"י, אך בבבלי מצאנו, למשל, גם את היווצרות הביטוי "בעקיפין" (כגון: ב"ק קיג, א—א1): בעקמומיות. ועיין דבריי בערכי ב 44.

32* 'עוקץ' = זנב, קצה הפרי (ראה, למשל, ת' כלים ב"מ א, ט—10/579). ובירו' מע"ש ה, ד-נו 2 : "שכר עקיצה". לפנינו פועל דנומינטיבי פנימי, שנוצר בלשון חז"ל, וכפי שציין הרמב"ם בפירושו למשנה: "ועוקץ הוא קצה הדבר ועשו ממנו שימוש פועל ואמר עקץ, ר"ל כרת העוקץ" (השווה עה"ש, יאסטרוב, ואחרים). לרוב מקשרים לכאן את 'עקץ' = דקר, כמו "עקיצת עקרב" (אבות ב, י), שמצוי כפועל רק בלח"ב, כגון: "שעקצו חברבר" (ירו' ברכ' ח, יב-2), ושמא חל כאן מעבר סמנטי: עקץ (=דקר) < עוקץ (=קצה חז) < עקץ (חתך העוקץ). מרשימתו של סגל נשמת הפועל "עקץ" לחלוטין.

18** בת"נ ובחר"י לברא' מגיח 'למתעקפא עלינן (עלן). ואפשר לשייך לשורש זה תרגום 'עקיף' ל"סבך" בשומרון, ראה 'עואנ"ש ב (המליץ) 540, לפי בן-חיים אינו כפועל. ובערבית عقق = עקס ועקל (Lane 2112). 'עקף' מצוי עוד בארמית של יב—ראה מילון DISO p.220, וראה ר' ירון, המשפט של מסמכי יב, עמ' 137-138, והשוואותיו בעמ' 138, הערה 1, אך נראה לי, שאין ההוראה שם (=to be doubled) קשורה לפועל שלנו. ועיין J. Muffs, *Studies in the Aramaic Legal Papyri*, Leiden 1969, p. 184 ešepu באכדית, ואילו 'עקף' בל"ח נראה יותר לפי זה מיסוד 'עקב', והשווה עוד ערכי ב, עמ' 64-63.

19** בסורית בא בצורת 'עקס' (ברוקלמן, מילון 543) = עיקם, כופף. ועיין ל' גינצבורג, מסות (חלק לועזי), עמ' 99. וראה חילוף עקץ/עקס גם בל"ח: ת' מעש' גיד—23/85 : "שעו(ו)קסיהן קטנות" = ירוש' שם נבו : "שעוקציהן מעוטין". ובהוראה של 'דקר' נמצא בחר"י דבר' ח, טו : 'ועקרבין עקצין' (גינ' 317) ובאר"ב : "מאן דעקיץ ליעקציה עקרבא" (בכז' לא, ב)—ראה רש"י שם על ההוראה המושאלת. זב"ח מציין בעואנ"ש ב 549, לש' 288, כי בתה"ש בא 'עקוץ' (במקום 'נכית' ב"המליץ" = נשוך).

לקסיקון הפועל

פועל: ולא היו יושבין מעורבבין (ת' סוכה דו, — 25/198)⁴¹, אין נבוכים אלא מעורבבין (מכ דויהי א — 15/84) = היה מבולבל בדעתו.
 אבל היו מעולם מעורבבים שבט יהודה בבנימין (ספרא בהר ב,ג — קז, וט 199), ועבדתם, שומע אני מעורבבין (ספ-ב קטז — 13/133, וט 123), פירש תחומה של כל אומה ואומה כדי שלא יהו מעורבבים (ספ-ד שיא — 2/352, ל,א)⁴², שדה שעומריה מעורבבין (ת' פאה ג,ד — 13/21, ע,ד; ו: מעורבבין) = היו מבולבלים, מעורבים יחד.
 מ: ערב³³. בארמית: ת, ג, תר, י, תר, כ, ג, נ, ב, *²⁰.

ע ר ס₁ (1) — פיעל: ר' יהודה אומר אם עירסן מלמעלן הרי אילו מצטרפות (כלא' ד,ז) = עשה שיסתככו הענפים כעין עריס, השתרגו הגפנים לכעין סוכה.
 מ: ערשנו רעננה (שיה"ש א,טז)³⁴.

ע ר ס₂ (1) — התפעל: עריסתכם משתת ערס (ספ-ב קי — 2/114, וט 116) = עשה עריסה, גלגל את הבצק (סוג מיוחד של גבילת העיסה).
 מ: *עריסה³⁵.

41 כנ"ל הוא גם בירר סוכה ה — נה 2, אבל בבבלי שם נא.ב: "מעורבבין".
 42 כנ"ל הוא גם בילקוט רפו (ד"ו חפ' שאלוניקי), וכן בספ-ד הוצ' רמא"ש קלד, אבל פינקל' במהד' העדיף לגרוס "מעורבים" — על-פי כ"י בר ומדה"ג (=מ"ח 190).

33* 'ערבב' כנראה במשמעות אחת עם 'ערב', וראה הערת י' קוטשר, מלים 85. המשקל הרבעי אינו נמצא במשנה אלא בגיוריה שימנית: "כרם שהוא נטוע ערבוביה" (כלא' ה,א) = מבולבל. ובספ-ד כ, 32: "ותקרבוך אלי כלכם, בערבוביא".

34* בלשון תז"ל "עריס" = סוכת גפנים (פאה ז,ו — וראה גם דברי אלבק לכלא' ו,א). ובערב עريشة (השווה רמב"ם לפאה, שם). והשם נרמז כנ"ל בשיה"ש, כפי שמוכח מן התואר "רעננה" הסמוך. [במילון BDB, למשל, מוסבר: מיטח הנישואין (על-פי "ערש", המצוי במקרא)]. וראה פרטים אצל י' קוטשר, מלים 16. ולפי זה יש להפרידו מן השורש הבא, כפי שמוכח בעה"ש וכן ב"י. גם סגל, דקדוק סעיף 178, הבדיל בינו לבין 'ערס' = לוש.

35* השווה בעה"ש, עמ' רעא (ערס₂), שגוזרו מן השם "עריסה" (=בצק), ואין לו קשר ל"עריסה₂" = מיטח תינוק (// ערש). ועיין גם ע' לעף, פלורה א 716. יאסטרוב הביאו פתח-ערך בלבד עם קודמו. ומצוי כפועל (עא) גם בירר' פסח' ג,ג — ל 1 (דתני).

20** בתר"י 'ונערבב יתך' (ברא' כבי, — גינ' 13, וראה במד' יו, ו), ובתר"י/ב לדבר' ז,כג. ובת"ג לברא' יא,ז; ט: 'ונערבב', 'ערבב'. ושם שמ' יד,ג-יד. בתר"כ ל"ויתערבו בגוים" (תהל' קולה) — 'ערביבו'. וכנ"ל בח"ג בין כתי"י בלבד / ערבב נמצא גם בהבדלי ניבים בארמית. כתרגום ל'בלל' (ברא' יא,ז; ט), בת"א: בלבל, בת"ג ובתר"י: ערבב. ובאר"ג ראה בויק"ר כ: מעורבב (מרגליות תנא, מ: מערבב), או בפסיק' דר"כ 387-388 (מעורבב, למערבביה). ועיין דלמן, דקדוק אר"י 251. ובאר"ג שולטהס, מילון 152, דקדוק 77, וראה גושן לישע' ג,יב. ובאר"ב למשל: "וקא מיערבב קלא" (ר"ה כח,א), וראה גם ע"ז כט.א.

ערס³ (2) — פ י ע ל : אף על פי שהיה רבן גמליאל פוטר את האריסין בסוריא, אוסר היה מל ערס, ואם עירס פטור (ת' חלה ב,ה—7/99)⁴³ = היה אריס, לקח באריסות*³⁶.

באכדית: *erēšu I, erištu(m) I* *²¹.

בארמית: (ע) אריסא (תר"י, תר"כ, ג, ש, ב, ס) *²².

ערע (= ארע) — פ י ע ל : מעשה ש ע י ר ע בתלמיד אחד (ספרא שמיני מ,ג — כ"ר קצה; בדפ' — מה: 3 שאירע), כיון שראו מה ש ע י ר ע למצרים... (מכ דרשב"י טו,יא — 91 למעלה), ע י ר ע ו אבל או אונס (ת' נדר' ד,ח — 5/280, ע) ⁴⁴, על מה ש ע ר ע ר ו (= שערע בו) נקרא (מכ דרשב"י טז,יד — 14/110)⁴⁵, [שמה דבר עתיד ל ע ר ע בישראל⁴⁶ 2 X (מכ דרשב"י יז,יד — 7,4/126, ע"פ מדה"ג)⁴⁷] = קרה.

בארמית: ראה ערך 'ארע' *²³.

43 עריסיר = עריסות, ד: עריסות, ובהמשך ו: ערס. בכ"י ע השם באל"ף, אך בדפ' החדשים הכול באל"ף. ומצויים חילופי ארס/ערס, עריסות, ראה ליברמן, יונית 25, הערה 29, והשווה הערתו בערכי א 108 על חילופי א/ע ליד ר"ש. וראה בספד-שיב 3/353: עריסים X 2, ובח"ג שם.

44 ו (נשים 112): וארעו, גם במשנה טה" ט,ב: "ארעו אבל", לו: ארע, גנ"מ: אירעו. וראה גם כלא' ז,ו.

45 לדעת מלמד הוא ט"ס שם, וצ"ל כנ"ל בסוגריים, ואמנם במקבילה העניינית בספ-ב צח — 97: "על מה ש א י ר ע נקרא". (וליתא "בו"), יש אפוא כנ"ל רמו לגירסה בעי"ן.

46 בכ"י קמברידג' וילקוט: לאירע. ובמקבילה במכ דר"י — 195: "עתיד ליארע" — כך כ"י מ, אבל א: לארע. שחי אסמכתות לנו בפיעל, אך אין זה מן הנמנע, כי הייתה גם מסורת שימוש בנפעל.

47 וראה עוד בעי"ן גם בגירסה על-פי מדה"ג במכ דרשב"י יב,טז: "מצוה אחת ע י ר ע ליד" (השווה מרגליות, קצו). מה שנמצא עוד בת' ובח' א—י, 480 למטה: "ו מ ע ר ע בשמאלו", צ"ל: ומערה (כגירסת ד,ו).

36* בגלל שהפועל 'ערס' בא בכתיב של עי"ן, הוא לא הובן כראוי (השווה לעניין אמד/עמד). ונמצא שקוסובסקי, למשל, קושרו ל'ערס', לעניין הדלית גפנים, ואילו ב" במילונו משייכו ל'ערס', = גבילת הבצק, ובחוס' עה"ש (ערס), מביא משבה"ל "עירס" פי גילגל. ולפי אלה אין הוא מובן כלל בהקשרו. העניין מורה שם על הצד העקרוני של מעשרות בשביעית, כפי שהסביר ליברמן, בחוס' זרעים במקומם: "ר"ג היה אוסר לכתחילה לארס בשביעית בסוריא", דהיינו מלכתחילה אוסר ליטול באריסות בשביעית, והשווה גם בתכ"פ זרעים 810. ובדרך זו ניתן להבין גם מהסברי פרשנים אחרים, כגון בעל ח"י, או מ"ב: "אוסר לכתחילה להיות אריס בשדה נכרי בסוריה וכו'" ועיין גם ח"ד. והשווה גם ביר' מעשר' ה,ד — סוף נא 4: "דתנינן תמן, ישראל שהיו אריסין לגויים בסוריא". הפועל נגזר אפוא מן השם "אריס" בחילופי א/ע המצויים.

21** השווה מילון פון סודן AHw 238,241, וקשור ל-*erēšu* = חרש. כבר עמד על כך צימרן, עמ' 40, וראה י' קוטשר, ערכי א 20, ועיין עוד ע' לעף, פלורה א 716, ערס-ערסן. ועתה ולדמן עמ' 41, עמ' 45 f.

22** השם מצוי בארמית, ראה מה שהביא יאסטרוב 120 מאר"י, ובשומר' כגון בתה"ש לדבר' כ,יב: 'יהון לך לאריס', ואולי גם הפועל 'ערס' — יעבד(?) , ראה בן-חיים עואנ"ש ב 556, לש' 435. גם בסורית מצוי "אריסא". וס' קאופמן, עמ' 60, הביאו כשאל בארמית מאכדית. ובערב' إرييس = איכר, שאלו דרך הארמית, ראה פרנקל AF, p.128.

23** עיין בהערות לערך 'ארע' על מוצאות מארמית, ועל חילופי הכתיב. הסמוכין האיטימולוגיים הם למקור 'ערע' בעי"ן בפה"פ, ראה בערב' عَرَض — Lane 2002. י' קוטשר, מלים 49, מציינ' שברוב הניבים הארמיים הפכה עי"ן ראשונה לאל"ף, פרט לת"א, יב ומגילה חיצונית לבראשית. ומצאנו בעי"ן גם בת"ג, כגון שם' א,י, וראה לשמ' כג,ד: תערא (בתר"י: תארע) = "כי תפגע". והשווה עוד ליברמן, לשוננו לב (תשכ"ח), עמ' 92-94.

לקסיקון הפועל

ערער²

ערער² — פיעל: מערערים אותה ומשקין אותה על כורחה (סוטה גג, ת' שם בג א 2 — ד = ספ-ב יז — 12/21 [= ס"ז ה-כד — 22/236])⁴⁸ = בדקו אותה ע"י שמשקים אותה (וב"ח)^{37*}.

ערער³ (1) — פיעל: החושש בגרונו לא יערערנו בשמן (ת' שבת יב(ג), י — 11/127, והשווה ת' תרו' טיב — ו זרעים 159)⁴⁹ = גרגר^{38*}.
ראה גם ערך 'ירערע'.

ערף³ — קל: ואין יערף אלא לשון כנעני, משל אין אדם אומר לחבירו פרוט לי סלע זה, אלא ערוף לי סלע זה (ספ-ד שו — 13-12/336) = פרט, החליף^{39*}.
בארמית: (מערפנא) — ס**²⁴.

48 לו: "מערערין... משקין", וכנ"ל גם בבבלי סוטה יח, ב, ובירו' שם, גג-יח 4, אבל בת' סוטה בג: "מערערין" (ע א 1, ו א 3), מדיין (ע א 2), ראה ליבר' נשים 155. בספ-ב ליתא "מערערים אותה" בכ"י וט, עמ' 85. וראה משנת ר"א פ"יח — 11/334. והשווה ערך רערע.

49 ד: יערענו, וראה רש"י לבבלי ברכ' לז, א: יערענו. וכנ"ל בכ"י: ע, ו (מועד 53), ל. בת' תרו' שם ליתא בכ"י: ד: יערענו, ע: ידנו/ירדנו, וצ"ל כנראה: ירנו = ירערענו, עיין תכ"פ זרעים 460, שם נשים 621 (וראה ערך רערע), והשווה ילק, מגילות 90.

37* ראה בן-חיים, עואנ"ש (ג, ב), עמ' 142, הערה 86, המתנגד לפרש מלשון גרגור הגרון (כדעת ליברמן, תכ"פ זרעים 460, ובעה"ש ער). אמנם אין לדקדק בחוקי המעתיקים הפונטיים, כשמדובר בחיקויי קול (ראה טענתו שם), אך קשה להסביר כאן 'גרגר', כשהמושא הוא האשה ולא הגרון. וראה עוד ל' גינצבורג, מסות ומחקרים, עמ' 104-105.

א"א אורבין, לשוננו לב, עמ' 127-128, מתנגד לדעת זב"ח, ועל יסוד הגירסה "מדיין" בכ"ע מקשר אל ערער, = שוברין ומכין את האשה (סוג בדיקה). כך למעשה עוד רד"ק לישע' טוה, והסכים לכך ילק, פרקי לשון 478, מעין דחיפה והכאה. אין ש לטעון נגד זה: א) "ידדנו" "מדיין" בכ"ע, כנראה = ירדנו, מררין, מערערין, וגירסה כזו נמצאת גם בת' תרו' טיב "החושש בגרונו אל יערענו בשמן", ששם הוא ודאי מלשון גרגור. ב) בס"ז 236 נמצא: "מכין אותה... ומערערין את הגוף ומערערין את העין אותה", לפי הנ"ל תיראה כאן חזרה סתמית. במהד' הורוביץ מצוי עוד: "שממריין את הגוף ומערערין את העין את העין" (ספ-ב יא — 17 למטה), אך בכ"י וט, ל, ד, ומרעידין. וראה תכ"פ נשים 621, לדעת ליב: מעוררין את העין.

38* ראה ליברמן, תוס' זרעים 159. יש לפי זה להבדילו מ'ערער', ולשניהם אין קשר אל ערער, המוכר מן המקרא ואף מל"ח. ראה בהערות הקודמות ל'ערער', וכאן נראה בבירור, ש'גרונו' הוא המושא.

39* הפועל הנ"ל אינו קשור לסוגי 'ערף' שבמקרא: 1) = חתך מן העורף (יאסטרום מקשר כך ללא הצדקה — to cut, divide), 2) = נול ("יערף כמטר לקחי" — דבר', ל, ב, אל פסוק זה קשורה הדרשה דלעיל), והוא קשור אל ענן (ארפ — erpu באכדית או 'ערפת' באוגריתית), ובערב' הוא במסתזים 'רעף' — رفق (נול), השווה J. Barth, *ES*, ועיין BDB בערכיהם, ועוד מ"ד קאסטו, תרביץ יב, עמ' 2-4.

24** בסורית 'מערפנא' = שולחני, המחליף מעות — ראה ברוקלמן, מילון 549 (סוף ערך ערף), פ"ין סמית/הק' 429 מציינו גם כפועל money to change, ועמד על-כך ד"צ הופמאן במ"ח 184. הערה ע. על "לשון כנעני" מעיר הוא, שהכוונה כנראה לפניקית, אך אין זה מן הנמנע שנרמז בזה ל"לשון סוחרים", וראה גם פינקל' ספ-ד 336, בהערה לשורה 13. ועיין גם אפשטיין, מבואות א 446. השבעים תרגמו כך את "וערפתו" (שמ' יג, ג).

פ

פגל — פיעל: פּיגל בקומץ ולא בלבונה (מנח' ב,ה/ו) ... פּיגל, שהמחשבה בחוץ בדבר הנעשה בחוץ (ת' זבח' ה,ה — 8/487), פּיגל בנעשה בחוץ, פּיגל בנעשה מהם בפנים, לא פּיגל (ספרא צו יגו, — לז), כהנים שפּיגלו במקדש שוגגין פטורין (ת' גיטין ד,ג) — 31/327, ע,ד; ו: שפגלו) = פסל הקרבן כפיגול, ע"י מחשבה בלתי רצויה על הקרבן. התודה מפגלת את הלחם, והלחם אינו מפגל את התודה (מנח' ב,ג), אין בו כרת עד שיפגל את כל המתיר (מנח' ב,ה/ו) = גרם שיהיה פיגול.

פועל: למחר הלחם מפוגל והתודה אינה מפגלת (מנח' ב,ג), הנסכים מפוגלין, והזבח אינו מפוגל (מנח' ב,ד/ה), הם מפוגלין והלחם כשר, הם כשרים והלחם מפוגל (ת' מנח' ה,ה — 30/517) = היה פיגול, נפסל כקרבן. נתפעל: ואם נתפגל מקצת הזבח, נתפגל כולו (ת' זבח ה,ז — 15/487), היה מקריב עימו זבחים ואמר לו נתפגלו (ת' תרו' ב,ב — 31/26) = נהיה פיגול בשוגג ע"י אחר (ליב').

זריקה מפגלת ומתפגלת (ת' זבח' ג,ח — 23/484), הרי אלו מתפגלין (ת' שם ז — ש' 21) = נעשה פסול, פיגול.

מ: פגול.

בארמית: ב**¹.

פגם — קל: הנהגה שווה פרוטה מן ההקדש, אפעלפי שלא פגם מעל (מעילה ה,א), נהנה ולא פגם, פגם ולא נהנה (ת' שם ב,א — 20/559, השווה ספרא ויק' יא,ד — כהה) = קלקל, עשה בו מום או פסול.

כתובת אשה פגמה וזקפה משמטת $2 \times$ (ת' שביע' ח,ד — 29/72), הפוגם שטר חובו (ת' שבוע' ו,ה — 23/453), הפוגמת כתובתה (כתו' ט,ח) = הפחית והמעייט את הסכום; נפרעה במקצת.

נמצאתה פוגם כבודו של מלך (ת' סנה' ד,ב — 23/420), היאך אני פוגם כבודו שלעשיר זה (ספ-ד יז — 6/28) = הפחית בכבוד (בהשאלה).

אין לך אדם בזוי ופגום בעולם, אלא המהלך ערום בשוק (ספ-ד שכ — 367), הולך אחר הפגום שבשניהם (קידו' ג,יב/טו), הולד פגום כדברי בית שמאי (ת' יבמ' א,ט — 21/241), לא מעל עד שיפגום (מעילה ה,א = גיטין יח,א = ת' מעילה ב,ו — 35/559).

נפעל: חנור ... ניקב, ניפגם, ניסדק (כלים ה,יא), חיסיו החיצונות שניפגמו או שניגממו (בכר' ו,ד = השווה ספרא אמור ז,יב — צח3) = נתקלקל, נשחת.

ריס שלעין שניקב, שניפגם שניסדק (בכורות ו,ב = ספרא ז,יב — צח3), נפגמה הזנב מן העצם (בכר' ו,ה), ונפגמה קרנו של מזבח (ת' סוכה ג,טז — 22/197), כגון שניטלה

1 הניקוד בכי"ק: מפגלת (בלא וי"ו). וייתכן שהכתיב רומז לשריד של בינוני מפעל ע"ד הארמית, ראה ילון, מבוא 179.

1** במילונות (כגון יאסטרוב 1133) מובא לפועל תיעוד מאר"ב בלבד, וייתכן שהוא שאל מעברית לצורכי הדיון ההלכתי בלבד. ואלבק, מבוא 167, הביאו בין החדשים שאינם בארמית (כנראה, עקב הספק הנ"ל).

לקסיקון הפועל

פגם

קרנו של מזבח או נפגמה הסכין (מכויקהל א— 7/345), נפגמת סירת אליה במוקדשים (ת' בכר' דו— 39/538), אבני היכל שנפגמו (ת' מגי' ג(ב), ה— 25/224), דבר שדרכו ליפגם (ת' מעילה ב,א— 22/559).

בארמית: (ת"י), תר"כ, (ג), ב, ס, מנ**2.

פהק (2) — פיעל: אלו הן הווסות, מפהקת מעטשת וחוששת פיקריסה (נדה ט, ח/ט) = פתח פיו לרווחה ושאף אוויר (פעולה בלתי רצונית משעמום)*1. [תהא מפהקת, תהא מתעטשת (ס"ז ה, כד— 4/237)].

בארמית: פוק (ס), מנ? **3.

פוט (1) — קל: רעואל שהיה ריע למקום, פוטי — שפט כל עבדי עבודה זרה שבעולם² (מכ דרשב"י יתרו יח,א — 20-19/128) = ביזה, זלזל (מלמד)*2.

בארמית: ס**4.

פוש (פסס?) (2) — הפעיל: המיפש מורסה בשבת (עדי' ב, ה/ו — ק, לו = ת' עדי' א, ח³— 30/455, ו: המיפיש)*3 = בקע מורסא (רש"י), פתח ע"י לחיצה וסחט המכה בידו (הרמב"ם, וכך אלבק).

בארמית: מנ**5.

2 כן הנוסח גם בכ"י קמברני, ראה שם 6/244. במקבילה במכ דר"י 189: שנפטר מע"ז. וראה שם נוס' אחרות, כגון בפ"ז: שפלטו מע"ז, ועוד.

3 לו: המיפש, פ: המפיש. דפ': המפיס מורסא (וכך מוכא במילונים, ערך פוט), בת' כ"ע (ראה צוק'): המיפיס מורסא. בבבלי: המפיס (שבת קז, א-ב; כתר ג, ב).

1* אין דעה ברורה על מקורו של השורש. ראה בפיה"ג לטהרות 116, הערה 5, וראה למטן בהערות לארמית. הפועל אינו מצוי בתלמודים.

2* ראה הערת מלמד שם, על-פי הסורית. ו"בן פוטי" = בן בווי, ולפי זה מסביר "פטפט ביצרו" (ב"ב קט, ב) = זלזל ביצרו.

3* הנמן 300 הביא את הפועל בגיורת הכפולים (ע"ו בסימן שלה). הניקוד אמנם רומז לכך, אך יש כתי"י ומקורות (ראה בח"ג) הרומזים לע"ו, וראה גם בארמית. יאסטרוב קשרו אל 'פסס', ובערך מיוחד פוס/פיס. ראה בעה"ש ה 211 או בכ"י 4914.

2** נמצא בבירור בתר"כ לאיוב כה, ה: 'דפגמא סיהרא' (לגרד 104), ובאר"ג בירו' ברכ' ט, א-יב: "דלית לה טימי ... פגמה" (שמא שאילה היא?), וכשם ראה בת"י 'פגמת כל מאן דברזל' (שמ"א יג, כא). נפוץ בעיקר בארמית המזרחית, ראה בקונקור' דוגמות מאר"ב, ובאותה הוראה ראה בסורית, ברוקלמן מילון 556, ובמנדאית מילון 366. י' קוטשר, ספר בראילן העשור ב (תשכ"ט), עמ' 67, מציין, שהשורש אינו ידוע מחוץ ללשון חז"ל — האם התעלם מן הארמית? ומצאתיו גם בערבית نجم = קלקל בדבר משהו, עשה בו מום (בערב' الجذ 2, עמ' 600).

3** בסורית 'פוק' = לפהק, ראה פיין סמית/הק' 438 (to yaum), ואולי הפך כנ"ל בדרך האספירציה, כעין מול < מהל (ע"י ערך מהל), סנדרי < סנהדרין. ובמילון מנדאי 346 מובא 'פוק' (כמטתויס של 'פקה'?) languish = עמום, משעמם.

4** בסורית 'פוט' = ביזה, ראה ברוקלמן, מילון 559, והשווה פיין סמית/הק' 436.

5** הנוסח בכתה"י מוביל אותנו לשורש פוש (פשש), המוכא במנדאית, מילון 369, בהוראה: לזור, לחץ וסחט to squash, press out (לגבי ענבים, ומשום מה לא הופרד מ'פוש' = stay) בדומה להסבר הרמב"ם (ראה לעיל).

פ ח ת לקסיקון הפועל

פחם (1) — בית עבודה זרה מ פ ח מ ין אותו בפחמינ (ת' מע"ש ה, יג — 5/96) = נתן בו סימן פחום וכעור להראות שדינו לשריפה (ליב')*4.
מ: פחם. [בארמית: ג(1)**6].

פחם (2) — קל: פחסה (את הע"ז) אפעלפי שלא חיסרה (ע"ז דה) = מעך בלחיצה (עה"ש, ב"י), היכה עליה בקורנס וקלקל את צורתה (רש"י, אלבק).
[נפעל: מנעל שנפחם וחופה את רוב הרגל x 2 (ת' כלים ב"ב ד, ו — 9-8/594) = נמעך].
[בארמית: פחש — ת"ג, ג, ב]7**.

פחת — א. קל: ר' מאיר אומר אף פוחית כתחילה ונוטל (ביצה ד, ג), נטמא מחוץ לקלעים, פוחתו נכנס ומורקו (ספרא צו ו, ו — כ"ר קמד)6 = קרע, הוריד חלק ממנו*5.
אין פוחתים את הנר (ביצה ד, ד)7 = עשה פה לנר (אלבק).
כוורת פחותה ופקוקה בקש (כלים ח, א = ת' כלים ב"ק ו, ג — 15/575 = ספרא שמיני ז, י — נד)8 = שנפלה ממנו חתיכה.
נפעל: בית שהוא מלא פירות וסתום ונפחת, נוטל ממקום הפחת (ביצה ד, ג) = נהרס, ניטל בחלקו.
חבית שנפחתה (כלים ד, א), ניפחתה העלייה (ב"מ י, ב) = נשבר ונשקע (אפש')*6.

4 ראה במקבילה בכריתא יר' מע"ש ה, א-נה4.
5 בר"ש: נפרץ. וצוק' גרס לפי הדפ': נפרס. ורנסטורף 79 גרס על-פי כ"ו: נפרס. בקטע קודם לפי כ"ו: נפרס וחופה.
6 ראה גם פורת 45, והמשפט הנוסף ליחא בהוצ' וייס — לב 4. אך מצוי לפני כן בצירוף: קורעו, נוקבו.
7 לו, גנ (T-S, NS 329/998): אין פוחתין. בדפ' (אלי"י): "אין פוחתין את הנר", אבל ראה הערת אלבק.
8 כנ"ל בספרא גם בד"ו, אבל בכ"ר רכה (למטה): "פתוחה ובקוקה". ומצויים חילופין כאלה בין פחת/פתח בכתי"י דפ'.
כגון: "שפחתה" (ספרא זבים ב, ה — עה4), בכ"ר: שפחתה. וכן שם: "ותיבה שפחתה מצידה" (שם — עה4). כ"ר: שפחתה, בקג"ו Heb. c77: שניפחתה. וראה בנפעל. או בח' פאה ד, ב: פוחתין (כ"ע) — פוחתין (כ"ו — עמ' 56).
בח' שקל' ב, יב: "אחד שלשים יום פוחתין מן הלשכה" (ו: חורמין את... ל: משערין את...), ועיין על-כך ליברמן, תכ"פ מועד 688, שהנכון: פוחתין. ועיין עוד תכ"פ מועד 983, ושם הערה 41. וכן מצויים חילופין כאלה במכ בין כ"י א/מ. ובמילון מנדאי 366/7 מציינ על 'פחת' מטתוים של PTH או PTA — break, open.

4* ראה תכ"פ זרעים 782. וב"י כתב: השחיר אותו בפחם או בפיה (או כמו פחמים).
5* בסוג א כללנו את ההוראה היסודית: שבר, חפר ונקב, כפי שמצויה גם בסורית (ראה למטן בהערות לארמית), ובסוג ב את ההוראה המשנית: נגרע, התמעט, ושניהם מיסוד מקראי, הרמוז בשמות: פחתת, פחת (חפירה ונקב). ההתפתחות הסמנטית ביניהם ברורה, והמילונים (עה"ש, יאסטרוב, דלמן וב"י) אינם מפרידים אותם לשתי לקסמות, וראה הערת עה"ש: "הושאל פחת לעניין חסרון וגירעון".
6* עיין אפשטיין, מבראות ב, עמ' 183.

6** בבר"ר לו — 336: "אבוי דפחתא", אבל בכ"י וט/30: 'אבוי דפחמא', כפי שהעיר י' קוטשר, מחקרים, עמ' 25. אך ייתכן כי הוא בהשפעת הנאמר בהמשך: "יהיה זרעו כאור ומפוחם... לפיכך יצא חם מפוחם" — עיין שם בהערות.
7** דלמן, מילון 330, מציינ, שיש מן הפועל הנ"ל גם בארמית, אך אולי התכוון ל'פחש', המצוי באר"י (השווה כנס-כנש), ועיין בדברי העורך במילון ב"י 4884א, הערה 2. וראה בחוס' עה"ש 322. בבר"ר ג — 565: 'פחש' = ממעך (אבל ראה שם ח"ג). עה"ש רושם מתר"י לייק' כא, יח: 'פחיש' = מעוך (ואיננו מצוי בדפ', ולא אצל גינו' או רידר, ושם: דליק בחוטמיה), אך כך הוא אמנם בת"י. וראה גם באר"ב: 'פחיש בחוטמיה' (יכמ' נט, א).

לקסיקון הפועל

ניפחתה הגולגולת (חולין ג,ב/ה = ספרא שמיני ג,ח — מח3), מנעל שניפחת (כלים כו,ד — ת' שם ב"ב ד,ו — 6/594, ושם: סנדל, וראה ת' יבמ' יב,י — 23/255), והשקים והמרצפים שניפחתו (כלים כ,א) = נקרע ונפלה ממנו חתיכה (אלבק).
 פיעל: ופחת את המעזיבה (סוכה ב,ח/ט), והמפחת חביותיו והן מכורות (מכ דנוזיק' יג — 12/294, א*) = גטל חלק ממנה.
 ב. קל (פ"י)*7: פחתו אות אחת משמו (מכ יתרו, דעמלק א — 1/190), הפוחתת כתובתה (ת' כתו' ט,ד — 28/271), והיא עושה ואינה פוחתת מדגנה (ספ-ד מג — 92) = החסיר, עשה פחת בדבר, גרע.

אין פוחתין מהם ואין מוסיפים עליהן (מגי' ד,א), אין פוחתין לעניים בגורן מחצי קב חיטין (פאה ח,ה = ספ-ד קי — 171, וט 194), מכאן אמרו אין פוחתין משלשה בני אדם (מכ בשלח, דעמלק א — 180-181), מנין שאין פוחתין מהם ... ת"ל ולא תגרע ממנו (ספ-ד פב — 148), אלה הדברים שלא תפחות ולא תוסיף (מכ דבחדש ב — 11/209), ובלבד שלא יפחות משלש אשפות (ת' שביע' ב,יד — 20/63), אם רצה לפחות יפחות (ספרא בחוק' יא,ח — קיד3), לא אמרו אלא כדי שלא יפחתו (פאה ד,ה/ד — גנ: יפחותו)*10.

קל (פ"ע): הותירו או פחתו (המעות), כך הן חולקין (כתו' י,ד), כשם שפחת מעשר, כך פחתו חולין (ת' ב"ב ג,יא — 31/376) = נעשה מעט, ירד ערכו. תיבה שפחתה מצדה (כלים יט,ט/י — לו) = נקרעה, נתמעטה.
 פיעל: פחת מעשרה או הוסיף עשרה (ת' תרו' ה,ד — 29/32), שפחת שתות או הותיר שתות (ת' כתו' יא,ג — 16/273, ו: פחת) = מיעט, נתן פחות.
 * נתפעל: ניפתתה מלמעלן טמאה טמאה מת (כלים יט,ט/י — ק) = נפחתה, נפל חלק ממנה (ראה נפעל).

הפעיל: שלא להפחית את השוק בעיניו (ת' מע"ש ד,י — 3/94)*13 = המעיט בעיניו את ערכו.

בארמית: תרג', ג,ש,ב, ס,מנ**8.

מ: פחתת (ויק' יג,ה), פחת*8.

- 9 מ: והמפתח. ד: והפוחת (וראה בהערה קודמת על חילופי פחת/פחת).
 10 ראה קג"ג אלוני 3. וכן לו: יפחותו.
 11 ק: "שניפחתה מצדה", ושם גם (בהמשך): ניפחתה מלמעלן... נפחתה מלמעלן (ועיין עוד כלים כ,ו/ח). פ: תיבה שניפחתה מצדה, וכן פר/ב (וראה בהערה הבאה).
 12 ק (בהמשך שם): ... נפחתה מלמעלן. פ: נפחתה מלמעלה, פר/ב: נפחתה מלמעלן... נפחתה מלמעלן. וראה הערה קודמת.
 13 ו: להפחיד, וליברמן (תוס' זרעים 265) סובר, שצ"ל כנ"ל: להפחית. אך בהמשך מסביר: כדי שלא להפחידו, ואילו בתכ"פ זרעים 772: "... יפחת השוק בעיניו, וימכרם בזול".
- 7* נכללו כאן דוגמות בהצרכת מושא או בלעדיו, להבדיל מפ"ע, שהוראתו אינואיטיביית. בגלל מיעוט השימוש השני לא החשבנו את הפ"י כארגטיבי.
 8* השווה סגל, דקדוק סעיף 177. ורש"י כותב על 'פחתת': "לשון גומא, כמו 'באחת הפחתים' (שמ"ב יז,ט), שמראיו שוקעין", וראב"ע: "אין לה אח במקרא, והיא ידועה מלשון חז"ל, וטעמו חיסכון הוא, שאירע בקרחת הבגד או בבחתו". וראה דעת ליברמן, יונוית 158, הערה 59, שאולי "פחתת" ממארת.

8** בת"א מצוי כשם בלבד: 'פחתין' (ויק' יד,לו — שפ 180), וראה בת"י פחית/פחת לירמ' יח,כ; כב, ובתר"כ לתהלי' יט,ג (לגרד 10), וראה מה שמובא בפיה"ג לטהרות 96, הערה 27, על "מכה פחותה". אבל ל'פחתת' (ויק' יג,ג), בת"א: תברא, בתר"י: שקיעא. ובת"י ל'פחתים' (שמ"ב

פֹּטֵם — *ק ל (פעול): שכן מניחים ב פ ט ו ת (טהר' א, ב) = היה מפוטם, שהאכילו אותו הרבה.

פ י ע ל : לקח איל אחד בסלע ופיטמו (ת' כר' ד, ט — 27/566) = האכילו כדי שישמין.

ה מ פ ט ם את הקטורת במתכונתה הרי זה חייב והמריח בה פטור (ת' מכות ד, ג) ב, — 27/441 + 28, ו ד: בין שפיטמה כולה, בין שפיטמה חציה, והמפטם את השמן, והמפטם את הקטרת... (מכות ג, ב), אין מפטמין שמן שביעית (ת' שבי' ו, יג — 23/69), שלא יהו מפטמין לפני ע"ז בדרך שמפטמין לפני המקום (ת' כיפו' ב, ו — ו מועד 233)¹⁴ = ריקח במיני בשמים.

מה רביבים הללו יורדים על עשבין ומנקין אותן ומפטמין אותן, כך הוי מפטם בדברי תורה... (ספד-שו — 337, וט 230) = הרווה, גידל (בהשאלה לצמח).

פ ו ע ל : ואין לוקחין בדמי מעשר שני שמן מ פ ו ט ם , אבל מפטם הוא את היין (מע"ש ב, א) = שריקחוהו בבשמים.

נ ת פ ע ל : כסוס(ג)ין (נ)י ת פ ט ם ו ישראל באותו שעה (מכ ויסע ג — 1/167 = מכ דרשב"י טז, טו — 25/111) = נעשה שמן ע"י פיטום.

בארמית: עת, תרג', ג, ג, ש, ב, ס, *.

פִּיחַ (3) — פ י ע ל : (לקח חדר) אין מ פ י י ח ין ואין מסידין ואין מכיירין... (ת' ב"ב ב, יז — 18/401)¹⁵ = ציירו בו צורות מיוחדות (או צבע בצבעים שונים)⁹.

פ ו ע ל : נתנו בטרקלין, אפי' מפוייח אפי' מסוייד הרי זה אסור (ת' תרו' ז, טז — ו זרעים 147; ע: מפויה)¹⁶, לקח בית מפוייחת ומסויידת ומכיירת (ת' ב"ב ב, יז — 19/401) = היה מצוייר בצורות של בעלי-חיים בצבעים שונים.
מ: פיח(?)

14 ע: ל: עושין... כדרך שעושין.

15 השווה גם בבלי ב"ב ס, ב: "ואין מפייחין", ושם בכ"י מ: המפוחמת, במקום: מפוייחת (ראה למען בפועל). וראה עוד דק"ס 184, והערה ט שם.

16 הגירסה כניל בכ"י, ולא כפי שציין צוק: מפוייח. ד: מצויין. אין אפוא ביסוס להשערתו של טור-סיני, כי נגזר מ'פוח' (כ"י 4906 ב, הערה 1).

9* ראה ליברמן, תכ"פ זרעים 417. ורשב"ם בבבלי ב"ב ס, ב: צורות של מיני צבעונים. המילונים בד"כ מסבירים כדנומינטיב מ'פיח' = צבע באבק שחור. ראה יאסטרוב ועה"ש (פח), אך קשה לעמוד על מקורו. מבחינת המשמעות לא נראה כהתפתחות סבירה מן 'פיח'.

י, ט): קומציא. וראה מה שמוכא בעה"ש (עמ' שי, למטה) מאר"ג, ובאר"ב ראה, למשל, פסח' קדא, סנה' צו, ב. ובשומרו' ראה עואנ"ש ב (המליץ) 508, כתרגום ל"ימך" — יפעת (= יפחת), וכן ל"מגרעת" — פחתה (עמ' 517), וראה גם קאולי, אוצר הפיוטים 49: "דלא פחת", ובתה"ש לשמ' ל, טו (ברילל 102). בסורית מצוי בהוראת היסוד: to dig, ראה פיין סמית/הק' b441, והשווה מילון מנדאי 366/7.

9** ידוע מרוב ניבי הארמית. ראה מכתובות בתדמורית, ז'אן-הופטייזר — *DISO*, p. 226 (פסס), בתרגומים למיניהם, כגון בת"נ ל"מעשה רקח" (שמ' לכה) — 'מפטם', בת"א לברא' מאד-ה: 'פטימתא', פטימן, שפ' 68. בת"י לשופ' וכה — 'אתפטים' שפ' 54, ושם ג, יז — 'גבר פטים' (= 'איש בריא'), וכן בתר"כ. ובתה"ש ל"חלב כרים" (דבר' לביד) — פטימים (ברילל 245), ושם גם תר"י, ב. ובאר"נ ראה שולטהס, מילון 155, ואצל יאסטרוב דוגמות מאר"ג ומאר"ב. ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 564 (בערב) *نظم* עניינו גמילה מחלב או לחתוך — Lane 2418).

לקסיקון הפועל

פ י ס

פ י ס — פ י ע ל : וחבר נוטל דמים ומ פ י ס את עם הארץ (ת' דמאי ג,ב — 10/49 = ת' תרו' ז,ה — ו זרעים) 17, היאך היה עומד מ פ י ס כל אותן האלפים (מכ דויהי ב — 1/94 = שם בחדש ט — 14/237 = מכדרשב"י יד,ג — 5/54, ושם: עתד ועומד) = שיך הרוגו, שידל בדברים ושכנע.

נכנס משה אצלו והיה מ פ י ס ו (ספרא מילואים א,כג — מה1), אילו הייתה (ו: אחד היה) מ פ י ס ך הייתה נודר (ת' נדר' ה,א — 16/280), והמקום מ פ י ס את כל באי עולם (ספ-ב פח — 19/88) = הוכיח להם את טיב הדבר*10.

אין מוחלין לך עד שת פ י ס את חבירך (ספרא אחרי ח,ב — פג2), שהגזול את היחיד יכול ל פ י ס ו ולהחזיר לו גזילו (ת' ב"ק יד, — 33/367) = ריצה אותו בדברים.

לא היה הדבר אלא ל פ י י ס (סנה' ב,ג/ד) = הרגיע, שלא יחשדוהו. פועל: אבל ישראל מודין מ פ ו י ס ין, שאין חלק יפה מחלקן (ספ-ד נג — 121, וט 181)18 = היו בטוחים והוכח להם (פינקל').

ה ת פ ע ל : ל כ ש ת ת פ י ס י ותינשאי (י) טלי מה שכתוב (ת' עדו' א,ו — ע 23/455, ו. ד: לכשתינשאי חטלי)19.

ה פ ע י ל : וחבר נוטל דמים ומ י פ י ס את עם הארץ (ת' תרו' ז,ה — 8/37, ע,ל — וראה 10/49), אם אינו עימו י פ י ס על דמיו (ספרא חובה יג,ד — כח2, כי"ר קכה) = פייס, שיך והרגיע.

ביוונית: πείσω, πείσω (πείσω)**10.

בארמית: תר"י, ת"י, תר"כ, ג,ג,ש,ב,ס,מנ**11.

9: ומיפּיס. ובכ"ו כנ"ל x 2. וראה למטן בהפעיל.

18 וכנ"ל גם בכ"י בר: מפּויסם. והשווה גם בילקוט (שאלוניקי תתע"ו): "אבל יש מודין ומשבחין עליך מפּויסין". בדפ' (ראה, למשל, רמא"ש ורבונו הלל) אינו מצוי "מחיים מפּויסין" ואף לא במ"ת ול. במקומו: מקלסין.

19 ליחא בדפ', ושם וייס: "אין עמו משיב לו דמיו". והנ"ל שויין בקונקור' שבאקדמיה להפעיל בהוראה הנ"ל על סמך פירוש רבני הלל. בהפעיל מצוי עוד: "כדי להפיס דעתו" (ספ-ד קטו — 175), אך הוא גירסת הדפ' בלבד, בכתה"י: "להגיס דעתו". ראה ערך גוס.

10* ראה א' פינקלשטיין, תרכ"כ (ספר אפשטיין), עמ' 103, ובהערה 6 שם מצייין, שש' ליברמן פירש כך גם את המובאה שלמעלן בפיעל מספ-ב פח. וראה ליברמן, תכ"פ זרעים 187. גם ביוונית ובסורית מצוי 'פייס' = הוכיח.

10** השווה קראוס ב 429, עה"ש וכן דלמן, מילון 333. ועיין טור-סיני במילון ב"י 4910, הערה 2. בצורת האאוריסטוס הפועל ביוונית הוא πείδω = שכנע (קראוס, שם — פוס).

11** הפועל ידוע גם מניבי ארמית שונים, ראה הערת דלמן, דקדוק 183, וראה דוגמות מאר"י גם אצל יאסטרוב 1166 ב. בח"י למשל, לשמ"א כ.ד.ח: 'ופייס דוד ית... — שפ/145, ובקונקור' לבבלי: דפייס, וראה באר"נ, שולטסה, מילון b156 (ערך 'אפיס'), וראה לישע' סג,י (גושן 83 — לא נתפייס), ובשומר' — עואנ"ש ג(ב) 81,58 ועוד. ובסורית ברוקלמן, מילון 567. והשווה הערת נלדקה, דקדוק מנדאי, עמ' xxx.

על אף תפוצתו המרובה בניבי ארמית מוסכם על הכול, כי מוצאו מיוונית, ראה גם תוס' עה"ש (פס3), ועיין א' בנודיד 136. הפועל נמצא כנראה בעברית עוד באיגרת בר-כוסבא בצד"י והפצתיה"ך = הפסתיך (שכנע), ראה י קוטר, לשוננו כו, עמ' 17.

פִּיֵס₂ — פִּיעַל: שושבינים וכל בני חופה מפיסין על מנותיהן ... ואורחים מפיסין זה עם זה (ת' שבת יז(יח), ד — 27-26/136, ע, [ו: מפיסין x 2])²⁰, כיצד מפיסין, נכנסין ללשכת הגזית, מקיפין ועומדין ... (ת' כיפור א, י — 13/181, ע, [ו: מפיסין] = ת' סוכה ד, טז — 23/199, ע, [ו: מפיסין]) = הטיל גורלות על סדר חלוקת המנות (ליב').

הפעיל: מפיס אדם עצמו עם האורחים (ת' שבת יז(יח), ד — 27-26/136, ו: אדם את אורחיו) = הפיל גורלות על אורחיו (ליב').

מפיס עם בניו ועם בני ביתו על השולחן (שבת כג, ב — לו: את בניו), מי שטבל יבוא ויפיס, הפיסו זכה מי שזכה (תמיד א, ב), [אם אינו עימו יפיס על דמיו (ספרא חובה יג, ד — כ"ר קצה)]²¹, הפייס השלישי חדשים לקט(ו)רת, ב(ו)או ו הפיסו (יומא ב, ד = תמיד ה, ב), אמר להם הממונה, בואו ו הפיסו מי שוחט, מי זורק ... (תמיד ג, א = ת' כיפור א, יג — 25/181) = הצביע בפייס, בהגרלה (אלבק).

ביוונית: $\psi\eta\phi\sigma$ = אבן קטנה, פסיפס*¹².

בארמית: (פייסא, פסא — תר"כ, ב), ס*¹³.

פכפך (2) — פִּיעַל: 'בו המים מפכין' (יחו' מז, ב = מפכים), מלמד שמפכפכין ועולין כמין פי הפך הזה (ת' סוכה ג, ג — 26/195)²², (הבאר) דומה לסלע מלא כברה, מפכפכת ועולה כמפי הפך הזה (ת' סוכה ג, יא — 26/196)²³ = קילחו המים קילוח דק כמפי הפך (ליב')¹¹.

מ: פכה (יחו' מז, ב), פך*¹².

- 20 צוק' גרס: מפייסין, אך כנ"ל נראה בכ"ע. ומצינו פעמים אחדות (ראה גם במובאה הבאה למעלה) הכולים בין כ"ע לכ"י: מפיס/מפייס(ין), ושמה מעידים הם על מסורת שונה בשימוש הבניינים פיעל-הפעיל באותה הוראה.
21 הובא גם בערך קודם (פיס), בהוראה: שיכך והרגיע, לפי אחת הדעות (ראה לעיל, הערה 19).
22 ל: ומפפכת. ד: ומפרפת.
23 ו (ליב' 266): שמפכפכין ויוציאין כמפי הפך הזה. במובאה הקודמת יש זהות בין כתי"ו וע בצירוף זה "כמפי הפך".

11* ראה חכ"פ מועד 873.

12* 'פכה' הנ"ל יחידי במקרא, ואיננו בלח"א. ייתכן שהמרוכב 'פכפך' נוצר בהשפעת 'פך'. GB במילוננו מזכיר 'פכפך' (ערך 'פך') אולי כאונומטופאי. ו-BDB 810 מציינ את שתי האפשרויות: .denom., or omom.

12** ראה קראוס ב 431 (פוס2), וראה שם הערת לעף, ועיין גם בחלק א 147-148. ו'פסיפס' הוא גם אבן, שהטילו בה גורלות. השווה גם קוטשר, מלים 15, שהערבית מעידה, שבהטלת גורלות היו משתמשים בחלוקי אבנים (חצץ).

13** ראה בחר"כ למשלי א, יד; לאסתר ט, כד — שפ/204 ועוד (תרג' א' וב' ל"פור"/גורל) וכן בבלי יומא כב, א. ומצוי כפועל בסורית, ראה ברוקלמן מילון 580 (ערך פסא, פסתא). לפי זה יש הרואים את מוצאו מארמית (ולא מיוונית), כגון בעה"ש. וראה במילון כ"י 4914, הערה 3, ועמ' 4915, הערה 2. ואף ברוקלמן, שם, אינו מזכיר את המקור היווני. לעף לא ביטל את דעת קראוס במילוננו, אך החוספת $\phi\zeta$ ("פסיפס") מעוררת מכל מקום חשד ביוהי זה.

לקסיקון הפועל

פ כ ר

פכר (1) — ק ל : הורחב את ו פ ו כ ר ת ו והופכת על פניו (אבות ג, יח/ט — גנ, ק? 24) = עקר.

בארמית: תר"י, תר"כ, ג? 14**.

פלא₂ (= פלה) (3) — ק ל : אין פו ל ין ברשות הרב מפני הכבוד (ת' שבת טז, יז), כב — פיעל : המפלא את כליו, מולל חורק (ת' שבת שם — 12/126, ו: המפלה), ולא יפלא את כליו (שבת א, ג/ו — ק, לו) 26 = ניקה בגדים (כמו קל).

בארמית: ת"א, ת"ג, ג, ס** 15.

פלפל (2) — כל דבר שלא פל פלו בו יתומין אחר מיתת אביהם (ת' ב"ב ז, ה — 34/407 = ת' בכ"ו ו, טז — 18/541) = הפך בדבר לכאן ולכאן* 13.

בארמית: תר"כ, ס** 16. וראה ערך 'בלבל'.

24 כך הוא בקג"ו T-S E 74, ובקטע אחר T-S E 75b: ופרכתו, וראה שרביט, עמ' 39. ובכ"ק: "ו[עוק]רתו" נכתב על גדר. לו. גנ"מ קיג: ועוקרתו. ומצוי בעברית בבר"ר 226, 1055. ונפל על חבירו ופכרו (א2).

25 וד: לא יפלה אדם את כליו (השווה למעלן בהמשך מן המשנה). ל: יפלא. והשווה כ"ע ובבלי שבת יב, א: אין פולין לאור הנר.

26 כנ"ל גם במי"ר, אבל פ, מ"ש"ב: יפלה, וכן ברפ' (אל"י). בד"ק: יפלה (בהפעיל), ועיין ילון, מבוא 48, בעניין הבניין (וראה גם עמ' 182).

13* לדעת ילון, תרביץ ו 223 (וראה עוד פרטים בפרקי לשון, 90-93), הוא ביצוע שונה של 'בלבל' (חילופי ב/פ), וראה למטן בסורית, שעיקר ההוראה בחש והפך לכאן ולכאן, ואחר-כך התייחדו לשימושים השונים. והשווה גם ב"י 4963, הערה 2, 4964, הערה 1. ואפשר להוסיף לדוגמתיו של ילון לעניין תפילה (שם, עמ' 93) מה שמצוי במכ ויסע ג: "עלה פיל פול תפילתן של אבותינו" (כך א, מ), בהצ' ה"ר 165: פילול.

14** בתר"י ל"עקרו שור" (ברא' מטו), — 'פכרו שור' (רידר 77) וכן 'ופכר טורא' (במד' כא, לה — רידר 226). נמצא גם בתר"כ, וספק באר"ג — ראה בעה"ש (פכר₂) ויאסטרוב 1174. ושמה קשור לכאן בשומרוני, עואנ"ש ב (המליץ) 512: 'פכרת' (תרגום ל"מששת"). באר"ב בבליית 'פכר' = קשר, והשווה בסורית, ברוקלמן 568 = עקד, כפת, שכנראה אין עניינם לכאן. וייתכן ש'פכר'//פגר (= הרס), וראה ל"תהרס" (שמ' טו, ז), — בתר"י: תפכר, בת"נ: תפגר, והשווה כך לשמ' כג, כד, ואמנם בת"נ כברא' שם: 'פגרו שורי'. וראה ערך 'פגר' (במדור המסופקים), והוא בדומה ל'סגף'//סכף (עיין בערכם בלקסיקון), או: סכר/סגר במקרא.

15** ראה, למשל, ת"א 'לא תפלי' (דבר' כד, כ), ת"י צפנ' ג, טו; מל"א יד, ג. והשווה בערב' עליו: 1) בקע ופלח 2) בדק וחפש — עיין Lane 2445/6 (ועל מעתק כזה במשמעות רימו גם בדק₂ — ראה בערכו, אך אין בזה שקיפות סמנטית ברורה). ובבבלי חולין יא, א: דיילמא פלי לה (פתח) ובדיק לה (ראה). ולעניין "פולין" ראה J. Barth, *ES*, p. 72. לוי, תרגומים 264, מציינ מסורית aufsuchen, אך במילון ברוקלמן 569 מצאתי רק בהוראה המקראית: "והפליתי" = הפריש, הבדיל, וכן הוא במנדאית, מילון 373. סגל הביאו בין החדשים, בסעיף 180.

16** ראה בתר"כ, למשל, לאיוב טו, טו (לגרד 98) ועוד. ובסורית ברוקלמן מילון 569 (פל, — פלפל), ובפיין סמית/הש' 3130 מצוין פלפל במקום 'בלל' (במים ובשמן) = בחש והפך לכאן ולכאן, ונמצא בפשיטתא כתרגום של "התפלש".

פלש² — פיעל (בינוני מפעל*)¹⁴: עד שיהא התלם מַפְלֵש מראש השדה ועד ראשו (כלא' גג, קפ, = ת' כלא' בד, — ו זרעים 208: מפליש)²⁷, אם היה מפלש מראש הכרם ועד ראשו (כלא' הג, — לו: ועד סופו), השבילים המפלשים לבורות (ו) לשיחים ולגיתות (טהר' ו, — וק)²⁸ = היה פתוח ומשופע ועבר מקצה לקצה.

פועל: ולא יכון מצילים אותן למבוי שאינו מפולש, בן בתירה או אף למפולש (שבת טז, א/ב), אם היה מפולש כולו לחוץ 2×2 (ת' ב"מ ב, ג, — 6-5/374), הבונה עלייה על גבי בתים וכן גשרים מפולשים (עירו' טד), עושה תלמים שלשה מפולשין מראש השדה ועד ראשו (ת' כלא' בא, — 2/75, ו: ועד סופה. וראה שם ו — 21/75), חצר של רבים ומבואות שאינן מפולשין (ת' שבת א,ה, — 10/110) = היה פתוח ופרוץ כולו מקצה לקצה¹⁵.

[מ: מפלשי עב (איוב לו, טז)?]. באכדית: pilšū palāšū = נקב, חור*)¹⁷.

בארמית: ס.

פסד — הפעיל: א. (פ"ע)¹⁶ — אדמון או בשביל שאני זכר הפסדתי (כתו' יג, ד/ג = ב"ב ט, א), הקורא מכן ואילך לא הפסיד (ברכ' א, ב/ז), וזו שישבה לה הפסידה (ספ-ב יט — 19/23) = נגרם לו נזק, היה לו חסרון.

יש מראה נגעו לכהן ונישכר, ויש מראה ומפסיד (נגע' ח, י), יש זריז ונשכר (ויש' זריז ומפסיד 2×2 (ת' יבמ' דח, — 8/245)²⁹, ושלפניו נוטל מנה, והראשון מפסיד (מכ דרשב"י כאלה, — 9/189), דיו להשתכר מחצה ול הפסיד מחצה (מכ משפ' יג — 4/294) = : : נשכר, : : השתכר.

ב. (פ"י, עם אקוטיב) — אם כן מה הפסיד הרמיי (ב"מ ג, ד/ה), משתכר (באותה) אמה ומפסיד את כל העיר (ת' עירו' ד, ג), יד — 1/143) = גרם לו נזק, שהפסיד את עודף העיר והתחום שמאחריה (ליב').

27 וראה כנ"ל במי"ר גם בכלא' ה, ג. לו ומש"ב: מפולש, ובת' ע, ד: מפריש. ושם רומז הכתיב "מפלש" (חסר ו"ו) לשרידי בינוני מפעל.

28 לו: המפולשים. פ.פ.ר/ב: שבילין המפולשין, ובגנ"מ רמה: המפולשים (במחיקת הו"ו, ושיבוש בניקוד). השווה הערה קודמת.

29 במקבילה בברייתא בבלי פסח' גב: "ונפסד", אולי כגרידה ל"נשכר", וראה במאמרי ערכי ב, עמ' 40-42. ובמכ' משפ' יב — 5/290: "נשכרים או מפסידים", ובילקוט: נפסדין, אך לא מצוי נפעל בלח"א, ושגור בהפעיל בלבד.

14* ראה ילקו, מבוא 176-179. והשווה עוד הנמק 206 בעניין הפועל. ד' בן-יהיים, לשוננו יד (תש"ו), עמ' 195, מדבר על חילוף a-u על-ידי הגה שפתי כגון: מפוקדים-מפקדין.

15* אינו קשור לשורש פלש, שבמקרא ("התפלשו בעפר"), כך טור-סיני במילון ב"י 4967 (ובהערה 1 מציין, שהמקראי הוא מן 'פלת'). וראה אף יאסטרוב 1185. בעניין פלש, ראה עוד ילקו, פרקי לשון 91, הערה 1.

16* ראה דעת וייס, משפט לה"מ 23, ועמ' 94, ואין ממנו קל בלח"א (וספק אם בלח"ב).

17** על הפועל באכדית ראה פון סודן 815 = durchboren, einbrechen, והשווה לאחרונה ולדמן, האכדית 225. וידוע גם מסורית, ראה ברוקלמן מילון a577, ובערב' غلسی — סדק ובקע. י"נ אפשטיין, מבואות ב, עמ' 227, מעיר, שאולי יש רמז למקורו באיוב לו, טז: "מפלשי עב" (שם בשי"ן שמאלית), וכן טור-סיני בפירושו לאיוב 312 = התדע כיצד נוצרים מפלשים, חורים ונקבים בעב הענן בסוף ימי הקיץ.

לקסיקון הפועל

(עם אקוטיב כפול) — לא כל הימנו להפסידה כתובתה (ת' סוטה ה,ח — 29/301) = גרם לו שיפסיד דבר.
 ג. (גרימה, פאקטיטיב) — הגזול את חבירו או שלוה ממנו או שהפסיד לו ביישוב (ת' ב"ק יל, — 16/369) = גרם שיהיה הפסד ונוק לפלוני.
 אמר אהרן נמציתי מפסיד לאחותי (ספ-ב קה — 15/103), יכול אפילו אתה מפסידו לתרבות רעה (ספרא בהר ה,א — קט2) = דחפו כך שיצא לתרבות רעה, ונמצא מפסיד (ראב"ד).
 ואין אתה אלא כמפסידן נפשות (ידים ד,ג/ח — ק,פ) = כמי שגרם נזק לאנשים (אלבק).

בארמית: תר"י (1), תר"כ (?), ג,ב,מנ**18.

פסל 2 — קל: וקיבלו הכהנים אותו ואת בנו ופסלו את עבדו (ר"ה א,ז/ט), הנותן גט ליבתו פסלה לעצמו ופסלה על ידי אחין (ספ-ד רפח — 1/307, וט 223) = פגם מבחינה מוסרית, קבע שאינו כשר, לא ראוי*17.
 זה פוסל דיינו שלוה, וזה פוסל דיינו שלוה (סנהה' ג,א/ב), ואין המחשבה פוסלת בו משום פיגול (ת' פסח' ה,יג — 19/164), שהוא פוסלני מן התרומה (יבמ' ז,ט/ו), ... פוסלין את המקווה (מקו' ב,ד), המים פסוליין והזיתו פסולה (פרה יב,ו/ז), הן פסולות ושאר כל המזבח כשר (מכ דבחדש יא — 6/244), כאן שפסל מומין אינו דין שיפסול שנים (ספ-ב סג — 12/60), במקום שפסל את העור אינו דין שיפסול בית הראי (ספרא נדבה טב, ט — 1ט), לפסול בה את הערל (מכ בוא טו — 54), וכי מה ראה הכתוב ליפסול את הברזל יותר מכל מיני מתכות (ת' ב"ק ז,ו — 10/358, וד,31).
 חלצו, בית שמי פוסלין מן הכהונה ובית הלל מכשירין (יבמ' א,ד/ו) = פסל: : הכשיר. הגלודה ר' מאיר מכשיר וחכמין פוסלין (חולין ג,ב/ה), פרוזבול המוקדם כשר, והמאוחר פסול (שביע' י,ה).

30 וכנ"ל גם בקג"ג, ייבין 62. לו: כמפסידן. ד (וכך אל"ף): כמפסיד. הסיומת כנ"ל רומזת לצורן השם.
 31 ע: וכי מה ראה ברזל ליפסול... (וראה בהמשך למעלה, סוף נפעל).

17* יש הנוטים לראות ב'פסל' התפתחות והשחלשות סמנטית מ'פסל' (מה שלא ראוי נזרק כפסולת — ראה יאסטרוב ואחרים), אבל טור-סיני במילון ב"י 5032 מפרידו בצדק לשורש חדש, שאין לו קשר לפסל ומסכה, בערב' *فعل* — היה שפל, חסר ערך (השווה Lane 2398c, וראה גם *فعل*, שם 2401). וכבר עמד על כך י' בארט, *Wurzelunter*. p. 38 (לגבי פסל, אין מקבילה בערבית). אמנם אין לכך הוכחות מובהקות. פסל, לא נעלם מל"ח, ומצוי בעיקר בפיעל ("מפסלין"), אך חילופי קל/פיעל ללא הבדל במשמעות מצויים בל"ח, פסל, בא בקל ובנפעל כפי שרגיל שורש 'פסל' במקרא. גם הארמית אינה יכולה להועיל הרבה להכרעה, שכן שניהם מצויים בניבים שונים (ראה למטן). ט"ס העיר אמנם, כי פסל, ידוע רק מסורית, אך נפוץ הוא למעשה בתרגומים ל'פסל' ול'חצב' (כגון: ת"א ותר"י שמי' לד,א דבר' ויא; ←

18** בתר"י ל"בא בשכרו" (שמ' כב,יד) — 'פסידיה באגריה' (רידר 116), ולפי קאהלה, שרידי תרא"י ב, בטקסטים עמ' 4: באפסדה. עוד מובא מתר"י לברא' מז,טז: 'פסד כספא' — כך בדפ', אבל גינ' 89 (וכן רידר 74): 'פסק כספא'. ושוב בתר"כ לתהל' מד,ג גיר' הדפ': ופסדתינון, אבל לפי לגרד 24: ושלחתינון. ונמצא הרבה באר"ב — ראה בקונקור', ובאר"נ ראה שולטהס, מילוך 160, ומילוך מנדאי 375 (ואיננו בסורית). ונמצא בערב' *فسد* — Lane 2396c.

נפעל: דינר שניפסל והתקינו לתלותו בצואר קטנה טמא (כלים יב, ז/ט), ואם היו כוהנות נפסלו מן הכהונה (יבמ' ג, יג), מים שנפסלו משתית הבהמה (ת' ידיים א, י — 22/681), למדת על אברים שאינן נפסלין... (מכ משפ' כ — 1/335), אם מיטמין אתם בהם ניפסלים אתם מאחרי (ספרא אחרי יג, כב — 401), משנכנסו לארץ אין הלויים נפסלים אלא בקול (ספ-ב סג — 60), כל המיוחד לאכל אדם טמא עד שיפסל מאוכל הכלב (טהר' ח, ו/ז), שמא תשחיר שלא תיפסל (פרה א, א), וכי מה ראה ברזל ליפסל... (ת' ב"ק ז, ו — 10/358, ע) ³² = נקבע כבלתי כשר, או שנאסר לשימוש. בארמית: ת"נ, תר"י, ת"ח, תר"כ, ג, נ, ש, ב**¹⁹.

פסס₂ (2) — קל: תבואה שפססה בגורן (ת' עוק' א, ה — 2/687) ³³ = הפריד את חלקי התבואה.

וקליפ' יתורמוסין שפססן הגוי (ת' טהר' ה, ד — 33/664) ³⁴ = הוציא בפה את הזרעונים מתוך גרעיני השושן (ליב') ^{18*}.

[באכדיח (?) pasasu].
וראה ערך 'בסס'.
בארמית: (ש) ס, מ, נ**²⁰.

32 ג: ליפסול את הברזל... (וראה למעלן, בסוף בניין קל).

33 ד: שנפססה. ליב', תוס' ד 174, מביא מהר"ש: "תנא בתוספ' שבססה בגורן" — וכך גורס הגר"א, אך ב"אור הגנוז": שפססה.

34 ד: שפסקו הגוי, בר"ש: שפסקו, הר"מ: שקצצן. אך הנ"ל נראה הגירסה העיקרית. בב"ר לא — 285: "יהיה פוססן מן הצד", אבל בכ"י וט/30: פוסקו.

18* ת"י מל"א ה, לב; תר"כ לאיוב יט, כד ועוד). מצד שני מעניין, כי השם עצמו 'פסל' ישנו באכדיח ובאוגריתית, אך בתרג' הוא: צלם, צלמא, ולא משורש כנ"ל. בלח"ב נמצא דרשה על פסוק המכוונת לשני הפעלים: 'פסלו (= פיסלו) לאלוה לא תחמוד, פסלו מאלוה ולקחת לך" (ע"ז נב, א). ליברמן, תוס' ד 174,64, רואה 'פסיסה' ככינוי מיוחד לדרך קילוף כנ"ל, או שהוא קציעה (ולפי גירסת הרמב"ם — ראה למעלן בח"ג). אין להניח, שיש לשורש זה קשר אל 'פסס' במקרא 'פסו אמונים' (תה' יב, ב), שהוא מלשון אפסו, תמו (רש"י על-פי בן-סרוק), בתרג' שם: ספו, רד"ק: פסקו, וראה ב"י.

19** ראה למשל בתר"י א' וב' לברא' כבי (רידר 30); ויק' כ, כה: 'למיפסלא למיכל' א' 2, ובת"נ לויק' ז, יח: 'פסיל יהי/יהווי', וכן לברא' כבי; 'ויתפסיל קרבון'. בתר"י לבמד' ח, כד: 'מופסלין במומהון', וראה ת"י לשמ"א כא, ו — שפ/140. באר"נ ראה שולטהס, מילון 160 (בסורית, ברוקלמן 581, מצוי רק פסל). ובשומר' מצאתיו ב"ספר אסטיר", תרביץ יד 2/115: "דו בפסיל" = שהוא פסול.

20** בשמיות אחדות בא השורש בהוראה: חילק, הפריד או חתך לחלקים, בערב' 6 Lane pt. 2402c, וראה בסורית ברוקלמן, מילון 580, וכמילון מגדאי b 375. שם מציינ מאכדיח pasasu = cut off, אבל במילון פון סודן AHw 838 = מחק, ביטל (בעיקר כתובות ומסמכים), וספק אפוא אם קשור ישירות לכאן. בשומר' מצוי 'פסס' כתרגום לעירוב ובלילה, כגון בתה"ש לשמ' כט, ב או במד' ז, טו (פסיסין) ושם ויק' יד, כא (ברילל 133), אך ספק אם קשור לשורש הנ"ל. ואין לשורש תיעוד באר"י. עה"ש מציינ מח"י ל"בוסטו את חלקתי" (ירמ' יב, י) — 'דוששו ופסיסו', בדפ': דשושו (בלבד, וכן הגי' בישע' סג, ח), אבל ראה שפ/166, המוסיף בהערה — 'פסיסו'. וראה עוד בהערותיו של אפשטיין בפיה"ג לטהרות 139.

לקסיקון הפועל

פ פ ס

פספס — פיעל: א. נזיר חופף ומפספס (נזיר וג), = הפריד את השערות (אלבק).
 ב. ומפספסין את הגפנים (שבת כדב, = ת' שבת ג(ד), יח — 20/114, ו: הכיפין) =
 הפריד ופירק את הפקיעין*¹⁹.

בארמית: ת"ג(ב,?)²¹.

וראה ערכים 'בסס' ו'פסס'.

פספס² (= ספסף) — פיעל: אבל מפספסין אותן (את הראש ואת הכרעיים) באור
 (ת' פסח ה, ג' — 13/164, עו, = ת' יו"ט ג, יט — 1/207)³⁵ = חרך באש*²⁰.

בארמית: ג**²².

וראה ערך 'ספסף'.

פצה² (= פסה) — קל: תימור לבנה פוזה על פני כל המזבח (ת' כיפו' א, טו — ו מועד
 226)³⁶ = פסה, התפשט*²¹.

מ: פשה.

פצח² (= פצע, בצע) — נפעל: שני חוטין שלאש יצתה מבית קודשי הקדשים
 ניפצחו לארבעה³⁷ (ספרא שמיני מילוי' לג — מה3, כי"ר קצה) = נבצע, נחלק*²².

35 במקום הראשון: ל — מפשפשין. בשני: ו: מספספין, ג: מספספ... (ליב' 298), וכך בירו' ביצה דג, — סב3 (ד"ו), אבל בכ"ל: מפספסין. בבבלי שם לדא: מהבהבין.

36 ע: פוסה, דל: פושה, ולזה שייך בבבלי (ע"ב): "תימור של חמה מפציע לכאן ולכאן" (יומא כחב — וראה שם כטא).

37 ברפ', וייס מה 3: ונחלקו לארבעה.

19* ראה תכ"פ מועד 53, ומצוין כי עשה זאת לפני הבהמה כדי שתריח ותאכל בתיאבון. בסורית 'פס' = חילק למנות, ומכאן עניין פירוד והפרדה, ונראה שגם הוראה א' קשורה לזה (נגד ההצעה לראותו ממקור יונית. קראוס ב 470-471, ראה הערת לעף שם). מסתבר, כי יסודו של 'פספס' הוא מן 'פסס' (ראה בערך הקודם) — במשנה: בסס.

20* לפנינו ודאי שימוש בדרך מטתזיס מ'ספסף' = חרך והבהב, כגון: "שסיפספן באור" (ת' עוק' ב, טז), ויש להבדילו מ'פספס', (ראה ערך קודם). וראה תכ"פ מועד 578 ובצוין ח"ג למעלן. והשווה דבריי בערכי ב 64-65.

21* ראה ליברמן, תוס' מועד 226, והנ"ל שייך לחילופי ס/צ המצויים (ראה במבוא), ובבבלי (ראה לעיל בח"ג) השימוש ב"מפציע", בדרך של הפעיל = קל, וב"תיקון יתר" לעי"ן להדגשת ההגייה (העניין יידון במקום אחר).

22* י' קוטשר מציע לראות כאן 'פצח' = בצע, פצע שבלשון חז"ל, שבא בהוראה 'חתך חוט'. ראה ערכי א 48, ובעיקר עמ' 101-102 (ושם גם על הצורה הבבליית 'ניפיצחו', בהתרת הצורור). לפי זה אין לו קשר אל 'פצח', שבמקרא.

21** לפי הקונקו' בא בתלמוד בבלי תיעוד יחיד בצורה ארמית: "וכיפין פספסין נמי מפספסין" (שבת קנא, א), אך הוא בא בדיון על המשנה (שבת כדב), וספק אם היה שגור באר"ב. אך מצאתי בת"ג ל"מחוטספס" (שמ' טז, יד): דקיק מפספס. בתר"י: מסרגל.

22** ראה בירו' שבת ב, ב — ה1: "מהו מחרכין לין, מפספסין לין" (כ"ל), עיין הערות רטנר, האצ"ו שבת 36. ליברמן, תכ"פ מועד 994, מציין שצ"ל "מספספין", אבל ראה לעיל הערה *20, ששתי הצורות מצויות גם בעברית (והשווה: ערער/רערע, גלגל/לגלג ועוד). ואולי קשור לזה בשומר' 'פרפסון' — עואנג'ש ב (המליץ) 580. בן-חיים מציין שם, כי אה לו בארמית יהודית: 'פספס' = נמס.

לקסיקון הפועל

פ ק ס

פצע₂ (= פסע) — הפעיל : (גפן) אם היה מפציע בין קורה לחביתה (ת' כלא' ד,ז — ד, ו זרעים 219)³⁸ = הפסיע והתפשט²³.

פקל — פיעל: הבצלים משיפקל, ואם אינו מפקל עד שיעמיד ערימה (מעש' א,ו)³⁹, התחיל לפרק באגוזים ולפקל בבצלים (עוק' ב,הו — פ,לו)⁴⁰ = ת' שם ב,יג — 7/688, ו)²⁴* = הסיר את האמהות של הבצלים (אלבק)²⁵.*

פקם^{*} (2) — נפעל: ושניפקם עצם ידו ועצם רגלו, ושניפקם עצמו שבפיו (בכו' ו,י/יא)⁴¹ = נפגם, נשבר²⁶.*
וראה ערך 'פגם'.

פקס₁ — קל: פוקס את צוארו (ת' שבת יח(יז), ב — 7/138)⁴² = שבר בכוח, פתח פיי הבהמה בכוח²⁷.*

פקס₂ — קל: וכן הגודלת, וכן הכוחלת וכן הפוקסת (שבת י,ו/ז — פ,לו)⁴³ = נתנה צבע על פניה, בפיקס, כעין פוך (אלבק).

- 38 ע (1/79): מפסיע. בח' בכו' ה,ד — 1/540: "מכיש מלמעלה ומפסיע מלמטה", במ"ב: מפשיט. ומפרש: שרחבין למטה.
- 39 לו: משייפקל, בדפ"פ ליוורנו: משייפקלו (שמא רמו באלה לנפעל?).
- 40 ק: לפלק. בת' עוק' שם גרס צוק': ולקלף בבצלים, אך בכ"י ו: ולפקל. וכן ציטט גם הר"ש מן התוספ'.
- 41 ב"ק הוכפל חלק ראשון בטעות. ואפשר היה לקרוא שם כ'פקס' (ראה ערך פקס), אך כנ"ל רשמו בקונק' של האקדמיה, וכן רשם הנמנן מכ"י פ (עמ' 162), ובמהד' לו המי"ם הסופית ברורה. בדפ"פ: ושנפסג x 1, ושנפסג x 1. במש"ב: שנפגם... ושנפרק (הגהות הב"ח: שנפסק).
- 42 בבבלי שבת קנה"ב: "את פיה" (במקום "את צוארו").
- 43 ק: הפוסקת (והנקודות על המלה מעידות על ט"ס, והמטחזים מקרי), וראה גם למעלן במקבילה מן הח'. וכן הוא במש"ב.
- 23* ראה ליברמן, תוס' זרעים 219 (אך ייתכן שאפשר לוותר על "התפשט" — ראה להלן). והנ"ל נראה במעתק ס/צ (ראה במבוא, כגון: צנן/סנן, צפצף/ספסף, וראה לעיל הערה *21), וילך, גנוי קדם ה (תרצ"ד) 191. ציין, כי צד"י במקום סמ"ך שכיח בירושלמי. בהוראה זו מיסוד 'פסע' לגבי אילן, נמצא גם ביר' סוכה א,א-ב: 2: "באילן שדרכו לפסע" (והשווה שם כלא' ו,ג-ל), ו"פני משה" מסביר: שהענפים פוסעין ומתרחקין זה מזה. וראה עוד ליברמן, תרביץ ב 238, והערה 3 שם.
- 24* ויש מפרשים: שיקלף את הקליפות הרעות. הגאון מציין: "לפקל ולקלף אחד הוא", וכן בר"ש למשנה שם, וראה אפשטיין, מבואות ב 201, ושם הערה 25, וראה דלמן, מילון 344.
- 25* וראה על 'פקל' (= פקל) בכ"י ק, להלן במדור המטופקים. איז שום ביסוס למקורו של 'פקל' (לדעת גייגר, ZDMG 12 (1858), p. 366, הוא. שורש שמי ואין לקשרו ליוונית, אך לא מצאתי בערבית. נפל כפי שהוא מציין). מצד שני קשה להניח, שימירו שורש מצוי 'קלף' ב'פקל' עלום המקור.
- 26* השורש 'פקם' אינו מוכר מן השמיות, ויש להניח לפי העניין (וראה גם ח"ג לעיל) שהוא במעתק ג/ק. השווה למשל, קבל = גבל, אך לדעת אפשטיין, מבוא 104, הערה 1, צ"ל כולום: פקס (וראה ערך פקס, — בהערה הבאה). בקונקור' של האקדמיה נרשם כנ"ל.
- 27* לדעת ר"נ אפשטיין, מבוא 104, הערה 1, היא מלה שמית, בערבית *فقس* (לפי Lane 2427b *فقس*: *فقس* = *broke, crused*), ומציין שם מתחומא: פקסו (אצל בובר: פיקמו), וראה במד"ר כ"ז. אך ראה גם: "פקס הקב"ה את לשונו והתחיל לברך" (תנח', בלק כד — בובר 146), והשווה גם ליברמן, תכ"פ מועד 297. ואין לו קשר אל 'פסק', וראה גם בהערה קודמת לעניין ניפקם/נפקס(?).

לקסיקון הפועל

פ ק ס 3

הגדלת והכוחלת והפוקסת לעצמה פטורה (ת' שבת ט(י), יג — 21/122) = קלעה
 שערות וסידרה אותן בסידור מיוחד (ליב')*²⁸.
 [לא גדולת ולא כוחלת ולא פוקסת (ס"ז, ויח — 23/245)], שלא איכחול ולא אפקוס
 (ת' נדר', זא, — 21/282)⁴⁴, לא תכחול ולא תפקוס עד שתבוא במים (ספרא מצורע ט, יב —
 3ט) = צבעה פנים.

ביוונית: *(πέκω) φυκός, φῦκος*:²³*

בארמית: תר"י*²³

פ ק ס 3 — פיעל: תורמין קישואין ודלועין אע"פ [שלא] פיקס (ת' מעש' א, ו — וזרעים
 228)⁴⁵, הקישואים והדלועים משיפקס, ואם אינו מפקס עד שיעמיד ערימה (מעש'
 א, ה)⁴⁶ = הסיר את הפיקס שלהן, נטל את השער והקרום העליון של הצמח (ליב')*²⁹.

ביוונית: *ποκίσειν, πέκος*:²⁴*

בארמית: (פיקסוס — ג)*²⁵

פ ק ע 3 — קל: פקע מקרנה ומטלפה ומפרסה אין צריך להחזיר (ת' פרה ג, יב — 33/632),
 גחלת משפקצה מעל גבי המזבח (זבח' ט, ו/ט = ת' מעילה א, טו — 6/558), איברים
 שפקעו מעל גבי המזבח קודם לחצות יחזיר (זבח' ט, ו/ט = ספרא צו א — 1, ל, השווה ספ-ד
 עח — 12/144) = נבקע מן הגוש וקפץ הצדה.

הפעיל: הפקיעו את מוליאר ונטל הימנו לידיים (ת' ידים א, יד — 30/681) = עשה
 בו סדק ויצאו המים.

ומהמייניהם (של הכהנים) היו מפקיעים ובהם היו מדליקים (סוכה ה, ג) = קרע, בקע
 חוטים ושזר פתילות.

44 ד: אפרס (צוק' גרס: אפקס, ואינו כן בכ"י ע).

45 ע: "אף על פי שלא שילק" (וצוק' 21/81 לא דייק בח"ג). ד: קיפץ, שאולי רומז ל"פיקץ" (להלן בערכו). ובקטע זה יש
 הברלים אחדים בין כ"י ע/ו.

46 במי"ר: משיפקסו. מש"ב (לפי מ): משיפקסו. ושניהם בריבוי סתמי. אבל כנ"ל פ: משיפקסו. ובק"ג, ייבין 88: מפקסו.

28* עיין תכ"פ מועד 140-141, וראה הערה 45, ובבבלי שבת צה, א: "גדולת ופוקסת משום בונה", ויש
 הברל בין בבלי לירוש' בסדר הפרטים, ולפיו תלוי הפירוש, אם משום צובע, או משום סידור קליעת
 השערות. בכל הדוגמות למעלן 'פקס' צמוד ל'כחל'.

29* השווה תכ"פ זרעים 670, ובבבלי ב"מ פח, ב: "משינטל פיקס שלהן" (בהשוואה לפועל הדנומינטיבי
 המובא למעלן) — וראה בהערות לארמית: פקסוסיה (ירוש').

23** השווה קראוס ב 452, וכך לוי ויאסטרוב, ועיין ב"י 5115. אם הוא לפי ההסבר השני, ראה ליברמן
 לעיל (הערה 28), הרי הוא מ-*πέκω* = סרק במסרק. בהוראה של ייפה ראה פעם אחת בתר"י
 לברא' ו, ב: 'וכחלן ופקסן' (גינ' 11), והיא בתוספת מדרשית.

24** ראה קראוס ב 475 = *πέκος* = צמר ושער גזו, ועיין ליברמן, תכ"פ זרעים 671, הערה 18. ונעזר
 הוא בירו' פיקסוס = פיקסוס (ראה בהערה הבאה), אבל בראש העמוד מצייין את הפועל הנגזר
ποκίσειν = גזז את השער.

25** ראה בירו' מעש' א, ה-מט 1: "מאן די ירים פקסוסיה" (בכ"י וט: פקסוסייא).

לקסיקון הפועל

פ ק פ ק

והיו מ פ ק י ע ין הכהנים בדם עם רכובותיהן $\times 2$ (ת' פסח' דג), יב — לו זרעים 164)⁴⁷, והיו עולי רגלים מ פ ק י ע ין בדם עד רכובותיהם (ת' עדר' גב, — 20/459)⁴⁸ = הבקיע, בקע דרך ועבר.

[ר' יהושע בן קרחה אומר סגולה, שלא לה פ ק י ע ין און (מכדרשב"י יטה, — 11/139, ע"פ מדה"ג)⁴⁹.

מ: בקע*³⁰. בארמית: תר"כ, ג, ש, ב, ס, מנ*²⁶.

פ ק ע² (1) — הפעיל: ביצה... ולא י פ ק י ע נה בסודרים (שבת ג, ג/ב) = כרך, עשה פקעת*³¹.

מ: פקעים (מל"א ו, יח; שם ז, כד)*³². בארמית: תר"כ, (ס)*²⁷.

פ ק פ ק — פיעל: א. מ פ ק פ ק (את קורות התקרה) ונוטל אחת מבנתיים, ר' מאיר או' נוטל אחת מבנתיים ואינו צריך ל פ ק פ ק (סוכה א, ו/ח) = זעזע את התקרה שתהיה רופפת⁵⁰. מודה ר' מאיר בחותמות שבקרקעות ש מ פ ק פ ק ין ומתירין... ובשבת מ פ ק פ ק ין ומתירין (ת' יו"ט ג, יב, — 13/206) = נענע וריפה את הקשר של החבלים.

47 כנראה היה כנ"ל גם בע, אלא תיקן הסופר בצדו "משקיעין", וכך נכנס לדפ' (צוק' 19/162), וכל המשפט שם רק פעם אחת, והנוסח, עד רכובותיהם. וראה חכ"פ מועד 565.

48 בבבלי מנח' קגב: "בוקעין מרכובותיהן" — לפי כתיב"י (ראה דק"ס 256, הערה ב), בדפ': שוקעין עד רכובותיהן.

49 במקבילה במכ דר"י בחרש ב — 14/208: "כדי שחבקע און" (א: שתקבע). ונמצא לו ביטוי מקביל פעמים אחדות במכ: "לשבר את האון" לפי כ"י א, מ (ד"ה"ר: "לשכך את האון", כגון 11/214, 13/215, 17). וראה ע"צ מלמד, תרביץ ו' עמ' 112-113.

50 וראה עוד בת' זבים ד, ו — 15/679: "אף קורות הבלנין בזמן שמתפקת" $\times 2$, בדפ' ובר"ש: מפקקת — ראה להלן, בהערות ל'פקק'.

30* ראה אפשטיין, מבוא 1221, בעניין חילופי בקע/פקע, וראה לעיל בח"ג הערות 48-49. לרוב משייכים לכאן בהפעיל גם את הביטוי: "להפקיע (את) השערים" (תעני' ב, ט/טו) = ייקר את השער, המחיר פרץ בשוק, אבל בכ"י קלו: להבקיע. וראה ליברמן, חכ"פ זרעים 158. וכן תמצא חילופי פקיעין/בקיעין, כגון: "לפי שאין בקיעין בלקט" (ת' פאה ג, א — 30/20 ע): פקיעין.

ושמא מצוי היסוד 'פקע' במקרא 'פקעות שדה' (מל"ב ד, לט) = שבקעו מן השדה (ראה רש"י), אך לרוב מתפרש כצמח ארסי (ו'פקועות' ידוע גם מלח"א).

31* ראה ליברמן, חכ"פ מועד 42, הערה 88, שהכריע לצד הפירוש כנ"ל כפיה"ג והראשונים (אלבק עודנו מתלבט בין הפירוש כרך או בקע, שבר = פקע, וראה גם ט"ס במילון ב"י 5117, הערה 4). ובכ"י פ נמצא בהערות שוליים: "כירכנה", שאף הוא רומז לפירוש הנ"ל.

32* הצירוף במקרא שם מעיד, שהכוונה למקלעת פקעים, וכך מסתבר גם מבבלי שבת לח, ב. וראה בלח"א: "פקיעי עמיר" (ת' ב"מ רפ"ח) = אגודות. והשווה גם בעה"ש ו, עמ' תב (פקע). אלבק, מבוא 167, 146, מפריד אמנם בין שני סוגי 'פקע', אך חלוקתו אינה מובנת.

26** ראה 'אתפקע' בתרגום שני לאסתר ג, ו. ודוגמות מאר"ג ומאר"ב ראה אצל יאסטרוב 1210 ב. ומצוי שם גם בהוראה מושאלת 'ופקעת... קדושתן' (ירו' כתו' תה, ת-לב), והשווה בבלי חולין קלט, א), וראה הערת בן-חיים, עואנ"ש ב 584, שבתה"ש נמצא 'ואפקעת' (ל'ותקע'), מלשון שבירה. וראה עוד בסורית ברוקלמן, מילון 590, ובמילון מנדאי 376 split, break.

27** עה"ש מזכיר בהקשר זה מתרגום שני לאסתר א, ב: 'מפקע במנגנין, פקיעין גלגליא' (שפ/175-176) = מתגלגלים, טובבים. ובסורית השם 'פקיע', 'אפקעתא', ברוקלמן מילון 590.

לקסיקון הפועל

ב. ואת מי נידו, את אליעזר בן חנן, ש פ י ק פ ק בטהרת ידיים (עדר' ה,ו/ח) = ערער על ההלכה או הטיל בה ספק, ניסה למוטטה (בהשאלה לדבר הלכה — מופשט).

מ: פוק, ^{33*} בארמית: (תר"כ, כ), ^{34*}.

פ ק ז — פ י ע ל : אבטיחין והמלפונות אף על פי שלא פ י ק ז (ת' מעש"ר א,ו — 24/81, ע) ⁵¹, היה מ פ ק ז ראשון ראשון ומשליק ראשון (ת' מעש"ר א,ה — ו זרעים 228) ⁵² = פיקס, נטל את השער העליון.

ביוניח: ראה לעיל ערך 'פקס', ^{34*}.

פ ק ק₁ — ק ל : אלא אם פ ק ק את הצינור (מכש' ג,ו). (חבית) פ ק ק ה בזמורה (כלים י,ו). ו פ ק ק ה בסמרטוט 2 X (פרה ה,ז), משפך שלעץ ושלחרש ש פ ק ק ז בופח (כלים ג,ח/ט). ש פ ק ק ו את המאור בטפיה (שבת כד,ה) = סתם כלי חלול או נקוב.

פ ק ק חלון, בזמן שהוא קשור ותלוי פ ו ק ק ים בו, ואם לאו אין פ ו ק ק ים בו (שבת יז,ו), פ ו ק ק ין את הביב בסודרין (ת' עירו' יא(ח), י — 10/153), כיזה צד מדיחין את העזרה, פ ו ק ק ין אותה וכר' (ת' פסח' ג(ד), יב — 15/162) = סתם בקיר העזרה את הנקבים שדרסם יוצאת אמת המים (ליב').

ולא בזוג אפעלי שהוא פ ו ק ק (שבת ה,ד), כוורת פתוחה ו פ ו ק ק ה בקש (כלים ח,א) = ת' כלים ב"ק ו,ג — 15/575 = ספרא שמיני ז,י — נד(2) ⁵³, מחט תחובה בה או שהיתה פ ו ק ק ה בסל (ת' כלים ב"ב ו,ו — 18/596) = היה מוצנע (כאילו סתום) ^{35*}.

שופכין לתוכן (לסילונות) מים בשבת, וחכמ' אוסרין עד ש פ ו ק ו (ת' עירו' ט,ו), יח — 26/149) ^{36*}, שהיתקינו ל פ ו ק בו את המרחץ (כלים כח,ב — ק,לו = ת' כלים ב"ב ו,ח — 22/596) ⁵⁴, שהתקינו ל פ ו ק בו (כלים כח,ב — פ) ⁵⁵ = סתם ^{37*}.

בארמית: תר"כ, כ,ג, ^{29*}

- 51 ו: "אף עלפי שלא שלק", וראה לעיל בהערות ל'פקס', על חילופי פקס/שלק. והשווה משנה מעש"ר א.ה.
- 52 ע: משליך... ומפקק, ולנ"ל רומז הדפ': "מ פ י ז... ומשליך".
- 53 בספרא כ"ד רכה: ובקוקה בקש (ראה ערך בקק).
- 54 בכ"י פ: לפקוק (ע"ד השלמים, ראה הנמן 293).
- 55 בשאר תהי"י (גם פ/ר,ב, כ"י ירושלים) ובח': לפוק (ראה מובאה קדמח).

- 33* ראה, למשל, בישע' כח,ו: "פקו פליליה", ירמ' יד: "ולא יפיק" (= התנדנד, נכשל). ויש לראותו לפי המשמעות כיסוד של המרובע הנ"ל. ראה BDB פוק, וב"י 5123, הערה 1.
- 34* לפנינו חילוף צ/ס בסמוך לעיצור שפתי (במלה ממוצא זר). השווה קוטשר, לשוננו כו 17.
- 35* עיין ליברמן, תוס"ר ג, עמ' 89.
- 36* מסתבר שהוא בניין קל, ראה בהסברו של ליברמן, תכ"פ מועד 430: כלומר, עד שיפקוק. והשווה ירו' עירו' ספ"ח — כה: 2: צריך לפוק 2 X.
- 37* ועיין בפיה"ג לטהרות 71 ובהערות שם. ובכל המובאות למעלן הניקוד בכ"ק בקל (ולא בפיעל כמובא במילונים אחרים). אמנם לכאורה פעם אחת בת' לפי כ"י ע: "משליך... ומ פ ק ק ראשון" (ת' מעש"ר

28** במילונים מובא מאיוב ל,ז (לפי הדפ'): 'גרמי מתפקקין', אך לפי לגרד 107: מתפקקין. ובאר"ב: "אתי לפקפוקי בלולב" (סוכה מג,ב).

29** בלשון ארמית 'פקק' = סתם. אך אין לו תיעודים מרובים. ראה בתר"כ לדבה"ב לב,ל — שפ/63, כתרגום ל"סתם", ולתהלי' לאיט ל"תאלמנה" — 'תתפקק' (לגרד 16). ובאר"ג, למשל, ←

לקסיקון הפועל

פ ק ר ,

פקק² — התפעל: אף (עף) קורות הבלנין בזמן שמתפקת, אם אינה מתפקת טהורה (ת' זבים ד,ז — 15/679)⁵⁶ = התנענע*³⁸.

מ: פוק.
בארמית: תר"כ**³⁰.

וראה ערך 'פקפק'.

פקר¹ — הפעיל: חייב במעשרות אלא אם כן הפקיר (פאה ד,ט/ז — גנ)⁵⁷, שאם הפקיר לאדם ולא לבהמה (ת' פאה ג,א — 5/21) = עזב ונטש לכול, הוציא מקניינו*³⁹. המפקיר את שדהו שנים ושלשה ימים (ת' מעש"ר ג,יא — 11/85), שלוחי בין דין יוצאין ומפקירין את הכלאים (ת' שקל' א,ג — 25/173), אינו הפקר עד שיפקיר אף לעשירים (פאה ו,א — גנ)⁵⁸.

הפעל: אבל בוצר את מן המופקר (ספרא בהר א,ג — קו, וט 197)⁵⁹, עשה בה המופקר כשמור (ת' שביע' ז,ב — 2/71), אם אמר הרי שדה מופקרת יום אחד (ת' מעש"ר ג,יא — 13/85), והשפחה המשותרת היא היתה בכלל המופקרת (ת' הור' ב,יא — 7/477)*⁴⁰ = נעזב, היה הכפקר.

בארמית: תר"י, (ג), ב, ס, מני**³¹.

וראה גם ערך 'בקר²'.

56 ד וכן בר"ש: מפקקת. וראה ליברמן, תוס"ר ד 132. ב"אור הגנוח" כנ"ל: מתפקת x 2.
57 ראה מירקין בס"ז לילון 383 (ועיין בהערה הבאה).
58 ראה מירקין, שם 384, ועל השוואת שאר כהה"י, שם 375. ועיין גם לעיל ערך בקר.
59 בד"ו: המכור. וייס שם מביא כסוגריים (המכור) [המופקר]. הראב"ד בפירושו גרס: המופקר, וראה במקבילתו בירו' שביע' תו — לח2: "בוצר את מן המובקר" (כ"ל).

א,ה — 22/81), אבל ו: מפקין... ומשליק, ובירו' שם א,ה-מט1: "מפקס... ומשלק", וראה תכ"פ זרעים 670. סגל הזכיר 'פקק', דקדוק סעיף 174, כשורש קרוב למקרא פקק-פוק, אך אין ביניהם זיקה סמנטית.

38* ראה בהסברו של הגר"א, והוא כמו 'פקפק' שסודו 'פוק' במקרא = הזדעזע, החמוטט. וקשור לזה מבבלי ברכ' כח,ב: "שיתפקקו כל החוליות שבשדרה", ובערוך י"ג: שיתפקקו. ועיין דק"ס 148, הערה ת. והשווה גם במילון דלמן, המפריד בין פקקו/פקק2.

39* נראה, שבכל המקורות מחוץ למשנה הגירסה היא בפ"א בכל כהה"י (ויש לחשוד בקג"נ שהובאו ממס' פאה). גם השם הוא במכחודש א — 250: הפקר x 2, ושם משפ' ב — 18/250: כשפחת הפקר (וכן בכ"י א x 4). ועיין אפשטיין, מבוא 1220/1, על חילופי ב/פ. וראה גם בהערה הבאה.

40* ראה רמב"ן בפירושו לויק' יט,כ: "שפחה נחרפת... בקרת תהיה", שלדעתו הוא כמו "הפקר" = מופקרת חיחשב אצלו. ושם מזכיר על חילופי הבקר/הפקר לפי הגמרא. וראה למשל עוד בת' כתו' יא,ג — ←

בירו' תרו' ת,ה — 4ה: "פקיק ליה ומכסי לה". במנדאית (מילון 373) הוראת 'פקק' = שבר, אבר, ולא נראה שעניינו לכאן, וכן הוא בסורית.

30** ראה בתר"כ לאיוב ל,ז: 'גרמי מתפקקין' (לפי לגרד 107), בדפ': מתפקקין. בת"ק: 'גרמי יקדון'. ועיין לעיל בהערות ל'פקפק'.

31** בתר"י ל"ונטשה" (שמ' כג,יא) — 'ותפקר פירה' (גינ' 141), בת"נ: 'ותבקרין'. ושם כב,ד: 'ארום יפקר' (גינ' 138), אך אצל קאהלה, שרידי תרא"י: 'יבקר'. ובאר"ב: "מפקרין נכסיה" (מו"ק טז,א) — וראה עוד במילונים. בירו' בדרך כלל כבי"ת (ראה בקר²), אבל בשביע' ט,ה — לטו: "לא כן אפתך" (כ"ל), כ"י: אסקתך(?), ובאהצ"ו 92 מביא רטנר מרפ' זיטאמיר: אפקרתן, והוא המתאים לעניין שם. בסורית ובמנדאית (מילון 37) מובא 'פקר' בהוראה השייכת לכעס, דיכר בשיגעון — נמצא בתרגומים לגבי פחזים, פחזותם (עין בערך בקר²).

לקסיקון הפועל

פרד 2

פרד² — קל: הרמון ש פָּרְדוּ (עוק' ב,ו/ז) = ⁶⁰(ראה פיעל).
 פיעל: מפרדין רמונים לעשותן פרד (ת' שביע' ו,כט — ו זרעים 194; ע,ד: מפרדין).
 מפצעין באגוזין ומפרדין ברמונים (ת' שבת יב(ג),טז — 12/128) = ⁶¹ הוציא את גרגרי
 הרימונים (ליב')*⁴¹.
 נתפעל: ניתפצעו האגוזים, נתפרדו הרימונים (ערלה ג,ח/ט — פ,לו = ת' תרו'
 הי — 26/33) = ⁶² נעשו פרד, גרעינים של רימון (ליב').
 בארמית: פרדא (תר"כ,ס)**³².

פרט² — א. [קל: (ברימון) פורט ואוכל (מעשר' ב,ו) = פרט את הגרגרים, הפריד
 אותם*⁴²].
 ה פורט סלע שלמעשר שני בירושלם (מע"ש ב,ט = עדר' א,י/יא) = החליף סלע של כסף
 במעות קטנות של נחושת (אלבק).
 ה פורט סלע ממעות מעשר שני (מע"ש ב,ח = עדר' א,ט/י) = צירף את המעות לסלע
 (הוראה הפוכה)*⁴³.
 גבאי צדקה פ(ו) רטיין לאחרים ואין פורטיין לעצמן (ת' ב"מ ג,ט — 21/376),
 האומר מעשר שני מחולל על סלע שאפרוט מן הדינר, ועל טריסית שאפרוט מן הסלע
 (ת' מע"ש ד,יג — ו זרעים 266)⁶³, אין אדם אומר לחבירו פרוט לי סלע אלא ערוף לי סלע
 (ספד-שו — 12/336), מקום שנהגו שלא לפרוט דינרי זהב... (ת' כתו' ו,ה — 21/267)
 = החליף למעות קטנות.

60 כך ניקדק (וראה כ"י ירושלים), וכן ילון. דוגמה זו יחידאית בקל.
 61 בכ"ו א 2. ועל ח"ג ראה תכ"פ מועד 198-199.
 62 וכו' גם ג"מ כז. בק: נתפור. ואולי הוא ט"ס, ראה תכ"פ זרעים 367.
 63 ע: (1 שאפריש. 2 שיפריט, וייתכן שהוא רמו לשימוש בפיעל (או שיבוש במקום "שיפריש", בהקבלה לראשון).

93 "אגרת ביקורת", שהוא מן 'בקר' = תבע, דרש, והיא גם המלה "פיקאר" = חביעה וריב, באר"ב (תענ'
 כד,ב). ראה תכ"פ נשים 360, הערה 25 (בשם א' שפיזור). ועיין דיטרין *BiOr* 24, p. 302 המשווה גם
 לאכדית בשתי הצורות $claim = b/paqāru$.
 41* עיין ליברמן, תכ"פ זרעים 571. ולפי הסברו נראה, שהוא פועל הגזור מן 'פרד' = גרגר. הרימון, ראה
 במובאה למעלן, וכן: "הפרד והצמוקין והחרובין" (מעש' א,ו), ורומז לכך גם ת' אלבק בפירושו לעוק'
 הנ"ל: "הרמון שחתכו, כדי שיפלו ממנו הגרגרים הקרויים 'פרודים'", ו'פרדא' = גרגר, גם בארמית. ואמנם
 נמצא שהפועל הנ"ל בא תמיד בצירוף לרימון ובעיקר בכניינים הכבדים וראה למעלן בנתפעל. לפיכך הקשר
 אל 'פרד', הידוע מן המקרא והמשותף ל"ח, הוא סמוי בלבד (השווה, למשל, נפלג²), ונמצא גם: "פורט
 ברמון" (מעשר' ג,ט) — עיין ערך פרט.
 42* ושמו הוא מעניינו של פרד² (ראה בערך הקודם) בחילוף ד/ט, שכן זו דוגמה יחידה, שבה הפועל קשור
 לרימון, ולמעלן בהמשך בנפעל קשור לאשכול ענבים.
 43* ראה אפשטיין, מבואות א 76-77. אלבק מציין אף הוא, שמחליף מעות נחושת של מע"ש בסלע של כסף,
 כדי שיהא קל לו להביא לירושלים. ובמובאה הקודמת למעלן, להיפך, שמחליף סלע לפרוטות בירושלים כדי
 להוציאן לצורכי סעודה, וכן בת' מע"ש ג,ב: "הפורט דינר כסף למע"ש" = פרט לפרוטות.
 32** בסורית "פרדא דרמונא" — ראה לעף, פלורה ב 97, ועיין אפשטיין, פיה"ג לטהרות 142. וראה
 בתר"כ 'פרידן' = גרגר (לאיכה ג,טז), וראה עוד דוגמות אצל יאסטרוב ואפשטיין, שם. ואף
 בעברית נמצא: "פרידה אחת שלענב או פרידה אחת שלרמון" (ירו' ברכ' ו — 1) ועוד.

נפעל: אי זה הוא פרט, היה בוצר... נפל (האשכול) לארץ ונ(י) פרט (פאה זג, פלו = ספרא קדו' גב, גב — פח1)64 = נפרדו הגרגרים מן האשכול.

פועל: הנוגע אפילו במפורט מכאן ומכאן ואינו חיבור (ת' כלים ב"ב הי, 24/595 = היה הבגד קרוע ומפורר (בניגוד למחובר).

ב. קל: למה פרט הכתוב בשלושה (מכות א, ז/ט) = פירש וכתב בפרטרט. ופרט [לך הכתוב] באחת מהן, שאינה אלא ביו"ד ה"א (מכ דנויק' טז — 15/303), אף פורט א ני לכל הצוואות שבתורה (ספ-ב א — 1, וט 10/78), אף פורט ני בכל השבועות שבתורה (ספ-ב יד — 19, וט 3 × 65), עד שיפורט לך הכתוב אחד (ספ-ב ז — 13/12) = הדגיש את הפרט.

נפעל: רבי יצחק אומר אילו נפרט להם כל שם עבודה זרה... (מכ דבחדש ו — 4/224, השווה ספ-ד מג — 97).

מ: פרט כרמך (ויק' יט,*)44. בארמית: נ,ש(?, ב,ס,מנ**33.

פרך — א. קל: היה חבר יושב ומדבר הלכה כראוי ושמע חבירו ואומר, הרי אני פורכה וסותרה מידו וחוזר ובונה אותה (מכ משפ' כ — 4/327)66 = הכחיש וסתר את הראיות (בהשאלה)*45.

נפעל: ר' יוסה בן משולם אומר יבשה שתהא נפרכת (בכו' ו,א), ר' יוסי בן המשולם אומר עד (כדי) שתי פרך (ת' שם ד,א — 27/538, ו) = ניתנת להישר, להתפורר.

פיעל: באת הרוח ופרכתו משרשיו (ת' נדה ת,ה — 36/649) = שבר ופורר. סכין ומדיחין ומפרכין באדם (ת' שבת ג,ד) יח — 20/114)67 = התעמל בדרך שאדם מוחח אבריו, שובר ומפרך אותם (ליב')46.

64 כנ"ל גם במי"ר ובמש"ב. ק: ונפרד (ראה גם לעיל, ערך פרד).

65 אבל בכ"י אוקספ' 151: פורט אני 3 בצורה האנליטית, השווה גם במובאה הקודמת למעלן. בכ"י וט/32 מצויה הצורה פעמים אחדות בצירוף האנקליטי נגד כ"י א, עיין מאמרי בספר בראילן טז-ז, עמ' 128-130.

66 וכנ"ל אינו בדפ' בד' ליוורנו, ילקוט ופ"ז: "פורצה", במקבילה דומה בבבלי שבע' לא, א לא נמצא אלא 'סתר' בלבד. בדפ' ובכבלי שבת נגב, נשחבש ל"ומפרכסין", אבל דק"ס, הערה ע: מפרכין.

44* וראה בהקשר זה בדוגמות למעלן "איזה הוא פרט" (פאה זג), והנ"ל הוא יחידאי במקרא. אמנם מצוי עוד הפועל "לפרט על פי הנבל" (עמוס ו,ה), ויש המנסים לקשר ביניהם (ראה ריב"ג, והמילונים BDB, KBL), אך הפירושים דחוקים, ולא ניכרת שום שקיפות סמנטית בין פועל זה לנ"ל, והשווה GB ובי: מונטגומרי העיר ב" 51, JBL 1906, p. כי יש בשומר 'פרט' בהוראת מנגן, וראה בערבית (לפי מילון Dozy) = זימר זמירות.

45* בהוראה מופשטת, בהרחבה מן ההוראה המוחשית (= שבר), כפי שמוכר גם מן הפועל הנרדף, הסמוך לו, 'סתר' (= הרס) < סתר ראיות. והשווה תרגומו של לויט' ג 169.

46* ראה תכ"פ מועד 53, ואין צורך לדעת ט"ס במילון ב"י, שהנכון כאן "מפרכסין". וראה וייס, משפט לה"מ 24.

33** נמצא בהוראה הנ"ל = divide בניבי ארמית אחדים. באר"נ ראה שולטהס, מילון 162 (בעיקר כשם), וראה את המסופק בעואנ"ש ב 566 (האם הכוונה ל'ינשר'?). באר"ב ראה דוגמות בקונקור' או אצל יאסטרוב 1024. ומצוי גם בסורית, ברקלמן מילון 595, וראה במילון מנדאי 379.

לקסיקון הפועל

פ ר כ ס ,

[התפעל: פורק אדם זבלו... כדי שיתפרך ברגלי אדם ובהמה (ירו' ב"מ יו, יב, 4, תני⁶⁸ = התפורר ונרמס].

ב. הפעיל: אחר הרחיס, מלמד שהיו מפריכין בהן (מכדרשב"י יב, כט — 29 למעלה) = העביד בפרך, בעבודה קשה⁴⁷.

מ: פָּרַךְ (פרכת?)⁴⁸. בארמית: עת, תרג', ג, ג, ב, ס, (מנ)³⁴.

פ ר כ ס , — פיעל: פירכסה יצאת לחוץ והחזירה לפנים פסולה (ת' זבח' ו, ה — 8/488), חטאת העוף שפירכסה לפנים והחזירה כשרה (שם, שם ח, כח — 16/493), השוחט בהמה טמאה לנכרי והיא מפרכסת (חולין ט, א = טהר' א, ד — השווה ת' אהל' ב, א × 2 — 27/598 — 28, 31), או שרצתה בהמה והיא מפרכסת (חולין ג, ג, ו), אפעלפי מפרכסין טמאין (אהל' א, ו/ו), רבן גמליאל אומר עד שפירכס ביד וברגל... עד שתפרכס וכו' (חולין ב, ו/ט)⁶⁹ = התנענע ורעד באיבריו.

ביוונית: $\pi\rho\acute{\alpha}\xi\iota\varsigma, \phi\rho\acute{\iota}\xi\omega$.

בארמית: תר", תרי"ב, ב, כ"ב³⁵.

פ ר כ ס 2 — ראה להלן ערך 'פרקס'.

68 במקבילות בבבלי קיח, ב: ב"ק לא, ושם פא, ב: כדי שיהא נישוף (ה: נישוף), ובת' ב"מ 15/395: כדי שיישוף.
69 כך הוא בכ"ף במשנה ובת' בכל כהה"י (להבדיל מ'פרכס', שבמשנה הוא 'פרקס'), וכן בבבלי חולין ל, א או זבח' כו, א.

47* לפנינו דנומינטיב מובהק מ"עבודת-פרך", אך ודאי קשור לקודמיו, שכן קרוי "פרך" על-כי שובר את הגוף. ב"י הביא הוראה זו ללא צורך כלקסמה נפרדת, ולפניו תיעוד מן הפייטנים בלבד. והעיר על המובאה י' אבינרי, גנוים מגולים 188. והשווה גם לעיל ח"ג בשורש 'פכר' (//פגר').

48* ראה על הקשר בדברי רש"י ורד"ק ואחרים, ואין להפריד את הפועל של ל"ח מן השם במקרא (כגון ב"י 5184, הערה 1). בת"א "בפרך" = 'בקשיר' (באכזריות). על הקשר ל"פרכת" חלוקות הדעות (ראה BDB — פרך², ומילון GB).

34** בארמ' עת ראה ז'אן-הופטייזור, *DISO* p. 235, ומצוי בתרגומים (בת"א 'פירוכן' כתרגום ל'כרמל', ויק' ביד — אין להכריע אם עניינו לכאן), בתר"י/ב ל"תאבדו" (במד' לג, נב) — 'תתפרכין'. בת"י לישע' כד, ז — 'אתפריכו גופניא' (שפ' 46), וראה בתר"כ תהל' ד, ה (לגרד 54); לאיכה ד, ח. ובהוראה הפוכה ראה בתר"י א/ב לברא' לז, ו. מאר"ג ומאר"ב ראה דוגמות אצל יאסטרוב, ובאר"נ שולטהס, מילון 163 (ושם בפעל), וראה בסורית ברוקלמן, מילון 597. במנדאית נמצא במשמעות הפוכה = *to bind, tie*, ראה מילון 329.

35** השווה קראוס ב 490 $\phi\rho\acute{\iota}\xi\omega$ = פרפור. ברוקלמן במילון סורי 597 מציין המקור מ- $\pi\rho\acute{\alpha}\xi\iota\varsigma$ = עשה פעולה לתנועת ידיים, והשווה עוד דלמן, דקדוק 251. ובניכני ארמית ראה בתר"י לברא' כ, י: 'ילא אפרכס מן צערא' (רידר 30, לפי הערוך: אתפרכיס), ובתר"י/ב שם: 'נפרכס ונערבביתך' (גינ' ב 13). ובאר"ב "ופרכס חלת פרכוסי" (כ"ב קמב, ב), וראה עוד הערת אפשטיין, בפיה"ג לטהרות, עמ' 81. בתוס' עה"ש (פרכס²) נדחית ההנחה, שמוצאו מפרסית.

פרן — הפעיל: ומפרין על שדהו (ב"מ ה/ו)⁷⁰, מפרין על שדהו ... אבל אין מפרין לא על ספינתו ולא על חנותו (ת' שם ה,ג — 11-9/382)⁷¹ = נתן יותר על דמי חכירה, נתן תוספת בנכסים^{49*}.

^{36**} ביוונית: *ἐπιψηφισμός*.

^{37**} בארמית: ת"ג, תר"י, ג, ש, ס, ס, ס.

פרנס — פיעל: זנתי ופרנסתי אתכם ... (ספ-ב פב — 79) = דאג לו לצרכים הנחוצים לקיומו³⁰.

קונה לו עבדים שיהיו זנין ומפרנסין אותו (ספ-ד לח — 74, וט 170), שאזן ופרנס אתכם (ספ-ב פב — 79), מקבל אני עלי פלונית יבמתי לזון ולפרנס כראוי (ת' יבמ' בא — 19-18/242), מי שהלך לו למדינת הים, ועמד אחר ופירנס את אשתו (כתו' יג,ב), עד שאתם ישינים על מטותיכם, המקום מפרנס אתכם (מכ דויסע ב — 6/162), להיות מפרנס בני פלטין (מכ דרשב"י ג,ח — 15/2)^{51*}.

רבן יוחנן בן זכיי ... רבי עקיבא ... ופירנס את ישראל ארבעים שנה 4 × (ספ-ד שנוז) — (429)⁷², כמה שנים פרנס אלישע את ישראל (סדר עו"ר יט — ראטנר 76) = הנהיג, שפט, היה כפרנס.

- 70 כנ"ל בכתה"י, בדפ': מפריז. והגרסה "מפריז" גם במי"ר ואף בבבלי, וכך גרסו הגאונים ובערוך (עיין מלמד בהוצ' לב"מ 128). בד"נ: מפריז, אבל בר"ף: מפריז (וראה בעה"ש פר"ג, הערה 2). רש"י למשנה גורס: 'מפריז', אך בהסברו מעדיף את הגיר': מפריז (ראה למטן, הערה 49). ובוודאי חל כאן חילוף ז-ן (ראה מה שהביא בנידוך זה ליברמן, הכ"פ מועד 279, הערה 45, על-פי הרא"ש).
- 71 צוק' מעיר במקום הראשון, כי בכ"י נ (ראה על כ"י זה הערה בעמ' 345) כתוב נו"ן סופית ומחק קצת לוי"ן.
- 72 וראה בסדר עולם רבה, רפי"ב ורפי"ג (ראטנר 50) על יהושע, על עלי ועל מנהיגים אחרים בצירוף הנ"ל. ושם בסיום פרק ל: "דור דור דורשיו ... דור דור ופרנסיו ... דור דור ושופטיו".

- 49* עה"ש רואה כביכול מלשון פרה ורבה, ואין לכך יסוד. וראה התלבטותו של רש"י (וכן אלבק), שכאלו מתאים יותר "מפריז" = מרחיב ומגדיל (מלשון "פרוזת חשב" — זכר). עוד מציין הוא כסמכתא מנידה ד,ב: "לא כהלל שהפריז על מידותיו", אבל בירך ראש נדה — מה 4 הנוסח: "הפליג על מידותיו". אפשרטין, תרביץ ח 385, ציין, כי "מפריז" (ביחיד) הוא הצורה הישנה והעיקרית (= מרחיב).
- 50* הבלטנו בתחילה הדגמות, שבהן באים בצמידות הפעלים זון/פרנס, ושלפיהן מסתבר, כי אינם טאוטולוגיה, ויש להבחין במשמעויותיהם. ואמנם 'זון' נתייחד יותר לעניין דאגה למוזן, למחיה, ואילו 'פרנס' תדר להוראה מורחבת של דאגה לכל הקשור לצורכי קיום האדם. אך אין להתעלם, כי לעתים מזומנות משמש גם 'פרנס' לעניין דאגה לזולת לצורכי אוכל ומוזן בלבד. 'כלכל' המקראי נעלם, ותמורתו בא 'זון' ואף 'פרנס'. וראה א' בנודי 284.
- 51* סגל לא רשם את 'פרנס' ברשימת החדשים, והזכירו בסעיף 194 בין המרובעים, שכאלו נוצרו בתוספת סיומת סמ"ך (השווה 'פרכס'), ונגרר אחרי יאסטרוב.

36** ראה קראוס ב 490-491 (פרן), וראה שם א 149 = eine Morgengabe geben, והשווה טור-סיני במילון ב"י 5191, הערה 3.

37** בתר"י לשמ' כב,טז: 'פריץ' (גינ' 139), ושם בת"נ (מפר(כ)ה יפר[ן]), וכשם (פס' טז): 'וכנימוס פרוני בתילתא'. וראה גם אצל קאהלה, שרידי תרא"י ב 4 ל"מהר ימהרנה". ועוד בתר"י 'תפריץ יתה' (דבר' כא,ג — גינ' 336). ו'פרץ' נמצא בשומר'ו, עואג"ש ב (המליץ) 512 ("מהר"), וכפועל בתה"ש בשמ' כב,טז: 'פרננה לו לאתחה' (ברילל 91). ובסורית "פרניתא" — ראה ברוקלמן, מילון 599. ופיין סמית/הק' מציין בערכו ('פרץ') גם שימוש דנומינטיבי באפעל ('אפרץ' — to endow).

לקסיקון הפועל

מפרנסין את היתומה תחילה ואחר־כך מפרנסין את היתום (ת' כתו' ו,ה) — 7/268, אם יש בכיס מפרנסין אותה לפי כבודה (כתו' ו,ה = ת' שם ו,ו — 3/268) = נתן לה כסף וצרכים לפי כבודה.

תן לי מאתים דינר ואיפרנסה (ת' ב"מ ה,יג — 11-10/382) = דאג לתת לשדה את הנחוץ לו.

וכשם שנותנין לאשה, כך נותנין לאיש לפרנס את עצמו (כתו' ה,ב,ג), לכי (ו: + צאי) ופרנס את עצמך (ת' כתו' ד,ה — 21/264) = הכין בעצמו צרכיו לקיומו. אם כן יכול לפרנס כולן ברביעית (ת' מנח' י,ד — 16/527) = סיפק את המידה הדרושה במנחות.

(פרנס ל-): אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס לאחרים משלו (פאה ח,ט), שיאמר לו פרנס לי מלאכה מתוך שלך (ת' ב"מ ז,ו — 6/386) = המציא, סיפק לו מלאכה. נתפעל: ומצאה (את הסלע) עני, והלך וניתפרנס בה (ספרא ויק' יב,יג — 11 = ספד-רפג — 300), ראו ממה נתפרנסו (מכ דויסעה — 5/172) = דאג לעצמו לצרכים ולמחיה, ניזון.

האומר איני מתפרנס משל אחרים (ת' פאה ד,יב — 1/24), ונמצא מתפרנס בנקיות (ספרא קדר' ד,ב — פט = ספד-יו — 28), ר' מאיר אומר לא ילמד אדם את בנו אלא מכל מקום שאדם מיתפרנס, אשרי מי שלמד אומנות קטנה להיות מתפרנס ממנה (קידר' ד,יח)⁷³, אין הגדולים מתפרנסין על ידי קטנים... אין הגדולות מתפרנסות על הקטנות (ב"ב ת,ז/י), אם אלו שנבראו שלא לשמש את קונן, הרי הן מיתפרנסים שלא בצער (קידר' ד,יד/כ — השווה ת' שם ה,טו — 16/343), מאין אנו מתפרנסין (מכ דרשב"י טז,לג — 116), והיו ניזונין ומתפרנסין מתחת ידו (ספד-מ — 83, וט 172), על אחת כמה וכמה שאתפרנס שלא בצער (ת' קידר' ה,טו — 16/343)⁷⁴, יתום ויתומה שמבקשים להתפרנס (ת' כתו' ו,ה — ו נשים 77)⁷⁵, ומוציא אני בכור ומעשר שיכולין להתפרנס בכל מקום (ספד-עז — 143, וט 187)

⁷³ ביוונית: *πρόνας, πρόνος*.

⁷⁴ בארמית: עת, תרג' ג, ש, ב, ס, (מנ) ⁷⁵.

73 הקטע אינו נמצא בדפ' (מקביל למשנה יד) ואף לא במי"ר ובמש"ב. במהד' לו חסר רוב הפרק. אך ראה כ"י ק וכן פ (שם, משנ' יט-כא).

74 ק (משנה כ): "אינו דין שתהא פרנסתי שלא בצער", אבל בדפ' ובמש"ב כנ"ל בת' בצירוף וורביאלי ("שאתפרנס"). ובכ"י ק בהמשך: "ומי גרם לי להיות מתפרנס בצער" — ליתא בדפ'.

75 ע: צריכין פרנסה.

³⁸** צורתו הרבעית רומזת למקורו הזור, אף כי יש שפקפקו במוצאו מיוונית. הפועל לא הובא במילון של קראוס, ואף ברוקלמן במילון הסורי לא רמו לכך. אבל ראה הצעות בעה"ש, כרך ו 432 (קרויס מתנגד לכך בתוס' עה"ש בערכו) וראה דלמן, מילון 351, דקרוק 183, 251 — *versorgen = prōvoos*. לדעת טור-סיני במילון ב"י 5193 הוא הרחבה מ-*pensum* = תשלום קיצוב.

פרופ' מ' סולברג הביע לפניי אף הוא את דעתו על מוצאו היווני, כמצויין לעיל, וכן *προνουτης* = דאג למישהו, ראה בערכם במילון היווני של לידל-סקוט דוגמות מתעודות שנמצאו בסוריה ובא"י. השם נמצא גם באיגרות בר-כוכביא, ראה לשוננו כו, עמ' 15: "מן הפרנסין של בית משכו" (איגרת 8). י קוטשר במאמרו על השפעת היוונית בל"ח, מחניים קיב (תשכ"ז), עמ' נה (ורשם שם בפקידות: פרנס, עמ' נו), מציין, שהתיבה היא יוונית.

³⁹** התיבה חדרה גם לארמית, ונמצאנה בכתובות מן התדמורית, ראה ז'אן-הופסטיור מילון

לקסיקון הפועל

פרע,

פרסם — פיעל: הן עשו בסתר והמקום פרסמן בגלוי (מכ בוא יג — 2/46) = הודיע דבר בקהל, ברבים ובגלוי.

שהיו מעשיהם בסתר ופרסמתים בגלוי (ספ-ב קטו — 127), מפרסמין את החניפים מפני חילול השם (ת' כיפו' ה(ד), יב — 6/191), 'ונתתי מכשול לפניו הוא ימות', לפרסמו (ת' כיפו' שם — ו מועד 253)⁷⁶.

פועל: לא יעשה הימנו אימרא המפורסמת (ת' כלא' ה, יט — 22/80) = ניכר לעיני מיד שהיא של צמר (ליב')^{52*}

40** *πᾶρρησια, περίσμηος*: ביוונית:

41** בארמית: תר"י, תר"כ, כג, (ב)

פרע^{53*} — א. קל: מי שפרע במקצת חובו והשליש את שטרו (ב"ב י, ה) = השיב, שילם את החוב או את המלווה.

גזל ופרע את חובו (ת' ב"ק י, כ — 19/368), בידי היה (השטר) ופרעתי לך (ת' ב"מ אטו — 19/372), ופרע את חובו (נדר' ב, ב), מעשר עני אין פורעין הימנו מלווה וחוב (ת' פאה ד, טז — 9/24), המוציא שטר פרוע א 2 (ת' שבת ח, ט), יב — 16, 14/120, ועד אחד מעידה, שהיא (הכתובה) פרועה (כתו' ט, ח).

76 ע: בפירסומו.

52* ראה תוס' ורעים 224. והיא ניכרת כך על-פי הצבע שלה.

53* הנני מתעלם מן הבעיה, כמה שורשים 'פרע' מוכרים במקרא. על שניים, על כל פנים, אין ספק *BDB* ובי', למשל, מפרדיים לשלושה, לא כן *(KBL)*. אין אחדות גם במילונים התלמודיים. סגל (בעקבות יאסטרוב) לא רשם את 'פרע' הנ"ל בין החדשים, אלא כשינוי משמע מן המקרא (סעיף 188), אבל ראה בעה"ש ובי' וכן אלבק, מבוא 147. ואמנם יש נחונים אטימולוגיים לראותו כחדש (השווה מילון ברוקלמן — פרע, וראה למטן בהערות לארמית).

DISO, p. 236. בת"א נמצא כשם ל"בן משק ביתי" (ברא' ט, ב) — 'בר פרנסא', שפ/20. וראה כפועל בתר"י לברא' יד, יג; שם מו, יד. בת"י "לרעות את עמי" (שמ"ב ז, ז) — 'לפרנסא', שפ/170. ובוזכר יא, טז מתורגם "כלכל" — פרנס. וראה בתר"כ לרות ב, יא; שיה"ש א, ו. ועוד. בשומר' ראה עואנ"ש ב (המליץ), עמ' 542, 594, וראה גם קאולי במפתח. ובתה"ש למשל לדבר' כח, לט. ובאר"ג ראה 'וניהוי מיתפרנסין' (ויק"ר לד, טז — מרגליות תחיב), 'ואקים יתהון פרנסין' (שם, עמ' תשצו). ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 599, ובמילון מנדאי 364 כשם: 'פרנסתא'.

40** השווה קראוס ב 481, 492 (חלק א 149): *παρρησια = freie-Rede*. דלמן במילונו מציינו כפועל הבנוי מ"פרהסיא", ועיין דעת טור-סיני במילון ב"י 5206, הערה 1, על אודות המ"ם כסופית. אך נראה לי להעדיף ביותר כמוצא את *περίσμηος = very famous, notable*, השווה מילון לידל-סקוט 1385 ב למטה. לפי מקור זה ברורה גם סיומת המ"ם.

41** בתר"י לשמ' ב, יד; איתפרסם פיתגמא' (רידר 83), ולברא' מא, מה: 'מפרסם ויהב ליה'. ובתר"כ ראה קהלת יב, יג-יד, ולא יב, כז; ושם לו, טו. ובאר"ג ירו' סנה' ז — 47: "אנא מפרסם לך", ובאר"ב ראה בקונקור' עמ' 503, וכשם: "פרסומי ניסא" (פסח' קיב, א). וראה גם לוי, תרגומים, בערכו, ודלמן, דקדוק 251. וראה הערתו של ר' וייס, התרגום לאיוב, עמ' 116.

נפעל: אין אלמנה ניפרעת מנכסי יתומים (גיט' דג), הפוחתת כתובתה נפרעת
שלא בשבועה (ת' כתו' טד, — 28/271), ובעלי חוב באים ונפרעים (ב"ק טז), אם אמ' על
מנת שאיפרע מימי שארצה יפרע מן הערב (ב"ב יז/יד) = גבה את החוב מן, שילמו לו
את החוב.

(נכסים) נפרעין מהן למזון (ת' כתו' דיח, — 24/265) = אפשר לגבות מהם את החוב.
ב. קל: אני הוא שפרעתי מדור המבול (ספרא אחרי טב, — 3פה), מי שפרע
מאנשי דור המבול עתיד להיפרע ממי ש... (ב"מ דב, = ת' שם גיד, — 11/377:
ליפרע) *54 = גבה חוב, לקח נקם, העניש את החוטא (בהשאלה).

נפעל: במה שנתגאה לפניו בו נפרע $4 \times$ (מכ דשירה ב — 123 = מכ דרשב"י טו,א,
75-74), אך הקב"ה לא נפרע מהם אלא במים (ת' סוטה ג,ט — 16/296), היום אני נפרע
להם משונאייהן (ספרא אחרי יג,יד — פו2), כל המחלל שם שמים בסתר נפרעים ממנו
בגלוי (אבות ד,דג), על אלו דברים נפרעין מן האדם בעולם הזה (ת' פאה א,ב — 4/18),
סמן טוב הוא לאדם שנפרעים ממנו לאחר מותו (ספ-ב קיב — 1/122) = ענש אותו,
כאילו גבה ולקח נקם (בהשאלה).

עתיד להיפרע ממי שאינו עומד בדיבורו (ב"מ ד,ב), (ש)אין הקב"ה עתיד ליפרע
מרשעים בגיהנם... אלא ברוח קדים (מכ ויהי ד — 19/103 = מכ דרשב"י יד,כא — 62),
אני ה' אלקיכם, עתיד ליפרע (ספ-ב קטו — 5/129), ממהרני ליפרע על ידי עני יותר
מן העשיר (ספ-ד רעז — 294, וט 221).

בארמית: עת, (אג'), חרג', נש', ג, ס, מני*⁴².

פרך — קל: פורפת כתחילה בדבר הניטל בשבת (ת' שבת דה, יג — 5/116),
פורפת על האבן... ובלבד שלא תיפרוף כתחילה בשבת (שבת וז), החיצונה
פרופה מן הדרום (יומא ה,א/ב = ת' כיפו' גב, ה — 3/186), ערביות (יוצאות) רעלות
מדיות פרופות (שבת וו, ו) = חיבר בלולאה או בקרס.

54* וראה דברי גב"ע צרפתי, לשוננו לעם כא (תש"ל), עמ' 271-272, על ההוראות ההפוכות ("שילם" לעומת
"גבה").

42** מצוי כבר בכתובות בתדמורית, ראה ז'אן-הופטייזר *DISO*, p. 236, וכנראה גם בנב. והביטוי
המושאל (אמנם לא כפועל) נמצא בצירוף "מן" גם בין האיגרות הארמיות של בר-כוסבא: "מנכן
פרענותא תתעבר" — עיין י' קוטשר, לשוננו כה 119-121. וראה בת"א ובת"י ל"נקום נקמת"
(במד' לא,ב) — 'אתפרע פורענות', שפ' 276. ובת"י לדבר' כד,טו: 'תפרע' גינ' 342. ובת"י/ב
שמ' יט,ד, וראה לדבר' לב,כו — 'מתפרעין (אתפרעון) לן מבעל דבבין'. ובת"י:
'למתפרעה מנכון' (ויק' כו,כח). ומצוי גם בת"כ (ראה מילונים). וכערך מיוחד מופיע גם באר"נ
שולטס, מילון 163: בסורית ראה ברקלמן, מילון 603, והשווה מילון מנדאי b377
(פרע), *to pay* = ומציינים הם מערבית عربش = חוב, תשלום (ראה, למשל, אילון-שנער 268),
ואילו פרע, המקראי הוא פ.ר.ג. לפי מעתקי העיצורים ההיסטוריים ברור, שלפנינו שורש שאול
מארמית, וראה הערת י' קוטשר, ערכי א 32.

פיעל: חלוק של צמר שניפרס (ו: שנפרס) ופירפו בחוט של פשתן, [ושל פשתן שנפרס ופירפו בחוט של צמר] (ת' כלא' ה'יד — 14/80)⁷⁷ = חיבר בלולאה (כמו בקל).

ביוונית: ^{43**} πορπαιω, πορπαι

בארמית: פורפא (ת'א, תר"ס)^{44**}

פרפר₂ — פיעל: או שפירפר ביצה על גבי הדג(ה) (ת' יו"ט ב,ד — 14/203), מפרפרין גלוסקין לחולה בשבת (ת' שבת יב(יג), יד — 26/127) = פורר וריסק^{55**}. מ: פרו(?)

פרקס (= פרכס)₂ — פיעל: אין מפרקסין, לא את האדם ולא את הבהמה (ב"מ ד"ב, ק"ל)⁷⁸ = צבע ויפה^{56**}. [עמד (הבן) ופרקס את עצמו וספר את שערו (ספ-ד שמג — 9/397)]⁷⁹.

ביוונית: ^{46**} περικάξω

77 ההמשך המובא בסוגריים הוא על-פי כ"י ו (ליב' 224) וליתא בע. ברפ': שנפרס.
78 כנ"ל בקו"ף גם במ"ר וכן במשניות ד"ג (ואולי להבדילו מ'פרכס); פ,ד, מש"כ: מפרכסין (ככ"ף). אף בצטטות תנאיות בירוש' ב"מ ד,ט — ט 40 למטה "אין מפרקסין", וכן השם "פירקוס באוכלין", לעומתו בבבלי "פירכוס" (ב"מ ס,ב), וראה גם לפי כ"מ: "זונות מפרכסות זו את זו" (שבת לד,א ושם נג,ב).
79 כך הובא על-פי הדפ' במהד' פינקל' (וכן מא"ש קמג למעלה), בילקוט אף בדפ' שאלוניקי: "ופירכס". הפועל משתלב יפה לעניין, אך איננו בכתיב היד. לבר וכן מ"ח: "ופירכס".

55* במקרא נמצא 'פרפר' יחידאי: "שלו הייתי ויפרפרני, ואחו בערפי ויפצפצני" (איוב טו,יב). רוב הפרשנים רואים גם אותו בהוראת שבירה וכתיתה לפירורין (רש"י, רלב"ג ומצודות) כמקביל ל"ויפצפצני", אך ראה נגד זה הערות טור-סיני במילון ב"י 5222, הערה 2 (אמנם לא נראה מיסוד 'פרר'). ומסתבר שבפסוק הוא בניגוד ל"שלו", ואף "ויפצפצני" הוא מן 'פרץ' = פיזור וחוסר מנוחה. פרפר, המקראי מצוי גם בלח"א, אך כפ"ע כגון: "הרוג מפרפר" (מכ משפ"כ — 327, ת' שבוע' א,ד) = מפרכס, מניע אבריו, ונראה לי שהוא בדומה ל"פלפל" = התהפך והתגלגל (ראה ילון, פרקי לשון 90-91, ועיי' 'פלפל' לעיל). וכך יש להבין את הביטוי "כל המפרפר באש בעוה"ז, זוכה ומפרפר לעולם הבא" (מכ דרשב"י יט,יח — 1/144) = פלפל, התגלגל, וראה שם הערת מלמד. גם בסורית בא בהוראה זו.

ליברמן, תוס' מועד 287, מפרש לעניינו: "שבישל מתחילה את הביצה, ואח"כ פרפרה על הדג", לפיכך מחבר, ש'פרפ₂' יסודו 'פרר'. והשווה גם דלמן, מילון 353 ב, וכן בעה"ש ויאטרוב 1236.
56* ראה בפירושו של אלבק, והשווה בבבלי ב"מ ס,ב: "פירכוס דאדם מאי היא, כי הא דהוא עבדא סבא דאזל צבעיה לרישיה ולדיקניה".

43** השווה קראוס ב 494 — חיבר בפורפא (= קרס). וראה בעה"ש ובמילון ב"י 5221, הערה 1. ובמילון היווני לידל-סקוט, עמ' 1451א, הובא גם הפועל *πορπαιω* המתאים להוראה בל"ח = *fasten with a brooch (pin down)*. הוראת רוב הפעלים בעברית, שגרעינס 'פר' — היא מהשדה הסמנטי של קריעה או הרחבה (כגון: פרד, פרה, פרט, פרץ וכו'), ואמנם 'פרץ' הנ"ל הוא היוצא דופן והוראתו הפוכה. אף בזה רמז למוצאו הור. עיי' קוטשר, מלים 106. הפועל נשמט מרשימתו של סגל.

44** מצוי כשם בתרגומים כנ"ל, כגון בת"א ובת"ר ל"קריסים" (שמ כו,ו; יא,) — פורפאי, פורפין (ושם גם בת"נ: פורפי, פורפין) וראה בסורית ברוק' מילון 604 ('פרפא'), ובפשיטתא לשמ' לה,יא.

45** דלמן מציינו מארמית, אך לוי, תרגומים 297, וכן יאטרוב, מציינים רק מובאה אחת מתר"כ ל"התפרדו" (תהל' כב,טו) — ואחפרפרן' (לגוד 12).

46** כך קראוס ב 489 (= לצבוע), וראה בהערות של 'פינקל' ספ-ד — 397. לוי ועה"ש (פרכס), מציינים מוצאו מ- *πῦρος*, והרי"ש לבידול (ראה לעיל 'פקס'), אך לפי קראוס אפשר לראותו כיסוד נפרד.

לקסיקון הפועל

פשל — הפעיל: א. ואין מפשילים לתוכו חבלים (מגי' גג; לו: בתוכו), ואין מפשילין לתוכן (לערי מקלט) חבלים (ת' מכות ג(ב), ט — 19/441), מפשילים (הזב והטהור) בחבלים (זבים גב,) = גדל, קלע חבלים (אלבק), פתל ושזר.
 ב. נתנו במקטירו והפשילו לפניו (ת' ב"מ ח, יג — 21/388, ו: לאחריו)*⁵⁷, והצנועים מפשילים במקל (כלא' ט, ה), לא יפשיל את הקופה לאחוריו (ביצה ד, א = ספרא קדו' דיח — פט2), כדי שיטול ויהלך, ובקופה כדי שישיל לאחוריו (כלים יז, ד), האומר אל תפשיל ירך לאחורי(ך) (ת' שבת ו(ז), ט — 22/117), ובלבד שלא יקשור (בו) את המסרכו ויפשיל את הרצועה (ל)תחת זנבו (ת' שבת ד(ה), ב — 8/115), יכול לא יפשילנו בקופה לאחוריו (ספד רלב — 5/265, וט 214) = הטיל לאחוריו, שם תלוי מאחור.
 ג. (בדרך מליצה) — הפשיל ר' אליעז' רגליו והלך לו (ת' סוכה א, ט — 4/193) = פשט את רגליו והלך לו (ליב)*⁵⁸.
 וכי משה מפשיל היה את בני-אדם לאחוריו (ספרא צו, מילואים ב — 4) = השליך לאחוריו, כאדם שמפשיל כליו*⁵⁹.
 הפעל: היתה קופתו מופשלת לו מאחוריו (ו: לאחוריו) ברשות הרבים (ת' ב"ק א, ז — 31/346) = הוטל והיה תלוי מאחוריו.

בארמית: ס, מני*⁵⁷.

פשפש — פיעל: נכנס לתרום את הלשכה (היו) מפשפשין בו בכניסה וביציאה (ת' שקל' ב, א — 9/175) = חיפש ובדק יפה בגופו ובבגדיו.
 אחד יצא מעיר פלונית מפשפשין באותה העיר (ת' יבמ' יד, ח — 24/259), ביהודה היו מפשפשין את החתן ואת הכלה שעה אחת קודם שיכנס לחופה (ת' כתו' א, ד — 4/261)⁸⁰ = בדקו את מעשיהם (שחשודים על רמאות ותחבולות)*⁶⁰.

80 ו: "אמר ר' יהודה בראשונה מפשפשין את החופה ואת החתן ואת הכלה שלשה ימים קודם לחופה", והשווה בירר' שם א — כה: "מפשפשין את מקום החתן וכו'", אבל בבבלי שם יב, א: "למשמש את החתן וכו'".

57* בכל הצירופים מצאני "פשל לאחוריו", פרט לנ"ל בגירסת כ"ע ("לפניו"), והשווה פיה"ג לטהרות 132, המקשרים בין הוראה א' לב', ושורשם אחד, וכן אלבק ואף במילונים.

58* ראה תכ"פ מועד 844 על דרך המליצה המיוחדת בדימוי להפשלת כלים לאחוריו, ושם מובאות הקבלות שונות לשימוש מליצי זה.

59* מליצה דומה על "דברים" ראה בלח"ב: "הפשיל דברים לאחוריו ויצא כגונב דעת העליונה" (וי"ר יב, — מרגליות רה), וראה שם ההסבר על-פי מנחת-יהודה. וראה עוד בפסיק' דר"כ שובה, עמ' 359.

60* ראה רש"י בבבלי כתו' יב, א, והשווה ליברמן, תוס' נשים 57.

47** אין במילונים התלמודיים תיעוד לפועל מאר"י, משום כך סיווגו סגל, דקדוק, לסעיף 179 (אין בארמית), אך נמצא בסורית 'פשלא', וראה הפועל בפייץ סמית/הק' 468 twist = שור, פתל, ואף במנדאית, מילון to knot = b382, וממנו התפתחה כנראה אצל חז"ל גם ההוראה של קשר, אגד ותלה מאחור. וראה גם א' הרשברג, הארג עמ' קמו, על 'פשלי' כדרך מיוחדת של פיתול חבלים, ומכאן נקראת כל תנועה דומה "הפשיל".

מה שעיריין הללו יורדין על עשבין ומפפשיין בהן, כדי שלא יתליעו, כך הוי מפפשי בדברי תורה, בשביל שלא תשכחם, כך אמר לו רבי יעקב... בוא ונפפשי בהלכות בשביל שלא יעלו חלודה (ספד שו— 336-337, וט 230), צא ופפשי בעצמך וחזור בך (ת' נגע' ו, ז— 625/30) = בדק את... חיטט וחיפש היטב⁸¹.

בארמית: תר"י, ת"נ, תר"כ, ג, ג, נ, ב, ב, *⁴⁸.

פ ש ר — ק ל : א. 'נמס', כיון שהחמה זורחת עליו היה פושר והולך (מכ דויסע ד — 5/168 = מכ דרשב"י טז, כא — 21/112: היה פושר ויורד)⁸² = התמסמס.
 ב. אלו הן (המים) המוכים המולחים והפושריין (פרה ח, ט/יא = ספרא מצורע א, ד, — 3: לא מים פושרים), עד שיהו פושריין מעת לעת (ת' נדה ו, יא — 8/648) = נפגמה הקרירות, המים היו לא חמים ולא קרים.
 פיעל: ושנים שפישרו אין יכולים לחזור בהן (ת' סנה' א, ט — 8/416) = התיר את העסק, עשה פשרה בין המתדיינים.
 ניתלו בה קרנין (ו: קוציין) ודופקנין מפשיר (ו: מפשר) בידו בצינעא (ת' עירוי' יא(ח), יא — 15/153) = התיר, שחרר (ב"י), חילץ (ליב')⁶¹.
 הפעיל: לא יתן לתוכו צונין... כדי להפשירן (שבת ג, ד) = עשה שיהיו לא חמים ולא קרים.

ושמן שקרש אין מפשירין אותו (ת' ב"ב ה, ד — 33/404) = המס השמן הקרוש.
 בארמית: ת"א, תר"י, ב, ס, מנ, *⁴⁹.

81 נמצא עוד בספד, שיח — 362: "והיה מפפשו (את העגל) ומגרדו ומאכילו" — לברד ומ"ת, אך בכ"י א: משפשו (וכן בילקוט, דפ' שאלוניקי), ואולי הוא קשור יותר להמשך "ומגרדו".
 82 כך הוא בת"א (בדומה ל"מכ דרשב"י), ואיננו כך בתר"י. ואין להכריע מי המקור המשאיל.

61* ראה תכ"פ מועד 459. ובת' דמאי ו, ד "פטריני מן האוצר", ולדעת ליבר', תכ"פ זרעים 266, הנכון הוא כמו בירוי': פשרני (= חלצני ומלטני). וראה גם ילון, קונטרסים א 86. וכנ"ל גם בירוי' שבת ז, ב — 1: "נסחבכו בגדיו בקוצים... מפשרן במקום צינעה". אין לייחד את השורש הנ"ל עם "פשר דבר" (קהל' ח, א), שהוא הצורה הארמית של 'פתר' (ראה בהערות למטן).

48** בתר"י ל"ויחפש" (ברא' מד, יב) — 'יפשפש', וכן אצל קאהלה, ב *MdW* 21. ואף לברא' לא, לר-לה "וימשש — ויחפש": 'ופשפש' א 2 (בת"א: 'ומשיש... ובלש'). וראה בת"נ לויק' יג, לו, ושם כז, לג ("לא יבקר" — 'לא יפשפש'). וראה בתר"כ לחהלי' קלט, א (לגרד 80). ובאר"ג למשל בפסיק' דר"כ על 280 "ויחפש רוחי" (תהלי' עז, ז) — מפשפשה עובדוי (בתר"כ שם: 'ויבלש'). וראה באר"נ שולטסה, מילון 165, כגון לעניין שאילה וחקירה: 'ותשול ותפשפש' (דבר' יג, טו). בבבלי: "דקא מפשפש ליה" (שבת קנד, ב — דק"ס 378 לפי כ"מ), בדפ': משפשף (וכן ב"מ לב, ב) — וראה רש"י. קשה לעמוד על מקורו. במקרא 'ופשחם כעגלי מרבק" (מלאכי ג, כ) מסווג לשורש 'פוש', ואין לו קשר לנ"ל.

49** בת"א לשמ' טז, כא בלבד (אך ראה לעיל, הערה *61). ונמצא בת"א ובתר"י בויק' יא, ה-ז, וכן דבר' יד, ח כתרגום של "גרה לא יגר" = 'פשרה לא פשר' (שמא קשור ל'חליץ'?). באר"ב ראה סנה' סז, ב, ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 614. בערב' *فسر* Lane 2397b (= לגלות) כנראה שאול הוא, לפי פרנקל *AF* 286. ובהוראת 'נמס' נמצא גם במנדאית, ראה במילון עמ' *to melt* = 383.

פתך — קל (פעול): הפתוך שבשלג כיי המזוג בשלג, הפתוך שבסיד כדם המזוג בחלב (נגע' אב = ספרא זוריע ב,ב — סא1) = היה מעורב בשלג*⁶².
 אין בהם מראה פתוך (ת' נגע' אה, — 17/618), לטמא במחיה, לטמא בפתוך (ת' שם ז,ד-טו — 33,27/627), אף זו טמא חלקה שלא פתוּכָה (ספרא נגע' יא,ו — 41ז) = היה מעורבב מצבעים שונים*⁶³.

בארמית: תר"י, תר"כ, כ,ב, ס**⁵⁰.

פתק — קל: פותקין מים לגנה ערב שבת עם חשיכה (ת' שבת א,כג — 17/111) = פתח פתח כדי שהמים יזרמו. עשה נקב בסכר המים, והם הולכים לאט ומשקים*⁶⁴.
 [אין פותקין מים לגנות, אלא כדי שתתמלא מבעוד יום (מכ דרשב"י כ,ט — 149)⁸³, כגון אילו הפותקין ביביהן והגורפין מערותיהן ברש' הרבים (ת' ב"ק ב,ו — 17/24/348 ע)⁸⁴.
 נפעל: ונפלו שלשת לוגין לתוך אחד מהן ונפתקו ובאו לחברו (ת' מקו' ג,ו — 24/655)⁸⁵ = נפתח הסכר וזרמו המים.

באכדית: b/patāqu

מ: בתק (יחז' טו,מ).

בארמית: תר"י, תר"כ, כ,ב, ס,מנ*⁵¹.

83 הנוסח הוא על-פי מדה"ג, ואולי הוא מלשון הברייתא בבבלי שבת יח,א. ליברמן, תכ"פ מועד 22, מביא מן הגאון על-פי הקראים: "אין שולחין מים", והוא כעין תרגום של "פוחקין".

84 ו.ד: הפוחחין.

85 ד: ונפסקו. וכן צוק' ש' 22: "ונפסקו ובאו לתחתונה", אך לפני כ"ו (וכן הר"ש) בשניהם: ונפתקו (והשווה ליברמן, תוס"ר ד 12).

62* כך בפיה"ג לטהרות 94, וכן ראה רש"י ור"ח בבבלי שבוע' ו,א. ואלבק פירש במשנה: "הבהרת, שהיא עזה כשלג, המעורבת במראה אדום". ובלח"א מצאנוהו בצורת הפעול בלבד, כעין פועל אדייקטיבי. ובנטייה רגילה נמצא ב"ע2א: "שתי פקיעות... ופתכן זה בוח" (בר"ר — 75), הערוך פירש: עירבן.

63* על שימוש לגבי צביעה ראה אצל א' הרשברג, הארג, עמ' רמג-רמד.

64* ראה ליברמן, תכ"פ מועד 22, הערה 78, וראה כנ"ל בבבלי שבת יח,א. ובדברי רש"י שם.

סגל, דקדוק סעיף 176, מקשרו למקראי 'פתר' ('חלום), אך "פתר חלום" הוא 'פשר' בסורית, בשומר' ואף בת"א ובת"ר, וראה במק' דני' ה,יב. ציונו של צ' הר-זהב, דקדוק הלשון העברית, כרך ג(ב), עמ' 504, ש'פשפש' הוא "עלעל" משרש 'חפש', אינו אלא בגדר אטימולוגיה עממית. ראה בתר"י ל"לושי" (ברא' יח,ו) — 'פתוכי' (גינ' 29), וכן ל"בלול" (שמ' כט,מ; במד' ח,ח) — 'פתיכא', ואיננו כן בת"א ובת"נ. וראה בתר"כ לאיוב כה,ב — 'ופתיכין' (לגרד 103). ומצוי גם באר"ב — ראה יאסטרוב ולוי. הפועל ידוע גם מסורית, ראה ברוקלמן, מילון 617 (= עירכ-יחד, גיוון בצבעים שונים), וסגל, דקדוק סעיף 182, הביאו כשאל מארמית.

51** ראה בתר"י לברא' מט,ח — 'למפתק', ובתר"כ לדה"ב יח' ("זוקין") — 'פתקן', שפ/42. ובאר"ב ב"ק לה,א (= חתך, שבר), וכן סנה' צה,א. וידוע גם מסורית, ראה ברוקלמן, מילון 618, ובמילון מנדאי 385 (PTQ₂) בהוראות קרובות (= פתח, פרץ). ושניהם מכוונים למקור האכדי הנ"ל. לדעת י"ח גרינפלד (1958), HUCA 29, pp. 217-222, המקביל האכדי איננו patāqu, אלא batāqu (פירושו המרכזי: חתך), וראה שם עמ' 219, הערה 10. גם בערב' מצוי بفتح = כרה תעלה, בעיקר, אך יש לו למעשה שימוש סמנטי רחב. במקרא מצאנו מכל מקום 'בתק' (ראה כנ"ל מיחז'). לפיכך ייתכן, ש'פתק' חדר אמנם בתיווכה של הארמית. וראה עוד קאופמן, עמ' 98.

צ

צבע — קל: א. אימתי בזמן ש צבען לשמן... לא צבען לשמן $3 \times$ (ת' שבת ה(ו), ב— $10/116$, ו: בשמן $3 \times$) = טבל בשמן (ליב')*¹.
 ר' יוסי אומ' צובע בו (בשמן שביעית) עציץ (ת' שביע' ו, טו — $26/69$, ו: עניץ)¹ = טבל (ליב')*². צובע בהן (ב)בלול (ת' ערלה א, ה — $21/44$) = נבללו ונטרפו מי הצבע.
 ב. עד שגזו וליבן וניפסו וצבעו וטוה (ת' ברכ' ז(ו), ב — $28/14$), נתן צמר לצבע...
 צבעו כאור (ב"ק ט, ד/ה), לצבוע לו אדם וצבעו שחור, וצבעו אדום (ב"ק ט, ד/ו) = משח (או טבל) הדבר בצבע, בגון מיוחד.
 אין לו... ולא בצבע ש צבען לשמן (ערכ' ו, ה/ו), צבען טואן ומכרן (ת' חולין י, ו — $33/511$), הצבע צובע לעצמו, לא יצבע בשכר (שביע' ז, ג)², אין לוקחין הימנו צמר צבוע (ת' ב"ק יא, יב — $34/370$), הצובע [את העור] עד שיצבע את כולו (ת' שבת יא, יב), ג, $6/125$), בגד ששחיו צבוע וערכו לבן $2 \times$ (נגע' יא, ג/ד), יכול יהוא מיטמין בין צבועין ובין שאינן צבועין (ספרא תוריע יג, ג — 2 ח), מנין שלא יצבע בו ולא יהנה בו (ספרא קדר' ג, ו — 1 צ), כדי לצבוע בהם בגד קטן (שבת ט, ה; והשווה ת' שם ח(ט), ח — $8/120$), אף לצבוע בה צבע (ספרא בהר א, י — 3 קו)³.
 מ: צבע, צבעים (שופ' ה, ל)*³.
 בארמית: עת, מק, תרג', ג, נ, ש, ב, ס, מני**¹.

1 ד: עציץ, ובע למעשה: עציץ. ו"עניץ" = אניץ של פשתן (ראה ו זרע' 191).
 2 כך (בקל) ניקוד ק.פ. בקג"נ מסורת בבליה בפיעל: יצבע — פורת 66, וראה ייבין, הניקוד הבבלי 435.
 3 לכאורה מצוי עוד פעם אחת בהפעיל בת' כלים ב"ב ו, ו — $18/596$: "ולעולם אינה מטמאה עד שיצביענה לבגד", אך צ"ל כנראה: יצניענה. עיין ליברמן, תוס"ר ג 89. ובהפעל לכאורה בת' עדר' גא — $15/459$: "העיר מנחם בן סוגנא שהוצבע", ועל-פי ראב"ד: "ושהיה צבע", מסתבר שאינו פועל, ראה תוס"ר ב 184.
 1* עיין תכ"פ מועד 71 למטה, ושם הערות 12-13. וליברמן מציין שם, כי בפירוש רב האייר"ח מדובר כאן בצביעה ממש, וכן גם הר"מ (שלא הזכיר "בשמן"). אבל לפי רב נטרונאי, רש"י, רבנו הלל וכנראה גם המאירי פירושו כנ"ל: בזמן ש טבלן בשמן.
 2* ראה תכ"פ ורע"ס 563, והערה 1 שם. לפי אלה מצאנו 'צבע' = טבל, כפי ההוראה היסודית של שורש זה בארמית (ראה בהערות למטן), ולא הובא בהוראה זו במילונים העבריים. והעיר לי מר"י ספיר על מקום נוסף בלח"ב, שמתפרש כך: "הביאו נודות רקים וצבעום במים" (תנח' יתרו ה), וליחא במהד' בובר.
 3* השווה סגל, דקדוק סעיף 177. ואין זה מן הנמנע, כי הוא שורש עברי קדום. וראה גם *BDB* 1109.
 1** בארמ' עת, ז'אן-הופסטייור, *DISO* p. 241, וכן במק' מצוי בהוראה היסודית של רחיצה וטבילה ("תצטבע" — דני' ד, ב; כ ועוד). ובת"א מצוי הרבה בספר ויק' כתרגום של 'ככס' כסיהור ע"י טבילה (כיסוס רגיל ע"י רחיצה = 'חווור'), בתר"י ל"טבלתם בדם" (שמ' יב, כב) — 'ותמשוין', בערך מציין: ותצבעון, אך זו הגירסה בת"ג, וראה בת"ג ל"טבלי' גם בויק' ד, ו ושם יז. וכשם ראה בת"י לשופ' הלז ('צבעונין'), וכן לשמ"ב א, כד. ובאר"ג למשל: "צבע פתילתא" (ירוש' שבת ב — 4 ד), ובאר"ב: "היכי צבעיתו לה" (מנח' מב, ב) — וראה יאסטרוב 1259 . ובשומר' בא כתרגום ל"שטף" — עואנ"ש ב (המליץ) 603 , ראה גם בתה"ש לויק' ו, כא (ברילל 122) ועוד. והשווה קאולי, אוצר הפיוטים 51 . ובאר"ג שולטהס, מילון 166 (צבע₂), ובסורית ברוקלמן, מילון 620 (צבע₁), ובמנדאית מילון 388 (צבע₂) וכן 392 = טבל וגם רווה בצבע, ושניהם מיסוד אחד, בערב' صبح.

לקסיקון הפועל

צב ע 2

צבע₂ (1) — הפעיל : ההמונה אומר להם הצביעו (יומא ב,א) = הרים האצבע.
מ: אצבע**⁴.
בארמית: תר"כ (אצבעא — תרג, ג,ב,ס, ועוד)**².

צדד — (קל ?): מטלית שנתנה על-פי חבית... וצדדה, מצלת על מה שבחבית (ת' כלים ב"ק ז,י — 32/577)⁴ = היטה והסב לצדדים.
פיעל: מקטפין ומסתחין + ומצדדין ומגמוזין (ת' שביע' א,יא — ו זרעים 168)⁵ = כיוון אח צמיחת הצמח לצדדים, שיתפשט מן הצד.
שדרך בהמה להלך באמצע ובני אדם מצדדין, דרך הרואין להלך באמצע והסומין מצדדין (ת' ב"ק ב,יב — 17/349)^{5*} = הלך לצדי הדרך.
מ: צד.
בארמית: תר"י, (תר"כ), ב**³.

צהב₂ (= צחב) — קל: משל... לאחד שהיה עומד וצוהב כנגד בוליוטוס בשוק 2 x (ספ-ד שט — 348), משל... לאחד שהיה עומד (ו) צוהב כנגד אביו בשוק 2 x (ספ-ד שם, שם)⁶ = צעק ובא לריב**⁶.
מתוך שהיו עומדין וצוהבין קפץ שבטו של בנימין (מכ דויהי ה — 15/104, מ)⁷, מתוך שהיו עומדין וצוהבין ננער אביהם (מכ דויהי ה — 4/105)⁸ = התווכחו והתקוטטו.
בדומה לשני כלבים שהיו בעדר והיו צהיבין זה עם זה (ספ-ב קנו — 6/209, וט 149)⁹ = היו בריב ובכעס.

- 4 ושם יא, ש' 34: וצדה למטה, דפ' ובר"ש: וצדה. ובש' 35 צוק': וצדן למטה. אבל רנגסטורף גרס לפי ו: צרה, צרון = קשר, וראה גם ליברמן, תוס"ר ג 28.
- 5 בע (2/62) ליחא: ומצדדין ומגמוזין. וכמו בכ"ו השווה: "... ואין מצדדין ואין מגמוזין" (מכ דרשב"י — 9/217, על-פי מדה"ג).
- 6 בר ומדרש חכמים בפעם השנייה: ומצהיב.
- 7 הקטע חסר ב"א, ד: וצוחין, מדרש חכמים: ומתווכחין (ואילו פירושים). במכ דרשב"י 62-63: "שצוחבין זה עם זה" (עיין בערך 'צחב').
- 8 כך הוא בכ"י א (לפי עיון בצילום כתה"י). והורוביץ ציין בח"ג: צוחבין.
- 9 ד: צוחין (כפירוש), וכנ"ל בבבלי סנה' קה, א (ע"ב). וראה הצורה בהערה לארמית**⁴.

- 4* הפועל הוא דנומינטיבי מ'אצבע', וכבר פירשו בירר' יומא ב — לט⁴: "מהו הצביעו, הוציאו אצבע", וראה גם בבבלי שם כ"ב.
- 5* מסתבר שהוא פועל (כך קוטובסקי), שאילולא כן היינו מצפים לבי"ת: בצדדין/באמצע. כ"י 5375 הביאו כשם: מצדדין, דפ' אמנם: "הסומין מן הצדדים", וכתיאור מקום מוסבר גם לפי מ"ב, אך ראה בח"י, ד"ה 'דרך הרואין', כפיעל: "אע"פ שבני אדם מצדדין הולכים ברובן בצדי הדרך".
- 6* בזה נרמזת המשמעות של 'צחב'. בערבית: צוח, צעק, וממנו התרחב לריב וקטטה. ראה בן-חיים, תרכ"ב יב 76-75. ונמצא במכ בקשר לוכי יריבון אנשים... ולא ימות' (שמ' כא,ח) — "שהצהיבה מביאה לידי מיחה" (מכ משפ' ו — 3/270). ו'צהב', זה הוא חולדתו של 'צחב' בטשטוש הגרוניים (עיין בערכו).

- 2** בתר"כ לאסתר שני ג,ז ועוד: "הפיל פור" — צבע פיסא', ואולי הכוונה: אחז באצבע. והשם 'אצבעא', 'צבעא' מצוי בניבים אחדים (ראה עה"ש ז, עמ' ה). בערב' أصبح .
- 3** בתר"י לויק' טו, כד: 'ויצדד ויפוק' (גינ' 202), שמא על-פי ב"ב צט.ב. ונמצא פעמים אחדות באר"ב, כגון: "דמצדד אצדודי" (יומא לז,א) ועוד. יאסטרוב 1261 מציין מתר"כ "תעזיף עיניך" (משלי כג,ה) — 'תצד' (לגרד 137), בדפ': תצר. בערב' صد — נטה לעבר ימין ושמאל. صد عن = סר, התרחק מן.

לקסיקון הפועל

צות

הפעיל: והינו מתיראין שמא יצהיבו את בני העיר $2 \times$ (מכ דרשב"י יב,טז) —
 10(21) = הכעיס, ציער.

בארמית: ח"י,ג,ג,ג**4.

צוק² — קל: שיברי עריבה לצוק בתוכן מקפה, ושיברי זכוכית לצוק בתוכן שמן (שבת יז,ה — ק,פ,לו)¹¹ = יצק (ליצוק)^{7*}, הערה מכלי אל כלי.
 נפעל: כל הנצוק טהור חוץ מדבש (מכש' ה,ט — ק,פ,ג)¹², שאתם מטהרים את הנצוק (ידיים ד,ז/טו) = הוערה, נשפך מכלי אל כלי.
 מ: יצק.

צות (2) — קל: העושה (חלון) לצות, לשמירה ולזון את עיניו (ת' אהל' יד,ד) —
 13(ד, 28/611) = שמע, הקשיב, וחבירו לא הרגיש שהוא שומע (ליכ')^{8*}.
 פולל^{9*}: כי תשמע, ולא החזור והמצותת (ספ-ד צב — 153, ל,בר)¹⁴ = בלש ופשפש
 אחר כל פטפוט קל (הופמאן)^{10*}.

בארמית: תרג', ג,ג,ב,ב,ס,מנ**5.

- 10 במקבילה בת' יו"ט בו, לפי כ"ו: יצחיבו (ו מועד 287). וראה בהערות להפעיל בערך 'צחב'. בניליון מדה"ג פי': יצערו.
- 11 בפעם הראשונה נראה בק: לתוק. לכ"י פ ראה הנמן 271. גם בכ"י פר.ב.
- 12 ראה כנ"ל בגני"מ שז, וכן ק"ג נבליים, ייבין 52 (ניקוד עליון).
- 13 ו: לצות, וכן אצל הר"ש ובדפ' שלנו (אצל צוק' בטעות: לצאת). אך כנ"ל 'לצות' בדפ"ר, והיא הגירסה הנכונה. השווה ליברמן, תוס"ר ג 137.
- 14 וט (עמ' 189), א: והמצתח, והשווה בירו' סוטה ט,א-כג: "ולא שתחא חזר ומצותח עליו" (וכן שרי"ר). הפועל מצוי כן גם בספר בן-סירא יד,כג: "ועל פתחיה צותח" (בקונקור' של האקדמיה — שורש 'צות', עמ' 262). עדיף אפוא כאן "מצותח" (פולל), ראה בהערה למטן.

- 7* מנדלקרן ר-BDB מביאים צוק² גם מן המקרא, על-פי הפסוק באיוב כטו: "וצור יצוק עמדי פלגי שמן", אך אין הכרח להנציאו מ'יצק' הרגיל, ואולי הוא בינוני פעול בהוראה אקטיבית. ועל 'צוק' הנ"ל מעיר הנמן 274: "כולו יצירה חדשה היא בל"ח".
- 8* ראה ליברמן, ס"ז 55, ומשם מסתבר, כי הכוונה לשמוע ולא להשמיע, וראה שם גם הערה 180. לפי זה אין מקום להסתבר הר"ש ומ"ב: לדבר עם חבריו (שכנראה נבע מן הגירסה "לצות").
- 9* פולל מע"ו אמנם נדיר בלח"א, אך אינו נעדר (כגון: מעורר, מרומם, מתבונן, מתמוטט), ויש להעדיף כאן "מצותח". לפי ארמית 'צית', בערב' **صوت** ושורש 'צחת' לא קיים.
- 10* ראה הופמאן במ"ת, עמ' 100, שהדיינים אינם צריכים לנסוע ממקום למקום ("חזור") ולבלוש כדי לשמוע ("ומצותח") ולפשפש אחר כל פטפוט קל. ועיין גם בהערותיו של פינקל' בספ-ד.

4** ראה בה"א בת"י ל"וכעסחה" (שמ"א א,ו) — 'ומצהבא', שפ/94, ש' ליברמן, בס"ז לג' אלון 227 ציין בטעות מת"י: ומצהבה (במקום: ומצחבא, ומצהבא — גם בדפ'). ובאר"ג: "כדו אתון צהיבין" (ויק"ר ט — מרגליות קצב למעלה), ובקה"ר פ"ג ה,ד: 'עבד גרמיה מצהיב עם ברי' (הוצ' ראם ט, רע"ד).

5** נמצא הרבה בתרגומים צות/ציית = האזין. ראה בת"א ל"ויהס" (במד' יג,לא) — 'אצית' (= גרם שישמעו), ובת"ר"י: 'ואציתונן', וכן לדבר' כז,ט גם תר"י/ב: 'ציתו ושמעו' (וראה קאהלה, שרידי תר"א ב 28), ובת"י כגון ירמ' וי; ישע' יל (שפ/23) ובת"ק לאיוב (במפתח, עמ' 96). וראה בעה"ש (צח², צחת), דוגמות מתר"כ אר"ג ובבליה. ובשומר' ראה עואנ"ש ב (המליץ), לפי המפתח בעמ' 660. ובאר"ג שולטהס, מילון 169, ואף בסורית ברוקלמן, מילון 625 (ופיין סמית/הק' a477 מפרש: to give ear, obey), וראה מילון מנדאי a392.

לקסיקון הפועל

צחב

צחב — קל: מפני שצוחב בין זה עם זה (מכדרשב"י יד, כב — 63 למעלה, ולפני כן 24/62)¹⁵ = רבו, התקוטטו.

הפעיל: שמא יצחיבו את בני העיר... כדי שלא יצחיבו (ת' יו"ט ב,ו — ו מועד 287-288)¹⁶ = הכעיסו, ציערו.

בארמית: נ(ת"ג), **6.

ציד (= סיד) — קל (פעול): ר' אלעזר בן יעקב אומר, אפילו קורצוד (= בור צוד)¹⁷, שנפל לתוכו טיפת מים כל שהוא, טמא. (ת' מכשי' א,ז — 39/673, ו) = בור סוד (היה מסויד)^{11*}.

מ: שיד.

צין — פיעל: ומציינין (ם) על הקברות (מו"ק א,ג = שקל' א,א)¹⁸ = הציב ציון ומצבה.

מקום הרוג מציינין אותו בדם (ת' מע"ש ה,יג א × 2 — 6/96), וקוברין אותו ומציינין את מקומו. (ת' סוטה ט,א — 11/312).

פועל: מצא אבן אחת מצויינת (ת' שקל' א,ה — 1/174), מצא שדה מצויינת (ת' אהל' יז,ב — 8/616), צאנה וראנה בנות ציון, בנים המצויינים לו במילה ובתגלחת (ספרא שמיני מילואים יז — מהו, כ"ר קצב)¹⁹ = היה מופלה ונבדל ע"י סימון או תכונה.

15 במקבילה במכ ויהי ה — 15/104: "מתוך שהיו עומדין וצוה בין" (ראה ערך 'צהב' ובהערות שם לח"ג). וראה בהערה הבאה שגם במכ דרשב"י מצוי בה"א. הביטוי הנ"ל אינו נמצא בת' ברכ' ד,ח — 11. ובבבלי (ע"ב) בא בנישוי: "היו שבטים מנצחים זה עם זה" (סוטה לו,סע"ב). וראה ערכי ב 32-33.

16 ל: יצחו. ע (צוק' 22/303): שמא יפסידו (ופעם שנייה חסרה). וצוק' לא דייק בח"ג. והנ"ל לא נמצא במקבילתו בבבלי ביצה כ,א,א; אבל במכ דרשב"י יב,טו — 21: "שמא יצחיבו את בני העיר" × 2, וראה בהערה הקודמת.

17 הנ"ל בכ"ו (צוק' גרס: קורצוד). בר"ש למשנה מכש"ב,ג: בור ציד, ומוסיף בפירושו, כי אית דגרסי בור סיד. לפי אלה מניח ליברמן, חוס"ר ד 109, ש"ל כאן: בור צוד (= סוד).

18 במסורת התימנים: "מציינין" (מע"ש ה,א; שקל' א,א) — ראה דמחי, קונטרסים א 10.

19 בד"ו ובהוצ' וייס שם חסר הסיום: "לו במילה ובתגלחת".

11* לפי זה הריהו בינוני פעול של ע"ו, כפי שמצוי במשנה אבות ב,ח (כ"י ק,פ). וראה חילוף צ/ס דומה: "ושל ציידין" (ת' 1/128 — כ"ע) = ושל סיידין (כ"ו). ובמשנה ב"ק י,ה: "ונטולה המסיקים" = המציקים. וראה להלן צנן, = סון, ועיין בפרקי המבוא, עמ' 44-45.

6** באר"נ 'צחב' (בחי"ת), ראה שולטהס, מילון 169 (כגון לשמ' י,ב; 'צחב עם מושי... מה אתון צחבין עמי'). ועיין במאמרו של ד' בן-חיים, תרביץ יב, עמ' 75-76, על השתלשלות השורשן ושם דוגמות נוספות מאר"נ (טור-סיני במילון ב"י 5401, הערה 2, ציין בטעות, שמצוי גם בשומר'ו). על מקורו של השורש מעידות גם הערבית **صخب** = עלבון, צעקה (השווה Lane 1657b), והמובאות דלעיל מעידות על הכתיב הנכון, שנשמר בכתי"י אחדים. ליברמן, תכ"פ מועד 949, מציינ, כי "כתב"היד מקיימים את דברי בן-חיים". וראה עוד בס"ו לג' אלון (תש"ל), עמ' 227, שמביא שם גרסה נכונה "מצטחב" (= כועס), מקה"ר (במקום: מצהיב). בלח"א מצויים תיעודים מרובים יותר ל'צהב' (גם בניבי ארמית), בערעור הגרונים ח < ה, ראה בערך צהב₂.

הציבי לך ציונים, אלו המצות שישראל מצויינים בהם (ספ-ד מג — 8/102), היו מצויינין במצוות, שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים (ספ-ד שם x 2 — 7, 4/102, וט 176)*¹², היו מצויינין במצוות, כדי שתהיו רצויין לי (ספ-ד לו — 68, וט 168) = היה בעל ציון וסימן מיוחד.

[צנצנת ... אלא כלי שמציינין יתר מחברו (מכ דרשב"י — 8/116 x 2)²⁰.

מ: ציון*¹³, צינים (ירמי לא, כא). בארמית: (ציונא — ת"י), ב**⁷.

צלב — קל: וצלבו מהן ושרפו מהן (מכ דרשב"י טו,ז — 100 למעלה) = תלה, הוקיע על עץ.

אני תופסו ואני הורגו וצולבו (מכ דשירה ז — 2/141, השווה מכ דרשב"י טו,י — 90), והיו צולבים אותו על הצלוב ... (ת' סנה' טז,ז — 23/429), הוקע אותם ... ויהיו צולבים את (ה)חטאים נגד השמש (ספ-ב קלא — 3/172), הורגים ממנו ושרפים ממנו וצולבים ממנו (ספ-ד שכג — 12/373), יהו צולבין מכם על הצלוב (ספ-ד כד — 34, וט 161), אפילו ראוהו מגוייד וצלוב על הצלוב (יבמ' טז,ג)*¹⁴, היה צלוב או מגוייד (ת' גיטין ז(ה), א — 6/330).

נפעל: נצלב אין מעדיין עליו (ת' יבמ' יד,ד — ונשים 52)²¹, מה לך יוצא לי צלב (מכ דבחדש ו — 8/227), לאחד שיצא לי צלב ואביו בוכה עליו x 2 (ספ-ד שח — 13-12/347) = נתלה.

נתפעל: ניצטלב אין מעדיין עליו (ת' יבמ' יד,ד — 29/258 ע)²² = נתלה (ראה נפעל).

(באכדיית: şalāpu).

בארמית: תרג', ג,ג,ש,ב,ס,מנ**⁸.

20 בגיר' אחת של מדה"ג: מציין. במקבילה במכ דר"י — 18/171: "לא אמרתי אלא דבר שמציינין מחכירו" — א.מ. וכן פ"ז), ה"ר וכן ד"ו: שמציין. וראה במהד' לויט' ב 125 בדומה למכ דרשב"י, ומתרגם: keeps things cool, ומסתבר ששייך לשרוש צנן, וכל הפירושים ל"מציינין" (לפי הדפ') דחוקים. הכתיב הנ"ל במכ דרשב"י ודאי טעות סופר, אולי מדמיון יו"ד-נו"ן לצד". הפעם השנייה באה בתוספת שוליים בצד.

21 ע: ניצטלב, ראה בהערה הבאה בנחפעל. בדפ' חסר.

22 צוק' ציין בטעות "ניצלב", אך ראה הערה קודמת, שזו גירסת כ"ו.

12* וראה ביטוי דומה בספ-ד שא — 8/319: "ויהי שם לגוי גדול, מלמד שהיו ישראל מצויינים שם" (וכן מ"ת 172). ח' ילון, תרביץ ג 459, מנסה לפרשו, שהיו הזירים במצוות ציציית, ומדפ' ישנים ועוד מביא דוגמות לשימוש "מצויינין" (במקום "מצויינים"), אבל ראה ערכי א 124, הערה 25.

13* השווה סגל, דקדוק סעיף 177. ואיננו נכנסים לבעיית גיזורו של "ציון" (שאוילי נגזר מן "ציה"), לפנינו מכל מקום נשתלבה הגו"ן בשורש. ועייין ב"י 5467, הערה 3, ומילון BDB 846.

14* על השם "צלב" (= עץ תלייה) ועל ניקודו ראה לשוננו כט, עמ' 59.

7** השם 'ציונא' ראה למשל בת"י ליחזו' לט,טו (בדפ'), אבל שפ/360: צואה. ובאר"ב מצוי כפועל, כגון: "בעינא לציוני" (כ"ב נת,א) ועוד.

8** 'צלב' = תלה בכל התרגומים הארמיים, כשמדובר בתליית אדם, מת"א ותר"י ל"ואת שר האופים תלה" (ברא' מיט' — 'צלב/ויצלב') ועד תר"כ לאסתר ז,ט ועוד (בתרגום II) — בקשר לתליית המן ובניו). וראה עוד בת"א ובתר"י לדבר' כא,כב-כג, ובתר"י אף ל"הוקע" (במד' כה,ד — 'ותצלו', בת"א: 'וקטול'), והשווה כאן ולעיל מברא' גם בת"נ. ובלא תרגום ישיר (אחרי רגימה) ראה בתר"י לויק' כד,כג: 'דמצלב'. והשווה לזה את המובאה למעלן מספ-ב קלא. בת"י, למשל, יהושע י,כו ועוד. אך בתרג' נשאר 'תלי', כשמדובר בתליית חפץ, למשל, ל"תלינו כנרותינו" ←

לקסיקון הפועל

צלה ב

צלהב (1) — פועל: בכל יום היה מצולל בה כוהב (מכויסע ב — 4/162)²³ = היה מוצהב, מבריק*¹⁵.

בארמית: ת"ת, תר"י, ת"ת, תר"כ, (ש), נ"י*⁹.

צלל² — קל: צללו לא יחזור ויעכרם (ת' נידה ג, יא — 10/644) = היו (המים או היין) זכים, מזוקקים.

תורמין יין... ולא שאינו צולל על הצולל, ר' יהודה או אף שאינו צולל על הצולל (ת' תרו' ד, ג — ו זרעים 123), תורמין יין צולל על שאינו צולל, ולא שאינו צולל על הצולל (ת' תרו' ד, ג — 30/30 ע)²⁴, משערין אותן עכורין, ואין משערין אותן צוללין (ת' נידה ג, יא — 10/644) = היו זכים בלי פסולת*¹⁶.

23 במכ דרשב"י טז, ה — 1/107: מצהיב כוהב. ובמדה"ג: מצהיל כוהב (הופמאן 75). וכנ"ל ברוב הגירסות, ראה הערות ליברמן, קריית ספר יב 62.

24 ושם 'צלול' פעמים אחדות, וראה לפני כן לפי כ"ו: צולל. וראה חילוף כוה בין פועל/פעול בת' תרו' ג, י — 35. בכ"ו ו (זרעים 139): צולל... צוללין.

15* ראה פרטים על הצבע בדברי א' הרשברג, הארג, עמ' רלח.

16* נקיים הם מן הגשמים ומכל תערובת, לרבות הבריות שבו, ראה ליברמן תכ"פ זרעים 340, והשווה לעף, פלורה א 96-95 (צלול: עכור).

(תהל' קלזב), או במקרה של אבשלום שנתלה באלה (שמ"ב יח, י), שאין זו תלייה שלאחר הריגה. ונמצא באר"י גם בגלילית ובבלית. ובניבים אחרים ראה אר"ג, שולטסה, מילון 170, גם בשומרונים כתרג' של 'תלה', עואנ"ש ב (המליץ) 609. ובתה"ש נמצא גם במקום 'תלו' סחמי, כגון: 'ויהו חייך צליבים לך' (דבר' כח, טו), בסורית — ברוקלמן, מילון 629, ופיין סמית/הק' 478 מתרגם crucify = לצלוב, להוקיע על צלב. וראה במנדאית מילון 395, ונלדקה, דקדוק עמ' 214. מצוי הוא גם בערבית מלב, صليب, Lane 1711 c, אך לפי פרנקל AF p. 27 תדרה בתיווכה של הארמית. דיטרין 302 p. 24 BiOr משווה שורש זה לאכדית auskreuzen = šalāpu. אך מילון 86, CAD p. 71 cross out = cross, דהיינו למחוק הצידה ולא שייך לצליבה. אמנם שם p. 187 — silbu, מן הניאור-בבלית, בהוראה: עץ שצורתו מוצלבת (שתי וערב). ולדמן, האכדית 33, מוצא בו שאילה בטוחה — slb/p.

אין אפשרות להכריע במדויק, אם 'צלב' הארמי = תלה (תלייה בחנק על עץ) או שהוראתו צליבה על עץ שתי וערב. כל המובאות דלעיל מלח"א (פרט לאחת) נראות קשורות תמיד למעשי נכרים או בהקשר להם, והמצוי בתרג' לתליית אדם אולי תולדת רוח התקופה הוא. דלמן, למשל, דקדוק אר"י 281-282 מתרגם 'צלב' סתם gehenkt. גם במגילת אנטיוכוס הארמית מצוי בפשטות "צלבו על אילנא", ולא על צורת צלב — ראה קדרי ספר ברא"ילן א 100, פס' 59. ועיין עוד י' היינמן, תרביץ לא (תשכ"ט), עמ' 286. בתר"כ לרוח א, יז 'וצליבת קיסא'.

9** נמצא בתרגומים (פרט לת"א), כגון בתר"י שמ' יט, יח; כח, לה; במד' יא, ג ("מצלהבא" — רידר 207). וראה בויק' יג, לב גם בת"ג מצלהב, ושם לו: מצלהבה. ובת"י "נחשת קלל" (יחו' א, ז) — נחש מצלהב, שפ' 265, וראה ירמ' נא, כז, ובתר"כ לתהל' פג, טו — 'שלהוביתא דמצלהבא' (לגרד 50), וכן לאיוב מא, יג (בת"ק מתורגם בפועל אחר). ובעואנ"ש ב 474 בא בצורת 'צלב' = צלהב (שעיקרו בער באש), ראה שם בהערות, ובכרך ג(ב) 141: "מצטלבה" = שריפה. ומצוי גם באר"ג, ראה שולטסה מילון 78.

לקסיקון הפועל

צמם

נפעל: נותנים מים על גבי שמרים בשביל שיצלו (שבת כב, קלו; פ: שייצלו) =
היו המים צלולים. (כמו קל)*¹⁷.
הפעיל: באר שנפל לתוכה חרשית או אדמה, ימתין עד שתציל (פרה ח, יא/יד –
ק, פ)²⁵ = חזר להיות צלול (אינכואטיב).

בארמית: תר"י, ג, ב, ס, מנ*¹⁰.

צלף — הפעיל: ולא היה מיתכוון להוות לא למעלן ולא למטן אלא כמציליף (יומא
הד-ו 4 × = ספרא אחרי ג, יד — פא 2 = ת' כיפ' ג(ב), ח — 20/186 ושם: למעלה, למטה) =
הגביה והוריד היד כמכה בשוט (אלבק, ליב'), כמי שמבקיע (ב"ר)*¹⁸.

בארמית: תר"י, תר"כ, מנ, ס*¹¹.

צמם — קל: ואלו הן הנימוס, הצומח והצומים (ת' בכ' ד, טו — 23/539)²⁶ = היה
לקוי באזונו, היו האוזניים לחוצות וכווצות.
[אזונו צומות (ת' בכ' ה, ג — 35/539 ד)²⁷ = היו מכווצות].

בארמית: צמא (ס)*¹².

25 בכ"י ק' הו"ד תלויה. בגמ"מ: תצל, וילון ניקד: שתצל, ולפי הניקוד יש לראותו כהפעיל.
26 וראה שם עוד ד, טו: "צומת (= צומם?) שאזניה מגופפות". במשנה בכ"ו ז, ד: הצימם, הצימם... והצימם שאזונו דומות
לספוג (קלו), במש"ב: הצומם.

27 ו: רצומות (ע"ר צ, רם), ושמה הנ"ל רומו ליצמם (שורש סינונימי) כבינוני פעול: "צומות" = צומות (ראה מ"ב
לת' שם ה, ג).

17* יש מילונים שאינם מפרדים בין צלל, הנ"ל לבין המקראי "צללו כעופרת" (שמ' טוה) = שקעו (ראה לוי,
יאסטרוב וב"י צלל), כאילו המים נעשו צלולים ע"י שהעפר שקע בו, או היין נעשה מוקק, כי השמרים
שקעו בו (ראה ליברמן בהערה הקודמת). אך לפי המובאות נמצא תמיד, שהמים או היין הם הנושא, והם
יהיו נקיים, זכים (כפי שהוא בארמית), ובמובאה למעלן אף נמצא שנותנים מים על גבי שמרים, כשהם כבר
למטה. ועיין על שורשי 'צלל' למיניהם במאמרו של G.R. Driver, "Hebrew Homonyms", ספר
באומגרנטר 62. וראה שם בסעיף שני על 'צלל' הנ"ל cleared, בסורית purged, בערב' şalla. את הפסוק
"צללו שערי ירושלים" (נחמ' יג, ט) אפשר רק בדוחק להסביר בדרך זו, ופרשנים ומילונים מפרשים לרוב
מלשון צל. צלל, אינו מצוי בארמית ונעלם כנראה גם מל"ח; נמצא אותו כמליצה מושאלת: "ר'
עקיבא צללת [במים אדירים והעלית חרס בידך]" (ספרא תוריע א, ב — נח 3) — החלק המוסגר חסר
בכ"ר, ובד"ו קטו. אך ראה בבבלי ב"ק צא, א.

18* הרמב"ם פירש: כמי שלוקה בשוט, וראה ליבר', תוס' מועד 239. אבל ראה ב"י בערכו 5505, הערה 5: סדק
ובקע (גם בסורית ההוראה היא של הכאה בשוט). הביטוי כבר דרש הסבר אף בדברי אמוראים: "מאי
כמצליף" (יומא נד, ב, וראה ירו' שם ה, ד — מב 3). ועל הירו' שם "כמטבריר" (כ"ל: כמטורד) ראה ח'
ילן, פרקי לשון 398.

10** בתר"י, למשל, לברא' א, כא; לשמ' ז, כד — מים צלילתא', 'צלילך' (רידר 91), וראה במילונים
דוגמות מאר"ג ומאר"ב, ובסורית צלולא-צלילא באותה הוראה, ברוקלמן מילון 627 (צלל),
והשווה מילון מנדאי (צלל) = to be clear, ועל 'אצטלל' בשומרנית ראה בן-חיים עואנ"ש ג(ב)
575, ובהערות לש' 150, שמסופק הוא כמשמעו (צלל, אינו ידוע מניבי ארמית). אמנם במובן זה
נמצא בבכרייתא בהתפעל, בבלי שבת קיג, ב.

11** ראה בתר"י לדבר' כהג, ('ארבעין יצליף' — רידר 289), ובתר"כ לתהל' עדה, ('יצליף' — לגרד
43). ובסורית ברוקלמן, מילון 630, וראה במילון מנדאי 395 (SLP). והשווה ולדמן, האכרית,
עמ' 134 בהערה.

12** בערב' أصم, قَم — היה חרש (Lane, pt. 4, p. 1722), וגם בסורית 'צמא', ראה ברוקלמן, מילון
631. וממנו אולי נובע המרובע 'צמצם' (= התכוץ), ראה בעה"ש ז 24.

←

לקסיקון הפועל

צמת

צמת₂ — קל: לא גאלו צמת להקדש... לא גאלו כל שנים עשר חדש צמת לשני (ת' ערכ' ה,י א 3 — 17-14/550) = נמכר לצמיתות, נשאר בידו לחלוטין*¹⁹.
הבית צמות בתוכן (ת' כלים ב"ק א,יד — 17/570) = היה משועבד לצמיתות.
מ: צמיח(ו)ת (ויק' כה,כג; ל*)²⁰.

צנן — קל: דרכה של אש... רחק ממנה צנן (מכ דבחודש ד — 10/215 = מכ דרשב"י יט,יח — 27/143), הלוקח... מן החמה על הצוננת, ומן הצוננת על החמה (דמיי ה,ג), לא יתן בתוכו צוננין בשביל שיחמו (שבת ג,ה/ד), ויוצא ורוחץ בצוננין (ת' שבת ג,ד) — 22/113, על החמים חייב ועל הצוננין פטור (מעש' ד,ד)*²¹, ואת הצוננים בחמין בשביל שייחמו (שבת כב,ד — ק,פ) = היו קרים, צוננים. וטומנין את השיליא, כדי שלא ייצן הולד (ת' שבת טו,טז) — ג,ג — 18/132 (ע)²⁸, נותנים... ואת המים היפים ברעים בשביל שייצנו (שבת כב,ד)²⁹ = נעשו קרים, צוננים. [נפעל (?): והעמידו בחמה ונשתרב, בצינה וניצנן 2 x (ספרא אמור כה, — וט 196 למעלה)³⁰ = נתקרה].
פיעל: הטיל שלג על ראשו וציננו (מכ משפ' ח — 4/278), בין להחיים לו את הצונן, בין לצנן לו את החמין (ת' שבת ג,ח — ו מועד 13)³¹ = קירר אותו.
פועל: אחוזת הדם, המעושנת והמצוננת הלעיטה חלתית (ת' חולין ג,ד), יט — 12/505)³² = היה מקורר, שהצטנן.
נתפעל: והעמידו בחמה ונישתרב, בצינה וניצטנן 2 x (ספרא אמור כה, — קד, 4. כ"ר חסו)³³ = נתקרה.

28 ו (ליבר' 69): יוצן, ראה למטן בהפעל.
29 כנ"ל גם בקג"נ, ייבין 99. לו: שייצנו. ילון ניקד: שייצנו. הנמן 297 מסווגו לנפעל (ב), וראה: ייצלן. ויש גם: ייחמו, בלא דגש.
30 בכ"ר חסו (וכן בדפ'): וניצטנן. ושמא אף הנ"ל הוא נתפעל בהיטמעות ת-ט גרסיבית, כגון: ניקווצה.
31 ע"ל: ובין להצין.
32 "והמצוננת" ליתא בכתי"י במשנה המקבילה (חולין ג,ה/ח), ונמצאת רק בדפ' ובמש"ב (גם כ"מ), ראה דק"ס לחולין נחב, עמ' עה,ב — הערה מ).
33 בכ"ר וט: וניצנן 2 x (ראה לעיל בנפעל).

19* הפועל נמצא בח' בעיקר בשימוש לענייני הלכה, ובהוראה זו משמש גם "חלוט", למשל באותו פרק: "חלוטה היא שדה להקדיש" (ת' ערכ' ה,ה), ו"חלוטין" הוא תרג' אונקלוס של 'צמיתות' וראה בבבלי (ע"ב): "ת"ר לצמיתות, לחלוטין" (ערכ' לא,ב). אף במקבילות למובאה שלמען מן הת' מופיע 'חלט' תמורת 'צמת': "הגיע יום שנים עשר חודש ולא נגאלה היתה חלוטה לו" (ערכ' ט,ד — ק, מש"ב: לו משנה ה: חליטה לו 2 x), בדפ' וכן אל"י: "היה חלוט לו, שנאמר: לצמיתות".

20* יש לראות את הפועל הנ"ל נגזר משה"ע 'צמיתות', כך אף הובא אצל סגל (דקדוק, סעיף 178), על אף שיש לו זיקה סמנטית אל השורש 'צמת' המצוי כפועל במקרא (ראה ב"י 5536, הערה 1). וראה במבוא, עמ' 59-60.

21* על "צוננין" = צוננים, בדרך הפולוגייה, ראה ח' ילון, מבוא 26, והשווה מ' בראשר, מבוא פס 24.

מרביעין אותה בשביל שלא תצטנן (ת' מו"ק ב,יא — ומועד 371) = שלא יעבור זמן ייחומה ותפוג תאוותה (ליב')*22.

הפעיל: מרביעין אותה בשביל שלא תצין. (ת' מו"ק ב,יא — 7/231, ע,ל)35 = נתקרה (פ"ע).

צנצנת, דבר שהוא מצין מחבירו (מכ דויסע ה — 18/171)36, הנכנס למרחץ מחים לו את הצונן ומצין לו את החמין (ת' ב"מ יא,לב — 22/397, ד: מצנן), בין להחם הצונן, ובין להצין החמים (ת' שבת ג,גד,ח — 4/114, ע,ל)37 = קירר (גרימה, פאקטיטיב).

הצנן את הכוס הזה והוא אינו צריך (ספרא בהר ו,ב — קט,ט וט 205א)38. הפעיל: אם חדש יותץ, ואם ישן יוצן (ע"ז ג,ט/יד — פ39 = ת' ערלה א,ז — 23/44), כדי שלא יוצן הולד (ת' שבת טו,ג — ומועד 69)40 = עשוהו צונן, נעשה קר.

מ: כצנת שלג (משלי כה,יג)*23. בארמית: צינתא (ת"ר/י,ב,ת"ר/כ,ש,ג)*13.

צנן2 (= סנן) — פיעל: טמא, מפני שמצננת לתוכו את הירק (ת' כלים ב"ק ב,ה — 1/571)41 = סינן*24.

מצננין את הביצה בסודרין (ת' שבת טז(יז),ב — ומועד 76)42 = סינן את הביצה*25. וראה ערך 'סנן'.

צער2 — פיעל: שצריך כפרה על שציער נפשו מן היין (ספ-ב ל — 11/36), טענו אבנים וצערו (מכ משפ' ח — 4/278), לפי שהיה יצר הרע יושב ומצערו כל הלילה (ספ-ב פח — 15/88), [הן מצערין אותן... (ס"ז כז,יב — 6/319)] = העציב, גרם לצער.

34 ע:ל: שלא צצין (ראה בהמשך למעלן בהפעיל). ובנחפעל ראה גם בבלי מו"ק יב,א. ועיין בבר"ר יד — 133 בח"ג: יצון/יצנן/יצטנן.

35 ו (ליבר') (371): שלא תצטנן. ראה הערה קודמת ולמעלן.

36 במקבילה במכ דרשב"י 8/116: "שמציין", וראה לעיל בהערות לערך 'צין'.

37 ו (ליבר') (13): לצנן. ראה למעלן בפיעל, ולעיל הערה 31.

38 בכ"ר וכן בדפ: "הצין לו את הכוס", בהפעיל רגיל ע"ד הכפולים.

39 לו: יצן. ק: יצן, וניכר שכתוב על גרד, ילון ניקד: יצן. והגירסה הנ"ל מתחזקת ע"י מקבילתה מת' ערלה. ג: הנמן, דברי הקונגרס העולמי, כרך ב (תשכ"ט), עמ' 95, רואה בזה שאילת צורה בגרירה מ"יותץ" (זיווג צורות — ראה גם במסורת כ"י פרמה 330), ואין צורך. ראה למעלן בהמשך "יוצן" מכ"י בח' אף בלא גרירה, והיא הצורה הרגילה בהפעל כפולים, אך מ"יותץ" אין הפעיל, והוא כנראה קל סביל.

40 ע: שלא ייצן, ראה למעלן בקל (ולעיל הערה 28).

41 ד: שמכנסת לתוכו. והשווה משנה כלים ב,ה: "מסננת לתוכו את הירק".

42 ע (צוק') (2/135): מפניו, וצ"ל: מסנין (כמו בכ"י ל). ד: מסנין. והר"מ בפיה"מ ד"נ גרס אף הוא: ומצננין.

*22 על הפירוש ראה ליברמן, יוונית 288, הערה 56, וראה עוד ילון, מבוא 165.

*23 ה"ל הוא יחידאי במקרא. והשם מצוי גם בבן-סירא מג,כ: "צינת רוח צפון ישיב", ואח"כ גם בלח"א.

*24 ר"ג אפשטיין, מבואות א 473, מציע לגרוס בת' "מצננת" = מסננת, וראה שם נימוקיו. אך אין לכך תיעוד, ולפי ההקבלה למשנה (ראה לעיל בח"ג, הערה 41) נראה שהכוונה ל"סנין".

*25 עיין ליברמן, תכ"פ מועד 265, והשווה במשנה שבת כ,ב: "ומסננין את היין בסודרין". לפנינו אפוא צורה תניינית ל"סנין" בחילופי צ/ס, ראה לעיל ציד/סיד.

**13 נמצא כפועל באר"ג, כגון ירד' שבת ד — 41, וכשם ראה בתר"י/ב לברא' ח,כב — 'וצינתא' (בת"א: 'קורא'), ובתר"כ לאיוב ג,טז (לגרד 90), ובשומר' ראה עזאנ"ש ב 581 = קור.

לקסיקון הפועל

נתפעל: לא ממך שנצטער ת עליה (ספ-ד יד — 13/23), הואיל ונצטער נובאנו לכאן, ועכשיו נצטער גם באלו (ספ-ד שנד — 4/416), כמה אדם... [רוצה] ליטול להיות מיצטער כך (ב"ק ח,א), מצטער אני על דמן שלרשעין (סנה' ו,ה/י), היה מצטער היכן מעשר שיני של אבא (ת' מע"ש ה,ט — 25/95), התחיל הבן מצטער מפני החמה (מכ דויהי ד — 9/101, השווה דרשב"י יד,טו — 8/60), היינו מצטערין על שיעבדנו במצרים (מכ דויהי ב — 15/193, ד"ק: מצערים. והשווה מכ דרשב"י, עמ' 54 × 2), יכול ישב לו בחמה ובצינה כדי שיצטער (ספרא אחרי זא — פבא), חייב אדם להיצטער [עם הציבור] (מכ דרשב"י יז,יב — 13/122) = התעצב, היה שרוי בצער. יש בן אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן (ספ-ד קטז — 5/175, ד: מצער), יכול מפני שמצטערים עליו... (ספ-ב פט — 22/88), אל תניחו נר על הארץ שלא יצטערו המתים 2 (ת' שבת וז), (7/117).

מ: סער, 26* (?)

בארמית: (ת"א, ת"ג, תר"י, תר"כ, ג, ג, ש, ב, ס, מנ**14.

צפן 2 (1) — הפעיל: העביר עליו שבעה סימנין... הצפיין ועבר עליו... העביר עליו צפון (ת' נידה ח,יא — 12-10/650, כך ו)43 = ניקה בסבון (סאפון).

ביוונית: ζάπων

(בארמית: תר"י — יסתפן. ס — צפונא)**15.

43 ראה גם ב"אור הגנוז", בדפ': סאפון ועבר... גם בבבלי 'צפון ועבר טהרותיו... העביר עליו צפון' (נדה סב,א), וכפועל אינו מופיע. וראה גם 'צבע... להעבירו ע"י צפון' (ב"ק צג,ב), והשווה ליברמן, תוס"ר ג 285.

26* 'צער', מצוי גם בבן-סירא לא,כד. לא נראה שיש לפועל זה קשר אל צער, הקרוב אל 'זער' ושנעלם מלח"א. דלמן וב"י אמנם מפרידים 'צער' לשני ערכים. טור-סיני מנסה למצוא לו יסוד במקרא ב"עניה סערה" (ישע' נדיא), כצורה דיאלקטית של 'צער', הני"ל (ראה מילון ב"י 5570, הערה ג, ועיין גם 5575, הערה 1), אך אין אפשרות להכריע על-פי מקרה יחיד ומפוקפק זה.

14** בת"א נמצא כשם בלבד לברא' גטז (= "עצבונך"), וכפועל ראה בתר"י לדבר' כו,ו ('וצערו' — רידר 290), לשמ' א,יא, ועוד מצוי גם בת"נ לדבר' שם וכן לשמ' כב, כא-כב ל"תענוך" — 'תצערון' (בתר"י: תסגפון). ובתר"כ למשלי ל,יא (ניצעיר), קהל' ז,יט, איוב יח,ד (דמצער — לגרד 98) ועוד. וברא"נ ראה שולטס, מילון b171, ובשומר' עואנ"ש ב (המליק) 545, וראה למשל בתה"ש לברא' מה,ב, בסורית ראה ברוקלמן, מילון 634 = כאב וחרפה, ואף במילון מנדאי disgrace = (SAR) 388.

15** השווה קראוס ב 947,407, והפועל נוצר מן השם ביוונית, ראה גם שם א 149. וראה מילון לידל-סקוט 1583. עיין גם 'י קוטשר, מלים 61-62, ולדעתו סייעה כאן גם sapo הרומית. ובלשונונו כו-עמ' 17, מעיר על מעתקי צ/ס ליד פי"א במלים שחדרו מיוונית. דרך היוונית נשאלה גם בסורית ('צפונא' — ברוקלמן 635) ולערבית. ראה ש' קראוס REJ 25(1892), p. 26-27. בתר"י לויק' ו,כא נמצא: 'סתפן בגרגישתא' — גינ' 181 (= "מרק"), ויאסטרוב משייכו לכאן, אך יש להטיל ספק בכך. בעה"ש אמנם מסביר: חיכך, שפסף בטיט (סוף ערך ספן2), והשם "גרגישתא" מסייע לדעה זו. אך לפי הערת גינ' שם הכוונה, כנראה, שנועצו בקרקע (השווה ע"ז עוב, לגבי סכין אחרי השפשוף והמירוק), ולפי זה יהיה 'ספן' = טמן, ולא ברור מקורו:

לקסיקון הפועל

צפצף

צפצף (2) — קל (פעול): עומדין צפו פיין ומשתחיים רווחים (אבות ה/הד — פ,לו: צפופים) = היו דחוקים ולחוצים.

נפעל: ויתיצבו ניצפפו (מכ בחודש ג — 16/214 = ויתיצבו בתחתית ההר, ניצפפו [מכ דרשב"י יט — 3/193, "ע"פ מדה"ג])⁴⁴ = נלחצו בצפיפות²⁷.
וראה ערך 'צפצף'.

צפצף² (= ספסף) — פיעל: אימתי, בזמן שקפצה (הדליקה), אבל אם היתה מצפצפת ומהלכת... (מכ משפ' יד — 10/297)⁴⁵ = חירך וביער.

התפעל: שקולין שבהם יורדין לגיהנם ומצטפצפין ועולין הימנה (ת' סנה' יג,ג — 13/434 ע)⁴⁶ = נחרך באש²⁸.
וראה ערך 'ספסף'.
בארמית: ס**¹⁶.

צפצף³ (?) — נתפעל: מעשה שנצטפצפו אנשי לודקיא בשמן (ספ-ד שנה — 1/421 ל,ד)⁴⁷ = היו דחוקים, היו בצפיפות (ילון)²⁹.

וראה לעיל ערך 'צפף'.
בארמית: ג**¹⁷.

44 כנ"ל בילקוט ובד' שאלוניקי, סוף רפב, אך בדפ' הרגיל: נכפפו. במדה"ג י"ג: נצפפו.

45 במדרש חכמים: מסככתה. וכך הוא בח' ב"ק ו,כב — 23/356: "מסככתה והולכת". בירי שם ד,ו — 3ה: "מספסף" (חסר בשרי"ר). ובעניין מקביל במכ דרשב"י כ,ה — 26/197: "סיפספה נירות וסיפספה מציכות".

46 ד,ו: ומצפצפין, וכן במכירי ובבבלי ר"ה ז,א.

47 אין מכאן מכ"י וט. בכ"י בר: שנצטרכו. ובמ"ת 220: שנצטקצקו (ראה 'צקצק' במדור המסופקים). הערוך (צף), מביא גם מבבלי מנח"פ, בה גירסה כנ"ל: ונצטפצפו (בדפ': נצרכו, בכ"י מ: נצטרכו, ראה דק"ס).

27* בערב' حَفَفَ, ראה Lane 1794, narrow = דחוק, צר (וראה גם כפועל ב — pt. 4, p. 1693). הפועל אינו נזכר אצל סגל ברשימת החדשים. אלבק, מבוא 148, כוללו ברשימת המצויים בארמית, אך לא מצאתיו כן. בסורית (צף, צפף) ברוקלמן, מילון 634, הוראתו: המם, טלטל, ולא נראה שעניינו קשור לכאן.

28* ראה ח' ילון, לשוננו א 121 (= פרקי לשון 29-30), והשווה גם ליברמן, תוס"ר ב 161, ואין מקום לפירושים ש"צועקים ובוכים ומצפצפים". צפצף, המקראי נעלם בלח"א.

29* עיין ח' ילון, פרקי לשון 39. הפועל בא כאן בהצרכת הבי"ת: בשמן (כך גם בכ"י בר). ראה בספ-ד הערת פינקל, ובשם א' גייגר מקשר ל'צפף' — דוחק.

16** כך בסורית, ראה ברוקלמן, מילון 634 b, והמתקן ס/צ אולי על-פי הסורית (וראה לעיל פצע² = פסע, צנץ = סנן ובהערה הקודמת).

17** ראה "כהדא תרונגא (בשרי"ר: תרונגיה) הוון מצפצפין (תמן" ירו' גיטין ב,ג — מד,2, ובדומה שם סוכה ג,יב — נד1), כלומר היו בדוחק ובצמצום, ועיין ליברמן, תכ"פ מועד 866 למטה. וראה גם "פני משה" בירד: סוכה שם: "שהיו דחוקים באתרוגים, שלא היו מצויים, מלשון עומדים צפופים" (בדומה לעניין הדוחק בשמן, למעלה המובאה מספ-ד), והובן, כנראה, בהוראה מושאלת ל"יקר המציאות", כשאתרוגים נמכרו ביוקב.

לקסיקון הפועל

צ ר ך

צ ר ך — ק ל*³⁰: בעל הבית שהיה עובר ממקום ו צ ר ך , יטול לקט, שכחה ... (פאה,ה,ד — ק,פ,לו)⁴⁸ = בא לידי מחסור (ילון)*³¹.

היה לו של זהב ו צ ר ך (לו) × 2 (מכ בחודש ו — 224 למעלה, א)⁴⁹ = נתמעטה ידו (כנ"ל).
 --- (צרך לומר, לפרט): הא צ ר כ ת לומר וטמא שבעת ימים (ס"ז יט,יב — תרביץ א,
 26/64)⁵⁰, אם כן למה צ ר ך הכתוב לפרט (מכ דרשב"י טו,ג — b13/181), [צ ר ך לומר בן
 ו צ ר ך לומר בבח (מכ דרשב"י כ"י — 19-18/150, ע"פ מדה"ג], צ ר ך הכתוב לומר ...
 (ספרא צו ט,ה — לד,וט 66), צ ר ך לומר בעיברי ו צ ר ך לומר בעברייה (ספ-ד קיח —
 177,וט 196)⁵¹, צו ר ך להביא את הגרים × 2 (מכ בוא י — 3/35 א)⁵² = זקוק היה, צריך
 היה לומר (לעניין הלכה).

--- (צרך ל-): לקח בכור ... ולא צ ר ך לו (שביע' ז,ד/ה — ק,פ,לו)⁵³, כל עצמינו לא
 צ ר כ נו אלא לעור העולה בלבד (ספרא צו ט,ד — לד, 1, כ"ר קנא)⁵⁴, צ ר כו לסמוך (סנה'
 ד,ד' — ד: היו צריכין), ולמה צ ר כו לכך (יומא ג,ב — ד: הוצרכו), מפני ש צ ר כו
 להשביעו, ולמה צ ר כו להשביעו (ת' כיפו' א,ה — 2-1/181), והשאר לא צ ר כו להימנות
 (ת' כתו' ה,ד — 20/266 ע)⁵⁵, כל ארבעים שנה שעשו ישראל במדבר לא צ ר כו לנר
 (ספרא אמור יג,יט — קג, 4, כ"ר תסב, ד"ו = ספ-ב פג — 3/80, וט 104, ושם: שהיו)⁵⁶,
 צ ר כו להפשיט מפשיטין, צ ר כו לאכל אוכלים אותם (ספרא צו ט,ה — לד, 1, כ"ר קנא) =
 היה זקוק, היה נחוץ לו.

48 בדפ': צריך ליטול. ובדומה גם בק"נ שפרסם קאהלה *HUCA* 10 (1935): צריך ליטול. בק"נ שפרסם מירקין בס"ז לילון 384: צרך ליטול, וראה שם עמ' 376.
 49 ד: ונצרך לו 3, וכן ה"ר. מ: וצריך. וי"ג שחסר "לו".
 50 כך לפי כחה", שפרסם שם י"נ אפשיטין, וליחא בהוצ' הורוביץ 308.
 51 לא,בר: צריך, וצריך. בדפ': הוצרך, והוצרך. וראה עוד בח"ג אצל פינקל.
 52 בדפ' ומהד' ה"ר: צריך. ובניסוח דומה פעמים אחדות בספ-ב לטקט,קיא, ושם חמיד: "צריך להביא את הגרים", גם בכתי"י.
 53 כנ"ל גם בהוצ' אל"י, אך בדפ' רגילים, במש"ב ומי"ר: "ולא צריך לו". וכן הוא בת' שביע' ה"י, וראה תכ"פ ורעים 554.
 54 ד"ו: לא צריכינו. במהד' וייס (לד): לא הוצרכנו.
 55 ו (נשים 72): ושאר לא הוצרכו לימנות. ראה למעלן בהמשך בהפעל.
 56 בספ-ב מהד' הורוביץ: לא נצרכו לנר. בילקוט: לאור הנר.

30* במילונים אין כמעט תיעוד לשימוש ב"צרך" כפועל בבניין קל בלח"א (לב"י בלבד שתי מובאות מת', ובשאר הבניינים מרבה לטעם מירושלמי). הרחבנו בהבאת דוגמות מכתבי-היד כדי להקליט את עובדת "תיקוני" המעתיקים. יוכח מכתה"י הטובים של א"י (מן המשנה ואף ממדרשי ההלכה השונים), כי נפוץ היה השימוש בקל, במקום שבדפ' (על-פי הבבלי): צריך, נצרך, הוצרך, שמידת שימושיהם נראית מצומקת לפי זה. בקונקור' למשנה אין אפוא שום מובאה לקל, אלא פעם אחת (כש"ע או ת"פ?): "אין אדם רשוי למכור טבל אלא לצורך" (דמאי ה,ח — וכן בכתי"י).

השימוש בבניין קל היה גם בלח"ב (ע2א), כך מסתבר, למשל, לפי כ"י וט/30 לבר"ר, ראה לשוננו לג 276, וכן "לצורך" אצל מ' סוקולוף (דוקטוראט) קטע מ/15, סג/9. וראה גם בצורת העתיד: "שנת שלא י צ ר כו עמך בית ישראל זה לזה" (פסיק' דר"כ, אחרי 391), נ, ובשולי גיליון: יצטרכו. ואף במקבילה ויק"ר כד. (מרגליות תנה): יצרכו, לפי כ"ל וכן פס, אך המהדיר העדיף: יצטרכו.
 על מציאות השימוש של שורש זה בקל, לפי כתבי-היד, התעכב ח' ילון (ראה בהערה הבאה), וכבר ציין זאת לפניו *S. Krauss, MGWJ* 49 (1905), p. 678.

31* השימוש הנ"ל רומז להוראה היסודית של 'צרך' = עני, מסכן (בערב' حرك) וכן בתר"י 'צריכא' = אביון, שחסר לו. וראה פרטים נוספים בדברי ח' ילון, קונטרסים ב (תרצ"ח) 15, ושם בהערה 2.

נפעל: וכי מי נצרך לעמוד ענן, ומי נצרך לעמוד אש (מכ דרשב"י יג, כב — 1/48-47), נצרך אחד מהן [הלכה] הולך לבין דין בעירו (ת' חגי' ב, ט — 6/235) = היה זקוק ל-, היה נחוץ (כמו קל).

שמא תיצרך להן שעה ויסמכו עליהן (ת' עדו' א, ד — 7/455) = היה באותה שעה צורך בדבר.

[פיעל: עד שיצרך לבריות (פאה ח, ט — פ) 57 = היה נזקק (ראה התפעל)].
התפעל: עד שיצטרך לבריות (פאה ח, ט — לוק) 58, שמא יצטרך אחד (ו):
יצטרכו) לתרום (ת' שקל' ב, ד — 20/175), או שיצטרך לבריות (מכ משפ' כ — 14/328),
לומר שאם יצטרכו יש' לאחד מהן (מכ דרשב"י טו, ג — 14/81) = היו נזקקים, היו צריכים.

הפעיל: [יכול שהצריך אהרן... כדרך שהצריכו רעי איוב (ס"ז יא, יא — 33/276) — ע"פ ילקוט], אמר לו לסוף שאני מצריכם לידך על ידי חלוון זה (ספ-ד שגד — 6/417) = הזקיק לו, הביא לו.

הפעל: וכי למה הוצרך הדבר (מכ דרשב"י ו, ב — 18/6), כל עצמנו לא הוצרכנו אל אלעזר (ספרא צו ט, ה — לד, וט 66 למעלה), ושאר לא הוצרכו לימנות (ת' כתו' ה, ד — ו נשים 72) 59, ולא הוצרכו כפרה (ספ-ב קלט — 185 למטה, וכן וט) = היה צריך, זקוק (כמו בקל) 32*.

מ: צרכך (דה"ב ב, טו) 33*.
בארמית: חרג', גנ, ש, ב, ס, מנ* 18*.

57 כך הניקוד בכ"י פ, אך ראה הנמן 155. המטיל בו ספק, שכן קשה להניח, כי נוצרה כאן סופליציה בין שני הבניינים (והכוונה אולי לקל אפעל). לו: שיצטרך, וכן ק (טי"ח תלויה). במי"ר: עד שצריך. ועיין גם לעיל בסוף הערה 30* יצרכו/יצטרכו מלח"ב.

58 בכ"י פ: שיצרך, ומנוקד בפיעל (ראה הערה קודמת). בכ"י ק הטי"ח תלויה.

59 ע: לא צרכו להימנות (20/266), ראה לעיל בקל. ובירו' כתו' ה, ו — לו: "לא צרכו חכמים למנוחן" (כ"ל).

32* יש לעחים שבדפ' בא "הוצרך" בהפעל נגד כתהי", כגון: "יכול אם הוצרך שני ימים נותנים לו" (ספרא אמור יו — ק), אבל בכ"י ר: "אם היה צריך", וראה גם למעלן בקל לפי הדפ' מיומא ג, ב או מספרא לד.

33* כך פעם יחידאית במקרא בספר מאוחר. ונמצא גם בספר בן-סירא ח, ט, ופעמים אחדות גם בצורה: "צריך", ראה בקונקור', עמ' 264-265.

18** בת"א נמצא "צריכין", ראה בקונקור'. ובת"י לישע' ס, יט ('תצטרכון' — שפ/121) ובת"כ לאיוב לג, יד ('איצטריך' — לגרד 109) ועוד, ראה במילונים מוכאות גם מאר"ג ומאר"ב. ובאר"ג, שולטסה מילון 172 (צריך, צורכא), וכן בשומר' — עואנ"ש ג(ב) לפי המפתח, עמ' 385, וכפועל "צרכו" ראה קאולי, אוצר הפיוטים 55. ונמצא גם בסורית, ראה ברוקלמן, מילון b637, ובמילון מנדאי 397 (SRK₂).

למרות הימצאו של השורש ברוב ניבי הארמית הטילו ספק, אם ממנה נשאלה לל"ח, כי לפי כללי המעתק (בערב' (فرك)) היינו מצפים בארמית ל-יערך. ועיין בדברי' קוטשור, מלים 78. הצורה הדקדוקית 'צריך' (בינוני פעול) רומזת לארמית. על אף הנתון האיטימולוגי אין על כל פנים מנוס מלהניח, שהארמית הייתה הגורם לתפוצתו המרובה של השורש בלשון חז"ל. אף אם היה קיים בעברית העתיקה, לא יהיה ברור, כיצד צמח לפתע בל"ח.

לקסיקון הפועל

צ ר ם

צ ר ם — ק ל : צ ר ם באזנו, תלש בסערו (ב"ק ח, ו/ח = ספרא אמור כג, — קד4) = פגם באזנו (לגבי מום), או: משך באזנו (אלבק).
נטל פגיוס ו צ ר ם באזנו (בכר' ה, ג), צ ר ם לו באזנו (ח' פרה ג, ח — 21/632)*³⁴,
ה צ ו ר ם אוזן הבכור (בכר' ה, ג), מנין ל צ ו ר ם אוזן הבכור ואוכל (ספ-ד צט — 159).
בארמית: ש,ס**¹⁹.

[צחת — ראה ערך 'צות'].

34* עיין ליברמן, תוס"ר ג 218, שלא ברור לפי העניין מי צרם למי. גם כאן יש מפרשים: שעשאו בעל מום. והגר"א: רק כדי ליראו (אולי משיכה).

19** השורש אינו ידוע מאר"י, אבל ראה בשומרו' כתרגום ל"שריע" (שרוע) — צרום, (ויק' כב, כג — ברילל 144), עואנ"ש ב (המליץ) 599, וזב"ח מעיר שם, כי בכ"י מ כתוב "צלום" במקום "צרום" (הטור הערבי מפרש כלשון יתר, והטור הארמי כלשון חיתוך ופיחות), וראה י' בארט *ES* p. 41, המביא אפשרות מערב' *verstümmelte des Ohr = صمم*. ובסורית ראה ברוקלמן, מילון a 638 (פיין סמית/הק' 484 מסביר: cut off the ears, to crop), ומציין מערבית *صمم* חתך (ראה Lane pt. 4, p. 1693 = חתך את אוזנו). לפיכך מסתבר, שמדובר גם אצלנו בגרימת מום באוזן. והשווה ל' גינצבורג, ספר היובל לשוורץ, עמ' 303.

ק

קבל₂ (= כבל) — קל : אוסרכם אני, קובלכם אני (ת' שבו' גז, — 6/450, וד.)¹ =
 כבל את- (ביטוי כנוסח השפעה)*.
 וראה גם ערך 'כבל'.

קבל₃ — קל : אמר מין גילי, קובל אני עליכן פרושין... קובלין אנו עליך מין
 גילי (ידים דח/טז = ת' שם בכ, — 6/684: קובלני)², שהייתי קובל לו עליו
 (ספרא קדו' דט, — פט2), התחילה קובלת עליו לחכמים (ת' כתו' דז, — 27/264),
 שהאשה קובלת לבעלה, בין קובל לאביו, אבל אלו אין להן מי שקבלו לו (מכדרשב"י
 כב, כא — 211 למעלה), התחיל קובל עליו לאחיו³... לאוהביו × 5... למי אקבול
 עליך חוץ מאלו (ספ' דשו — 331, בר, גנ), התחיל לקבול עליו לאחיו (ספ' ד, שם — וט
 229) = התאונן עליו, האשים אותו (צעק נגדו).
 (מ: (? קבל-עם 'מל"א טו,)).

¹ באכדית: qabālu**.

בארמית: עת, חרג, ג, ב, ס, מ, נ**.

- 1 בהוצ' צוק': קבלכם (ולא העיר על ח"ג), אך ע: כובלכם. וניכר שכן הכוונה על-פי המקבילות בבבלי שבו' לה, א: "כובלכם אני בשבועה", ובירו' שם דיד — לה: 4: "כובלכם אני". והשווה במשנה שם ספ"ד.
- 2 והשווה בדומה בספ' ד — א — 2/4 לפי פינקל, אך בכ"י וט 155: שהייתי קיבלני אני לו עליו. אד: קובלני.
- 3 בכתי' אחרים לא, ד: התחיל לקבול עליו באחיו... באוהביו וכו'.
- 4 ראה הערה קודמת.

- 1* ביטוי שאל מאוצר המלים של הלחשים לצורך שבועות. השווה ש' ליברמן, יונית 91, ושם הערה 36.
- 2* המצייץ, כי 'קיבלי', ר'איסר' רגילים בלשונות לחש. בכתי' של לח"א לא רגיל המבנה האנקליטי, ולרוב בא בהפרדה כנ"ל במשנה: קובל אני (גזור אני), וראה לעיל בח"ג, הערה 2. ועיין מ' בראשר, מבוא פס 15, שהביא לכך דוגמות. השווה גם בערך 'פרט', (פורטני) ועיין במאמרי בספר בראיילן טז-יז, עמ' 130.
- כל המובאות מלח"א הן בקל; בלח"ב (ע2א) נמצא גם בפיעל: "מעשה באישה שקיבלה על בעלה לשלטון" (בר"ר נד — 575, וכן כ"י וט/30), בדפ' ועוד: שקבלה.

- 1** באכדית ההוראה: קרב, להילחם, ומיסוד של מלחמה עבר להוראה משפטית, ראה דברי י' קוטשר, תרביץ יז (תש"ו) 125, הערה 2, וכן מלים 91. בדרך זו ידוע על מעבר ב'טען', (= דקר) < טען נגד, או מיוונית *póλεμος* = קרב, מלחמה (וכך הוא בל"ח) < מלחמת דברים, ויכוח (בלשון ימינו). אפשרות זו מאכדית הזוכרה גם כדברי ט"ס (מילון ב"י 5681, סוף הערה 4). אך אין זה מן הנמנע להניח על קירבה בין 'קבל-', הידועה כמלת יחס ("ויכהו קבל-עם" — מל"א טו, י) = לפני, כנגד < בא בריב, בטענות נגד, כיחס שבין קרוב/קרָב (ראה טור-סיני, שם, אשר מתנגד אמנם לדעה זו). קראוס ב 499, א 149, רואהו ממוצא יווני — *κόβαλος*, אך הוראתה היא בן-בלייעל, רמייה, ואינה משתלבת כראוי לכאן.

- 2** מצוי בארמית של יב בענייני קובלנה במשפט, ראה ז'אן-הופטייזר *DISO*, p. 249, קאולי במפתחות, וראה דיון אצל ר' ירון, המשפט של מסמכי יב, עמ' 41, עמ' 121. ובח"א בא תמורת 'צעק' (ברא' דו, שם' כב, כב); בח"י למל"ב ו, כב; וכן בתר"כ לתהל' עזב, (לגרד 44) ולאסתר ד, א (שפ/191); וכשם ראה בלח"א ובתרי"א לברא' יח, כ-כא, וראה אצל יאסטרוב (קבל, הארמי) דוגמות מאר"ג ומאר"ב. ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 643, ובמילון מנדאי 404 *to accuse* (ואינו מייחדו ללקסמה נפרדת).

לקסיקון הפועל

ק ב ל 4

קבל 4 (= גבל) (1) — פיעל: קמח קלי שקיבלו ועשאו עיסה (ת' חלה א, ד — 20/97 ע) = גבל, לש אוחו. וראה גם ערך 'גבל'.

קבע 2 — א. קל: קבע שלושה מסמרים בארץ (כלים ו, א) = תקע ותחב (מסמר, יחד)^{3*}. כופת שקבעו בנדבך, קבעו ולא בנה עליו (כלים כה, ח) חובה שהיא מלאה כלים וקבע לה כיסוי טמאה (ת' כלים ב"מ י, א — 23/588), שולחנות... אף על פי שקבען במסמר טמאין (ת' כלים ב"מ י, ו — 2/589, כך ו)⁶, ואם היתה קבועה בכותל, הרי זה מותר (ת' שבת יג"ד, טז — 17/130). [פועל: ארבע טבעות של זהב היו מקובעות בו (ברייתא דמלאכת המשכן, גנוי שכטר 378)].⁷

ב. קל: קבע לו הכתוב ברכה (ספ-ד רסג — 7/285, השווה ספרא חובה יב, ג — כז), וקבעה לו זמן (ספ-ב קטו — 9/128) = ייחד והקצה דבר במקום או בזמן (בהשאלה). אלא קבעם חובה שיבואו ברגל כולם (ספרא אמור טו, א — קב), לא זזו משם עד שקבעו הלכה כר' יוסי (ת' ברכ' ה, ב — 27/11), [שהקב"ה קובע לו שכר (אבות ג, ב)]⁸, כזה היו רואים וקובעים בו לדורות (מכ בוא א — 12/6), אף חגיגה פעמים שאין זמנה קבוע (ת' חגי' ב, י — 28/235), אבל אינה באה זכר ואינה באה קבועה (ספרא חובה ח, ג — כא), יכול הוויית שלישי תהא קבועה ביום 4 x (ס"ז פרה יט, יב — תרביץ א 1/65, הורו' 6-2/308), מומין קבועין (מכ משפ' ט — 279), מליקה שלא קבע לה צפון, אינו דין שלא יקבע לה כהן (ספרא נדבה ז, ב — 4ח), שמא תקבעו (ו: תקבע) הלכה לדורות (ת' ברכ' ה, ב — 27/11), אם לקבוע כבר קבע (ספ-ד סג — 130, וט 183). נפעל: בו ביום נקבעה הלכה כדברי בית הלל (ת' חגי' ב, יא — 8/236), וכל שתקבע לה שלשה פעמים (נדה ט, ח/ט)⁹, שלא יקבע הדבר חובה (חלה ד, יא/יב = ת' פסח ח, י — 13/69) = יוחד ונתקן הדבר.

בארמית: תרג, ג, ג, ש, ב, ס, **³.

- 5 ו (ורעים 275): שגבלו.
- 6 אצל צוק' בטעות: שקבאן. וראה ליברמן, תוס"ר ג 66.
- 7 בדפ' (רמ"ש): קבועות, וכן ראה עוד בג"ש שם 381. הצורה "מקובעות" מצויה עוד ביר' סוכה ה, א — נה2 למעלה: "תנו... היו שם מקובעות אבנים טובות ומרגליות", והוא תוספת למקבילות שבת שם ד, ו — 22/198 ושבבלי שם נא, ב; לפיכך ספק אם מקורית היא מלח"א. ונמצא בדומה בארמית: מקבעין (ראה למטן בהערות).
- 8 נמצא כך בדפ', וליתא בכת"י (ק, לו, גג"מ).
- 9 לו: שתקבע, ובגג"מ קמו: שתיקבע (הרומז לנפעל), אבל בדפ' בעבר קל: שקבעה.

3* לרוב מסכימים (ראה יאסטרוב וגם ב"י), שאין לפועל שלפנינו שום קשר אל קבע, (= גזל) שבמקרא, על אף שהם משמשים באותו בניין. על הסתעפות אפשרית מן המשמע' המקורית שבערב' قبض (בהוראה קבץ ואסף) שמעתי מפי פרופ' ש' מורג. מכאן תפס והחזיק, ובמקרא בהוראה שלישיית, אך הדרך מאלה אל קבע, בל"ח נראית רחוקה. ועיין בתנח"י, תרומה ז (בוכר 92): "היקבע אדם אלקים" — אמר ר' לוי לשון ערבי הוא, ערבי בא להשיח עם חבריו, יאמר לו האת גזולינו, האת קובעינו", וכן בבבלי ר"ה כו, א. ובהקשר הפסוק המקראי נמצא פעם אחת במשנה: "קובע אתה את השמים מלהרדי טל ומטר" (ידים ד, ג/ט).

3** בהוראה היסודית (א) ראה בת"א ובת"י ל"וכתבתם על מזוזת" (דבר' ו, ט; יא, כ — 'ותקבעונון'//ותקבעוין — גינ' 321), ובת"י ל"ולא חנכו" (שם כה, — 'ולא קבע ביה מזוזתא'),

לקסיקון הפועל

קדח¹

קדד — קל (פעול): בין שלמה בין קדודה מצטרפת $2 \times$ (עוק' בד, פ) — פ¹⁰ = לא היתה שלמה אלא מחותכת (פיה"ג).

פיעל: שמעתי שמקדדים בהרים (עירו' הד, ק, פ, לו)¹¹ = נקב וחתך בהרים, ראו את ההרים כאילו הם נקובים ומוודים את הקרקע שתחתיהם (אלבק).
 כיצד מקדדין בהרים... מקדר ועולה... ותכמ' אומ' אין מקדדין בהרים (ת' עירו' ו(ה), יא — 19-17/145, ע, ל)¹².

בארמית: ש, **ס⁴.

ראה גם ערך 'קדר'².

קדח² (3) — הפעיל: ואת הקדחת, מלמד שהוא מקדיח (ספרא בחוק' ד, ג) — קיא³, וט²¹⁰, עתים שהוא מקדיח (ספרא, שם) = נחקף במחלת הקדחת (פ"ע).

מ: קדחת*⁴.

קדח³ — קל: א. הקודיח כל שהוא חייב (שבת יב, א) = קדח חור, נקב דבר מה. הקודח והגורר והקוצץ... אינו חייב עד שיקדח את כולו (ת' שבת יא(יב), ג — 5/125, ע)¹³, כל ידות הכלים הקדוחות, חיבור (פרה יב, ח/י = ת' פרה יב, יז) — 6/641 = היו נקובות, וחיבורן קבוע*⁵.

10 המלה הנ"ל ברורה בפ, על אף המחיקות שבקטע, וכך הגירסה בפיה"ג לטהרות 141. ק: קדורה $2 \times$ (סופר שני), לו: קדורה $2 \times$.

11 גם בערוך (קד), כנ"ל: שמקדדין, בגמ"מ מו: שמקדדים? — וראה שם הערות לח"ג בשורה 13.

12 צוק' גרס שם: מקדדין $2 \times$, אך נראה, כי גם בכ"י ע: מקדדין. 1 מקדדין. 1 (מועד 109): מקדדין, וביד' עירו' — 4כב: מקדדין, בכ"ל אולי: מקדדין.

13 1 (מועד 46): שיקדיח. ראה בהמשך למעלן בפיעל.

4* נראה שלפנינו פועל גזרתי שישירות מ"קדחת", על אף שיש לו זיקה ברורה לפועל 'קדח', שבמקרא, כגון: "כי אש קדחה באפי" (דבר' לב, כב). היצירה המיוחדת ניכרת כאן בשימוש ההפעיל (שאיננו במקרא) כפ"ע. המצוי בהפעיל בלח"א בצירוף "הקדיח תבשיל" הוא בהוראת גרימה (קאוטיבי). והשווה בדרך זו: שחפת < נשחף; רגל < הרגיל (הפשיט מן הרגל), נבלה < נתנבלה.

5* ראה אלבק בפירושו, והשווה ליברמן, תוס"ר ג 253. ובתכ"פ מועד 168 מבחין על-פי רש"י, ש"נוקב" — עושה חור בלי כוונה למלאות את החור, אבל "קודח" — כוונתו למלא את החור.

ובתר"י ובת"נ לשמ' כז, ו: 'למקבעא'. וכן בתר"כ לאסתר, ח, טו. ולאסתר², א, ב: "מקבע... ומקבעין ביה ומרגיין" (שפ/174). ובא בתרג' ל'תקע', 'הכה' ועוד. אך לעתים אין אחידות, כגון ל"מוצב ארצה" (ברא' כח, יב) בת"א: נעיץ, בתר"י א/ב: קביע. ובת"י למשל לשופ' ג, כא (ל"וייתקעה") — 'וקבעה' (שפ/50), ולהוראה המושאלת (ב) ראה בתר"י לשמ' יב, ג או במד' יד, א. ונמצא באר"נ שולטסה, מילון 174. ובשומרו' חתרגום של 'נטה' (אהל) — עואנ"ש ב (המליץ). לפי המפתח 661, אך גם "תחום קביע" = קבוע, שם ג(ב) 270,73 ועוד. ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 643. ואין במנדאית.

4** ראה בשומרו' — עואנ"ש ב (המליץ) 584, בתה"ש ל"ויקרקע שמלתיו" (ברא' לו, כט) — קדד (ברילל 34). אף בסורית ראה ברוקלמן, מילון 645 (ערך 'קד') בהוראה: חתך, נקב, ונמצא בתרגומים ל'קרקע'. ובערב' — נקב ובקע, אבל במנדאית 'קדר' (מילון 405), ראה בהערות לארמית בערך 'קדר'².

לקסיקון הפועל

קדר 2

ב. וגזבר קודח ונותן לו מן המטבע העולה בידו (ת' שקל' ב, יג — ד, ו מועד 210)¹⁴ = תקע את המידה, שאב והעלה*⁶.

קודח בסאה... קודח במיניקית ונותן לפני בניו (ת' יו"ט ג, ח — 26-25/205), ולא מערה מן החבית אלא קודח מן האגן (ת' ב"ב ה, ד — 32/404)¹⁵, נותנן סביבות הסל וקודח מתוך הסל (ספרא אמור יג, ד — קג3).

פיעל: ולא יקדיח בקשתנית כדרך שעושה בחול (ת' שבת יג(ד), יז — 19/130, ע, ו)⁷, ר' שמעון אר' עד שיקדיח את כולו (ת' שבת יא(יב), ג — ו מועד 46)¹⁶ = נקב חור (כמו בקל).

בארמית: תר"כ, כ, ס, מ, נ**⁵.

קדר 2 (= קדד) — קל: בחול קודר את הזכרותיהן וגונזן (ת' שבת יג(ד), ה — ל, ו מועד 58)¹⁷ = גזר, חתך חתיכות בקלף.

כיצד הוא עושה קודר את האזכרה ושוורף את השאר (ספ, ב, נשא טז — 8/21, וט 85 למעלה), ואילו הן עורות לבוביין, כל שקדור כנגד לבו (ת' ע"ז ד(ה), ז — 24/466, ו)¹⁸ = חתך מסביב*⁸.

14 ע (צוק' 26/176): הולך וקורא (במקום "קודח"), ל: וקורה. וראה תכ"פ מועד 972.
 15 צוק' בהערותו: "קונח" (וראה יאסטרוב), אך ראה ליברמן, תרביץ ג 209, שאין מקום לשינוי זה. וראה עוד שם, שצ"ל: האגן (ולא "האגד"). ו: קודיח.
 16 ע: שיקדח, כהמשך ל"קודח" בבניין קל (ראה לעיל, הערה 13).
 17 ע (4/129): "אף בחול קורא את האזכרות", והשווה בבלי שבת קט"א, (ורש"י שם). ובירו' שם טז — טו: קורע אזכרותיה. ובפיה"ג לטהרות 141 מובא בהערות: קודד.
 18 ע (צוק' שם): שנוקב. ד: כל הקרוע. ובבבלי ע"ז לב, א: "כל שקרוע כנגד הלב וקדור כמין ארובה" (הערות: קרוד, ור"ח: קדור = קודד, וראה בפיה"ג לטהרות 141, הערה 18).
 בקונקור' של האקדמיה מוצע לראות בקל: "לא יקדור בסכין" (ספרא נדבה ח, ב — 10, כי"ר לב) כ'קדר' = קדד, עקר. וקשה לטווג לפי זה שורש חדש, בגלל הספק, וראה השערתי בס"ז לילון 295, הערה 84 (וראה גם בהערה הבאה על אפשרות 'קדר' = קדר, ובערך 'קדד', הערה 10, לעיל).

6* בתוס' מועד 210 (הביאור הקצר) מציין ליברמן, שהוא תוקע את המידה לתוך השקלים ושואב ומעלה לפי חשבון המטבעות. וראה גם שם, עמ' 294. והשווה עוד אפשטיין, תרביץ ז, עמ' 146. מסתבר לפי זה, ש'קדח' ב' הוא תולדתו של א', שכאילו קודח, נוקב חור בתוך הכרי, וע"י כך שואב ומעלה.

7* הובא אצל קוסובסקי בקונקור' כבניין פיעל, ואולי היו"ד לסימן צירי ככתיב. אך אין האסמכתא ודאית. העדפנו מכל מקום שימוש בפיעל, השווה בהוראתו לקל, שכן ההפעיל כבר תפוס להוראות אחדות (ראה לעיל, הערה 4*). כש"ע מופיע סמוך למובאה הקודמת (צוק' 18/130): "המקדיח" (ע, ל, ג, נ), אבל לפי ו (מועד 63): מקדח.

8* עיין ליברמן, תכ"פ מועד 207, והכוונה שנוקב מסכיב להזכרות ומוציאן.

5** ראה, למשל, ל"חשקיע לשנו" (איוב מ, כה) — 'תקדח' (לגרד 116), ואינו כן בת"ק. ובאר"ב ברכ' נו, א; סנה' קט, ב ועוד. ומצוי בסורית, ראה בפייין סמית/הק' 499, הוראה to bore-d (אך לא הופרד כשורש חדש). ובמילון מנדאי בהוראה זו, עמ' 404 (קדח), גם בערבית قدح = עשה חור, Lane pt. 7, p. 2492.

ברוקלמן לא הפריד את 'קדח' לערכים אחדים, אבל ראה עה"ש, ב"י ודלמן 371. ואלבק, מבוא 148, הביאו בין הפעלים החדשים.

לקסיקון הפועל

קוף

[נפעל: חורי נמלים... אם היו נקררין (נקדדין?)... אסורין משום גזל (ת' פאה בטז — 16/20 ע) ¹⁹ = הותחל לקדוד ולנקוב את החורים].

פיעל: כיצד מקדדין בהרים... מקדר ועולה, מקדר ויורד (ת' עירו) ו(ה)יא — 19-17/145 ע, ²⁰ = ראה את ההרים כאילו מנוקבים (ליב') ^{9*}.

[פועל: באיזה קודש אמר, בקדשי מקדש המקודרין (ת' טהר' א,ו — 1,36/661 ד) ²¹].

וראה לעיל ערך 'קדר'. בארמית: תר"כ(?) ג,ב(?) מנ**⁹.

קוס (= קוץ) ² (1) — פיעל: מסקלין מקוסיין, ממלין נקעים שתחתיהן עפר (ת' שביע' ג,ז — 20/64 ע) ²² = קיווין, נטל הקוצים. וראה להלן ערך 'קוץ'.

קוף (= נקף?) ² (2) — הפעיל: והחנווני מקיף (אבות ג,טז/יח) ²³ = נתן בהקפה, ששילמו לו לאחר זמן*¹⁰.

19 ו (זרע' 48): "אם היו נזיקין אסורין", והוא נוסח קשה. עיין ש' ליברמן, תכ"פ זרעים 154, המסביר לפי כ"ע, וסובר שמא צ"ל: נקררין (נקדדין).

20 ו (מועד 109): "מקדדין, מקדיר ועולה, מקדיר ויורד", גם בבבלי עירו נח, א: מקדר ועולה (וראה לעיל, בהערות לקדד' פיעל). ובירו' שם ה.ג — כב: 43: מקדדין / מקדדין?.

21 צוק' גרס לפי דפ' חדשים: המקודשין, וכך הוא אמנם בר"ש לטהר' א,ח; וראה גם בירו' סוטה ה,ב — כ: 11: מקודשין (בכ"י וט: הקושין), וליברמן בתוס' ד' 51 מצדין מקורות נוספים. ספק אפוא, אם הגירסה דלעיל מהימנה.

22 ו: מקווצין, ד: מקומן.

23 הניקוד בק: מקיף (בקו"ף דגושה). וכן ניקד ילון. וכך דגוש גם בשם: "הקפת' החנות אינה משמטת" (שביע' יא, א — ק,פ), על-פי מוצאו הנראה מאכדית (ראה למעלה) סיווגוהו לע"ג, והנטייה ע"ד פ"ג (השווה במקרא: נוח, לון וכיו"ב).

9* וראה תכ"פ מועד 378-380, ונראה אמנם שעיקר השורש הוא 'קדר' (ראה ערכו), אך יש גם קריאות ברורות של 'קדר' (ראה גם בהערות לארמית). וקשה להכריע פעמים רבות בחילופים הגראפיים ד/ר שבכתבי-היד, ראה א' גייגר, קבוצת מאמרים, עמ' 25-27. וראה בעה"ש ערך קד.

10* ב"י 3803 (וראה הערה 1) משייכו לשורש נקף, (הוראה ג), כאילו היקף זמן לכסף, אך טור-סיני כעורך מביא את הפועל שנית בשורש 'קוף' (5857), וראה שם הערה 3) ומדגיש את המוצא האכדי. אמנם חשב לנקד: הקיף, הקפה, על-דרך ע"ג, ואחרי זה נגדרו "מתקנים" בימינו, מתוך כוונה ליצור ע"י כך בידול בינו לבין 'נקף' המקראי (אך ראה לעיל בח"ג, הערה 23).

6** ראה באר"ג ירו' ביכו' א,יב-סד: דמקדר, ובתר"כ לאסחרן, ח"י: איתקדרו (לוי, תרגומים, מציע לקרוא: ואתקדרו). מה שהביא יאסטרוב 1318 מאר"ב (קדרן — מנח' פג,א) מסופק הוא בגירסתו, ושום מובאה לא נראית תואמת לכאן. אך נמצא במילון מנדאי 405 בצורה 'קדר' בהוראה כנ"ל — to cut, to wound.

לקסיקון הפועל

קוץ²

הפעל: החנווני על פינקסו ולא במוקף (ת' שבו' וד, — 15/453 ע) ²⁴ = שניתן בהקפה, לזמן מסוים.

באכדית: qāpu**⁷.

בארמית: ג,ש(?)**⁸.

קוץ² (2) — פיעל: מקווצין ומקפצין... עד ראש השנה (ת' שביע' א,יא — 2/62), מקווצין, ממלין נקעין שתחתייהן עפר (ת' שביע' ג,ז — ו זרעים 176) ²⁵ = הסיר הקוצים. נתפעל: שדה שניתקווצה תיזרע מוצאי שביעית (שביע' ד,ב — ק,לו) ²⁶ = ניטלו הקוצים.

מ: קוץ**¹¹. וראה לעיל ערך 'קוס'.

קטס, — קל: ולא יקטמונו להריח בו, ואם קטמו (ל: קיטמו) הרי זה פטור $2 \times$ (ת' שבת ה(ו),ט-י — 24-23/116) = חתך, קטף ראשו.

(עוף) הקוטמו והמורטו חייב שתי חטאות (ת' שם ט(י),כ — 7/123), קוטם ואוכל, ובלבד שלא יקטום בכלי (ת' שבת יד(טו),יב — 4/132), אפילו שנים קטומים אחד שאינו קטום (סוכה ג,ד), ושתי דליות ואחת קטומה... שלשתן קטומין (ספרא אמור טז,ז-י — קב) = נקצץ ראשם.

נפעל: (לולב) נקטם ראשו, נפרצו עליו פסול (סוכה ג,א), הדס וערבה שנקטמו תימרות העולות מתוכה כשרות (ת' סוכה ב,ח — ו מועד 264) ²⁷ = נחתך, נקצץ.

פיעל: ושיברו את החליפין וקיטמו ²⁸ את הירק (ת' ב"ק ב,א — 24/347) ²⁹ = שבר וקטף ענף מן הצמח (ב"י).

בארמית: ת"ג(1),ס**⁹.

וראה גם ערך 'קרטס'.

- 24 ו: ולא במקף (צוק' לא העיר על ח"ג), וכן הוא בירו' שבו' ז,ה — לח. וראה ליברמן, תוס"ר ב 180.
- 25 ע: מסקלין מקוסיין (וראה לעיל, הערה 22).
- 26 לו: שנתקווצה. פ: שניקווצה (בהטמעת התי"ו), ראה הנמן 218, והשווה לעיל: ניצנן ('צנן).
- 27 ע (1/95): שנקטמו. ועיין ליברמן, חכ"פ מועד 859-860, על ח"ג תימרות/תמרות העולות בין כהר"י ע/ו, ואם נקטמו ראשי העצים או התמרות.
- 28 ומצאו בפיעל לפי ל: קיטמו $2 \times$ בת' שבת (ראה למעלן מובאה ראשונה בקל), אך במקבילה לשם כבבלי מופיע גם פועל קודם המעיד על קל: "קוטמו ומריח בו... לא יקטמו, ואם קטמו פטור" (ביצה לג,ב).
- 29 במקבילתו בירו' ב"ק ב,ב — 12: קירטמו. וכן שם "קרטוס" (במקום "קיטוס" בת') בדרך הדיסמיילציה מ'קטס', וראה להלן בערך 'קרטס'.

11* הפועל נוצר מן השם "קוץ", בהוראת הפיעל השולל (פריבאטיב), והו"ו הפכה לעיצורית, כפי שמצוי בל"ח בפועלי ע"ו אחדים. השווה 'תוך' בלח"ב. וראה סגל, דקדוק, עמ' 144.

7** השווה צימרן, עמ' 17. הוראתו באכדית להלוות בלי רבית, להאמין. והשווה גם 'קוטשר, מלים 56. רש"י בחולין מת,א מצייין: "יקיפו לי באמנה, כמו החנווני מקיף לשון אמנה".

8** באר"ג ראה ירו' ברכ' טז,י-יד: "אקיף לי". ובאר"ב: "אמר ליה אקפן אנא" (חולין מת,א), מ: אקפון. דק"ס נג, הערה ס, מצייין, כי בכי"ר כהוגן: "אקפן". וכך אמנם גירסת הערוך וכן רבינו גרשום. דוגמה מסופקת בשומר' ראה עואנ"ש ג(ב) 99 ('אקפה' — השאילו), ועיין בן-חיים לשורה 82.

9** בת"נ ל"טרף" (ברא' ח,יא): קטים. בתר"י שם (רידר 11): לקיט, אך הערוך (וראה יאסטרוב) הביא מתר"י 'קטים' כמו שהוא בת"נ, וראה שפייער, לשוננו לא 26. ומצוי הוא בעיקר בסורית (= טרף, קטף), ראה ברוקלמן, מילון 659 (קטם), הפועל קרוב לגדם'.

קטם² — קל: מזהמין את הנטיעות... וקוטמין אותם (שביע' בד) = פיזר אפר על-
(ב"י, ליב')*¹².

(כירה) עד שתהא גרופה וקטומה... (גחלים) הרי הן כקטומות (ת' שבת
ב(ג,א-ב — 23-22/112) = זרה אפר (קטמא) על גבי הגחלים, שלא יתלקחו (ליב')*¹³.

בארמית: (קטם, קטמא — תרג'), ש(ב,1), ס**¹⁰.

קטע — קל: קטע ראש אונה, ראש חוטמה (ע"ז דה, ק), היכהו וקטע ידו, היכהו
וקטע רגלו (ת' ב"ק טב, — 16/363), קוטע את אצבעו ומוכרו (ע"ז א,ה), אפילו רגלו
קטועה ועינו סומא (ת' סנה' א,ב, — 3/415), יכול... קטע את ידו, יקטע את ידו
(ספרא אמור כז, — קד, כ"ד תסח)³⁰, האומר... קטע את ידי שמזקתני (ת' ב"ק ט,לב —
19/366), וחייבו לקטוע את ראשו (ספ-ב קלא — 9/169) = כרת, קצץ.

נפעל: בכור שניסמת עינו, שנקטעה ידו, שנישכתרה רגלו (בכו' ה,ה) =
ספרא נדבה ו,ג — 2ח, השווה ספ-ד כו — 37, וט 162) = נכרת, נקצץ.

פיעל: קטע את ידו, שיבר את רגלו (ב"ק ח,א — ק)³¹, וקיטע את ידו ואחר-כך
הרגו (ת' ב"ק ט,יז — 31/364)³², האומר... קטע את ידי, שבר את רגלי (ב"ק ח,ז/יא —
ק) = כרת, גדע (כמו קל).

[פועל: כורש מלך ג' שנים מקוטעות (סדר עו"ר כט, רטנר 132) = לא היו שלמות
(בהשאלה)]

(בהשאלה)

בארמית: ת"נ, תר", תר", כ, ג, ג, ש, ב, ס**¹¹.

מ: קצע*¹⁴.

30 כך הוא בקל לפי הניקוד הבבלי בכ"ר. בד"ו וכן רייס: וקטע (בפיעל).
31 פלו: קטע (בלא ניקוד). ילון ניקד בקל. על אף הכתיב החסר מנוקד ב"ק בפיעל, ויתכן שהוא בגרידה מן הפעלים הסמוכים
שם: סימה, שבר.

32 ד: קטע. אך לפי העניין מתאים לשון עבר. ולפני כן בש" 29: "הרגו וקטע את ידו כאחד". ובירר ב"ק ח: — 21 ד"ו:
קטע וקטע את ידו, אך בכ"ל: קטע... וקטע. ובשרי"ר 249: קטע וקטע את ידו.

12* הרמב"ם (וכן אלבק) פירש על-פי קטם, שחתך קצה ראשיהם, הר"ש ורע"ב מציינים את שני הפירושים,
וראה ב"י 5879א. הערה 1. אבל ראה ליברמן, תכ"פ זרעים 494, הערה 82, שהכריע כנ"ל (וראה שם נגד
לעף) וכן המאירי. ובירר נמצא אמנם ליד 'אבק': "המאבק... הקוטם" (יר' שבת ז,ב — 1). והשווה גם
י' פליקס, החקלאות 97-98.

13* ראה חוס' מועד 9, ושם בבבא ג מצוי עוד פעמים אחדות בבינוני פעול.
14* כך ציין גם סגל, דקדוק סעיף 176, והשווה ברקלמן מילון סורי 660. וראה גם השוואות ל'גדע' (יאסטרוב
ואצל ב"י 5888, הערה 1).

10** תרגומו של 'אפר' הוא: קטמא, למשל: ת"א ויק' א,טו (שפ/165); תר"י שמ' טי, (וראה לשוננו
לא 190), בת"נ שמ' ט,ח; ויק' ד,יב; תר"י/ב בדבר' כהיא; ובת"י ליונה ג,ו. 'יחיב על קטמא'
(שפ/438). ומצוי גם במגילת אנטיוכוס הארמית, שנתון בראילן א 97, פס' 51. וראה גם בת"ק
לאיוב מבו, (ובמפתח, עמ' 96). וראה כפועל בשומר' — עואנ"ש ב (המליץ) 448, 'לקטמה'
(כתרגום של "לדשנו" = להסיר הדשן). וראה גם בתה"ש לבמד' ד,יג: וייקטמון ית מרבחה.
ונמצא גם כתרגום ל'עפר' (ברא' יג,יד ועוד). ובסורית ראה ברקלמן, מילון 659 (קטם₂) = הפך
לאפר. הפועל הוא אפוא דנומינטיבי מן השם בארמית (וראה גם סגל, דקדוק סעיף 178).

11** נמצא בעיקר כתרגום של גדע, קצץ, כרת. למשל בת"נ וכן בתר"י לשמ' לט,ג: וקטעו יתהוין.
וראה בתר"י לברא' מו,כט; כד,סא (דאחקטע). ובתר"י/ב לבמוז' יג,כג ועוד. ובתר"כ לקהל' ח,יג,

לקסיקון הפועל

ק"ץ 2

ק"ץ 2 (2) — פיעל: אי זהו קיץ המזבח, (ש)לוקחין (את)העולות ומקיצין (בהן) את המזבח (ת' שקלים ב,ח — 8/176)³³ = סיפק צרכים לקץ המזבח (ב"י), האכיל (ליב*)¹⁵. קיץ המזבח מה הן, לוקחין בהן עולות ומקיצין בהן את המזבח (ת' מנח' י,ח — 28/527).

מ: קיץ*¹⁶.

קלח — פיעל: א. זוחלים שקילחן בעלי אגוז (עדו' ז,ד) = העביר מי זוחלים דרך העלים של עץ אגוז (אלבק) — פ"י.

צינורו של פלוני מקלח מים בשבת (ת' עירו' ט,ו), (כב — 3/150) = הוליך המים בורם מכוון (ב"י) — ארגטיב.

ונותן לשופר... כהנים מקלחין אותן 2×2 (ת' שקל' ג,ב — 24/177)³⁴ = הריק את השופר מן המעות (ליב*)¹⁷, גרם שהמעות יקלחו.

ובשעה שהוא מפרה היא מקלח את פירותיו (ספרא בחוק' ה,ד — קיא, 4, וט 211א) = השליך את פירותיו, הפיל בכוח*¹⁸.

ב. איזה הוא דם הנפש כל זמן שמקלח (ת' זבח' ח,יז — 10/492 $2 \times$), היו מקלחין לתוך המים (מק' ד,ד), תחת הצינור שמימיו מקלחין (ת' ע"ז ח(ט), ג — 12/473) = המים זרמו בכיוון ישר (ב"י), ניתזו המים בורם — פ"ע.

בארמית: (1) תר"י (קלוחא — תר"כ) *¹².

33 הציונים בסוגריים על-פיו. והשווה כך (ע2א) בירו' שקל' ה,ה-מח: "מקיצין בהן את המזבח" (כ"ל, ד"ו), המוכיח, כי הוא פיעל (והשווה לעיל "מפיסין" = מפיסין).

34 כך נמצא שם בהמשך פעמים אחדות בכבות ד-ו. ל: מקנחין. ד: מקבלין.

15* ראה תוס' מועד 208. ועיין תכ"פ מועד 684, על מוצאו של הביטוי, על-פי רש"י בשבוע' יב, רע"ב. וראה בבבלי מנח' צ.ב. לפי ההקשרים במקורות לא נראה לקבל את דעת J. Barth, *JLG* 7 (1910), pp. 129-130. ש'קיץ' הוא מארמית קיסא, כאילו הכוונה: עצים למזבח.

16* הפועל תנייני, שנגזר ישירות מן הביטוי המושאל "קיץ המזבח" = קרבות נוספים, שמקריבים במזבח, כדרך בני אדם שאוכלים פירות בסוף סעודתן, ונוצר לצורך עבודת הפולחן. אף במקרא מצוי פועל גזור שם מן 'קיץ': "ו קץ עליו העיט" (ישע' יח,ו:ר: "תחרף") = בילה את זמן הקיץ, אך לא ניכר קשר עילי ביניהם. אף ניכר השימוש בבניינים השונים, וראה במבוא, עמ' 68, נוסף לשינוי הסמנטי.

17* עיין ליברמן, תכ"פ מועד 699, שהכהנים היו הופכים את השופר (עיין בפירושו הר"מ למשניות) וגורמים שהכסף יקלח משם.

18* כך בפירושו רבנו הלל. ובהוראה זו הוא בתר"י לויק' כו,כ (ראה למטן, בהערות לארמית). ייתכן שההוראה מושאלת (יגרום שהפירות יקלחו מן העצים, כעין זרימה) כדוגמה הקודמת, שמריקין את השופר ממעות.

איוב טז, טז (לגרד 98) ועוד. ואין בת"א, שם למשל בדבר' כ,כ: ותקוץ. בתר"י: ותיקטעון (רידר 283). וכך בשמ' לט,ג הנ"ל.

ומצוי באר"נ, שולטהס מילון 178 (שם גם בפעל), כגון לישע' ט,ט. ובשומר' — עואנ"ש ב 461 (489 ל'כרת', או 443 ל'גדע'). ובתה"ש למשל לדבר' יב,ג (ברילל 221). ובאר"ב ראה למשל: "מקטע רגליהון" (ביצה כה,ב), ידוע מסורית, ברק' מילון 660, המציינו גם מערבית.

12** בתר"י לפסוק "ועץ הארץ לא יתן פריו" (ויק' כו,כ) — "ואילן דאנפי ברא יקלח פירו' (גינ' 221, וכן רידר), 'כשם שהוא בספרא (ראה למעלן) בדרשה על אותו פסוק. בת"נ: 'לא יצלח בפירו'. קשה לפי זה להכריע מי הוא המשאיל ואם הוא מארמית, אך נמצא גם כשם בתר"כ ל'זרם" (איוב כד,ח — 'קילווא'). ולא מצאתיו בניבי ארמית נוספים.

ק ל ס

לקסיקון הפועל

קלט — קל: הזורק וניזכר... ק ל ט ה אחר, ק ל ט ה כלב (שבת יא, ו/ז) = תפש והחזיק בה. קולט מן הגת העליונה מן הצינור ושונה (מעש' א, ז), כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולט (מכות ב, ז/יב), ולא יהא מביא כלי אחר וקולט (ת' שבת ג(ד), י — 2 x 8/114), בדקה שתהא (הנפה) קולטת את הסולת, ובגסה שתהא קולטת את הסובין (ת' מנח' ח, יד — 12-11/524), פרט לנטף ולמבוע הקולס ("צ"ל: הקולט) (ס"ז יט, יז — תרביץ א, 13/76)³⁵... לא היו שלוש שבעבר הירדן קולטות (מכות ב, ד/ז), ערי הלויים קולטות (מכ דנזיק' ד — 15/262), [שש ערי מקלט תהיינה, משהן שש הן קולטות, ואם אינן שש אינן קולטות (ס"ז לה, יג — 16/332)] = קיבלו לתוכן, לרשותן.

לא את הצמר אלא כדי שיקלוט את העין (שבת א, ו/ט — ק, לו) = קלט (בלע) הצמר את העין, היינו הצבע, מבעוד יום (אלבק).

בארמית: תר"י, ג, ב, *¹³.

מ: מקלט*¹⁹.

קלס — פיעל: וקילסו לפניו קילוס גדול... (ספ-ד שנה — 421) = אמר דברי שבח ותהילה.

וכי היאך מקלסת את המלך ואינה רואה את המלך (ספרא שמיני מ, ד — מג), למלך בשר ודם שנכנס למדינה והיו הכל מקלין לפניו שהוא גבור... (מכ דשירה א — 9/119 = מכ דרשב"י טו, א — 73), ומלאכי השרת מקלסים אותו (ספ-ב קו — 105), והיו אחרים מקלסים עמו (ספ-ד שמג — 8/394), אמר להם לא תקלסו לי קילוס זה (ספ-ד שנה — 14/421).

[לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלס למי שעשה כל הניסים (פסח' י, ה — ד, מש"ב)]³⁶.

ביוונית: *καλέω*, *καλῶς**¹⁶.

בארמית: תר"י, ב, ת, נ, תר"כ, ג, נ, ש, ב, ס*¹⁵.

35 ראה בהערותיו של אפשטיין בתרביץ שם (והכוונה: מכוא שקולט את מימיו ממעיין אחד). בהוצ' הורוביץ 26/313 הנוסח הוא: "פרט לכנוף ולמבוע החולט".

36 "לקלס" איננו בכתיב היד של המשנה (ק, פ, לו) ואף לא במי"ר (פסח' — 21), שם רק: "לפאר לרומם לגדל לנצח" (בק חסר "לנצח"). לפי זה נראה שקלס, לא היה במשנה, נעדר אף מן הת', אך נפוץ במדרש-ההלכה.

19* במקרא מצוי עוד בצורת הפועל: "שרוע וקלוט" (ויק' כב, כג) = קטוע זנב (או מוס אחר), ביטוי קשה ואין לראות בו שייכות לשרוש הנ"ל (ראה, למשל, BDB קלט, — קלט₂), בת"א ובת"י: וחסיר, דחסיר. רש"י ורשב"ם מסבירים: שפרסותיו קלוטות, כפי ביטוי דומה שבלח"א: "שרגליו קלוטות כשלחמור" (בכר' ו, ז) — ראה אלבק בפירושו.

13** נמצא בתר"י לבמד' לה, ו; שם יג: קלטו (גי' 297), וראה יאסטרוב 1374 דוגמות מאר"ג (ירוש') ומאר"ב.

14** לרוב יש הסכמה על גזירתו מיוונית (*καλῶς* = יפה), ושונה הוא מ'קלס', המקראי, שהוראתו הפוכה (לגנאי). ראה קראוס ב 547 ובעה"ש ז 125, אמנם ראה ספקות בעניין בתוס' עה"ש 363. על מקורה ועל דרך חדירתה לעברית של חז"ל בתפוצה רבה עיין ב'מפורט בדבריו של ש' ליברמן במאמרו "קלס קילוסין", עלי-עין, ירושלים תש"ח-תשי"ב, עמ' 75-81. "קוטשר מחזק את דעתו בהזדמנויות שונות, כגון בספר באומגרטרנר 159, ערכי א 5, ובעיקר עמ' 31.

על אף הדברים המאלפים והמשכנעים (שם) יש להעיר, כי אין פרופ' ליברמן נכנס לשאלה,

←

לקסיקון הפועל

קלס 3

קלס³ — פועל (בינוני): ועושינ גדי מקולס בלילי פסחים (ביצה ב,ז = עדי' גיא/יג, והשווה ת' יו"ט ב,טו — 21/204), ר' אליעזר אומר מקולס (מכ בוא ו — 9/21), ר' ישמעאל קורא אותו גדי מקולס (מכ דרשב"י יב,ט — 14), עושינ... עגל מקולס בלילי יום טוב הראשון של פסח, אבל לא גדי מקולס... ועושינ אותן מקולסים בלילי פסחים (ת' יו"ט ב,טו — 24-23/204) = היה צלוי בדרך מיוחדת (שצלה את כולו כאחד)*²⁰.
 ביוונית: *mákelos, kalós*:^{16**}

קלף — קל: קלפו באוזמל פטור (ת' מכות ד,ג,טו — 13/443, ו: באיזמל) = גירד והקציע.

לא ימים שקלף את נגעו $2 \times$ (ספרא מצורע ה,ד — עד³⁷, חותך עד שמגיע לעצם וקולף (פסח' זיב), ואם צלאו קולף את מקומו ואוכל (ת' פסח' ה,יא — 15/164, ע), והקולף נגע מן הבית (ת' נגע' ג,ב — 1/621), השעורה והכוסמת בזמן שהן קלופין, והחטה בין קלופה בין שאינה קלופה (טבו"י א,ה, והשווה ת' שם א,ב — 18/684), והעניים מביאים בסל נצרים של ערבה קלופה (ספ-ד ש — 6/318), נגע בחרסו שלתנור יקלוף את מקומו (פסח' ז,ב — ק,פ,לו), אם לקולפה או לעשות לה פה (ת' עדי' א,ח — 31/455) = הוריד את הקרום העליון.

37 בכ"ר מצוי גם בצורה 'גלף' $2 \times$ (ב"ש — כלף), וכן במשנה כ"ק: קולפו/גולפו (ראה ערך 'גלף').

20* נמצא רק בצורת בינוני פועל ובהקשר עם גדי (פעם אחת בח' גם עם עגל, ראה למעלה). על המחלוקת בעניין דרך הצלי המיוחדת עיין בדברי ש' ליברמן, חכ"פ מועד 958-957.

כיצד הוחדר לל"ח פועל זר למרות היותו הומונימי למקראי, שהוא בהוראה הפוכה. ועוד התעלם מבעיית פירושו, למשל, של הביטוי "לקלס אתנן" (יחו' טז,לא), שיש התופשים אותו בהוראה המקראית כגנאי, כגון רד"ק ("לועגת לאתנן") וראה BDB 887, אך יש דעות הנוטות להבינו כשבת. כך כבר אבן-קורישי וכן אבן ג'נאח (בשרשים, בערכו) ורש"י: "לדבר ולהתהלל באתנן", וראה גם ת"י. על מציאות הוראות הפוכות ידוע מן המקרא עצמו וגם בהשוואות בין לשון מקרא ללשון חז"ל (ראה, למשל, בהערות לשורש 'סרב'), ובעיקר בין שפות שמיות (ראה במבוא, עמ' 55) ושמה רק השפיעה כאן היוונית על התגברות תפוצתה של ההוראה החיובית. וראה עוד דעה אחרת בעניין בדברי ח' רבין, ספר סגל, ירושלים תשכ"ה, עמ' 174-176. והוסף לאחרונה ר' ויס, משוט במקרא, ירושלים (תשל"ז), עמ' 154-157.

15** בתר"ב/ב וכן בת"נ לדבר' לב,מג: 'קלסו קדמי', וראה בשניהם לשמ' לב,יח; ובתר"כ לאסתר ו,ט, ונמצא בתר"כ לאיוב $3 \times$ (ראה ויס, התרגום לאיוב, עמ' 117). וראה מובאות אצל יאסטרוב מאר"ג ומאר"ב. נמצא גם באר"נ, שולטסה מילון 180, ובשומר' — עואנ"ש ב 454, ובסורית ראה ברקלמן מילון 669, וראה גם דלמן, דקדוק 67. הפועל חדר גם לערבית, אך פרנקל מביאו כשאלו מארמית — AF, p. 284.

16** אין אחידות דעים על מקורו המדויק, ולרוב רואים את הנ"ל גזור מיוונית, ללא שום קשר אל 'קלס', הקודם. ראה קראוס ב 507, a.870. ע' לעף מעיר שם גם על אפשרות המוצא מרומית *curis* = סוג חנית, רומח (שאויל עליהם נצלה הגדי). דלמן, מילון 379, דקדוק 186, מציין את המקור *kalós* ומקשר אל 'קולס' — סוג קובע נחושת, ראה בת"י לשמ"א יז,ה ('קולס' — שפ/126); יחו' לח,ה: 'וקולסין דנחש' (שפ/357), וראה גם רד"ק בדבריו לשמ"א שם. בעה"ש 105-106 (ערך 'קלס' האחרון) = גדי שתולין למעלה מראשו ונראה ככובע נחושת על ראש גיבור, כפי רש"י בפסח' ע,ד,א.

נפעל: ניקב (האתרוג) ניקלף, (ו)נסדק... (סוכה ג,ו), ואין קרקבנו נקלף (ת' חולין ג,ד), כב — 25/505 = ספ-ד קג — 15/162), אין לי אלא קרום שנקלף (ספרא נדבה יד,ז — יד,2), בחלב תותב קרום ונקלף הכתוב מדבר (ספ-ב קיח — 11/140) = הוסרה הקליפה, או היה מפוצל.

פיעל: המקלף בשעורים מקלף אחת אחת ואוכל, ואם קילף ונתן לתוך ידו חייב (מעשר' ד,ה — ק,פ,לו), המקליף³⁸ שעורים, שתיים פטור ושלש חייב (ת' מעשר' ג,ו — 25/84), וחכמ' אומר' יקלף את הזפת, ושלחרס אף עלפי שקילף את הזפת הרי זו אסורה (ע"ז ה,יא/יד — [ק,לו]³⁹), רואין אותה כאילו היא חטין על פי שעורין, יקלפנה (ת' תרו' ה,יב — ו זרעים 134)⁴⁰, התחיל לפרק באגוזין ולקלף בבצלים (ת' עוק' ב,יג — 7/688)⁴¹ = הסיר את הקליפה, הקרום העליון (כמו קל).

נתפעל: חבית שנתקלפה והזפת שלה עומדת (כלים י,ה — פ,לו)⁴², השווה ת' כלים ב"ק זח, — 26/577), תאינה שנתקלפה אין טחין אותה בטיט (ת' שביע' א,ט — 29/61) = נשרה קליפתו, הוסר הקרום.

באכדית: qalāpu.

וראה גם גלף².

בארמית: תרג', ג,ש,ב,ס,מנ**¹⁷.

קלקל² — פיעל: נתן לחרש שידה, תיבה ומגדל לתקן וקלקל (ב"ק ט,ג/ד), כל המקללין פטורין (ת' שבת ח(ט),ד — 22/119), שיתקן את עצמו ויבוא ויקלקליו (ת' מע"ש ג,טז — 25/92) = השחית, הזיק ופגם בדבר מה (פ"י). הריני רואה מקומות שקילקלתי (ספ-ד שו — 329, וט 228), אינו דומה חבר שקילקל לבן חבר שקילקל (ת' דמאי ב,יד — 13/48) = חטא, סרח, נכשל בעבירה (בהשאלה לעניין מוסרי — פ"ע).

38 כך בכתב"י, ואיננו הפעיל, כפי שרשם קוסובסקי בקונקור'. היו"ד לכתוב מלא אחרי צירי.
39 ק: שיקלף (במחיקה על היו"ד). בגנ"מ קא: יקלוף, שקילף. בדפ': יקלוף, שקלף. במילונים מובאים שניהם כקל. לפי כתיב"י האסמכתות הן לצד פיעל.
40 ד: יקלפה. ע: יקפינה.
41 במקבילה במשנה עוק' ב,ו: "ולפלק באגוזים" — ק. בשאר כתיב"י ובדפ': ולפלק. ובפיה"ג לטהרות 142: "לפלל ולקלף דבר אחד הוא". אך עיין לעיל בערך 'פקל'.
42 כנ"ל הוא גם בכ"י פ"ר/ב ומש"ב. ק: שניתקלפה, וכנראה מטתזים מקרי מיד הסופר. ראה גם במקבילה הנ"ל מן הת'.

17** הפועל מוכר מניבי ארמית מערביים ומזרחיים. בתרגומים ל'פצל' 'הקצה' ועוד, כגון ת"א ברא' ל,ז; שם' טז,יד; בתר"י לדבר' יד,יא (גינ' 326); ויק' יא,יג. ובת"נ שם יד,מא-מב: יקלף, יקלפון. ת"י מל"ב יח,טז (שפ' 312); יואל א,ז; בתר"כ לתהל' עת,מז (לגרד 46), וראה במילונות דוגמות מאר"ג ומאר"ב. בשומרו' ראה עואנ"ש ב, לפי המפתח בעמ' 661. וכן בתה"ש בויק' הנ"ל, ועוד (ברילל 134), ובסורית ברקלמן, מילון 669 (ואף באלה כתרגום של פצל, הקציע), ובמנדאית מילון 413. ולדמן, האכדית, עמ' 14 (הערה 23) ועמ' 32, מציינ עוד בשם דויטש, כי מוצא 'קלף' מאכדית "to peel". ייתכן שהוא שורש שמי כללי (נעדר מאתיופית), אך עלה לל"ח בתיווך הארמית. ראה גם סגל, דקדוק 182.

לקסיקון הפועל

ק ל ק ל 2

הורוהא בית-דין להינשא והלכה וקילקה (יבמ' יב/ג), יכול אף שקילקה על בעלה לאחר שנתגרשה (ספ-ד רע — 12/290, וט 220), משקלקלו המינים ואמרו אין עולם אלא אחד. (ברכ' ט, ה/ז, השווה ת' שם ז(ו), כא — 9/17), כדי שיעמדו כנעניים ויתקנו מה שקילקלו (מכ דויהי פתיח' — 14/76), והשוטים שקילקלו יבואו ויתנו את הדין $2 \times$ (ת' ע"ז ו(ז) — 4,2/470), שמא יקלקלו בשחיתתן (חולין א, א) = פגם. אלא מתוך שקילקלו מעשיהן... (ספ-ד ב — 15/8, וט 156), שמערבב את הקול ומקלקל את הנעימה (ת' ערכין א, יג — 7/544) = סילף, עיוות (פ"י). שהדיין המקלקל את הדין קרוי עוול (ספרא קדו' ד, א — פח) = עיוות את הדין, לא שפט ביושר.

פועל: אף על פי שבא ומצא מפתח פתוח וחותר מקולקל (ת' טהר' ח, ח — 14/669 = שם י, ו — 22/671) = היה פגום, ניזוק ומושחת.

[כשהיה אותו מקום מקולקל במים (מכ דרשב"י טו, כז — 105, ע"פ מדה"ג)], הרי כתם הרי זו מקולקלת (נדה ו, יג/ד), הממעט במעשרות מעשרותיו מקולקלין (ת' דמאי ח, יג — 28/59), מלמד שהיו מקולקלים וחזרו לקלולם הראשון (ספ-ב פה — 5/84), מגיד הכתוב שמעשיהם שלמצרים מקולקלין מכל מקומות, ואותו מקום... מקולקל מכולן (ספרא אחרי יג, ו — 110) = היו מעשיהם מושחתים.

נתפעל: ניתקלקל בין בריאי בין במים (מידות ג, יד/טז = ספ-ד רפו — 304), ונתקלקל הביב (ת' ב"מ יא, כ — 20/396), נתקלקל דבר בסעודה (ת' ברכ' ד, י — 17/9), כשהוא רדן נותנן (את שתי הלחם) לטפס, כדי שלא יתקלקלו (מנח' יא, א) = נשחת, נפגם.

ונתקלקל הדין (ת' סוטה יד, ג — 13/320, ע) ⁴³ = נהיה מעוות.

וניתקלקלו הלויים בשיר (ר"ה ד, ד) = כשלו בהלכה, נתערבב העניין וטעו*²¹.

בארמית: תרג', ג, (ש), ב, ס, מנ*¹⁸.

מ: קלקל (במד' כא, ה)*²².

1 ו (נשים 236): ונתקלקלו הדיין.

21* ראה פרטי דיון בכבלי ר"ה ל, א על "מה קלקול קלקלו הלויים בשיר".
22* מן הבוחן הסמנטי נראה הפועל בל"ח קרוב ביותר אל הביטוי הנ"ל "בלחם הקלקל". אין למצוא לו כל קשר מהותי אל קלקל, המצוי במקרא: "קלקל בתצים" (יחו' כא, כו), "הגבעות התקלקלו" (ירמ' ד, כד) = גנע, הגבעות זעו. ראה לשוננו ח 55, וכך רוב המילונים (GB), וראה ב"י המפריד ביניהם לבין הפועל המשנאי). ת"י בירמ' שם: 'אתפרק'. רד"ק שם מנסה לקשר אל 'קלקל' במשנה, אך בשם אביו מביא דעה שונה. הפועל בפסוק "והוא לא פנים קלקל" (קהלת י, י) אינו מחוור כל צורכו, ורבו עליו הפירושים (ספורנו למשל: "והוא מלשון נחשת קלל", וכן ראב"ע ואחרים). והתעלמתי לצורך ענייננו מכך, שיש המפרידים גם במקרא את אלה לשתי קסמות. 'קלקל' המשנאי נראה לעומת זה ברור במשמעותו ונפוץ באותה הוראה בניבי הארמית.

18** ראה למשל בת"א ובתרג' י"ב לדבר' טו, יט; ת"י לירמ' ב, לו; תר"כ לקהלת ד, יב (שפ/155). ובתרג' ל"פנים קלקל" (שם י, י) — 'דאתקלקל כל עלמא' אינו תרגום מילולי, ודרש הוא. וראה דוגמות משאר ניבי אר"י אצל יאסטרוב 1382. התרגום של "הקלקל" (במד' כא, ה) הוא 'קליל' (ת"א, ת"י ותר"י), כגון שפ/258, אבל בשומר', ראה עואנ"ש ב 588, הוא 'קלקלה', בהוצ' ברילל: 'בלחמה דאקלקל', וראה בסורית פיין סמית/הק' 505 גם בהוראה של distort = עוות, עקם, ובמנדאית ראה מילון 416.

ק מ ר

לקסיקון הפועל

קמז (2) — נפעל: נגר אם נשמת כולו אסור, נקמז מותר, ר' יהודה אומר נקמז אף על פי שאינו נשמת (ת' עירור' יא(ח), יח — 3/154, ע, ל, גג) = 44 = נתרפה ולא נשמת לגמרי (ליב')*23.

בארמית: עת**19.

קמע (2) — קל: והיתה קומעת על ידיו (ו: על ידו) תפילין (ת' דמאי ב, ז — 19/48) = קשר. קשרה בשבילו קשרי תפילין (ליב')*24.
כלי עור מאימתי מקבלין טומאה, הסנדל משיקמע (ת' כלים ב"מ ו, א — 33/584) = כופף אותו, עשה בו כמו קמט*25.

בארמית: קמיעא — ב, ס, מנ**20.

קמר — קל: ביב שהוא קמור תחת הבית (אהל' ג, ו/ט = ת' שם ה, ג — 7/602, והשווה עירו' ח, ט ות' שם ט(ו), יח — 27/149) = היה מכוסה, היה כיסוי על החלל הריק. תנור... ועינו קמורה לחוץ (אהל' ה, א) = החור, חלון התנור, היה מכוסה בבית ויוצא בצינור לחוץ (אלבק)*26.

[אין צב אלא קמורת (ס"ז נשא ז, ג — 17/251)]*45, אלא שמבחוץ צריך ליקמור ומביפנים אינו צריך ליקמור (עירו' ח, ט) = חיפה מלמעלה, התקין כיפה, כפיפה עגולה.

ביוונית: *καμαρόω καμάριον*

בארמית: תר"כ**21.

44 ו (מועד 136): נקמן. והנכות הוא: נקמו. ובירר' כלא' ו, ו — סוף ל: 3: שהוא נקמן (וכן בכ"י וט), וראה ליברמן, חכ"פ מועד 279, הערה 45, הירושלמי כפשוטו 202, על חילופי ו-ן.

45 במקבילה בספ-ב נשא מה — 17/50: "אין צב אלא מחופים" (ועוד שם), וליחא הביטוי הנ"ל.

*23 ראה תוס' מועד 76, ותכ"פ שם 461, והוא היפוכו של נמתח.

*24 ראה תוס' מועד 72, ותכ"פ שם 218, מעין קמיע. וראה על מקבילות בברייתות בבבלי: קומעת (בכ"י ל, ב) // קושרת (ע"ז לט, א) במאמרי בס"ז לילון, עמ' 300.

*25 ראה בפירוש מ"ב ובביאורי הגר"א, ונראה לפיהם שהוא פ"י בסיתום הנושא. אין אסמכתא לראותו כפיפעל, כפי שרשם קוטובסקי בקונקור'.

*26 עין = חור, חלון התנור. וראה גם פיה"ג לטהרות 84. ולעניין 'קמר' ראה גם אפשטיין, מבוא 614.

*19 מקור הפועל לא היה ידוע (השווה עוד בכ"י 5982, הערות 2-3), ונראה לי לקשרו אל המובא מכתובות חדמוריות בבניין קל, ז'אן-הופטייזר *DISO*, p. 259 בהוראה קרובה לנ"ל: להיות כפוף, מושפל. סגל, דקדוק, משייכו לסעיף 176, כאילו חילוף קמו/קמץ, אך אין ביניהם קשר סמנטי.

*20 הפועל אינו מצוי בארמית (אין לו כל קשר אל "קמעא" = קומץ, המוכר גם מל"ח), אך נראה, כי ממנו נגזר "קמיע" (הנקשר לגוף כסגולת רפואה), ובארמית: קמיעא, המצוי בניבים מזרחיים, כגון באר"ב קידו' עג, ב; וסורית ראה ברוקלמן, מילון 673, ובמנדאית מילון 413. ← בערב' = דיכא, הכניע, וספק אם ניתן לקשרו לכאן.

*21 השווה קראוס ב 551 *καμάριον*, שעיקר הוראתו כפיפה עגולה (השם "קמרון" מצוי גם במשנה, כגון כלים יח, ב), וממנו נוצר הפועל בל"ח. אך כנראה מצוי ביוונית גם הפועל *καμαρόω*, השווה מילון לידל-סקוט a872 — furnish with a vault = קמר בכיפה. וראה עוד בכ"י 5999, הערה 1. נמצא בתר"כ כתרגום ל'חגר' = כיסה, לבש, לתהל' סה, יג (לגרד 36); איכה ב, ו — ראה לוי, תרגומים, בערכו, ויאסטרוב.

לקסיקון הפועל

קנב

קנב — קל (?) : יכול לא יק [נו] ב את הירק (מכ דרשב"י יב, טז — 6/19 א) = חתך (ראה פיעל).

פיעל : א. הסלים שלעץ משיחוסם ויקנב, ושלתמרה אף עלפי שלא קינב מביפנים טמא $\times 2$ (כלים טז, = ת' שם ב"מ ה, יג — 23/584), שפופרת מאימתי מקבלת טומאה משיחוסם ויקנב (ת' כלים ב"מ ז, יב — 36/586) = חתך את ראשי הקנים הבולטים*²⁷.
ב. ומקניב את הירק כל שהוא רוצה (ספרא אמור ד, יא — צז) = סילק את הלכלוך ע"י הדחה*²⁸, או: קרע את העלים המקולקלים*²⁹.

יכול לא יקנב (י) ב את הירק (מכ דרשב"י יב, טז — 6/19) = ספרא אחרי ז, ה — פג, כי"ר שנד), כרוב שליטו לקנב את האיספרגוס שבו (ת' דמאי ד, ה — 7/51).

פועל : וכולן שמצאן חתוכין ומקונבין טמאין (ת' כלים ב"מ ז, יב — 36/586) = נחתכו בו הראשים.

התפעל : (מחצלת) מאימתי מקבלת טומאה משיחוסם ויקנב, והיא גמר מלאכתה (כלים כ, ז — ק, פ, ג) = משיחוסם בה את ראשי הגומא הבולטים (אלבק).

בארמית: (קניבתא — ג) ב**²².

קנח — פיעל: קינח את ידיו בגופה שלפרה (פרה ג, ט/יא — השווה ספ-ב קכד —

18/155: מקנח) = ניגב, ניקה ושפף.

נכנס וקינח עצמו בחוטמו של פעור (ספ-ב קלא — 18/171) = ניקה גופו אחר עשיית צרכיו.

46 קריאה מסופקת בכ"י א, וראה בח"ג אפשטיין-מלמד ש מא: יקטב (ונצטרפה מנו"ן וי"ד), וראה בהמשך למעלן בפיעל במקבילה בספרא. והשווה בבלי שבת קיד, ד.
47 בדפ' וכן בר"ש הנוסח: ומנוקבין. אך לדעת ליברמן, חוס"ר ג 59, זה ט"ס, והנ"ל לפי כ"ו הוא הגירסה הנכונה.
48 גג"מ קנט"פ: משתקנב. לו: משתקנב (ואולי צ"ל: משתיתקנב). אבל ראה אפשטיין, מכוא 1243, על יו"ד אחרי ש- בדפ': משתקנב, וילון ניקדו בנפעל.

27* כך מפרש אלבק, והוא על-פי פיה"ג לטהרות, מהד' אפשטיין 42: "לאחר שחוסם השפה ונשהיירו קסמין קטנים וקוטעין (או וקוטמן) שמו קניבה".

28* ראה ליברמן, תכ"פ מועד 199, והוא על-פי הרמב"ן. וראה שם נגד רש"י (שבת קיד, ב), המסביר גם כאן: חיתוך (העלים). גם רבנו הלל לספרא (אחרי ז, ה), מסביר על "יקנב את הירק" = ינקה את הירק, ואמנם הפרטים שם בהמשך הם מאותו עניין: יציע המיטה, ידח הכלים.

29* ראה כך דעת ב' בארט, *JJLG 7* (1910), pp. 132-133. על-פי הערבית, قنّب = עלה שמעל צמחי השדה, והוא במצב בלייה, כי מתקלקל ראשון. ויש להוסיף, כי למעשה מצוי גם הפועל قنّب = זמר וקצץ הגפן, ובין השאר באה אף ההוראה: הסיר את העלים המעופשים מן הטובים, לפי Lane, pt. 7, p. 2565.

22** כ"י, דלמן, סגל (סעיף 181) מציינים את מציאות הפועל בארמית. אך המילונים התלמודיים מתעדים את הפועל מאר"ב בלבד, כגון: "האי מאן דקניב סילקא" (שבת עג, ב; וראה שם קטו, א). ובירוש' מצוי "קניבתא דירקא" (שביע' ז — לז) בכ"י וש: קנבתה, וקשה להכריע על-פי אלה, אם שאול הוא מארמית או שמה חדר מעברית לאר"ב. לא מצאתי בניבי ארמית אחרים. ההוראה של 'קנב', המצוי בסורית, אינה נראית קשורה כלל לענייננו כאן.

מקניח את ידיו במפא ומניחה על השולחן (ברכ' ח, ג/ד = ת' שם ו(ה), ג — 13/13 : מקנח ידו), מקניח ידיו בגופה שלפרה (ספ-ב קכד — 155, 135) , לא תקנח אשה פניה בבגד (ת' שבת ט(י), יג — 22/122), לא יקנח שרף בעיקר... אבל מקנחו בעלין (ת' שביע' א, ח — 29/61), אבל סכין ומקנחין אותו (ת' שבת ג(ד), טו — ו מועד 14), מפני שמקנחין אותו בספוג (ת' מכש' גה — 24/675), שהיתקינו... לקנחו בו את הריחים (כלים כח, ב = ת' שם ב"ב ו, ח — 22/596) = מחה וניגב.
 הסיטון מקניח מידותיו אחת לשלשים יום (ב"ב ה, י/יב = ת' שם ה, ז — 3/405 [ושם רק: חנווני מקנח] = ספרא קדר' ח, ח — צא = ספ-ד רצד — 313) = ניקה והוריד את השיריים הנדבקים לכלי המדידה (אלבק).

בארמית: ג(1)**23.

קנט — [קל: ואקוץ במ, כאדם שהוא קונט⁴⁹ ממזונו (ספרא קדר' י, טז — צג) = מאס מכעס]. [נפשו קניטה עליו (מכ דרשב"י יד, ה — 49, ע"פ מדה"ג)⁵⁰ = נפשו קצה].
 הפעיל: סוף שמלכלך את החלוק ומקניט את רבו x 2 (ת' ברכ' ז, יח — 27-26/16), שאם אקניטנו, ילך וידליק גדישו שלאחר (ידים ד, ז/טו) = עקץ בדברים, הכעיס.

[ביוונית: κεντέω]

בארמית: חר"י, חר"כ, [ס]**24.

49 וייס שם ור"ו קפג: קץ ממזונו. אבל בכי"ר תיב: קווט ממזונו (בהערת שוליים: ב מזו[ונו]). בכ"י וט 170: קוט (מעל לשורה) ממזונו. וגירסה זו גם בקג"נ 960 ENA. יש בכל זאת רמזים לגירסה 'קונט' לפי מדה"ג ועוד, וראה חילוקי דעות על הנוסח הסביר במקורנו, אצל פורת, עמ' 189, הערה 1. בברייתא דישועה, גנוז שכתר א 214: "תאני ר' חייא, כאדם שקונט מזונו", בדפ' השתבש הביטוי (ראה אצל שענבלום, שלשה ספרים נפתחים, בסעיף ב): "כאדם שהוא קומץ ממנה". וראה הערת ל' גינצבורג בנ"ש שם.
 50 וראה "קניטה" כנ"ל במדה"ג, הוצ' מרגליות רנו (משקל פעיל), ראה כך: צהובין = צהובין (ערך צהב). ובצורה זו גם בפסיק' דר"כ 226, ובתנחומא בומר 340. ראה גם מה שהביא י' גרינפילד p. 223 (1958) HUCA, אין שם דיוק במובאות ממכ דרשב"י (קנטה?) ומספרא כ"ר.

23** התייעוד היחיד המובא במילונים (לוי, יאסטרוב), שניתן לקשרו לנ"ל הוא "מאן דאסחיה קנחיה ואלבישיה" (ויק"ר כח — מרגליות, עמ' תרסה, לפי שני כתבייד מאוקספ', ואיננו בדפ'). המובאה "מקנחא" (בבלי נדר' י, ב) הוא מ"קונח" הקשורה להשבעות, ואין עניינה לכאן. בעה"ש אין שום ציון מארמית. חילוקי דעות על מקומו בארמית מסתמנים בין סגל, דקדוק סעיף 180, לבין אלבק, מבוא 169. וקשה להכריע בכך על-פי מקור יחידאי.

24** נמצא בחר"י כחרגום 'לקוץ' (במד' כא, ה) — 'ונפשנא קנטח' (רידר 224), וראה לשמ' כב, כ (תקנטון' — רידר 116), אך לפסוק המצוטט למעלן מספרא "ואקוץ במ" לא נמצא 'קנט' בחר"י. ובתר"כ ראה לתה' סטה (לגרד 39), רות א, ט (לא תקניטי בי' — שפ 121). וראה בסורית ברוקלמן, מילון 676 (= נרתע, פחד) ובערבית كُنت = היה מיואש. לדעת י' גרינפילד במאמרו ב-HUCA 29(1958), p. 223-225, או קראוס ב 252, וראה גם טור-סיני במילון ב"י 6024, הערה 1). השווה עוד וייס, התרגום לאיוב 118.

לקסיקון הפועל

[קנס] (1) — פיעל: א"ל לא הייתי יודע שקינמה, הרי זה יפר (ס"ז מטות לה, — 22/326, ע"פ ילקוט)⁵¹ = נדר, נשבע בקונם]^{30*}.
בארמית: ב, קינומא — תר"כ**²⁵.

קנס — קל: קנסו אותו ליתן לה כתובה (ת' יבמ' ב,ד — 31/242), קונסין אותו ונטלין הימנו זו וזו (ת' פאה ב,א — 19/19), קונסין אותו ואינו גובה... 2 × (ת' ב"מ ה,כב — 8-7/383) = ענש אותו בתשלום כסף^{31*}.

וקנסת עלי מיתה (ספ-ד-שה — 8/326), ולא עוד אלא שביקשו חכמים לקונסן להיות פירוטיהן... (ת' דמאי ה,יז — 11/55) = ענש אותו (בהוראה כללית).

נפעל: ראה כמה מיתות ניקנסו לו ולדורותיו (ספרא, ויקרא כ — כז) = נענש במיתה.

נתפעל: עכשיו שנתקנסו שנים (ת' שביע' ז,יח — ו זרעים 199, ד)⁵² = נתקללו^{32*}.

ביוונית: *κῆνος*; ברומית: census**²⁶.

בארמית: (עת) ת, נתר, ג, ג, ב, (ס) מני**²⁷.

51 אצל הורוביץ הוכנסה הבבא בסוגריים, וליברמן, ס"ז 117, הערה 136, לא דק פורתא בטעתו על הורוביץ, שמעיר בח"ג, כי הוא חסר במדה"ג (המשפט בשורה הקודמת הוא שחסר בילקוט), שכן ידע כי נמצא בילקוט. אלא בכ"י א וכן בד' שאלוניקי רכב בטעות: שקיימה, וצ"ל: שקינמה.
52 ע: שנתקיימו. ובמילותיו אין תיעוד לנתפעל הנ"ל.

30* לפי ליברמן, ס"ז 117, הנ"ל הוא מגוף הס"ז, ומעיר שהמלה "קינמה" אינה מלאכותית ומקורית היא, שכן לא ישנו בילקוט למלה בלתי שגורה. וראה על כינויי נזירות "נ אפשטיין, ספר מאגנס, עמ' 10, ולראש, לשוננו ה 212.

31* ראה י' גרינפלד, ס"ז לילון 76, המציין, כי 'ענש' בל"ח על-פי רוב בידי שמים, והשתמשו ב'קנס' לעונש ממון. ועיין עוד L. Goldschmid, *REJ* 34 (1897), pp. 208-210 על אודות סוג המס (הקנס), שהוטל ביהודה.

32* ליב' תכ"פ זרעים 381 (בביאור הקצר נכתב בטעות: שנתקלקלו). והשווה אמנם בת' סוטה טו,ב — 13/321: "אמר רשב"ג, תדע שנת אר ר'ו טללים. בראשונה כשהיה טל יורד וכי".

25** הפועל באר"ב: "תני רב יוסף, מקנמנא, מקנחנא וכי", השם בארמית "קינומא" נמצא בתר"כ — ראה דוגמות אצל יאסטרוב (קנומא, קנום = דמות, צורה — בסורית ובשומר' אין עניינו לכאן). אין מכל מקום לראות בנ"ל שאילה מארמית, שהרי הפועל ידוע עוד מכתובת כנענית-צידונית, ראה נ' סלושץ, אוצר הכתובות הפניקיות, 10, 4, 20 (לפי המפתח), ושם "קנמי" = השבעתי. וראה גם הערת י' קוטשר, ערכי א 18 (והערה 83).

26** השווה קראוס ב 555; דלמן, דקדוק 183. בעה"ש מצוין גם כפועל *κνίσεω*, טור-סיני במילון ב"י 6037, הערה 1, מציין, שהוא מרומית census = הערכה, עבר ליוונית *κῆνος* = תשלום מסים, ומכאן לעברית ולארמית. גם ברוקלמן במילון הסורי 678 מציין לערך 'קינסון' את מקורו היווני כנ"ל. דיטריך *BiOr* 24 p. 303, בהערותיו למילון המנדאי, בא בסברה, שהפועל הוא דנומינטיב מ-*qinsa* = שוט, מלקות באכדית (*qanāsu* = להלקות?), אך כבר העיר לאחרונה י' גרינפלד, כי "אין מקום לחפש אטימולוגיה שמית לשורש זה", ראה בס"ז לילון 75, הערה 58.

27** מצוי כשם בארמ' ממלכתית (ספק אם כפועל). ראה ז'אן-הופטייזר *DISO*, p. 261. ובהוראת עונש בא בתר"י לשמ' כא,כב; שם טו,כה; במד' לה,כה (רידר 152) ועוד. ובת"כ נגם לשמ' כא,כב; ושם כ,כב (וכן בתר"י ב), וראה אצל יאסטרוב מובאות מאר"ג ומאר"ב. בסורית "קינסון" = סוג מס (ראה גם פיין סמית/הק' 504), וכפועל גם במנדאית, ראה מילון 414. בשומר' נמצא 'יתקנס' — עואנ"ש ב 446, אבל עיין בהערה לש' 75, שכנראה אין לו שייכות לענייננו.

קנתר — פיעל : קיבלני אני [= קובלני] לו עליו, והיה מקנתרו (ספד א — 2/4, וט 155 למטה), ר' אליעזר המודעי... ינבלו אותך ויקנתרו אותך כתאינה זו (מכ יתרו, עמלק ב — 4/197. והשווה מכ דרשב"י יח, יח — 24/132, ע"פ מדה"ג) = עקץ אותו והעליבו.

נתפעל : נתקנתר על ידי עקיבא לפני רבן גמלי' ביבני (ספד א — 1/4, וט 155), ו'לא עוד אלא שהן מ(ת) קנתרין לפניהם ואומרים... (ס"ז ו, כו — 10/249) = הורגו והוכעס.

כיוונית: κεντρώω

בארמית: ג**28.

קעקען — פיעל : א. כתב ולא קיעקע (מכות ג, ו), עד שיכתוב ויקעקע בדיו ובכוחל (שם, שם) = ת' מכות ד(ג), טו — 13/443 = ספרא קדו' ו, י — 3צ) = חרת וצרב, כתב כתובת קעקע בעור הבשר.

ב. בית שמאי אומר' יקעקע את הבירה ויטול את המריש (ת' ב"ק י, ה — 4/367) = נתץ והרס*33.

מ: כתובת-קעקע (ויק' יט, כח)*34.

קפד*235 — הפעיל : אל תקפיד עליהן... שאף ריבונן לא הקפיד עליהן (ספד-שה — 1/325, 324, וט 227) = דקדק עמו, היה חסר סבלנות אתו.

כל המקפיד עליו חוצץ 2 X (מקו' ט, ג/ד), שאין העני מקפיד עליהן (ת' פאה ביח, — 20/20), אמרה לה אין אחיך מקפיד בדבר (ספ-בצט — 7/98), כל תרומה שאין

53 בס"ז במדה"ג וכן בילקוט כ"י א: מקנתרין, והורוביץ גרס: מתקנטרין. ברוב כחה"י של לח"א מצאנוהו 'קנתר' כנ"ל בתי"ו, אך בדפ' בא 'קנטר' בטי"ת. במכ מלמעלן (4/197) "ויקנתרו" גם בילקוט, אך ה"ר גרס: "ויקנטרו", כפי שהוא גם בד"ק. גם השם נמצא בתי"ו בספד טו — 26: קנתור X 2 (וט 160). לעומת זה בלח"ב (ע2א) נמצא מצד אחד: "שהנביא מקנתרו" (ויק"ר ה, ה — מרגליות קטו, וראה שם תתמג), אך בפסיק' דר"כ, אנכי — 307: "שהנביא מקנטרין" (אך ראה שם ח"ג), ועוד: "וקנטרין בגסות הרוח" (משנת ר"א, פ"י — ענעלאו 6/195).

54 נוסח זהו גם במקבילות: ירוש' ב"ק ט, א — 41, בבלי גיטין נה, א.

33* יש לראות את המשמעות מורחבת מהנ"ל: (א) חרת < חפר ועקר מן היסוד.

34* הנ"ל הוא שם יחידאי במקרא, וממנו גזור הפועל. נמצא בלח"א גם בניסוח שלא כדנומינטיב עם הצירוף המקראי: "הכותב כתובת קעקע בבשרו" (ת' מכות ד, טו — 10/443). ברשימת החדשים אצל סגל נרשם רק קעקע, (= קרקר כתרנגול) בסעיף 184 כאונומטופיאי, אך הוא מצוי בכרייתות (ע1ב), ראה ערכי א 128.

35* במקרא נמצא קפד, כפועל יחידאי "קפדתי באורג חיי" (ישע' לח, יב). רש"י ורד"ק מסבירים מלשון כרייתה, וכן "קפדה בא" (יחו' ז, כה) = כריחה וכיליון. המילונים (עה"ש וב"י) ראו בו ובפועל שורש אחד. אף סגל, דקדוק סעיף 188, וכן אלבק, מבוא 198, הביאו את 'קפד' בין הפעלים המקראיים ששינו כביכול משמעם בל"ח.

←

28** השווה קראוס ב 555, וכנ"ל במילון לידל-סקוט furnish with a string = b939, ונמצא ביוונית גם במשמעות של עוקץ ממש (או מלמד), ראה לידל-סקוט a939: *horse-goad, any = κέντρον*. sharp point, ומוזה גם בא בל"ח "קנטר של בנאים". ומצוי באר"ג של הירושלמי (ראה יאסטרוב 1390), כגון בתי"ו: "למה את מקנתר לון" (ירו' מעשר' ג, י-נא, 1כ"י וט: להון), ואף בטי"ת: "בעי מקנטרה" (ירו' יומא א — לח4).

הכהנים מקפידין עליה (ת' תרו' ה,ט—18/33), ואתם מקפידים היאך נוציא ישן מפני חדש (ספרא בחוק' ג,א—קיא), אתה אומר לי אל תקפיד כנגדם (מכ ויסע ו—7/174מ),⁵⁵ מי ששפך הוא יכסה לא יקפיד (ספרא אחרי יא,ז—4דפ).
 בארמית: ח"נ, תר"י, ת"י, ג,ב, ס**²⁹.
 קפוד*³⁶ (?): מ: קפוד*

קפה — קל: סאה תרומה שנפלה על-פי מגורה וקפיה... ? קפיה (תר' ד,יא—ק,פ)⁵⁶ = צפה למעלה... הסיר את הצף (אלבק)*³⁷.
 אם יש בקפוי תעלה באחד ומאה (תר' ש,שם) = הצף למעלה.
 פיעל: היין משקפה אף על פי שקיפה קולט מן הגת (מעש' א,ז—ק,פ), ומששילה וקיפה (ת' מעש' א,ז—30/81), אף על פי שקיפוהו, הרי זה טמא (ת' מקר' א,ג—25/652), המקפה לתבשיל פטור ולקדירה חייב (מעש' ד,א—פ: המקפא), כותש ומקפה בעריבה (ת' שביע' ו,כז—24/70) = הסיר את הצף, פעולה להסרת הפסולת המתרוממת (פריבאטיב)*³⁸.
 התבואה משתמרת והיין משיקפה (ספ-ב קכא—2/148), נפל (יין)... יקפה אותו... על גבי ציר יקפנו (ת' תרו' ח,יד—6/40), רואין אותה כאילו חייטין עלפי שעורין יקיפנה (ת' תרו' ה,יב—9/34)⁵⁷, [שקיפחה נזירות בראשה (ספ-ב ח—13, וט 82) = העלתה נזירות על ראשה]*³⁹.

55 א ב"ס*: תפקיד. חילוף כזה (מסתויס) בין כתי"י ראה גם בת' מעש' ג,יב—17/55: מקפיד (ע,גג). מפקיד (ו), וליבר' זרעים 240 גרס כפי הנכון: מפקיד עליהן.
 56 פ: ייקפנה. לו: וקפאה, יקפאנה. וילון ניקד: וקפאה (קל) וקפאנה (פיעל). ברוב המקומות לפי כתב-היד בא שורש זה כתי"י, רק לעתים כתי"א. כגון לו (הנ"ל), או פ: המקפא (מעש' ד,א) למעלן בהמשך. הנמן כלל את השורש משום מה בנחי ל"א, ראה עמ' 366-368.
 57 ו (זרע' 134): יקלפנה. ד: לקלפה.

על אף שאין ביסוס אטימולוגי, נראה לנו להפריד ביניהם. נוכל להיווכח, למשל, שלסופר מגילת ישע' א כבר לא היה מחזור 'קפד' המקראי, והוא המירו ב"ספרתי" (על בחירת "ספרתי" דווקא ראה דעת י' קוטשר, מגי"ש 203, ודעת ר' יייס, לשוננו ל 179). קשה להניח, שהיה עושה כן, אם הפועל היה ידוע מל"ח. לקוטשר, שם, נראה, ש"קפדתי" הוא מונח אריגה, אך לא נראית שום שקיפות סמנטית בין השניים. יחד עם זאת גם השימוש הצורני השונה בל"ח, בהפעיל בלבד וכפ"ע, ועוד בולט ש'קפד' מוכר היטב מניבי ארמית אחדים. בתרגום הסורי לישע' שם בא אמנם אותו שורש 'אתקפדו', אבל בת"י: 'אתקפלו' (לפי שפ/77).
 36* שמא ראוי לקשר את הפועל בל"ח אל 'קפוד' המקראי (כך גרין). הקשור להתקמטות ומכאן בהשאלה לקצר-רוח (ראה למטה מן התרגי'), וכן מתרגמו BDB: rolling itself together, והשווה בעה"ש, אלא שהם תופשים כך גם את הפועל 'קפד' המקראי.
 37* ההוראה בקל היא כפיעל השולל (פריבאטיב), ואולי הוא ארגטיבי, אך אין לנו תיעוד לשימוש כפ"ע (היה צף). ודאי שונה פועל זה 'קפד' מ'קפא' (= נקרש), המשותף למקרא ולל"ח.
 38* עיין ליברמן, חכ"פ זרעים 673, ששלייה וקיפוי פעולות שונות הן להסרת הפסולת. ועל הפריבטיב ראה הערה קודמת, ובפיעל רגילה הוראה זו.
 39* עיין ח' ילון, פרקי לשון 204-205, הסובר, שצ"ל: שקיפתה. והכוונה כנ"ל, ואין לו עניין אל 'קפח'. וראה שם עוד בעניין קפה/קפא לשון עלייה והתרוממות המצוי גם בפיוטים מימה"ב ובניבי ארמית.

29** נמצא בעיקר כתרגום של "קצר-רוח", ראה בתר"י א/ב לשמ' וט ('קפידות'), ובת"נ שם: 'מקפדות רוח'. וראה כפועל בת"י למיכה ב,ז; לישע' ג,ב (שפ/102). ולארג ולארג"ב ראה מובאות במילונים. ונמצא אף בסורית, ראה ברוקלמן, מילון 682.

לקסיקון הפועל

ק פ ח

פועל: המקדיש את הבור עד שלא שולה וקופה, ומששילה וקיפה... (ת' מעשר' א, ז — ו זרעים 229) 58 = הוסר הצף (סביל) * 40.

* הפעיל: ה (י) קפה את הדם ואכלו (ת' כרית' ב, יט — 3-2/565), וכן גריסין שנתנן על גבי פרוסות להקפותן (ת' עוק' ב, ז — 25/687) = לשון קיפוי במקפה (להסיר את הצף — ראה פיעל).

בארמית: תר"י, ת"י, (ש), ב, מנ* 30.

קפח — קל: אמר ר' טרפון אֶקְפַח את בניי ש... (אהל' טז, א — ק, גנ* 59) ת' שבת יג(יד), ה — 4/129 = ת' חגי' ג, לו — 26/238 = ספרא נדבה ד, ה — 21) 60 = חתך, קצץ (בהוראה מושאלת), לשון שבועה: אשכל אותם.

פיעל: (ה)רשות בידם לקפח את שוקיו (סוטה ח, ו/י = ספד קצח — 236, וט 209), [והמקפח את שוקיו (ת' פאה ד, יד — 6/24, ע) 61] = היכה, חבט (לשבור) * 41.

אל תאמר לוצא בהשכמה, שיקפחוהו לסטים (ספרא קדו' ב, יד — פח 4) = שדד, גול. --- לפי שהירעתי את מעשי וקיפחתי את פרנסתי (קידו' ד, יד/כ = ת' שם ה, טו — 17/343: שהורעתי), אם שכר חיה לא קיפח המקום... (מכ משפ' כ — 16/231, א, מ), נתנו לו שכרו משלם ולא קפחוהו 2 (ספ-ב קנז — 18/210; 1/211), ללמדך שאין המקום מקפח שכר כל בריה (מכ משפ' כ — 14/321), אף אני לא אקפח את שכרם (מכ דשירה ט — 5/145) = הפסיד את-, גול (בהשאלה).

- 58 בכ"י עיש גם בהמשך בסביל: אף על פי שקופה (ראה ליב' זרעים 229 בח"ג). וראה צוק' 30-29/81.
- 59 ראה גנ"מ קסא. פ: אֶקְפַח (בפיעל), וכן ניקד ילון. ועיין גולדברג 116.
- 60 בכ"י כא: איקפח (בבניין קל ופ"א רפה), ראה פורת 33. ועיין י' ייבין, הניקוד הבבלי 260, על רפה אחרי ק' לפעמים. הביטוי הנ"ל מצוי עוד פעמים אחדות בלח"א, ובשמו של ר' טרפון, בטקסטים ללא ניקוד, כגון בת' שם למעלן ועוד, וכן ראה: ספ-ב, בהעלותך עו — 4/70.
- 61 ד: והמעבה (ליבר' זרע' 59) = ששוקיו עבות, או שמראה שוקו שבורה. לפי זה אולי לא שייך הנ"ל לפועל 'קפח' שבדיוננו, אלא "ומקפח" = מקפה, כעין להקפות = להעבות. וראה עוד על הנוסח בחכ"פ זרעים 187-186.

- 40* עיין ליבר', תכ"פ זרעים 673.
- 41* אפשר לראות כאן את ההוראה הבסיסית (המצויה גם בניבי ארמית) = הכה, טפת, ומכאן צמחה ההוראה המושאלת, הנפוצה בל"ח (ראה דוגמות למעלן בהמשך).

30** ראה בת"י לויצף הברזל" (מל"ב ו, ו) — 'וקפא ברזלא' (שפ/284). 'קפא' המקראי מתורגם: גליד, קרשחא. אמנם יש זהות שורשים בתרג' ל"קפאו תהמות" (שמ' טו, ח), כגון בת"א 'קפו' (שפ/114), בת"נ: קפיו תהומיא, או בתה"ש: קפאה תהומין (ברילל 82), אך תרגום אחר ראה, למשל, בת"י לצפנ' א, יב 'קפאים על...'. 'קפה' = צף, נמצא גם באר"ב — ראה יאסטרוב והשווה א' מרגליות, ספר ש' ייבין 446-447. ומצוי גם במנדאית מילון 414 float on (צף), ואף צבר לערימה. ובתרג' השומרון ל'רקיעי' (כגון ברא' א, ו-ו) — 'קפאיה', שהוא למעלה. וראה עוד על השם "אקופים" = פסולת שצפה על פני הארץ, בדברי א' הרשברג, הארג שו, הערה 1. ובפסיק' דר"כ פרה — 72, דורש: "אור יקרות וקפאון — יקפאון, עתידין הן להיות צפין לכם כהדן בולוס" (וראה שם מקורות נוספים).
יש מילונים, שאינם מפרידים בין קפא/קפה (דלמן 385, יאסטרוב 1400), ב"י הפריד ביניהם, אך ראה לעומתו הערת העורך 6059, הערה 2. ודאי לא כל דבר הקופא צף למעלה. גם השימוש המרובה בפיעל וכן בהפעיל בשינוי סמנטי ומציאותו בניבי ארמית יש בהם כדי לרמוז, שלפנינו פועל חדש.

לקסיקון הפועל

ק פ ל

פועל : אמ' ר' טרפון אקפח את בניי, שזו הכלה מקופחת (אהל' טז, א = ת' שם טויב — 23/613), [לא נמצאת מדת הדין מקופחת (ספ-ב ח — 1/15)]⁶² = הלכה הייתה כולה משובשת (אלבק).

בארמית: ת"י, ג, ב, ס**³¹.

ק פ ל — נפעל : וכמין איצרפה (לו: איצרבה) מיטה היו ניק פלו ת לאחוריהן (מידות ד, א/ב) = היו נכפפים ומתקפלים זה על גבי זה (אלבק).

פיעל : קיפל עליה את המוסירה (פרה ב, ג/ד) = כפף וגלל.

פתילת הבגד שקיפלה ולא הבהבה (שבת ב, ג/ד) = גדל וקלע אותה⁴².

שאם לא הוקם המשכן, או אם קיפלה הרוח את היריעה (ספ-ב קכג — 15/154), [קיפלה ונתנה בין קרניה (ס"ז יט, ב — 15/301)], מקפלים את הכלים אפילו ארבעה וחמש פעמים (שבת טז, ג), לא היו ישינים בבגדי קדש, אלא פושטין ומקפלין ומניחין אותן תחת ראשיהן (תמיד א, א), לא היו מקפלין (ב) כלי לבן שלהן (ת' שבת יב, ג), טז — 17/128) = כרך ושם חלק על חלק.

והסייפות משיקפלו המקצעות⁴³ (ת' דמאי א, ג — 13/45, והשווה נדר' ת, ד/ה — לו)⁶³.

פועל : כשהיו ישראל נוסעין היה עמוד ענן מקופל 2 (ספ-ב פד — 105 וט, 83) = התכווץ.

אחת פרוסה ואחת מקופלת (ת' שקל' ג, טו — 28-27/178), לא יצא בכסות המקופלת ומונחת על כתיפו (ת' שבת א, ט — 19/110), [אשר תכסה בה, פרט למקופלת ומונחת בקופסה (מ"ת כביב — הופמאן 139)], יכול אפילו היו שם כלים מקופלין ומונחים על כתפו 2 (ספרא מצורע ה, יג — עג, וכן ת' שבת ח, ט), יז — 20/120), וכליו מקופלין ומונחין תחת ראשו (ת' טהר' ח, ב — 29/668) = נכרך ונגלל. (??) נתפעל : חבית שניתקפלה והזפת שלה עומדת (כלים י, ה — ק)⁶⁴.

62 יתא בכ"י וט, והובא אצל הורוביץ בסוגריים משולשים, שחסר בעוד כמה מקורות. אך כנ"ל הנוסח גם בירר' סוטה ג, ד-יח 4 (וכן בכ"י וט).

63 כנ"ל בדפ'. ומש"ב: שיקפילו. אבל ק, פ ומי"ר: שיכפילו המקצועות. בבבלי נדר' סא, ב מצטט: משיקפלו המקצועות (לפי כ"י וט 110), ובדפ': שיכפילו, אע"פ שבמשנה באותו עמוד: שיקפילו (כנ"ל). קוסובסקי בקונקור' הביאו בנפעל, ילון מנקדו בפיעל, יאסטרוב כהפעיל וב"י כקל. דוגמה לערבוביה בעקבות העדר ניקוד, ולפי כל השאר למען נראית דרכו של ילון.

64 פלו: שנתקלפה (ראה ערך 'קלף'). וניתן בדוחק להסביר כ'קפל' נחפעל.

42* והשווה בבלי ביצה לב, ב: "הפתילה) אין גודלין אותה לכתחילה, ואין מהבהבין אותה באור".

43* ב"המקצעות" הכוונה למחצלאות שמייבשין עליהן את התאנים, עיי' ליברמן, תכ"פ זרעים 194, וראה שם, שיש מפרשים סכינים.

31** מובא פעם אחת מת"י להושע זא: 'קפחין' (שפ/396), וראה במילונים מאר"ג (והשווה פסיק' דר"כ 411) ומאר"ב, ובסורית ברוקלמן, מילון 682. בעה"ש מביא בשם הגאונים נוסח מת"א לשמ' יג, ושמ' לד, כ: 'ותקפיה' (ל"וערפתו"), וכבר ציין אפשטיין, פיה"ג לטהרות 91, הערות 7-8, שהנכון: ותקפיה (= ותנקפיה), והנ"ל נוסח מוטעה. והשווה כן בת"א מהד' שפרבר 150.111. גם בתר"י: ותנוקף. ידוע בערב' יח = ראה Lane 2549c.

לקסיקון הפועל

ק פ ל₃

הפעל: מחצלות פרושות... הוקפלו חזרו לאיסורן (ת' שבת (יא), טו) —
ו מועד 44)65 = הוכפלו, נגללו.

מ: כפל*44.

באכדיית: k/qapālu.

בארמית: [תר"י, ת"י, ת"ק, ב, *]32.

קפל₂ — קל: ירדה אש מן השמים והיתה קופלת בהם מתחתיה66 (ספ-ב פה — 6/85) =
השמיד, כילה (גלגל והעביר מן העולם)*45.

[והיתה קופלת בהן מאחת יד והולכת (ס"ז יא, א — 6/268)], (האש הייתה) קופלת
את כל הרוח והולכת (ספ-ב פו — 19/85, וט 106) = הסיר, כילה.

בארמית: ג, ש, (ב), ס, מנ*33.

קפל₃ (1) — הפעיל: מעשה בר' יוחנן... שבאו מיבנה ללוד והקפילו פני ר'
יהושע בפקיעין (ת' סוטה ז, ט = ו נשים 193) = הקבילו67.

מ: קבל.

65 ל: הוכפלו, והקטע חסר בע, וראה גם ערכי ב, עמ' 41-43. במקבילה בבבלי קא, ב: "נגללו נאסרו".

66 מלה זו אינה ברורה בכ"י וט (עמ' 106).

67 אמנם גירסת ע"ד: והקבילו (צוק' 8/307); ובירו' סוטה ג, ד-יח: "והקבילו את ר' יהושע בפקיעין" (כ"ל וכו"י וט).

44* טור-סיני במילון ב"י 6067, הערה 3, מציין, ש'קפל' הוא מבטא נחצי של 'כפל' המקראי. וכן רשמו סגל, דקדוק סעיף 2176, וראה גם וייס, משפט לה"מ 83 (כ/ק). ומצאנו חילופי הגאים אלה בשורש זה, ראה למעלן בח"ג, הערה 63 ר"65.

המילונים מביאים עוד על-פי הרפ" בצורת הפועל קל: "קפולים זו על גבי זו" (אהלי יא, ג — ושם טו, א) אבל בכתי"י (ק, פ, לו): קפילין, ובערוך (קפלן), מעיר על נ"א: כפולין, וכך הוא פעמיים אצל הר"ש. וראה בפיה"ג לטהרות 90, הערה 24, ועיין גולדברג, אהלות, 83.

45* עיין ח' ילון, פרקי לשון 139-140, וכך בסורית (ראה בהערות לארמית). אין צורך לפי זה בהצעתו של א"א פינקלשטיין, תרכ"ב, כ, 99-100, הרואה את הנ"ל כמשמעות חותר, ומציע לגרוס: "מתחתיה" < מחתיר (גירסת מלה זו אינה ברורה בכ"י). ראה גם ילון, שם 140, הערה 10.

32** ראה CAD (K), p. 174, ונמצא גם בחילופי k/q, ראה פון סודן AHw 442, בהוראה כמו בעברית אך בתפוצה מוגבלת (החל מבבלית עתיקה). ספק אם ההוראה הנ"ל (כפל/קפל) נמצאת בארמית. בת"י לישע' לח, יב (שפ/77): 'אתכפילו כמשכן דרעי אתקפלו כנחל גידודין' (ברפ': אתקפדו), ההוראה: התכווץ, התעגל. הגירסה שם מסופקת, נראה בעיקר ש'כפל/קפל מצויים כאן זה ליד זה. ונמצא עוד בתר"י לבמד' ילה-לו; 'הוה עננא מקפלי' (גינ' 245), אך נראה שהוא שואל ממדרש ההלכה (ראה למעלן מספ-ב פה — 83). ומצאתי עתה בת"ק לאיוב מא, טו: "מפלי בשר" = 'קפלי בשר' (עמ' 82), בתרגום הרגיל: שלדי. 'כפלי' שבמקרא אינו מתורגם ב'קפלי'. יאסטרוב מציין תיעוד אחד מאר"ב: "ומיקפל ליה... אכתפיה" (שבת נח, א), אך ייתכן שהוא בהשפעת הביטוי הסמוך בעברית "היוצא בטלית מקופלת ומונחת על כתפיו".

33** 'קפל' זה (בהוראה כנ"ל) מצוי בעיקר בארמית. ראה בשומר' — עואנ"ש ג(ב) 120 "לא תקפל רחמין" = לא תסיר, וכן שם 264, 292 ועוד. ובאר"נ שולטהס, מילון 182, וראה גם הוא ב- Homonyme Wurzeln in Syr. p. 61-62, וברוקלמן, מילון סורי 683. ונמצא שם למשל כתרגום של "להשחית" (דבה"ב לד, א). וראה גם מילון מנדאי 414 b למעלה. ואולי שייך לכאן גם מה שמובא בעה"ש מאר"ב בערכים קפל₃ וקפל₆, ועיין עוד בדברי העורך במילון ב"י 6067, הערה 3.

לקסיקון הפועל

ק פ ע

קפּע * (1) — הפּעיל: לא להרתיע את המדה ולא להקפיעה (ת' ב"ב ה,ה) —
הקפיע*⁶⁸ = 68(ר,34-33/404)

קפּץ² (1) — פיעל: מקוצץ ומקפצין ומקטפין (ת' שביע' א,יא — ע/2,62) ⁶⁹ =
קיבץ (פריבאטיב)*⁴⁷.
מ: קבץ.

קפּץ³ (2) — קל: אבל קופץ בכלי ונותן לזה ולזה (ת' יו"ט ג,ה — ע/19,205) ⁷⁰, מניח
ראשו על הסדן קופץ בקופיץ (ת' סנה' ספ"ט — 1/430) ⁷¹ חתך וקצץ בקופיץ.
ביוונית: κοπίς = סכין קצבים.
בארמית: [קופיץ — תר"י, תר"כ] *³⁴.

קפּש (1) — קל: אמרו לו מעשה וקפשה זקן זר (חלה ב,ה — ק,פ) = חטף לעצמו כדי
לאכלה (אלבק)*⁴⁸.
מ: כפש (כבש)*⁴⁹.
בארמית: ש, (ס) *³⁵.

ע: להרתח... ולא להקפיצה (וצוק' לא ציין ח"ג למלה השנייה).
68 "ומקפצין" ליתא בכ"ו ובדפ, אך ליברמן (ראה למטה, הערה *47) אינו מבטל גירסה זו.
69 וד (מועד 294), וכן בירר' ג,2 — סוף סב 1: "אבל חותך הוא בסכין". אצל ראבי"ה: "קופץ", כגירסת כ"ו ע.
70 בצילום כ"ו וכן ד: וקוצץ בקופיץ (וצוק' לא ציין ח"ג). ובמשניות נמצא: וקוצץ בקופים (סנה' ז,ג — ג,ספר חנוך אלבק
71 39). וכן הוא בפסח' ז,יב — ק,לו. וראה בבבלי פסח' פה,ב.

46* עיין בבלי ב"מ סא,ב; כ"ב פט,ב — וראה חוס"ר ב 141. ואולי 'קפע' הוא ע"ד הארמית (ע//צ העברית).
אך לא מצאתי את השורש בניבי אר"י ולא בסורית.

47* "ומקפצין" הוא כנראה "ומקבצין", כלומר נוטל את הקבוצין. ראה תכ"פ זרעים 493 למעלה. והשווה בירר'
שביע' ב,ב — לג 4: "נוטל את הקבוצין עמה".

48* בדומה הסביר הערוך, וכן הר"ש. אבל ב"י פירש: אכל וגרס אותה בשיניים.

49* ראה טוריניני במילון ב"י 6076, המשווה לאיכה ג,טז: "הכפישני באפר" // "ויגרס בחצץ שני". ובדיון
על העניין הנ"ל בירר' חלה ב,ה — סוף נח 3 מסביר: "קילקל לעצמו דאכלה ואיתענש" (כ"ל), והרמב"ם
כותב (בפירוש למשניות): "וקפשה כמו כפשה", ואף מציין, שהוא בעניין אכילה.

34** השווה קראוס ב 517 a, וראה למעלה בח"ג, שיש כתי"י בהם הגיר': קופיס, ובדפ' בצד"י,
ומצויים שינויי ס/צ בעיקר ליד פי"א (ראה במבוא). ונראה שהפועל הנ"ל גזור מש"ע זה ביוונית.
השם נמצא גם בתר"י לדבר' כא,ד: "וערפו" — 'וינקפון ... בקופיץ' (גינ' 336 — רידר:
'וינקפון'). ובתר"כ ל"כשיל" (תהלי' עדו, — 'בקופיץ'). וראה על תפס' בערבית, שאולי שאל
הוא, אצל פרנקל 132 p. AF.

35** ראה עואנ"ש ב 475. מן התה"ש לברא' ת,יא מובא: 'קפיש', וכן 'קפיש' כתרגום של "טריפה".
ז' בן-חיים מעיד שם, שהפירוש המסורתי לנ"ל ("חטף") מקיים מן השומרונות. ברוקלמן במילון
הסורי 686 מביא 'קפש' ומציינו מאר"י, אך אין אפשרות לדעת, אם כוונתו לנ"ל. סגל לא רשמו
בין החדשים, אך ראה אלבק, מבוא 169.

קרזל

לקסיקון הפועל

קרד (2) — פיעל: ומקרדים את הבהמה ביום טוב... וחכמ' אומר' אין מקרדים אף לא מקרצפים (ביצה בח = עדו' גיביד — וכאן: מקרדין $\times 3$) = סרק את הזבובים הקטנים מגוף הבהמה, הסיר את הקרוד (פריבאטיב)*⁵⁰.

בארמית: (ס) מנ*³⁶.

מ: גרד(?)⁵¹

קרדס — פיעל: קירדסן, שפן ועשאן כלים (ת' כלים ב"ק גיב — 19/572 = שם, שם ז, טו-טז — 10,5/578 = שם פרה ה, ח — 37/634)⁷² = החליק ושפשף בגיר. וראה להלן ערך 'קרטס'.

ביוונית: $\eta\tau\alpha\kappa$; וברומית: creta**³⁷.

קרזל (2) — פיעל: פיטים (= פיטוס) שקירזלו ועשאו תנור ועשה לו טפלה (ת' כלים ב"ק ד, טז — 36/573)⁷³ = כרך ועיגל. פועל: צורר המקרזל כזית, כאגוז (ת' שבת יג(יד), יז — 23/130) = הוסרו חידודיו והחליקוהו (ליב')⁵².

בארמית: (ס) קרזלא — ³⁸.

72 במקום הראשון אצל צוק' בטעות: קורדסן שהן. בדפ': קרטיסן. ובת' פרה גרס: קרדן ושפן, אך לפי כ"ו נראה בכל המקומות: קירדסן. והשווה הערותיו של ליברמן, תוס"ר ג 13, ושם עמ' 234. במשנה כלים לא, "קרטסס", ראה ב'קרטס' להלן.

73 צוק' הביא מכ"ו את הנוסח: "פיטים שקיררו לו ועשאו תנור", אך ליבר', תוס"ר ג 17, משחזר כנ"ל כמלה אחת, והוא המסתבר. ראה גם תכ"פ מועד 224.

50* ראה ליברמן, תוס' מועד 291, והדבר מתפרש ע"י הברייתא בת' יו"ט ב, יז — 1/205, המבדילה בין "קירד" (ע: קירור) לבין "קרסוף" (ע: קרצוף). ובתכ"פ מועד 961-962 מציין, כי "קירוד — הסרת הקרוד (הפיעל השולל), וקרצף — הסרת הקרצוף, קרצביתא (בסורית)", ויש בזה שילוב של פירוש ר"ח ורמב"ם (הסיר את הזבובים הקטנים) עם פירוש רש"י (גירד במסרק של שיניים דקות). ועל הקרוד במלאכת הסריקה בארג ראה הרשב"ג, הארג, עמ' שב-שג, ושם הערה 3.

51* לרוב רואים את קשרו של 'קרד' אל 'גרד' במעתק הגאים (ראה בעה"ש, יאסטרוב, וייס במשפט לה"מ 82, סגל דקדוק 39, וכן סעיף 176, ועיין מילון ב"י 6154, הערה 3). ואין זה מנוע, על אף הקשר אל "קרוד" (ראה הערה קודמת, ולמטן בארמית). במקרא מצוי 'גרד' יחידיא "להתגרד" — איוב ב, ח, ובתרגום שם: 'לאתקרצפא'. וראה גם הרשב"ג, שם, המעיר, כי בתלמוד בא 'קרוד' בצורת 'גרדא' (ראה, למשל, ב"ק צט, א).

52* עיין תכ"פ מועד, 223-224. וראה רש"י בבלי שבת מג, א: "באבנים מקרזלות".

36** בסורית 'קרדא'. ראה ברוקלמן מילון 689, וכן פיין סמית/הק' 517, בהוראה 2 tick (צ"ל: tic? = קרצית שבבקר, והמונח הסמוך שם מוכיח: louse = כינה). ובערב' قرد — תולעת. הפועל מצוי במנדאית, ראה מילון 415, to scour = מרק, שפשף. ולפי פירוש ליברמן (לעיל, הערה *50) יש להניח שמקורו מן השם בסורית, כמו 'קרצף' מן 'קרצביתא', ולא מרומית cardus (קראוס א, 151).

37** ראה פרטים על מקורם להלן בערך 'קרטס'. וחילופי ט/ד בגילים גם ביוונית (δ - τ), ואולי כאן הוא דיסמילציה בסמוך לקר"ף. וראה למשל בדפ' המשנה עירור ג, ג: קונדס, וכך במש"ב = $\kappa\omicron\nu\nu\tau\acute{o}\varsigma$, מוט, יתד (קראוס ב 512). ק ומי"ד: קונטס, לו: קנטס.

38** נראה ש'קרזלא' בסורית = לעגל, תואם לנ"ל, השווה ברוקלמן, מילון 693 b (ומציינו גם מערבית, אך לא מצאתי אצל Lane). סגל ציינו בדקדוק סעיף 194, כאילו תוספת ר' אחרי פה"פ, ולא הביאו בין החדשים (ומנין לו 'קול'?).

לקסיקון הפועל

ק ר ט ס

קרטם — פיעל: מקרטם עלה עלה ואוכל (מעש"ר גג, — ושם ט = ת' שם ב, טו — 24/83: מקרטים), + מקרטים הוא במחובר לארץ ואוכל (ת' מעש"ר ב, טו — 25/83) כרסם, תלש (הר"מ, אלבק)*⁵³.
וראה ערך 'קטם'.

בארמית: ס**³⁹.

קרטס (1) — פיעל: קירטסם ושפן בשופין טמאין (כלים ל, א — ק)⁷⁴ = החליק בגיר ושפשף.
וראה לעיל ערך 'קרדס'.

ביוונית: *καρτός*; ברומית: *creta***⁴⁰.

[בארמית: ס].

קרטע (1) — פיעל: וקירטע (העגל) ושיבר את העול (ספ-ד שיח — 13/362) = קפץ, דילג ופרכס.

בארמית: (תר"כ, ג, גני**⁴¹).

קרסם — פיעל: קירסם וזירד (ע"ז ג, גי/טז), קרסם עלי זית (ת' פרה ו(ה), א — 16/635), שדה שקצרוה גוים... קירסמוה נמלים (פאה ב, ז⁷⁵) = ת' שם א, ח — 3/19 = ספרא קדר' א, ט — פז), פרט לשקצרוה ליסטין וקירסמוה נמלין (ספ-ד רפב — 5/298, וט 221) = נשך וגור בשיניים.
המנכיש והמקרסים והמזרד כל שהוא (שבת יב, ב)⁷⁶ = קצץ וגזם ענפים יבשים.

74 לו: קירטסן, פ: קורטסן, ובת': 'קירדסן', עיין לעיל בערך 'קרדס'.
75 בקג"ג, פורת 64: קירסמוהא. וכנ"ל גם בירד' פאה א — טו 4 למטה, בכ"י וט: כרסמו. ראה שרי"ר 355 בח"ג.
76 פ'לו: והמקרטם, וכן גג T-S, NS 329/314. בקג"ג בבלי: המקרטן — ראה פורת 12, ושם הערה 4. נזכיר עוד, כי בכ"י פ: וכרסמו (כלים כב, ט), אך ק'לו: כירכמו, כרכמו. וכן מצוי בכ"י לו: כרסמן (כלים טו, ב) במקום 'כירכמן'. וכנראה טעויות הן, שכן כל הכתיבים של פועל זה בלח"א הם בקר"ף.

53* ראה ע' לעף, פלורה א 401. ונראה, ש'קטם' < קרטם (רי"ש לבידול), ראה חילוף כזה בין מקורות: "וקיטמו את הירק... על הקיטום" (ת' ב"ק ב, א — 24/347) // "קירטמו... קירטום" (יר' שם ב, ב — 1ג). השווה פנק < פרנק (במדור המסופקים).

39** ראה בסורית, ברקלמן, מילון 695 = קטע (השווה פיין סמית/הק' 519) ומציינו מערבית *قرط* = חתך, גזר (וכך בערבית חדשה, איילון-שנער 289). 'קטם' ו'קרטם' שני ערכים שם. "קורטמיי" באר"ב (ראה ערכו אצל יאסטרוב) הוא צמח כרכום, חריע, ואין עניינו לכאן.

40** קראוס ב 567, ושם א 151, מציינ מרומית: *creta* (=גיר), וכך טור-סיני במילון ב"י 6179, הערות 5-4, אך מצוי גם ביוונית כנ"ל בתעודות ממצרים ומא"י — השווה במילון לידל-סקוט a 995 (ערך II). פרופ' ד' שפרבר העיר לי על מציאות: *καρτός* = *to smooth*, שם, b 880.

בסורית נמצא לפי ברקלמן מילון 695: 'קריטא' — קרט (ומציינ את שני המקורות הזורים הנ"ל), והשווה כפועל אצל פיין סמית/הק' 518: *to nibble* — כסם, כרסם.

41** ראה בפסיק' דר"כ, רנו — 313: "מקרטעה כהדא חפיחא" (וראה אצל יאסטרוב גם משיהש"ר). בהוראה כנ"ל נמצא גם באר"נ — ראה שולטהס, מילון 184. בתוספות לחולין עה, א (למעלה) מצוטט 'מקרטע' מתרגום לאיוב מא, ד — 'קדמיה מקרטע' (וראה בעה"ש, עמ' קצו), אך לפנינו בדפ': 'תציץ דאבונא' (לגרד 117), ובת"ק: 'וקדמיה תרוט'. נגד אפשרות גזירתו מיוונית (עה"ש) ראה דברי טור-סיני במילון ב"י.

ק ר ק ש

לקסיקון הפועל

מ ק ר ס מ י ן , מזרדין ומפסלים עד ראש השנה (שביע' ב,ג), מנין (ש) אין מ ק ר ס מ י ן אין מזרדין (ספרא בהר א,ה — קה2, ד"ו: מזרדים).

נ ת פ ע ל : השולחן והטבלה והדולפני ש נ ת ק ר ס מ ו (ת' כלים ב"ב א,ט — 8/591, ד: שנתקסמו) = נחתך ונקטע בשיניים.

מ: כרסם (תהל' פ,יד)*⁵⁴. בארמית: ת"ג, תר"י/א-ב*⁴².

ק ר צ פ ף (2) — פ י ע ל : אבל מ ק ר צ פ י ן (את הבהמה), וחכמים אומרים אין מקרדין אף לא מ ק ר צ פ י ן (ביצה ב,ח = עדו' ג,יב/יד) = סרק ושפשף במסרק, הסיר העוקצים הגדולים, שאפשר להסירם בקלות (ליב')*⁵⁵.

בארמית: תר"כ (קרצביחא — ס)*⁴³.

ק ר ק ש (2) — פ י ע ל : אין מ ק ר ק ש י ן לא את הזוג ולא את הקרקש לתינוק בשבת (ת' שבת יג(ד), יז — 17/130) = השמיע קול בתנודות בכלי שנותנים בו אגוזים כדי לקרקש בו (ליב')*⁵⁶.

* ה ת פ ע ל : היו בידיו לגין של יין המתקרקש (ת' ב"ב ו,יג — 1,12/406) = נשמע קול קשקוש בתנודות.

בארמית: ב,ס,מנ*⁴⁴.

54* שינוי בביצוע מן היחידאי במקרא במעתק כ/ק. על חילופי הגאים אלה ראה וייס, משפט לה"מ 83. אפשטיין, מבוא 1227; ועיין במבוא לעיל, עמ' 44. סגל הביאו משום מה רק בין הפעלים ששינו משמעם מן המקרא גם בסעיף 188 ואף בסעיף 187 (ולא ברור כלל מה השינוי).

55* עיין תכ"פ מועד 961, והערה 44 שם, על-פי 'קרצביחא' בסורית = הסרת הקרצוף. בת' יו"ט, סוף פ"ב, מצוי כשם: קרצוף (ו: קרסוף). וראה בפירוש הר"מ (וכן אלבק בפירושו השני): מסירים החולעים (או הזבובים), שאפשר בלי לעשות חבורה. ואמנם בת' שם מוכא: "קרסוף — אלו גדולים, שאין עושין חבורה" (בניגוד ל"קירוד" — ועיין לעיל ערך 'קרד').

56* עיין תכ"פ מועד 221. והפועל הוא דנומינטיב פנימי בל"ח משם הכלי 'קרקש' (כנ"ל).

42** בת"נ 'יקרסם' לדבר' כח,לח, וכן בתר"י (רידר 295) ובתר"י/ב (גינ' 65). בת"א "חסלנור" כמו בטקסט העברי. ולא נמצא בתרג' לתהל' פ,יד ל"יכרסמנה" — ושם: ינוברנה (לגרד 48).

43** בתר"כ ל"התגרד" (איוב ב,ח) — 'לאיחקרספא' (לגרד 86), המתאים להוראה הנ"ל. ובסורית 'קרצביחא' = תוחים עוקצים, סרפד — וליברמן (ראה לעיל, הערה 55) גוזרו ממנו (קראוס א 152 ציין כאילו מוצאו מ־crispare = מסרק לסוסים).

44** ראה באר"ב ברכ' סב,א; כתו' פ,א ועוד. ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 701, והשווה פיין סמית/הק' 521 — to clash, ובמנדאית מילון b 416 (ושם גם השם 'קרקושחא' = sheep-bell). סגל הביאו בדקדוק, סעיף 182, כשאלו מארמית.

ק ר ר

לקסיקון הפועל

ק ר ר — ק ל : ונותנין עליו (מים צוננים) בשבת כדי ש י י ק ר (ת' שבת ג(ד), ד—
 $27/113^{*57} =$ התקרה, צינן את גופו.

ה פ ע י ל : ה י ק ר באחד מהן (מן המקוות) ועשה טהרות (ת' מקו' ב, יא—3/655),
 ירד לה ק ר טהור (נזיר ט, ב), עמד תחת הצינור לה ק ר או לידוח (מכש' ד, ב) = הצטנן,
 עשה שיהיה לו ק ר (פ"ע)^{58*}.

נוטעין יחור שלתאנה לתוך התצוב שהוא מקירו (כלא' א, ח)⁷⁷ = צינן, קירר אותו
 (פ"י)^{59*}.

[שלפני הכיבוס מגליד שלאחר הכיבוס מקריר (ת' נדה ו, יג—13/648)⁷⁸ *⁶⁰.

מ: קר, קר, מקרה (שופ' ג, כ)^{61*}. בארמית: ח' נ, תר"י, ת"י, תר"כ, נ, ש, ב, ס, מנ**⁴⁵.

ק ר ש — ק ל : היה אשבורן או ש ק ר ש טמא $2 \times$ (אהל' ג, ד), ושמן ש ק ר ש אין
 מפשירין אותו (ת' ב"ב ה, ד—33/404), הדם ש ק ר ש לא אוכל ולא משקה (ת' טהר' ב, ה—
 17/662), ק ר ש ו הרי אלו שניים (טהר' ג, א) = קפא, נעשה מוצק (הדם, השמן וכד').

77 פ: מקירו (הניקד כע"ע), וכן רומז לכך לו: מקרו. ק: מקירו (ניקד כע"ו), ובמש"ב: מקירו.
 78 צוק' גרס: מקדיר, אך כנ"ל נראה בכ"ו. ועיין ש' ליברמן, תוס"ד 277.

57* רשמתי כעתיד קל, כגון מן הכפולים: יפם, ייחם, ייצן ועוד. יש מילונים המשייכים זאת לנפעל.

58* ראה בפירושו של אלבק, כפי הרמב"ם ורע"ב (להצטנן). וב"י 6221 לא הפריד את הנ"ל ומשייכם בטעות
 להוראת גרימה (פאקטיבי): גרם שיהיו קרים. ונראה כפ"ע (חזור) ומשמש כדראתרי.

59* עיין כאן בפירושי הרמב"ם ואלבק, שהוא בהוראת הגרימה.

60* קשה להכריע אם שייך לשורש 'ק ר ר' הנ"ל, ואולי בדוחק ניתן לפרש משורש 'ק ד ר'. השווה לזבח' ע, ט, ב:
 "שאני רוק דקדיר", ורש"י שם: נכנס בפשתה בחזקה וקשה לצאת, וראה גם נדה נ, א.

61* השורש 'ק ר ר' נמצא בגזירות שמניות במקרא, אך קשה להכריע אם יש תיעוד גם לשימושו של הפועל
 (השווה ב'צנן'). נמצא: " כ ה ק י ר בור (קרי: ביר) מימיה כן ה ק ר ה רעתה" (ירמ' ו, ז), רש"י ורד"ק
 משייכים ל"קור" = מקור נובע (ראה להלן). ותפסו לפי זה את "הקרה" = הקירה (כך "קורא" ה-BH),
 והכוונה, שרעתה נובעת בשפע ונמשכת, כמו ממקור הבור (הבאר), והשווה הערת טורסיני במילון ב"י
 6221, הערה 4. מילוני המקרא הלועזיים (858 KBL, 903 BDB), וכן ס' הדקדוק של BL 438, משייכים
 אותו משום מה ל'ק ר ר', ומפרשים keep cool = נשאר קריר, רענן. לפי זה עליהם להניח על "כהקיר",
 שהוא ע"ע על-דרך ע"ו. מבחינה עניינית-רעיונית אין הנמשל ("הרעה") משתלב כך כראוי עם הדימוי.
 השורש 'קור' אמנם מצוי במקרא: "אני ק ר ת י ושתיחי" (מל"ב יט, כד = ישע' לו, כה) = תפר באר.
 רד"ק סה"ש 326: באחי עד המקור, ות"י: 'הויתי חפר', במגילת ישע' : קרתי < קראתי, ועיין י' קוטשר,
 מג"ש 26-27, ועמ' 213 (אך מציין, כי 'קור' כאן בודד במקרא).

45** ראה למשל בתר"י לשמ' ב, ה: 'לאיתקרא' (רידד 83), ובת"נ שם: 'למתקרא'. ולברא' ח, כב:
 'וקריר וחמים', בת"י ישע' לב, ב: 'מקר' (שפ' 63), ובתר"כ למשלי כה, כה: 'מיא קרייר'. וראה
 בעה"ש ז 182 (ק"ר). באר"ג, שולטסה מילון a 183, בשומר' — עואנ"ש ב 518. ובסורית מצוי
 גם באפעל, ראה ברוקלמן מילון 689, ובמילון מנדאי 416 (QRR₁).

כתב... בדם הקרוש, בחלב הקרוש (ת' שבת יא(יב), ח—20/125 = ת' גיטין ב,ג—1/325), כדי שלא יקרש (יומא ד,ג—ק,פ)⁷⁹, שמא יניחום ויקרש (ו) ש הדם (פסח' ה,ה—ק)⁸⁰, שאם יקרש (הדם) יהא בו כזית (ת' עדי' ב,ה—6/458), ... שלא יקרש (ספרא, כ"ר שמג).

נפעל (?): שמא יניחום ויקרש הדם (פסח' ה,ה—פ)⁸¹.

בארמית: תר"י, תר"כ, כ,ב, ס, מנ"א*⁴⁶.

קשט₁ — פיעל: היא קישה את עצמה לעבירה, והמקום ניוולה (סוטה א,ז), היא קישה לו פניה (ת' סוטה ג,ג—26/295), באומות אדם מקשט את אשתו ומוסרה לאחר (ספרא קדר' יא,יח—3גג) = ייפה בתכשיטים, בעדיים.

פועל: אמר לה (לאשתו) הוי מקושטת בתכשיטין (ספד-מג — 5/102 וט 176)⁸² = הייתה מיופה בתכשיטים.

התפעל: בין שמתקשטת בין שאינה מתקשטת, אין הכל מסתכלין בה (ת' קידו' א,יא—6 × 10/336), אלא מן המן היחה מתקשטת (ספד-פט — 6/89), מה לך שאין את מתקשטת בתכשיטי נשים (ספד-צט — 98), ובנותיהן (הן) מתקשטות במלחמה (ספד-ריג — 6/246 וט 221), ואלו נדרים שהוא מפר... אם אתקשט, ואם לא אתקשט (נדר' יא,א), ושלא אפקוס ושלא אתקשט (ת' נדר' ז,א — 21/282, ו נשים 120), הידירה שלא תתקשט באחד (מכל) המינין (ת' כתר' ז,ג — 27/268), והאישי לא יתקשט בתכשיטי נשים (ספד-רכו — 1258 וט 213) = קישט עצמו, התייפה והתפאר.

בארמית: ת"י, ב*⁴⁷.

79 ק: יקרש. פ: יקלש. לו: יקדש.

80 כך ניקוד ק (ויש מחיקה על הוי"ו). פ ניקד כנפעל (ראה בהערה הבאה). לו: ויקדש.

81 כך הניקוד בכ"י פ, וראה לעיל (הערה קודמת). כי כ"י ק מראה על מסורת בקל גם בכתיב. הנמק, עמ' 154. מציין אמנם נפעל זה כחשוד.

82 אותו ביטוי שם ספד-לו—68. בהתפעל: "הוי מתקשטת וכו'".

46** ראה בתר"י לבמד' כה,ח: 'דאתקריש אדמיהון' (גינ' 277), בתר"כ ל"תקפיאני" (איוב י,י) — 'קרשתא' (לגרד 93), ובאר"ב כגון: "דקריש" (חולין כ,א). ובהוראת 'הקפיא' נמצא גם בסורית, ראה ברוקלמן מילון 701 (קרש), ובמנדאית מילון 416. וידוע מערבית قرس = water frozen (Lane pt. 7, p. 2513).

סגל הביא את הפועל כחדש, דקדוק סעיף 177, שיש ממנו שם נגזר במקרא, והתכוון כנראה ל"קרש". אלבק, מבוא 149, לא ציין לידו כוכבית כרמו למקרא. ואמנם ספק מאד, אם יש לפועל קשר אל שה"ע הזה. טור-סיני במילון ב"י 6223, הערה 5, מנסה אמנם להצביע על ההשתלשלות הסמנטית מן ההוראה היסודית של qarāsu באכדית = חתך, בקע (עצים), אך אין היא נראית כלל טבעית. השם מצוי למשל באוגריתית (אך לא הפועל), ואיננו בארמית (בת"א הוא 'דפיא', ובתר"י 'לוחיא'), ואף לא בערבית, אך הפועל מצוי בניבי ארמית אחדים, וכנראה חדר בהשפעתם.

47** ראה בת"י 'וככלא דמתקשטא' (ישע' סא,י וראה גם עמוס ד,יב). ספק אם 'לקשטא יצר וכו' (דבה"א כ,טיח) יש שייכות לכאן. ובאר"ב "כי מיקשטא" (תעני' כג,ב — רש"י: בתכשיטין), בניבי ארמית אחדים (ת"א, ס, מנ ועוד) מצוי קשט, קושטא בקשר לאמת וליושר, וספק רב אם ←

לקסיקון הפועל

ק ש ט

קשט² (1) — פועל (?)*⁶²: בביבין המקשטין תחת הבתים (ת' עירו' טו), כו —
 קשט⁸³ (ע, 19/150) = המקושטים, היו עשוין כקשת, היו קמורים*⁶³.
 מ: קשט*⁶⁴ (תהל' ס, ו) + (קשת). בארמית: תר"י/ב, ת"ק, ג, קושטא (תר"כ)*⁴⁸. קושטא (ס).

קשקש¹ (2) — התפעל: והיה בידו לגין של יין המתקשקש (ת' ב"ב ו, יג) —
 קשקש⁸⁴ (ע, 12/406), התמרים, האגוז, השקד והתמרה המתקשקשין (ת' עוק' ב, ח) —
 קשקש⁸⁵ (ו, 687) = התדפק, השמיץ קול רעש.
 בארמית: תר"י, (ב)*⁴⁹. מ: נקש.

- 83 ו: המקשטין, ד: המקשקשין, ל: המשקטנים.
 84 ו: המתקשקש, וראה ערך 'קרקש'.
 85 ד: המתקשקשין, וראה ליברמן, תוס' ד 178. ומצוי עוד כת' נדה ו, ד — 20/647: "משיתקשו הדיין", ד: משיתקששו, וכן הוא בבבלי מ.א, יסוד הנ"ל כנראה 'נקש' (וראה על קשקש, במדור המסופקים, וכן ס"ז לילן 283/4).
- 62* ושמא רומז הכתיב, כי הוא בינוני קפצ'ל (סביל), ראה ילון, מבוא 176-180.
 63* ש' ליברמן, חכ"פ מועד 487, סובר, שהגי' כנ"ל בכי"ע היא הנכונה (=המקושטין, המקושטים). נגד דעת קריס בתוס' עה"ש 378, שהנכון ככדפ'.
- 64* המילונים המקראיים *KBL*, 905 *BDB*, 732 *GB* — המסתמכים גם על נדרקה 132 *NB*, ב"י 6247) רואים את הנ"ל מתהל' כהוראת bow, צורה ארמית של "קשת" (ת < ט אסימילציה בהשפעת הקר"ף). יש מילונים המקשרים גם קישוט, לקשט לאותו שורש, אך ראה בהערות לארמית למטן (ליקשט, ').
- קשורים לענייננו. עה"ש ז, רכד מקשר ביניהם וטור-סיני במילון ב"י 6243, הערה 1, מוצא השתלשלות סמנטית: קישט = תיקן ויישר, אך הקשר נראה לי מפקפק מאד, וספק אם יש קרבה בין אמת לבין קישוט.
- 48** בתר"י/ב ל"ירה יירה" (שמ' יט, יג) — 'יתקשטן בה' = יורקו בקשת, ראה קאהלה *MdW b*, 56, ואף גינ' 106 מביא מכ"י קדום: "יתקשטון ביה" (בדפ' הוא בתי"ו 'יתקשתון'), ולאותו פסוק גם באר"י: "בגרא ית[ק]שט", וראה בת"ק לאיוב לד, יג ("שם תבל") — 'וקשט', בתרגום הרגיל: ושוי. ובסורית 'קושטא' ראה ברוקלמן, מילון 704. 7. 187 n. A. Maizer, *MGWJ* 53(1909) p. מעיר, שמצוי בטי"ת גם בסורית. ובערבוב סגנון נמצא בירו' ברכ"א, א — ב 3 (לפי כ"י וט), ראה ליברמן, תרביץ ג (תרצ"ב) 452. ובפסיק' דר"כ 456 מובא בעברית: "הם נוטלין ומקשטין עליו חיצים", בטי"ת (והוא שם באות' זעירות, כתוספת מדרשית מאוחרת). וראה עוד: "והוא עולה ונעמן מקשט לו נכנס בו" (נגזי מדרש — 67) = מקשת, יורה בקשת.
- 49** בתר"י לברא' מג, ל: 'ומקשקש כמנחש' (רידר 69). בבבלי בדפ' נמצא 'ומשביש ליה באמגוני' (יומא פד, ב), בדק"ס 286: ומשכיש, אבל הערוך (ערך 'שבש') העתיק כאן: ומקשקיש.

(?) רבב₂ (1) — קל : גוי עובדו ורוכבו (ת' ע"ז ד(ה),י — 2/467, ו, ואולי צ"ל : רובבו¹ = משח.

בארמית : תרגי**¹.

רבג (1) — יכול יהא זורק ורובג (ספרא נדבה וד — 41, כ"ר כג) = נתן אחד על אחד כמין מרבג של אבנים (ליב*)¹.

רגל₂ — קל (פעול): לא עקוד ולא רגול (שבת ה,ג), רגול שלא יכוף ידו (ת' שבת ד(ה),ג — 10/115) = נקשרו שתיים מרגלי הבהמה (אלבק).
הפעיל : המרגיל לכולו חיבור לטומאה (חולין ט,ג), אין מרגילין ביום טוב, ואין מרגילין בחול בבכור (ת' יו"ט ב,יא — 7/204) = הוציא את כל הבשר מרגל אחת*².
מ: רגל (תהל טו,ג), וירגלו (שמ"ב יט,כח)*³.

רגל₃ — הפעיל : א. ומרגילין (לה) אמת המים, עד שנעשית נקייה כחלב (ת' פסח' ג(ד),יב — 16/162) = המשין את זרימת המים (ליב*)⁴.

1 ע: דוברו, כנראה שיכול מן "ורוכבו", ותוקן ל"זופתו", כפי שהביא צוק. בכ"ו קשה ההבחנה בין כ/ב, אך הגיר' המשוערת הנ"ל מחזקת מן הברייתות בבבלי ע"ז לג,א: "ריבבן ועיבון". וראה בירו' שם ב.ד.מא 2: "גוי עובדן דובבן" (ובכ"ל קשה ההבחנה בין ד/ר).
2 וכך הוא בד"ו טו, ובר' מא"ש 63, אך בכ"י וט (א10): זורק ורובב (בשולי הגיליון: ורובג). במקבילה בת' זבח' ד.ב. — 5-4/485: זורק דובב x 2, 1: ורובב x 2.

1* ראה תוס"ר ב 205, ועיין בפיה"ג לטהרות 83 (ושם הערה 27). הראב"ד מסביר 'רבג' — כמו בניין של אבנים זו על זו, לעומת 'ערך' — שנותן זו בצד זו. במשנה אהל' ג,ז/ט נמצא: "מרבג של אבנים" (ב"ק נראה שנכתב על גרד), וראה ח"ג בהוצ' גולדברג 32 = שורה של אבנים. במכ משפ"י — 12/297: "מרבב של אבנים" (א: מדבר), וראה שם ח"ג. ב"י 6355 מציין את 'רבג' כפועל מסופק, וגם אינו ידוע מארמית.

2* עיין בהסברו של ליבר, חכ"פ מועד 954, והמטרה כדי שיוציא את כל העור שלם ולא יקרעו. כך גם הרמב"ם הלכ' יו"ט ג,ו — הפשיטו כך כדי לעשות נאד. יש מפרשים: התחיל בהפשטת העור מצד רגליה.

3* הפעלים הנ"ל במקרא נרשמים כדנומיניטיב מן השם "רגל" (b. 872 KBL, 920 BDB). אך הפועל בל"ח הוא ודאי גזירה חדשה מאותו שם (ראה מילון לוי, ועה"ש הפרידו לערך מיוחד). ושימוש' בהפעיל על אף היותו ככך הומונימי ל"מרגיל" = טיפוח מנהג, הרגל. בארמית מצוי בהוראות אחרות.

4* ראה חכ"פ מועד, עמ' 563-564, ועיין עוד ל' גינצבורג, גנוי שכטר ב 261, וכנ"ל הוא בבבלי מו"ק ה,א ובמקבילתו בת' שקל' א.ב. "ממשיכין לו אמת המים", אף מכאן מתבהרת ההוראה של "מרגילין". קשה להניח, שיש לו קשר אל 'רגל' = הרגל, מנהג.

1** 'רבב' בא כתרגום של 'משח', כגון בת"א ובתרו"י ל"ומשחת אותם" (שמ' כת,מא) — 'ותרבי יתהון', וכן לבמד' לה,כו — 'רבי יתה' ועוד. כ-13 פעמים בת"א. ולעתים בת"י, כגון לשמ"ב ג,לט.

לקסיקון הפועל

ר ה ן

[ב. אין מניחין את המטה ברחוב (במועד) שלא ל ה ר ג י ל את (ה)הספד (מו"ק ג,ח) = עורר (אלבק)*⁵].

בארמית: ס**².

ר ה ן — הפעיל : מעשר שני ... אין מר הינין אותו (ת' מע"ש א,א — 10/86), כיצד אין מר הינין אותו (ת' שם א,ב — 14/86) = משכן, שעבד בשביל החוב*⁶.
הפעל : העיד ... על תינות שהורה בה באשקלון x 3 (עדי' ח,ב — פ,לו)³ = ניתן כמשכון לשעבוד.

וראה להלן 'רחן'. בארמית: עת, (ש)**³.

ר ח ס 2 (1) — פיעל : מר ח מ ין היינו בהמה טהורה ביום טוב (ת' שבת טו(טז), ב — 17/132)⁴ = הכניס מלח לתוך רחמה*⁷.

מ: רחם.

ר ח ן — הפעל : העיד ר' יוסף הכהן ... על תינות שהורה בה באשקלון ... אם מאמינים אתם שהורה בה (עדי' ח,ב — ק x 3)⁵ = הרהינו אותה, ניתנה כמשכון לשעבוד.
וראה לעיל ערך 'רהן'. בארמית: עת, (ש)**⁴.

3 פ: הורהנה x 2, הורהנה x 1, לו: הורהנה x 3, וכך גם בדפ' ומש"ב, וראה גם בירו' כתו' ב,י-כו 4 (כ"ל). אבל ק: הורהנה x 3. ונמצא עוד בה"א "מרהינין" (ירו' מע"ש א,א-נב 3, וכן כ"ל), "שהרהינו" (בבלי פסח' לא,א — לח'ב).
4 בד: מרחמין על (וכן הוא בבבלי), ולא כפי שציין צוקי. לדעת ליברמן, תכ"פ מועד 243, גירסת הת' מדויקת יותר מאשר הבבלי.
5 לו: הורהנה x 3, פ: הורהנה x 1, הורהנה x 2. וראה לעיל הערה 3.

5* הביטוי אינו מחזור כל צורכו.
6* למעשה אין הבדל של ממש בין 'משכן' ל'רהן', ראה ליברמן, תכ"פ זרעים 712-714, ועיין עתה גם ח"י גרינפלד, ס"ז לילון 76-79 (וראה עמ' 74 על 'משכן').
7* לדעת ליברמן (וכך רש"י) הכוונה היא ארגטיבית, גרם (ועשה מעשה) שהבהמה תרחם על ולדה ותניקהו. הבבלי עצמו מתאר את המעשה: "היכי עבדי, אמר אביי מביא בול (בירו': גוש) של מלח ומניח לה בתוך הרחם, כדי שתזכור צערה ותרחם עליו". לפי זה מוסבר כנ"ל במילון ב"י (רחם²), עמ' 6538 למעלה. מאחר שהפעולה עצמה קשורה בעיקר ל'רחם', קשה כאן ההכרעה בין האפשרויות. הוראות ארגטיביות מצויות גם בפיעל מפ"ע (ראה למשל בערך חזר, טייל, קלח).

2** ההוראה הנ"ל ידועה מסורית (=הזרים והמשיך את אמת המים), ראה ברוקלמן, מילון 712, והשווה פייץ סמית/הש' 3809.

3** הפועל נמצא עוד בארמית הממלכתית, ראה ז'אן-הופטייזר מילון *DISO*, p. 275 (בשומר' נמצא 'מרחנה' בחי"ת — להלן 'רחן'). ולפי הערבית Lane 1172/3 ניכר שיטודו בה"א. וראה עוד ח"י גרינפלד, בס"ז לילון 76-79, מה שמביא מכתובות נבטיות ומערבית דרומית קדומה. והשווה גם רס"ג בתרגומו לתורה "ערבון" (ברא' לח,יז) — 'הנא'.

4** בשומר' ראה עואנ"ש ב 529 כתרגום של "נחרפת" — 'מרחנה' (=מרהנה). יש לציין, כי בירו' מע"ש א,א-נב 3: "עבר והרהינין", אבל בכ"י וט: והרהינין. ובארמ' עת נמצא בה"א.

ר כן

לקסיקון הפועל

רטש² — קל (פעול): אלא נקראת שדה רטושין עד היובל השני, הגיע יובל השני ולא נגאלה נקראת רטושין (ערכי) ז,ד = ת' שם ד,טו — 547 למטה, $1/548 =$ ספרא בחוק' יא,ב — קיד2) = נעזב השדה ע"י הבעלים (לשון מופלגת ל'נטש' — ליב*)⁸.
... יכול יהא רטוש (ספ-ד צב — 153)⁶, היורד לניכסי רטושין מוציאין מידו... אילו הן רטושין, כל שאינו יודע היכן הם (ת' כתו' ח,ג — 21/270), [היה עולה מן הים... ונרטשת על גבי המחנה (ס"ז בהעל' יא,לא — 2/273)⁷ = הושלך, ניטש ונפרש*⁹].

בארמית: תרגי**⁵.

מ: נטש.

רטש³ (= טרש) — קל: אין לשין אותן... ולא בצונן מפני שהן רוטשין (ת' מנח' ז,ג — 22/522) = טורשין, היו מחרשין (ליב*)¹⁰.

בארמית: טרש (ג,ב)**⁶.

רכן — פיעל: ומותר לרכן ברגל, וכן כל אדם נוהגין (ת' שביע' ב,י — 9/63 ע)⁸ = דרס... כדי להרכיבן, כדי שיתכופפו (ליב').
הפיעל: והירכין בראשו, בודקין אותו שלשה פעמים (גיטין ז,א = ת' שם ז,ה) א = ת' מע"ש ה,ח — 24/95) = כפף, היטה הצדה או כלפי מטה.

- 6 בר: נטוש. גם רמא"ש מביא מכ"י: רטוש.
7 על-פי מדה"ג (השווה מהד' רבינוביץ, עמ' קפג). במקבילה שב"ספרי" נמצא רק חלקו הראשון, והוא בהקשר הפסוק "ויטש על המחנה" (במד' יא,לא).
8 ו: לרכן. אך צ"ל כמו ע. ראה בעה"ש ג 57. כי בדלי"ת ט"ס הוא (ואין שורש ד'כן, המוצע אצל יאסטרוב). ולפני כן שם, בבא ט, נמצא: "שיריקן לפני ראש השנה" = רכנן (ראה י'רקנ').
- 8* והשווה אלבק מלשון 'נטש' = עזב, וראה במילונים. בחכ"פ נשים 315-316, מציין ליברמן, שהשתמשו בביטוי זה לשדה שעזובה בעליה מדעת כמו במשנה ובבבלי ב"מ לט,א. וראה שם עוד בהערה 60. וראה למטן, כי 'רטש' מצוי אמנם בתרגומים בעיקר ל'נטש'. אין לפועל קשר אל רטש, המקראי (=בקע, ניפץ), ש-BDB ו-GB מציינים אותו קרוב אל 'לטש'.
9* והשווה רש"י לבמד' יא,לא ("ויטש על המחנה"): ויפשט, כמו והיו נטושים וכו'. וכן ראב"ע: פירוש דכבר נטוש. בת"א: ורמא.
10* עיין תכ"פ מועד 519, המסתמך בעיקר על נוסח מ"מצפה-שמואל" (טור-סיני במילון ב"י 6566, הערה 1, מתנגד לכך, כאילו לא ידוע לו פועל 'טרש'). ועיין עוד בירושלמי כפשוטו 423-424, מיר' פסח' ג,ד-ל 2: "חטין רטישין" = טרישין (יבשות וקשות, שנתבשלו יפה).
- 5** בת"א ל'ונטשתה" (שמ' כג,יא — 'ותרטישנה' — שפ/128) ובתרא"ב לדבר' ל,דו לשביקין ורטישין, בת"י ל'על מי נטשת" (שמ"א יז,כח) — ר'טשתא', "ניטשה" (עמוס ה,ב) — 'אתרטישת'. והשווה עוד דוגמות בעה"ש ואצל יאסטרוב.
6** ראה בבר"ר פא — 972: "מהילתך טרשה אקיש עלה" = הנפה שלך חרש (טרושה), הכה עליה (כי הקמח אינו עובר). באר"ב חולין מ,וב ושם מז,ב: דמטרשי, ורש"י שם: מקשין אותה, לשון טרשים. ומל"ח ידוע, למשל, על "מקום טרשים" = אדמה קשה. וראה בעה"ש טרש²-ג.

לקסיקון הפועל

רכס 2

מלמד שהרכיב המקום שמי שמים העליונים על ראש ההר (מכדבחדש ט — 11* א, 22/238 מ) הירכינה (את הכד) ומצאת, הרי זו תרומה (תר' יא, ח — השווה ב"ב ה, ח/י), מתרין בו ושוחק מתרין בו ומרכין בראשו (ת' סנה' יא, ב — 9, 16/431 שם יב, ז — 20/433), היה אהרן מרכין אזנו לשמוע באימה (מכ בוא ג — 8/9) = הטו אוזן להקשיב.

אין מרכיבין (צ"ל: מרכינין) ואין מונעין מהם מים (ת' שביע' בי, — 8/63 ע) = 10 = כופף את עמוד התפרחת של הבצלים (פליקס) *12.
וראה גם ר'קנ'.

רכס 1) — הפעיל (פיעל?)*13: המרכיס בתבואה אינו עובר משום כל תחסום (ת' ב"מ ח, — 14/388) = 11 דש ודרך בתבואה לחה להסיר קליפתן (רש"י), הביא את פרתו לדוש (קאחטיב)*14.

רמז — קל: היה צלוב או מגוייד ורמז ואמר כתובו (ו: לכתוב) גט לאשתי (ת' גיטין ז, א, — 6/330), יעקב רמז לו ולא חש (מכ בשלח, דעמלק ב — 7/185 א, מ) *12, כיזה צד

- 9 ע: ומרכין את ראשו. בכל שאר המובאות למעלה בא "ראש" בהצרכת בי"ת היחס, כמו לפנינו בכי"ו.
- 10 ו: מורכין. ד: מורכין. ועיין ליבר, תכ"פ זרעים 505-506, שצ"ל כמו ע (=מרכינין). וראה במקבילה ביר' שביע' ה, ד. — לו 1: "אינו מרכין ואינו מונע בערו מים" (בפיעל).
- 11 ד: המרכס. והשווה בבלי ב"מ פטב, ושם צ, א: "ת"ר פרות המרכסות בתבואה". בת' עוק' א, ג — 33/686: "המקטף מלילות להכניסן בתוך ביתו" (כי"ו), גנ: להכניס בתוך ביתו, אבל הר"ש למשנה א, ג גרס: "והמקטף מלילות להרכיסן בתוך ביתו...". הרמב"ן בחידושו לב"מ שם: "המרכס". במהד' ה"ר הנוסח: "ונתן לו רמו" 2 x באותו עמוד.
- 12
- 11* הנ"ל הוא בדרשה על הפסוק "ויט שמים וירד" (תהל' יח, י), ואף תרגומו שם: 'וארכין שמיא'. לפנינו דוגמה של "תרגום אוטומטי" (פרפראזה) לפסוק, על-פי לשון התקופה: הטו < הרכין.
- 12* ראה פליקס, התקלאות 126, וכן עמ' 185.
- 13* קשה להכריע לפי הכתיב אם הוא הפעיל או פיעל (יור'ד לצירי). לפי ח"ג למעלה יש נחונים במקבילות לפיעל, אך סימנים אחרים גם להפעיל, ואף לפי ההוראה אין הכרעה.
- 14* הכוונה שהאדם דש בפרתו, ראה רש"י לבבלי ב"מ פטב, ועיין פליקס, התקלאות 252 (והערה 244 שם): דיש בדריכה. עה"ש ז 276 (רכס), וכן טורסיני במילון ב"י 6603, הערה 1, מקשרים את רכס, אל רכסי שכערבית (= דריכת הסוס, Lane 1146 b), אך לפי המעתיקים ההיסטוריים היינו מצפים ל*רכין, ושמה חל מעתק צ/ס? — לא נראית שקיפות סמנטית בינו לבין *רכס היחידאי במקרא (כפי שניסה להניח יאסטרוב).

7** נמצא בעיקר כתרגום של 'נטה', למשל בת"א ל"הטי נא כדך" (ברא' כד, די) — 'ארכינו' שפ/34, והשווה בתה"ש (עואנ"ש ב 454), בתר"י לשמ' יד, ט; וראה בת"נ לברא' מו, כט: 'ואתרכין', ולשמ' ט, כב: 'ארכין'. בת"י ל"נטוי על ראשיהם" (יחו' א, כב) — מרכין, שפ/267. וכן לתרגום של 'נפל', שאיננו נפילה של ממש, כגון "ותפל מעל הגמל" (ברא' כד, סד) — 'ואתרכינת', בת"א ובתר"י (גינ' 43). והשווה כך בב"ר ס — 655, ועואנ"ש ב 557), ועיין ח' ילון, פרקי לשון 297. וראה עוד מניבי אר"י אצל יאסטרוב 1480 (רכן' 2). ובאר"נ ראה שולטהס, מילון 194, ובשומרי' ראה עוד עואנ"ש ב 344, ושם בכרך ג(ב) = 72 הנמכה, הכנעה. ובסורית ברוקלמן, מילון 731, וראה במילון מנדאי בערכו.

מוציא ברמיזה, רומז ונותן לה גיטה (ת' יבמ' יגז — 30/257), והיה רומזו ליטול מנא יפה (ספד-נג — 21, וט 181) = נתן סימן (רמז) ביד, או קרץ בעין.
נפעל: חרש רומז ונירמז (גיט' ה,ז/ח) = קלט והבין מה שרמזו לו.
מ: רום*¹⁵. בארמית: חר"י, ת"י, תר"כ, ג, ב, ס, מנ**⁸.

רמס₂ (= רמץ) — קל (פעול): דלעת ארמית ומצרית כלאים עם הרמוסה (ת' כלא' א,ה — ד,ו זרעים 13(204) = היה נמתק ברמץ. ועיין להלן ערך 'רמץ'.

רמץ — קל (פעול): ודלעת מצרית והרמוצה (כלא' א,ב + ה)¹⁴ = (דלעת) היוונית כלאים עם הרמוצה (ת' שם א,ה — 31/73, ע)¹⁵, ודלעת הרמוצא (נדר' ו,א) = שנמתק ברמץ (ליב')¹⁶.
וראה גם לעיל 'רמס₂'. בארמית: (רמצא — ג, ב, ס) **⁹.

רסס₂ — פיעל: האגוזין והשקדין אף על פי שריסס ח(י)בור... ביצה שלוקה... אף על פי שריסס חיבור (ת' עוק' ב,טו — 17-16/688), האגוזין והשקדין חיבור

- 13 ע: היוונית... עם הרמוצה. וראה למעלה בהמשך עוד "רמוצה" ממשנה ות'.
- 14 ק במשנה ה, וכן נדר' ו,א: הרמוצא. במהד' לו יש שינויים במס' כלאים: והרמוצה, תרמוצא, אבל בנדר': הרמוצה. וראה ייבין, קג"נ 82: הרמוצא × 2.
- 15 ו,ד: הרמוסה, ראה לעיל רמס₂.
- 15* במקרא פעם יחידאית "ומה ירומז עיניך" (איוב טו,יב), שמקובל לראותו כמטתזיס של 'רמז' — ראה רש"י, ראב"ע, והשווה BDB 931, וברוקלמן במילון הסורי 734. גם בתרג' שם: 'מרמוזין עיניך'. בערב' ג' = קרץ בעיניים, נתן סימן, ראה Lane 1115 a, ומילון איילון-שנער 133. טורסיני בפירושו לאיוב, עמ' 151, מביא פירוש דחוק בעזרת ג'מ.
- 16* עיין תכ"פ זרעים 598, והשווה פיה"ג לטהרות 97, ובעה"ש רמץ, ונגזר מן השם 'רמץ' = אפר חס ולוהט (מצוי אף בלח"א, כגון נגע ט,א). ויסוד השם מארמית 'רמצא' (ראה למטן) וראה במבוא על חילופי צ/ס.
- 8** ראה, למשל, בתר"י לדבר' כט,ג: 'למרמזא' (רידר 297), בת"י ל"שלח אצבע" (ישע' נח,ט) — 'מרמו באצבע' (שפ/116), ובתר"כ ל"קורץ עינים" (משלי ו,יג) — 'רמיד', וראה גם תהל' לה,יט (לגרד 19), באר"נ ראה שולטס, מילון 195, ומצוי הרבה באר"ב, ראה במילונים. ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 734, וראה מילון מנדאי 436.
- 9** באר"ג (כגון בירו' נדר' ו,א-לט:3): רימצא. ובאר"ב 'רמצא' — אפר. וידוע גם מסורית, ברוקלמן מילון 735, ועיין ע' לעף, פלורה א 4. יש מילונים (כגון יאסטרוב, דלמן) המקשרים לכאן 'רמץ' = שיבץ, קדח, הנמצא למשל בת"א לשמ' כח,יא ועוד ("משבצות") — 'מרמצן' (שפ/137), ולא נראית בו שקיפות לעניינו.

לקסיקון הפועל

ר ס ק

מ ש י ר ס ס , ביצה . . . ושלוקה עד ש י ר ס ס $\times 2$ (עוק' ב,ה/ו-ז) = כתש ושיבר לרסיסים קטנים.
פועל : אם היה (הקנה) עבה או מרסס (שבת ח,ה) = היה רצוף ולא ראוי לכתיבה (אלבק).

מ: רסיסים (עמוס ו,יא)^{17*}.
בארמית: ת"א, (תר"י), ת"מ, מנ**¹⁰.

ר ס ק — פיעל : תפוח שריסקו ונתנו לתוך (ה)עיסה (תרו' יב, = ת' שם ח,ט — 27/39), שום שריסקו (ו: שרסקו) מערב שבת (ת' שבת יד(טו), טו — 8/132), חלות דבש שריסקן מערב שבת (שבת כב,א), אבל מרסק הוא ביד הסכין ובעץ הפרור (ת' שבת יד(טו), יז — 10/132 = ת' יו"ט א, יח — 23/202)¹⁶, ואין מרסקין את השלג שזיובו מימיו, אבל מרסק הוא לתוך הכוס . . . (ת' שבת ג(ד), כג — 3/115), אין מרסקין דבילה וגרגרות וחרובין (ת' יו"ט א, יט — 23/202), חלות דבש מאמתי מטמאין . . . ובית הלל אומ' משייך סק (עוק' ג,י/א — ק,פ) = כתת ופורר.
נתפעל : נפלה מן הגג ונתרסקו איבריה (ת' חולין ג,ד — 9/504) = התנפץ, נשבר לחתיכות.

בארמית: ת"נ, תר"י, תר"כ**¹¹.

ר ע ר ע , (2) — פיעל : מרעריעין אותה ומשקיין אותה (ב)על כרחה $\times 3$ (ת' סוטה ב,ג — ו נשים 155)¹⁷ = בדק (השווה 'ערער'^{18*}).
התפעל : המים מתרעריעין עליה (ת' שם ב,ב — 15/294, ע,גג; ו: מתעררין) = ?

16 ו: מסרק, ליב' מועד 284: מרסק. ודאי בכי"ו הוא חילוף מקרי. וראה עוד משורש זה: "מרוקין" (שבת נא,ב), וכך רש"י, ובדק"ס מציין מכי"מ: מרסקין (תיקון?).
17 ע: 1 (1 מדיון 3-2) מרעריעין. ד: 1 (1 מערעין 3-2) מערעריעין. ובמקבילה במשנה: "מערערים אותה" (סוטה ג,ג).

17* השם הנ"ל נמצא עוד פעם אחת במקרא (שיה"ש ה,ב), אך הוא מ'רסס', הקשור לפועל היחידאי "לרס" (יחו' מו,יד) = לזלף, שאיננו בלשון חז"ל. השווה במילוני BDB 994 וכן KBL 896, המפרדים ביניהם. גם סגל רשמו בין החדשים, דקדוק סעיף 177.

18* ועיין ליברמן, חכ"פ זרעים 406, וכן חכ"פ נשים 624 (אך מציין: בודקין, פותקין ופוגעין . . .). 'רעריע' היא צורת משנה של 'ערער'² (ראה לעיל ערכו), וידועות צורות מטתזיס כאלה גם מ'ערער', כגון בירד' מו"ק גז,פג:3: שנרערה, נתרערו. וראה ילון, מגילות 90, 106, ובאר"ג, שולטהס מילון 195 למטה 'רעריע' (להרוס, להתפרק) = ערער.

10** בת"א כתרגום ל'כחת' (ויק' כב,כד) — 'חירסיס'. (בתר"י לפי רידר 178: דמסרס . . . לא תסרסון. בדפ': דמרסיס). ובת"י לישע' א,ו: 'מרססא'. וראה במנדאית, מילון 437 to crush, break to pieces, ושמה קשור ליסוד זה גם המרובע 'רסרס' = פור, המצוי בשומר' (עואג"ש ב 453, תרגום ל'הרס') ובסורית.

11** בתר"י א/ב ל"פתות אותה פתים" (ויק' ב,ו) — 'רסיק (או: ותרסיק) ית ריסקין' (גינ' 45, 175), בת"א: בצע. ובת"י לויק' ויד: 'מרסקה מנחת רסקין'. ובתר"כ ל"קרחו כפתים" (תהל' קמו,ז) — 'ריסקין' (לגרד 84). טור-סיני במילון ב"י מעיר, שהוא שאול מארמית.

לקסיקון הפועל

רקן 1

רערע²₁ (1) — פיעל: החושש בגרונו אל ירערנו שמן (ת' שביע' וג, — ו זרעים 18(190) = גרגר.
ראה ערך 'ערער'.

(?) רפרף₁ (1) — התפעל: מפני שהיא מתרפרפת וחוזר ואוגדה (ת' מכש' ג, ח — 30/675, בדפ' והר"ש) ¹⁹ = נע הנה והנה, לא היה מחוזק כל צורכו.
מ: רפף (איוב כו, א). בארמית: נ, ש**¹².

רצם — קל (פעול): אזניו רצמות ואזניו רצועות ועיניו תרוטות (ת' בכר' ה, ג — 1(35/539) ²⁰ = היה לחוץ ומעוך (היו כווצות)*¹⁹.
בארמית: ש**¹³.

רקן₁ — א. פיעל: זונב שלאשכול שריקנה (עוק' א, ג — ניקוד ק²¹ = ספרא, כי"ר רלו: שריקנה), פסיגה שלאשכול שריקנה... שרביט שלתמרה שריקנו (עוק' א, ה — כנ"ל, ועוד פעם: שריקנו)*²⁰ = הריק, עשה ריק.
ב. נתפועל (רוקן)*²¹: מת האב לא נתרוקנה רשות לבעל $\times 2$ (נדר' י, ב = ת' שם ו, ג — 18/281), מת הבעל ניתרוקנה רשות לאב (ת' נדר' ו, ב — 14/281), מה בעל שאין

18 ד: יערענו (השווה גם ת' חרר' טיב). בת' שכת יב(יג), י — 11/127: יערערנו.
19 ו: מתרפפת, אך כנ"ל בד' וראה הר"ש למשנה ו, ב (וכן הובא בעה"ש, ערך רפרף). ובלח"ב (עמ' 2) מצוי מרובע זה בכ"ר ק — 1292 (במקבילתו בירד: רופפת, ראה שם בהערות).
20 כנ"ל גם ד, וראה הערת ליברמן, תוס"ר ב בנספחות (אצל צוק': צומות), וגירסה זו הייתה גם לפני ח"ד (עמ' ע, א למטה).
21 הניקוד ב"ק רזמו למקור: ריק, ריקן. פורת 63 מביא ממסורת בבלי: "שריקנו", וכן הוא בכ"י פר"ב, וראה בראשון במבוא, עמ' 15.

19* ראה רש"י לבבלי בכר' מד, א. לפי ח"ד משמש הביטוי פירוש למשנה: "הצמם, שאזניו דומות לספוג" (בכר' ז, ד). מ"ב מנסה לגרוס: "אזניו צמומות".

20* הניקוד בכתה"י מורה, שהצורה היא דינומינציה פנימית של "ריקן". ראה גם ש' מורג, תרכיץ כו 352, הערה 19.

21* כ"י הביא הכול תחת ערך 'רקן', אך יש נוטים להפרדה לשתי לקסמות (רקן, רוקן). ראה, למשל, יאסטרוב, ואף סגל, דקדוק, הביא ריקן רוקן בסעיפים 176, 178, ואף בסעיף 182 (רוקן) כשאל מארמית. מסופק אני אם יש להסיים לדעת הנמק, מסורת כ"י פרמה, עמ' 218, שהצורה היא תולדת המעתק $o/u < a$ וייתכן שמצטרפת היא לצורות נתפועל, כגון: אם נתיאשו הבעלים (ב"ק י, ב — כ"ק). ראה ילון, קונטרסים ב 35, פרקי לשון 143-144.

12** בארמית = מרחף, מעופף, או חופף. ראה באר"נ שולטהס, מילון a196 (ראה בתרג' לברא' א, ב) — 'מרפרפא' (ל"מרחפת"). ובשומר' — עואנ"ש ב 474. ואין תיעוד מאר"י (נגד הערת טור-סיני במילון כ"י). בתר"י/ב לדבר' לביא הגירסה "מחפחף" (גינ' 89), שנוצר מ'חפף'. בערב' מצוי *رغرف* = נענע בכנפיים, ריחף — ראה Lane 1116b, והוזכר גם בתרג' ערבי ב"המליץ", עואנ"ש ב, שם.

13** ראה עואנ"ש ג(ב) 294,92: "ארצמה", בהוראה של: דחק, ועיין הסבריו בעמ' 92 לש' 48. וראה אף "ארצמין", ספר א"י ד 122 = דחקים. במנדאית בא 'רצף' בהוראה כנ"ל. ועיין על ח"ג בין רצם/רצף בבבלי — ס"ז לילון, עמ' 289.

לקסיקון הפועל

ר ק ן 2

הרשות מ ת ר ו ק נ ת לו $\times 2$ (ספ-ב קנג — 10-9/202, 16-15/303, 147 וט) = נעשה ריק,
הרשות עברה מבעליה הקודמים (בהשאלה).

מ: ריק, ריקס. בארמית: תרג', ש**14. [ריקנא — ת"ק, ב.ס].

ר ק ן 2 (= רכן) — פ י ע ל : בצלים הקצוצים (ו: הקיצונים), ש ר י ק נ ן לפני ראש השנה
(ת' שביע' ב, ט — 6/63 ע)22 = רכן, כופף את צוארם, כדי שלא יעשו זרע (ליב')*22.
ראה לעיל ערך 'רכן' (ושם בארמית).

ר ש ה — ה פ ע י ל : ה י ר ש ה את בן ביתו... לתרום (תרו' ג, ד) = ייפה כוחו, נתן לו
רשות.

אמר לו רבי עקיבה תרשיני לומר לפניך מה שלימדתי (ספרא נדבה ד, ה — 21 =
ת' זבח' א, ח — 1,23/480) = התיר לו, נתן לו רשות*23.

ה פ ע ל : ר' יהודה אומר לא הורשו אלא שלשים יום... ר' שמעון אומר לא
הורשו אלא שלשה ימים (ת' ב"מ יא, ט — 19-18/395) = הותר לו, ניתנה לו רשות.
מ: רשיון (עזרא ג, ז)*24. [באכדית: rašû].

בארמית: עת, תרג', ש, ב, ס, מני**15.

ר ש ל — פ י ע ל : מ כאן שאין מרשלין לדבר מצוה (מכ דרשב"י יז, יב — 9/122 ע"פ
מד"ג) = הרפה, החליש*23.

22 וד: שרבען. וליברמן סובר, שצ"ל: שרכנן.
23 ליתא במקבילה במכ דר"י. במד"ג (מרגליות שמב): מתרשלין (ומביא משני כתי"י: מרשלין). ומדברי תנא ראה עוד
בירו' ברכ' ט, ג-ג יג 3 למטה: "משברו בהרים ומרשלו בגבעות" — כך גם כ"ל; והשווה במקבילתו בויק"ר ט, ו, א
(מרגליות, עמ' שיט) ובכ"ר כד — 232 בח"ג.

22* ראה תוס' זרעים 172. והכוונה שרכן את צואר הבצלים, ששוחלים אותם בקיץ (קייצנים). ושמא יש בנוסח
כ"י ("שרבען") לרמוז, שהכוונה לדריסה שיש בה כיפוף.

23* בכבלי חגי' יד, ב מצוי כנ"ל: "תרשיני לומר לפניך" ובמקבילתו בח' שם ב, א — 1/234: "תן לי רשות".
ובלח"א מצוי הרבה השימוש ב"רשאי", ובנקבה: האשה (אינה) רשאה להינשא" (ת' יבמ' ח, ד).

24* כנ"ל יחידאי בספר מאוחר. הפועל מצוי גם בכך-סירא ג, כב, ואף במגילת תהלים מקומראן 11 (מקביל
ל"שלט"), ראה הערת ח"י גרינפלד, ס"ז לילון 80.

14** השם 'ריקנא' נמצא באר"ב, ואף בסורית, ראה ברוקלמן מילון 727; לוי, תרגומים 415, או דלמן
דקדוק 250, וראה 'ריקנה' בח"ק לאיוב יב, ט (עמ' 22). והפועל, למשל, בח"א ובתר"י "לוינצל"ו
(שמ' יב, לו) — 'ורוקינו ית מצרים' (שפ/109), וכן בתר"י לברא' כד, כ ('ורוקינת' — גינ' 40),
ושם ל, א, ט — 'ורוקן'. וכן בח"א לויק' ית, כה: 'ורוקינת'. ובת"נ לשמ' ג, כב: 'ותרוקנון'. ומצוי גם
בת"י ובתר"כ — ראה מילונים. ובתה"ש בא: ותרקנון, ואף ותרוקנון. ראה עואנ"ש ב 531
ובהערות שם, ועוד לפי המפתח.

15** בעניין מקורו הארמי (אולי מאכדית) ראה ואגנר 107, 157. והפועל מצוי עוד בארמ' עת, ראה
ז'אן-הופטייזור, *DISO*, p. 283/4, ומתעודות יב ראה קרלינג, על-פי המפתח בעמ' 317.
ובשומרו' = יכול, ראה עואנ"ש ב 479, ושם ג(ב) 209. בתה"ש לדבר' יז, טו — לא תרשי'.
ומאר"י (תרג' ואר"ב) ראה אצל יאסטרוב 1500. ובסורית, ראה ברוקלמן מילון בערכו וכן במילון
מנדאי. ועל המשמעות בשפות שמיות שונות ראה דברי ח"י גרינפלד, ס"ז לילון 80-81.

לקסיקון הפועל

ר ת ע

פועל: היו (בגדי כהן) מרושלין ומסולקין (ת' מנח' א, ח — 6/513) = היה רפה, תלוי ברפיון.

נתפעל: על שנתרשל בלינה קודם למילה (מכ יתרו, עמלק א — 4/192), וכל זמן שהיו מגיעין (ל: מתיגעין) ידיהם מתרשלות (ספ-ב פב — 1/78, וט 9/104) = רפו ידיו, התעצל.

בארמית: חר"י, ח"י, חר"כ, כ, ג, ש, ב, ס, מני**¹⁶.

רתה — קל (פעול): כל המסתכל בארבעה דברים... רתוי לו כ(א)ילו לא בא לעולם 2 × חגי' ב, א = ראתוי ת' שם ב, ז — ו מועד 24(382) = היה ראוי, טוב היה לו (רש"י)^{25*}.

פיעל: ראויים היו להישטף, אילא שריתה הכתוב לאהרן (ספרא, שמיני א, ב — כ"ר, עמ' ר)²⁵ = הקל עליו, חמל עליו.

בארמית: ש(ס)**¹⁷.

רתע₁ — נפעל: ומכה את הזכר ונרתע לאח(ו)ריו (פרה ג, ג; השווה ת' פרה ג, ה — הערה 13, כנ"ל במשנה הוא בכתביהיד ומי"ר ומש"ב "רתוי" 2 × א, אבל בכ"י מ: ראוי 2 × אין לאחוריהן (מכ בחודש ט — 13/236), ולא היו נרתעים לא מן הקולות ולא מן הלפידים (ספ-ד שיג — 355) = חרד ונסוג לאחור.

24 לע (22/234): ראוי. וראה ליבר, חכ"פ מועד 1295 למעלה. ובת' חגי' א, ב — 4/432: "ראוי לו", וראה שם 1269.

25 במהד' וייס, מז 1 (וכן ד"ו צח): "שריחם המקום על אהרן", ונראה שהוא הפירוש. כנ"ל בכי"ר גם גירסת הראב"ד וע"ה ש (כרך ז, ש"ב — רת.). ורש"י מזכיר נוסחה זו בפירושו למשנה חגי' יא, ע"ב.

25* רש"י מקשר זאת לעניין רחמנות. וראה גם "ברתיין" (ת' נגע' ו, ז — 32/625) = כרחמים, וראה ליבר, חס"ר ג 193. ונמצא עוד בכ"ר יט, ח — 178: "ועל דעתיה דובדי ריתה עליו", והוא שם בניגוד ל"הקשה עליו" (= החמיר): ריתה עליו (= היקל).

16** ראה בתר"י לדבר' י, ו: 'אתרשלנא' (גינ' 319), וכן בת"י ליהושע י, ו; ול"ידיו תרפינה" (ישע' יג, ז) — 'ותרשלן'. ולירמ' נ, מג: 'אתרשלא' (שפ/254), ובת"ר כ לדבה"ב כט, יא: 'לא תתרשלון' (שפ/59). הרבה מהם בצירוף "יד". ובאר"נ ראה שולטהס, מילון 197a למטה (למשל, ל"ברכים כשלות" — ישע' לה, ג; מרשלתא). ובשומר' — עואנ"ש ב (המליץ) 538 כתרגום של "סרוח", "חסר". ובארמית מורחית: בבבלי ב"ב כא, ב "אחי לאתרושלי", ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 745 = התיר והרפה. ובמנדאית, מילון 437.

17** כתרגום ל'חנן' נמצא בשומר' — עואנ"ש ב, ב, 466-467 (רתה) — "חנן", ריתי — "יחן", וראה גם שם ג(ב), 90-91. בסורית עיין ערך 'רתיא', ברוקלמן מילון 746, שממנו שם באפעל ובאתפעל (ורומו ל"רתוי" בל"ח), אך עיקר ההוראה שם: זירו, התרה. Lane pt. 3, p. 1032 מציינו בהוראה: הספיד את המת, אך גם ל, ל = ריחם, חמל על.

לקסיקון הפועל

ר ת ע 2

ה פ ע י ל : ה ר ת י ע לאחוריו אינו נזיר (נזיר ה, ו/ז), פרט לשורש ה ר ת י ע מקול הבירה (מכ דרשב"י כא, לג — 14/185) = חרד ונסוג לאחור (כמו בנפעל) — פ"ע.
ויצא ענן הקטורת והר ת י ע את כל הבית (ת' כיפ"ו א, ח — 2/181) = זעזע את כל הבית (ליב"י)*26 — פ"י.

בארמית: תר"ז, תר"כ, ב, ס, (מג?)**18.

ר ת ע 2 (= רתח)*27 — ה פ ע י ל : (קדירה) בשביל שלא תהא מר ת ע ת ושופעת לאחוריה (ת' שבת וז, יד — 26/28, 117/ע), אין החנווני רשאי לא ל ה ר ת י ע את המדה ולא להקפיעה (ת' ב"ב ה, ה — 27/1, 33/404) = שפך מגבוה שיעלה קצף*28.

בארמית: ש**19.

ר ת ח 1) — פ י ע ל : לא י ר ת ח על גבו יין (ת' ב"מ ח, ל — 26/390) = אגר וסידר היין במרתח*29.

בארמית: ש, (מרתפיא — תר"כ)**20.

26 דו (מועד 24): מרתחת. ובדוגמה לאחריה לפי כ"י ע: להרתח.
27 ע: להרתח — ולא להקפיעה (וראה הערה קודמת). וראה מקבילות בבבלי: "ובמשורה שלא ירתח" (ב"מ סא, ב: כ"ב פט, ב). וכן נמצא בלח"ב להיפך: "התחילו כותלי הבית מרתחין" (ב"ר סו — 753) = מרתיעין.

26* ההוראה כאן קאזטיבית לעומת קודמיו כפ"ע. וראה ליבר, תכ"פ מועד 730.
27* נמצא לעתים ש'רתח' = רתע. ולעתים 'רתע' = רתח, שנייתדו ל'רתע', ואין אחידות בכתיב של כתבי-יד. ובא"י היו מעתקי ע/ח, למשל: הסיע-הסיח, יחסום-יעסום (לעיל חסה). וראה י קוטשר, מחקרים 52 (תדפיס).

28* ראה רש"י לב"ב פט, ב: "שלא ישפוך את היין בחוץ וכו'... מפני שעולה הקצף ונראה כמלא". והשווה גם בפירוש מהד' אברמסון-מלמד. בהמשך בת' "להקפיעה", הרומז אולי לפירוש: הניע את המידה לאחור (כך ב"י), אך בכ"ו שם: להקפיעה.

29* עה"ש ולוי מציינים מערבית رتب = סידר זה על גבי זה (וגם 'מרתח' = مرتبة), והשווה Lane pt. 3 1025a. לפי מעתקי העיצורים ההיסטוריים נראה, ש'רתח' ארמי הוא (ראה בהערות למטן). ועיין אפשטיין, מבוא 40-41.

18** ראה בתר"י ל"וינועו" (שמ' כ, טו) — 'רתעין' (בת"א: זעו). בתר"כ, למשל, ל"ותשב אחור" (איכה א, ח) ו'רתיעא לאחורא', כצירוף הרגיל כנ"ל בלשון חז"ל, (אבל לפי שפ/143: 'את הפיכת לאחורא'). וראה שם ב, ג וכן בשיה"ש ב, ה, ו'רתעית' (שפ/130). ומאר"ב ראה במילונים. והפועל מצוי גם בסורית, ראה ברוקלמן מילון 748 — נסג. ופיין סמית'הק' מציין בהוראה: השפל, הורד. ספק אם היה במנדאית; במילון עמ' 437 (RTA) b 437 = tremble ציינוהו העורכים כקיצור מן 'רתח'.

19** ראה בן-חיים, עואנ"ש ב 461: 'רתע' = רתח, כתרגום של 'חס' (יאסטרוב מציין מובאה מתרגום שני לאסתר, ולא איתרתיה אצל שפרבר או בדפ').

20** ו'רתח' בא כנגד "תאגר" (דבר' כח, לט) בתה"ש כ"י וט Sam. No 1 ובקטעים שנספרית לנינגרד. מודה אני לידידי ד"ר א' טל, שהואיל למסור לי פרטים אלה, ומצאתי עוד 'סדר ורתח' בצמידות אל "תירש" (ברא' כז, כח), מהד' ברילל Anhag II 10. וראה, עתה במהדורת טל' (חש"ם), עמ' 105. לשם 'מרתפיא' יש תיעוד אחד אצל יאסטרוב מתר"כ לדה"א כז, כז: 'למרתפיא דחמרא' (שפ/ד 29) = אוצרות יין.

רתת

לקסיקון הפועל

רתת — קל : [כל מי שהיה מביט היה רותת (ס"ז בהעל' יא,י — 28/276) = רעד
ורטט].

פיעל : [שמע ... קול צהלת סוסים, ומרתת (ספד קצב — א,ל,4/233) = כמו
בקל].

הפעיל : היה עומד ומקדש והרתית או שעף (ת' פרה ו(ה)ד — ו,26/635) ³⁰, היה
שוחט והרתית (ת' חולין ב,ח — 14/502) = נרתע ברטט (פ"ע).

מ:רתת (הושע יג,א) ^{30*}. בארמית: תרג' נ,ש,ב,ס,מנ** ²¹.

- 28 המקור הוא על-פי הילקוט, וליטא במקבילה בספ-ב.
- 29 נמצא בכתי"י כנ"ל, בדפ' ועוד, וליטא בכ"י ו,ש,בר, ולפי פינקל' אינו מעיקר הספרי ונוסף מגיליון (הובא באותיות זעירות). בהוצ' מא"ש קי: ומרתית.
- 30 כך בכ"י וכך גרס הר"ש. אצל צוק': והרתית. וראה ליבר, תוס"ר ג 238.
- 30* יחידאי במקרא כש"ע. המילונים *b912 KBL*, *a958 BDB* מקשרים לנ"ל את הפועל בל"ח. וראה סגל, דקדוק סעיף 177.
- 21** בח"א 'אחדינון רחיתא' (לשמ' טו,טו — שפ/114) וכן שם בתר"י ובת"נ. ומצוי בת"י לשמ"ב א,ט (שפ/158) ועוד. וכפועל ודאי ראה בתר"י לדבר' כ,ג: 'תירתתון' (רידר 282), ובתר"כ לתהלי' לג,ח: קיז,כו ועוד. ובאר"נ ראה שולטהס, מילון b197. בשומר' — עואנ"ש ב 465 (תרגום ל"ויחד"), וראה גם כרך ג(ב), לפי המפתח, עמ' 386. ומצוי באר"ב כגון ע"ז כב, ועוד. ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 746, ובמנדאית מילון 438 (ורומו לאכדיית: *ratātu*).

ש

שבט — קל : אף ה ש ו ב ט והמדקדק על גבי ארץ (ת' שבת ח(ט), ב — 20/119)¹, שנים
 אוזוין... בכרכר/ד ו ש ו ב ט ין, בקולמוס וכותבין (ת' שם ט(י), י — 8/122 = ספרא חובה
 ז, ט — כא) = היכה בשבט (בכרכד) על חוטי השתי כדי לצפפן (ליב')^{1*}.
 מ: שבט (שרביט). מארמית: תר"י, ס (שיבטא, שובטא — תר"כ, ג)**¹.

שבש (2) — פועל : שהמדינה הזאת מ ש ו ב ש ת בגייסות (יבמ' טז, ז) = היה מקולקל
 ונפסד (ב"י), הייתה משודדת ע"י חיילות (אלבק).
 ה ת פ ע ל : ועמוד האש מרתיחו, וטלפות סוסיו מ ש ת ב ש ו ת (מכ דויהי ה —
 108/13, א)² = הסתבך והתקלקל^{2*}.
 בארמית: מק, (ת"א), ת, י, תר"כ, ג, נ, ש, ב, ס, מנ**².

שגם (2) — פיעל : נסרין שבמרחץ ש שי ג מן (כלים ככ, ט) = חיבר בעץ שגם
 (אלבק).
 נסרים ש שי ג מן אע"פ שפין ואע"פ מוחקנין מטלטלין אוחן (ת' שבת יד(טו), ד) —
 ו מועד 66)³ = הכניס שעם בין נסר לנסר ועשאן אחד (פיה"ג)^{3*}.
 בארמית: (שיגמא — ב), ס**³.

1: על גבי אריג. 1

מ, וכן גרסת ה"ר: משחטוט. 2

אצל צוקי (16/131) לפי ע הגירסה שונה, וצ"ל שם: 'נסרום בית האומן'. 3

ראה תוס' מועד 30, ושם עמ' 37. הפועל נשמט מרשימת הפעלים החדשים אצל סגל. 1*

ההוראה היסודית היא הסתבך והשתרג, ומכאן גם קלקל ובלבל או הימם והביא במבוכה, כפי שמצוי בניבי
 ארמית (ראה הערות למטן). 2*

ראה פיה"ג לטהרות 20, הערות 1-3 עה"ש ח 26, וליבר' תכ"פ מועד 231. 3*

בתר"י ל"כי תחבט זיתך" (דבר' כד, כ) — 'תשבטון זיתכון' (גינ' 342). בת"נ: תשמטון. וראה
 בסורית לפי פיינ סמית/הק' 556 בערכו to hammer, to beat out. 1**

מצוי עוד בארמית מק': "משבתשין" (דני' ה, ט), ובת"א כשם בלבד: 'שבשין' כתרגום
 ל"שריגים" (ברא' מ, י; יב). וראה למשל בת"י לירמ' כ, ז; ובת"ר כ לקהלת ה, א ובאר"ב ראה יבמ'
 עה, ב; שבוע' כח, ב ועוד. ו"שבשתא" נמצא גם באר"ג. ראה בעה"ש ח, 20-21. ובאר"נ ראה
 שולטס, מילון 201 = נחפו (למשל לברא' יט, טו; 'ומלאכיא משבשין ללוט'). וכן בשומרו'
 "שבשת" = מהרת, ראה דברי זב"ח בעואנ"ש ב 466, בהערות בסוף העמוד, וראה גם 525.
 ונמצא בסורית, ראה ברוקלמן, מילון 754, ובמנדאית, מילון 448 = הימם, הביא במבוכה. ובערב'
 شوشى (= בלבל) עיין פרנקל AF, p. 250, שרואהו כשאלו, וכבר עמד על-כך נלדקה, דקדוק
 מנדאי 49, ושם הערה 3. 2**

ראה ברוקלמן, מילון 755 (שגם). וייתכן שהפועל נוצר מ"שגם" (שיגמין, שוגמין) — ראה כלים
 י, ו). ובאר"ב בספק 'שיגמא' (עירו' קא, א) = עץ רך שמתכווץ ואינו נשבר. א"ה וייס, משפט
 לה"מ 95, סבור, כי הוא שפעל של 'גמם'. בב"ר כו 251: "שיגמתי אותם בייסורים" = כפף,
 עיקם. 3**

שגֵר₁ — קל: ר' עקיבה אומ' אם שגֵרָה תפלתו בפיו (ברכ' דג, = וראה שם ה,ה = ת' ברכ' ג,ג — 26/5 ע)⁴, אם שגורה תפלתו בפיו סימן יפה לו (ת' ברכ' ג,ג — ו זרעים 12) = ניגר ונשפך בשטף (בהשאלה: היה רגיל וסדור — אלבק) — פ"ע.
ת"ל שגר בהמה, כל שהבהמה שוגרת (מכ דרשב"י יג,יב — 19/42) = (ראה פיעל) — פ"י.

פיעל: אין פטר שגר בהמה אלא ששיגרתו אמו (מכ דפסחא יח — עמ' 70-71, א,מ)⁵ = הטילה, מילטה ממעיה.

בארמית: ת"י, ג, ט, מ, נ**⁴.

(מ: שגר-בהמה)**⁴.

שגֵר₂ — פיעל: פדאו בממון הרבה ושיגרו בארץ ישראל⁶ (ת' הור' ב,ו — 15/476), משל למלך ששיגראת בנו לבית המשתה (ספ-ד מג — 10/98, וט 176) = הריץ אותו (את האדם) למקום פלוני, שלחו.

שיגרו לו חמשים דינר (ת' שבת יג,יד), ט — 29/129 ע)⁷, שיגרו לה ארבע מאות זהובים (ספ-ב קטו — 18/128, וט 121), לא כתובים אני משגרו לכם (מכ בחודש ב — 7/207) = שלח (את החפץ) אל ...

בארמית: ת"א, חר"י, ת"י, ג, נ, ש, ב**⁵.

4 כך בכתיב במשנה. ד"ו ומש"ב: שגורה. במ"ר: 1) שגורה 2) שגרה. גם בת' לפי וד: שגורה. אפשטיין, מבוא 1257, סבור, כי יש לנקד: שגָרה (על משקל פִּעַל).

5 ה"ר 71 למעלה: ששגרתו. ד"ק: שעברתו. וראה סברת ע"צ מלמד, תרביץ ו 122.

6 כנראה לא היה במשנה. בדפ" (על חזקיה): "קצץ דלתות של היכל ושיגרו למלך אשור" (פסח' ד,ט) — אך המשנה כולה ליחא בכ"י פ.ק. ובמהד' לו נמצאת המשנה וליחא המשפט. ונמצא כברייחא בכבלי שם נא, א (ת"ר) וכן בברכ' י.ב. וראה דברי הרמב"ם (שהלכה זו תוספת) — הוצ' קאפח, שם הערה 27, ועיין בתיו"ט. וליחא במי"ר. ובירר עצמו נמצא הקטע שוב כברייחא, פסח ט.א — 131, וכן מ"ר ו-1, ומשפט זה חסר (השווה לו).
7 ו: שלח, וי"ג: שילח. ולפני כן גם בכ"י ע: "שילח ... סלע לכל אחד ואחד".

4* יש ספקות לגבי שייכות שגֵר, אל "שגר בהמה" שבמקרא, ונמצא גם באוגריתית (= ולדות), אך ודאי לא שייך לו שגֵר, ועל 'שגר' ראה גם 70 p. *K. Albrecht, ZAW* 16(1896).

4** יש רואים את הנ"ל כשפעל מ'גרה', כגון שולטסה, דקדוק 74. נמצא, למשל, בתרג' לשמ"א ו-ח, ט, והשווה ברוקלמן, מילון סורי 751. ממנדאית, מילון 448 (SGR₁) מובא באתפועל brought to birth. ויש כנראה לקשר לכאן את ת"י ל"תולנה דמעו"ת" (ירמ' ט, יז או יג, יז) — ותשגר דמעו"ת (שפ/168), ועיין בתוס' עה"ש.

5** בת"א ובתרג' ל"והיתה נבלתך למאכל" (דבר' כח, כו) — 'משגרא למיכל' (= מושלכת) ובתרג' ל"שלח מלאך" (שמ' כג, כ). — 'משגר מלאכא' (רידר 118). ובהוראה זו אף בת"י לישע' ה, כה; לירמ' כב, יט — 'דמשגרין ית נבלת' (שפ/187). ומצוי גם באר"ג ובבליית (כגון חולין נא, א) — ראה במילונים עוד מניבי אר"י. ובאר"נ כמו בל"ח = שלח, ראה שולטסה, מילון b201, ובדקדוק a 145. ובשומרו' ראה עואנ"ש ג(ב) 169. בתה"ש, למשל, לדבר' לב, כד: 'אשגר', וכן ל"שלחם" (ברא' יח, יז) — 'למשגרו'. יש להעיר, כי בתרג' רגיל יותר 'שדר' לעניין שלח, כגון לבמד' טז, יב ושם כט, ובת"א: שלח. וראה כך ההבדל בין ת"א לתרג' בכרא' לחד, ושם כג. ומצוי בפשיטתא הסורי (כגון שמ' כג, כח) ובמנדאית, ראה מילון 450.

לקסיקון הפועל

שדך¹ (1) — פ י ע ל : ו א י ן מ ש ד כ י ן (בשבת) ב י ן א י ש ל א ש ת ו (ת' שבת טז(יז), כב — 11/136) = פייס והרגיע⁵.

בארמית: עת,ח"נ,תר"י,ח"י,תר"כ,ג,ש,ב,ס,מנ**⁶.

שדל¹ — פ י ע ל : מ כ כ ד א ת א מ ו ... מ פ נ י ש ה י א מ ש ד ל ת ו ב ד ב ר י מ (מכ בחודש ח — 5/232) = פיתה והשפיע בדברים.

בארמית: ת"א,ת"י,תר"כ,ג,ש,ס**⁷.

שדל² (= שדר) — ה ת פ ע ל : ו א ל ת ש ת ד ל ל ר א ו ת ו ב ש ע ת ק ל ק ל ת ו (אבות ד,יח/טז — ק,לו)⁹, לעולם יש ת ד ל א ד מ ל ל מ ד (ו: וילמד) א ת ב נ ו א ו מ נ ו ת ש ה י א נ ק י י ה (ת' קידו',ה,טו — 11/343), ובמקום שאין שם אנשים השתדל להיות איש (אבות ב,הו—ק,לו)¹⁰, השתדל לעבר את השנה (ספרא אמור טו,ז — קב,3, כ"ר תנזו,14)¹¹ = הודרו, התאמץ וטרח⁶.

בארמית: ת"א,תר"כ**⁸. ראה להלן ערך 'שדר'.

- 8 עיין ח"ג אצל ה"ר, כי י"ג: משתדלתו. והצירוף 'שדל בדברים' ראה גם בבלי יומא להב, (עב2).
- 9 פ: המשחר, גי"מ קה: הישחר. וכן בערוך.
- 10 פ: תשחר, וכן בערוך. וראה שריבט, אבות 30-31.
- 11 ד"ו, עמ' רה: השחר.

5* עיין תכ"פ מועד 278, וראה שם מדברי רבנו יהונתן (אין דנים בשבת במריבות שבין אדם לאשתו). ובברייתא בבבלי שבת יב,א: "אין משדכין על התינוקות ליארס". ומצוי בלח"ב.

6* תולדתו של שדל², כנראה מ'שדר' = טרח עם (ראה ערכו) במעתק ר/ל. ראה טור-סיני במילון ב"י 6915, הערה 4. השינוי כבר היה ידוע בתקופת התנאים, כמוכח למען מכתה"י, על אף שאין בהם אחידות. על חילופי ר/ל ראה אפשטיין, מבוא 1208, ולא כלל שם הכול (ראה בספרו עוד, למשל, על דקלים/דקרים, ←

6** 'שדך' בארמית = שקט, הרגיע. ומזה "שידוך" = שידול ופיס (הצדדים, שיסכימו לדבר) — השווה י' קוטשר, מלים 23. נמצא עוד בארמ' עת, ראה ז'אן-הופטייזר *DISO*, p. 292. ובת"י "ל'וישכו המים" (ברא' ח,א) — 'ואשתדכו מיא' (בת"א: 'ונחו מיא', ואין 'שדך' באונקלוס), ושם בת"נ: 'ושדכו מיא'. בת"י "וחשקט הארץ" (שופ' ספ"ה) — 'ושדוכת ארעא' (שפ/58) ובת"כ: 'משדיך' (איוב לו,ז) — לגרד 113), ובאר"ג ראה למשל בב"ר — 712: 'וישדך ציבורא' = ישקוט. ובת"ג שם: וישדל. ובארמית שאינה יהודית מצוי באר"נ, ראה שולטהס מילון 201-202, כגון לירמ' יב,א: 'ישדיכין' (גושן 85). ובשומר' — עואנ"ש ג(ב) 87, וראה כרך ב (המליץ) לפי המפתח, עמ' 663. בתה"ש, למשל, ל'וידם אהרן' (ויק' יג) — 'ושדך' (ברילל 127). ובסורית ברוקלמן, מילון 758 (ואף בסורית קשור לעניין חיתון), ובמנדאית מילון 449. נראה, שלפנינו שאלה ברורה בארמית, והפועל נשמט מרשימת החדשים אצל סגל.

7** בהוראה זו (פיתה), החניף) נמצא בניבי ארמית אחדים, וכבר ציין הרמב"ן בפירושו לשמ' כב,טו: "שידול בלשון ארמי כפיתוי בלשון הקודש". ושם בת"א ל"כי יפתה" — 'וארי ישדיל' (שפ/126), וכן ל"פתי" בת"י שופ' יד,טו: 'שדילי' (שפ/77). ובת"כ למשל א,י: 'נשדלו' (לגרד 118). וכך הוא בסורית (= החניף, פייס). ראה ברקלמן, מילון 758, ובגלילית ראה בר"ר כב — 211: "אית כלבין ברומי ידעין למשדלה" = יודעין למצוא תחבולות לפתות את האדם. ובשומר' יש לשדל בתפילה, ראה עואנ"ש ג(ב) 294,292. וראה בלח"ב (ע2א) פרפראזה בצמידות לפסוק: "פיתיתני ה' ואפת' ירמ' כז), — שדלתני ה' ואשתדלית" (פסיק' דר"כ — 238).

8** היסוד בארמית הוא 'שדר' (ראה פרטים בערכו, להלן), אך למעשה עולה גם 'שדל' (= טרח עם) בשני טיפוסים תרגומים: בת"א ל'ויאבק איש עמו" (ברא' לב,כה) — 'באשתדלותיה עמיה' ←

שדר (=שדל) — התפעל ואלת שדר לראותו בשעת קלקלתו (אבות ד'יח/טז — פ, ובערוך), ובמקום שאין אנשים השדר להיות איש (אבות ב'ה/ו — פגג, ובערוך)¹², השדר לעבר את השנה (ספרא אמור טז, ו — 191, ד"ו רה)¹³ = התאמץ, טרח. וראה לעיל ערך 'שדל'.

שהה (א) — קל: עד שהה כדי הדלקת הנר (נגע' יג, יא/יב), ושהה כדי דיבור (ת' נזיר' גב — 14/286), יכול אפילו שהה כדי אכילת פרס (ספרא מצורע ה, יא — עד3) = עמד והתעכב במקום.

נכנסה עימו לבית הסתר ושהה כדי תומאה (סוטה א, ב), בוגרת ושהה שנים עשר חודש (נדר' י, ה — ק, לו, גג, השווה ת' שם ו, ד — 14, 27/281 ע), שאם שהה בפני סיקריקון שנים עשר חודש (ת' גיטין ג, ה), י — ו נשים 258)¹⁵, שהו חמישים יום נחייבו בשתי הלחם (ספרא בהר ג — 2קה), המניח יינו בפונדק... אף על פי שהיו לזמן מרובה א 2 (ת' ע"ז ז, ח), יב-יג — 16, 15-14/472 ע), ושהה לחזור (נדה ה, ח), מפני שהאשה שוהה עליהן (ת' פסח א' א, ב), לא — 22/157, ו: שוהא), פורענות שוהה לבוא (ת' סוכה ב, ו — 19/194, ל: שוהה), חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים (ברכ' ה, א), עד שישוהה כדי אכילת פרס (נגע' יג, יא/יא = ספרא מצורע ה, יב — עד3), מכאן שלא י[ש]הה אדם במצוות (מכ בשלח, דעמלק א — 10/180), רשיי השיני לשהות עימה עשר שנים (יבמ' ו, ו) = המתין ללא מעשה.

12	ראה לעיל, להערה 9.
13	כ"ר תנו: השתדל (ראה לעיל, להערה 11).
14	ראה קג"ג, פורת 37. בת' ו: ששחת (ליברמן, נשים 118, גרס: ששהת, משום הספק), אך לפי כה"י ניתן לקרוא גם "ששהת". ד: ששהתה.
15	עפ"ס: שהה.
16	ו: ששהה א 2, כפ"ע. ולפני הנ"ל אולי הוא כפ"י, שהשהה אותו (ארגטיב). והביטוי איננו במקבילה בבבלי ע"ז סט, א.

עמ' 91-92, משליש/משריש 96-97 ועוד). אף הרמב"ן ידע על החילופין הנ"ל, ראה בפירושו לשמ' כו, טו (ד"ה "מהר ימהרנה") פרטים ודוגמות, ובין השאר ציין, שיש נוסחאות במשנה שכתוב "השתדר להיות איש" (במקום "השתדל"). ובהוראה הנ"ל מצוי כבר באיגרות בר-כוסבא: "והשתדר עמו" = הטרח עמו, עיין י' קוטשר, לשוננו כה, 122-123 (ואין לו קשר עם 'שדר' = שלח).

(שפ/54), והשווה בתר"כ לשיה"ש ג, ו. בתר"י/ב, לב, כו; 'בשדרותיה עמיה'. ובתר"כ ל"עשתה עמו" (רות ב, יט) — 'דאשתדלית עמיה, אשתדלח למעבד' (שפ/122). עה"ש וכן יאסטרוב לא הבחינו בין המובאות גם בארמית. ב"י הפרידים לשני ערכים, ועיין א"ה וייס, משפט לה"מ 83-84.

טור-סיני (מילון ב"י 6919 א, הערה 2) סבור, כי הוא שאול מארמית, ובלשון חז"ל התחלף ל'שדל' (ראה בהערות ל'שדל'), ועיין עוד T. Nöldeke, *ZDMG* 40(1886) p. 735 ונמצא בארמית של יב — ראה קאולי 38, 4 (בדרך מטחזיס: "והשתדר עמה"), ובארמית מק', "היה משתדר להצלוחה" (דני' ו, טו), ועיין *BDB* 1114. ובתר"י/ב ל"בהאבקו עמו" (ברא' לב, כה) — 'בשדרותיה עמיה' (בת"א: 'באשתדלותיה') — כך בדפ' (ולא מצאתי בהוצ' גינ' בשום נוסח). אף הדוגמות בארמית הן כולן באתפעל, כנ"ל בעברית בהתפעל.

לקסיקון הפועל

שׁוּם

--- (לדומם) כל ש ש א (ו: ששה) שלשים יום באדם אינו נפל $2 \times$ (ת' שבת טו/טז), ז — (1/133), כמה ת ש א במיעיו (אהל' יא, ז), (בע"ח) אם ש ה ת ה מעת לעת ושחטה (ת' חולין ג, ד — 10/504).

--- מימך לא בא אדם אצלך לדין או לשאילה ו ש ה י תו עד שתהא גומא כוסך (מכ משפ' יח — 7/313 א, מ), ש ש ו ה ין שטרות פרועין (ת' סוכה ב, ה — 9/194) = השהה, עיכב (ארגטיב) — פ"י.

* נ פ ע ל : והובא אל הכהן שלא י' ש' א (ספרא מצורע א, א — ע, כ"ר רפח) = התעכב, המתין (כמו קל).

פ י ע ל : שלא ל ש ה ת את הטומאה (עירו' י, טו/טז — ק; פ: לשהות)* = נתן לו לשהות, להמתין.

נ ת פ ע ל : נישתהו העדים מלבוא (ר"ה ד, ד), ולא יכלו להתמהמה, מלמד שלא יכלו להשתהות (מכ דרשב"י יב, לט — 34 למעלה), וכבר נשתהא ר' טרפון מלבוא לבית המדרש, אמר לו רבן גמליאל מה ראית להשתהות (ספ-ב קטז — 16/133 — 17, וט 123) = התעכב.

ה פ ע י ל : מביא אדם עפר... אם להשתהו, הרי זה אסור (ת' ב"מ יא, ו — 9/395) = עיכב אותן.

בארמית: תרג, ש, ב, ס**¹⁰.

שׁוּם — ק ל : א. אם היה חלקו של בעל הבית שם עליו (ת' ב"מ ה, ז — 29/381), שמה במנה והכחישה (ת' שם יב — 8/382), אם שמו לה בבית דין, מה ששמו (ת' כתו' יא, א — 10/273) = העריך מחירו ושוויו של דבר.

ש מ ין את הנכסים ונותנין לה (כתו' ו, ו), ש מ ין את היד כמה היא ראויה לשקול (ערכ' ה, א), הבריה ש מ ין אותה כמה היא (השדה) ראויה ליעשות (ת' ב"מ ט, יב — 30/391) = שם כתו' ד, י — 3/265), אלא ש מ ין ניוקין בעדית (מכ משפט' יד — 18/296), אם כן

7* כ"י במילונו עמ' 6922 מביא עוד דוגמות בפיעל, כגון בת' ב"מ יא, ב + ח: "אם לשהותו, הרי זה אסור". אך הוא עצמו מציינ, שם הערה 1, שאין להכריע באלה בהעדר ניקוד, ואולי גם הם בבניין קל בהוראה הארגטיב (וראה למעלן, שמצוי גם כגרימה בהפעיל). מכל מקום הפיעל מקרים גם ממקורות אחרים, ראה הנמן עמ' 36 (בהערות), הערה 613.

10** מצוי בכל התרגומים, כגון בת"א 'שהי בה' כתרגום ל"משתאה" (ברא' כד, כא — שפ/34, בתר"י: ממתין). ובתר"י ל"התמהמה" (ברא' יט, טו) — 'ואשתהי' (בת"א: 'ואתעכב'), וראה בת"י לישע' כט, ט — 'ושהו' (שפ/56), והשווה עוד בתר"י לשמ' יב, לט, ובתר"כ בדה"א יג, יד (שפ/18). ובשומרו' 'למשהי' — עואנ"ש ב 515, וכן בחי"ת 'ואשתחה' — ספר אסטיר, תרביץ יד 115. ומצוי גם באר"ב ובסורית (ראה פיינ סמית/הק' 561). ובמנדאית (מילון 450) ההוראה שונה: יבש, כמש. הפועל דאי שאול מארמית. כן ציינו גם סגל, דקדוק סעיף 182. השאילה בולטת גם כאן בשימוש 'שהה' בהצמדה לפסוק מקראי; במכ דרשב"י יב, לט: "ולא יכלו להתמהמה... להשתהות".

לקסיקון הפועל

שוע

ישומו לו (לה) בזיבורית (ת' כתר' יב,ב — 10/274), שלשה שירדו לשום (ת' כתר' יא,ב — 11/273), פרת כהן שהיית שומה אצל ישראל (ת' דמאי ז,י — 8/58) = היה באחריות משותפת (ליב')^{8*}.

ב. ישראל ששם בהמה מכה... וכהן ששם פרה מישראל (תר' יא,ט) = קיבל פרה בשומא, שהעריכו את שווייה (אלבק)^{9*}.

נפעל: והדמים שנישומו הרי הן כערכין (ת' ערכ' ג,טו — 19/546), פודה כל דבר שהוא מיטלטל, ובלבד שהוא צריך לישום בכסף (ספרא בחוק' יב,ב — קיד,4, וט 219א) = הוערך שווי, שמו אותו.

באכדיית: samu^{11**}.

בארמית: ג,ג,ש,ב^{12**}.

שוע — קל (פעול): לא תלבש שעטנו, דבר שהוא שווע וטווי ונוו (כלא' ט,ח) = ספרא קדו' ד,יח — פט,2, וט 166: שוע)¹⁷, [הלבדים, אע"פ שאין בהם משום אריג, יש בהם משום שוע (ספ-ד רלב — 12/265)]¹⁸, הלבדים אסורין, מפני שהן שוועים (כלא' ט,ט)¹⁹ = היה חלק ומהודק ע"י סריקה (אלבק)^{10*}.

בארמית: (ת"א), תר"י, ת"ג, ג,ב, ס, מנ^{13**}.

מ: שעע^{11*}.

17 ק: שווע (שמא נהגתה הוי"ו כעצורית), פ: שויע, לו ומי"ר: שוע. בספרא כ"ר כא: שעע וטוי (וניכרות שם מחיקות), והשווה י' ייבין, הניקוד הבלבלי 538. וראה ילון, מבוא 94, על מסורת התימנים.

18 הקטע חסר בכ"י וט,בר ועוד. פינקל' הביאו באותיות ועירות, ולדעתו נוסף מן הגיליון.

19 בק הניקוד אינו ברור, ונדמה שהוא בחולם. פ: שועים (וכן ניקד ילון). לו ומי"ר: שועין.

8* ראה תכ"פ זרע' 277, והאחריות היא הדדית הן על התייקרות והן על הוולה. הצורה כנראה בינוני פעול.

9* לעומת הנ"ל מעיר טור-סיני במילון כ"י 6973, הערה 1, שנרמז בנ"ל השימוש של הפועל באכדיית, כלשון קנייה. בצירוף ניכר אמנם ייחוד לשוני מהשאר: "שם בהמה מ...".

10* ראה גם הר"מ והר"ש. ועיין בעיקר א' הרשב"ג, הארג קיג, הערה 2, ושם שיא, הערה 2, ולפיו קשור הוא למלאכת האשפרה (הכנת הלבד); והלבדה נעשית ע"י טריפה, כבישה והחלקה.

11* כ"י וכן יאסטרוב מקשרים אל 'שעע' המקראי = טח, סחם, וראה גם BDB 1044. לפנינו צורת בינוני פעול המצויה בכירור בע"ו. והשווה "בור סוד" (סווד) ילון, מבוא 93-94.

11** כנראה, שאול מאכדיית (בתיווכה של הארמית) בהוראה של קביעת מחיר, ראה י קוטשר, לשוננו י' 298, וראה במילון כ"י 6972ב, הערה 1, על ההשתלשלות מן ההוראה שימת מסים והערכה. בדבר היסוד האכדי ראה אמנם פקפוקו של ז' בן-חיים, לשוננו לה 245, הערה 9, שתמה מדוע איננו בסורית ונמצא בעיקר בניבי ארמית של א"י. וראה עוד בערבית ساع = העריך את הסחורה — Lane pt. 4, p. 1474.

12** באר"ג דרשו, למשל, את הפסוק "ושם דרך" — דשים אורחיה" (ויק"ר ט — מרגליות קע) = המעריך דרכו, מלשון שומא והערכה, ראה שם בהערות. ובאר"ב כגון "שיימנא לך" (ב"ק מז,א). ובאר"נ שולטסה, מילון 203 (שום, שאם), ואף בשומר' — עואנ' שב (המליץ) 553 (תרגום ל"יעריך"), ושם ג(ב) 57,49 ועוד. וראה גם ערך שמן².

13** ראה, למשל, בת"א ל"טח את הבית" (ויק' יד, מב) — 'וישווע ית ביתא' (שפ/190), ושם פס' מג: 'ובתר דאיתשע'. ובתר"י לדבר' כ"ב; שם ד' ותשועון' (רידר 291), בת"י ליחו' יג,יב (שפ/287) ועוד. בת"א ל"חלקת צואריו" (ברא' כז,טז) — 'שעיעית צוריה' (שפ/42). באר"ב: "שייע" (ע"ז מז,ב), ובסורית: שע. והשווה מילון מנדאי 439 SAA/ŠUA to smooth — ובערב': ساع — טח. ומצויים גם כאן חילופי ע"ו/ע"ע.

לקסיקון הפועל

שׁוּף²

שׁוּף²(?) — קל: קירטסן ושפן בשופין טמאין (כלים לא) = ניקה ושפשה, החליק ע"י חיכוך (פ"י).

אם רקק ושפה את רוקו (ת' טהר' ויב — 38/666), והסכין שפה, והיא טהורה (ע"ז היב-יד), ואין שורים את הכרשינים ולא שפיים אותם (שבת כג), שורין ושפין בטהרה 2 (ת' מע"ש בא, 8/88), לא ישוף אדם סם יבש בשיניו (ת' שבת יב(יג), ח — ל, ומועד 53)²⁰, הס(י)ף מאימתי מקבל טומאה משישו פינו (כלים יד), המיטה והעריסה משישו פם בעור הדג (כלים טז,א).

שף בו (בשרץ) ונפל על בגדיו (ת' טהר' דג — 32/663), שיהיו חטים שפות זו בזו (ספ-ד שטו — 388) = התחכך, השתפשה (פ"ע).

נפעל: גול... מטבע ונישוף (ת' ב"ק יד — 31/366), מוציא אדם זיבלו... כדי שישוף ברגלי אדם (ת' ב"א ח — 15/395) = שופשה, חיככו אותו. [פיעל: גול... אבנים ושיפן משלם כשעת הגזילה (ת' ב"ק יב, 25/366)*¹² = שפשה, חיכך וליטש].

בארמית: תרג', ג.ב.ס.מני**¹⁴.

מ: שפה(?)¹³.

וראה גם ערך 'שפשה'.

שׁוּף³(= שפה) — קל (פעול): החרדל ואפונים השופים (כלא' גב),²¹ היו שפופים, קטנים*¹⁴.

בארמית: שפף (תר' כג,ש)**¹⁵.

20 ע: יסיף (צוק) 9/127 העתיק בטעות "לא יטיף", בדפ': לא יטוף. וראה ליבר, "כ"פ מועד 190-191.
21 להד ומי"ר: השופין, בת' כלא' ב.ח — 27/75: "החרדל הפולין והשיפון", וליבר, סובר, שצ"ל: השופין (= השפופין).

12* בקונקור' שבאקדמיה שויך לשורש 'שפה', אך אין זה מן הנמנע, שלפנינו ע"ו שהפך ליו"ד עיצורית בפיעל על-דרך נטיית השלמים, כגון בוש/בייש, על אף שהיו"ד אינה כפולה בכתוב.

13* רוב המילונים *BDB, GB* למקרא וכן עה"ש ולוי לל"ח), וראה גם רד"ק בסה"ש, נוהגים לקשר את הנ"ל עם שוף, שבמקרא, כגון: "הוא ישופך ראש" (ברא' ג.טו), "בשערה ישופני" (איוב ט,יז), אך הסברו של שורש מקראי זה אינו מחזור, ונוהגים להשוותו אל *šapu* באכדית = מעך, דרס. ב"י 6984 וכן יאסטרוב (שוף²), רואים ב'שוף' שבל"ח ערך עצמאי, וייתכן שיש לו קשר אל 'שפה' המקראי. שוף, המקראי אינו מתורגם בשורש זה (בתר"י א/ב לברא' ג.טו: 'שפיותא' הוא משורש 'שפה'), ולעומת זה שוף² מצוי בניבי ארמית רבים (ראה למטן).

14* ראה ליברמן, "כ"פ ורעים 615, והוא בניגוד ליגמלונים' = הגדולים. ואין הכוונה ל"אפונים חלקים", כפי דעת מפרשים אחדים. מסתבר, שלפנינו צורת בינוני פעול של ע"ו (כגון: "מים מוכים" — פרה ח,ט,ט, וראה ←

14** ראה בתרג' כגון לשמ' לב,כ (שפ/146); שמ"ב יב,כ (ושף) ועוד — ודוגמות נוספות מאר"י ראה במילונים. ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 765 (השווה פיין סמית/הק' 565), ובמנדאית מילון 455 (שוף¹).

15** ראה בתר"כ ל'וידכא" (תהל' עב,ד) — 'ישוף', והשווה שם פט,כד (לגרד 53). ובשומר' ראה עואנ"ש ג(ב) 117,112,109: "שפיותן" = שפלותנו. וראה באר"ג, שולטהס 212 (שף), וכגון 'משפפא' (ישע' נב,יד) — גושן 79.

שחז¹ (2) — קל (פעול): רחלין יוצאות שחוזות (שבת ה,ב), רחלים יוצאות... שחוזות שעולות (ו: שיעלה) עליהן זכר (ת' שבת ד(ה), א — 6/115) = הזנבות היו קשורים למעלה*¹⁵.

שחז² — הפעיל: השחיו את הסכין, עף ובא חבירו ושחט (חולין ב,ג/ו), הסייף והסכין... שפן והשחיון חזרו לטומאתן ראשונה (ת' כלים ב"מ ג,י — 30/581), ואין משחיון להן את הזיין (ת' ע"ז ב,ד — 18/462), (סכין) ואין משחיון את פגימתה (ת' מנח' ט,כג — 1/527), אין משחיון את הסכין... (ביצה ג,ו), הס(י)ף... משישופינו, והסכין משישחיונה (כלים יד,ה)*¹⁶ = לטש, שינן וחיידד. בארמית: תר"כ(1)*¹⁶.

שחל — קל (פעול): איזה הוא השחול, שנישמטה יריכו (בכ"ו ו,ז) = אבריו היו יורדין (ב"י), הקולית שלו נשמטה מן העצם שמחוברת בו (אלבק). הפעיל: משחילים פירות דרך ארובה ביום טוב (ביצה ה,א — ק,פ)²² = הוריד, העביר דרך נקב*¹⁷.

22 לו: משלין. ד. מש"ב ומי"ר: משילין. בת' יו"ט ד,ג — 11/201: ומשילין (ע,ו), ומשחילין (ל,ג). וראה בר"אשר, פס 25.

לעיל 'שוע'. ובמקרא: "מטרם שום אבן" — חגי ב,טו), תוצאת אנלוגיה הדדית בין ע"ו/ע"ע — עיין מ"צ קדרי, ערכי א 165. הצורה "שפוף" ... ידועה מלח"ב בלבד. וראה במאמרי על משנת ר"א, ספר בר-אילן יא (תשל"ג), עמ' 199, והערה 76. מן הראוי עוד להזכיר את השינוי בשמות במקרא: "לשפופם משפחת השופמי" (במד' כולט), על הדרך הנ"ל.

15* בירו' שבת ה — 21: "אית תניי תני שחוזות ואית תני שחוזות" (כנראה בטשטוש מבטא החי"ת) — עיין אפשטיין, מבוא 103, וחי' אלבק, מאמרים לזיכרון צ"פ חיות, וינא תרצ"ג, עמ' טו. בערבית شخز — הרים את הזנב (בעיקר אצל הגמל בשעת לידה), וראה בבלי שבת נג,ב. והשווה מילון ב"י 7015, הערה 5, וליבר, תוס' מועד 16.

16* אין אחידות במילונים בקשר להפרדת שני 'שחו'. בערבית شحز = השחיו סכין כנ"ל, Lane 1512a (ראה גם לוי וב"י בערכם), המוכיח, כי שחז, — שחז, שונים מבחינה אטימולוגית (אפשטיין, מבוא 103 החליף ביניהם באנלוגיה לערבית).

17* וראה ליבר, תכ"פ מועד 997, ועיין בפיה"ג לטהרות 28, ועוד אפשטיין, מבוא 318-320. ובבבלי ביצה לה,ב: "חד תני משילין וחד תני משחילין וכו'". בני א"י שנו: משחילין, אבל בני בבלי: משילין (בהטמעת החי"ת), כאילו משובש 'שחל'. ועל שחל/נשל ראה ז' בן-חיים, ספר באומגרטנר, עמ' 16-17.

16** ב"י, דלמן 419 מציינים, שהוא ידוע מארמית, אך מצאנו לפי המילונים (עה"ש, לוי ויאסטרוב) תיעוד ממקור אחד בלבד מאר"י, מתר"כ ל"חרכו ילטוש" (תהל' ז,יג) — 'שחיו' (לגרד 4), אבל "כתער מלטש" (שם נב,ד) — 'אומל חריף' (לגרד 29), וכן בדומה לת"י ל"ללטוש" (שמ"א יג,כ) — 'לחרפא' (שפ/118). ולא מצאתיו בשום ניב ארמי נוסף. אין ההחליט על-פי זה על מוצאו הארמי, וגם דין מעתק-העיצורים ההיסטורי נוגד אפשרות זו (לעיל, הערה *16). מסתבר אפוא, שהוא שורש שמי עתיק.

[חוט שה ש י ל ו למחט (ת' כלים ב"מ ט,ה — 10/588)²³ = השחילו, העביר בנקב].

בארמית: ת"א, תר"י, תר"כ, כ(ש), ב, ס, מני**¹⁷.

[שחלף (1) — פ י ע ל : מה ראה לשחלפן כאן (ס"ז פנחס כזא, — 15/317, ע"פ

מדה"ג) = החליף את הסדר]^{18*}.

בארמית: תר"כ, ס [שלחף — ת"ג, תר"י, תר"כ, ב] **^{18*}. מ: חלף.

שחן (1) — ה ת פ ע ל : משל הדיוט אומר, עבד מלך (כ) מלך ידבק לשחין וישתחן לך

(ספ-ד ו — 4/15, וט 5/158)²⁴ = היה לו הם.

בארמית: תר"י, ת"י, תר"י, כ, ג, ב, ס, מני**¹⁹.

מ: שחין.

23 והביטוי "שהשחילו למחט" בירר' כלא' ט,ז-לכב = שם שבת זב-ד, 4, וכך גם בר"ש. ובשר"ר 86: "וה שאילו במחט", וליברמן תוס' ר ג 63 מציינ, כי "הכול אחד הוא". ולדעת טור-סיני, מילון ב"י 7024 בהערות. העיקר הוא "משחילין", והשאר סימנים למשטוש הגרונים. וראה למטה הערה *¹⁷.

24 ברוב כהניי הגירסה היא משורש 'שחן' (ראה אצל פינקל' בח"ג), אבל בדפ' (ראה רמא"ש): "הדבק לשחור וישתחן לך", וכך מובא גם ברש"י ברא" טו"ח. במקבילה בבבלי שבוע' ז,ב לא נמצא ההמשך, ושם "עבד מלך (כ) מלך" בלבד. אך נוסח דומה לגיל' מכ"י וט נמצא גם בב"ר טזא, — 145: "וישחן לך" (ועיין שם בהערות). עה"ש מעיר על שתי הנוסחאות (ראה ערכים שחן, שחר, שחור).

18* עיין ליברמן, ספרי זוטא 117, הערה 134. אין למקור זה מקבילה במקום אחר, אך אין זה מסתבר, שבעל מדה"ג ישנה לשלשן בלתי רגילה, ולדעת ליברמן, שם, מסתבר, שהנוסח הנ"ל מהימן. המקור לא צוין בשום מילון, ואף נשמט מדיונו של ח' רבין על השפעל, ארץ ישראל, כרך ט 149.

17** נמצא בניבי ארמית אחדים, ואין להכריע אם היה בעברית העתיקה (כפי שרשם סגל, דקדוק סעיף 181). בת"א פעם אחת ל"משיטהו" (שמ' ב,י) — 'שחלתה', ובדומה בתר"י ('שחילתיה' — רידר 83). והשווה בתר"כ לדה"א ד"ח (שפ' 7). ובאר"ב "דמשחל שחיל" (יומא עזא), וראה בתוס' עה"ש שצד. גם בסורית, ברוקלמן מילון 768, 'שחל' = נול וירד דרך נקבים דקים, ובדומה לזה במנדאית, מילון (ערך 'שחל'), ושם רומז לאכדית šahālu. וספק אם היה בשומר' — ראה גם בעזאנ"ש ב 601, בהערות לש' 189. ועדיפה שם הגרסה 'יתעשל' (בתה"ש: יתשעל), שהוא משורש 'שחל'. במאמרו, תרומת מורשת השומרונים 68, מציינ בן-חיים ממסורת קריאת התורה, שהגו 'של', כאילו 'שחל'.

18** ב"ת"ר"כ 'דאשתלחיפו' (תהל' מוג), — לגרד 25, ולוי, תרגומים (והשווה יאסטרוב) מציינ מכ"י 'דאשתלחיפו'. ובצורה זו כנ"ל מצוי בסורית, ראה ברוקלמן, מילון 236 בשפעל (והשווה פיין סמית/הש' 4116). והרגיל באר"י הוא בצורה 'שלחף', כך למשל בתר"י א/ב ל"ותחלף את משכרת" (ברא' לא,ז; מא) — 'ושלחפתא/ושלחף ית אגרי', וכן שם בת"י 'ושלחף' ועוד בברא' מח,יד ('שלחף ית ידו'). וכך גם בשרידי תרא"י, קאהלה ב 22. ובפשיטתא: 'שחלף' — ראה בהוצ' ח' העליר, ברלין תרפ"ז, לפסוק שם, ועיין הערה 14. וכן מצוי בתר"כ ובאר"ב (כגון ב"מ כה, א; ב"ב צט,ב ועוד). במנדאית מצוי השם 'שלחפתא', מילון 442. במגילה חיצונית לבראשית 26.xx קוראים אביגד-ידין: "שחלנפא" (מן הפועל 'חלף'), והסבר הנו"ן קשה, ואמנם פיצמאייך מעדיף לגרוס "שחלניא" (כדעת גרליט), ראה Genesis Apoq. p. 56 ובפירוש בעמ' 121. אין אפוא להסיק מכאן על מציאות 'שחלף' במגילה.

19** השורש מצוי עוד באכדית ובאוגריתית = brennen, נבמקרא: "שחין". כפועל מופיע בתר"י (דבר' כביא) — 'ומשתחנין' (רידר 285), ובת"י 'לא שחין' (מל"א א.א. — שפ' 212, וראה ישע' ←

שחף (3) — קל (פעול): איזה הוא מרוח אשך... ר' ישמעאל אומר זה השחף (ת' בכ"ו ה, ד — 38/539)²⁵, ואת השחפת... או עתים שהוא שחוף (ספרא בחוק' ד, ג — קיא, ד"ו רכה) = חלה בשחפת, לא היה בו כוח להזריע.
נפעל: תל' לוי את השחפת... מלמד שהוא נישחף... או עתים שהוא נשחף (ספרא שם — קיא, וט 210) = נעשה שחוף, חלה בשחפת.
מ: שחפת*¹⁹.

שחץ (1) — התפעל: מלכות זו מתגאה ומשתחצת (ספ-ב קלא — 4/170) = היה לשחץ ולחרפה (?), או היה יהיר*²⁰.
מ: בני שחץ (איוב כח, ח)*²¹.

שחרר — פיעל: עבד שעשאו רבו אפוחיקי לאחרים ושיחררו בשורת הדין (גיטין ד, ד), הגדילו התערובות ושיחררו זה את זה (ת' יבמ' יב, ו — 11/255), רבן שמעון בן גמליאל אומ' אינו כותב אלא משחרר (גיטין ד, ד) = שילחו לחופשי כבן-חורין.
פועל: אשת גר ועבד משוחרר ואיילונית... לא חולצות 2 (ת' יבמ' ב, ה — 11,7/243), המית גר ועבד משוחרר חייב במיתה (ת' ב"ק ד, ו — 16/352), מעשה בכרכמית שפחה משוחררת שהיתה בירושלם (עדי' ה, ו, ז), ואין הכל קופצין לישא את המשוחררת (ת' הור' ב, א — 6/477), אבל לא גירים ולא עבדים משוחררים (מע"ש ה, יד) = יצא לחופשי, לחירות.

25 במשנה בכ"ו ז, ה: שנמרחו אשכיו (בק בשולי הגיליון, כהשמטה), ד: מחוי באשכיו, בבבלי שם מד, ב: תני שנמרחו אשכיו (וראה גם רש"י למשנה שם). נזכיר עוד, כי בדפ' המשנה מצוי: "היו לו שני מינים שחופות ולבנות" (חולין יא, ב), אבל ק, לו: טחופות (וראה ערך 'טחף'), ואין עניינו לכאן.

19* השווה גם סגל, דקדוק סעיף 177, ואין לו עד בארמית.

20* קשה להכריע לפי העניין אם הנ"ל גאה/שחץ שני נרדפים הם, או להפך ניגודים. טור-סיני במילון ב"י בערכו כותב: היו לחרפה בגלל הגאווה, והשווה ח' רבין, ארץ-ישראל ט 155. לעומת אלה המקובל הוא לראות 'שחץ' כמקביל ליהירות, רבנו הלל: "משחצת, מתגדלת מלשון בני-שחץ", וראה גם בפי' הנצי"ב. ובבבלי שבת סב, ב: "בני ירושלים אנשי שחץ הם", ורש"י בישע' ג, כד: "יופי שהיו (בנות ציון) משחצות בו", וראה גם לשיה"ש ו, ה. ומוז "שחצן" (מצוי בירוש' ורגיל בלשון ימינו). קשה לקבוע את הכוונה, למשל, גם בתנחומא וארא ח (בוכר 24-25): "וכן סנחריב נעשה שחץ, נבוכדנצר שעשה אותו שחץ... למה שחן מתגאין וכו'".

21* ראה a 961 KBL, המקשר אל הפועל בל"ח — stolze, ועיין רלב"ג לאיוב שם והרמב"ן לפרק מא, כו. אף ט"ס בפירושו לאיוב 241 מסביר מלשון גאון וגובה (אך מעיר, כי המוכב בלשון התלמוד הוא "לשון שיקץ וגנות"). ומצוי בעצו (ראה הערה בלשוננו ח 60) = היה עז, חצוף.

מד, טז), ובת"כ: 'ושחין להום' (קהל' ד, יא) — שפ/155, ועוד באר"ג ובאר"ב — ראה במילונים. ובסורית ראה פיינן סמית/הק' 571, ובמילון מנדאי 451. השם שחין/שחינא נמצא גם בת"א ובשומרני — המליץ ב 601.

לקסיקון הפועל

נתפעל : נתגרשה האשה ונישתחררר העבד חייבים לשלם (ב"ק חד = ת' שם ו,כ — 7/356), גוי ונתגייר עבד ונשתחררר... שפחה ונשתחררה (ת' יבמ' ד,ו — 31/244, 2/245, והשווה שם כתוב' ג,ג — 12/263), וכן השפחה שנשתחררו בניה עמה (יבמ' יא,ב), הרי את מקודשת לי... לאחר שאשתחרר ולאחר שתישתחררי (קידו' ג,ה/ו) = הוצא לחופשי, לחירות.

בארמית: עת, תר, י, ב, ב*²⁰.

בן-חורים (קהלת יז) *²².

שטה — נפעל (?)*²³: מי שניתחרש בעלה או נשטה (סוטה ד,ה/ו — ק,פ,לו, אבל ד: נשתטה), נתחרש הוא או נשטה אינו מוציא עולמית (יבמ' יד,א — ק)²⁶, השוכר את החמור והבריקה או שנישטתה (ת' ב"מ ז,ז — 18/386), שור שנתחרשו בעליו או שנישטו בעליו (ת' ב"ק ד,ד — 4/352, ע) *²⁷, עד מתי אתם נשטיין (ת' נדה ספ"ה — 4/647) = נעשה שוטה, נטרפה דעתו.

נתפעל : שפוי ונישטתה (גיטין ב,ו/ז — פ: שנשתטה = ת' סנה' ה,ד — 20/423, ו: ונשטתה), [מי שנתחרש בעלה או נשטתה (ס"ז נשא ה,יב — 4/233)] *²⁸, נשטתה לא יוציא (יבמ' יד,א — ק,פ)²⁹, או שנשטתו בעליו (ת' ב"ק ד,ד — 1,4/352) = נעשה שוטה (כמו בנפעל).

בארמית: תרג', ג, נ, ב, ס, מנ*²¹.

- 26 פ: נשטתה. לו: נישטה.
- 27 ד:ו: שנשטתו.
- 28 וראה למעל מן המשנה סוטה ד,ה/ו: נשטה (נפעל).
- 29 בק נכתב גבי מחיקה. לו: נישטתה. ולא פירטנו דוגמות מבינוני: שוטה, שוטים (המשמשים כש"ח במשנה ובמכ ועוד).
- 22* "בן-חורים" = בן אצילים, חופשי (וכן "חרי יהודה", "חירות" ועוד). 'שחרר' הוא שפעל מ'חרר₂ = חופשי, המצוי ברוב השמיות, עיין ח' רבין, ארץ ישראל ט 149, וכן במילונים. ראה למשל *KBL* 334 b, אל"מ 232 (תר₂). סגל לא רשם את 'שחרר' בין החדשים כל"ח (וראה דקדוק, סעיף 212).
- 23* לדעת הנמן 218 לפנינו מקרי הפולוגיה מנתפעל, ותי"ו הבניין אינה רשומה (ואמנם נמצא בד"כ בצמוד ל"נתחרש"). אף אם הדבר מסתבר עקרונית לפי הכתיב, התחשבנו בניקוד כפי שמסתמן בכי"ק. וראה לעיל בח"ג חילופין בכתי"י בין נישטו/נשתטו ועוד.
- 20** מצוי כך בכתובות ארמיות (ראה אלבק, מבוא 140, מה שהביא מלידזברסקי). ובתר"י ראה לברא' ל,ד; שם' כא,ז — 'דמשתחררין', רידר 114 (ואין בת"א), ובתלמוד בבלי "שחרריה לפלגיה" (גיטין מ,א; וראה גם פ,א,ב ועוד).
- 21** מצוי ברוב ניבי הארמית, ולפנינו כנראה שאילה ברורה, כפי שאף ציין סגל, דקדוק סעיף 182. בת"א ל"והיית משוגע" (דבר' כת,לד) — 'ותהי משתטי' שפ/338, ובתר"י שם: משתטיין (רידר 294). בת"י ל"עברו יין" (ירמ' בג,ט) — 'דמשחטי' (שפ/188), או ל"ויתנבא" (שמ"א יח,י), ומצוי אף בתר"כ (כגון למשלי יג,ט ועוד). וראה במילונים מאר"ג (למשל, בב"ר) ובאר"ב (כגון חגי' יב,ג), ובאר"נ ראה שולטס, מילון 204 ('שטא'), ובסורית, ברוקלמן מילון 772, ובמילון מנדאי 458 (שטא,).

שיר² — פיעל : המנמר את שדהו ושיר קלחים לחים (פאה ג,ב) = השאיר, הותר. נותן מן המשואר על מה ששיר (פאה ג,ג), כהן ששיר קמח ... אשה ששיר קמח (ת' חלה א,ז — 28-27/97), אם ששיר המוכר חייב (ספד קסו — 11/215), הדלת ששיר בה החרש ... (ס'ז פרה יט,טו — תרביץ א 31/71), משייר ממנו מקצת (שביע' ג,ד/ג), לא האומר מקצת ומשייר מקצת (ספד פו — 151,189), ומשיירת דבר מועט (ת' ב"ב ב,יז — 20/401, וכן שם סוטה טו,יג-יד — 25-24/322), אין משיירין לו ליום הכיפורין (ספרא ויק' טו,ה — 3א = 2כו), ובלבד ששיר מקצת (ספב ה — 9/8, וט 80), ולא ישירו בה אלא בית סאתיים (ת' עירו' ג,ב) — 14/140, מה שאני עתיד לשיר בשולי הכוס (דמאי ז,ב = ת' שם ח,ה — 8/59). פועל : אם שיר, נותן מן המשורר על מה ששיר 3 (ת' פאה א,י — 8/19, ע,ד),³¹ נוהג במשורר ודאי (ת' דמאי ד,ח — 13/51, ע,ו), אחת צהובות ואחת משוררות ... לצומחות ולמשוררות טהור (ת' נגע' ד,א — 17-16/622)*²⁴ = מה שנשאר, נותר. נתפעל : נשתיר בו שלוש במקום אחד (כלים יג,ח), ספר שנמחק ונשתיר בו שמונים וחמשה אותיות (ידים ג,ה/ו), פרעה נשתיר מכל הבכורות (מכ בוא יג — 11 + 10/43), ואילולי ספר תורה שנשתיר להם (ספרא בחוק' ח,י — קיב,3), שאם נשתירה הימנו טיפה כלשהיא טהור (ת' אהל' ג,ג — 36/599), נשתירו שם ארבעה עשר כבשים (סוכה ה,ו/ח), נשתירו בו אונקלאות מכאן ומכאן טמא (ת' כלים ב"מ א,ט — 11/579), יש אומרים בקלפי נשתירו (ספב צה — 17/95), אף על פי שאין מטלטלין במשתיר בהן (ת' כלים ב"מ ה,א — 23/583), בלה ומשתיר בו רחבו מלמעלה טמא (ת' כלים ב"מ ג,א — 11/581)*²⁵ = נשאר, נותר.

בארמית: ת"נ,תר",יתר",כ,נ,ש,ב**²².

מ: שאר.

- 30 ו (שבת 93): ישאירו. ל,ד: שיירו.
- 31 ו (זרעים 44-45): המשואר א 2, המשורר א 1. ד: המשורר א 2, המשורר א 1. האל"ף נשתמרה בפועל במשנה (לפי כל הגירס'). כגון: "נותן מן המשואר" א 2 (פאה ג,ג), וראה בזבח' ח,יב א 2, ואף בספרא נגע' ט,ד — 4: "ומשואר בסוף" א 2 וכן בקג"נ בבלי, ייבין 198.
- 24* סגל, דקדוק 138 (סעיף 250), טוען, שבפועל נשתמרה תמיד האל"ף, אך לפי המודגם למעלן נראה, שאין זה כך בת' בכל כתבי-היד.
המעתק א < י ידוע בשורש זה מן הארמית (ראה למטן, בהערות), שם בא 'שיר' בפעל בעיקר, ואולי אפשר להסיק, שלא הייתה אולוגיה לארמית במפועל, שכן בארמית הוא מפעל. בהתפעל לעומת זה המצב אמנם שונה (ראה בהערה הבאה).
- 25* כפי שמסתמן, ניכר המעתק א < י בל"ח גם בנתפעל, אף כי אין הוא כך בכל ניבי הארמית (ראה בהערה למטן).
- 22** בת"א שליטה באתפעל הצורה באל"ף: אשתאר, דישתאר, כגון: ברא' ז,כג; ויק' יד,יח; שמ' ת,ה — 'שתארו'ן (שפ/100), כך הוא גם בת"י, כגון: 'ואשתאר יותם' (שופ' ט,ה) — שפ/66. וכן הוא, למשל, במגילת אנטיוכוס הארמית: 'אשתאר', 'אשתאר', ספר ברא' אילן א 96, פס' 42; שם 99, פס' 57.
- בתר"י אין אחידות, ראה בפס' אחד: ואישתאר ואישתיירו (ברא' לב,ה — גינ' 61, רידר 51), 'ואישתאר' (ברא' ז,כג — רידר 11), אבל לפי קאהלה, בשרידי תרא' ב 15: 'ואשתייר... נוה', ושם 10: 'ואשתייר יעקב'. ובשמ' ת,ה — 'שתיירו'ן, וכן שם בשמ' בת"נ, וראה בויק' ב,ג ועוד. לוי, תרגומים, בערך 'שאר' (שאר) מדגים בעצמו ביו"ד גם מתר"כ: 'דאישתיירת' (דבה"ב ←

ש כ ל ל

לקסיקון הפועל

שכלל — פיעל: שבנה (המלך) פלטרין ושכללה והתקין בה את הסעודה (ת' סוכה ב,ו—ו מועד 263)³² = עשהו בשלמותו.

פועל: בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא $5 \times (\text{ספד-שנב} - 410)^{33}$ = נעשה בשלמות. מ: כלל (יח' כד,*)²⁶.

באכדית: ušākilil.
בארמית: מק,תרג,ג,ג,ש,ס,מני*²³.

שכר² (2) — הפעיל: כשם שהיא משכרת כתובתה עד עשרים וחמש שנים, כך יורשיה... משכירין כתובתה... $2 \times (\text{ת' כתו' יבג, ו-נשים } 97)^{34}$ = הזכירה להם (שלא מחלה על כתובתה)*²⁷.

מ: זכר.

32 ד: ושכללם, וליחא בכ"י ע.

33 בילקוט: "לעולם הבא", וכן לעתים בדי' וכך במ"ת.

34 ע (30-29/274): "מוכרת... מזכירין כתובתה", ואף במשנה כתו' ספי"ב "מוכרים את כתובתה".

26* במקרא שם: "בניך כללו יפיך" (וראה שם יא). ובארמית בא לעתים 'שכלל' כתרגום ל'כלה' (ראה בהערות למטן). ובמקבילה בכרייתא (עוב) 'שבנה פלטרין וחינכה' (ת' סנה' ח,ט — 7/428) // ... ושיכללן (סנה' לת,א), וראה ס"ז לילוך 304-303.

27* עיי' ש' ליברמן, חכ"פ נשים 374, ובהערה 12 מציין: "והיא משכירין היא מזכירין". וראה הערת י' קוטשר, לשוננו לג 78, על התופעה מבחינה בלשנית. על שני שורשים אלה זכר/שכר, שעשויים היו להתערב (ידוע עוד מכנענית), ראה נ' סלושץ 96: "ויסכרן" = ויזכרני.

ל,כ — שפ/69, ויש להוסיף: 'דאישתיירון' (דבה"א יג,ב — שפ/17). וראה גם בפעל 'שייר קרתא' (דבה"א יא,ח — שפ/14), וכנגד זה נמצא גם באל"ף: 'ואשתאר' (רות א,ג,ה; — שפ/120), 'דמשתאר' (שם ב,ז — שפ/121).

באר"נ, שולטס מילון 199 מציין באתפעל: יתשיר, יתשר. אף בשומר' אין אחידות ונמצא בתה"ש לדבר' ז,כא: 'המשתארים' (ברילל 216), ושם ד,כז: 'ישתארון' (ברילל 211) — וגם השתיר, משתיר — השווה עואנ"ש ב (המליץ) 481, 597. באר"ב מצוי המעתק ליו"ד, כגון: "אשתיר" (ב"מ כה,א x 3), וראה אפשטיין, דקדוק אר"ב 71. בפשיטתא, בסורית: 'ואשתאר' (לברא' ז,כג; מד,כא) — סימן לטשטוש הגרוניים.

נציין אגב זה, שאף בשורש דומה אחר חל מעתק א < י שאל/שייל לעתים בתר"י, כגון לדבר' יג,טו — 'ותשיילון' (גינ' 325), והשווה גם באר"ב, אפשטיין, שם, ולוי במילוננו ד 546, ולמרות זה לא השפיע על ל"ח, ונשאר אצלנו 'שאל'. זכה 'שייר' בעברית של חז"ל לצורתו המיוחדת לפי התהליך בארמית, אולי בשל שימוש בניינים הכבדים על-דרך השינוי בפועלי ע"ו/ע"י.

23** מקורו מוזכר מאכדית, כגון צימרן 70, וראה במילונים של שולטס וברוקלמן (להלן), וקאופמן 127 מציין: šuklulu (=סד). והשווה עתה ולדמן f 33. בארמ' מק' כגון עזרא ד,יב ועוד. ובת"א בא כתרגום של 'כלה' (ברא' ב,א: ואשתכללו — שפ/2; ו,טז), ובת"נ לשמ' טו,ז: 'שכלליה יתיה', ולברא' ב,כב. ובת"י ראה, למשל, מל"א ו,לח, ובאר"ג ב"ר סד — 711: "ישתכללון", וראה עוד מאר"י אצל יאסטרוב 1574. ונמצא גם באר"נ, שולטס מילון 206 (כגון לברא' א,ב: 'ודלא משכלל'. וראה גושן 76 לישע' מג,ז), דקדוק 71. בשומר' כשם — עואנ"ש ג(ב) 93, ואף כפועל — ראה קאולי, אוצר הפיוטים 868. ובסורית ברוקלמן, מילון 307. וראה מילון מנדאי בערכו. ח' רבין, ארץ ישראל ט 150, סובר שאין לראות את מקורו מאכדית דווקא, אך עיי' הערת י' קוטשר ב-Aramaic p. 354, ומסתבר שחדר לעברית של חז"ל בתיווכה של הארמית.

לקסיקון הפועל

ש לה ב

שלה² — קל: ושולה פשתנו מן המשרה (מו"ק ב,ג), במה דברים אמורים בזמן ששולה (דג) ומניח לפניו (ת' תרומ' ט,א — 31/40), ועם הארץ מלמטה שולה ונותן לו (ת' פרה ה,ג — 1,24/634)³⁵, ירד לשלות החרצנין והזנין מן באר (ת' ע"ז ז(ח), ד — 20/471) = העלה, משה מן המים.

[מגיד שלא שוה טעם דג שולה מעכו לטעם דג שולה מצידון (מ"ת יא,יא — 31)]³⁶.

פיעל: הקדישו עד שלא שילה וקיפה, ובא גיזבר ושילה וקיפה... (ת' מעש"ר א,ז — 30/81) = הוציא, שאב והעלה מן הבור (כמו קל).

פועל: המקדיש את הבור עד שלא שולה וקופה, משולה בא גיזבר ופדאו חייב (ת' מעש"ר א,ז — 29/81)*²⁸ = הועלו ממנו החרצנים והזנים.

בארמית: (ת"א, תר"י), ס, מנ**²⁴.

שלה³ (= שרה¹) — קל: וכולן שהן מחוסרין לשלות למתח ולנגב טהורין (ת' כלים ב"ב ד,י — 1,23/594)³⁷ = שרה*²⁹.
וראה להלן ערך 'שרה'.

שלהב (1) — פועל: לפי שהיו ישראל משולהבין מחמת האש שלמעלן (מכ בחודש ט — 18/236) = נשרף בשלהבת (ראה גם 'צלהב').
מ: שלהבת (להב, להבה, להבת)*³⁰.
בארמית: תרג, ג, ס, (מג)**²⁵.

35 אצל צוק' בטעות: שולה. ובר"ש: שולה, וכן הוא בת' כלים 27/572. וראה תוס"ר ג 231.
36 כך הוא גם במדה"ג לרבר' (מהד' פיש, עמ' רא). ואין ח"ג, ובהמשך: ולעולה מאספמיא. לא ברור באיזה תפקיד משמש כאן הפועל, שכרגיל הוא פ"י (האם כאן פ"ע או סביל = הגשלה?).
37 ד: לשלוח. הגר"א גרס: לשלוק. וכנ"ל בכ"י"ו גם ב"אור-הגנוח".

28* על אף שהפועל נדיר בל"ח (פרט לבינוני) מוסבר המקום כאן בהוראה סבילה, ראה ליברמן, תכ"פ זרעים 229 (אבל שם בהמשך בפיעל, ראה למעלן: "שילה וקיפה").

29* עיין ליבר', תוס"ר ג 84. ומוכח מן הירוי' (בהקבלה למשנה): "שולה ביניהון... בטומאה חוץ משליטה" (יר' מע"ש ב,ג — נגן 3) // חוץ משרייתה (משנה מע"ש שם), וראה גם תכ"פ זרעים 730-731, ובעיבוד העורות אמנם שורה, ממתח ומנגב.

30* היסוד כנראה מ'להב' (שפעל), ראה רבין, ארץ ישראל ט 152, והשווה ואגנר 113. רבין, שם, מזכיר את דברי י' בארט, המתנגד לניחוח זה של 'שלהב' (מטעמים סמנטיים), אך לפנינו ודאי גזור הפועל ישיר מן השם 'שלהבת'.

24** בת"א דבר' יד,י: 'ושלי נונא' (שפ/316) = שלה דגים. ובתר"י שם טז: 'שלי נונא [מן ימא] (רידר 275), וראה בתר"י לויק' יא,יז (רידר 159). והשווה בבלי חולין סג,א. ובהוראה הנ"ל מצוי בסורית, ראה ברוקלמן מילון 778 (ובפשטתא בא כתר'ג' ל"משה" — שמ' ב,י), ובמנדאית מילון SLA₃ — 466/7. טור-סיני במילון ב"י מציינו אמנם כשאל מארמית. ספק רב אם השם "שליה" במקרא יש לו קשר אל שלה² הנ"ל.

25** בת"א למשל ל"מתלקחת" (שמ' ט,כד) — 'משלהבא', וכשם ל"להבה" (במד' כא,כח) — 'שלהביתא' (שפ/260), וראה בתר"י שמ' לב,א: 'אשתלהב' (גינ' 156); בת"י ליחזק' א,ד ושם יג; ובתר"כ לתהלי' קניח, (תשלהיב' — לגרד 63) ולאיכה ב,ג ('דמשלהבא' — שפ/144),

←

לקסיקון הפועל

ש ל ק

ש ל ק₁ — ק ל : ביצים ש ש ל ק ן ומצא באחת מהן אפרוח (ת' תרו' ט,ה — 11/41, ע,ו), היה מבשל את השלמים או ש ל ק ן (נויר ו,ט/יא), מקום ישיבה של ש ל ק י זיתים טהור (כלים ח,ח) = הרתיח במים חמים (ב"י), בישל בישול מרובה (אלבק)*³¹. שבכל הלילות אנו אוכלים בשר צלי ש ל ו ק ומבושל (פסח' י,ד — והשווה ת' פסח' ג(דז — 30/161), להוציא את ה ש ל ו ק x 2 (ספ-ב קמב — 19,17/189), ביצה מגולגלת עד שייגס, ו ש ל ו ק ה עד שירסס (עוק' ב,ו/ז), לכבוש ול ש ל ו ק ולהניח על השולחן (ת' עוק' ב,ח — 29/687), לכבוש מהם ול ש ל ו ק מהם (ספרא בהר א,יב — קו), הייתי אומר הראוי ל ש ל ו ק י ש ל ו ק (מכ בוא ו — 8/21).
נ פ ע ל : כל הניש לקים עם התרדים אסורין (תרו' י,יא) = התבשל הרבה (אלבק). גרופית שלזית טהורה, עד שתי ש ל ק (כלים יב,ח/י — ק,פ,לו), השתי מי ש י ש ל ק , והערב מיד (נגע' יא,ח/ט — ק, והשווה ספרא תוריע יג,ז — סח,3, כ"ר רפא)³⁸ = חילט את החוטים ברותחים להתקינם לאריגה³².
פ י ע ל : ביצים טהורות ש ש י ל ק ן עם ביצים טמאות (ת' תרו' ט,ה — 13/41, ע,ד) = בישל הרבה (כמו בקל).

בארמית: ת"י(?) ג,ב,ס**26.

ש ל ק₂ — נ פ ע ל (?) : אבטיח מ ש י ש ל ק (מעשר' א,ה — פ)³⁹ = הוסר בו השלוק (הקרום).
פ י ע ל : אם אינו מ ש ל ק עד שיעשה מוקצה (מעשר' א,ה), היה מפקיץ ראשון ראשון, ומ ש ל י ק ראשון... (ת' מעשר' א,ה — ו זרעים 228)⁴⁰, תורמין הקישואין והדילועין

38 כנ"ל ניקד גם ילון, וראה י' ייבין, הניקוד הבבלי 404. בגנ"מ קצג: משישלק (פיעל סחמי?). וכך הוא גם בכ"י פ/ב (הפיעל מכל מקום נדיר).

39 ק: מ'שלק, וגם בקג"נ בבליים בנפעל, ראה פורת 57. לו: משישלק, וילון ניקד בפיעל. בהמשך שם אמנם הוא פיעל ודאי: "ואם אינו משלק" (ועיקר שימוש שלק, הוא בפיעל, ראה למעלה).

40 ע (22/81): ומשליך. וכנ"ל ("משלק") הוא בירד' מעשר' א-ה-מטו: "ומ ש ל ק ראשון ראשון... פיקס ו ש י ל ק", לפי ד"ו מצוי שם (ע2א) גם בקל: "וישלוק כל צרכו".

31* השילוק הוא פחות מהבישול, ומהדגמות אחדות לעיל ניכר, שיש הבחנה בין בישול לשילוק, וראה אפשטיין, מבוא 263, וליברמן, תכ"פ זרעים 693, הערה 1. ובתכ"פ מועד 942 מציין על "תבשיל שלוק" = מרותח ע"י הבל. ועיין פרטים נוספים אצל אלבק, בהשלמות למס' נדרים, נשים עמ' 364.

32* עיין א' הרשברג, הארג קסו, ושם הערה 3. המסכת נשלקה במידבק חמים כדי לחזק את חוטיה ולהקשותם.

והשווה גם דלמן, דקדוק 251. ובאר"נ ראה שולטהס, מילון 206 (והשווה דקדוק 77), ומצוי כפועל גם בסורית, ברוקלמן מילון 779, והשם 'שלהביתא' במנדאית, מילון 442.
26** בת"י מל"ב יט,כו = ישע' לז,כו (שפ/75: 'דשלוק'), וספק אם ההוראה זהה לנ"ל. ומצוי בהוראה כבל"ח באר"ג (ירוש') ובאר"ב (כגון גיטין סח,ב ועוד) — השווה בעה"ש ויאסטרוב. בשומר'ו בא 'שליק' כתרגום של "נא" (שמ' יב,ט) — עואנ"ש ב 521. וידוע גם מסורית, ראה ברקלמן, מילון 784, את سلق בערבית = הרתיח במים חמים, רואה פרנקל, AF p. 82, כשאל מארמית.

אע"פ שלא שילק, אבטיחין והמלפונות אף על פי שלא פיקץ (ת' מעשר' א,ו — 124-23/81)⁴¹ = הסיר את השלקוק (השיער, או הקרום העליון) מן האבטיחים או מן המלפפונים (ליב')^{33*}.

בארמית: (שלקוקא — ג).

ש'לש² — הפעיל: מי שפרע מיקצת חובו והישליש את שטרו (ב"ב י,ה/ח), המשליש מעות לבתו (כתו' ו,ז), המשליש מעות לחותנו ליקח בהם שדה לבתו (ת' כתו' ו,ט — 12/268) = הפקיד בידי אדם שלישי, בידי השליש (בהסכמת שני הצדדים)^{34*}. הפעיל: יעשה שלישי מה שהושלש בידו (כתו' ו,ז = ת' שם ו,ט — 13/268)⁴² = הופקד בידי שלישי (כנ"ל).

מ: ושלשת (שמ"א כ,ט), משלשות הנה (יחו' מבר,ו)^{35*}.

ש'לשל — פיעל: א. שלשל דלי למלאות ונפסק החבל (ת' פרה ה(ד),ה — 27/634), מעשה באסיא באחד שישלווהו אל הים (יבמ' טז,ד), היה משלשל כלים מלמעלה למטה ונפסק החבל (ת' מכות ב,ב — 21/439), היה משלשל בחבית ונפלה עליו והרגתו (מכ משפ' ד — 9/262), משלשלים את הפסח לתנור עם חשיכה (שבת א,יא טו = ת' פסח' ז,א — 9/166)^{36*}, ומשלשלין (כחבל) את המיטות (כלים יט,ב), מעשה באנשי ירושלים, שהיו משלשלין מיטותיהן בחלונות... (ת' סוכה ב,ג — 22/193), אין משלשלין אותן דרך חלונות, מורידין אותן דרך חלונות (ת' יו"ט ד,ג — 11/207) = הוריד בשלשלת או בחבל.

41 ו (זרעים 228): "קישואין חלועין אע"פ... פיקס, אבטיחין ומלפונות אע"פ שלא שלק" (ולא: שילק).

42 בת' ו (נשים 78) כנ"ל x 2, אבל ע שם בהמשך: "יעשה שלישי שלישותו" ובג: שלישתו x 2.

33* ראה תוס' זרעים 228. ונראה לפי זה, שהוא שימוש דנומינטיבי (שלילת השם) מ'שלקוק' (=השיער הדק — ראה בעה"ש ערך 'שלקוקא'). והשווה אלבק: שילוק באבטיח כפיקוס בקישואים. אבל בתכ"פ זרעים 671-672 מוסיף ליברמן, שמסיר אותם ע"י שליקה, כלומר ע"י מים רותחים (כצירוף של שלק, — שלקו). ועיין דעת רש"י ור"ח, אם הפיקוס נעשה מאליו, או נוספה גם פעולה בידי אדם, גירוד והטלת מים רותחים. השווה גם דלמן, מילון 426 — שלק, = den Flaum verlieren, וראה בארמ' בירד' מעשר' — מט 1: "מאן די ירים שלקוקיה".

34* נראה, כי לפנינו יצירת פועל גזור מ"שליש". נרמז לזה גם השימוש המיוחד בהפעיל, שאין ממנו במקרא בשורש 'ש'לש', נוסף לשוני הסמנטי. וראה אלבק, מבוא 172. מצוי עוד במסופק "מאמתי תבואה מתקדשת משלש" (כלא' ו,ז — לו), ק: משתשריש, וראה: "משיכניסו שלישי" (מעשר' א,ג), אבל "תבואה משהשרישה" (ת' כלא' ד,יב) — ועיין פרטים אצל אפשטיין, מבוא 96-97.

35* הפעלים במקרא הם דנומינטיבים משם המספר "ש'לש" (a 1026 BDB), אבל "השליש" נוצר מ'שליש', (ערך נפרד ב"י — 7164 ב), שהוא מושג מתחום המשפט, אדם שלישי שבידו מופקד הכסף, או השטר. ושמה הושאל מתחום הצבא לתחום המשפט (שם, הערה 2). 'שליש', שבמקרא (=רכב, או שר צבא) מקורו זר. ארבע אפשרויות ל'שליש' מוזכרות במכיל' דויהי א — 89 (=מכ דרשב"י 52). במקרא עצמו מופרד 'שליש' לשלושה ערכים לפי המילונים (KBL, BDB) וכן ב"י).

36* רע"ב: "התנורין שלהן פיהן למעלה, ומורידין הדלי לחוכו, ולהכי תני משלשלין". וראה גם ליברמן, תכ"פ מועד 599.

לקסיקון הפועל

ב. ומשלשל (ו: ומשלשן) כולן אחריו (ת' ברכ' ו(ה), 1—27/13) = חיבר (את הברכות) יחד עם ברכת המזון (בהשאלה)*³⁷.
 החרובין משישלשו (שביע' די — פ,לו) =⁴³ התחילו להיתלות למטה כעין שלשלת (הר"ש, אלבק).

פועל: בין משולשל ובין שאינו משולשל טהור טמא (ת' אהל' יא,ט — 20-18/609), פקוקה בקש ומשולשלת לאוויר התנור (כלים ה,א = ת' כלים ב"ק ו,ג — 16/575 = ספרא שמיני זי — נד) = היה תלוי ויורד (אלבק).
 בארמית: ת"ר, כג,ג, (שושלתא — ב,ס,מנ)***²⁷.
 (מ: נשל?)*³⁸.

שמד² — פועל: הרי הוא כישראל משומד (ת' דמאי ב,ד — 19/47) =⁴⁴ נאנס (הישראלית) לעבור על הדת (ליב)*³⁹.

האוכל שקצים, הרי זה משומד (ת' הור' א,ה — 21/474), כל בן נכר... אחד ישראל מש (ו) מד ואחד גוי במשמע (מכ בוא טז — 5/53, [השווה ב"מכ דרשב"י 35 — ע"פ מדה"ג: "כל בן נכר... זה ישראל משומד שעבד ע"ז]), ר' יצחק אומר בישראל משומד הכתוב מדבר (מכ משפ' כ — 6/324), משם, להוציא את המשומדים (ספרא ויק' ב,ג — 3ד).

נתפעל: מפני מרים בת בילגא (ו: בלגה) שנתמדה והלכה ונישאה לסרדיוט אחד (ת' סוכה ד,כח — 16/200) =⁴⁵ המירה את דתה.

בארמית: ת"א(1), ג,ב, (ס), מנ***²⁸.

43 וכן"ל במי"ר ובמש"ב, אבל ק: משישלשו. בברייתא מקבילה (19א): ברכ' לו,ב = פסח' נב,ב: משישרשו. ראה ס"ז לילון 296. נזכיר עוד, כי במשנה מידות ד,ה/ו: "משלשלים את האומנים בחיבות" (לו,פ, מש"ב), אבל ק: משלשים, ויש הפלולוגיות מסוג זה בכי"ק.

44 בכל המקרים בח' יש דפ' שבהם בא: "מוקר" במקום "משומד", ולפעמים נשמט "משומד" ע"י הצנזור.

45 ל: שנשמדה, ואף כאן יש גירס': "שנעשחה מומרת". בבבלי סוכה נו,ב בדפ': שהמירה דחה, אבל בכי"מ (דק"ס 186, ושם הערה ע) וכן בירו' שם ה,ז-ג: 4: שנשמדה (חסר בכי"ל).

37* ההוראה כאן מושאלת, כאילו מחובר לקודם בשלשלת. וראה רשב"ם בפסח' קב,ב; והשווה אפשטיין, מבואות א 105, ועיין גם ליבר', תכ"פ זרעים 97.

38* סגל רשמו בדקדוק סעיף 176², בחילופי אותיות מן המקרא: שלשל-שרשרת, ובעמ' 145 כללו משום מה בין המרובעים מע"ו. ושם יר' לו זיקה אל 'נשל' (השווה: נטף-טפטף), או שנגזר ישיר מן 'שלשלת', שבה היו מורידים וגם קושרים, ובמקרא ובאכדית: שרשרת.

39* עיין ליברמן, תכ"פ זרעים 212.

27** ראה, למשל, בת"י ל"ותורידם" (יהו' ב,טו; ושם יח) — 'ושלשנתון', והשווה לשמ"א יט,יב. ובת"כ לאיוב יב,יז: 'דמוכיל מרי מלכיא כד משתלשלין' = קשורים בשלשלת (בהוראה המוחשית). וראה באר"ג יר' תרו' ח,ה-מה 4, ומצוי גם באר"ג, ראה שולטסה, מילון 209 a (ומציינו כדנומינטיבי מן 'שלשלתא'), ודקדוק 77. השם 'שלשלתא' נמצא באר"ב (בכ"י"ג גם 'שרשרתא' — ראה יאסטרוב בערכם), ובסורית 'שישלחא', ברוקלמן, מילון 774, והשווה גם 'אשתלשל', עמ' 784. ו'ושלחא' במילון מנדאי 457.

28** בת"א ל"כל בן נכר" (שמ' יב,מג) — 'כל בר ישראל דישתמד' (שפ' 109), ולא נמצא שם בתר"י או בת"ג. והשווה לעיל ממכ בדרשה על פסוק זה. ובאר"ג "משמתכון", "משמתותן" (יר' שביע' ד,ב-ל, 1), ובאר"ב "ואשתמוד" (קידו' עב,א). ומצוי כשם: שמדא, שומדא. ובסורית, ברוקלמן מילון 785: 'שמדאי' = קללה.

←

שמן² — פיעל: ר' עקיבה אומר משמים בנייהן והשיני ירעה עד שיסתאב (בכ"ו ב, ר) = העריך, אמד. "שמים בין הלוקח והמוכר את שווים הממוצע של חלקי השדה" (אלבק)^{40*}. האומר לחבירו חצי שדי אני מוכר לך, משמים בנייהן ונוטל חצי שדהו 2×2 (ב"ב ז, ד/ה — השווה ת' שם ו, כו א 2 — 12/407-13), והמזיקין משמין בנייהם, זה נותן לפי שלו, וזה נותן לפי שלו (ת' ב"ק ג, ג — 11/351), מלמד ששמין לניזק בכסף ולמזיק בכסף, משמין בנייהן (מכ דרשב"י כא, לה — 22/188)^{41*}.

שמש — פיעל: א. כהן ששימש בטומאה... זר ששימש במקדש (סנה' ט, ו/יא — השווה ת' יבמ' ה, ח — 20/246), ונכנס ומשמש עם אחיו הכהנים (מידות ה, ד/ה), באלו שמששין לפניך במרום (מכ דויהי ח — 14/142), ומשמשין בשמות אחרין (ס"ז לא, כג — 8/330, כ"י שטר), לכהן תחת אביו... יבוא אחר וישמש תחתיו (ספרא אחרי ח, ה — פג 2), הכהנים שישמשו בבית המקדש נחונין, לא ישמשו במקדש בירושלם (מנח' יג, י) = שירת, עבד במקדש.

--- (עם מושא...) אברהם גדול העולם שימש מלאכי שרת (ספד-לח — 75, 170) עמד רבן גמלי' ושימשן (מכ יתרו, דעמלק א — 14/195), אל תהיו כעבדים המשמים את הרב על מנת לקבל פרס (אבות א, ג), ורבן גמליאל עומד ומשמשנו (מכ דרשב"י יח, יב — 20/131 = ספד-לח — 74), על מנת ששמשו את אבא...

40* יש הרוצים לקשר את הפירוש אל 'שמן', שבעל הזכיות נוטל את היפה ואת השמן (יאסטרוב מסביר to smooth — להשוות, ליישר, ואף סגל, דקדוק סעיף 178, "מקשרו למקרא "שמן"). אך מסתבר, שהקשר מדומה בלבד. ראה רש"י ב"ב קז, ב: "דמשמע שיד שניהם שווה ליטול", וראה גם בגמרא שם: "תנו דיני גולה עושין שומא בנייהן", ונרמז כך גם למעלן ממכ דרשב"י: "מלמד ששמן לניזוק... משמין בנייהן" (וקשור ל'שום' — שומא, ראה בהערה הבאה). והשווה גם דלמן, מילון 428 a למטה (שמן—abschätzen).

41* ייתכן שלפנינו צורה תניינית מן הפועל 'שום' (=אמד), הגזורה מן הבינוני "שמין", ונו"ן הריבוי הפכה לשורשית: שום (שם) < שמין < משמין. בולט כאן השימוש המיוחד בבינוני בהצרכת "בין" בכל המקרים. טור-סיני במילון ב"י 7254, הערה 2, רומז בין השאר ל-*ثمن* בערבית = מחיר, ערך, *ثمن* = העריך, אמד. השווה Lane pt. 1, p. 354, וראה גם איילון-שנער 46 א למעלה = קבע מחיר. לפי זה ייתכן שהוא שורש מקורי.

נראה, שאין לו קשר עם הפועל המקראי 'שמד', (שלכאורה, כאן בהוראת השמדה רוחנית לעומת המקרא בהוראת השמדה פיזית). כבר בעה"ש ולוי עמדו על-כך, שלפנינו שורש חדש וראוהו כשפעל של 'עמד' (אמד) *נשתעמד < נשתמד, שמצאו בסורית 'עמד' = טבילה להמרת הדת. וראה H. Hirschfeld, *JQR OS* 14(1902), p. 767, אך אין לכך ביסוס מניב אחר, ודרך זו של הטמעת העי"ן נראית מפוקפקת. ואמנם י' קוטשר, מחקרים 50, רואה את ההצעה כאטימולוגיה עממית, וכן הביע לפני ספקות על-כך פרופ' ח' רבין (במכתבו אליי מיום 8.6.70), ולדעתו הפועל קשור ל'שמד' בסורית בהוראה לנדות, לשים בחרם, והשווה לפני כן א' גייגר *ZDMG* 12(1858), p. 373. ובמנדאית ראה מילון 469 b, 'שמד' באתפעל: הלך שולל אחרי מנהגי מינות. עוד ניכר, ש'שמד', המקראי (שם בנפעל ובהפעיל) נעלם מלח"א, ו'שמד', העולה כאן משמש בפועל בינוני ובהתפעל.

לקסיקון הפועל

ש מ ש

ש מ ש ת ו שעה אחת (ת' גיטיץ ה(ז), 1—ו נשים 265), שנבראו לש מ ש את קונן (אבות ד,יד/כ, בדפ': לשמשני), כך כל הארץ נתנו להן שמשין לש מ ש ן (ספ-ד לח — 170 וט 75) = שירת את מישהו, עבד וסיפק את צרכיו.

ב. כותל המ ש מ ש את הבית (אהל' ו,ג), איסקופה מ ש מ ש ת שתי רשויות (ת' שבת א,ו — 13/110), שני שערי חולדה מן הדרום מ ש מ ש ין כניסה ויציאה (מידות א,ג), שני כלים המ ש מ ש ין לו מלאכה אחת (ת' ב"מ י,יא — 17/394), בגדים ש מ ש ו בקדושה החמורה, יחזור וי ש מ ש ו בקדושה קלה (ספרא צו ב,א — ל,ד: וישתמשו) = מילא תפקיד, הכלי שימש לצורך מן הצרכים.

ג. היה ק ש מ ש עם הטהורה (שבו' ב,ד), שהייתי מ ש מ ש עם הטמאה (ספ-ב כא — 24), אם מ ש מ ש ת יך אני (ת' נדר' ז,ח — 283, ע,גג), קונם שני מ ש מ ש ן (גדר' ב,א) = בעל, הזדווג מבחינה מינית (בלשון נקייה).

(אשה) (ה) מ ש מ ש ת בעידין הרי זו כפקידה (עדו' א,א/ב) = שימשה עם בעלה. (לשמש בית — כנ"ל) טבלה יום שלאחריו ו ש מ ש ה את ביתה (גדה י,ח). נת פ ע ל : א. (השתמש ב...) חרסין ש נ ש ת מ ש בהן משקין (כלים ט,ה) = נעשה בהם שימוש לצרכים שונים.

מה מזבח שלא נישתמש בו הידיוט (ספרא נדבה ו,ה — 31), להביא את הכלים ש נ ש ת מ ש בהן ע"ז (מכ דבר' JQR 16, p. 448 — מ"ת 59), ומה בלצור ש נ ש ת מ ש בכלי בית המקדש (ספ-ד מח — 114, וט 179), היה מ ש ת מ ש בכלי זהב x 3 (ת' פאה ד,יא — 29/23 — 30), ואין מ ש ת מ ש ין בשרביטו (סנה' ב,ה/ו = ספ-ד קנו — 209, וט 203), לא היו מ ש ת מ ש ין אלא בשולחן ומנורה (ת' סוטה יג,א — 9/318), עד שיכניסנו לרשותו וישתמש בו שנא' והתעמר בו (סנה' יא,א/ב) = ניצל לצרכיו.

(השתמש [ל]...) נכרי שהידליק את הנר, מ ש ת מ ש לאורו ישראל (שבת טז,ח/ט), רואה את השלהבת ואינו מ ש ת מ ש לאורה x 2 (ת' ברכ' ו(ה), ז — 2/14) = עשה כל צרכיו. ב. כלים המ ש ת מ ש ין בה ובגופה אסורין... אף כלים המ ש ת מ ש ו ת בהן ובגופה (ת' ע"ז ו,ז/יב — 18/470 — 19) = כמו משמשין, שמשתמשים בהם ל... .

ג. לא תתעמר בה, שלא ת ש ת מ ש בה (ספ-ד ריד — 9/247) = בעל אותה (לשון נקייה). ד. עם הארץ שהיה מ ש ת מ ש בחנות חבר (ת' דמאי ג,ט — 28/49), לא ישתמש חבר במשתאו של עם הארץ (ת' שם ג,ו — 20/49) = משמש, היה שמש (כמו בפיעל)*⁴².

בארמית: עת, מק, חרג, ג,ג,ש,ב,ס,מנ*²⁹.

42* ראה ליברמן, חכ"פ זרעים 226. ובציטטה של המובאה השנייה (בהמשך למעלה) בא בירר' דמיי ב,סה"ב: "חני לא ישמש וכר" (בפיעל).

29** הפועל מצוי בכל ניבוי הארמית, ואין לו שום זכר במקרא, אף כי מוכרים שם ממנו סינונימים אחדים.

בארמית עת ראה ז'אן-הופטייור *DISO*, p. 310/1 (שמש;), ובארמית מק: "ישמשיניה" (דני' ז,י). בתרג' בא תמורת 'שרת' (מצוי מעט בלח"א) או 'כהן' (וראה בס"ז לילין 294 על ע1ב), למשל בת"א (שמ' כט,א; כח,מג ועוד), בתר"י (ויק' ז,לה ועוד); בת"א ובתר"י יקרב לשימושיה' (במד' טז,ה) — שפ/249, גינ' 257. וראה גם בת"נ: 'למשמש ככהונתא' (ויק' ז,לה; ושם טז,ג). ובת"י (הושע ד,ו), בתר"כ קהל' י,ו ('ומשמיש' — שפ/164). וראה עוד לוי, תרגומים. גם הצירוף ←

(?) שנה*² (1) — פועל: מה הדבר השני שבתולעת, ר' שמעון אר' המ שונה שבתולעת (ס"ז יטו, — 23/303, תרביץ א 57)⁴⁶ = היה כאודם חוט השני*⁴³.
מ: שני.

שסה² — פיעל: שיסה בו את הכלב, שיסא בו את הנחש פטור (סנה' ט, א/ב — פ: שיסה = ספרא אמור כו, — קד4)⁴⁷, ושיסה בו את הכלב ושיסה בו את הנחש מנ' (ספ-ב קט — 152, וט 218) = עוררו שיתנפל על זולתו, גירה את בעה"ח נגד מישהו*⁴⁴.
בארמית: (ב)*³⁰.

שעבד — פיעל: כושן רשעתים... אחת שיעבד את ישראל (ת' סוטה יא, ד — 5/315), שכל אומה ואומה ששעבדה את ישראל... (מכ דויהא א — 18/87, ד: בהם ב' ישראל) = כבשו להיות לעבד, העבידו ורדה בו*⁴⁵.
מלמ' שכל המשעבד בהן למטן, מעלים עליו כילו הוא משעבד למעלן (ספרא בהר טד, — קי2, וט 206), מותר לשעבדו עבד (ספרא בהר ו, ג — קט4), משעבדים אותו לעשות עמהן... 3 × (ת' ב"מ יא, יז — 13-11/306) = חייב אותו לעשות.

46 במקבילה בספרא מצורע א, ד — ע 3: "יוחנן בן דהבוי אומר ושני תולעת, שיני שבתולעת".
47 בספרא לפני כן (אמור כה), נמצא גם: "השיך בו את הכלב, השיך בו את הנחש", גם כ"ר חסו.

43* ועיין בספרא מצורע — ע3 בפירוש הראב"ד ורבנו הלל (ולפיהם שובך כנ"ל בקונקור' שבאקדמיה). וראה גם הערות הורוביץ בס"ז, ויש המסבירים מ'שנה'.

44* יאסטרוב 1608, וכן ב"י 7334, הערה 4, מציינים פועל זה כאונומטופיאי. פרופ' מ"צ קדרי העיר לי, כי אפשר להניח על מעתק סמנטי: 'שסה' = שוד < התנפל < הביא את... להתנפל. אך נראה לי, כי עדיף לראות כאן פועל חדש מטעמים אחדים (וראה במבוא על ההומונימים): (1) נגדר כאן (ב'שסה'), שינוי צורני בבניין, (2) השינוי הוא גם בהצרכה 'שסה ב', והוא קשור לפי הקונטקסט לחיה בלבד (3) שסה, בהוראתו המקראית נעלם לחלוטין מלשון חז"ל.

45* ההפעיל "העביד" באותה הוראה כמעט נעלם בלח"א, ותמורתו נפוץ 'שעבד', הידוע מניבי ארמית רבים. ובמכ ויסע א — 8/153: "שהיו מעבידין בהן בפרך" (לפי כ"י א), אך "שהיו משעבדין בהן" (לפי כ"י מ), ושוב במקבילה במכ דרשב"י טו, כב — 2/102 "..." שהיו מעבידין בהן בחומר ובלבנים", ולפי כל התיאור נראה, שהוא שאילה מן המקרא (לפי המסופר בס' שמות).

"שמש עמה" = בעל, מצוי כתרגום של "שכב עמה" בתר"י, כגון שמ' כב, טו-טז; ויק' טו, יח, וכן בת"נ שם בויק' + פס' כד (וישמש עמה). לגבי בהמה נשאר בתר"י 'שכב' (שמ' כב, יח) — 'כל' דישכוב עם בעירא, אך בת"נ גם שם: 'דמשמש עם בעיר'. ובארמית שאינה יהודית, ראה אר"נ שולטסה, מילון 210 (שמש²), כגון לישע' ס, יב — גושן 81. בשומר — עואנ"ש (המליץ), לפי המפתח 664, ושם (ג'ב) 215 ועוד, וכגון בתה"ש "לעבדה" (ברא' ב, טו) — 'למשמה', וכן 'וישמשון יתה' (במד' ג, ז-ז). ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 788, ובמנדאית, מילון 470. ונעיר עוד, שבמשנה עצמה נמצא בארמית: "חישתמש בתגא" (אבות א, יג; ד, ה) — פ: די ישתמש, די אשתמש). י' קוטשר 391 p. *Aramaic*, מוכיר, כי 'שמש' המצוי בכנענית, שאול כנראה מארמית קדומה (אך לא היה בעברית). מכל שימושי התרגומים משתמע, שהשאיילה בל"ח היא מן הארמית, וראה גם שינוי בצמוד לפסוק למעלן: "לכהן תחת... וישמשו תחתיו" (ספרא אחרי תה).

30** נמצא באר"ב ב"ק כד, ב א 2, אך הוא שם בצמידות לפועל העברי, ושמה בא בהשפעתו. ראה בחוס' עה"ש שצט התנגדותו של גייגר, על מוצאו כביכול מפרסית.

לקסיקון הפועל

ומשעבדים את לבם לאביהם שבשמים (ר"ה ג, ח) = הכניע את לבו (בהשאלה).
 פועל: אין נפרעין מנכסים משועבדים (גיטין ה, ב = כתו' ט, ז + ח ועוד, וכן ת' שם
 ט, ד — 1/272) = היה ממושכן (: בני חורין).
 אין יכול למכור מפני משועבדין לאשה (ת' יבמ' ט, א — 13/250), שכל זמן שישר'
 משועבדין, שכינה משועבדת עמהם (מכ בוא יד — 11/51 = ספ-ב פד — 82,
 וט 105, ושם: משתעבדת), הרי אתם עבדים משועבדין לצבור (ספ-ד טו — 26, וט 160)
 = היה עובד וכפוף למישהו (: שחרר).
 התפעל: ע"ז של נכרי אסורה מיד, ושל ישראל משתעבד (מכ דבר'
 JQR 16 p. 448 — מ"ח 59), כניכול שכינה משתעבדת עמהן (ספ-ב פד — 82, וט
 105 — וראה לעיל ב"מכ: משועבדת), אם לש(ו)ם עבד ישתעבד (גיטין ד, ד × 3 = ת' שם
 ד, ג, ב × 2 — 8-7/327) = נכבש לעבד.
 לא ישתעבד בבגן] שאין לאביה בה רשות (מכ דרשב"י כא, א — 4/168), על תניי
 שלא ישתעבדו (ספרא בהר ט, ד — וט 206), לא רצה להשתעבד לקוניו יבוא
 וישתעבד לבנתיו (ת' ב"ק ז, ו — 9/358, ו: לבניו), לא רציתם להשתעבד לשמים
 (מכ בחודש א — 15/203) = כופף והכניע עצמו.

בארמית: תרג', ג, נ, ש, ב, ס, מני**³¹.

מ: עבד.

שעבז (1) — פועל: המשועבן⁴⁹ (= המשועבז) ובעל גבר (ככו' ז, ה/ו) = היה בעל
 אשכים גדולים*⁴⁶.

בארמית: (שעבווי — תר"י, תר"כ) **³².

48 הביטוי נמצא שם פעמיים (ק: ז-ח), ואין אחידות נוסח בכתבי-היד. "משעבדים" — ד, מש"ב, אבל ק ומי"ר: ז) מכוונים
 את לבם, ח) ומשעבדים את... פ (להפך): ז) משעבדין את לבם, ח) ומכוונים, לו: ומכוונים × 2.

49 כנ"ל הוא בכתבי-היד, והוא כנראה "משועבז". בדפ' (וכן אל"ף): המאושכן, והוא הסבר לני"ל מלשון אשך, אשכים. ועל
 חילופי ו/ז עיין ליברמן, חכ"פ מועד 279, הערה 45, ובירושלמי כפשוטו 202. ועיין ח"ג בכבלי ככו' מד, ב: מאושכן,
 משוכן, ושיטה מקובצת: ס"א משועבן (וראה רש"י).

46* עיין עוד בעניין משועבן/משועבז בדברי א' גייגר, קבוצת מאמרים, ורשה חר"ע, עמ' 33. ולפנינו שפעל של
 'עבו', ראה בעה"ש 120, וכן א 310 — אשך, לוי ערך 'עבו', והשווה ח' רבין, ארץ ישראל ט, 152.

31** ראה בת"א 'נפשטא דשעבדו לאוריתא' (ברא' יב, ה) — שפ/17, ושם ובדומה בתר"י 'ורבא יהוי
 משתעבדי לזעירא' (ברא' כה, כג), ובתר"י ל'ויעבדו מצרים' (שמ' א, יג) — 'ושעבדו מצרא'
 (בת"א: ואפלחו). וכן בתר"י 'משעבדין היתון' (דבר' טו, טו), ובת"נ 'לא תשתעבד בה' (ויק'
 כה, מו), וכן שם יט, כ; דבר' ג, ט ועוד. ובת"י למשל: 'ודשעבדתך ולא אשעבדניך' (נחום א, יב) —
 שפ/454), ובתר"כ 'משתעבדי' (קהלת ה, ח — שפ/157) ועוד. ועיין עוד דלמן, דקדוק 251,
 ומניכי אר"י נוספים ראה יאסטרוב 1609. ובאר"נ ראה שולטהס, מילון 140 (ערך 'עבד'),
 ובשומרו' — עואנ"ש ב 597, ושם ג, 248, 277. ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 506 (=עינוי,
 התענה, יעבד), וגם במנדאית. ח' רבין, ארץ-ישראל ט 151, מניח, שלא נוצר בארמית, שהרי
 בארמית 'עבד' = עשה, ועיין גם י' קוטשר, Aramaic p. 354, שרואה אמנם בצורה התפתחות
 עצמאית. עם כל זאת מפליא הוא, כיצד חדר לכל ניבי הארמית, מערביים ומזרחיים גם יחד.
 32** בתר"י לברא' לט, א: 'ויבישו שעבווי' (רידר 60), ובתר"כ לאיוב מ"ז: 'שעבווהי' (לגרד 116:
 דפחדוי ביציו).

ש פ ע לקסיקון הפועל

(?) שפה₂ (1) — ק ל : היה ש ו פ א (ו: שופה) יין לחמרין, נותנין לו שמרי אותו יין (ת' ב"מ ג, כז — 26/378) = הוריד נוזלים מכלי לכלי לזקקם⁴⁷.

בארמית: ב**³³.

שפּע — ק ל : א. בהמה גסה ש ש פ ע ה חררת דם (בכו' ג, א/ב = ת' שם ב, יג — 29/536), נתן לבניו במדבר באר, שהיתה ש ו פ ע ת בכל מחנה ישראל (ת' סוטה ד, ב — 21/298) = פלט והזיל בשפע, הרבה (פ"י).

שאם היה בראש חוטמו ו ש ו פ ע הלך (ו)הלך × 2 (ספרא תוריע ב, ת — 40), וחוששת פי כריסה ושיפולי מעיה ו ש ו פ ע ת (נדה ט, ח/ט), והמים ש ו פ ע ין מן העץ לגבעול (ת' פרה יב(יא), ג — 14/640) = נזל בשפע (פ"ע).

ב. אהל ש ו פ ע ויורד (אהל' ז, ב) = נטה בשיפוע.

רשות הרבים ה ש ו פ ע לרשות היחיד (ת' שבת י(יא), ג — 18/123), תנור ששפתות ש ו פ ע ות לתוכו (ת' כלים ב"ק ו, טו — 13/576) = התפשט ויצא⁴⁸.

פ י ע ל : מודדן בגסה (את המידות), מ ש פ ע ן ומוכרן דמיי (ת' דמאי ג, יא — 10/50 ע)⁵⁰ = הוסיף עליהן, הגדיש את המידה.

[ומה ראה ל ש פ ע ן כאן (ס"ו פינחס כז, א — 3/317) = ייחסן במידה גסה (ליב')⁵¹.

פ ו ע ל : לא היו מ ש ו פ ע ות אלא גדודיות (מכ דויהי א — 5/83, מ: גדוריות) = היו מורחבות ויצאו לצדדים.

ה פ ע י ל : בטובות שה ש פ ע ת י לכם, אתם מתגאים (מכ דשירה ב — 13/122) = נתן בשפע, הרבה.

לא נתגאו אלא מתוך טובה שה ש פ י ע להם (ת' סוטה ג, י — 17/296), כל ה מ ש פ י ע ים במידה גסה רשיין למכור את הדמיי × 2 (דמאי ב, ד)⁵² = הגדיש, מכר בשפע (אלבק).

50 דו: משפיעה ומוכרן (ראה להלן בהפעיל).

51 הנ"ל הוא על-פי מדה"ג, וראה ליברמן, ספרי זוטא 116, הרואה את הגירסה מקוריית ונכונה; ובילקוט: לייחסו (=לליחסן), והוא פירוש.

52 במי"ר: "כל המשופעין במידה גסה" × 2, המשופעין = המשפעין (ויש חילופי מפעל/מפועל, עיין למשל 'עכב'). ראה ליבר, ספרי זוטא 116, הערה 133.

47* ראה רש"י בברייתא מקבילה, ב"מ ס, א: "כל דבר הצלול הנורק בנחת מכלי אל כלי שלא יתערבו בו שמרים, נקרא שפיה". וראה ב"י 7375 (שפה₃), הערה 1. שפה, הוא כפ"ע המציין מצב, ולא נראית בו שקיפות סמנטית לכאן.

48* המשמעות הו נראית מורחבת מהוראה א', וניכרת קרבה סמנטית ביניהם, ראה BDB 1051 a המקשר ל"ח. סגל רשם 'שפע' אחד בדקדוק סעיף 177, וכן הוא במילונים (יאסטרוב, לוי, ב"י).

33** יאסטרוב 1615 (שפה₂) מסביר כרש"י (לעיל, הערה *47) ומציין דוגמות מאר"ב להוראה הנ"ל (ולא מצאתי 'שפא' זה בסורית).

לקסיקון הפועל

ש פ ש ף

מ ש פ י ע ה (את המידה) ומוכרן דמיי (ת' דמיי ג,יא — ד, ו זרעים 76)⁵³, מקום שנהגו לה ש פ י ע , מ ש פ י ע לו כל צורכו (ת' ב"ב ה,ג — 27-26/404) = הוסיף על המידה.
מ: שָׁפַע (דבר' לג,יט), *שפעה. בארמית: תר"י, (ת"י), תר"כ, ג, ג, ש, ב, ס, מנ**⁵⁴.

ש פ ש ף — פ י ע ל : לא יטבול את הקומקום בפחמים, אלא אם ש פ ש ף (מקו' ט,ב/ג) = הסיר את האבק, מירק.

ש פ ש ף או שטבל בחמין טהור (ת' מקו' ז(ח), א — 32/659), ו ש פ ש ף ה (את ידו) בחברתה, טמאה (ידיים, ב,ג = ת' שם א,ג — 7/681) = חיכך או גירד.

ש פ ש ף או שהטבילו בחמין, טהור (ת' מקו' ז(ח), א — 32/659), (שמן) נפל על גבי בשרו מ ש פ ש ף ו ואינו חושש (ת' דמאי א,יח — 16/46 ע: משפשה = ת' תרו' י,יא — 15/43) = ניגב את השמן מעל בשרו*⁴⁹.

[שהיה לו עגל והיה מ ש פ ש ף ו (?) ומגרדו (ספ-ד שיח — א,362) = ⁵⁴חיכך, גירד].
הנוטל ידיו צריך לש פ ש ף את ידיו (ת' ידיים א,ג — 6/681) = חיכך זו בזו (או קינח במפה)*⁵⁰.

מ: שפה ("ושפג" — איוב לג,כא)*⁵¹. בארמית: ב(1)?**⁵⁵.
וראה גם לעיל ערך 'שוף'.

[ש פ ף — ראה ערך 'שוף'].

- 53 ע: משפֵּעַן (ראה למעלן בפיעל).
- 54 כנ"ל בילקוט דפ' שאלוניקי. אבל לבר: מפשפשו ומגרדו (וכן גרס פינקל), וכך הוא גם בכ"י א של הילקוט ובמ"ח. לפי הצמידות אל "מגרדו" יש אולי להעדיף 'שפסף', אך גם ייתכן ש"מפשפשו" = משפשו, על-דרך מטחוס.
- 49* ראה ליברמן, תכ"פ זרעים 474, והשווה גם בת' מכות ד(ג), ג — 30/441: "אף על פי שלא ש פ ש ף (את השמן) חייב".
- 50* הרמב"ם פירש: שיחכך את הידיים זו בזו, אבל הר"ש (למשנה ב,ב) סובר: לקנח מים שעל ידיו במפה או בשאר דברים, וראה ליברמן, תוס"ר ד 143.
- 51* לרוב מקשרים את 'שפסף' אל שוּף, שבל"ח (ראה בעה"ש, שף, ובי" 7413). וייתכן כי יש לו רמז למצוי כנ"ל באיוב (כתוב: ושפי, קרי: ושפו) כמשקל 'פעפע' מן 'שפה' (ראה, למשל: פכה-פכפר, ואולי: טמה-טמטם), ושמה נרמז גם ל"הר נשפה" (ישע' יג,ב).
- 34** ראה מאר"י דוגמות אצל יאסטרוב. בת"י מצוי כשם, ראה לישע' מח, יח (כשפע — שפ/98), ועוד. ובאר"י ראה שולטסה, מילון 213, ובשומר' — עואנ"ש ג(ב) 81: "ומשפען" = לתח כשפע. וראה גם קאולי, אוצר הפיוטים 46. ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 796, ובמנדאית מילון (ŠPA.) 471.
- 35** לא מצאתי 'שפסף' בשום ניב ארמי. כבבלי שבת קנד, כ"י וט/108 (I 181): "דקא משפסף (ליה) לבריה", אבל בכ"י מ: "דקמפשפ ליה" (דק"ס 378), ורש"י. הסביר שם הכול מעניין שפשוף (וראה למעלן בח"ג, הערה 54).

ש ר ב ט

לקסיקון הפועל

שצף (1) — פ י ע ל : י כ ו ל י ש צ פ נ ו ו י נ י ח נ ו ב מ ק ו מ ו (ספרא מצורע טז, א — סט, כ"ר רפה)⁵⁵ = שיסף, קרע אותו*⁵².
מ: שסף.

שקשק² (1) — פ י ע ל : (ו) מ ש ק ש ק א ת ר ג ל (י) ו ב נ ח ל ק ד ר ו נ (ת' תענ' ג(ב), א — 19/218)⁵⁶ = שכשך, קשקש*⁵³.
מ: שקה.

בארמית: ג**³⁶.

שרב (2) — נ ת פ ע ל : ה מ ת נ ל י כ נ ב ח מ ה ו נ ש ת ר ב , א ח ז ו ו ה ע מ י ד ו ב ח מ ה ו נ י ש ת ר ב , ב צ י נ ה ו נ י צ ט נ (ספרא אמור כו, קד — 4, כ"ר תסז), צ א ב צ ה י ר י מ , ב ש ב י ל ש י ש ת ר ב (ספרא קדר' — ב פח) = תקפהו שרב.
מ: שרב (ישע' להז; מטי,*)⁵⁴.
בארמית: תרג', ג(ג,ש), ס**³⁷.

שרבט (2) — פ י ע ל : ו מ ש ר ב (י) ט א ת ה ש פ ת י י מ (ת' כתו' ה, ד — 23/266)⁵⁷ = ניפח, פצע*⁵⁵.

55 כנ"ל גם כ"ו קלד למעלה. הראב"ד גרס: ישפנו.
56 בדפ': ומקשקש. במקבילה בבבלי תענ' כ.ב: "וישכשך רגליו במים" (מלטער 95), אבל בירר' שם גיא, א — טז 1: ומשקשק. ונמצא עוד בבבלי ע"ו ל.ב, א 3 (ע2ב): "משכשכן במים", וראה ערכי ב 33-34.
57 במקבילה בירר' כתו' ה, ל — 1: "ו מ ש ל ב ק ת א ת ה ש פ י ו ת" ("שלבוקא" = בועה נפוחה, בארמית) ועיין במאמרי ערכי ב 57-58. וכנ"ל הוא בבבלי שם ס.א.ב.

52* לפי "ישפנו" מפרש הראב"ד מלשון ניתות, וראה מה שמביא ממדרש איכה. ורבנו הלל: "יכול ישפנו, כלומר, יקרענו ולא יתקנו מן הבגד לגמרי". וראה בפרקי המבוא, עמ' 44-45, על מעתקי ס/צ בעיקר בסמוך לשפתיית פי"א.

53* במילונים (עה"ש וכו') הובא כערך עצמאי (שיסודו 'שקה'), מבלי לקשרו להומונים המקראי "ישתקשקן ברחובות" (נחום ב,ה), שיסודו 'שקק' (השווה 'וישקו ברחובות' — יואל ב,ט = נעים ברעש) — ראה במילוני המקרא. והשווה עוד הסכרו של צוק' במילון שבסוף מהדורתו לח', עמ' LXXI.

54* השם מצוי גם בספר בן-סירא: "טל פורע לדשן שרב" (מג.כב).

55* ראה ליבר, תוס' נשים 262, והשווה בעה"ש: מתנפחות השפתיים כמו ע"י חבטה בשוטים. ועיין עוד אפשטיין, תרביץ ח 120.

36** וראה באר"ג ב"ר מ(מא) — 396: "משקשקין לין" ברוב כהי"י (וי"ג: מקשקשין) = מדיחין אותך מחטאתיך (שם בהערות), ונראה קשור להוראה הנ"ל.

37** בת"א נמצא כשם כתרגום ל'חרב' (ברא' לא, מ) — 'שרבא' (שפ/51), ובתרי"ב ל'קין' (ברא' ח,כב) — 'שורבא'. וראה בתרי"י לשמ' ג,ב: 'משריב' (מסופק — ראה רידר 84). ובתרי"י לישע' ד,ו — 'בימם משריב' (שפ/9), ובתרי"כ למשלי יז,א — 'שריכתא' (לגרד 131). וכן הוא באר"ג שולטסה, מילון 215, ובשומרו' עואנ"ש ב 581: 'שרבה', וראה יאסטרוב מאר"ג (כב"ר). ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 805 (שרב), בהוראה היסודית של היה יבש ותם (קרוב ל'צרב').

לקסיקון הפועל

שרה

אין משרבטין את הבהמה (ת' ב"מ ג, כט — 2/379)⁵⁸ = חבט את הבהמה*⁵⁶.
 מ: שרביט*⁵⁷. בארמית: ב(1)*³⁸.

שרה¹ — קל: אפילו שרה פיתו ביינ (נזיר ו, א), או שרה בהן פתו (ידים א, ג), מים שרה בהן כבשין, שלקין... (ת' תרו' ז, יג — 6/38) = השקיע בנוזלים להרטיב ולרכך. אין שורין דיו וסממנים... (שבת א, ה/ח), אין שורין טיט ברשות הרבים (ב"מ י, ה/ז), שורין אותה בשמן (ת' יו"ט ג, כא — 6/207), יוצאין ברקיק השרוי ובמבוסל (ת' פסח' א(ב), לא — 18/157), שמן השרוי והשלוק (ת' מנח' ט, ח — 9/526) = היה שקוע בנוזלים לספיגת רטיבות.

האשה לא תשרי*⁵⁸ את המורסן... (פסח' ב, ז/י — ק)⁵⁹, אפילו נתכוון לשרות בזה ונפל לשני (ידים א, ג)⁶⁰, וצוברו על פתח ביתו לשרותו לטיט (ת' ב"מ יא, ו — 9/395) = השקיע בנוזלים.

נפעל: אין מביאין מן הגרגרים שנישרו במים (מנח' ח, ג/ה)⁶¹, אלא כדי שישורו מבעוד יום (שבת א, ה/ח)*⁵⁹, אם יכולים להישרות ולחזור כמות שהיו 2 (נדה ז, א), פרט

- 58 ו: אין מסרטינ. דפ"ר: אין משרבטינ ומסרטינ (וצוק' לא ציינם בח"ג).
 פלו: תשרה.
 59 כנ"ל גם פ.לו. בקנ"ג: לישרות (והניקוד בנפעל) — ראה פורת 61.
 61 בדומה לנ"ל מביא ב"י (וכן קוסובסקי בקונקור') מן המשנה עוד בנפעל עבר: "מי שנישרו כליו בדרך" (שבת כד, ד), שעיקרו כאילו 'שרה', אבל ניקוד ק: מי שנישרו כליו" (וליתא "במים"), ונראה כשורש 'נשר' (עיין ערכו). ואפשטיין, מבוא 319, הערה 3-4, סובר, שמא צ"ל: נישורו (ראה בדוגמה בהמשך, למעלן).
- 56* החביטה נעשתה, כנראה, כדי להשפיע על צבע עורה; בבבלי ב"מ ס, ב מפרשים בדרכים שונות, אך הפירוש הנ"ל מובן על-פי הירוש' שבת ז, ב — 3. וראה ליברמן, יוונית 287, והערות 39-40 שם. רש"י כ"מ שם (וראה גם כתו' סא, ב) הסביר: "זקף השער כמין שרביט".
- 57* התיבה 'שרביט' מופיעה במקרא בספר מאוחר (אסתר), ויסודה כנראה אכדי sabbitu. השווה צימרן 8, ועיין ואגנר עמ' 116. ובשומרו, למשל, עואנ"ש ב 597: "שבט" = 'שרבט'. ח' רבין, ארץ-ישראל ט 151, רואה את יסוד הפועל מ'רבט' שבסורית = הדף. אך 'שרבט' עצמו אינו מצוי בסורית, ואף לא נראה, שהוראה הולמת את ההקשרים הנ"ל.
- 58* ויש יו"ד בסוף תיבה המציינת גם סגול, ראה י' קוטשר, ערכי א 32, והשווה ילון, מגילות 33. והוסף דוגמה מת' גיטיין ה:ט: "לא תינסי" (ו 267) = לא תינשא (ע).
- 59* על צורה מיוחדת זו ראה ח' ילון, מבוא 48-49, ע"ד זיווג תנועות ל'שורין' שם: שורין/ישורו, והוא כעין ע"ו.
- 38** ראה בבבלי שבת צד, א "דמשרבט נפשייהו" = השמיט, כופף. ראה בעה"ש (שרבט₂) וההסבר שם ורש"י בגמ'.

לקסיקון הפועל

שרה²

ליבישה שאינה יכולה להישרות (ספרא שמיני יא, א — נו, כי"ר רלד)⁶² = הושקע או נרטב בנוזלים.

מ: משרת-ענבים (במד' ו, ג)⁶⁰.

וראה ערך 'שלה'³.

שרה² — קל: שיירא שרתה בבקעה (ת' עירו' ג, ב, א — 5/40, ושם 13/140) = חנה במקום, התיר ופרק המשא⁶¹.

וכיון שבאו ישראל ושרו עליהם ששים רבוא בני אדם (מכ ויסע א — 1/159)⁶², וכל אחד ואחד אומר אצלי הוא שורה (ספד-שנב — 18/412), מקום שישאל שרויין (ו: שורין) היא שורה כנגדן (ת' סוכה ג, יא — 1/197), הרי הוא כשרוי עם נחש בכפיפה אחת (ת' דמאי ג, ט — 1/50), היכן משה שרוי, היכן אהרן שרוי (מכ בוא יג — 44), אילו סיחן לא היה קשה ושרוי בחישכון... וסי' שרוי בתוכה (ספד-ג — 12, וט 157), מודין שמקצתן שרויים בחדרים או בעליות (עירו' ו, ו), וכולן שרויין בתוכה (ת' סוכה א, א — 12/192) = שכן, היה מצוי ונח.

מתקן להם מקום שישרו x 2 (ספב-פב — 9-8/78), נכובדנצר אמר אין כדאי עולם לשרות (ו: לדור) ביניהם (ת' סוטה ג, יט — 3/298) = שרה, חנה.

62 ד"ו: להשרות (וקוסובסקי רשמו על-פי זה כהפעיל, כביכול). וראה לעיל, הערה 60, מקג"נ במשנה.

60* הנ"ל במקרא גזור משורש 'שרה' (עיין דיונו של הרשב"ם בפסוק נגד בן-סרוק, הוואה תי"ו של "משרת" כשורשית), והוא ודאי שורש עברי (שכן מקבילתו בארמית 'תרא', בערב' شرى). הוא נרמו, כנראה, גם בשם "שרון" = אדמה רווית מים, השווה קוטשר, מלים 80. הפעלים במקרא: "ישרהו" (איוב לו, ג), "שריתך לטוב" (ירמ' טו, יא) — צורתם נדירה, ודעות הפרשנים והמילונים חלוקות בעניינם (אם 'שרר' או 'שאר'), ועיין דעת טור-סיני, לשוננו כא 72, ולא סביר כלל לשייכם לשורש 'שרה'. ת"י בירמ': סופך היא לטב. וראה מילוני GB ו-BDB. קאוטש (עמ' 90) וואגנר (עמ' 116 — loslassen) משייכים את הפסוק מאיוב ל'שרה'², אך ראה התלבטויות הפרשנים, שבעיקר רואים את הביטוי מלשון ישר ושווה (למשל, ראב"ע ורמב"ן).

61* עיקר משמעות השורש הוא התיר ופחת המשא לחנייה, וממנה בהרחבה: חנה, שכן, ובמשמעויות אלה מצוי 'שרא' בארמית (ושונה הוא מ'שרה', = שיקע דבר בנוזלים, שהוא בארמית 'תרא', ראה למטן בהערות לארמית).

62* הפועל הנ"ל "ושרו" בא כפעולת תרגום בסמיכות ל"ויחגו", וראה בצדו, שם שורה 2: "ויחגו שם... לעולם אין ישראל חוניין אלא על המים", בכ"י מ, וילקוט: שורין.

39** במקבילתו בניבי ארמית 'תרא' (ראה יאסטרוב 1698 — 'תרי'²) ונמצא באר"נ ובסורית (כגון פיין סמית/הק' b 619) ועוד. בת"א ל"משרת-ענבים" (במד' ו, ג) — 'מתרות', ובתנ"ך: 'דאיתרו ביה ענבי אבל "מתנה" או "שכן" מתורגם: 'משריתא' (כשי"ן — שרה²). 'שרה' מזדמן בכ"ז במנדאית, ראה מילון 474 = להמס. שמא קשור הוא לנ"ל וחדר בדרך שאילה (השווה בדומה בשורש 'נשר').

לקסיקון הפועל

שרה³

--- (בהשאלה לקב"ה, לשכינה) ... בו ביום שרת שכינה על מעשה ידי אהרן (ספרא שמיני מילוי' יז—מה), אלא רוח הקודש שרת עליהם (מכ בשלח, שירה ז—א, 16/139), אומר להן תשרה שכינה על מעשי ידיכם (ת' מנח' זח, 5,3/522 = ספרא שמיני מילוי' טו—מה = ספ-ב קמג—2/191, הנוסח לפי וט 4/144), המידבק בשכינה (לא) דין הוא שתשרה עליו רוח הקדש (ספ-ד קעג—220) = חנה, שכן. --- (בהשאלה לציון מצב מסוים) ... הואיל ואין ברכה שורה אלא במעשה ידים (ת' ברכ' זח, 19/15) = נחה, נמצאה (בהשאלה).

--- (כ)שישראל שרויין בצרה (ו: בצער), ואומות העולם שרויין בשלווה (ת' סוטה יג,ט—1/320), בני שרויין בצרה (מכדרשב"י יד,טו—57), ש(י)היו אומות העולם שרוים בטובה מהם, שרוים (בפורענות) בצער (ספ-ד מג—12/99) = נמצא במצב ... מסוים, היה נתון ב... (בהשאלה). הפעיל: מקום שסמך צדיק זה ידיו אני משרה שכינתי (ספ-ד סוף שנב—413) = השכין.

בארמית: (עת), מק, תרג, ג, ג, ש, ב, ס, *⁴⁰.

שרה³ (2) — הפעיל: המשרה את אשתו על-ידי שלישי (כתו' ה, ח/יא—ק, פ = ת' שם ה, ח—3/267) = האכיל, פרנס (אלבק)*⁶³.

בארמית: שירו, שירותא (ח"א, תר"י, ת"י—ס, מנ) *⁴¹.

63 בהוראה המושאלת לקב"ה מובאת במילונים צורת הפועל על-פי הדפוסים מן המשנה: "שכינה שרויה ביניהם" (אבות ג,ו), וכן הוא במש"ב, אבל בכ"י קלו: "(ה)שכינה ביניהם", וצורת הפועל חסרה. וראה כך גם בגמ' נד. 64 לו: המשדה (טעות גראפית), בת' ו (נשים 74): המשרא, והשווה בבלי כתו' קז,א.

63* כך הוא על-פי רש"י (וליברמן לא התעכב לפרש ביטוי יחידאי זה).

40** בנבטית מצוי השם: "משרותא". והפועל בארמ' מק (דני' ה,טז; ג,כה ועוד) = שחרר, התיר, ושם כ,כב = שכן, חנה. בהוראה מופשטת מופיע הפועל גם במשנה: "וקרו ליה שירא" (עדו' ת,ד) = המתיר, או: "שרו חכימיא" (סוטה ט,טו) = התחילו, פתחו. וידוע מת"א ומתרי"י, כגון ל"ויניחחו" (ברא' ב,טו) — 'ואשריה', ול"שכן" (שם יד,יג) — 'שרי במשרי' (שפ/19), ול"חנה" (שמ' יח,ה; במד' יי,ב) — 'שרא', שפ/238, וכן בשאר התרג, ת"י ותרי"כ — ראה יאסטרוב 1630, ושם מובאות מאר"ג ומאר"ב. בתר"כ ובת"ק ל"מי פתח" (איוב לט,ה) — 'מן שרא' (=התיר). ובאר"ג ראה שולטס, מילון 214-215 (שרה), ובשומר' — עזאנ"ש ב (המליץ) 467, ועוד במפתח, וראה כרך ג(ב), 53, 58 ועוד. ובסורית 'שרא' ראה ברוקלמן 803 b. ולא נראה לי, שההוראה במנדאית זהה לנ"ל.

41** בת"י ל"ויכרה להם כרה" (מל"ב ו,כג) — ואתקין להון שירו רבא' (שפ/285), וראה רש"י בכתו' סד,ב. וט"ס במילון ב"י 7462 א, הערה 3, מציין: "שירותא" = ארוחה, אוכל. בת"א ובתרי"י ל"יאכלו... בצהריים" (ברא' מג,טז) — 'בשירותא' שפ/74, ל"ויעש להם משתה" (ברא' יט,ג) — וכן שם כולל) — 'ועבד להון שירו', כך בת"ג (וראה לשוננו לא 30,28). ובסורית כתרגום של "מנחה" ראה ברוקלמן, מילון 804 b, ובמילון מנדאי ערך 'שירותא', עמ' 446.

לקסיקון הפועל

ש ת ף

שרטט (2) — פיעל: כלי עור... ולשרטט עד ששרטט (ת' כלים ב"מ ו,א) —
 65(34/584) = חרת לשם כתיבה, התווה קווים בסרגל.
 מ: שרט. בארמית: ב, (מג) **42.

שרף (1) — קל: כהן שדעתו יפה שורפה חיה (ע"ז ב,ה/ו) = מצץ את החלב של
 הקיבה (אלבק) **64.
 בארמית: ס **43.

שתה (1) — נפעל: ר' יוסי אומר, ממנה (מאבן השתייה) נשתה העולם (ת' כיפר
 גב,ו — 11/186, ע,ל) **66 = נארג העולם (מלשון שתי וערב) **65.
 מ: שתי (וערב) **66. בארמית: ת"ת, תר"כ, ג,ס, מני **44.

שתף — פיעל: מפני מה שיתף משה עצמו עמהם (ספ-ב עז — 13/75) = צירף, חיבר
 עצמו, לקח חלק.
 לקחו ואחר כן שיתפו (ת' דמאי ו,יא — 11/57), אילולי ששתפו ישראל שמו של

65 צוק' העתיק: שירטט. בדפ': משישרטט. ועל הגירסה ראה ליבר', תוס"ר ג 51. וראה בירר' שבת ג,ג — י"ג: "שהיו משרטטין בעורות" (ע2א).

66 ו (מועד 238): נשתח. בבבלי יומא נד,ב: הושתח. אבל בירר' שם ג,ג-מב 3: הושתח א, 3, ולדעת ליברמן, שם, זו הגירסה הנכונה. היא מבוססת גם ממקורות נוספים (כגון: ויק"ר כד, מרגליות תנה: הושתח, פסיק' דר"כ, אחרי 391), וראה הירושלמי כפשוטו 431.

64* רש"י בבבלי ע"ז כט,ב: "שורפה" = גומעה, ובירר' שם ב — מא 3: "מה שורפה, גמילה = גמי לה (ראה אפשטיין, מבוא 405), ובדומה לנ"ל ההוראה בסורית (ראה למטן). ב"י וכן יאסטרוכ 1632 מייחידים לו לקסמה נפרדת.

במילונים שם נוסף גם ערך מיוחד 'שרף' = כיסה בשרף ("שורפה בשרף" — ת' מקי' וז), כא — 22/659, בדפ': סירפה), אך אין לראותו כחדש בל"ח, וניתן לזהותו עם הפיעל משורש זה במקרא "ומסרפו" (עמוס ו,י) = לסוך בשרף, את המת. עיין י' קוטשר, לשוננו כא 257-255, וכן ערכי א 35-36. וראה גם ליברמן, תוס"ר ד 42.

65* ראה ש' ליברמן, תכ"פ מועד, עמ' 772-773, על הפירוש ועל הגירסה הנכונה. וראה גם ח' ילון, פרקי לשון 83.

66* בעניין 'שתי' זה ראה במילון ב"י 7496, הערה 2, ו-BDB 1059 b למטה, משייכו לשורש שתה³.

42** יאסטרוכ מתעד מאר"י מתלמוד בבלי בלבד, וראה דלמן, דקדוק 251. ובמנדאית רשם "טרטטא" — ראה במילון 315.

43** בסורית 'סרף' = מצץ, ראה ברוקלמן, מילון 500, והשווה פיין סמית/הק' 392 to sup up = בערבית מצאתי בשיכול ٢٤٢ = מצץ את המים בשפתיים (Lane pt. 3, p. 1089).

44** בת"י לשופ' טו, יג נמצא כתרגום ל"ארג" ('במשתיחא' — שפ' 80). וראה בתר"כ לחה' קלט, יג ('אישתיית' — לגרד 80), ודוגמות מירוש' ראה יאסטרוכ 1637 (שתי²). בת"א התרגום ל'שתי' הוא 'שתיא' (ויק' יג, מת). וראה גם בסורית ברוקלמן, מילון 811-812, באפעל, והשווה במנדאית, מילון 477 (ערך STA₂) = to weave, ושניהם רומזים לאכדית šātū.

לקסיקון הפועל

ש ת ת

הק' (מקום) בעבודה זרה (מכ משפ' יז — 18/310, א = ספ-ד מג — 176 וט 98), והלא כל המשתף שמו של המקום בעבודה זרה חייב כליה (מכ משפ' יז — 20/310, א = ספ-ד שם, שם), בלתי לה' לבדו, להביא את המשתף (מכ דרשב"י כביט — 3/210).
 נתפעל: ששכח אחד... ולא נשתף מותרין בחצירות (עירו' ו, ח), שנים שקיבלו את השדה באריסות או שירשו או נישתתפו (דמיי ו, ח), האנשים שנשתתפו שלא מדעת נשים $2 \times$ (ת' עירו' ט(1), ה — 21/148), (ו) המשתף עמהם צריך שירשום (חולין י, ג/ד), ואם לאו משתתף עם אחרים (ת' חגי' א, ד — 23/232), כיצד משתתפין במבוי (עירו' ז, ו), אין משתתפין לא באוצר ולא במבוי (ת' עירו' ט(ו), ה — 20/148), לפי שאינו רוצה שישתתפו אחרים בחלקו (ת' עירו' ט(ו), ח — 27/148), אבל אין רשאי להשתתף (ת' עירו' ט(ו), ו — גג, ו מועד 120) ⁶⁷ = התקשר עם מישהו לשותף, הצטרף ולקח חלק עם...
 באכדית: *šutappū* ⁴⁵*

בארמית: (עת, ת"א, תר"י, ת"י, תר"כ, ג, ג, ש, ב, ס) מנ"מ ⁴⁶*

ש ת ת (2) — קל: צלוב שדמו שותת... לא כי אלא (ה) שותת טהור (אהל' ג, ה/ז) = ת' שם דיא — 23/601, צלוב שדמו שותת... שדמו מנטף (ס"ז יט, יא — תרביץ א 12/63, הורוביץ 8/307), אף על פי שותת (השמץ) ויורד, טהור (ת' עדי' ב, ב — 12/457), [נסך אל יהא שותת (ס"ז טו, י — 9/282) = נזל, ניגר ⁶⁷*].
 [נפעל: ממנה נשתת העולם (ת' כיפו' ב(ג), יד — ו מועד 238) ⁶⁸*].

67 ל: לשחתף. ע: לא משתתפין.

68 ע, ל, ד: נשחה, ומסתבר שזו הגירסה הנכונה (ואין לנ"ל, כנראה, שייכות ל'שחת' שבערכו). ראה ערך 'שחה', בהערות.

67* במשנה ובת' מבדילים בין הים "מנטף" (בבבלי: מטפף, ס"ז לילוך 279-282) לבין "שותת" = נזל. לפי מסורת הניקוד נמצא במקרא "כצאן לשאל ש ת ו" (תהל' מט, טו), שיש שהבינוהו מלשון ירדו, נזלו — אך הקשר ביניהם אינו נראה סביר, ולרוב מוסבר כצורת משנה של 'שית' (כגון ראב"ע, רד"ק). והשווה ט"ס במילון ב"י 7508, הערה 2, וראה גם GK, סעיף ee67. מקורו של 'שתת' לא הוברר.

45** ראה צימרן, עמ' 16 ועמ' 46, והשווה דברי ס' קאופמן 86 על החדירה לארמית. בתיווכה, כנראה, חדר גם כפועל לעברית של חז"ל. סגל, דקדוק סעיף 178, ורשמו מצד אחד כנוצר משמות משנאיים (ומתעלם מן המקור האכדי — השווה גם 'משכך'), ולמעשה כללו גם בסעיף 181, כאילו היה גם בעברית העתיקה, וראה נגדו דברי י' קוטשר, ערכי א 66. ועיין עתה גם ולדמן, האכדית 34, 53, 86. לפיו השי"ן הוא של השפעל מן השם *tappū*. באכדית עצמה היא מאוחרת, ולא מצוי בה הפועל.

46** נמצא כשם ('שותף') בתעודות מתדמורית, ראה ז'אן-הופטייזר *DISO* p. 294, ומצוי פעם אחת כשם גם בת"א: 'בשותפות ידא' (ויק' ה, כא — שפ/171), ובדומה ראה בת"י למלאכי ב, ד, ישע' א, כג ('שותפין' — שפ/3). וכפועל נמצא בתר"י לשמ' טז, ('וישתתפון' — רידר 106), וראה בתר"כ למשל' ה, יז, שיה"ש א, ז ('דמשתתפין' — שפ/128) — וראה עוד מאר"ג ומבבליית אצל יאסטרוב בערכו. ובאר"נ ראה שולטהס, מילון 216-217, ובשומר' — עואנ"ש ב (המליץ) 616 ('אשתתף'), שם ג(ב) 107. בסורית כשם ראה ברוקלמן, מילון 812 ('אשתוף'), וכפועל גם במנדאית, מילון 477. והשווה הערת אפשטיין, מבואות ב 188.

ת

תבל — פיעל: תבל עשו שום שתיבל את החט (ספרא קדו' ט, יג — צב, 2, כי"ר שעט)¹
 = ערבב את שלשלת היוחסין (?)^{1*}.
 בין שתיבלה באלפס בין שתיבלה בקדרה (ת' פסח' א, לג — 26/157 ע)²,
 תבשיל ... ושל חולין שתבלו (ו: שחיבלו) בתבלין של מעשר שני (ת' מע"ש א, טז —
 27/87), כל המחמץ והמתבל והמדמע בתרומה (ערלה ב, ד), המוציא ... תבלים כדי
 לתבל ביצה קלה (שבת ט, ה) = הוסיף בו טעם תבלין.
 פועל: יוצאין במצה (ה) מתובלת בין שתיבלה באלפס ... (ת' פסח' א, לג —
 26/157), וביצה (ה) מתובלת (ת' יו"ט ד, י — 12/208) = היה מעורב במיני תבלינים.
 למה נקרא שמה תבל, על שם שהיא מתובלת בכל (ספד לז — 11/70, וט 169)³ = היו
 בה כל התבלינים המשובחים (בהשאלה)^{2*}.
 נתפעל: [ביצה שנתבלה בתבלין אסורין (תרו' י, יב — פ, גג)⁴, בין שני (י) תבלה
 באלפס בין שני (י) תבלה בקדרה (ת' פסח' ב, א), כא — גג, ו מועד 149)⁵, ביצה שנתבלה
 בקליפתה הרי זה חיבור (ת' עוק' ב, טז — 18/688), תבשיל של מעשר שני שניתבלו
 בתבלין של חולין (ת' מע"ש א, טז — 27/87) = הותקן בתבלינים שונים.
 מ: תבל² (ויק' ית, כג; כ"ב, י*)^{3*}.
 בארמית: גב, (1)^{1*}.

1 לפי הדפ' (וייס שם): את החוט. לפי הראב"ד: את החטא. בכי"ר (בהמשך שם): על שום שהיטה את החטא.
 2 וכנ"ל ל. בכ"ז ו (מועד 149) וגג: שנתבלה, שניחבלה (ראה להלן נתפעל).
 3 וראה כנ"ל באבות דר"נ לו. במדרש משלי: מחובלת בפירותיה.
 4 הגירסה שם מסופקת. פ: שנתבלה, ולדעת הנמנן 304 מכון הכתיב לנתפעל. וראה בהערות שבעמ' 30 (הערה 521, א521).
 5 בדומה לנ"ל בקג"ג. פורת 73, וראה ייבין 453/4. לו: שנתבטלה. ק: שנתבטלה בתבלים (ובהערת שוליים שניחבלה).
 ע.ל: שתיבלה באלפס (ראה למען בפיעל, הערה 2).
 1* רבנו הלל: כל' שערב את החוט, שבא הוא ובנו על אשה אחת. המלכ"ים מביא את דברי ראב"ע ורד"ק,
 ש'תבלי' מעניין בלל, שמבלבל זרע האב וזרע הבן, ו"חוט" = שלשלת הילדה. וראה בהגהות הגר"א ובמילון
 ב"י.
 2* לפי ההמשך בספרי שם: "ד"א ע"ש תבלין שבתוכה". מסתבר, שנתפשו כאן משמעויות שונות. וקשור
 ליסוד זה גם 'תבלין' שבלשון חז"ל (בארמית 'תבלא'). וראה 'תבל' במקרא (בהערה הבאה).
 3* ראב"ע ורד"ק רואים מקורו מ'בלל', וכך מקשר BDB, וכן a 1018 KBL — Vermischung (אבל ראה
 ט"ס במילון ב"י 7655, הערה 4 — תבל²). ומסתבר, שיש להפריד בינו לבין 'תבלין' המצוי בל"ת, ואז ייחשב
 הנ"ל דנומינטיב משם משנאי או ארמי, כפי שרשם סגל, דקדוק סעף 178², ועיין עוד ח' ילון, מבוא 64-65.
 1** נמצא באר"נ בפעל, ראה שולטס, מילון a218 (בדקדוק, בגלוסר b146 מתרגם: würcen =
 לתבל). ושמא גם באר"ב "ואי מתבל בה תבלי" (חולין קיב, א).

לקסיקון הפועל

ת ב ע

תבע — קל: אם האיש תבע את האשה (ת' קידו' ב,ט—ו נשים 284)⁶, ואחר כך תבעו זו את זו וקידישו (ת' קידו' ב,ט—15/338), לא תבעו אינו עובר עליו (ב"מ ט,יב/יג), להלן תובע ממון ויש לו (ספרא ויק' יד,ד—כב), צדיק בצדקו תובע ומביא ראיות (ספד טז—5/27), כל זמן שהיא תובעת כתובתה, היורשין משביעין אותה (כתו' ט,ח/ט 2 x = ת' שם ט,ג—21/271 = שם יא,א—32/272), ואשתו תובעת מזונות (ת' כתו' יג,יב), א—(1/275), שאלו היה לו בן, לא היינו תובעת (ספב קלג—177), אני מכרתי את שלי, צא ותבע את שלך (ת' שבו' ג,כג—19/65), וכשבא לתבוע את שלו (ספד שנו—11/428), מגיד שבחובה עליהם לתבוע בית הבחירה (מכ' דבר'—ספר היובל ללוי, 7/191) = דרש, ביקש בתוקף (מילוי התחייבות או ממון שמגיע לו).
 --- ירמיהו תבע כבוד האב וכבוד הבן (מכ בוא א—3/4), שתבע עלבון אמו (ספד-שמו—405) = עמד בתוקף על כבוד מישהו (בהשאלה).
 --- פרדה שתבעה זכר (ת' כלא' א,ח—2/74, וכן שם מו"ק ב,יא—6/231) = דרש להזדווג (לגבי בהמה).
 --- הרי אילו פטורים עד שישמעו מפי התוביע (שבו' ד,יב/יג), היו חמישה תוביעין אותו (שבו' ה,ג) = קרא את חברו לדין.
 נפעל: או שאמר הניתבע, משביע אני עליכם ש... (שבו' ד, יב/יג) = נדרש ממנו בדין (בניגוד ל"חובע").
 ומה סוטה שלא נתבעה מקודם... (ספב טו—20/20), ולפיכך נתבעו אומות העולם... והרי שנתבעו ולא קיבלו עליהם (מכ בחודש ה—221) = נדרש ונתבקש בתוקף.

בארמית: תרג, ג, (ש?) ב, ס**².

6 ע: חובע (צוק' 15/338). ובש' 19 שם: "תבע זה את זה", וצ"ל: חובע. וראה גם בכ"ו 285: תבע 2 x, לעומת ע: חובע 2 x.

2** נמצא בכל טיפוס התרגומים, כתרגום של דרש, בקש, כגון בת"א ובתרא"י לברא' ט,ה: 'אתבע', 'אתבעיניה' (שפ' 13), ובתרא"י ל"עד דרוש" (דבר' כב,ב) — 'יתבע'. וראה בת"י לויק' יט,ו. ובת"י ל"מי בקש" (ישע' א,יב) — 'מן תבע', ובתרא"י לקהלת ג,ו: 'למתבע' (שפ' 153). וראה במילונים דוגמת מאר"ב. התפוצה באר"ג כנראה מועטת, ובעה"ש מצוינת מוכאה אחת מירד' שבת י,ה — יב' 33: "תבע באיתתיה". ובאותה משמעות מצוי בסורית, ראה ברקלמן, מילון 814. ובערב' תעג גם בהוראות אחרות. בשומר' — עואנ"ש ג(ב) 210, מצוי: "האן דו מתבעי" = היכן שהוא נדרש, אך פרופ' בן-חיים העיר לי, שהוא משורש 'בעה' (בעי).
 נראה, שלפנינו שאילה וראית מארמית (השווה כ"י 7660, הערה 2), והפועל נשמט מרשימתו של סגל. "תרגום" אוטומאטי ליד פסוק נמצא בבבלי: "עד דרוש אחיך... וכי... קודם שיתבעו ממנו" (ב"מ כז,ב וכן שם כת,א), כך הוא בכתי"י מה, (וראה עוד בדק"ס): שיתבעה/שיתבענו, אבל בדפ' בשניהם: תדרשנו.

ת ה ב

לקסיקון הפועל

תבר (1) — פיעל : (ווילן) מאימתי היא טהרתו, בית שמי אומ' משי תבר (ו) בית הלל אומ' משיקשר (כלים כו, 7) = תפר בו את הלולאות (אלבק)*⁴.
מ: תפר(?) .
בארמית: (עת)**³.

תדר* (2) — קל (פעול): אוציא את הפסח שאינו תדור (ספרא חובה א, א — טו 3, כ"ר סז)⁸,
[והגבאים מתזירין תדור בכל יום (אבות ג, טז/יח — גנ)]⁹, אוציא את המילה שהיא תדורה (ספרא, שם)*⁵ = היה תמיד, בזמנים תכופים.
בארמית: [מק, תרג', ג, ג — תדיר, תדירא]**⁴.

תהב (= תחב) — קל : תוהב בשפוד ומכה בקרדום (ת' מ"ק א, ד — 18/229)¹⁰, בשני חצי זיתים שהן תהובים בקיסם (חולין ט, ד — פ)¹¹ = דחף, תקע בתוך דבר.
וראה להלן ערך 'תחב'.

7 וכן"ל בפייעל גם בכ"י פ"ב. וראה לו ומש"ב. פ: משיחפר, בגנ"מ קנט: משיחבר (ושמא נמחקה רגל התי"ו, או "תיקן" סופר). בתוס' ד"ה ועשאו (בבלי מנח' כד, ב) מצטט: משיחפר (כמו פ). והשווה כך גם הר"ש והרא"ש.
8 השווה פורת 143, בהוצ' וייס: תדיר, תדירה (ראה בהמשך למעלה, המובאה השנייה בצורת הנקבה).
9 ק, פ, לו: תמיד. ד, מש"ב: תדיר. "תדור" מצוי בקג"נ T-S, E 4, T-S, E 124 וכן בכ"י מן המוזיאון הבריטי Har 5794 — ראה ש' שרביט, אבות 115-116.
10 ד: תוחב, וכך גרס זוקי, אך למעשה גם ע, וכן ו: תוהב (ו מועד 366). ל: תוחם. ע"ש גרס כאן: תוחב, ומעיר, כי בסורית 'תחם' = נעץ, ואולי יש בזה רמז לגירסת ל (כפירוש).
11 ק: לו: תחובין/תחובים, ד: שתחבן בקיסם (השווה להלן, הערה 14), וראה אפשטיין, מבוא 1232/3.

4* הכוונה ל"תוברות" = לולאות, ראה כלים כה, א: "כל שיש לו תוברות" (ק), והשווה בפיה"ג לטהרות 67 ובהערות שם. בת' כלים ב"ב ג — 32/592: "שיש לו תפארות" 2, וראה ליברמן תוס"ר ג 78. רע"ב מביא הסבר לגירסה בפיה"א (=יתפוך בו לולאות), והר"ש למשל מזכיר אפשרות 'תבר' מלשון שבר, שהיו רגילים תחילה לקרוע ואח"כ לתפור. אפשטיין בהתקופה יג (תרפ"ב), עמ' 508 (ב) מסביר: שיעשה בוילון תוברות, כדי להכניס בהן חוט ומשיחה, שבהן נתלה הווילון.
5* תדור/תדורה במשקל עברי, בינוני פעול בתפקיד אדייקטיבי (או אדוורביאלי), בהקבלה לארמית: תדיר, תדירא. מכל מקום נוצר שורש תנייני, שהתי"ו בו נתפסה כשורשית. ראה בעה"ש ח, עמ' רד, והשווה גם מילון ב"י 7667 ב, הערה 1. הצורה "תדור" מצויה בתשובות הגאונים (ראה דוגמות לכך בתוס' עה"ש 408), ו"תדיר" עצמו מצוי גם בלח"א עוד במשנה, ואף בת' (כגון: ת' סוטה יג, ג — ו נשים 232). ועיין עוד שרביט, אבות 115-116.

3** אפשטיין משער, שיש לשם יסוד ("תבירן") בארמית עת, ראה דבריו ב-, ZAW 32 (1912), p. 129.

4** הצורה כנ"ל (משקל פעיל) נמצאת עוד בארמית מק' (דני' ויז — "בתדירא"), וכגון בת"א ובתרי"ל לבמד' ד, טז; שם כד, ג — תדירא, והשווה גם בת"נ לשמ' כז, כ, במד' ד, טז ועוד. ותיעודים נוספים מאר"י ראה בעה"ש ח, עמ' רד, ואצל יאסטרוב 1647, וכולם בצורת הסביל בלבד.

לקסיקון הפועל

תהה — קל: כשאין מביאים לו לראות יושב ותוהה (ספ-ד יג — 22), וראה תלמידיו תוהין, אמר להם מה לכם תוהין (ת' כלים ב"ב ב,ב — 34/591) = השתומם והתפלא. מ: תהו*⁶. בארמית: מק,תר"י,חר"כ,ג,ש,ב,ס**⁵.

תחב — קל: תחב בארץ באטלס ושחט בה (ת' חולין א,ז — 30/500) = תקע והכניס דבר בתוך דבר.

שפוד שלרימון תחבו מתוך פיו... (פסח' ז,א — ק)¹², אתרוג שנפרץ ותחבו בכוש או בקיסם אינו חבור (ת' אהל' ד,ג — 34/600) = הידק וחיבר יחד בתחיבה.

ותוחבו בסירה והוא נמשך ממנו (כרי' ג,ח = ספרא חובה א,ט — טז)¹³, אין תוחבין זמורה שלגפן לתוך האבטיח (פסח' ז,א), כוש שהוא תחוב בכותל (אהל' טז,ב), או מחט תחובה בה (ת' כלים ב"ב ו,ו — 17/596), אלא תחב את (ה)חררה בכוש או בקיסם (ת' חגי' ג,יב — 9/237)¹⁴, ואת הכוש ואת הכרכד לתחוב בו (שבת יז,ב — פ)¹⁵ = נעץ, תקע בתוך דבר גם בעזרת כלי.

שני חצי זיתים שהן תחובין בקיסם (חולין ט,ד = [ספרא שמיני י,ו — נז, ד"ו קיב: שתחבן]¹⁶ = היו מחוברים ומהודקים יחד ע"י תחיבה.

וראה לעיל ערך 'תהב'.

- 12 פ,לוד: תוחבו (בבינוני).
- 13 בעה"ש (ערך 'תהב') גורס כאן: תוהבו (וראה שם עוד במשנה כלא'), ולא מצאנו כן בכתה"י. בספרא כ"ר חסרות היו שורות ונוספו בידי סופר שני.
- 14 בכבלי חגי' כד,ב: שתחב, בירי' שם ג,ג-עט 2: תוחף (כ"ל). ראה הערה 1 במילון ב"י 7727.
- 15 ק,לו: לדחוף, וכנ"ל ('לתחוב') בדפ'. מצויים אפוא מעתקים תחב/תחף (הערה קודמת מירוש') / דחף (ולא הבאנו בערך נפרד גם בשל קרבה סמנטית בין דחף/תחב). וראה גם ערך 'תחף'.
- 16 פ: תחובין (ראה לעיל, הערה 11), לו: תחובים, ד: שתחבן בקיסם. ובספרא נמצא בד"ו וליחא בכ"ר ואף לא בכ"י וט 31.

6* מסתבר, שיש לפועל בל"ח קשר אל 'תהו' שבמקרא (השווה ט"ס במילון ב"י 7670, הערה 3, 7671 ב, הערה 1). רש"י בברא' א,ב מעיר: "תוהו לשון תמה ושמןן שאדם תוהא ומשתומם", וכך הוא: שממה, שממון <השתומם>, וכדומה לזה משואה, שאייה (=שממון) <השתאה>, כך כאן תהו <תהה' (=השתומם)>. וכנראה גם בהו (ריקנות, שממון) <בהה, בוהה (=נבוך ומשומם)>, המצוי בעברית החדשה (ראה אבן-שושן, מילון חדש 188). במדרש אגדה נמצא בצירוף "תוהא ובוהא": "ישב לו תוהא ובוהה... כך ישיבה לה הארץ תוהא ובוהא" (בר"ר ב — 15).

5** בארמית מק' ראה: "מלכא תוה וקם" (דני' ג,כד), משורש 'תהה', השתומם. ובתר"כ: 'תהית בלבי' (קהלת ב,יט — שפ/153), ראה עוד מאר"י אצל יאסטרוב, באר"ב נמצא גם מלשון: הריח — "תהי ליה בקנקניה" (ב"ב כב,א), ובשומר' ראה עואנ"ש (ג) 133: "תהיגן". וראה בסורית ברוקלמן, מילון 816 ('תהא'). י' קוטשר, מגי"ש 221, מציין, שפועל ארמי הוא (על אף הקשרים וההקבלות שציינו לעיל, הערה 6*).

תחל

לקסיקון הפועל

תחח (2) — קל: אף האשפתות ועפר התוחח (אהלי, יח/ח/ט)¹⁷, [ואין עפרה תחוח (ת' אהל' טזה, — 13/614)]¹⁸ = העפר לא היה קשה (אלבק), היה קל לפוררו. בארמית: ס**6.

תחל — הפעיל: אדם... פרעה התחיל בעבירה תחילה $2 \times$ (ת' סוטה דיא, — 22,20/300), ירך התחילה בעבירה תחילה (סוטה א, ז = ת' שם די, — 19/300), מתחיל מתחילת הברכה (ברכ' ה, ג) = החל, פתח בדבר.

--- (ובלי "תחילה"): ממנו התחילה הפורענות (מכדויהי א — 10/85), משם פורענות מתחלת לבא עליהם (ת' סוטה דיא, — ו נשים 174), אין היחידים מתחילים להתענות (ו: מתענין) אלא מראש חודש (ת' תענ' א, ג — 25/214 ע, א) אל תחיל בי, שהרי שחרית הוא (ת' שבת ז, ח) יג — 21/118, הוזהר שמא תחיל מפניך (תמיד ו, ג), עד שיתחילו העם לקצור קציר חטים (נדר' ח, ד), עד שלא יתחילו בו נאמן, משיח ילו בו אינו נאמן (ת' פסח' ג, ד) ז — 1/162).

--- (+ בינוני, נמשך): היתחלת מביא להם ראיות (נגע' ז, ד), התחיל מחטא ויורד (יומא ה, ד), התחיל מסתמך על מקלו והולך (מכ בשלח, דעמלק א — 16/178), התחילה קובלת עליו לחכמים (ת' כתו' ד, ז — 27/264), התחילו כל העם שורפים (פסח' א, ה), התחילו מחוסרי אמנה בישראל מתלשין שערן (מכדויהי א — 6/84) = התחיל במלאכה, במעשה, והמשיך בהם^{7*}.

--- (נמשך, בלי בינוני): ואם היתחילו, אין מפסיקין (שבת א, ב/ה = תענ' ב, י/טז) — השווה ת' עירו' (ד, ג) ז — 16/142, אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו... (ברכ' ג, ב) = התחיל בקריאה, המשיך וגמר.

בארמית: תר"כ, ב**7.

מ: תחלה**8.

17 כך בכחתיי (ק, פלו) כבינוני פועל, וראה גנ"מ קסה: התחית. ח"ג במה"ד גולדברג, אהלות 134, מראים גם על צורת: תיחוח (ד"ג, כ"י מ), והשווה פיה"ג לטהרות 93-94.

18 כנ"ל מעיר "אור הגנוז", אך כ"י ו: תיחוח (בקונקור') של האקדמיה הובא כשם פעולה בפיעל, אך לפי העניין נראה כש"ת. צורה זו מצויה גם בבבלי, כגון: עפר תיחוח (ב"ב יט, ב), "ובעפר תיחוח" (ברכ' מ, א) — דפ' וכ"י מ: תחוח. ועה"ש (תתח, עמ' ריג) מביא נוס': תחוח, תוחח. והנ"ל תמיד בקשר אל "עפר".

7* מסוג פעלים אינגרסיביים, ש"נמתחו" לדוראטיביים (נמשך) — ראה י' בלאו, לשוננו לב 56. ומצוי בשימוש כפועל עזר + בינוני (כנ"ל), ולעתים אף בלא תוספת פועל כבינוני, ראה בהמשך למעלן = התחיל, המשיך וגמר.

8* שורש תנייני לחלל' (=חלל), שנוצר מן השם "תחלה" (והתי"ו הפכה לשורשית). וראה בדוגמות למעלן, שבא גם בצירוף "התחיל תחילה..." והשווה בדומה בהערות לשורשים 'תרם' ו'תרע'.

6** בסורית 'תוח' = (עפר) ריקבון, ריקבה. ראה ברוקלמן, מילון 818 (תח), ושם עמ' 820 (תחיה), ועיין הערת טור-סיני במילון ב"י, ערך 'תחוח', הערה 3. ואינו ידוע מניב ארמי אחר.

7** והפועל חדר גם לניבי אר"י בצורת האפעל, ראה בתר"כ ל"ויהי היום" (איוב א, יג) — 'והוה אתחולי יומא' (לגרד 85), ובאר"ב כגון "אתחולי לא מתחילנן" (פסח' קה, א; נה, א). ואפשטיין, דקדוק עמ' 47-48, הביא דוגמות באפעל: אתחילה (יבמ' עט, ב), אתחילנן (ברכ' יד, ב), ומסתבר שאלו השפעות עבריות. הפעלים "החל", "ויחל" במקרא מתורגמים תמיד בשורש 'שרי' בת"א (כגון: ברא' יח, — שפ/14; יא,ו — דשרי, שפ/15), וכן בת"י (כגון: שופ' כלט, — שריאו, שפ/91; יחו' טו, ועוד).

לקסיקון הפועל

ת כ פ

תכף (1) — ק ל : ה ת ו כ פ תכיפה אחת אינה חיבור (כלא' טי) = תחב תחיבה אחת (רש"י והר"ש), תחב את המחט עם החוט בשני בגדים וחיברם בתחיבה אחת בלבד (אלבק)*⁹.

תלע² — פ י ע ל : הכהנים בעלי מומין מתלעים בעצים (מידות ב,ה/ז)¹⁹ = סילק את אלו שיש בהם תולעים, שאינם ראויים לעצי מערכה (פריבאטיב)*¹⁰.

הפעיל : א. ואם התליעה סולת התליעה לו (שקל' ד,ט/יא), חטין שהתליעו או שהרקיבו (ת' מנח' טד — 3/526), מקבל עליו עשר (תאנים) מתליעו ת למאה (ב"ב ו,ב/א)²⁰, ומפשפשין בהם (בעשבים) כדי שלא יתליעו (ספד-שו — 15/336, השווה מ"ת לב,ב — 184) = עלו בו תולעים.

ב. ימתין לה עד שתתליע (כלא' בג) // ימתין עד שתתליע, עד כמה היא מתלעת, עד מקום ששהת שלשה ימים (ת' כלא' א,טז — ו זרעים 206)²¹ = בקעו מזרע החטין שורשים דמות תולעת (פליקס)*¹¹.

בארמית: כ**8 (תולעתא — ת"א, ת"ס).

מ: תולע, תולעת.

אנשי חיל מתלעים (נחום ב,ד)*¹².

19 פ.ג"מ קג: מתלעין (אף כאן בפיעל), אך ברפ': מתלעים (וכן אל"י), בהפעיל.
 20 וכן במי"ר. אבל ברפ' ומש"ב: מתולעות.
 21 ע: עד שיתלע (פיעל או קל?), צוק' (24/74) העתיק: עד שיתלה, וככ"ע ליתא "מקום ששהת". גירסת כ"ו זהה מכל מקום למקבילה במשנה (למעלן מובאה קודמת), ולפי זה שייכנו גם "מתלעת" להפעיל.

9* נראה, כי עניינו כ'תחב' (ראה לעיל בערכו), ושם בח"ג "תוחף" (בירוש'). ב"י מצרפו עם 'תכף' = סמך דבר למשהו, אך מוצאו של זה הוא מתה"פ "תכף", והוא מצוי כפועל בלח"ב, למשל: "תוכף סמיכה לשחיטה" (ירו' ברכ' א,א — 4 למטה), ועיין בעה"ש ת, עמ' רכה (סוף עמודה 1).
 10* הכוונה לסילוק העצים, כפי שמשמע שם גם מן ההמשך: "מתלעים... וכל עץ שנמצא בו תולעת פסול".
 11* ראה פליקס, כלאי זרעים 202. אבל ליברמן, חוסי' זרעים 206, מפרש: עד שהזרע יישחת ויתחיל לפשט שורשים, וראה הרמב"ם: "תליע" — יירקב, והראב"ד: יישחת הזרע. אך עיין פליקס שם, עמ' 204, המתאר את תהליך נביתת הזרע: תפיחה, התלעה ונביטה. וכן מזכיר הגר"א: "שהתליעו" — שצמחו מהגרעין כעין תולעת. מכל מקום הפועל דנומינטיבי מ"תולעת".
 12* גם את הפועל היחידאי במקרא "מתלעים" (כנ"ל) רואים כגזור-שם מ"תולע", אך לפי משמעות הצבע קשור הוא כנראה ל"תולעת שני": לבושים בגדי תולעת שני, אודם (ראב"ע), לבושי זהורית (רש"י), כפי שמשמע גם מן התקבולת: מאדם // מתלעים, והשווה במילונים KBL, ו-1069 BDB = a לבוש שני. ועיין טור-סיני, פשוטו של מקרא (גב) 508, ובדומה הירשילר (בפירושו הוצ' א' כהנא): מלוכלכים מרוב הדם, עד שמראיהם כצבע תולעת. הפועל בל"ח הוא גזירה חדשה מן השם "תולעת", בלי קשר לכוננת הצבע (אינאוטיב או פריבאטיב). וללא מעתק סמנטי מן המקרא (לפי כל הפירושים האפשריים).

8** נמצא בהוראה הנ"ל באר"ב: מו"ק יב, סנה' קח,ב. והשם עצמו "תולעתא" ידוע גם מת"א ומת"י, ובסורית ראה ברקלמן, מילון 825-826: תולע/תולעתא וף' 'מתולעא'.

חלש — קל: ואם היה מחובר לקרקע ותלש (ב"ב ה, ז/ט), צרם באזנו תלש בסערו (ב"ק ח, ו/ח) = עקר וניתק דבר ממקום גידולו או חיבורו (תבואה וצמחים, שיער, רוק, הר וכד')^{13*}.

(נזיר) או שסיפספו או שתלש בזוג כל שהוא (ת' נזיר' ד, ג — 23/288), תלש, סיפספו וסיפר מנין שהוא לוקה את הארבעים (ספ-ב כה — 13/30), תלש מלוא קמצו (פאה ד, י/ט = ספרא קדו' ב, ה — פז), וימצאו איש מקושש עצים, תולש מן הקרקע \times 3 (ספ-ב קיג — 122), אין לי אילא קוצר, תוליש מני' (ספרא קדו' א, ז — פז), ספחין של שביעית אין תולשין אותן ביד (ת' שביע' ה, כג — 6/69), ומנין לתולש סימני טומאה (ספרא תוריע ט, ז — 210), מה נתינה בתלוש, אף כתיבה בתלוש (ת' גיטין ב, ד — 9/325), מה ספר מיוחד שהוא תלוש מן הקרקע (ת' גיטין ב, ד — ו נשים 250 = ספ-ד רסט — 3/289), ולא את התבואה שהיא תלושה מן הקרקע (ב"ב ד, ט), עלו בו עשבים לא יתלוש מפני עגמת נפש (מגי' ג, ג/ד), מותר לתלוש בהן (ו: מהן) בשבת (ת' מע"ר ג, ט — 5/85).

נפעל: גלשניתלש ובו ארבעים סאה (מק' ה, ו // ת' שם ד, ה — 19/656: גלשניתלש), אף מי שנתלש רוקו בפיו (עירו' י, ה/ד — פ, ל/ז = ת' שם יא, ח) — 5/153, מלמד שנתלש ההר ממקומו (מכ דבחודש ג — 7/214), אלו לכשיתלושו הרי אוכל מהן ארעי (ת' תרו' ב, ז — 16/27), וקורא עליהן שם הבכורים מאחר שיתלושו מן הקרקע (ת' ביכר' ב, ח — 24/101), אם יכולין להיתלוש בעלים שלהן, אסורין (שביע' ו, ג) = נעקר ממקומו.

פיעל: מתלש בשערו, מקרע את כסותו (ת' ב"ק ט, לא — 13/366), מפני הבבליים שהיו מתלשים בשערו (יומא ו, ד/ה, השווה ת' שם ד, ג) — 12/188, התחילו מחוסרי אמנה שבישראל מתלשין שערן (מכ דויהיא א — 6/84, א, מ) — 23 = ניתק ממקום גידולו (כמו קל)^{14*}.

בארמית: תרג, ג, גש, ב, ס**⁹.

22 ק: משתלש (ללא ניקוד), וכנראה הושמטה הנו"ן באקראי, השווה שאר כהה"י ואף במקבילה כח'.
23 ברוצ' ה"ר שם: תולשין שעריהן, אך בכהה"י כנ"ל בפיעל ("מתלשין").

13* על התלישה בצמחים, עיין פליקס, החקלאות 218-219. "חלש מלוא קמצו" (פאה ד, י/ט) = בידיים או בקרדום.

14* לפי הנתונים למעלן נראה, שהפיעל ייוחד לשיערי בלבד להבעת האינטנסיביות (ומצוי בצירוף זה גם בקל).

9** בתרגומים בא בשימושים דומים שבלח"א (אף לעניין תבואה, בשר, פרי וכד'), ובתרי" נמצא אחדים אולי בהשפעת מדרשי ההלכה, שהוזכרו למעלן. כגון: 'תליש... ית טוורא' (לשמ' יט, יז = במכ "שנתלש ההר"), וכן לעניין המקושש, שתלש (במד' טו, לב = ספ-ב "מקושש עצים, תולש"). וראה בת"א לשמ' כב, ל: 'תליש' — שפ/127. ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 826. נראה, כי לפנינו שאלה מארמית, ראה אלבק, מבוא 151, והפועל נשמט לחלוטין מרשימתו של סגל. בשומר' ובאר"נ משמש 'תלש' (כמו 'תלח') בהוראה של רעד, חרד — עיין ז' בן-חיים, עואנ"ש (גב) 91, בהערות לש' 42. והשווה שולטהס, מילון 220. וראה חוס' עה"ש בערכו נגד ההשערה על מוצאו מפרסית.

לקסיקון הפועל

ת מ ד

תמד (1) — פיעל: המ ת מ ד ונותן מים במידה (מעשר' הו), = עשה תמד*¹⁵.

תמר (1) — פיעל: (העשן) של בית אבטינס היה (ו: הציחה) מ ת מ ר ת ועולה עד הקירות (ת' כיפו' בו, — 13/184) = התנשא ועלה למעלה, הזדקף ישר כתמר. מ: תמר, תמר, תמרות עשן, תמרו*¹⁶.

תסס (2) — קל: יין תו ס ס, כל זמן תו ס ס (ו: שהוא תוסס), אין בו משום גילוי, וכמה תו ס ס, שלשה ימים (ת' תרו' זטו — 18/38) = פעפע ורתח*¹⁷.

תפח — קל: הלכו ומצאוהו ש ת פ ח ו פניו (ת' יבמ' ידז, — 17/259) = העלה נפיתוח. (?) זה הכלל ת פ ח (תאפה)²⁶ תלטוש בתנורים בצונון (פסח' ג, ד] = מכ בוא ט — 12/32)*¹⁸, נוד ת פוח, כר מלא תבן... (ת' אהל' יבב, — 34/609), ... שהיה אליהו זכור לטוב מחזר על כל תפוחי הרעב מצא אחד תפוח ומוטל ברעב (ספרא בחוק' ו, ד — קיבו, וט 211ב)²⁷, ועודדין אותו (את הזבל) כדי שיתפח (ת' שביע' ב, יד — 19/63), [יתרע פיה, יתפח צוארה (ס"ז ה, כד — 3/237)], מקוה שמימיו מרודדין כובש... כדי שיתפחו המים (מקו' זו/י — קלו) = עלו המים ע"י מה שכובשים בהם.

- 24 לפי הכתיב מסתבר, שהוא פיעל, וכך (בלא יו"ד אחרי מי"ם ראשונה) בירו' יומא גט — מא 1, וכן בבבלי שם לח, א. וראה גם: "היה עמוד הענן מתמר ועולה" (ברייתא דמלאכת המשכן יד — עמ' 83). ורמו לפיעל גם בשם הפועלה: "תימור" (ת' כיפר א, טו). דיוגמה נוספת למטה, הערה 16.
- 25 יאסטרוב 1683 מביא עוד בערך זה: "התוסס אחד בכוחל" (ת' שבת וז'י), אך אינו כן לפי כל כהה"י. ו (מועד 24): התוסס אור, ולפי ליבר' צ"ל: התוסס אחד (לפי ל), ע (23/117): האומר חתום אחד... ואין לו מקום לכאן.
- 26 הגירסה במשנה מפוקפקת. פ: תאפה תלטוש בצונונים (בן הוא נוסף בגיליון), לו: תפה ("בתנורים" הגירס' רק בכ"ק). וכנ"ל "תפח" נמצא ברפ', מש"ב (וראה פסח' מח, ב), במי"ר (וראה ירו' ש ג — 2). והגירסה ברורה בכהה"י: במכ (א, מ): "תפח תכבה בצונון", במקום: תלטוש). במכ דרשב"י יב"ז — 4/22 (על-פי מדה"ג): "תפוח ותלטוש בצונון", במהד' הופמאן: תפח, אך בכ"י של מהלמן: תפוח. וראה ר"ח: תפח (וי"ג: תפה). בתשובות הגאונים: תאפה.
- 27 בד"ו: טפוח/תפוח, ואין כאן כ"י, וכנ"ל בכ"י וש גרס גם רבנו הלל. ובטי"ת נמצא בדפ' בבלי ב"מ נט, ב: "בצק שבידי אשה טפח", ומלמד בהוצ', עמ' 109: תפח (וראה דק"ס 166, הערה ש).
- 28 ד כנ"ל. פ: שיתפתחו. גנ"מ רעא: שיתפחו המים.

- 15* השם 'תמד' נזכר במשנה (מע"ש א, ג — כך ניקוד ק, פ), ילון: תמד, והוא עסיס העשוי משריית ענבים במים. הפועל גזור-שם מונן, דומוניטיב פנימי בל"ח. קראוס ב 590 הניח תחילה שמוצאו מרומית, אך ראה לעף, פלורה א 94, ותיקונו של קרויס תחוס' עה"ש תיא. בערבית تلمג במשמעות קרובה.
- 16* הפועל גזור-שם מן המקרא "תמר". שם העץ עצמו, כנראה, נעלם מלשון חז"ל, ותמורתו עלה 'דקל' (על-פי הארמית 'דקלא'). אמנם נמצא הפרי 'תמרה' ובריבוי 'תמרים'. וראה בבבלי צירוף הפועל הנ"ל עם 'דקל': "עתידה חטה שתתמר כדקל" (כתו' קיא, ב).
- 17* נראה כפועל אונומטופאי, בחיקוי קול שבשעת התסיסה (כך יאסטרוב, וראה ב"י 7827). אחרים מתלבטים במקורו. למשל בעה"ש, נזכר כביכול מיוונית δδωδδσις = התלהט), וראה נגדו בתוס' עה"ש, עמ' תיב למטה. קרויס שם מציע לראותו מסורית 'תו' (ברוקלמן, מילון 820) = רתח, כענין רוח תווית, והשווה לעף, פלורה א 92. וקשה להכריע (במעתיקי הגאים בלח"א מצאנו מעט חילופי ז/ס, כגון: גוזטרא-כסוסטרא, זכוכית-סכוכית. וראה במדור המסופקים זקף/סקף).
- 18* ראה לעיל בח"ג, ועיין ח' אלבק, בהשלמות לסדר מועד 447. לפי הגאונים: "תאפח" = תאפה האופה, ותלטוש ידיה במים צונונים. וראה לייברמן, הירושלמי כפשוטו 422. במדה"ג לשמ' — מרגליות קצו, מפרש: "כשהעיסה עומדת לתפוח", ועודנו צ"ע.

ת ק ל

לקסיקון הפועל

נפעל: בשר העגל שנתפח (עוק' ב,ח/ט), הניחה בגשמים וניתפחה טמאה (כלים כב, קגג)²⁹, הניחן (את האכלים) בגשמים ונתפחו (טהר' ג,ד), נתפחו ונעשו כביצה טמאין (ת' פרה ח(ז), ג — 22/637, כך ו)³⁰, אמרו עתיד (המן) ליתפח בתוך כריסנו להורגנו (ספ-ב פח — 7/87 וט 107)³¹ = העלה נפירות (כמו קל).

בארמית: ש,ב**¹⁰.

מ: נפח (תפוח)*¹⁹.

תפל² (1) — קל: (ובין תפל ולבן) דברי תפלות שנתפלו על המן (ספ-ד א — 4/5)*²⁰ = הלעיו (בהשאלה, כאילו הדביקו בו דברי בדייה).

בארמית: ת"א(1)**¹¹.

(מ: טפל?)

תקל — נפעל: ובא אחר וניתקל בה (בכד) ושיברה פטור (ב"ק ג,א) = נכשל בדבר. שני קדרים שהיו מהלכין זה אחר זה ניתקל הראשון, וניתקל השני בראשון (ב"ק ג,ד/ה, והשווה ת' ב"ק ב,ח — 29/348), והיה מהלך באותו מקום וניתקל (ת' ב"ק ב,ג — 22/349), נתקל בה ונכנס, נתקל בה (באשה) ויוצא (ספ-ד ריג — 7/246 וט 211), ומציינים את מקום הטומאה כדי שלא יהו הרבים נתקלין בה (ת' שקל' א,ד — 28/173), אמר ר' יהודה כן היינו ניתקלים (מתקלים?) בהר הזה (ס"ז פרה יט,טז — אפשטיין, תרביץ א 75 למעלה)³².

בארמית: תרג',ג,ש,ב,מג,ס**¹².

29 ראה גנ"מ קנו. וכן בדפ' (אל"ה). לו: ונפתחה. בת' כלים ב"מ יא,ב — 10/589: "הניחה בגשמים ונפתחה". וליברמן, תוס"ר ג 66, מכריע "ונפתחה" (על-פי הר"ש והדפ').

30 צוק' העתיק: ונפתחו, אך הנכון כנ"ל (כ"ו). ראה גם תוס"ר ג 244.

31 לפי הכתיב בכ"י (וכן הורוביץ) נרמז לנפעל (הכתיב בד"כ אינו מלא לפני שווא נח). וראה במדרש חכמים: סופינו להיתפח.

32 במהד' הורוביץ (11/313): "היינו מתקלים", ואפשטיין מביא כך גם על-פי הר"ש. ייתכן כי המי"ם היא תוצאת צירוף נ-י (כפי שקורה לעתים בכתי"י). על כל פנים כל המובאות מלח"א מתורכות לבניין נפעל.

19* נראה שלפנינו שורש תנייני, שמוצאו מן 'נפח' (ורמז לו בתיבה 'תפוח') — ראה בעה"ש ובי"י. ואולי השפיע השימוש באתפעל מארמית (ראה למטן בהערות).

20* אין לפועל זה קשר אל "תתפל" שבמקרא (שמ"ב כב,כז), שמקבילתו מוכיחה על: "תתפתל" (תהלי' יח,כז). ועיין שם רש"י ורד"ק (GB 649 רושמו כמטתויס, והשווה BDB 1074 — תפל). וכן ראה מ"צ סגל, ספרי שמואל, עמ' שטט. הנ"ל הוא מדרש שם, שקישורו אל 'תפלות' (במקרא 'תפלה' — איוב א,כב), ובא בהוראה מושאלת: תפל-טפל.

10** דלמן, מילון 446, מציין 'תפח' בארמית באתפעל, וראה באר"ב, למשל: "מתפח" (ברכ' מו,א) — ודוגמות נוספות בעה"ש ויאסטרוב. על הבלעת התי"ו באתפעל ראה אפשטיין, דקדוק אר"ב 50. בשומר' נמצא 'ותתפח' כתרגום ל"ונפלה" — עזאנ"ש ב 520, ובן-חיים משייכו לשורש 'תפח' (וראה שם גם 'נפתח' תרגום ל"נפלה"). ספק אם 'תפח' במנדאית שייך לכאן.

11** בת"א לדבר' א,א: 'בפרן את פלו על מנא' (שפ/289), וכנראה מבוסס על המקור המדרשי הנ"ל מספ-ד. אין כמובן לקבוע על-פי זה על שימוש הפועל בארמית.

12** הפועל מצוי פעמים אחדות עוד בבן-סירא (ראה בקונקור' 308). ובארמית ידוע מן התרגומים, בעיקר כתרגום ליכשל, ולעתים ליקש'. בת"א, למשל, "וכשלו" (ויק' כו,לו) — ויתקלון',

תָּרַה — הפעיל: שאם היתרה בו הראשון והלך לו (ת' סנה' יא, א — 15/431), בזמן שהיתרו בהן (מכות א, ח/ג) = העיד בו בפניהם והזהיר אותו. היתרתם בו? (סנה' ה, א — לו: התריתם = ת' שם ט, א — 15/428: התריתם), מגיד שהתרו בו (במקושש) מעין מלאכתו (ספ-ב קיג — 122, ושם פעמים אחדות), שאינו חייב עד שהתרו בו (מכ משפ' י — 9/284), מת' (י) רין בו בפני שלשה ומלקין אותו (סנה' ת, ד/ה)³³, מתרין בו ושותק, מתרין בו ומרכין את ראשו (ת' סנה' יא, ב — 16/431, ו: בראשו), שיתרה הוא באחרים ולא שיתרה הוא בעצמו (ת' סנה' יא, ה — 22/431), אינו חייב עד שיתרו בו (ספ-ב קיג — 122).

*הפעל: לאמר, מלמד שהותרו זה בזה (מכ בחודש ג — 13/212) = הוזהר, התרו בו*²¹.

בארמית: תר"י (1), ב(1), ס.מנ*¹³.

תָּרַז — נפעל: עבר (ו: אבד) פלוני, נתרז פלוני (ת' יבמ' יד, ד — 2/259, ד: נהר'), וכל העומד (ו: שעמד) בפניהם מיד נתרז (ת' סוטה ח, ז — 6/311) = נקרע ונבקע (ליב')*²².

33 בק שיבוש, ואין הניקוד תואם את הכתיב: מתרין. לו: מתרין, כפי הצפוי.

21* עיין בהערות של הורוביץ שם, והטעם בגלל שכתוב "הגבלת את העם" (שמ' יט, יב) ולא את ההר, וראה רש"י לפסוק.

22* ראה תכ"פ נשים 174, ושם הערה 38, והוא כמשמעו בסורית. ושם הערה 39 מוסיף, שקשור לפתיחה והתרת המעיים ("להתריז"), הטלת רעי. ובתכ"פ שם 704: נתקלקל ברעי (על-פי רש"י בבבלי סוטה לו, א). ראה גם ילון, תרביץ ג (תרצ"ב) 104.

שפ/214, בתר"י, והשווה ת"א ל"תנקש" (דבר' יב, ל) — 'חיתוקלון' (גינז' 324). ובת"י ל"כשלת" (הושע יד, ב), ותר"כ לתהלי' לא, יא: 'תקל' (לגדר 16) ועוד. וראה גם בת"ק ל"מוקשי" (איוב לד, ל) — 'התקלו' (עמ' 60). באר"נ ראה שולטהס, מילון 222-223 (תקל₂), ולעניין שומר' עיין דברי ז' בן-חיים, עואנ"ש ב 495, בהערה לשורה 285. הפועל מצוי גם בארמית המזרחית, בתלמוד בבלי (ראה מילונים), בסורית ראה ברוקלמן, מילון 831 (למעשה כלל בערך זה גם את תקל, = שקל), והשווה פיין סמית/הק' 618 (תקל₂). ובמנדאית, מילון 489 (תקל₂). גם בערבית נזל בשתי ההוראות (שקל, כשל). לפי זה מסתבר, כי הפועל חדר לעברית מארמית (השווה ב"י 7877 בהערה).

13** במילונים התלמודיים (עה"ש, יאסטרוב) מובאים לפועל שני תיעודים בלבד מאר"י; מתר"י בתר דאתרו ביה' (במד' טו, לג — יריד 215), והיא תוספת מדרשית לפסוק, כנראה על-פי ספ-ב קיג (ראה למעלן), ועוד מתלמוד בבלי: "אתרו ביה מלקות, ולא אתרו ביה קטלא" (סנה' ט, א), והוא שם בהקשר ל"התראה" בעברית שבברייתות הסמוכות. ב"י 7902, הערה 2, מציין: "ייתכן שחדר לעברית מארמית". במובאות דלעיל אין אמנם כדי להכריע, אך השורש מצוי גם בניבים מזרחיים (מחוץ לאר"י), שיש בהם כדי לחזק את הדעה על ההשפעה הארמית. בסורית ראה פיין סמית/הק' 619 = הוזהיר, פקד, וראה גם מילון מנדאי 490 (תרא, תרי). והנה מצאנו לעיל בלח"א שימוש בפועל כ"הסבר" לביטוי מקראי: "והועד בבעליו" (שמ' כא, כט), מגיד שאינו חייב עד שהתרו בו" (מכ משפ' י — 9/284). בת"א ובתר"י התרגום הוא מילולי: 'ויסתהד'.

הכשר שביניהם אוכלו נתרז היה מיד (מכ דויסע ג — 8/165גג)³⁴, [רשע שבהן אכל נרתז מיד, כשר שבהן נרתז לאחר שלשים יום(ס"ז יא, לג — 33/273, ע"פ מדה"ג) = נתרז]^{23*}.

בארמית: ס**¹⁴.

תרט (3) — קל (פעול): לא היו תרוטות אלא מוקפות כחצי גורן עגולה (מידות ב,ה/ח)³⁵, ולא היו תרוטות אלא מוקפות (מכ דויהי א — 6/83מ) ³⁶ היו ארוכות וישרות (אלבק), בניגוד ל"עגולות".

ועיני תרוטות ועיני מצודניות (ת' בכר' ה,ג — 35/539 ו)³⁷ = העיניים היו ארככות (קראוס)^{24*}.

ביוונית: *τορη εος* (?)^{15**}.

תרך (1) — פיעל: האומר תרכו את אשתו, כותבין ונותנין לה (ת' גיטין וד),ה — 9/329 ו: אשתי)³⁸ = גירש.

בארמית: עת, תרג', ג**¹⁶.

34 השווה לויטע' ב 111. בכ"א ניתן לקרוא: וניתרו מיד. מ: ונתרו (האות האחרונה יכולה להיחשב כז"ן). ובקנ"ג אוקספ' d 22 הוא ברור כנ"ל. תוספת פועל העור 'היה' מונעת את האפשרות לגרוס כ"נתרו" בריבוי. במקבילה במכ דרשב"י 12-11/110: "ונו תרו מיד... ניתרו אחד לשלושים". לדעת מלמד הוא אולי שיבוש מ"וניתרו" (בהשפעת המקבילה במכ דר"י).

35 כנ"ל גם לו וג"מ קנ. בדפ' ומש"ב: טרוטות.

36 א: תריטות.

37 בדפ': טרוטות, מלודניות. ועיין בעה"ש ד, עמ' פ (ערך 'טרטות').

38 במשנה גיטין וז, אינו נזכר 'תרך', אבל במקבילה כבבלי שם טה,ב: "ת"ר שלחנה, שבקה, תרכו ה'וכו". והפועל מצוי גם בירר שם וז-מח 1: "האומר תרכוה, כאומר גרשוה, פטרוה וכו'". ומגופו של גט מוכר הנוסח: "ספר תירוכין, אגרת שיבוקין" (גיטין ט,ג).

23* עיין ש' ליברמן, ספרי זוטא 78, הערה 12.

24* יאסטרוב וכן ב"י מפרידים בין תרוט/טרוט. אבל ראה במילון לוי, ועיין קראוס בתוס' עה"ש, ודלמן מילון 175. וראה גם ש' ליברמן, הירושלמי כפשוטו 14 (לפי מקבילות הוא סובר, שמתאים לעיניים שבורות).

14** ראה במשמעות הנ"ל בסורית, פיין סמית בערכו, וכן ברוקלמן, מילון 834.

15** ראה פרטים נוספים בהערות ותיקונים לתוס' עה"ש 438 (ולא הובא במילונו של קראוס, למלים השאלות מיוונית). ב"י 7904, הערה 3, רואה בראשון מונח במלאכת הבנייה מיוונית *τορητός* אך אין הכרעה ברורה בדבר המקור. יאסטרוב מקשר לכאן גם את 'טרטט' המרובע *to strap*, ראה לעיל בערכו. ועיין עוד במילונו של לוי.

16** 'תרך' בא כתרגום של 'גרש' הרגיל במקרא, במובנו הראשוני, הלא טכני. למשל ת"א לשמ' ו,א (שפ/97); שם י,א ועוד; ובת"ר לברא' ג,כג. בת"י למל"א א,א,כא; 'מתרכין' שפ/213 (בת"י בדרך הכלל התרגום 'שלח'), וראה בת"כ לאיכה א,א, ונמצא גם באר"ג (ירוש' וב"ר). נמצא פעמים אחדות בתעודות של יב — הראה קרלינג, על-פי המפתח בעמ' 319, ז'אן-הופטייור *DISO* p. 335, ובקשר לגירושין עיין י' ירון, המשפט של מסמכי יב, ירושלים תשכ"ג, 69, 92. במגילה חיצונית לבראשית XX 26: ויתוך. י' קוטשר ב-Scripta 1958, p. 31, מציע לקרוא "ויתוך", והצעה זו מאמץ עתה גם ח"י גרינפלד, בספר קוטשר, תש"ם, עמ' 37, במדור האנגלי, אך ראה התנגדותו של פיצמאיייר 121. ובערבית *ترك* בהוראה הנ"ל: Lane pt. 1, p. 304. עזב ונטש אותה.

במילונים לא נרשם 'תרך' כלקסמה עברית, ולרוב משולב בקטעי ארמית, אך ראה לעיל בח"ג, שנמצא גם בדיבור עברי רהוט (השווה נכס, סהד ועוד).

תרם — א. קל : תרם ועלה בידו אסד מששים (תרו' דג), מי שת רם שמן על זיתים לאכילה (תרו' א, ט) = הרים והפריש תרומה.

אריס שת רם ובא בעל הבית ועיכב (ת' תרו' א, ז — 30/25), פועלים שת רמו את הבור (ת' תרו' א, ח — 34/25), השותפים שת רמו זה אחר זה (תרו' ג, ג), פירות שת רמן עד שלא ניגמרה מלאכתן (מעשר' ב, ד), והתורם את שאינו שלו (תרו' א, א), התורם את הכלכלה ונמצאו בציצי כלכלה, הרי אלו תרומות (ת' תרו' ג, ד — ראה וזרעים 117)³⁹ = כבר נתרמו (ליבר')²⁵.

ותורמין ומעשרין מזה על זה (ת' כלא' א, א — 23/73), מלמד שאין תורמין אותו אלא מן המוכר (ספד קסו — 215, וט 204), לא יתרום מן העליון על התחתון (ת' תרו' ג, ח — 14/29), חמשה לא יתרומו (תרו' א, א + ו), האומר לשלוחו צא ותרום (תרו' ד, ד = ת' שם ה, ד — 28/32), מפני שלבו לתרום את הכל (ת' תרו' ג, ד — 30/28) = הפריש תרומה.

נפעל : שאין הגורן נכנס אלא אם כן נתרם (ת' תרו' א, ז — 34/25), אם נתרמה התרומה ואם קרבה הבהמה (שקל' ב, ב), שזו נתרמה בקדושה, זו לא נתרמה בקדושה (ת' תרו' ד, ד — 12/32) = הורם והופרשה ממנו התרומה.

*הפעיל : ואין מגביהין ואין מתרימין תרומה ומעשרות (מכדרשב"י יב, טז) — ⁴⁰(7/20) = תרם, הרים (כמו קל)²⁶.

ב. קל : תורמים את הלשכה $2 \times$ (שקל' ג, א-ב), אחד לשלושים יום תורמין את הלשכה (ת' שקל' ב, יב-יג — ו מועד 209-210)⁴¹ = הרים והוציא ממנה את השקלים. ישכת ויתרום מן הדבר התרום (שקל' ג, ד), נכנס לתרום את הלשכה, (היו) מפשפשין בו (ת' שקל' ב, א — 9/175) = פתח את הלשכה כדי להרים ולשלם את המעות למספקים (ליב' 209).

נפעל : (ו)אם נתרמה התרומה, נישבעים לגיזברים (שקל' ב, א) = הורמה התרומה מן השקלים (אלבק).

ד. תרומה. וליברמן העדיף הנ"ל לפי ע (ולא ציון כך אצל צוק).

40 בח"ג שם מעיר, כי לפי הרמב"ן: "ואין מחרימין ואין מגביהין". וכן במש'.

41 ע (24, 19/176): פוחחין מן הלשכה. ל: משערין את הלשכה. וראה ליבר', תכ"פ מועד 688, שהנכון הוא "פוחחין" (כך ע, בבא יג). והביטוי כנ"ל עם "תורמים" הוא הגירסה גם בכ"י במשנה, טף פרק ד.

25* ראה תוס' זרעים 117, שהובן ככינוני פעול אדייקטיבי. ובבבלי חולין יד, א: "אין חזקתו תרום", ועיין גם תכ"פ זרעים 323.

26* בת' תרו' ג, ו — ו זרעים 117: "תניי בין דין שיתרום על הכל", ובח"ג הזער שם מכ"י ע: "עד שיתרים", לכאורה הפעיל נוסף בהוראת הקל, אך נראה, שבכ"י ע ניתן לקרוא בקל: שיתרום, וכך גרס גם צוק' 4/29.

תרע,

לקסיקון הפועל

ג. קל: בכל יום תורמים את המזבח (יומא א,ח), בראשונה כל מי שהוא רוצה לתרום את המזבח תורם (יומא ב,א) = הרים והסיר ממנו את הדשן.
מ: תרומה^{27*}. בארמית: ג**¹⁷.

תרמל (1) — פיעל: אפונין, הגמלונין ש ת י ר מ לו לפני ראש השנה (שביע' ב,ח)⁴² = העלה תרמילים (אלבק)^{28*}.
בארמית: (תרמלא, תרמילא — ת"י, תר"כ, ס)^{18**}.

תרס* (1) — הפיעל: והיה אחד מהן מתריס כנגדו (ספ-ב קנו — 7/209 וט 149)⁴³ = עמד והתנגד, התקומם והגן בפניו.
ביוונית: *δυσέως*.
בארמית: תר"כ, ג, ב, ש (ש — תורס)^{19**}.

תרען — הפיעל: עמד ומתריע בחצוצרות (ת' סוטה ז, טז — ו נשים 196 ד)⁴⁴, אותה העיר מתענה (א) ומתענת 2 (תענ' ג, ג-ד), על אלו מתריעים בכל מקום (תענ' ג, ה/ו) = הריע (בשופר) להתעוררות ולתפילה.
מתריעין על הגובאי (ת' תענ' ב, י — 2/218), כשם שמתריעין על הגשמים בשאר שני שבוע, כך מתריעין עליהן בשביעית מפני פרנסת אחרים (ת' תענ' ב, ח) —

42 פ: שתרמילו (צורת הפסק), לו: שיתרמלו.

43 במדרש חכמים: מתריו (רמו לגירסת וט), והורובין במהדו' העדיף לגרוס: "מתגרה", לפי רבנו הלל. במקבילה בבלי סנה' קהא, ליחא המשפט הנ"ל. ואף לא בתנחומא כוכר בלק (ד) 134. השם "תריס" נמצא כמשנה, אך הפועל נפוץ יותר בלח"ב (ע2א/ב22).

44 ע (8/308): ומריע, כפי שהוא בלשון המקרא.

27* שורש תנייני, שנוצר מן השם "תרומה" (והתי"ו הפכה לשורשית). ועיין גם בהערות לשורשים תחל, תרע,

28* מסוג הפיעל של שינוי מצב (אינכואטיב) — ראה ח' ילון, קרית ספר יג 305, ועתה פרקי לשון, 110-111, והשווה: עיפשו, ביחלו וכיו"ב. וראה עוד פליקס, החקלאות 188, המציין, שהוא השלב הראשון בהתפתחות פרי הקטניות. ובירו' שביע' — לד 1: "מהו תרמילו... עבדין קנקולין". במשנה מצוי השם 'תרמיל' וכן 'תורמל' (כגון: כלים טז, ד או ת' שביע' ב, ו — ו זרעים 170), ראה למטן גם בארמית, וממנו גזור הפועל.

17** על-פי העברית מופיע השורש באר"ג: "תריס" (ירו' תרו' ד — מבד), כ"ל. והשווה בהערות לארמית לתחל'.

18** השם בלבד מצוי בתרג' כנ"ל (ראה יאסטרוב 1700: תרמילא), וכן בסורית, ברקולמן מילון 835 (תרמלא).

19** על מקור השם ביוונית ראה קראוס ב Schild = 593, מגן, ומכאן ההתפתחות הדנומינטיבית (מ"תריס") בעברית וכן בארמית. נגד ההצעה הגיורונית של 'תריס', שהביא יאסטרוב, ראה בדברי ' קוטשר, ערכי א 6-7. מובאות לפועל בניבי אר"י כנ"ל ראה בעה"ש, קראוס שם ויאסטרוב. וראה בתר"כ לאיוב מא, ז (לפי לגרד). ומניבים אחרים שייך לכאן השם "תורס" בשומר' כתרגום ל'מגן' — ראה עואנ"ש ב (המליץ) 507. ו"תריס" נמצא בת"י (כגון לשופ' ה,ח), ראה א' טל, לשון תנ"ר, עמ' 119, ולדעתו בת"נ ברא' ט,א: 'תרום' = תרוס.

לקסיקון הפועל

תרע 2

25-24/217), תרעתיים שהיו מתריעין ונעניין (מכ יתרו, דעמלק ב — 11/200, השווה ספ-ב עז — 6/73 ושם: ומתענים), וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעו ת א 2 (תענ' ג,ג-ד).

מ: תרועה*²⁹.

תרע 2 (2) — [ק ל : י ת ר ע פיה, יתפח צוארה (ס"ז, נשא ה — 3/237)⁴⁵ = היה פרוץ]*³⁰.
ה פ ע י ל : פן יפרוץ במ, שמא יתריעו (מכ דבחודש ד — 6/218)*³¹ = יפרצו.

מ: רעע. בארמית: ת"א, ת"י, תר"ג, כ"ג, (ש, ס)*²⁰.

תרף 2 (2) — ה פ ע י ל : א. ה ת ר י פ ו רואין אותן כאילו הן שפודין של מתכת (ת' אהל' ט, ד — 17/606) = הרקיב(?)³².

45 הנ"ל הוא על-פי הילקוט (ואין ח"ג). וראה מדה"ג במדבר — רבינוביץ סו.

29* שורש תנייני, הגזור מן השם "תרועה" (=רוע), שתי"ו המשקל נתפסה כשורשית, השווה לעיל: תחל, תרם. ה"יצירות" האלה צמחו בל"ח על אף שיש להן פעלים מקבילים במקרא, והשווה א' גייגר, קבוצת מאמרים, עמ' 23.

30* הנ"ל אינו רשום במילונות כלקסמה עברית. יאסטרוב (בארמית תרע), רואה בצורה כנ"ל כעין תפעל של 'רעע'. ואולי לפנינו הצורה הסבילה מאתפעל. אך בצורתה העברית נראה קקל שינוי מצב (שמא נפעל?). כמו הפועל הסמוך לו "יתפח". ומסחבר שהוא נוצר מן השם "תרע" בארמית = פתח.

31* כעין 'תרגום' פראפראזה לפועל "יפרץ" המקראי וכך הוראתו בארמית, ראה בהערות למטן.

32* בעל מ"ב מסביר: שנוקבו הקנים. וראה בבבלי ב"ב י"ט, ב: "גרונרות... אמר שמואל בשהתריפו" = התליעו (רש"י), הרקיבו (אברמסון). ובהוראה זו נמצא באר"נ (ראה למטן בארמית). וצ"ע שמא שורש שונה הוא מן המובאה השנייה (לפי הסבר ליברמן, ראה בהערה הבאה).

20** מצוי כפועל כתרגום ל"נתץ", כגון בת"א לדבר' יב,ג — 'תתרועו' (שפ/312), או ל'עקרו שור' (ברא' מט,ו) — 'תרעו' (שפ/85). וראה בת"י לשופ' ו, כח; ושם ל ועוד, וכן בתר"כ לתהלים ובאר"ג — ראה יאסטרוב בערכו. ולהוראה זו מתאים השם "תרע" = פתח, כעין פרצה בארמית. רבינוביץ, מדה"ג לבמד"ג סו, מביא פירוש מגיל' של כתי"י למובאה למעלן מס"ז: 'תרגומו — יתפח פיה, תרגום שער: תרע'.

ובשומרו' בא בתרגום של "פרץ" — עואנ"ש ב 561, גם בצורה של 'תרח' (= תרע), וראה שם 558. ובסורית ראה ברוקלמן, מילון 836 (פיין סמית/הק' 621 = פרץ) ומציין כך מערבית: نخر. באר"ג, מילון 224, לא מצוי כפועל. ושמא בזהירות שייך לכאן 'יתלע' בתר"י א/ב ובת"נ ל'ושסע' (ויק' א,יז). בעל הפירוש לתר"י כותב: "והוא לפי העניין לשון ביקוע, כמו התולעת שהוא מבקע בפיו וק"ל", אך ייתכן ש'תלע'/תרע בחילוף ר/ל (בת"א: 'ויפרק').

ת ש ש

לקסיקון הפועל

ב. לא יקנח שרף בעיקר, מפני ש מת ר י פו (ת' שביע' א, ח — 29/61) = מתריבו, השמין אותו (ליב')^{33*}.

בארמית: ג, נ**²¹.

ב) ס (תרב, תרבא — ת"א, תר"כ, ש, ב)^{22**}.

ת ש ש — ק ל : ות ש ש כוחו מעליו (מכ בשלח, עמלק ב — 14/184 = מכ דרשב"י יז"ד — 8/125), משמת שמעון הצדיק ת ש ש כוחה של מערכה (ת' סוטה יג, ז — 15/319) = נחלש, רפה כוחו.

כל זמן שהקול [הולך הוא ת] ו ש ש (מכ דרשב"י יט, ט — 144)*³⁴ = הלך ונחלש.

ה פ ע י ל : כל זמן שאני מבקש להיטיב לכם אתם מ ת י ש ים כח של מעלה \times 2 (ספ-ד שיט — 365) = החליש.

בארמית: תר"י, תר"כ, ג, נ**²³.

33* ראה תוס' זרעים 167 ותכ"פ שם 491, לפי הארמית: 'תרבא' = חלב. והשתמשו לטעינת פירות בשפע, ששמן מבריא את האילן החולה (וראה טור-סיני, במילון ב"י 7920 א, הערה 1, התנגדותו לדרך פירוש זה. אך הצעתו לגיזרון מפוקפת). ואפשטיין, מבוא 120 (הערה 4), מביא מיר' נזיר ו-1 נה: "והתרו בו, משום מכל אשר יצא מגפן היין וכו'", שצ"ל: התריבו, והוא "והתריפו".

34* רוב הצירופים המצויים בל"ח (לפי המילונות) הם 'תשש' + כוח. המובאה הנ"ל ממכ דרשב"י (על-פי ההשלמה) איננה בצירוף כל שהוא. במילונות (לוי, יאסטרוב, ב"י) יש מובאה אחת בלבד מלח"א. הסינונים לו המקראי 'חלש' נעלם כפועל בלח"א. במקבילה לנ"ל לפי ה"ר: "מחליש ומעכה" (מכ בחודש ד — 216), אך בכ"י א.מ.: קולו עמה. ראה בערך 'עמה'.

21** יאסטרוב מביא מאר"ג "אתריף" (ירו' שקל' ד — 11) = לעשות רך, להרכיב — to make soft, והוא המתאים להוראת המובאה הראשונה למעלן. ומצוי באר"ג, שולטהס, מילון b 224 (והשווה דקדוק 147) *vervelken* = לרקב, לנבול. נגד ההצעה על המוצא מיוונית ראה בתוס' עה"ש, עמ' תטו. וראה גם לעף, פלורה א 231.

22** תרב, תרבא נמצא באר"י = חלב (למשל, בת"א לויק' ד, ה). וכן בשומר' — עואנ"ש ב 460 (תרב'). ואף בסורית ראה ברוקלמן, מילון 837 למטה. פיין סמית/הק' 619 מציינו גם כפועל דנומינטיבי ב'תרב' — to be fattened, ואם נקבל את הצעת ליברמן (לעיל ב), יש כנראה להעדיף להפריד את הנ"ל לשני ערכים.

23** ראה בתר"י לדבר' ט, כח 'מדאיתשש' (רידר 269); בתר"כ לתהל' קיה, י (אחושינון' — לגרד 69). ובאר"ג ראה בירו' ברכ' ב, א — 2: תשיש, תשישן, וכן בויק"ר ה — מרגליות קכה, וראה גם בפסיק' דר"כ 198: אתשש, ושם 289: תשיש. ובאר"ג ראה שולטהס, מילון b 224, כגון: תשישיא (לשמ"א ב, ד), דן דתשיש (יואל ד, י) — גושן 97. אבל בשומר' מצוי 'נשיש' = תשיש, ראה עואנ"ש ג(ב), 161, 279, והשווה קאולי, אוצר הפיוטים 34, 71. נראה אפוא שלפנינו שאילה ארמית.